Introite nam, et hic Dij sunt.

HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS OPERVM

PARS PRIOR,

Philosophica & Medica continens, quorum elenchum pagina sequens indicat.

Accessit huic postremæ editioni Index rerum ac verborum memorabilium locupletissimus

Apud Petrum & Iacobum Chouët.

M. DC. XXII.

INDEX
OPERVM FRACASTORII
HOC VOLVMINE
contentorum.

HIERONYMI FRACASTORII

VITA.

HIeronymus Fracaſtorius Veronenſis, Fracaſtoria perantiqua Veronæ, atque ob id valde nobili Familia. ortus, non antiquorũ modo ciuium ſuorum Catulli, & C. Plinii gloriam æmulari, ſed omnes prorſus noſtræ, & ſuperioris ætatis homines præſtanti omnis doctrinæ laude, & eximia in pangendis carminibus gloria, longo interuallo ſuperare cõtendit. Is, Paulophilippo Fracaſtorio, & Camilla Maſcarellia Vicetina, sũmæ probitatis parẽtibus ortus, atque à patre liberaliter educatus, vt primum per ætatem in luce hominũ verſari cœpit, tale de ſe ſpecimẽ apud omnes præ-

buit, vt iam tum ex eo adhuc puero, qui
poſtea vir futurus eſſet, facilè homines
cōiectarentur. quod immortalis Dei ma
turo quoq. teſtimonio pridē fuerat con-
firmatum, quū penè infans, & vix cunis
egreſſus, à matre quadā die in vlnis blan-
dè pertractatus, dum grauis fortè tempe
ſtas repētè coorta eſſet, ipſa fatali de cœ-
lo icta fulmine, incolumis ſeruaretur. Pa
tauiū, ad capiendū animì cultum, adhuc
adoleſcens, profectus, ingenti cura, atq.
indefeſſo labore, iā tum ad ſummum glo
riæ faſtigiū generoſi ſpiritus indole ſibi
iter aperuit, quū poſt bonarū literarum
cognitionem, ad arcana cuiuſq. doctri-
næ, ſed Mathematicarum præcipuè ſciē-
tiarum infinita lectione, inuſitatáq. me-
moria ſibi eſſe penetrandum iudicaſſet.
Sed quum Philoſophiæ ſtudiis per mul-
tos annos operam dediſſet, Petro Pom-
ponatio Mātuano præceptore vſus, tan-
to animi ardore, atque alacritate, Genio
ſuadente, ſe totum ad Medicinā cōuer-
tit, tanta porrò cōtentione in Gymnaſio
per quotidianas Medicorum diſcepta-
tiones ſeſe exercuit, vt doctores ipſi atq.
æqualis iuuentus, eum ad omnia natum
eſſe

esse diuino quodam consilio faterentur, illique maximos Suggestus honores tunc detulerint, quod Patauii ante illum nemini, nisi maturo in studiis, & perfectæ demum ætatis viro, cōtigerat. Studiorū socios, & sodales habuit Patauii, illustriores quosque eius ætatis iuuenes, Gasparē Cōtarenum, qui postea Cardinalis fuit, Andream Naugerium, & Marcum Antonium Contarenū Patricii ordinis Venetos, eosdē postea clarissimis legationibus ac magistratibus insignes, Ioannē Iacobum Bardulonum Mantuanum, qui grauissimus Philosophus fuit, Pōponiū ac Lucam Gauricos fratres Astronomię peritissimos, & Ioannem Baptistā Rhamnusiū, qui postmodū X. virum Consilii Senatus Venetiarū à Secretis fuit, Græcarū literarum, sed Cosmographiæ præsertim atq. omnis ferè Historiæ peritissimum: sed prętér cęteros, Marcum Antonium, Ioannem Baptistā, & Rhaymūdū Turrianos, nobilissimos fratres Veronēses; pręcipuè coluit: quibuscū quotidiano ferè in cōuictu Patauii versabatur, quū Hieronymus eorum pater exactæ doctrinæ, & auctoritatis vir, primum

inter medicos in eodem Gymnaſio honeſtiſſimis cōditionibus ſuggeſtus locū obtineret. Sed, exorto demū bello, & euerſo Patauino Gymnaſio, quū nūtiata eſſet illi patris mors, & in patriā iter pararet, Liuianus Venetarum copiarū Imperator, muſarum liberalis hoſpes, & ingeniorum cenſor longe grauiſſimus, honeſtiſſimis accitum conditionibus in Academiam Foroiulienſē ad Portū Naonem inſtitutam, in Andreæ Naugerii, & Ioannis Cottæ præcellentium poetarū contuberniū euocauit. Vbi cùm aliquādiu verſatus eſſet, carminúmque, quæ ab eo quotidie, ex nobili ſemper ocaſione ſummæ dignitatis emanabūt, authoritate vniuerſę Italię carus ac iucundns eſſe cœpiſſet, illius ſcripta exinde publico sēper excepta plauſu, reliquorum ad hanc diem omnium famam oppreſſerunt. Sed quum pluribus bellis Liuianum ſecutus eſſet, eo tum demum ex ipſa Gallorū ad Adduā victoria fuſo ac capto, ſe in patriam ſero contulit, quū omnia penè fūditus euerſa ac deuaſtata direptionibus, & incendiis paterna bona expoſita repeiſſet. Duxit vxorem viuo adhuc ſuadē-

téque

téque patre, dum ſtudiorũ cauſa Patauii moraretur, haud pari fœlicitate, quũ nõ duorum modo, quos immature ſibi ereptos nobili carmine acriter dolet, filiorũ funeri interfuiſſet, niſi præter Paulũphilippũ (quẽ hodie Veronę præclaro florentem ingenio admiramur) tertiũ quoque annis grauem, & conſilio maturum amiſiſſet. Fuit Fracaſtorius parua quidẽ, ſed quadrata corporis ſtatura, latis humeris, & barba decẽter honeſtatus: nigra coma prolixáque: facie rotũda, ſubnigris oculis, naſo, ab diutiſſime contemplãdis ſtellis cõtracto, ſimóque. Cæterũ totius oris aſpectu, ingenium maximè viuidũ, miram probitatẽ ſincerique animi candorem referẽte. Domũ habuit Veronę, iuxta D. Euphemię, quanquã ſeceſſu Caphio, Melſineóque plurimũ oblectaretur. de quo quidem Caphio monte, antequã ſermo vlterius proferatur, pauca ideo dicẽda eſſe videntur, ne locus, toto Veronenſi agro hoc tam eximio cultore celeberrimus, quum is, ingenuo pudore detẽtus de eo pauca admodũ ſcripſerit, omnino ignoretur. Eſt Caphius mons, ad radices Baldi XV. millia paſſuum Ve-

rona distans, inter Athesim, & Benacũ medius. ibi, quum paululum ascenderis, villa in collis iugo, in media planitie ad conspectum Benaci (nō eximiis illa quidē, vt reguli, ac beatioris fortunæ homines, opibus ingenióque validiores supra ciuilis fortunæ cēsum ædificarũt, picturis exornata, sed vno tātum loci genio, ac situs prerogatiua admirabilis) reperitur. Quadrata domus est, ac liberiori vndique, præterquam ab aquilone, cœli facie coronata: nā qua ab oriēte Athesim ad radices montis ex intima Germania propè Baldum rapido cursu defluentē attingit, Veronam vrbem & circumfusas innumerabiles in subiecta planitie villas lōgissime prospectat: atque in his, omnis generis armēta errantia, & fumātia sub vesperam tecta intuetur. ab occidēte autem Benacum è cōuerso letissima facies excipit: pari hercle occurrentium collium varietate mirabilior ac iucundior: quum vel altos interdũ Benaci fluctus, & beatam Catulli peninsulam, ac veliferas item classes, & piscantium nauiculas lōgè aduenietes perspectare, tum diuersa oppida apricis promōtoriis exposita

lubet

lubet cōtemplari. hinc Bardolinum ſub-
iectū: hinc frequēti olea, & citriis colles
coronatos: hinc demū nemoroſa & læ-
ta virentibus paſcuis, naſcentiū mont.ū
iuga deſpectantur. noxios ventorum fla-
tus ad meridiem paululum extās ante do
mum cubitus eminētibus pomiferis ar-
boribus iucundus, ac Baldus mons ad a-
quilonem vergēs, omnem hyem s duri-
tiē procul expellit: ita tamē, vt & in me-
dia æſtate quum ex alto Sol vrget, obor-
tis Aeteſiis blandiſſime vētiletur, nec ar-
dere in cœlo Sirium ſentiat: & per hye-
mem, apricū ferè ſemper ſolē, & nebulæ
omnis expertem diē admittat. Benacus
porrò, qui maritimi littoris naturā ęmu-
latus nunquam gelaſcit, atq. omnē hye-
mis duritiem ſuauiter frangit, frequenti
nobilium Troctarū, & Carpionū piſca-
tione, non parum momenti cęteris quo-
que affert commodis. Hic illum interior
domus ęſtiuis hyberníſque cubiculis atq
interioribus cōclauſis, vbi amicos beni-
gnè atq. hilariter excipere cōſueuerat,
perquā cōmoda, quòd magnopere mu-
ſis expetitur, ſtrepitu vacua, atq. alti ple-
na ſilētii, omni búſque munditiis nitida,

ad secretiora accedentẽ studia comiter accipiebat: quando editis æternæ famæ carminibus, nobile illius caput sertis, & virẽti per omnem Europá laurea coronaret. Vitę genus adamauit quietũ, cũctis solutũ curis & litibus, quum vir minime ambitiosus & paruo cõtentus, honestę ac iucũdæ vitæ ad bonam semper frugem percupidus, vnam tantũ studiorum laudem spectaret: hilari ac frugi mẽsa, exactissima semper ad tuẽdam valetudinẽ ratione instructa: tam aperto, liberali, & perblãdo semper ingenio, vt quũ summa esset morũ temperie, facilitatéque naturæ, nõ eloquio, non cultu, fastũ vllum ostẽderet: nũquam in alieni operis cẽsura amarulẽtus aut parcus laudator esse consueuisset: vt etiã Ioannis Baptistę Mõtani medici clarissimi, illius vel ęmuli, vel, vt plures iudicabant, in re medica principatũ acriter affectantis mortem, nobili epigrammate sit prosecutus. Medicinam, ad quã perdiscendam se totũ ab adolescẽtia cõuertit, & in qua, nominis celebritate primũ inter illustres totius Europæ medicos locũ obtinebat, toto vitæ tẽpore ita exercuit, vt in affe-

ctis

ctis corporibus sanãdis, in quibus illi mirifica quædam & diuina prorsus vis fuit, nulli⁹ quæstus potius quàm officii rationem haberet. Et quoniã, hac vitæ ratione multorum amicitiã suo sibi beneficio comparauerat, inimicũ verò meritò habebat neminem, omnes nõ Venetiæ tãtũ, atque illius oræ, sed externi etiã principes & reguli, vt de, vel desperata vel dubia vitæ rẽ illũ cõsulerent, maximis ad se conditionibus accersebãt: à quib⁹ ille discedens, salute eisdem restituta, nullũ prorsus pretium, præter amicum animũ in patriam referre vnquã volebat. Delectabatur, cùm in otio esset, antiquorũ historias, & illustria clarissimorum virorũ facta perlegere: adeò vt Plutarchus atq. interdum Polybius ex manibus ferè nũquã exciderent. Mathematicis itẽ scientiis, & præsertim Musicæ, oblectãdi animi causa studiũ adhibebat: sed, ex mitioribus omnib⁹ disciplinis, in vnã Cosmographiam incumbebat: quam tãto studio quãdoque colere cõsueuerat, vt grauioribus quãdoque studiis intermissis terrarum omnium ab Lusitanis primũ in oriente, mox à Columbo in occidẽte no-

ſtro ſæculo inuentarum deſcriptiones & loco, ligneis orbib⁹ ad amuſſim affabrefactis, altitudinũ & latitudinum adhibitis dimẽſionibus delinearet. Cõſuetudo aſſidua illi erat multũ cogitãdi, plurima ſecum animo voluendi: neque enim vel deãbulando tẽpus vllum labi fruſtra, vir nunquã otioſus, patiebatur: ideóque & raro admodum, & niſi plurimis adhortationibus inuitatus, loquebatur: triſtémq. ac ſeuerum homines exiſtimabant, quũ illius ſermonibus ad hilaritatẽ ſæpius cõuerſis, nihil lætius, nihil vrbanius poſſet reperiri. Sed qui herbariæ facultati ac ſimplicibus medicamẽtis ex antiquorum libris accurate perdiſcendis egregiã pridẽ operam nauauerat, nõ obſcurè laudis cõpoſitionem atque aduerſus peſtilentes febres miræ poteſtatis antidotũ, quod *Diaſcordion* appellãt, medentibus ſimul & pharmacopolis neceſſarium, ſuperiorib. annis magna hercle noſtri ſeculi vtilitate parauit, quum multis præterea herbis ab antiquis pridẽ deſcriptis, ſed noſtro æuo incerta ſimilitudine perobſcuris, eruditam claritatem attulerit. Amicos habuit nobiles quoſq. totius Europæ,

ropę, atq. in omni doctrinæ genere præstantes viros, ne vllum aut alterũ eorum hoc loco cõmemorem, tam fausto, fœlicique semper euentu, vt illum omnes non vt sũmæ doctrinæ ac probitatis virũ adamarent, sed quasi quoddã in terras delapsum numẽ mirarẽtur. Sed grassãte demũ in vrbe pestilẽtia, quũ primo quoq. tẽpore in suos se Caphios transtulisset, & multũ otij nactus esset, superatis hercle omnibus, quicũque plurimos ab hinc annos floruissent, poëtis, Syphilida Petro Bembo Leonis X. Põt. tunc à secretis dicatã, perenni atq. eo propè æterno carmine decantauit: tanta omniũ admiratione, vt quũ nõ multos post annos Neapolim ad Iacobũ Sanazarium in lucẽ edita deferretur, vir ille omniũ nostræ & superioris ætatis disertissimus, & Virgilianę maiestatis affectator egregius, àtq. alieni carminis laudator alioqui parcus atq. amarulentus, Hippolyto Medici Cardinali, qui forte ad eum salutandum, nobili eruditorũ corona stipatus, atq. adeo ipso Mõtano acri æmulo accesserat, hunc vnũ esse cõfessus sit, à quo non Iouianus modò Põtanus, sed ipsemet quoq.

in partu Virginis accurata carminis dignitate, viginti amplius annorũ lima ac labore perpoliti, esset victus. Cæterum in amicitiis alendis ac conseruãdis (vt pauci solent) fuit Hieronym⁹ in primis diligẽs ac circunspectus. amabat omnes, omnium semper obsequiis, ac commodis erat intentus, vt, vel in media hyeme à Christophoro Cardinale Madrutio Principe Tridẽtino, qui Fracastoriũ mirifice diligebat, valetudinis causa accersitus, Tridentũ magnis itineribus, semel atq. iterum per abruptas conualles, proficisci non grauaretur. Eorum verò, quorum fidem beneuolẽtiámq. in se cognitam atque exploratam habebat, mutuis atque iis quidem fere semper maioribus obsequiis prosequeretur, &, non viuentes solum, quod magnum est, coleret, sed suam in vita functos etiã, quod præstãtius est, beneuolentiã, quãtum in se. esset, voluerit testatã relinquere. id quod ex postremis illius scriptis facile patet, quib⁹ Turrianorum Veronensiũ nobilissimorum fratrum memoriam, cùm eorum alterũ in Dialogo de Intellectione acriter disputatem, alterũ in Dialogo de anima multa dis-

ta differentem& acute percunctantē inducerct, posteritati voluit cōmendare: Andreę porrò Naugerii pręaltā ingenii vim atque eloquentiā,& Ioannis Iacobi Bardulonis Mātuani subtile ac valde acutū in omni philosophia ingeniū, quū vel nulla,vel ea certe pauca ingenii sui monumenta reliquerint,suo de Poetica dialogo Ioāni Baptistæ Rhamnusio, tāquā veteri amico & sodali dedicato, appositè atq. elegāter posteris manare definiuit. Sed,quòd adFracastorii gloriā vel maxime pertinet, tāta,vir eximi⁹ nullius fastus appetēs,& humilia hæc atque terrena sēper despiciens,nō apud suos Veronenses,aut reliquas tātum Italiæ ciuitates,sed in omni etiam Europa authoritatę fuit,vt ex innumerabili diuersarū gentium & illustrium procerum multitudine, quæ Pischeriam ad Carolum V. Cæsaré ex Germania Mediolanū & Genuam proficiscentē, atque inde in Algerium expeditionem parantem visendum conuenerat,ipse quoque, qui forte solénis pōpæ die è proximis Caphiis cū iucundioribus amicis spectatum descēderat,solus demonstrāte illum palàm Ma-

drutio Principe Tridentino, gressũ Cæsaris æstiuo in Sole ac puluere huc illuc prospectãtis tenuerit. Sed postremo, cũ Christianæ reip. quæ totius orbis Tridẽti generale p[illegible]dem Cõcilium indixerat, suam non semel operam ac fidẽ præstitisset, in patriã eo se animo contulit, vt, abdicata prorsus omni antiquę Medicinę opera, quæstúque, quicũq. ex ea, vel amplissimus posset prouenire, Aesculapio sacra facturus, læto animo ad musarũ vireta cõtenderet. quo alacriore mẽte extremũ postea vitæ diẽ, qui exacte Christianã semper pietatem coluisset, quum grauis quotidie ætas pręcipitãte iã canitie properaret, fœliciter clauderet. Scripsit summa ingenii fertilitate nondũ senex de Stellis, astrologię omnis peritissimus, in Ioãnis Matthæi Giberti Episcopi Veronẽsis, & gratissimi Męcenatis gratiam, librum summæ eruditionis, in quo præter alia multa, quæ de Eccẽtricis orbibus atque Homocentricis differit, de duobus illis præcipuè motibus à Ioãne Baptista Turriano inuẽtis agit, quorum ope quũ aditus ad multa eorum, quæ in natura abditissima sunt, pateat, tũ via ad ea sine

ea ſine vlla obliquitate demonſtranda aperitur, quæ circa ſtellas apparent. Scripſit de Criticis item dieb. alterum, contra Galenum. Scripſit grauiore ætate, ac plane ſenex, de Sympathia & Antipathia rerum, & Contagionibus, & contagioſis morbis pari ingenii ſplendore libros ad Alexandrum Farneſium Cardinalem, eũdem liberaliſſimum Mœcenatem, atque inde præclaram nominis famam latiſſime propagauit, nouiſſime vero, dum duos Dialogos accurate & eleganter, de Poetica vnum, & de Intellectione alterum cõſcriptos in manibus haberet iam iam editurus, Tertium de anima, quem aduerſus inſana non minus quàm impia Pomponatii præceptoris placita conſcripſerat, & Ioſephi hiſtoriam, quam heroico carmine fuerat aggreſſus, ſummo vate dignã, fatali morbo properante abſoluere non potuit Carmina quædam ingenii ad maiora tendentis præludia, quæ viuens publicari nunquam voluit, magni tamen atque ingentis illius ſpiritus vim referentia extant. Ex iis, ea præſertim, quibus Cæſar Fregoſius Palladis virenti olea coronatæ caput, nobili gemma vel decenter cœla-

tum, Margaritæ Valesiæ Nauarræ Reginæ Frãcisci Gallorum regis sorori, dono misit. Citriorum Epigrammata, & perennis famæ Odæ, tenera quadã ac prædulci ad Massesenum suauitate decantatæ, ac nusquam apud amicos repertæ, ideo perierunt, quòd eruditus vir, atque vna tantum sciendi gloria cõtentus, omnem qui ex carminibus inani hercle si non ridenda antiquorum comparatione publicatis prouenit fastum ita prorsus cõtempsit atque despexit, vt quod plerique alii summa ope nituntur, ne illorum quidem archetypum apud se in hunc vsum esse vnquam pateretur. vt, hæc etiam qualiacunque sunt, quæ nunc in lucem emissa leguntur, non exiguo labore ac cura ab amicis hinc inde collecta, prout dispersa prius quæque reperiebatur, in vnum diuinitus redacta sint. Fato functus est septuagenario maior, octauo Idus Augusti M D L I I I. dum pranderet, apoplexia correptus in mensa, quum nimio æstu damnatos menses, in suis Caphiis, vrbe secedens, deuitaret. eò quidem trãquilliore vitæ excessu, quòd Paulum Philippum filium tanti nominis hæredẽ relinqueret,
cum

cum bona etiam ſpe præ claræ poſterita-
tis, quando iam ex eo plures auitæ indo-
lis nepotes non ſemel aut iterũ ample-
xus eſſet. Ferunt Hieronymum, dum lan-
gueret, cognito fatali morbo, poſt multas
amicas ſibi herbas in olfactum balbutiē-
te lingua efflagitatas, amiſſo penitus ſer-
monis vſu, manu ſæpius in verticem ex-
porrecta, iis, qui aderant, innuere voluiſ-
ſe, vt celeriter cucurbitula affecto & la-
boranti cerebro, quo ille peropportuno
remedio ſe olim Veronæ vnam Monia-
lium virginum Diuo Bernardino dicata-
rum curaſſe adhuc meminerat, ſubueni-
rent: ſed, re nequaquam à domeſticis in-
tellecta, quum alii alia adhibenda tum eſ-
ſe remedia prædicarent, fruſtra expecta-
to remedio, leniter ſub noctem expiraſſe.
Illius oſſa Veronam paulo poſt in D. Eu-
phemiæ, honorificentiſſimo relata fune-
re, ſunt condita: flebili id carmine huius
ſæculi celebrantibus omnibus Poetis.
Aenea illius & Andreæ Naugerii effigies
ſcite expreſſa Patauii in fornice portæ
iuxta pontem D. Benedicti, à Patauina
iuuentute atque vniuerſo Gymnaſio ſa-
lutatur: quam, Ioãnes Baptiſta Rhamnu

sius, supremum amicitiæ munus persoluens, addita antiquorum Aræ peruetusta dicatione ex ruinis Salonarum vrbis Dalmatiæ eruta, ad studiosæ posteritatis solatium luculenter exornauit. vt doctissimorum hominum simulachra, qui arcta viuentes inter se necessitudine cōiuncti fuerant, à posteris quoque in nobilissimo terrarum orbis Gymnasio eodem in loco pariter spectarentur. Cæterum Veronēses gratissimi ciues, quod ad perēne Fracastorii decus vehemēter pertinet, ne à Rhamnusio eiusdem amico, pietate in tantum ciuem superari paterentur, biennio postquam idem Rhamnusius Patauii æneam Fracastorii imaginem collocasset, iidem communi cōsensu, vno omniū nobilissimo decreto, marmoream Veronæ statuā præclara maiorum suorum imitatione, qui Catulli Vatis, & C. Plinii, reliquorúmque ciuium suorum memoriam marmoreis imaginibus honestare voluerunt, in publico cum laurea erigendā curarunt: quæ hodie Veronæ visitur in veteri Arcu lapideo vrbis prope Comitium, in Area quę Dominorum appellatur: nec procul ab eodem Catullo, cæterisque

risque illustrioribus ciuibus Veronensibus, artificio Danesiii Catanei Carrariensis ex Lunensi agro, præstantissimi huius ætatis statuarii, non minus pia quàm admiranda comparatione conspicitur. Quũ autẽ variis elogiis ab amicis sepulchrum Fracastarii Veronæ ornaretur, Adami Fumani carmen omnium consensu principem locum obtinuit.

ADAMI FVMANI VERONENSIS.

Longe vir vnus omnium doctissimus,
Verona per quem non Marones Mantuæ,
Nec nostra priscis inuident iam sæcula,
Virtute summam consecutus gloriam
Iam grandis æuo hic conditur FRASTORIVS.
Ad tristem acerbæ mortis eius nuntium
Vicina fleuit ora, flerunt vltimæ
Gentes, perisse musicorum candidum
Florem, optimarum & lumen artium omnium.

LVDOVICI NOGA-ROLAE COMITIS

Ad Paulum Rhamnusium Venetum.

Frastori monumenta hoc tu dum Paule libello
Colligis, è cæcis eripiens tenebris,
Scilicet vt vates, Medicáque excelluit arte,
Percurrítque domos ætherias animo,
Ingenteis Verona refert tibi nunc mea grates
Cum Baldo, atque Athesi, cum Benacóque suo.
Qui tanto assurgent plausu, quantum ipsa labore
Fama sui ciuis se efferet aucta tuo.

EXEMPLVM EX ACTIS CONSILIORVM

Magnificæ Communitatis Veronæ.

Die Iouis post Nonam, XXI. Nouembris, M. D L V. In Camera Consilii, in Consilio Duodecim, & Quinquaginta, præsentibus Clarissimis Rectoribus, & Magnificis Dominis Camerariis, in vocibus Quinquaginta octo.

Pro erigenda Statua marmorea, Excellentissimo Domino Hieronymo Fracastorio Poëtæ Clarissimo felicis memoriæ, posita fuit Pars infrascripta, Die XII. Instantis publicata, & nunc repetita, & capta de Ballotis XLV Pro, & XIII. contra. cuius tenor est, videlicet.

EA fuit virtus, & diuersarum scien-

tia-

tiarum cognitio Excellentiſſimi Domini HIERONYMI FRACASTORII Ciuis noſtri, vt inopinata eius mors ingentis mœroris, & luctus cauſam non ſolùm nobis, & cunctis Italiæ Ciuitatibus præbuerit, ſed etiam multis barbaris nationibus, ad quas tanti viri fama peruenerat. Ille enim Philoſophię, & Medicinæ peritia noſtri temporis celeberrimos homines æquauit: Humaniorum verò literarum ſcientia, & in primis Poëſi, ſicuti multos ex veteribus, ita omnes, qui poſt annos mille quingentos aliquod in eo genere ſcribendi nomen habuere, ſuperauit. Teſtantur diuinũ illud Syphilidis, ſiue de Morbo Gallico, Poëma, Heroico carmine ſcriptum: atque item Libri duo, nuncupati Ioſeph, quos morte præuentus abſoluere non potuit,

compluréſque alij luſus Poëtici, qui nuperrime in lucem prodiere. Proinde cum patres noſtri eos etiam Ciues ſuos, qui ante humani generis redemptionem ſingulari quadam eruditione, ac ingenij ſplendore floruere, publicis monumentis, & imaginibus decorandos cenſuerint; NOS etiam, tantum Virum, Nobili genere ortum, tamque illuſtrem Poëtam, quem nos ipſi aluimus, & in patriæ ſinu morientem vidimus, pari honoris, & gloriæ titulo defraudare non debemus: Et ideo ad propoſitionem Spectabilis Domini Chriſtophori Fracaſtorij Prouiſoris communis.

VAdit Pars, poſita per Spectabiles Dominos Prouiſores, & Conſilium Duodecim, quod maiorum noſtrorum exemplo, qui Catullum, Plinium, & reliquos

Ciues

Ciues ſuos, qui in diuerſis ſcribendi facultatibus prępſtitere, ex veterum inſtituto marmoreis imaginibus honeſtare voluerunt, erigatur ipſius Domini HIERONYMI marmorea Statua, Poetæ habitum referens, redimitáque tempora Lauro, ſupra Arcum viæ, Salæ huius Conſilij contiguæ, iuxta ordinem reliquarum conſtituenda.

HIERONYMI FRAGASTORII
in libros de Sympathia & Antipathia rerum, morbiſque contagioſis, ad Lectorem
PRÆFATIO.

PRo eo ocio, quod mihi conceſsũ fuit, de contagione & contagioſis morbis omnibus, & eorum curatione ſcribere mihi viſum eſt. magna quidem materia & admirationis non paruæ plena. cui & commentarium adieci, nõ minus (vt arbitror) deſideratum, de conſenſu & diſſenſu rerum, quam Sympathiam & Antipathiam vocant, ſine quo natura contagionum plane perquiri & monſtrari poſſe non videbatur. vtrumque autem negotium mihi eo libentius ſuſcipiendum duxi, quod quum

quum hoc quidem ſcitu dignũ ſit, illud ad ſalutem mortalium non parum conducere videatur: tum de vtroq. quàm pauciſſima quidẽ à maiorib. noſtris, quæ extẽt, quæq. viderimus nos, literis mandata ſint. De Sympathia quidem & Antipathia rerum Galenus iam ſeſe nõnulla ſcripſiſſe refert, verũ ea ſcripta aut interiere, aut ætate noſtra, quòd nos ſciamus, adhuc in lucẽ non peruenere. De *cõtagione vero Hippocrat. quidem circa populariter vagãtes morbos nõnulla tetigiſſe videtur, ſed tamẽ qui obſeruaret magis, quàm naturas eorum traderet. Galen. vero poſt ipſum plura quidẽ monſtrauit, ſed & ipſe tamen, & ſectator illius Pau. Aegineta, Aetius Amidenus, & alij veteres nõ pauca, vt mihi videtur, reliquere, quæ poſſent magnopere deſiderari. Recentiores autẽ nihilo plus de contagione videntur dixiſſe, quã quod ob occulta quadã proprietate proueniat. Quæ autẽ in vniuerſum natura contagionum ſit, & quo*

principio efficiant, & quo pacto gignãtur, & cur aliæ fomitẽ relinquant, aliæ ad distãs sese etiã propagent: & morborum cur alij contagiosi sint, leniores, mitioresq. existentes, alij minimè contagiosi, acerbiores, ardẽtioresq. multo quum sint: & quo à venenis contagio differat, & eiusmodi alia multa nulli dicere tẽtauere, satis quidẽ fecisse rati, si horum omniũ causas in occultas illas (ita ipsi vocant) proprietates reduxissent, quibus acquiescendũ nõ modo sibi sunt arbitrati, sed & aliis præcepere. atq. his contenti in quamplurimis philosophati sunt, quod certe philosopho homine sẽper indignũ existimauit. Causarũ enim quum quædã vniuersalissimæ sint & remotissimæ à rebus, quædã verò propinquiores & particulares magis, ac demũ quædam propinquißimæ, & propriæ, proprias quidem & propinquißimas in recõditis, & difficilibus attigisse aut Dei certe est, aut diuini. Vniuersalissimis verò stare ignaui & rustici ingenij

genij est, medias verò inquirere, & ad proprias niti (quãtum homini datur) philosophi certe est. Admiraberis autem fortasse duas me hasce materias sumpsisse scribẽdas, quarum alteram maiores nostri penè intactam reliquerunt, alteram omnes fateantur ab homine sciri non posse. Verumenimuero, quòd tũ Sympathiæ rerum, tum & natura contagionum in difficili atq. arduo positæ sint, & nos quidem cõcedimus: quin & ineptum quoque aut arrogantem magis eum fore dicimus, qui propinquissimas & proprias earum causas præsumat inquirere: verumtamẽ idem ille si medias peruestiget, multa illum inuenturum non diffido, quæ tum delectare, tum & magnopere prodesse possint, quod institutũ & mihi ipse in hac nostra peruestigatione proposui. Præteritã verò fuisse à maioribus nostris cõtagionum materiam, neminem mirari velim, quando id accidat disciplinis omnibus, vt non omnia ab iis, qui eas con-

dunt, absolui possint, quoniam uniuersalia magis & rerum principia prosequātur. ita in ea, quæ de natura est, philosophia innumera quidem partim intacta, partim non plane discussa relicta sunt. nā neque quomodo intellectio in nobis fiat, hactenus traditum fuisse video, neque earum qualitatum, quas spirituales vocant, naturā satis demonstratam, & alia multa. quod & in re medica consimiliter quoque contingit, in qua plurima adhuc supersunt, quæ posteris & nepotibus inquirēda patres nostri reliquerint, nos porrò nepotibus nostris relinquemus. multa præterea intereunt eorum, quæ scripta iam fuere, multa viuunt quidem, sed nō apud omnes, ita se habet mortalium rerum conditio & vicissitudo. Necessaria autem necne sit contagionum inquisitio, quā nos in præsenti aggredimur, si Deus annuerit, unusquisque videre poterit, qui ea legerit, quæ scribemus.

Hiero-

Hieronymi Fracastorij

DE SYMPATHIA ET ANTIPATHIÆ RERVM LIBER.

CAPVT PRIMVM.

PRIMVM autem de latenti rerum consensu & dissensu, quam Sympathiam & Antipathiam dicunt, agamus, quo nihil admirabilius est in tota natura, nihil scitu desideratum magis. Gallinaceus pullus vix natus equum Elephantémque nihil reformidat, Miluum vel longe conspectum adeo expauescit, vt ad matrem statim confugiat. Eadem agno, & lupo, & aliis multis inimicitia est. Marsi & Psili serpentes illæsi tractant. Thessalos, & quasdam familias in Creta legimus laudando afficere fascino consueuisse, intuendo vero Infantes in tabem vertere. Fulmen aurum colliquat intacto loculo, tum vina absumit vase nec quicquam læso. Adamantem ferunt solo Hircino sanguine mollescere, mala medica insperso in eorum cumulum pane flaccescere: Vnisono in cithara tacto moueri & aliud vnisonum videmus, quod ne prope etiam sit: concusso vero tympano è corio lupi confecto,

 dicun

dicuntur ea dissolui tympana, quæ ex agnino corio sint conflata. Herculeus lapis ferrum ad sese trahit, Adamas & Electrum pilos & surculos. Quid vero æque mirandum est, quàm ignotum illud antiquis miraculum nauigatoriæ pyxidis, cuius extremum perpendiculum temperati magnete ferri, in incredibili distantia ad eas semper partes se conuertat, quæ ad Polos spectant? Quid quòd Leo animalium omnium terror, gallinaceo tamen gallo terretur, præsertim cantum emittente? Taurum affirmant quamuis furentem, alligatum ficu statim mansuescere. Brassicæ & rutæ tanta inimicitia est, vt iuxta seri nolint. Cucumis autem supposito oleo recuruari videtur. Aurum neque oleum, neque aquam imbibit, argentum viuum statim, ac raptim quodammodo ebibit. Oleum aquæ non admiscetur, quam nec Adiantum admittit, quanquam riuos & fontes amat. Calx vero, & spongiæ, & id genus liquida omnia ita absorbent, vt mirari liceat, quum alioqui inter ipsa contrarietas non parua sit. Et illud quoque mirandum est, quòd oscitante alio & nos pariter, nisi aduerterimus, oscitamus, & alio edente acerba quædam, saliua alteri in os prosilit. Catablepha animal hominem ad mille passus conspectum interficit. in fœtus signa quædam eorum transire videntur, quæ matres auidissime appetiuere. Octimestris partus non viuit, quum tamen septimestris viuere conspiciatur. Porrò supra omnem credulitatem videtur esse Echeneis paruus pisciculus

lus, Remoram appellamus, qui medio in mari nauem vi atque impetu ventorum actam sistat, vt alij ferunt, aut saltem, vt alij, tardet. & infinita alia id genus, quæ incredibilis admirationis sunt plena, inter quæ & contagionum natura est.

De primo consensu rerum omnium.

CAP. II.

PRimus autem, communis rebus omnibus, & admirandus est ipsius vniuersi consensus, in quo quæ sunt corpora, ita omnia inuicem connexa, ita hærentia esse volunt, vt nulla potentia sit, quæ eorum extrema, quibus sese mutuo tangunt, seiungere prorsus possit, atque ita separare, vt vacuus locus intercidat. Mira profecto res est hac de causa grauia sursum trahi, leuia deorsum, contraria, quæ sese pellere, atque etiam interimere solent, nolle tamen seiungi, tantus est consensus ille rerum omnium in vniuerso. Cuius rei si quis forte finem requirat, & cuius gratia fiat, non difficile certe erit assignare rationem, quam & omnes assignant, ne detur vacuum: quippe vacuum in natura esse non potest, quoniam nihil natura sustinet, nihil admittit, quod frustra sit, quódque vniuersi ordinem & leges impediat: quę quidem contingant, si vacuus sit vllus locus, in eo enim, nec quicquam fieri poterit, nec quicquam recipi. At vero si quis non solo fine contentus sit, sed & agens quoque requirat, & quidnam illud sit, quod diuellendi resistat, & quomodo, non erit fortasse ita promptum reddere

rationem tanti nexus : quando vniuersi partes neque eum finem agnoscunt, neque per naturam appetere possunt, aut contrariis iungi, si contraria sint, aut sursum duci, si grauia, aut deorsum, si leuia. Neque enim dicendum (vt quidam aiunt) vniuersi partes, tametsi non eum cognoscunt finem, dirigi tamen à cognoscente: quando hic nō vniuersalem & primam caussam quærimus, sed particularem & propriam: quale esse non potest eorum vllum, quæ immaterialia sunt, sic enim periisset natura. Neque rursus dicendum, vt alij, qui materiam in caussa ponunt, quæ per se semper continua sit, sine forma autem omnino esse non possit, vnde accidat vniuersum semper esse continuum, & plenum: materiæ enim neque actionem, neque resistentiam vllam iure possumus attribuere. Rectius igitur fortasse illud dicetur, primum finem, quem omnia per naturam habent, esse, vt sint, ac conseruentur: conseruantur autem substantiæ & corpora principaliter ac maxime per mutuum nexum, & contactum extremorum: sic enim euitant vacuum, quo nihil esse potest inimicum magis omni naturæ: atque hoc est, quod alij locati dicunt, locus enim fit vnum corpus alteri, vnde & recte aiunt locum esse locati conseruatiuum: quod profecto maxime fit, quum à vacuo præseruet. Non cognoscunt igitur eum finem substantiæ, & corpora, quæ in vniuerso sunt, per naturam tamen resistunt, ne separentur omnino. Non enim necesse est, quæ gratia alicuius agunt, finem etiam

cogno

cognoſcere, ſed alia cognoſcunt quidem, alia per naturam agunt. In hoc autem ſimplici corporum nexu, & loco nihil alteri contrarium eſt, nulla verſatur inclinatio ſurſum, aut deorſum. Quòd ſi contraria ſunt aliqua inter ſe corpora, ſi certam habent inclinationem, habent quidem, nõ quatenus ſimpliciter corpora ſunt, ſed quatenus talia (puta) calida, & frigida, grauia, & leuia: quare & quatenus talia, vim aliquã pati poſſunt, ſimpliciter autẽ non. Quacunque igitur intercidere vacuum poſſet, nexus & locus eſt neceſſarius ſubſtantiis omnibus: propter quod & omnia, quæ intra primum corpus ſunt, locum habent ſecundum extrema omnia, quoniam ſecundum omnia extrema vacuum intercidere poſſet. Primum autem corpus, quoniam per ſupremam, & extimam ſuperficiem vacuo non eſt obnoxium, nec alterius conſeruatione indiget, per internam ſolum ſuperficiem locatur.

De Sympathiis Elementorum ad loca propria.

CAP. III.

IGitur quum omnia corpora finem eum habeant, vt conſeruentur, prima quidem rerum omnium conſeruatio eſt ſimplex illa locatio & nexus, quo præſeruantur à vacuo, vt dictum eſt: ſecunda autem, quæ priorem hanc præſupponit, eſt certa & determinata locatio & nexus, quem conſenſum habent in primis elementa cum locis propriis: neque enim quatenus talia ſunt calida, frigida, grauia, & leuia, vbique conuenientem locum habent, ſed certas ſedes

exposcunt,& certos quorundam corporum nexus. Atque igni quidem qui pro natura debetur locus, est totum illud, quod interiacet inter concauum orbis Lunæ,& deuexam aeris superficiem, vbi conuenientissime collocatur, quoniam cum altero extremo illi orbi iungitur, à quo quàm optime per lumen conseruatur, cum altero vero aeri, cui per caliditatem respondet: respondere autem per vtranque qualitatem non datur, quoniã sic ignis iam aer esset, quare per alteram si respondeat, sat naturæ datum est. Aeris vero situs inter ignem & aquam quàm aptissimus est, cum hac enim humiditate, cum illo caliditate concordat. Porrò aquæ sedes inter aerem & terram est, cum altero enim humiditate, cum altero frigiditate consentit. Terra vero circa centrum in aquę concauo locum habet, cui frigiditate respondet. In his igitur locis omnem habent elementa conseruationem, quam habere natura possint. nam & simplicem illum nexum & locum habent, quo pręseruantur à vacuo, tum vero & proprium vbi propria eorum natura maxime bene habet: in reliquis autem locis priorem quidem, & communem nacta sunt conseruationem, propriam autem non, propter quod prouidit natura illis, vt per media contraria viam sibi aperiant ad propria loca. Habet autem dubitationem quandam, quod diximus loca propria elementorum esse nexum certorum corporum, quibus consentiant qualitatibus, quoniam quærentibus elementis loca sua, indiuisibile quiddam videtur

esse

esse,quod vocant vbi, ad quod per se feruntur tum tota ipsa,tum eorum partes, ac centrum sui faciunt. cuius signum illud est,quòd si loco aquæ poneretur aer,terra nihilominus ad centrum ferretur: & si loco aeris poneretur aqua, ignis quidem moueretur ad locum, quò & nunc mouetur: quare accidere quodammodo Elementis videtur moueri ad superficies aliorum. Dicendum duas elementa habere rationes,alteram, quatenus vna quædam natura est vnumquodque illorum; alteram,quatenus partes sunt vniuersi & naturę totius. ac certe quatenus vna quædam natura sunt, sic profecto certum vbi, certúmque locum habent vnumquodque illorum, ad quod per se feruntur;ac ignis quidem locus est linea media inter concauum orbis Lunæ, & deuexam aeris superficiem, ad quam & ignis totus & pars eius quęlibet per se mouetur, & centrum faciunt. Aeris vero locus est linea media inter ignem & aquam. Aquæ vero locus linea media inter aerem & terram. Porrò terræ locus, est centrum. at quatenus partes totius naturę sunt elementa, & veluti membra vniuersi, loca quidem eorum sunt ea, quę dicta sunt: sicut enim in animali partes inter se consensum & relationem non paruam habent, & in eo certos exposcunt situs, ita & in vniuerso, quod perinde, ac animal quoddam est, partes eius situs inuicem consentientes expostulant, alioquin vniuersum ipsum debite constitutum non erit. Non accidunt autem loca hæc ele-

mentorum, vt partes sunt totius naturæ lineis illis mediis,ad quas mouentur, vt naturæ quædam per se,immo causæ & fines illorum sunt. si enim quærat quis , cur ignis ad lineam inter Lunam & aerem mediam moueatur,respondere licet iccirco esse,quòd eo pacto recte collocantur elementa in vniuerso,& natura tota suos consensus habet, nec ignis ipse bene haberet, nisi in ea linea facto totius centro,hinc quidem Lunæ concauum,inde aeris deuexum tangeret. atque itidem de aliis quoque dicatur. neque alia quidem est in locis elementorum vis conseruatrix,vt multi putant,quàm hæc , quæ dicta est.

De consensu partium in toto.

CAP. IV.

EST autem & alius in elementis consensus partium,quatenus in toto sunt : Constat enim,si vi rarefactæ illæ sint, sese condensare,si condensatæ,rarefacere , quousque veniant ad eum situm,qui toti pro natura debetur;qui quidem consensus non minus prædictis est admirandus,tum quòd mirum est partium alias descendere in eo toto,alias ascendere, alias in latus ferri,tū quòd ex causa hac maximi quidem & plurimum admirandi effectus proueniunt. nam & soni primum per hunc modum audiuntur,tum & primæ animalium motiones contingunt , & proiecta in aere continuum motum

tum habent, & quo nihil admirabilius vidit tempestas nostra, Tormenta quoque illa, quæ mœnia & vrbes tanto impetu demolimur, per hoc principium dant eam stragem. Soni quidem, nisi addensetur aer, non sentiuntur, quoniam qualitates, quæ sensus mouent, omnes quidem subiectum, in quo per se sunt, densum amant, medium vero, per quod feruntur earum species, non omnes densũ volunt, sed quędam rarum exposcunt, quædam densius: lux igitur in subiecto raro non videtur, in densiori videtur, medium vero, per quod species illius transit, rarum esse oportet. Quædam vero tam subiectum, in quo sunt, quàm medium, per quod deferuntur species, densius poscunt, vt sonus, qui si aut subiectum aut medium rarius habeat, sensum non mouet. Qualitas ergo illa, quæ sonus dicitur, in materia densa per se est, vt in ligno & aliis sicuti & lux, & odor, & sapor: at species eius, si mouere sensum debet, medium poscit continenter densum: dico autem densum non per admistionem terræ, sed vi addensatum, quod in aere accidit facto ictu. Inde enim facta prius distractione & rarefactione, tum subita fit addensatio partis post partem, more vndarum, vnde circulationes cõflantur, quod non aliud est, quàm successiue quædam aeris addensatio in orbem facta, per quam delata species à primo profecta sensum dimouere potest. Fit autẽ successiua illa addẽsatio in aere priorib. quidem partib. subito ac vi densatis, subito etiam sese rarefacientibus, ac alias

alias successiue densantibus: qui motus est partium in toto per consensum factus. Proiectæ quoq; per eandem rarefactionem & condensationẽ portantur per aerem, partib. quidem, quæ ante sunt, viam quodammodo aperientibus, & propellentibus vndationẽ, iis verò, quę circa & à tergo successiue addensatis, & rarefactis vna post aliam, & proiectum vehentibus non aliter, ac per vndam, celeriter autem & impetu multo, quoniam nihil celerius est rarefactione, quę partium in toto fit. A principio autem segnior est motus propter resistentiam totius aeris nondum positi in motu, mox factis circulationibus multis, & potente iam aere sese expande reuelocitas longe maior augetur, donec summa fiat: ad quam quum peruentum est, lentescit sensim deinde motus, aere, qui ante est, plurimum rarefacto, ac iam condensatione continenter magis & magis desinente, minorata obsistentia: atque hoc pacto tandem laxatio & solutio circulationum fit: vnde & vectio demum cessat. In bellicis autem tormentis tantus impetus accedit igne multo repente genito è fomite, qui vi conclusus rarefactionem sibi propriam quęrit. Si igitur obsistens potentius ipsum sit, quam ignis, extingui ignem accidit, aut etiam generari non posse: sin contra ignis post luctamen multum potentior ipse sit, tum subita, atque ea ea quidem ingenti rarefactione facta, aut vas rumpit, aut obiectam pilam impetu magno extrudit, quę mox per aerem eodem modo portatur, quo & sagittæ, &

pro

proiecta reliqua : quæ omnia per consensum partium in toto fiunt: nihil autem contra naturam patiuntur partes, quum sese aut condensant, aut rarefaciunt, quanquam aliæ ascendãt, aliæ descendant, quoniam sursum aut deorsum inclinare non inest partibus, quatenus in toto sunt, aut mouentur, sed illi solum, quod totius rationem habet, & per se est, atque extra moueri vult: sic enim aut sursum inclinat, aut deorsum. De motione autem animalium, quomodo & ipsa per hoc principium fiat, paulo post inquiremus.

De attractione, & motu similium ad similia.

CAP. V.

Videtur autem & alia quędam plurimum admiranda, quæ inter affinia & similia versatur, Sympathia: Constat enim vnum ad aliud moueri, donec & in vnum coeant, quod & in elementis, & aliis manifestum est, in aere quidem inter bullas illas, quæ in aqua fiunt, videmus enim vnam ad aliam appellere: & eo velocius, quod proximiores fiunt. Similiter autem & in igne sæpius est videre paruam flammam à maiori velocissime trahi. In aqua autem, & terra non ita promptum est, propter eorum corporum incommoditatem. In mistis vero multis manifestissime cernitur, vt Magnete, Electro, Adamante, & aliis pluribus, præcipue autem in animalibus & plantis. De quibus omnibus nunc in vniuersum quęremus, quomodo is motus fiat, mox de mistis nonnulla seorsum dicemus. Sunt ergo, qui putent simile moueri

ueri ad ſimile propter ipſam ſimilitudinem, qua ſeſe mutuo conſeruant: nam qua cauſa elementa mouentur ad loca propria, eadem & ſeparata pars ad ſuam conſimilem mouere videtur: mouentur autem Elementa ad loca propria, vt locentur illic, vniantúrque ſimili, à quo conſeruantur: cur ergo & pars ad partem non moueatur, vt illi vniatur, ac conſeruetur, quum maior multo, & intrinſeca magis ſit earum ſimilitudo, quàm elementi ad locum proprium? Sed certe hoc, tametſi apparentiam quandam habeat, non tamen (vt arbitror) recte dicitur, pars enim ſeparata, neq; per cognitionem, neque per naturam moueri ad conſimilem poteſt, ac non cognoſcere quidem manifeſtum eſt, per naturam autem non moueri & ſigna ſunt, & cauſæ, ac ratio, quæ conuincant. Primum enim videmus ſimilia hæc moueri non in omni diſtantia poſita, ſed certam requirere, atque eam quidē valde paruam in multis: oporteret autem in omni diſtantia moueri, ſi per naturam, & ſimilitudinem agerentur: ſimilia enim vbique ſimilia ſunt, & eandem naturam habent, quemadmodum elementa ad ſua ſe loca ferunt, vbicunque poſita ſint. Præterea & quanto maior eſt moles eius ſimilis, quod ad aliud mouetur, tanto difficilius duci conſtat, ac nec poſſe etiam moueri, ſi maior accreuerit quantitas, quod contra fieri accideret, ſi per naturam ſeſe ipſa mouerent: quanto enim maior eſt in iis quantitas, tanto facilius fit motus, quòd plus adſit eius naturæ, & virtutis, quæ

mouet.

mouet. Indicant hæc non per naturam applicationem similium fieri, sed intercidere vim: quod & ratio quoque commonstrat. Quærimus enim nunquid per præsentiam vnius similis, vt Magnetis, natura & forma alterius, vt ferri, mutetur ab eo, quod per se est, an non: ac mutari quidem non videtur, nisi corrumpatur, non corrumpitur autem. Si ergo eadem remanet, quæ prius non præsente magnete, idem profecto faciet, quod prius, & eandem inclinationem habebit: at prius inclinabat deorsum: ergo & nunc quoque ad idem inclinabit. quare si sursum ducatur, contra ferri naturã fiet, & vim patietur. Qua de causa non recte dicunt similia per naturam ad similia moueri: nec par est, si elementa per naturam feruntur ad propria loca, vt & separata pars ad consimilem per se moueri debeat: quoniam separata pars iam facta est totũ quoddam, quod per se propriam naturam habet sursum, vel deorsum inclinantem, quæ donec manet, semper illuc inclinat. Alij dicunt alterari ferrum à magnetis specie, & ita alteratum per se moueri ad ipsam. Sed certe & hoc nihil est; & eadem quæstio redit: nam per speciem illam magnetis, vel corrumpitur forma & natura ferri, vel remanet: si remanet & eadem est, cur non eandem habeat inclinationem?

Quid igitur defecit ne natura in hoc, vt si similia mutuo conseruantur, modum non dederit, quo vnum ad aliud moueri possit? Non defecit quidem natura, ac modum dedit, quo simul

ſimul coniungi poſſent: verum non eum, quo è-lementa mouentur ad loca propria, ſed alium, qui quodammodo naturalis eſt, quodammodo violentus, de quo iam ſequitur, vt dicamus. Quoniam igitur nulla actio fieri poteſt niſi per contractum (vt in naturalibus demonſtratur) ſimilia autem hæc non ſeſe tangunt, nec per naturam mouentur vnum ad aliud, neceſſe eſt, ſi applicari inuicem debent, demitti aliquid ab vno ad aliud, quod proxime tangat, & eius applicationis principium ſit: hoc autem aut corpus erit, aut forma aliqua ſimplex materialis, vel ſpiritualis. Antiqui quidem, vt Democritus & Epicurus, quos è noſtris Lucretius ſecutus eſt, effluxiones corporum, quas Athomos appellabant, principium eius attractionis ponebant: quæ quidem effluxiones ne negandæ quidem ſunt (vt mox oſtendemus) modus autem, quem ipſi tradebant, ſat rudis & ineptus erat: quem quoniam tum Alexander Aphrodiſienſis, tum & Galenus ſatis aperte reprobant, à nobis prætermittetur. Verumtamen receptis Athomorum effluxionibus nos modum alium tradere poſſe videmur, quo attractio ſimilium fiat: meminiſſe autem oportet eorum, quæ ſupra dicta ſunt de conſenſu & motu partium in toto. Suppoſito igitur, quod à rebus affluant inſenſibilia corpora, dicimus ab vno ad aliud ſimilium reciproce tranſmitti ea corpuſcula, è quibus totum quoddam fit atque vnum, verum difforme in partibus, neque enim quæ iuxta a ſunt & iuxta b, eam habent rationem ſitus, &

rarita

raritatis, ac densitatis, quam habent, quæ in medio sunt: qua de causa partes in toto illo non debite se habent. Sicut igitur supra diximus in elementis partes consensum habere maximum, & in toto moueri, quum debitum non habent situm, & modo constringi, modo laxari, ita & hic in ea athomorum nubere se habere dicimus, vt partes in eo toto nunquam debite collocentur, & pro natura consistant, donec in vnum non coeant: motis ergo particulis illis, & subiecta simul, in quibus sunt, moueri accidit & simul coire. Atque hoc quidem modo si quis dixerit attractionem similium fieri, nullum (vt arbitror) astruet inconueniens, causam referens ad motum partium in toto: cuius rei & illud esse signum potest, quod confricata quædam vt Succinum, & Adamas fortius surculos trahunt. Quòd si causa hæc omnibus assignari in vniuersum posset, non alia profecto quærenda à nobis (vt mihi videtur) foret, sed certe causa hæc non omnibus esse communis potest (vt mox dicemus.) Quapropter aliud fortasse principium inquirendum videtur, quam athomorum, quod commune omnibus esse queat: atque hoc quidem, si non est corpus, quod ab vno ad aliud transmittatur: necessario erit forma simplex, & aut qualitas, aut substantia: at certe qualitas nulla earum esse potest, quæ materiales vocantur, non caliditas, non frigiditas, non alia (vt manifestum est) quare si qualitas vlla est, erit vtique earum aliqua, quæ spirituales vocantur, quod & multi

exifti

exiſtimant. Sed habet dubitationem non paruam, quomòdo ſpirituale illud eſſe principium poſſit illius motus: nam quod ipſum alteret ſimile vt ferrum, quod alteratum ſeſe mox moueat ad magnetem, ſupra ſatis improbatum fuit: quod vero ſpirituale ipſum ſit illud, quod per ſe mouet, non ſatis rationabile videtur, quoniam nihil per ſe moueri poteſt, quod non ſit aut corpus, aut ſaltem natura & ſubſtantia in corpore. Porrò nec videtur, quomodo ſpiritualia hæc mouere poſſint, præſertim trahere; quoniam productio eorum non fit cum motu locali, ſed per quandam magis generationem partis poſt partem momento factam. Si igitur ſpirituales vocatæ ſpecies omnes qualitates quædam ſunt, dicere fortaſſe nullo pacto poſſumus per ipſas eiuſmodi attractiones fieri: ſi vero aliquæ illarum ſubſtantię ſint, nihil (vt opinor) prohibet ad eas rationem omnem tam miri effectus referri, qui inquiratur à nobis. Recipiendum autem eſt (vt multis placet) ſpirituales ſpecies eiuſdem rationis eſſe cum formis illis, quarum ſunt ſpecies, nec differre ab iis niſi modo ſubſiſtēdi: eatenus enim materiales ſunt, & dicuntur quatenus craſſa quadam exiſtente in materia ſunt, & certos terminos poſcunt. Ingenitum autem eſt formis omnibus ſeſe (quo magis poſſunt) propagare, quod quidem faciunt craſſæ illę formę, quæ materiales vocantur: verum propagare ſeſe per eum modum, & exiſtentiam, quę ipſę ſunt, non vtique poſſunt, ſed tenuem, & ſuperficialem ſui vel partem,

vel

vel gradum producunt, quem Epipolim vocant, qui ob tenuitatem sui & contrarium non habet, & momento gignitur, ac propagatur, ceu soboles quædam. Hæ igitur tenues & superficiales formæ aptæ in primis sunt id, quod sunt, repræsentare vsque ad crassas illas, à quibus productæ sunt, propter quod simulachra earum & species sunt appellatę: propter tenuitatem autem, & quod momento gignuntur, spirituales dici consueuere, eiusdem tamen rationis cum iis, quæ & crassæ & materiales dicuntur. Si igitur qualitates primæ, substantiæ sunt elementorum, vt multi Aristoteli attribuunt, aut etiam si substantiæ non sint, sed tamen, quantum de iis inducitur, tantundem & de substantia subgeneratur, vt Auerroi placet, aut vniuersaliter si substantiæ species spirituales habent & ipsæ, viam fortasse habere possumus ad ostendendum, quo pacto similium contractio & vnio à substantia fiat per spiritualem speciem. Quippe delato spirituali ab a ad b, & reciprocè à b ad a, quod eiusdem rationis sit cum a, & b, & substantia, quemadmodum ipsa, totum quoddam fit ex a. & b, & spirituali illo, in quo toto partes non plane debitum esse, & situm habent, nisi inuicem ita astringantur, vt simul & a, & b coeant: sic enim totum illud bene habet, & secundum naturam coexistit, non secus ac si aër aliquis valde distractus ad sese redeat, & partes, quæ longius aberant, in vnum cogat & vniat, qui motus tandem est partium in toto sese ad suum situm mouentium à

forma factus, quæ natura & substantia est. Est ergo partim quidem naturalis (quoniam motus omnis partium in toto natura fit) & à forma illa, quæ in eo toto natura est: partim verò & violentus est, si ferro comparetur & extremis ipsis, quæ per se & vt grauia inclinationem deorsum habent, quod & aeri etiam rarefacto & distracto accidit, altero extremo, quod sursum est, descendente per motum partium in toto: quod non inconuenit parti, dum pars est, vt in toto certo modo moueatur, quo non moueretur, si per se esset, & vt totum. Qua de causa partim violentus est motus ille extremis partibus, quoniam naturam propriam seruant, qua vel graues, vel leues sunt: partim autem est naturalis, quoniam in toto mouentur & non per se. Ad quæ si quis respiciat, non alienum fortasse & veluti paradoxum quoddam existimabit, quod Alexander dixit attractionem omnem à calore esse: si enim qualitates primæ, substantiæ sint elementorum, producant autem species spirituales eiusdem rationis, quæ longe productę ad sua similia per dictum modum possint applicationem eorum facere: calori quidem maxime & præcipue debebitur ea facultas: latet autem nos caliditas illa, quoniam spirituales species sensibilem actionem non habent in alterãdo, quanquam in mouendo vim non exiguam prodant. Atque hæc quidem sunt, quæ probabiliter de tanto problemate nobis dicenda visa sunt, ad quæ credenda & ea nos induxerunt, quæ Galenus, & alij dicunt, quum eiusmodi effectus à tota in-

ta interdum rerum ſubſtantia fieri dicunt, interdum à ſimilitudine: quę apud me non aliter intelligi poſſe videntur, niſi per dictum modum: per ſimilitudinem enim à Galeno intelligi ſimplicem relationem, aut relationis fundamentum ego nunquam exiſtimare potui, quum hæc per ſe principium motus illius eſſe non poſſint; neque enim relatio, neque fundamentum non tangens mouere valent: ſed per ſimilitudinem ego arbitror ſpeciem ſpiritualem accipiendam eſſe, quæ tangit: per totam autem naturam audienda eſt forma, quæ ſui ſpeciem propagans, & ad conſimile copulans mouere poſſit, vtrum autem mouere per dictum modum, qui ſit modus partium in toto, Galenus exiſtimauerit, an per alium, incertum eſt mihi. Sicut autem inter ſimilia mutua verſatur attractio, ita & inter diſſimilia, & contraria verſari propulſationem quandam mutuam conſentaneum eſt credere: quod quoniam in miſtis manifeſtum eſt magis, infra certius oſtendetur: nunc ad reliquos elementorũ conſenſus, & diſſenſus pertranſeamus.

De conſenſu & diſſenſu elementorum circa qualitates contrarias.

Cap. VI.

Est autem & alia magnopere admiranda elementorum Sympathia & Antipathia circa eas qualitates, quæ contrariæ inter ſe ſunt, vt caliditas, frigiditas, humiditas, & ſiccitas. nam has quidem contrarias eſſe, & ſeſe mutuo deſtruere, atque interimere manifeſtum eſt: at

vero quis non miretur, quum nihilominus videamus certos vnius contrarij gradus ſtare, ac quodammodo congaudere cum certis alterius, quoſdam vero cum quibuſdam non poſſe conſiſtere? quaſi caliditas ſpecie tota, & natura contraria non ſit frigiditati, ſed certis gradibus ſolum: quod, quomodo ſe habeat, inquirẽdum. Quoniam igitur gradus certos, & quandam intentionem habent hæ qualitates, quos gradus philoſophi vſque ad octo per quandam æſtimationem producunt doctrinæ gratia, manifeſtum quod ſummus ille gradus, qui vt octo dicitur, cum nullo gradu ſui contrarij ſtare & conuenire poteſt, ſed omnibus aduerſatur: at vero ille, qui vt ſeptem eſt, eam non habet contrarietatem, vt omnibus aduerſetur, ſed iis ſolum repugnat, qui ſupra vnum ſunt, cum vno autem & ſtat, & concordat: qui vero vt ſex dicitur, cum duobus conſentit, reliquis contrariatur, qui ſupra duos ſunt, quinque vero cum tribus concordat, iis diſſentit, qui ſupra ſunt: quatuor porrò cum quatuor conuenit, reliquos, qui ſupra ſunt, non admittit: quare contrariæ quidem ſunt qualitates, ſed non ita, vt quilibet gradus cuilibet aduerſetur, ſed certi certis tantummodo: quod Natura quidem ita conſtituit, vt miſta fieri & conflari poſſent. Fortaſſe autem nec fieri poteſt, vt gradus vnus aut plures vnius contrarij inducti in aliud tolli amplius ab eodem, & deſtrui poſſint, vt ſi a calidum, in b frigidum, gradum vnum caliditatis induxit, fieri non poteſt vt b gradum illum

lum rurſus deſtruat,& à ſe repellat, ne cum ſeptem ſuæ frigiditatis conſiſtat, quoniam nihil in ſeipſum agit, neque ſimpliciter, neque quatenus frigidum in ſe quatenus calidum per vnum gradum. Si enim ageret,ageret quidem inducendo frigiditatem aliquam: aut ergo inducet, quam habet iam, aut quam non habet: at ea, quam habet, produci quidem non poteſt, vtpote quæ iam habet, minus vero ea, quam non habet,& iam amiſit, quoniam per illam actu non eſt, nec eſt à quo fiat: relinquitur igitur vt gradus ille vnus caliditatis in b, cum ſeptem frigiditatis ſtet,& conueniat: ſimiliter & de aliis dicatur. Sed habet difficultatem quomodo primus ille gradus ab a producatur in b, & poſt ipſum alij, & quomodo cum actione ſimul & reactio fieri poſſit. Tangentibus enim ſeſe a & b, ſi quidem potentius eſt a, quomodo patitur? ſi vero impotentius, quomodo agit? ſi æque potens, quomodo aut actio, aut paſſio fit? quid igitur quiſque hac in re dicat, noſtrum inſtitutum non eſt nunc recenſere, quid autem rationabiliter exiſtimemus nos, in medium breui afferemus, quædam declarationis gratia præmittentes. Primum quidem quòd in actione contrariorum conſideranda eſt potentia, per quam fit actio, qualis ſit,& quanta, deinde illud,quod inducitur,ac demum in quod proprie agunt: ac potentia quidem ſemper menſuratur per gradus illos, ſecundùm quos eſt contrarietas. quoniam enim graduum quidam quibuſdam contrarij ſunt, quibuſdam

non, vniuersaliter nulla actio fit inter eos, qui contrarij non sunt, nec ab iis potentia resultat, sed ab iis solum qui contrarij inter se sunt. Illud vero, quod inducitur, semper est remississimus gradus, incipiendo ab vno, vel forte à medio, aut minori, ascendendo versus summum. Contra vero illud, in quod fit actio, semper est intensior gradus, descendendo à summo ad minimum. Ex his fit, vt tangentibus se a & b, siue æqualia sint, siue alterum potentius, semper alterum in alterum reciproce necessario agant: etsi enim b simpliciter impotentius sit, frigefaciet tamen a, & necessario gradum vnum primo inducet, mox & duos, & ita alios consequenter: quoniam id, in quod proprie agit, est gradus summus, vt octo ipsius a calidi, ad quem b contrarietatem habet per omnes sui gradus: aget igitur per potentiam resultantem ex omnibus gradibus. quod autem inducit, est gradus vt vnum frigiditatis, ad quem a contrarietatem non habet, nisi per gradum vnum, qui est vt octo, per septem enim non contrariatur, siquidem vnus frigiditatis gradus cum septem caliditatis stat, & contrarietatem non habet. Potentia igitur, per quam a agere potest in gradum illum vt vnum frigiditatis, qui inducitur, non resultat ex omnibus, sed ex vno solum, quare resistat, a per solum gradum vnum. quum ergo b per omnes suos gradus agat, a autem per vnum tantum resistat gradui vni, qui inducitur, fiet quidem, vt necessario primus ille gradus inducatur, nec obstabit pars non passa, quoniam

& ipsa

& ipsa per gradum vnum solum aget, per septem enim non contrariatur: at vero & secundus pariter inducetur eadem ratione, quòd b aget in gradum vt septem ipsius a, cui per septem sui gradus contrariatur: a autem in gradum vt duo: qui à b inducitur, non aget nisi per vnum gradum, hoc est per illum, qui est vt septem, quoniam duo frigiditatis gradus cum sex caliditatis stant, & cum iis contrarietem non habent. Resistet igitur a per vnum solum gradum, b autem per septem aget, quare necessario & secundum producet gradum, & consimiliter tertium, & ita deinceps, quoniam semper maior est potentia, per quam agit, quàm ea, per quam resistitur gradibus, qui introducuntur, quæ semper non nisi per vnum est, aut forte per minus, & minus in infinitum. Idem dicatur & de a respectu b, nam quum a agat primo in gradum summum b, cui contrariatur per omnes suos gradus, inducatq; vnũ gradũ caliditatis, cui b non resistit nisi per gradum vnum, qui est vt octo, per septem enim non contrariatur, necessario quidem fit, vt a primum caliditatis gradum introducat in b, mox & secundum, & alios eadem ratione, quo pacto tandem fit, vt & actio fiat, & reactio inter contraria. quod non sine fine quodam magno à natura institutum est, quo mista conflari possint, alia quidem inanimata terræ metalla, lapides, & id genus, alia animata plantæ, & animalia, & ipse demum homo; de quorum mistorum Sympathiis superest iam, vt dicamus.

De Sympathiis & Antipathiis mistorum, & attractione similium.

Cap. VII.

HAbent ergo & mista ipsa Sympathias suas, & Antipathias, & quidem admirandas: atque in primis eas habent, quas habere elementa dictum est: imo insignius propter densitatem materiæ. Sicut enim ignis & aer elementa non lucent, non sonant, nec calefaciunt, nec odorem, aut saporem ædunt, nisi addensentur, ita nec alias virtutes ita exquisite ostendunt, vti quum per mistionem sunt condensata. Igitur & communem vniuersi consensum loci & nexus in primis habent mista, tum vero & eum, qui est partium in toto. Constat enim si vi fuerint addensata, sese rarefacere, si rarefacta, densare. At vero & ad loca elementorum in iis prædominantium mouentur, ac postremo similia quoque & affinia ad sese trahunt, quod in quibusdam admirationem non paruam præbet, vt in Magnete, Electro, Adamante, & plantis, & animalibus: quanquam particulares quasdam dubitationes habeant consensus isti: nam si per similitudinem (vt supra diximus) fit hęc attractio, cur magnes non potius magnetem trahit, quàm ferrum, & ferrum cur non potius ad ferrum mouetur quàm ad magnetem? quæ nam affinitas est pilorum, & surculorum cum Electro, & Adamante? præsertim quod si cum Electro affines sunt, quomodo & cum Adamante affinitatem habebunt, qui dissimilis Electro est? At vero & illud dubium est, vtrum omnia sua similia

trahant,

trahant, vt lapis lapidem, & caro carnem, & reliqua, de quibus nihil conſtat : deinde & quænam ſit illa ſimilitudo, vtrum ſpecie, an genere, an in accidente aliquo ſit. Sunt qui dicant ſimilia eſſe oportere, ſed non eadem, propinqua autem, ac propterea ſimile moueri ad aliud, à quo perficitur magis, quod ſupra ſatis eſt improbatum. ſi enim natura graue eſt, donec natura illa remanet, ſemper deorſum inclinabit. Videtur igitur mihi ſimilia eſſe oportere, & eadem ſpecie, quæ ſeſe mutuo trahunt : dico autem eadem ſpecie aut actu, aut proprio ſubiecto : voco proprium ſubiectum id, à quo emittitur ſpirituale illud, quod trahit, quod ſæpe in miſtis latet propter miſtionis difformitatẽ, per quam ſæpe aliud actu ſunt, aliud potentia. Pili igitur, & ſurculi ad Electrum fortaſſe, & ad Adamantem trahuntur, non qua pili ſunt, ſed qua aut aer in ipſis incluſus eſt, aut principiũ aliud, quod primo trahitur, & rationem analogiámque habet cum eo, quod per ſe trahit, in quo & Adamas, & Electrum conueniunt per principium vtiq; commune. Quapropter & Magnes, & alia multa non trahunt fortaſſe per id, quod actu ſunt, ſed per latens aliud in ipſis principium, quod ſimile ferro eſt aut ipſi, aut principio in eo. Simile autem omne trahere ſuum ſimile, ſi analogum ſit, & potẽtiam habeat, conſentaneum eſt credere: quoniam ita in elemẽtis apparet, & eadem eſt omnium ratio & finis. Interdum autem ſpirituale illud, quod trahendi principium eſt, validiſſimum eſt, interdum de-

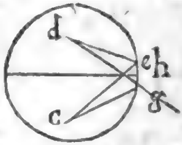
bile

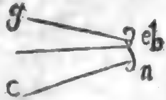
bile, ſicuti & principium, & forma, à qua demittitur: propter quod alia ſimilium valenter ſeſe inuicem applicant, alia ſegniter & impotenter: per ſe autem debere ſe omnia ita habere non ſolum ratio eſt, quæ omnibus eſt communis, ſed & experientia apparet. Nos enim præſentibus multis è noſtris medicis experientiam multorum fecimus, perpendiculo bene & concinne aptato, quale eſt in nauigatoria pyxide, ac manifeſtè vidimus magnetem trahere magnetem, ferrum ferrum, tum magnetem trahere ferrum, ferrum magnetem: porrò electrum parua electri fruſtula rapere, argentum attrahere argentum, &, quod valde mirati fuimus, magnetem vidimus argentum trahere: item Electrum non ſolum ſurculos & paleas mouere ad ſe, ſed & argentum. Vidimus quoque idem fruſſum magnetis per vnam faciem magnetem trahere non ferrum, per aliam ferrum non magnetem, per aliam vtrunque quod indicium eſſ in vna parte plus eſſe magnetis, in alia plus ferri, in alia vtrunque æqualiter, vnde fiat diuerſitas illa tractionis. Quare nemini dubium eſſe debet ſimilia omnia per ſe, ſe inuicem trahere, niſi per accidens impediantur.

Nunc & de motu illo quæramus, quo perpendiculum illud temperati magnete ferri ad eas partes conuertitur, quæ ad polos ſpectant: qui ad ſimilium quoque attractionem reducendus videtur: quanquam ſunt, qui non trahi vllo modo perpendiculum illud putent, ſed cœli vertigine omnia perturbante ſeſe ita conſtituere

tuere, vt quiescat magis, quo poteſt, talis autem eſt linea, quæ ad polos ſpectat. Alij exiſtimant ferrum illud ſeſe ad eas ſtellas conuertere, quæ in polis ſunt, non aliter, quàm herbæ quædam ad Solem, vt Heliotropion, Tragopogum, & Ornithogalum: quorum neutrum rationabiliter dicitur, perturbari enim à cœli vertigine omnia falſum eſt, quando illa huc non pertingit, & multa quieſcere hic videntur: quòd ſi cauſa illa ad perpendiculum faceret, vtique & ſine temperamento Magnetis ad eum ſitum ſeſe conuerteret. A ſtellis autem nulla attractio fieri poteſt, niſi quæ à calore per accidens fit, calefactis quibuſdam, quæ mox per naturam ſurſum tolluntur, aut forte circumaguntur cum Sole, vaporibus, qui in vna parte facti ſunt, & ſucceſſiue de vna in aliam fiunt, recipientibus impetum ſucceſſiuum, & in orbem ſicuti principium, à quo generantur, in orbem fertur; vnde accidit quoſdam teneros flores & folia propter humiditatem circumuerti cum Sole: hæc autem ad perpendiculum in nauigatoria pyxide nullam habent attinentiam. Conſtat præterea perpendiculum illud declinare à linea, quo ad polos ſpectat, in noſtro quidem hemiſpherio, quod eſt à fortunatis inſulis ad Catygaram, declinare dextrorſum per gradus circiter nouem, in alio autem hemiſpherio vltra inſulas fortunatas declinare ſiniſtrorſum, & modo plus, modo minus: obſeruant enim qui ad nouum orbem nauigant, quum peruentum eſt ad meridianum, quod per Aſtores vocatas inſu-

insulas transit, mutari perpendiculum: &, quum in nostro mari dextrorsum flectat à polo, illic sinistrorsum verti. Vt si polus arctic s sit b. perpendiculum in nostro mari, vbi c, in alio autem mari, vbi d, declinabit quidem in nostro mari à b polo per lineam c g, in alio per lineam d e. Nos igitur diligentius rem considerantes dicimus causam, quòd perpendiculum illud ad polum vertatur, esse montes ferri, & magnetis, qui sub polo sunt, vt negotiatores affirmant, quorum species per incredibilem distantiam vsque ad maria nostra propagata ad perpendiculum vsque, vbi est magnes, consuetam attractionem facit: propter distantiam autem quum debilis sit, non moueret quidem magnetem, nisi esset in perpendiculo: quare & si non trahit vsque ad principium, vnde effluxit, at mouet tamen, & propinquiorem facit, quo potest. Quòd si naues forte vllę propinquiores sint illis montibus, ferrum omne earum euellitur, propter quod nauigiis incolæ vtuntur clauis ligneis astrictis. Propter situm igitur eorum montium declinat perpendiculum in nostro mari dextrorsum, in alio sinistrorsum à polo. Polus b, montes magnetis, vbi e h perpendiculum in nostro mari, vbi c, in alio, vbi g. In nostro igitur mari declinabit à polo per lineam c h, in alio per lineam g e. Attractio autem hæc ad Athomos & corpuscula reduci posse non

ſe non videtur, quoniam corpus nullum in tanta diſtantia demitti poteſt, quod vnum continuum facere poſſit ab iis montibus vſque ad noſtra maria: ſpeciem autem ſpiritualem nihil demitti prohibet, quod & in lumine manifeſtum eſt, cuius ſpeciem à ſupremo orbe, & ſtellis huc vſque demitti conſtat: qua de cauſa attractiones ſimilium ad corpora vniuerſaliter reduci poſſe ſupra non arbitrati ſumus.

De Echeneide, quomodo firmare nauigia poſſit.

CAP. VIII.

MAius miraculum præbet Echeneis piſcis, ſi modo verum eſt, quod fertur, aut firmare nauigia, aut tardare. Cauſa, ſi qua eſt, non alia certe eſſe poteſt, quàm partim attractio per ſpecies prædictas facta, partim vacuum: modus autem eſt duplex. vnus, vt piſcis ille non cauſa ſit eius retentionis, ſed ſignum alterius, quod retinet: alius, vt etiam cauſa ſit. Primùm igitur nihil prohibet ſaxa & ſcopulos, vbi Echeneides degunt, conſimilem ſpeciem vſque ad nauigia mittere, qualem & montes magnetis ad ferrum in nauigiis fixum: ſicut igitur, ſi ferrum fortiter & tenaciſſimè nauigio infixum eſſet, ita vt nec extrahi poſſet, non attraheretur quidem nauigium ad montes illos, ſed firmaretur tamen, ita & circa ſcopulos Echeneidum accidit transmiſſa ad naues ſpecie, quæ vel ad clauos earum, vel ad aliud analoga ſit, retineri ipſas: quare inuentus illic piſciculus ille ſignum dat ſubeſſe ſcopulos eos, qui firmare nauigium poſſint. Si vero non ſignum eſt Echeneis, ſed

cauſa

causa eius detentionis, oportet existimare ipsam primo arctissime effigi nauigio, vt euelli non inde possit, nisi vi multa, ab ipsa vero ad certos scopulos, & ab iis ad ipsam mutuo demitti vel speciem, vel etiam corpuscula more torpedinis, quæ consuetam tentent attractionem similium; nec ipsa igitur nauis attrahi in fundum potest propter resistétiam sui, nec ab ipsa auelli Echeneis propter fortem affixionem ob vacuum, vnde fit vt firmetur tantum nauis, aut tardetur saltem: quo pacto fieri posset, vt ferri frustum in aere pendere quidem, sed nec sursum nec deorsum moueri posset, quod quidem contingeret, si desuper magnes poneretur, qui tantum trahere sursum ferrum, quantum ipsum deorsum inclinat, æquali potentia posset: sic enim in aere firmaretur ferrum, quum enim potentia, quæ deorsum mouet, certa sit, certa item, quæ sursum trahit, fieri potest, vt modo altera potentior sit, mbdo vtraque æqualis: æquales igitur si sint, pendere in aere ferrum necesse est. Nihil ergo prohibet & nauigiũ tantũ resistere, ne deorsum trahatur, quãtũ species ipsa in contrariũ trahere nititur, quare firmari necesse est. nec plura quidẽ dici, aut inquiri debẽt de tam abdita re.

De Antipathia contrariorum, & quomodo se mutuo pellant.

Cap. IX.

SIcut autem sese similia trahunt propter conseruationem, ita dissimilia & contraria propter eundem finem sese mutuo pellunt, & fugant: quod in antiparistasi multorum patet, in plan-

plantis autem & animalibus manifeſtiſſimum eſt, quæ vti affinia & familiaria attrahunt, ita extranea & incommoda à ſe abdicant, ob quam cauſam & candelæ flamma iuxta poſito aliquo valde frigido, vt ferro, & ſimilibus, in latus abſcedit: eſt & magnetis genus, quod ferrum abigit, ex quo cultelli ita præparari ſolent, vt alter ferrum ad ſeſe trahat, alter pellat: quanquam nos, quum hoc experimentum in medium olim inductum eſſet, monſtrauimus non id accidere, quòd ferrum abigeretur, quamuis perpendiculum in latere, vbi erat magnes, pelli videretur, cauſam autem eſſe, quòd magnes ille eorum eſſet, qui magis ferrum, quàm Magnetem trahit. Applicitus ergo perpendiculo trahebat latus, in quo magnes non eratcommiſtus, ex quo fiebat, vt latus alterum Magnete temperatum neceſſario abſcederet, propter quod videbatur pelli ab applicito Magnete. Verum nihil prohibet etiam talem inueniri magnetem, qui ferrum pellat propter latens in eo principium, quod ferro contrarium ſit. Eadem de cauſa & cucumis recuruatur ſuppoſito oleo, quoniam aquæ multum continet, præſertim dum in incremento eſt: aquæ autem & oleo non parua diſcordia eſt, & naturæ contrariæ: quum igitur per contrarias ſpecies alterum ab altero abſcedat, crementum cucumeris in latus fit, vnde recuruari videtur. Adianton porrò non madeſcit, neque aquam admittit propter ſiccitatem ſuperficiei, quæ aquæ contraria eſt, & eam ſolet repellere, quemadmodum in puluere, &

re, & pennis, & aliis ſiccis contingit, in quibus non conſiſtit aqua, ſed aut elabitur, aut in guttulas rotundatur: rotundatur autem, quoniam duobus modis aqua ſitum naturalem exquirit, vno modo motu elementi deſcendendo ad locum proprium, quando poteſt: poteſt autem, quum ſuper aliquo plano ſtatuitur, quod contrarium non ſit, & deſcenſum eius non impediat, vt ferrum, & lapides, & id genus, ſuper quibus coextenditur, & deſcendit aquæ quantum poteſt. Alius modus eſt, quum non totum extra mouetur, ſed partes in toto, quærentes conuenientiſſimum ſitum: quod tum fit, quum incidit in ſubiectum, quod propellit vndique partes: quod faciunt multa ſiccorum per contrariam ſpeciem. Propter quod non motus elementi fit ad locum ſuum, ſed partium in toto ſeſe apte locantium, quantum expedit, & bene eſt: talis autem ſitus eſt, quum partes contrarium tangunt ſecundum minimum, quo poſſint, & quo magis vnitæ ſunt, & propinquæ inuicem: quæ omnia maxime præſtat orbicularis figura, quæ & in puncto tangit, & breuiſſimas habet ad centrum lineas: propter quod aqua in ſicca incidens rotundatur. Signum autem quòd in Adianto non conſiſtat aqua propter ſiccitatem, id eſt, quòd duabus exiſtentibus Adianti ſpeciebus albo & nigro, nigrum quidem madeſcit, quòd humidioris ſuperficiei ſit: album autem non, quòd ſiccioris. Ad has cauſas & lethalis Cathablepha æaſpectus eſt reducendus, quippe ſpiritualis ſpecies, quæ ab ipſa ad diſtan-

addistantiam multam protenditur, ob contrarietatem & Antipathiam, quam cum spiritibus hominis habet, eos diuoluit, ac fugat, vnde & homo perit.

Cur calx, & pannus, & alia multa sicca existentia aquam promptissime amittant. CAP. X.

SEd qui fit, vt, si, quæ sicca sunt, repellant ob siccitatem aquam, Calx tamen, & pannus, & linea, & farina, & spongiæ, & ossa, & terrarum genera, vt sphtagis, & bolus armenus, & eiusmodi sicca existentia omnia aquam & liquidũ omne promptissime admittãt? quinimo, quod mirum est, videmus in spongiis & lineis aquam, qua si trahatur, sursum etiam ascendere; in calcem vero adeo intime ingredi, & penetrare, vt eam dissoluat. An sicca foraminulenta; & (vt dicunt) porosa sunt omnia, sed alia poros habent tenues & angustos, alia habent laxos magis & bene coniunctos? quæ igitur angustos habent sicca existentia, aquam non admittunt. nam neque, quatenus porosa sunt, neque quatenus sicca, recipiunt: quæ vero laxiores habent poros, quanquam ob siccitatẽ quodammodo obsistant aquæ, quatenus tamen porosa, admittunt: in iis enim tangente aqua abscedit è foraminib. aer, qui in iis clauditur, cuius loco succedit propter vacuum aqua, propter quod & ascendit etiam, quòd si bene coniuncti sint pori, penitissime penetrat aqua; & ad particulas omnes quamuis minimas: quapropter quòd calx & dissoluitur, & incalescit; dissoluitur quidem, quoniam penetrante aqua

ad partes omnes remollescit earum nexus propter humiditatem, vnde & separari accidit: incalescit vero facta separatione, igneis particulis, quæ prius disperſę, & diuisæ fuerant, & quodammodo in potentia, nunc actu factis, atque vnitis, & potentibus agere iam: quapropter tum Calx ipsa, tum & aqua incalescunt, & feruent.

Sed rursus difficultatem non minorem habet, cur fiat, vt tangente aqua aer è foraminibus abscedat: nunquid ipse per se abit, an propulsatur ab alio? & si propulsatur, quomodo, & à quo propulsatur? Sunt, qui dicant propulsari aerem, quod densetur ab aqua; atque in angustius cogatur, cuius loco ipsa mox succedat. Sed quomodo fit hoc quum densari non possit aer nisi à frigido, imbibatur autem aqua in porosa, non solum quæ frigida est, sed & quæ calida, imo hæc magis & citius? Condensatio præterea certum terminum habet, vltra quem non procedit: at motus eius aeris, qui abscedit, terminum nullum habet, donec abscesserit totus.

Alij putant propelli aerem ab aqua ob pondus aquæ, quoniam spongiolum ipsum, in quo est aer, in aqua aliquatenus immergitur, & partes aliquas aquæ habet, quæ aliquibus aeris superstent: descendentibus ergo iis, quæ superstant, aerem inde propelli accidit. Sed & hoc non plane satisfacit: & si enim, quantum superstat aquę, descendere possit, & aerem, qui subsidet, propulsare, quum tamen ventum est ad lineam illam, per quã non amplius superstat a-

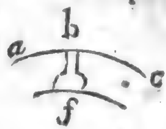
qua

qua, quid erit mox, quod rursus propellere aerem possit? neque enim dicendum est aerem primo propulsatum aliũ pellere, & hunc alium, & ita successiue, quoniam, quum totus aer ille cõclusus à primo per partem post partem tantum abscessit, quantum est locus, quem aqua occupauit: tum non vltra impulsio fit partium aeris, sed cessat: oportet ergo aliud assignare quod pellat continenter aerem, donec abscedat totus. Vtrum igitur aqua non densatione, non pondere propellat aerem, sed per species contrarias, vt supra dictum est contraria & dissimilia sese mutuo pellere? dissimilis autem & extraneæ naturę est aqua, & quæ aquea sunt, cũ aere, quare tangens, vicinas sibi propulsat partes, quod vel facillime fit propter tenuitatem aeris, qui promptissime impulsum omnem recipit: succedente igitur aqua, ac permanente semper dissimilitudine eadem, continua fit propulsatio, & continua successio aquæ, ac demum fuga totius aeris in foraminibus clausi, atque hoc quidem si quis dicat, inconueniens (vt arbitror) nullum astruet.

Audiendi tamen & illi sunt, qui non propulsationem per se vllam aeris fieri dicunt, sed attractionem magis humidi, quo attracto necesse est cedere, qui in poris continetur aer, attrahere autem porosa humidum, non quatenus porosa (licet viæ requirantur) sed quatenus exsiccata, & priuata naturali humido. Duo enim siccorum genera statuenda sunt, alia namque per se, & per naturam sicca sunt, ac talia qui-

dem attrahere humidum non possunt, sed propellere magis habent, quoniam attractio omnis à simili fit: alia vero sunt, quæ per se quidẽ & natura, humida sunt, per accidens autem sunt exsiccata, remanet tamen in iis forma sua, & natura cum virtutibus omnibus, quas à principio sortita est, inter quas est & spiritualis species, quæ attrahere nata est, quod simile est: simile dico non quatenus tale per accidens actu est illud, cuius est species: sed quatenus per naturam, & per se tale est. Quæ igitur porosa sunt, maxima pars exsiccata per accidens sunt, per se autem in humore constituta, propter quod & porosa sunt facta extracto humido, cuius appetentiam semper habent, & facultatem attrahendi, quod in siti manifestum est: tangente igitur aqua nihil mirum, si à poroso exsiccato, & carente naturali humido trahitur ad partes omnes, quod contangit humidum: ac talia sunt calx, spongiæ, linea, & terrarum genera. Adianton autem, & pennæ, & id genus, non solum quòd angustos poros habeant, sed fortasse quòd sicca per se sint, aquam non admittunt. Non tacebimus postremo & causam aliam, quæ adduci potest ad hoc problema, dicentes rationem eius rei non esse propulsationem vllam, non esse attractionem, quæ à sicco fiat, sed esse motum aeris illius, quæ in foraminibus clauditur, qui sese naruraliter mouet à loco, vbi præter naturam tenebatur, vt cum toto suo vniatur, ac coextendatur secundum naturam: quippe Elementorum partes nunquam natura

turaliter locantur, nisi toti sphæræ ita coextendantur, vt nulla earum exerta sit, & abscedat à toto, sed omnes æqualiter in eo consistant, qua è causa fit, vt aer, qui in foraminibus siccorum conditur, tametsi toti continuetur per vnum extremum, non tamen illic secundum naturam consistat, sed violenter. vt si aeris totius superficie sit a b c. porus vero, in quo aeris pars concluditur, b. f: aqua tangens, vbi f: violenter quidem tenetur aer in b f, cuius signum est, quòd si dirumpatur porus, aer quidem, qui in eo erat, ad superficiem totius a b c feretur, coextendetúrque illi, atque ita vnietur, vt æqualiter secundum partes omnes in eo locetur, & totum vnum faciat æquale vndique. Indicat hoc non contineri secundum naturam partes aeris in poris clausi. Permanent tamen in illis, nec abeunt, dum porosum est in regione, & sphæra aeris: si enim inde dimoueretur, necessario aliquid aliud succedere oporteret, quod certe aer esset: cur igitur succedat hic, ille abeat, quum nulla ratio magis huius sit, quàm illius, præsertim quòd, si hic succederet, & ipse quidem pari ratione violenter detineretur in poris? si igitur & ille discedat, alium succedere necesse est, qui pariter si discedat, alius succedat oportet, & ita in infinitum; necesse igitur est primum aerem, quem casus ab initio illic conclusit, illic etiam permanere, dum porosum in sphæra aeris continetur. At vbi fiat, vt porosum non iam vndi-

que in sphęra aeris sit,sed aut in aqua totũ ponatur, aut aqua saltem per aliquod extremum tangat,tum qui in foraminibus est aer,extra statim fertur,& mouetur ad locum totius, cui succedit aqua,quæ quidem violentiam aliquam & ipsa patitur propter eandem causam,quòd & ipsa à toto suo abscedit, verum minus violenter tenetur illa in eo poroso,quàm aer,propter cõuenientiam naturæ, quæ in vtroque grauis est, & quandam habet analogiam. Est autem & alia ratio, cur aqua succedere debeat, & sursum trahi,quoniam id quod trahit,& mouet, est aer totus, qui in poris conclusus recessum quærit, quod vero mouetur,est pars aquæ minima,quæ in poros paruos trahitur,& parum resistit propter paruitatem:cui idem accidit,quod trocleis per helices fabrefactis, quum per illa pondus vel maximum eleuamus,quòd sensim & in latus eleuatio illa fiat. Signum autem,quòd aqua cõsimiliter attracta facile sequatur, illud est, quòd si porus sit valde latus,qualis est fistula,non succedit aqua,nec aer, qui in ea est fistula, abscedit,in paruis autem & obliquis poris abscedit. Aut igitur hæc est causa ingressus aquæ in ea, quæ porosa sunt,aut & aliæ concurrunt,vt propulsatio,quæ per species fit, & attractio humidi, quæ à poroso accidit, de quo satis iam dictum sit.

De analogia rerum in agendo.

CAPVT XI.

EST praeterea rerum consensus,& dissensus alius in agendo aut simpliciter,aut pro certo fine.neq;n.omnia in omnia agunt,sed certa solum in certa: quorum ratio quærenda quidem est,sed in vniuersum. Ergo in omni actione tria præcipue requiruntur,prȩsertim si certi cuiusdam gratia futura sit; sunt autem facultas agentis,aptitudo materiæ, & applicatio conueniens:dico autem applicationem contactum,situm,moram, & in quibusdam organa. Hæc igitur quum consentiunt omnia, tum actio sperata vt,& obtinetur finis, & quæ eiusmodi sunt, Analoga dicuntur: si vero aut omnia,aut plura, aut & vnum horum deficiat, actio quidem frustratur aut simpliciter, aut pro fine,& hæc non analoga vocantur. Accidit autem sæpissime aliquod vnum, aut plura ex his deficere:interdum enim agentis potentia minor est,quàm oporteat,interdum maior:quare sæpe prius, quàm intentam inducat formam, subiectum aut absumit,aut liquat,aut in vaporem vertit: qua de causa magna flamma nutriri in parua candela non potest, colliquat enim statim pabulum totum, quod sensim in fumum, & inde in flammam verti debebat. Quandoque materia ipsa inepta est,neque enim ex terra aut aqua flamma vnquam consurget,sed vapor,qui abibit: at neque ex luto, neque ex lapide, nisi hæc forte in alia multa prius conuersa fuerint: quòd si flamma futura sit, ex misto fiat,oportet, neque ex omni,sed ex sicco,aut vnctuoso, propinquo naturæ ignis.

Ita nec homo nutrietur ex quolibet vel etiam tenero, neque enim ex gramine , vti equus, quoniam aliena est ea natura à natura hominis.

Aliena autem sunt in vniuersum alia ob qualitates contrarias,quæ longe distant,alia ob spirituales,quæ contrariorum sunt,& refugere animam faciunt: aut & quædam etiam repellunt alia ob substantiæ modum,qui est aut duricies,aut mollicies,aut crassicies,aut lentor, & eiusmodi,ob quæ aut non trahitur,quod oportet,aut non pellitur, quod oportet,aut nõ misscetur,quale oportet.Sæpe autem conuenientia erunt & agens , & materia, sed applicationis modus non conueniet,aut enim non plane fiet applicatio, aut nõ consentiet propter figuram, vel vias & foramina , quæ aut laxa plus æquo sunt,aut angusta:interdum cõtactum prohibet spiritualis species : interdum nimis arcta & astricta quædam tenet aut species , aut vacuum. Interdum contactus fit , sed mora aut longior fit,quàm deberet , vnde exuritur materia,aut breuior fit,quàm oportuisset. Sępe actioni obstat partium situs:miro enim modo mista composita sunt : aliis villi per longitudinem protenduntur,aliis per latitudinem,aliis in orbem, aliis aliter,qui modi pene infiniti sunt:propter quæ alia per longum bene solubilia sunt, alia per latum,alia aliter:quæ res in alterationibus quoque actionem non parum euariat. Quædam postremo certa instrumenta requirunt.

Propter

Propter has igitur causas nō omnia in omnia agunt,sed certa in certa solùm. Fulmen aurum & vina colliquat nihil lęso loculo & vase , in aurum enim & vina penetrat, & tangit,& moram trahit , & propter acrimoniam caliditatis eliquat,ad loculum autem & vas debita applicatio non fit, aut propter laxitatem foraminū, aut propter paruam moram. Aurum nō imbibit oleum & vinum,aut propter angustiam foraminum,aut propter contrarietatem qualitatum spiritualium,quę seiuncta ea tenet. Argētum autem vinum vel auidissime ebibit,quòd statim penetret in foramina,& attrahatur propter similitudinem, & sympathiam. Oleum aquę misceri non vult , vino autem miscetur melius,optime autem cum vino aqua:liquidorum enim alia bene miscibilia inuicem sunt, alia non bene : bene quidem,quę aut vnam & eandem substantiam habent, aut saltem diuidi mutuo ad minima possunt:aqua igitur cum aqua,& vinum cum vino optime commiscētur, quoniam vnum sunt,& vnum continuum conflant:vinū autem cū aqua bene &ipsum miscetur,quoniam,si forte vnum non est cum aqua, nec continuum facit,sed contiguū solùm quòd forma differat & terminis , diuidi tamen cum illa facilè potest in particulas minimas:diuidūtur autem ad minimas partes, quoniā natura tum elementorum, tum liquidorum est, vt eorum partes meliorem situm habeant, quo possibile sit : melior autem situs est ille,quo partes

tes minus distant inter se , quo possint : & si quidem datur , continuæ fiunt inter se, si vero non datur, quia formæ non vnum sint, propinquiores tamen & vnitæ magis , quo possunt, partes esse volunt , & quærunt, propinquissimus autem situs est , quo distant solum per interpositionem vnius minimi, quod vltra diuidi non potest, si enim distarent per interpositionem trium vel quatuor minimorum, maiorem proculdubio violentiam sustinerēt: quare mutuo sese ad minimas particulas diuidunt, sic enim melius locantur. Quæ vero liquidorum, neque vnam substantiam habent , neque inuicem diuisibilia sunt ad partes minimas, illa bene miscibilia non sunt : talia autem sunt, quæ & naturas valde diuersas habent , & alterum illorum fortis & compactæ mistionis est, quale oleum, quod cum aqua plurimum distat, natura aereum & igneum existens , & pingue & fortiter mistum: propter diuersam igitur naturam cum aqua, neque continuum fieri cum illa potest, neque plane contiguum, tum quod particula quælibet illius non bene diuiditur pinguis existens, tum quod altera ad alteram attrahitur (vt est videre) propter aerem , qui plurimus est in oleo : quare non admiscetur illi, sed superstat: dupliciter enim bene locantur liquida, aut quum ad minima diuiduntur, aut quum alterum subsidet, alterum superstat : superstant autem , quæ leuiora sunt, & cum aere consentiunt magis, quale oleum, ad minima vero miscentur, quę aquea magis sunt. Vinum igitur

quòd

quòd aqueum magis sit, sed tamen & aeris atque ignis plurimum habeat, & si neque ipsum optime miscetur oleo, melius tamen miscetur, quàm aqua. Mira res est argẽtum viuum, quod liquidorum nulli admiscetur, sed durioribus solum, & iis non omnibus, sed auro, & argento, & stanno, & plumbo, in quæ ita imbibitur, vt mollia ea reddat: liquidis autem aliis non admiscetur, quòd propter pondus subsidat omnibus, & quòd diuersæ multum naturæ sit, & fortis mistionis: neque igitur vnum continuum cum aliis facere potest, neque ad minima cum iis diuidi. Est autem fortis mistio alia quidem in duricie consistens, alia, quæ diu & fortiter agitata est, & miscibilia habet ad quam minimas partes redacta: sic enim separari inuicem non facile possunt, tum quòd propter propinquitatem similia similibus sese astricta tenent, quare, quum dissimilia dissimilibus minutissime commista sint, similia in sua consimilia valde possunt propter propinquitatem, tum forte & propter vacuum, quod propter eam partium vicinitatem plurimum obstat, ne separatio particularum componentium fiat. Est autem mira ea mistio, & compositio in argento viuo, constat enim è calidissimis simul, & frigidissimis partibus, verum redactis ad tam minimam quantitatem, & ita ordinatis, vt penè sese omnia tangant, & similia iuxta similia, & iuxta dissimilia sint, quod plurimum facit ad continendam mistionem: propter hæc igitur aliis liquidis non miscetur, durioribus vero quibusdam miscetur,

vt auro

vt auro,argento,ſtãno,& plumbo propter ſympathiam naturæ(vt dictum eſt)attrahitur enim in eorum vocatos poros ad particulas omnes: propter quod & ea mollefacit, non ſecus alia liquida,vt aqua,ſolet duriora poroſa,vt ligna & eiuſmodi,mollia reddere : ipſum quoque duriciem quandam & conſiſtentiam recipit,ſi prædictorum ſcobes cum eo miſceantur : attrahit enim & ex ea commiſtione conſiſtentiam acquirit : quod pleroſque fallit,putantes per eam viam poſſe argentum conflare, neſcientes non veram miſtionem fieri,ſed apparentem per iuxta poſitionem quorundam conſtitutam,quæ facillime ſolui poſſint,& ſeparari. Simile quiddã pati & Adamantem cenſendum eſt,ſi modo verum eſt hircino ſanguine ſolo molleſcere : penetrat enim & ipſe in Adamantis foramina vſque ad minimas partes propter analogiam,quę eſt vel in principio communi, vel foraminum ratione,propter quod & molleſcit : quæ autem analogia particulatim ea ſit,Deo & naturæ notum eſt. Habere autem ſympathiam ad quædã Adamantem, & commune attrahendi principium,illud monſtrat, quòd & paleas & ſurculos trahit:quare nihil prohibet & ad hircinum ſanguinem conſimilem quoque habere rationem. Idem & citriis accidere, inſperſo in eorum cumulum pane putandum eſt : attracta enim in panem humiditate eorum, atque illic ceu alieno in loco putreſcente, principium reliquo datur,vt computreſcat,qua de cauſa flacceſcunt ea mala.

Vni

Vnisonum autem aliud vnisonum commotat, quoniam quæ similiter tensæ sunt cordæ, consimiles aeris vndationes & facere, & recipere natæ sunt, quæ vero dissimiliter sunt tensæ, non eisdem circulationibus aptæ sunt moueri, sed vna circulatio aliam impedit: ictus enim cordæ, motus est compositus è duobus motibus, vno quidem, quo corda pellitur ante, hoc est versus aeris circulationes, alio vero qui retro fit, corda reducente sese ad situm proprium: si igitur mota vna corda debet & alia moueri, oportet, vt in secunda talis proportio sit, vt vndationes & circulationes aeris, quæ impellunt, & faciunt motum ante, non impediant motum, qui retro fit à corda: quam proportionem solum eæ cordæ habent, quæ etiam consimilem tensionem habent: quæ vero dissimilem sortitæ sunt tensionem, non sese commotant, quoniam dum secundus fit motus, id est reditus cordæ retro, circulatio secunda illi obuiat, & sese impediunt: vnde nec motus fit vllus præter primam impulsationem, quæ insensibilis est. Vidi ipse in Ecclesia quadam, vbi statuæ multæ cereæ circa sacellum loco alto dispositæ stabant, pulsante tintinnabulo quodam vnam illarum tremere reliquis immotis permanentibus, quod quum quibusdam, qui prope aderant, indicassem, admiratio multa eos cepit: causa non alia erat, nisi quæ & in vnisonis accidit. Plures quoque quum pondus aliquod ferunt, eadem proportione indigent, vt, quum alius pedem sistit, alius moueat: sic enim

enim sine labore ferunt: quòd si sese impediant quietes & motus, fatigatio fit multa, & ferre tandem non possunt. Item accidit & iis, qui panem pinsunt, quum duo aut tres lignum illud longum ac graue modo eleuant, modo deprimunt: si enim non ea ratione id agant, vt pariter omnes tollant, ac pariter deprimant, sed, quum alius tollit, alius premere incipiat, motus impeditur, & labor accidit. In chordis autem propter celeritatem circulationum non percipitur.

Alia vero ratio ea est, qu Lupina Tympana ea dissoluunt, quæ ex agnino corio sunt conflata: in his enim non solum aeris motus ad impulsionem facit, sed & spiritualis species: dictũ est enim contrariorum species contraria pellere: Lupo vero & agno contrarias esse naturas constat: species igitur contrarij vnius delata per aerem ad aliud, pellere maxime & dissoluere etiã potest non solum per se, sed adiuta aere, partim quòd densior ille sit factus, partim quòd per circulationes & ipse impellat in penitissimos poros ingressus. Propter eandem contrarietatem dicuntur & Aquilarum pennæ pennas alias dissoluere.

Quæ vero brassicę, & rutę inimicitia est, pręter inimicitiam specierum, inde fortasse putandum est accidere, quod vtraque calida est, & crassarum radicum: quare, quum multum humidi quælibet ad sese trahat, fit tandem, vt iuxta satæ præ humoris inopia arescant.

De octimestri autem partu plura fortasse opor

oportet dicere: nunc tantum dicatur, quòd quemadmodum in genere tritici est quoddam semen, quod tribus mensibus generat, vnde & trimestre vocant, alij setanium appellãt, quoddam vero quod mensibus nouem, ita & in genere humani seminis quoddam est, quod septem mensibus parit quoddam, quod nouem. Partus igitur, qui editur octauo mense, esse quidem non potest ex eo semine, quod septem mensibus gignit: quare ex eo erit, quod nouem mensib. solet maturũ producere: igitur quum ante nonum mensem editus sit, indicat immaturum esse, vt vi aliqua eiectum: talis autem vtpote immaturus & præcox, moriturus enatus est: cuius signum est, quòd certis regionibus, vt in Ægypto, octimestres partus etiam viuere ferunt, quòd bonitate regionis defectui immaturitatis satis fiat. Cur autem duo tantum sint humani seminis genera, & alterum septem, alterum nouem mensibus partum edat, eãdem habet quęstionem, cur & in genere tritici duo similiter seminis genera sint. Caussa in vniuersum est analogia talis agentis ad talem materiam, nam quis quærat cur tanta flamma tantum roboris absumat in hora vna? Ac de Sympathiis tum elementorum, tum & mistorum, quatenus mista sunt, hactenus traditum per transcursum sit.

De animæ Sympathiis & Antipathiis.

CAP. XII.

NVnc ad animam transeamus, cuius consensus & dissensus non minor etiamnum

admi

admiratione͂ præbent,præsertim eius,quæ cognitrix est:nam qu ævegetat solum, & in plantis præcipue spectatur,, communes videtur cõsensus cum iis habere , quæ simpliciter mista sunt , tametsi propter miram compositionem, quæ organica est , existimẽt aliqui habere plãtas peculiares quasdam actiones, quatenus organicæ sunt:vnde & Plato sensu quodam participare eas dixit , quod & confirmare etiam Galenus videtur. Verum operationum,quę organa insequuntur , aliæ ab anima fiunt,vt simpliciter mista est, aliæ ab ea, vti cognoscitiua; quare & attractiones aliquæ simplices sunt, aliæ organicæ:organicas dico,quæ fiunt per cõstrictionem & dilatationem villorum,simplices autem , quę per species , vt supra dictum est. Videntur igitur plantæ simplices quidem attractiones & expulsiones habere, quemadmodum & alia mista, organicas autem non:neque enim ad eas obeundas cõstructione sui & dilatatione vtuntur, sed solum simpliciter trahunt familiaria, fugant autem contraria : dedit tamen natura illis organa quędam , quo melius possent hęc operari: miro enim ordine ea procedit: trahunt siquidem & elementa , & mista non organica,ac demum & organica,verum elementa simplicissimam exercent attractionem , mista vero non organica non ita simplicem possunt attractionem facere,sed poris saltem indigent,& via, qua possint & similia ad omnes partes trahere , & dissimilia vndequaque propellere:at plantę maiori etiam organo

indi-

indiguere, per quod certa ſolum attraherēt,& certo tempore continerent, & digererent, vnde tandem nutriri poſſent: animalia porrò præter hæc organum etiam mouent, & conſtringunt,& laxant, prout bene eſt. Plantis igitur & ſi neceſſarium eſt organum quoddam ad attractionem, non tamen proprie organicam faciunt attractionem: quare nec ſentiunt, nec cognoſcunt, niſi per tranſumptionem quandam, quòd miro quodam quaſi ingenio diſcernant, quæ ſibi conuenientia ſunt, & quæ contraria, ac per artificioſe compoſitas vias trahant, & pellant: atque hoc eſſe arbitror, quod Plato voluit ſignificare, quare nec ſimpliciter dixit ſenſum habere plantas, ſed ſenſum quendam: ſi enim ſenſum proprie haberent, ſic vtique & cōſtringi poſſent percepto malo, & laxari percepto bono, vt paulo poſt oſtendemus. Quęrat autem fortaſſe aliquis, quomodo in plantis & vniuerſaliter in iis, quæ aluntur, & vegetare dicuntur, attractio alimenti fiat: ſi quidem attractio eatenus fit, quatenus aliquid ſimile eſt, alimentum, quum trahitur, diſſimile eſt, quippē quod alterari & tranſmutari indigeat ſi poſtremo aſſimilari membro debet. Oportet igitur eorum meminiſſe, quæ ſupra dicta ſunt, quæ ſeſe trahunt, per principium vtriſque commune trahi, quod ſæpe in miſtis latet, quæ aliud actu ſunt, aliud potentia: multa enim actu & per accidens priuata ſunt, quod per ſe & per naturam habent, remanente tamen natura propria & forma cum virtutibus & potentiis propriis,

d inter

inter quas est & attractio. Attrahitur igitur alimentum à forma, non qua actu, & per accidens talis est aut ipsa, aut alimentum, sed qua per se talia sunt, ac sic quidem est similitudo principium eius attractionis: alteratio tamen quædam mox fit, vt id abiiciatur, per quod actu dissimilia sunt: quo abiecto demum exquisita fit similitudo & vnio. Illud autem, per quod actu, & per accidens dissimile est, quandoque quidem est forma trahens, priuata aliquo sibi per naturam debito: interdum est id, quod trahitur, vt alimentum, quod per accidens superabundat aliquo contrario, & abiiciendo, per se autem simile est: quare quatenus simile, attrahitur: quatenus contrarium, alteratur.

De Sympathiis animæ cognitricis.

CAP. XIII.

MAiores autem & magis admirandos consensus & dissensus ea habet anima, quę cognitrix est. Primum autem recipiamus cognitionem omnem tum sensuum, tum phantasiæ, & intellectus per eas species fieri, quę spirituales vocantur, porrò species hasce repræsentare non solum res, quarum sunt species, sed & rerum modos: dico autem modos, figuram, situm, magnitudinem, locum, motum, quietem, & relationes multas, vt simile, dissimile, dextrum, sinistrum, & id genus: inter quos modos præcipui & maxime intrinseci sunt conuenientia, & disconuenientia eius, quod offertur, cum anima

ma:omnis enim oblata res recipitur quidem ab anima vel vti amica,& conueniens, vel vti ingrata & disconueniens. Atque hi primi quidem sunt,& simplicissimi consensus,& dissensus rerum cum anima, à quibus duo etiam effectus primi & simplicissimi ab anima fiunt, constrictio,& dilatatio:quippe recepta ingrati & disconuenientis specie, cōstrictio animæ & membri fit, recepta vero grati & cōuenientis, laxatio & dilatatio:qui motus quomodo ab anima fiant, non paruam habet dubitationem: quoniam contraria sunt dilatatio & constrictio, contraria autem per se ab vno non possunt fieri, nisi forte ad vnum certum fuerint: cōdensantur quippe elementa,rarefacta quum fuerint, & rarefaciunt se condensata, sed hoc ad vnum certum est, quo veniant ad eum situm & terminum,qui illis pro natura debetur: aer quoque,si loco ignis ponatur,descendit, si in loco aquæ, ascendit: sed hæc fiunt non vt contraria,sed vt ad vnum tendant:at constrictio, & dilatatio membrorum non ad vnum est,sed modo magis,modo minus vtrunque faciunt, quinimo & ab eo etiā termino sæpe recedunt raritatis & densitatis,qui formæ misti debetur,quatenus mistum est,quod per naturā fieri posse non videtur.Si igitur anima per naturam facere contrarios illos motus non potest,quid per deos erit,quod ipsos faciat?Sunt qui in his ad instinctus naturæ recurrant,dicentes habere animalis naturam instinctus quosdam, per quos mouet, prout bene est, &

non vna autem eſt, quatenus cognoſcens, ſic enim quum à diuerſis mouetur, diuerſa etiam fit, aut ſaltem nō eodem modo ſe habens: quare & vt talis, plura & contraria poteſt efficere, quoniam non vt ſimplex, & vna natura agit. Nec inconuenit partes in toto moueri vna habitudine, quæ toti contraria eſt ſecundum aliam habitudinem: nam & in aliis miſtis partes interdum rotundantur in toto, & non deſcendunt, interdunt deſcendunt, & non rotundantur, tum & ſe rarefaciunt, ac condenſant, nunc aſcendentes contra totius naturam, nunc deſcendentes: quare nec inconuenit conſtringi & laxari membrum, quatenus cognoſcens, vltra eum terminum rarefactionis, qui ſibi debetur, quatenus miſtum eſt: neque enim repugnant eundem motum eidem eſſe violentum ſub vna ratione, conueniens autem ſub alia. Igitur recepta ſpecie ingrati & diſconuenientis nihil repugnat membrum conſtringi, ſic enim partes melius eſſe, & ſitum habent, quoniam tactus fit ſecundum minimum, quo poteſt, & retractio à nocente: contra vero, ſi boni & grati ſpecies recipiatur ab anima, dilatatio fit, quoniam penitiſſime partes omnes id bonum recipiunt, alioqui totum non bene haberet, niſi ſecundum partes omnes frueretur eo bono. Primi igitur & ſimpliciſſimi conſenſus & diſſenſus animæ hi ſunt, & primi motus animalis conſtrictio, & laxatio: ex quibus paruis principiis mox ad magnos & admirandos ſenſim peruenire animal potuit. Primum autem

de Sympathiis sensuum & Antipathiis prosequamur.

De sensuum Sympathia & Antipathia.

CAP. XIIII.

MIra profecto ea concordia est, quæ inter sensus & eorum obiecta versatur, si temperata sint: alioqui, si excedant, non solum non consentiant cum sensitoriis, sed ea perturbent & corrumpant. Soni igitur (vt ab iis ordiamur) si valde magni sint, si nimis acuti, si nimis graues, si asperi, si multi confusi, si prorsus insoliti & ignoti, si vniformes, ac demum si immusici sint, omnes per molestiam recipiuntur: causæ autem occultę admodum sunt: communis vero omnium ratio est ingratos ęos offerri sonos, in quibus anima incommodam cognitionem facit: quoniam enim finis eius & perfectio est ipsa cognitio, ad hoc autem requiruntur & bonus organi status, & virtus potens, & applicatio conueniens, ac modus receptionis idoneus, tum quidem per displicentiam anima recipit, quum aut virtus laborat, aut organum vim patitur, aut applicatio impeditur, aut incommode recipit. Qui igitur imbecilles sunt, aut circa auditum dolent, sonos pene omnes ferre non possunt, verum causa non accidit ex ipsis sonis: at si sonus ingens ipse sit, commotat organum propter circulationes aeris, tum & virtutem dissoluit, & applicationem tollit, vnde & confundi animá accidit & terreri: similiter &, si acutus valde sit sonus, & stridulus, applicatio vim patitur, quasi in angusto facta, tum & membrana

brana auditus quaſi icta offenditur , vnde contrahitur repente,ac cum ea ſimul & neruuli quidam vſque ad radices dentium , in quem locum ſubito incidens nouus aer horrorem quendam circa dentes facit.Grauis quoq; plus æquo ſi ſonus inferatur,plus aeris mouet, quàm ſenſitorium ferat,tum & applicationem valde amplam expoſcit:aſper vero eſt,qui fertur per inæqualem ſuperficiem,quare circulationes aeris confundit,& ſpeciem quaſi fractã ad ſenſum defert, vnde & ſenſatio ſimul varia fit & confuſa,ad quam nec applicatio conueniens adhibetur. Vniformis autem iccirco moleſtus redditur,quòd nihil addiſcit anima,coacta nihilominus intenſionem fruſtra adhibere. Cur autem ignoti & valde inſueti ſoni timorem incutiant, mox dicemus,quum de timore agemus. Qua vero de cauſa fiat,vt,qui immuſici ſunt,moleſtia audiantur,muſici vero & certis conſtantes numeris ſuaues gratique recipiãtur,difficultatem non paruam habet:quando nec numeri,nec in vniuerſum quantitas vlla per ſe poteſt eſſe principium vllius actionis, per accidens autem,& vt modi eius, quod per ſe eſt, quomodo concurrant numeri,non ſatis patet. Vtrum igitur,vt quidam dicunt, quòd anima maxime muſica ipſa ſit, (vt Timæus tradit) muſicis etiam ſonis gaudeat , an rethoricum magis eſt hoc? & Timæi generatio animę poeticũ quiddam eſt,nihil aliud ſignificare volens,quàm quòd anima ex maximis rerum perfectionib.conſtat:ad numeros autem,qui in ſo-

nis sunt, equidem non video, quam cognationem habeat. Fortasse igitur dicendum est, sicut in numeris quidam integri sunt, quidam fracti, ita & in sonis quidam integri, quidam fracti dicuntur. Integri sunt omnes per se soni, qui vocem vnam faciunt, vna autem vox, quæ tota simul mouet: fracti vero, qui vel vnam vocem non simul totam reddunt, sed per partes, vel vocem vnam & insuper partem eius includunt.

Si gitur integer sonus ad aurem veniat, siue vnus fuerit, siue plures, collati inuicem suauiores accedunt, quàm si fracti veniant: vnus quidem, quia si vocem non vnam facit, sed per partes ad vnam ascendit vocem, asper quodammodo est, & inæqualis, atque indistinctus, si vero vocem vnam totam reddat, &, vt dicitur, rotundam, distinctus est, atque iccirco gratus. Similiter & si plures sint, fracti autem aut omnes, aut aliqui, molesti sunt, siue voces non reddant vnas, siue vnam insuper partem includant: in omnibus enim inæqualitas quædam est, & indistinctio: at si voces rotundæ omnes veniant, tum & ordo quidam in illis est & distinctio: omne autem ordinatum & distinctum delectat, quod & Aristotel. significare voluit circa problemata. Numeri igitur, quatenus numeri, nihil per se faciunt ad suauitatem, & molestiam in sonis, sed solum, quatenus per ipsos modi sonorum notantur, qui aut distincti, aut confusi & asperi ad animam pertingunt: quanquam de his plura fortasse oportet dicere, nunc

au

autem tantum dictum sit, quantum attinet ad propositum.

Eadem & circa visum contingunt, & propter easdem causas: lumen enim si ingens sit, ab anima ferri non potest. quoniam & ipsam virtutem & applicationem dissipat, quo & colores quoque faciũt, qui nimium lucis habent, vt albi, & rubri, si & fulgidi sint: medij vero, quòd temperatiores sint, grati omnes recipiuntur, & inter ipsos viridis, qui temperatissimus est, tum qui illi sunt proximi, vt puniceus, & flauus, niger vero, quòd priuatio quædam sit lucis, minus delectat: paruorum quoque conspectus ingratus pariter est, quòd applicatione multa indiget, & indistinctus est. In saporibus quoque, qui valde acuti sunt, vt Euphorbij, Clematidis, & similium, molesti omnes sunt: fortasse autem & sensum tactus feriunt, quoniam calidissimi sunt: calidi quoque sunt salsus, amarus, & dulcis, sed salsus acuitatem habet haud ingratam, quoniam diluti subtilis nonnihil habet, propter quod asper non est, sed æqualiter sensum tangit: at amarus contra inæqualiter tangit, quòd ex terreo adusto constet, & in crassa substantia sit, quare aspera est illius applicatio, & confusa: dulcis vero suauissimus omnium recipitur, quoniam excessum in mistione nullius habet, sed omnium conuenientem miscellam ex aereo multo & aqueo, cum quibus quæ terrea & ignea sunt, minutissime sunt confracta, & rotunde commista, propter quod æqualissime sensum attingit, & vt

vnum

vnum, quam ob causam rotundis constare Pythagorici aiebant: è frigidis autem ponticus acutis oppositus est, qui è multo terreo constat non plane digesto, hoc est non exacte commisto, sed in rudi & crassa substantia constituto, propter quod & ille asper est, & inamabilis: si vero in eodem terreo plus aquei humidi adsit, acerbus fit sapor, qui & ipse asper est, & ingratus, minus tamen, quàm ponticus propter dilutionem: quòd si minus adhuc terræ, plus autem subtilis aquei bene commisti affuerit, acidus vocatur sapor, minus adhuc ingratus: si vero terreum subadustum fuerit, subtile autem, multo autem aqueo bene commistum, acetosus fit sapor. In vniuersum autem terra ingratum videtur saporem facere, quòd inæqualis sit, ac sicca, & frigida, humiditas vero gratior videtur, quoniam æqualis est, & lenis: quòd si cum caliditate coniuncta sit, omnium suauissima habetur, quoniam & calor gratissimus est animæ, propter quod aer maxime ad suauitatem saporum facit, aqua vero propter frigiditatem minus: ignis porrò & ipse, nisi acrimonia officiat, propter caliditatem ad suauitatem cōducit. Multum præterea refert, vtrum mistio ex minutissimis conflata sit, & iis, quæ vnum facere apta sunt, an aliter: quas ob causas diuersę saporum mistiones fiunt, quarum aliæ gratæ, aliæ ingratæ animæ sunt: ingratissima omnium illa est, quæ non aliam habet appellationem, nisi quòd abominabilis dicitur, vt luti, stercorum, & quorundam medicamentorum: horum autem

tem digeſtio nulla eſt,nec miſtio,quæ ad vnum ſit,ſed plurium confuſio,quorũ alia amara ſunt, alia acria,alia inſipida,alia aliter ſe habẽtia, ad quæ nec applicatio conueniens eſſe poteſt,nec diſtinctio,nec ordo,nec demum familiaritas vlla cum anima.Proportionaliter autem ſe habét & odores,quorum ingratiſſimus eſt, qui fœtidus appellatur,quíque abominabili in ſaporib. correſpondet:nam & hic ex iis pariter reſultat, quæ nullam habent digeſtionem nec rationem miſtionis,ſed confuſionem è multis ac diuerſis, qualia ferè ſunt putreſcentia,in quibus diſſoluta miſtione euaporatio diuerſorum contingit. Oportet præterea & illud non ignorare, quod contrariarum miſtionum contrariæ quoque formæ ſunt, & contrariarum formarum contrariæ quoque ſunt ſpirituales ſpecies in repræſentando:propter quod in ſaporibus & odoribus illud præcipue accidit,vt,quorum contrariæ ſunt miſtiones, illorum quoque & ſapores,& odores contrarij ſint : quare nec qui vni animali eſt gratus ſapor, aut odor, etiam alteri eſt gratus,ſicuti nec eiſdem omnia nutriuntur, quòd diuerſæ ſint diuerſorum miſtiones, & diuerſis gaudentes: quod & inter homines quoque eſt videre,quorum alij vinum,alij acetum, alij carnes,alij alia faſtidiunt, vel natura, vel morbo.

Porrò & circa tactum eadem quoque ſpectantur:ſuauiſſimus & maxime conueniens eſt illi calor, ſi temperatus ſit, tum & humiditas, quoniam lenis eſt, & ęqualem tactum facit,

non

non asperum:mistio quoque illa voluptuosissima est,quę dulci saporum proportione respondet,in qua decoctio est optima, & miscella rotundè confecta , temperata autem qualitatibus,quale est semen : propter quod suauissima omnium est voluptas, quę in seminis emissione sentitur in ea parte,quæ pariter omnium titillantissima est. Ingrata vero tactui per se frigiditas maxime est,quæ cum sicco coniuncta est, propter quod terra , & ea , in quibus dominatur,ingratissima sunt. Figura porrò, & partium situs,quæ tangunt , non parum faciunt ad voluptatem,& molestiam illius sensus:vnde, quæ aspera sunt,& quasi hamatæ superficiei, ingrata animæ sunt. Ingratus prętereа, & dolorosus est & sensus ille,qui fit separatæ partis à parte: nullus enim conuenientior est situs partium membri,quàm continuatio illarum , quare separata parte,quicquid aliud subingreditur , & tangit , inimicissimum aduenit : subingreditur autem vt plurimum aer. Sunt tamen , qui dicant separationem ipsam sentiri, vnde & dolor insurgat , quòd violentissima res sit separatio: quod certe dici non potest,si quis bene aduertat,quid sit per se separatio:non enim aliud est, quàm localis motus , aut partes illæ duæ separatæ:motus autem per se non sentitur, nec numerus ille,nisi quid aliud subsit , quod per se sensum moueat.

De primis effectibus,qui fiunt ex consensu & dissensu sensuum.

CAP. XV.

SEntiunt autem partes & membra animalis quandoque quidem per se sola, animali ipso non sentiente, nec iudicante se sentire, interdum animali simul sentiente partis sensationem, & iudicante: nam motus quidem, quo intestina & venę succum trahunt, & deponunt, & torquentur ad emittenda excrementa, tum venarum, & cordis dilatatio & constrictio, & id genus per se quidem à membris fiunt animali ipso nihil sentiente: vrinæ autem emissio & fæcum, & tussis, & sternutatio, & ira & timor, & progressio non sine phantasia fiunt, & iudicio animalis: quædam etiam imperante voluntate proueniunt. Simpliciores autem & natura priores videntur motus, qui sine phantasia fiunt: fieri autem illos per sensum quendam membrorum credendum est, constrictiones enim, & dilatationes non nisi per boni & mali receptionem quandam fieri possunt, vt dictum est: propter quod natura, quæ ab imperfectissimis per gradus ad perfectissima progreditur, animalia quædam fecit, quæ vegetant solum, & sentiunt sine totius phantasia, sed membris solum per tactum bonum & malum comprehendentibus, quales spongiæ sunt: quapropter de membrorum motibus, qui sine phantasia sunt, primo breuiter agamus, mox & de phantasiæ Sympathiis agemus.

Reassumamus igitur, quæ supra vniuersaliter dicta sunt, speciem omnem, quæ ab anima recipitur, recipi quidem vel vti bonam & conuenientem, vel vti malam & dissidentem: ad hæc

hęc autem primos & simplicissimos animę motus esse constrictionem,& dilatationem, hanc quidem recepta boni specie,illam,mali. Ab his ergo & alij deinceps fiunt,& quidem admirandi,interdum in eodem membro, interdum & in annexis: quippe recepta nocentis specie,& facta constrictione sæpe paulo post & dilatatio fit,quod alioqui mirum videtur:fit autem sępe tam vehemens & subita dilatatio illa, vt excutiatur nocens,verum motus illi non secundum idem,& secundum eandem rationem fiunt: siquidem constrictio fit, vt tangatur nocens secundum minimum,quo potest, dilatatio vero mox fit,quoniam minimumillud, quod tangit, diu ferre non potest illum contactum,tum quia vt mistum vim patitur nimis astrictum, tum quia vt sentiens eo in situ persistere non potest. Quibus de causis repentina laxatio fit,& sępe tanta,vt excutiatur nocens: quod si excuti non detur,sed necessario inest,& insistat, tunc alternatim fit nunc constrictio,nunc dilatatio. sic enim membrum quietem quandam & pausam doloris inuenit, vt accidit in iis,quos phalangia pupugere. Interdum fit & motus tremulus, qui & ipse compositus est è dilatatione & constrictione:verum differt à priori. in illo enim vtrunque motum faciebat anima, in hoc laxatio fit à pődere membri propter debilitatem, constrictio verò à virtute & ab anima,quę vbi paulisper cessit ponderi, quasi reassumptis viribus constringit membrum ac sustinet, quem motum alternatim facit, quoniam substinere sem-

per

per si vellet anima, deficeret : quare melius, quod potest, facit. Interdum recepta specie mali non constringitur membrum, sed dilatatur, quod maximè fit, quum intrinsecum est nocens. constrictio enim ipsum auget, dilatatio minuit, quoniam sic refugit anima, quo pacto cor fortasse, & venę dilatationes suas factitant, introrsum enim quum caliditas magna sit, si inflammari ipsum accidat, tum sese laxat ac dilatat, sic enim minus tangit : porrò facta dilatatione rursus constrictio fit, qui motus est naturalis membro redeunte ad situm proprium. Vtrique autem motui sua consequuntur beneficia, naturę cognita, nam ad priorem dilatationem sequitur attractio noui aeris, à quo refrigeratur cor, ad constrictionem vero sequitur expulsio eiusdem aeris calefacti, & simul fuliginum multarum circa existentium : quę quidem beneficia cognita Deo & naturę sunt, non autem ipsi cordi : quare quodammodo per se fiunt à corde, quodammodo per accidens, per se quidem, si consideretur cor vt pars totius naturę, quę res ordinat, & fines noscit, per accidens autem, quatenus cor est natura quędam vna per se, quę quidem non aliud agit, nisi quod per se & per naturam potest, ad quod si & finis sequatur à natura totali intentus, per accidens fit, quantum ex se est : non enim sese dilatat cor primo & per se, vt aerem nouum trahat, à quo refrigeretur, sed vt minus tangat internum nocens : nec constrin

ſtringitur, vt expellat fuligines, ſed vt redeat ad ſitum proprium : qua tamen viciſſitudine temperiem acquirit, ſine qua viuere non poſſet. Sæpe & quiddam aliud maius molitur mẽbrum recepta nocentis ſpecie. nam conſtringendo ſeſe in vna parte deponit nocens in aliam partem, qua rurſus conſtricta deponitur idem nocens in aliam, & ex hac rurſus in aliam, quo pacto tandem in totum lædens abiicitur: ſic inteſtina fæces & excrementa, veſſicà vrinam deponunt, res quidem mira, quòd vnum membrum nunc has, nunc illas pares contrahat, & modo hos villos, modo illos, quaſi ratione quadam vtatur: non eſt autem ratio alia, niſi partium motus in toto, in quo quælibet ita locatur, vt melius expedit, tantus eſt conſenſus earum inter ſe & in toto: propter quod ſæpe non vno modo mouẽtur omnes, & villi omnes, ſed modo hi, modo illi reliquis quieſcentibus, & ita cunctis ac toto melius ſe habentibus, quo poſſibile ſit. Sicut autem in receptione mali diuerſi contingunt motus, ita & in boni receptione varij effectus fiunt. ſi enim per totum membrum receptum fuerit bonum, tunc dilatatio & laxatio totius fit, quo partes omnes profunde bono ſimul frui poſſint (vt dictum eſt) ſi vero non ſecundum totum receptum ſit bonum, ſed in parte ſolum, tunc non dilatatio totius fit, ſed aut conſtrictio magis totius, aut partis ſaltem, quæ bono caret, ad eam partem, quæ habet. Non ſunt autem conſenſus iſti, & diſſenſus tantum in ſimplicibus membris

bris,& eorum partibus, ſed & inter compoſita viſuntur,& ea,quæ non continua ſunt,ſed contigua,altero alteri famulante, & conſentiente, vno enim effecto & alia conſimiliter afficiuntur: propter quod diuinum dicebat Hippocrates eſſe conſenſum inter membra. Laborante matrice, & aut ſurſum, aut in latus retracta,ita & reliqua coafficiuntur membra, vnum poſt aliud, vt eorum nullum audeat motum conari, omnia quietem agunt, palpebræ clauduntur, reſpiratio vix fit, & cuncta demum ita immota manent, vt ne pes quidem aut digitus dimoueri queat ſine moleſtia. Cauſam Galenus putat, quòd à matrice frigiditas quædam ſtupefactiua non alter eleuetur ad membra reliqua, ac in Torpedine piſce effundi accidit, quod quidem vt admittatur, poteſt nihilominus ſine eo ſtupore ad ſimplicem membrorum conſenſum referri (vt mihi videtur,) præſertim quòd ſtupefactum nullum apparet membrum,ſed & audit mulier, & calet,ac rubet:non mouetur autem vllum membrorum, vt conſentiant primo affecto, quem conſenſum in multis aliis eſt videre. Dolente ore ventricul incuruatur corpus totum,in calculo ſitus quoſdam natura docet,ſub quibus melius nos habemus, quàm omni alio modo: & in dolore capitis ſæpe oculos ita claudi accidit, vt ſi aperiri cogas,moleſtiſſime facias,& dolorem augeas. Ita erge & affecta matrice nerui & ligamenta, quæ ad illam pertingunt, contrahuntur, aut ſimul tenti tenentur, mox ſucceſſiue & crurum nerui, &

dorsi,& diaphragmatis,& pectoris, & aliorum idem faciunt,ac demum totum immotum perstat, qui situs & status vti magis conueniens à natura eligitur,nec partes melius in toto locari &consistere possunt ita affecto primo membro:cuius signum est, quòd,si dimoueas membrum aliquod,mulier torquetur, & molestiam pati indicat, tantus est consensus inter membra, quæ, quanquam diuersa sint qualitatibus & natura, animam tamen vnam sortita sunt. Quærat autem fortasse aliquis, vtrum affecta vna prima parte species eius affectus vna ad alia membra mittatur, an plures sint species, quot & membra,& affectus: nihil autem prohibet nec plures esse species,nec primam mitti ad alia mēbra, sed satis est aliquod primum esse effectum,per quod anima,quæ vna in omnibus est,potest partes omnes in toto mouere, vt melius est,& locare:sicut enim in vno membro simplici recepta boni vel mali specie non secundum totum,sed in parte solum,totum tamen situm quærit, quo potest,meliorem,ita & in toto animali, quamquam, non vbique sit species boni & mali, sed in aliqua parte tantum,potest tamen totum ipsum &partes in eo meliori modo locari,quo possibile sint.de quo & nonnulla mox dicemus. Ac de sympathiis & antipathiis sensuum,&simplicium membrorum per transcursum dictum sit.

De consensibus & dissensibus phantasia.

CAP. XVI.

Maior

MAiores multo, & magis admirandi ſunt conſenſus illi,& diſſenſus,qui fiunt ſpecie boni & mali ad phantaſiam delata, per quam non iam ſenſus aliquis iudicat, ſed animal ipſum: videtur enim ea facultas quaſi toti deputata, vti miniſtra & cognitrix eorum, quæ ad totum pertinent. Habet autem phantaſia conſenſum quidem cum toto, ſed cum corde maximum ac præcipuum, ſtatim enim & cor eiſdem ſpeciebus afficitur, quibus & phantaſia,ſiue boni fuerint ſpecies, ſiue mali:porrò & cor cum vocatis ſpiritibus ſupra, quàm credi poſſit,conſentit, atque iis vtitur, vti famulantibus.Quam ob rem de vtroque non parua dubitatio eſt,ac primum de corde, quomodo afficiatur à phantaſiæ ſpeciebus: ſi enim non cognoſcit per illas, quomodo moueri poteſt,& conſtringi,& dilatari? diximus enim fieri hæc ab anima,quatenus cognoſcitiua eſt:ſi verò cognoſcit per illas,vtrum ne ſenſu aliquo cognoſcit ſolum, an & ipſum habet quandam aliam cognitionem maiorem, quàm ſenſus?ſi quidem per ſenſum cognoſcit tantum, quomodo igitur afficitur & mouetur à ſpeciebus omniũ ſenſuum?oportebat enim ſolum ab vno moueri obiecto: at, ſi maiorem habet cognitionem, quàm ſenſus, habetne & ipſum phantaſiam, aut conſimilem aliam vim? quod certe non ſatis videtur. Porrò de ſpiritibus vocatis difficultas quoque vel maxima eſt, quando conſtat moueri eos ad omnem partem, & ſurſum, & deorſum, & in latus:vnum autẽ tantum vnum

posse videtur facere, ipsi autem vnum quid sunt, ac separati, & per se existentes in animali, quinimo ne etiam cognitionis participes. Ad priorem autem difficultatē possumus cum antiquioribus dicere cognitionem inesse cordi non solum sensu maiorem, sed & phantasia, tum quòd non modo ea dignoscat quæ & phātasia, sed etiam & motum sensationémque ipsius phantasiæ, tum quòd & intellectus quoque actionem ad cor pertingere manifestum est, atq; eadem cor iudicare bona & mala, quæ & intellectus cognouit, vt pote princeps membrum: nam sicuti sensus & phantasia intellectui seruiunt, & ministrant, ita & intellectus & aliæ facultates in cor veluti regem & vltimum ordinatæ sunt: signum cuius est eisdem affici, atque vltimo affici, vt pote finem, quod antiqui omnes opinati sunt. Verumtamen, si cui videatur non habere aliam cognitionem cor, quàm quæ tactu fit, facta tamen phantasia quorundam nihil prohibet, si dixerimus cor non eisdem speciebus cognoscere, posse tamen & constringi, & dilatari, & signa terroris, & iræ, & gaudij præ se ferre: quoniam anima (vt dictum est) vna est in toto animali, ad motum autem partium alicuius totius animati non est necessarium partes omnes, quæ mouentur, per se cognoscere bonum & malum, sed sufficit esse aliquod primum cognoscens, per cuius cognitionem totum ipsum mouetur in suis partibus, vt bene est, modo omnibus, modo quibusdam. Igitur recepta boni & mali specie in

phan

phantaſia totum animal mouetur in ſuis partibus,modo vna,modo alia, vt magis expedit: mouetur autem principaliter cor,quoniam inde origo eſt virtutum omnium, & de ipſo totum maxime ſolicitum eſt. De ſpiritibus autem recte illud dici videtur, quòd & ad partes omnes mouentur ſurſum, deorſum, & in latus,& ſeparati etiam ſunt à membris aliis, ſi enim continui forent cum illis, impelli quidem non poſſent huc,& illuc ſine membrorum offenſa & diſtractione:qua de cauſa ſeparatos illos natura fecit,verum non ita,vt quaſi athomi quædam per ſe conſiſtant, hic, & illic diſtincti,ſed magis continuos inter ſe eſſe ceu nubem quandam putandum eſt. Vtrum autem animati ſint, dubitatio apud omnes non parua eſt:nam animatos non eſſe indicium eſt, quod & in ſanguine ſunt,& in ſemine, hæc autem nec ſentiunt, nec nutriuntur, quoniam organis carent, anima autem ſine organo eſſe non poteſt:at vero ſi animati non ſunt, quomodo ad partes omnes moueri poſſunt? Dicendum fortaſſe animatos eſſe ſpiritus,eos ſaltem, qui partes membrorum ſunt, animatos autem eſſe non tãquam membra per ſe, ſed tanquam partes membri. Sunt autem partium aliæ,quę primæ dicuntur, vt elementa, quæ ſicuti in miſto ſunt, ita ſunt animatæ: quare quum potentia quodammodo ſint in miſto, ita & potentia ſunt animatæ: aliæ autem ſunt partes, quę ſecundæ dicuntur, quę quodammodo actu ſunt, quodammodo potentia, vt partes organici

membri: actu enim ſunt, quoniam eſſe ſuũ habent, & ſignari poſſunt, potentia vero, quoniam ex omnibus tertium quoddam fit, quod per ſe tale eſt. Atque hoc modo & ſpiritus partes ſunt carnis, nerui, & oſſis, & aliorum, ex actione enim ſpirituum, & temperie ab iis data, cum aliis, ex quibus componitur caro & neruus, fit tertium illud, quod caro appellatur, & neruus, & os, quorum præcipua pars ſunt ſpiritus. Igitur, quod per ſe animatum eſt, caro eſt, & neruus, ſpiritus autem per ſe animati non ſunt, ſed ſolum vt partes: atque, ita ſi ſint, facile erit oſtendere, quomodo moueri ad omnes partes poſſint, nam & ipſi mouentur, ſicuti partes in toto, vt bene eſt. Cognoſcente igitur phantaſia, quod mali & boni eſt in hac vel illa parte, nunquam bene ſe habet totum, niſi partes eum ſitum quærant, quo totum bene habet, quare laborante corde ad ipſum mouentur ſpiritus, quaſi opem laturi: qui finis in natura quidem animalis eſt, & Deo cognitus, & communi naturæ, non autem ipſis ſpiritibus, qui tamen moti, vti partes in toto finem præſtant naturæ notum. Nihil autem inconuenit partes in toto motas, & ſurſum, & deorſum, & in latus ferri (vt ſupra dictum eſt,) inconueniens autem eſſet, ſi ſpiritus, tanquam vnum quid per ſe exiſtens, in diuerſa agerentur. Quo autem modo & illi moueantur, qui in ſanguine ſunt, ſi quis quærat, dicendum fortaſſe moueri ipſos alio modo, vel attractos ab iis, qui primo vt partes animati mouentur, vel conſequen

quentes propter continuitatem,quam cum iis habent. E tanto igitur consensu, quem phantasia cum corde habet & spiritibus, illi primo fiunt,qui affectus animi dicũtur, gaudium, amor,spes,risus,admiratio, ecstasis,tristitia,timor,ira,verecundia, commiseratio, & siqui alij sunt,de quibus bene erit,si non omnia,quæ ad ipsos attinent, at quædam tamen obiter & per transcursum dici.

De Gaudio & appetitu. CAP. XVII.

QVod igitur recepta boni specie gaudium fiat,nemini dubium est: verum non proprie gaudium dici videtur, quum sine phantasia simpliciter membrum aliquod per se bonum recipit, sed tum magis, quum animal ipsum iudicat, quod per phantasiam fit,vt dictum est: videtur enim gaudium totius animalis affectus quidem ob bonum apprehensum: apprehenditur autem bonum & ab intellectu, verum,quia hoc commune non est animalibus omnibus,videntur autem gaudere omnia,propter hoc gaudium phantasiæ attribuitur magis, quæ omnibus animalibus est communis, aut perfectioribus.Si igitur pręsens sit bonum, & habeatur, tum simplex fit gaudium, & fruitio boni : si vero apprehendatur quidem per phantasiam,præsens autem non sit, & non habeatur,aut non bene habeatur,tunc appetitus vocatus fit,hoc est motus animæ ad proseqnẽdum bonum non habitum,aut non bene habitum: nihil enim est aliud appetitus (vt & nomen sonat) quam motus animæ ad prosequen-

dum bonum oblatum , non autem habitum: propter quod appetitus ex gaudio & tristitia quadam compositus est : quatenus enim bonum percipitur,eatenus gaudium fit , tristitia vero,quatenus non habetur , aut non commode habetur:quapropter mouetur anima ad cõsequendum, fit enim motus omnis ad id , quod non habetur. Primus autem & simplicissimus appetitus fit, quum bonum quidem recipit anima,nondum autem profunde & penitissime habet: quare dilatatio fit cordis,quo secundum partes omnes fruatur bono. Interdum anima secundum vnam partem habet , secundum aliam non , vnde & alius appetitus innascitur,vt secundùm omnes partes fruatur:quare aut partem,quæ caret bono , ad aliam mouet , aut vtrâque inuicem astringit,aut bonum illud successiue de vna parte in aliam deponit : quo pacto ab infantibus admoto ad mammillam ore, primum astrictio oris fit vndequaque circa mãmillam,& suctio lactis: deinde , vt & aliæ quoque partes fruantur , attractio fit lactis de parte in partem vsque ad ventriculum,quæ quidem attractio non solum simplex est à specie facta,sed & organica , hoc est per constrictionem & dilatationem villorum factam per modum dictum , quo partes in toto mouentur, prout expedit , specie boni percepta per phantasiam:non sunt autem hi motus, & ordo inter membra absque fine naturæ cognito , quamquam particularia membra simpliciter agant. Interdum oblatum bonum nullo modo habetur

tur,ſed ſeparatum eſt, appetitus nihilominus fit ad proſequendum, vnde animal ipſum ſeſe aut totum mouet ad bonum, aut partem aliquam,vt manum quo magis potiri poteſt: verum actio hæc non ſtatim fit nato animali, ſed in quibuſdam longe poſt,& non niſi iam phantaſia habente experientiam multorũ motuum, vt lacertorum, & aliorum iis ſeruientium:quo pacto tandem progreſſio fit, quippe è paruis principiis & motibus ad maiores, & demum ad maximos peruenitur: tantus eſt conſenſus partium & inter ſe,& in toto.Porrò ſpecierum, quæ vt bonæ recipiuntur, aliæ fiunt cum abiectione contrarij,quod per ſucceſſionem.quandam fit, & in tempore, vt ſedatio ſitis,& vniuerſaliter primarum qualitatum receptio: aliæ momento,& ſine motu perficiunt,vt viſio: quæ igitur cum motu accidunt, & in tempore fiunt, delectare magis videntur; quia longior eſt voluptas,& diutius producitur:quæ vero momento perficiunt, quaſi ſimul fiant, & factæ ſint, delectant minus: atque hoc modo ſe habent, quæ gaudium faciunt. Quoniam autem & per phantaſiam & per intellectum homò apprehendere,& appetere bonum poteſt,reliqua vero animalia per phantaſiam ſolum, appetitus quidem in homine, qui per intellectum fit, voluntas dicitur,qui vero tam in homine, quàm in aliis animalibus per phantaſiam fit, appetitus ſimplex dicitur: eſt autem & voluntas motus animæ ad conſequendum bonum per intellectum oblatum,non autem habitum. Con-

ſul

ſultat quidem intellectus, & ratiocinatur, & bonum oſtendit, & eligendum, quo oblato, ſi non habetur, motus fit animæ ad conſequendum, quæ voluntas dicitur. Affectus porrò alius, qui ex gaudio proficiſcitur, eſt amor vocatus: duo enim quum ad gaudium concurrant, receptio ſcilicet boni, & cauſa, ſiue res, quæ bonum illud producit, ſi quidem conſideretur anima, quatenus bonum recipit, & apprehendit, ſic quidem ſimpliciter gaudet: ſi vero conſideretur, vt & cauſam reſpicit, quæ gaudium illud facit in ipſam, ſi quidem amor fit, hoc eſt deſiderium quoddam, quo & illi rei bene eſſe optatur, qui amor vocatur: quòd enim amor eiuſmodi ſit, illud monſtrat, quòd res illæ ſi bene habent, lætamur, ſi male, triſtamur. Quapropter amor per ſe cauſam reſpicit ſecundum ſe, quæ gaudium facit, quem affectum magis exprimit nomen beneuolentiæ: & ſimpliciter quidem non aliud eſt amor, quàm beneuolentia rei, qua gaudemus: quòd ſi rem illá in voluptatem noſtram vertamus, non amor eſt, ſed libido: amor enim per ſe omnis purus eſt, & nihil aliud vult, niſi vt bene ſit illi rei: quem amorem non ſolus homo, ſed & alia animalia habent, quibus phátaſia & memoria ineſt, nam & filios ea tueri videmus: & iis eſcas parare: propter quod & diuina res eſt amor, & à natura propter finem diuinum datus.

De triſtitia, & odio. CAP. XVIII.

SIcut igitur recepta boni & conuenientis ſpecie lætitia fit, ita recepta ſpecie mali & diſſen

diſſentientis triſtitia innaſcitur, quæ proprie triſtitia dicitur, quum animal ipſum iudicat per phantaſiam: quamquam etiam triſtitia dicatur, & quum membrum aliquod per ſe mali ſpeciem recipit. Eſt autem & in triſtitia appetitus ſuus, hoc eſt motus animæ, ſed hic eſt ad euitandum malum, qui eſt primus & ſimpliciſſimus appetitus, qui in triſtitia fit. Sunt autem plures modi, quibus anima malum euitat: primus eſt refugere, qua poteſt, propter quod conſtringitur membrum, ſic enim ſecundum partes multas refugit, niſi intrinſecum ſit malum, tunc enim dilatatur, vt dictum eſt: quum vero conſtringitur, ſi diu ferre eum ſitum non poteſt, tum aut motum facit compoſitum, modo dilatando ſe, modo conſtringendo, aut motu tremulo agitur, aut excuſſionem nocentis tentat, membro ſeſe repente & impetu quodam laxante: quod quidem in ſimplicibus membris ſine phantaſia motis naturaliter fit eo modo, quo dictum eſt: in animali autem iudicante per phantaſiam maiori quadam eruditione fit, edocta iam phantaſia plures motus. Quis monſtrauit Aſello rudiſſimo animali, quum pungitur, pellem primo conſtringere, mox repentino quodam ac grandi conatu facto eandem laxare, & diſtendere, ac per eum motum lædens excutere? nempe prius natura docuit conſtrictionem facere recepto nocente, mox & eadem dilatationem docuit, partibus, quæ prius conſtrictæ fuerant, non potentibus diu eo ſub ſitu ſtare: quos motus vbi ſemel edocta fuit phantaſia,

ſia, tum quaſi facta arte quadam & memoria promptiſsime eum excuſsionis motum operatur: operatur autem modo hoc, modo alio ingenio, modo pedes admouendo, modo manus, modo alia membra, per quæ nocens abiicitur: quòd ſi nullo modo propellere, & amouere poſſe iudicet, animal ipſum fugit, & amouet ſeſe à nocente. Sicut autem in gaudio erat & gaudium ſimplex, & amor, ita in triſtitia eſt & ſimplex triſtitia, & odium: triſtitia quidem, quatenus anima ſub recepto malo male habet, odium vero, quatenus cauſam reſpicit, cui male vult, eſt enim odium deſiderium quoddam, quo male optamus cauſæ, à qua triſtamur. Eſt autem & in animalibus omnibus, aut perfectioribus ſua maleuolentia, in quibuſdam quidem conſpicua, in quibuſdam obtuſior in quibus imperfecta quædam eſt phantaſia: ſunt enim animalium, quæ ſolum refugere à malo noueriunt, quædam vero, quę etiam repellere poſſunt Hominum autem alij natura triſtes ſunt, alij lætabundi magis, triſtes ſunt, qui contrariis reſiſtere minus poſſunt, lęta vero obire non ſunt idonei, lætabundi autem, qui & ad lęta aptiſsimi ſunt, & triſtibus maxime poſſunt reſiſtere. Qui igitur pauci caloris ſunt, & exangues, ac debiles, vt ſenes, & ægri, & conualeſcentes parum reſiſtere contrariis poſſunt, quare vt plurimum triſtes ſunt, porrò & hi, & qui melancholici natura ſunt, & amarioris ſanguinis, ad læta minus idonei ſunt, quare nec ea veti lęta recipiunt, vt ſpectacula, veneres, com-

meſſa

messationes, conuentus, lusus, & id genus: ægri quidem, & pauci caloris, quia non possunt, & dispositionem non habent: melancholici vero, quia ad contraria dispositi sunt. Iracundi vero & ipsi non lætantur, quia ira non sine tristitia quadam est, qui vero optime sani sunt, & multo abundant sanguine & eo quidem dulci & leni, non acri, & bilioso, & melancholico, ij quidem, quòd & maxime resistunt contrariis, & quòd optime dispositi sunt, omnia ferè aut vti læta recipiunt, aut vti minus tristia, quare & ad societates, & cantus, & spectacula, & lusus, & alia id genus maxime proni sunt: vnde & iuuenes, & pueri maxime gaudentes sunt. Alij præterea maxime amant, qui scilicet & læti natura sunt, multa enim recipiunt vti grata: talium autem est amor: alij parum amant, qui & tristes natura sunt, plurima enim odere propter contrariam causam, quòd omnia ferè vti ingrata recipiunt: in iis autem odium versatur. Sunt porrò qui neminem fere amant: nam, quemadmodum inter animalia quædam sunt, quæ reliqua ferè omnia odere, & persequuntur, vt serpentum genus, ita & inter homines quidam sunt, qui reliquos odio habent, quod & in gustu quoque accidit, in quo dispositiones quædam inueniuntur, quæ edulia ferè omnia abominentur: sicut igitur in his praua quædam constitutio est in lingua, & stomacho longe ab ea, quæ ordinario, & vt plurimum fieri à natura solet, ita & inter animalium species, & inter homines ipsos censendum est in

qu-

quibuſdam alieniſſimam ab eo, quod vt plurimum eſt, conſtitutionem eſſe humorum, & complexionis,per quas reliquos odio habent. Aliæ his opiniones ſunt, alij mores, alius color,alius aſpectus:ſanguis eorum cœnoſus, turbidus,& quadam ſordida melancholia redundans,quibuſdam quidem fringens, quibuſdam exuſtus,qui & inſolentes ſunt & ſuperbi, reliquos deſpectui habentes, ad ſeipſos omnia trahentes,inuidi præcipue, vtpote maleuoli. Atque ita ſe habent triſtitia,& gaudium.

De timore. CAP. XIX.

QVòd autem & timor triſtitia quædam ſit, manifeſtum eſt, omnes enim ex malo aliquo timemus:ſi igitur malum præſens iam ſit, & lædat iam, triſtitia ſimplex fit, ſi vero præſens non ſit, ſed immineat vt affuturum, tum timor vocatus & pauor fit:nihil enim aliud eſt timor, quàm triſtitia ex imminenti malo.Primum autem,quod in timore fit, eſt fuga caloris introrſum, eius quidem, qui extra cor eſt, verſus cor:eius autem, qui in corde,in penitiſſima cordis : propter quod timentes & pallent, & tremunt calore deſerente membra. Fit autem in timore maxime concurſus caloris ad cor & fuga, quoniam & laborat maxime cor: in ſimplici namque triſtitia,præſente malo in aliquo membro, phantaſia quidem fit euitandi malum in ea parte aut per conſtrictionem, aut per motum tremulum, aut per excuſſionem,aut aliter,ipſum autem cor per ſe non laborat:at vbi ſpecies mali imminentis ad phantaſiam,

tasiam,& ad cor fertur,ipsum quidem per se laborat,quare maxime ad ipsum fit coloris concursus. Fit quidem interdum, vt & in simplici tristitia laboret cor, vt in nuncio cæsi filij in prælio,aut fugati exercitus, & eiusmodi : verum differt & hoc à timore, quod in timore simul cum tristitia semper anima videtur satagere, & consilium quærere, vnde confunditur, & tremit:in nuncio autem fugati exercitus sola tristitia fit:cuius signum est, quòd, si nuncietur fugatum esse exercitum, adhuc tamen incertum sit, tremor simul & timor cum tristitia illa iungitur,eo quòd anima satagit, & consilij confusa est, & nescit, quid faciat:propter quod minus timent, qui consilium capiunt aduersus imminens malum,vnde &,quum de improuiso imminet malum,timemus magis.

Eorum autem,quæ timorem incutere solent, multiplex est natura, vniuersaliter autem quorum mistiones & naturę contrarię sunt,& multum dissimiles,sicuti per inimicitiam quandam & disconuenientiam recipiuntur ab anima,ita &,si sub modo aliquo,quo nocere possint, recipiantur, timorem inferunt. Miluo quidem & Pullo gallinaceo inimica natura est : non timet autem Miluus viso Pullo,quòd nihil ab ipso lędi potest, pullus autem contra viso Miluo expauescit, quòd naturam eius vti inimicam & nocere potentem recipit : elephantis autem & equi natura cum pullo non est contraria. Videtur autem natura non frustra hunc timorem insinuasse animalibus, quo possent & fugere,

&

& ſe tueri: quinimo & propter hanc cauſam non ſolùm voluit formas contrarias formidabiles eſſe, ſed & certas figuras & motus, ſub quibus delata ſpecies timorem apportet: propter quod non ſolum verus Miluus, ſed & fictus ſimilitudinem habens gallinaceo pullo pauorem infert.

Eſt autem animalium inimicitia interdum cum tota ſpecie, interdum non cum tota ſpecie propter certa quædam: qua de cauſa cum Pſillis & Marſis non ea ſerpentum inimicitia eſt, quæ cum reliquo genere, ſiue ſit miſtio iis non omnino contraria, ſiue odor, ſiue aliud, per quod ſpecies minus ingrata accidat: quæ amicitia & inimicitia naturæ inter homines quoque verſatur: propter quod alios ſine cauſa odimus, alios amamus propter modos, cum quibus ſpecies rerum ad animam veniunt qui ſunt conuenientia & diſconuenientia. Formidoloſa quoque ea ſunt, quæ vti prorſus ignota pertingunt ad phantaſiam: dico autem ignota non quantum ad vniuerſale illud, quod cognitionem facit, vt color, ſonus, & id genus, ſed quantum ad coniuncta, quæ ſub ipſo vniuerſali latent: quum enim neſcimus, quæ ſint, & an bona, an mala, tum ignotum illud pertimeſcit anima, quòd phantaſia fiat de ſublatente, atque imminente malo: propter quod & noctis, & ſolitudinis, & maris, & præcipitiorum imago & belli formidabilis eſt: omnium enim horum phantaſia fit coniuncti cuiuſpiam, quod nocere poſſit: cuius ſignum eſt, quòd aſſuefacti nihil

hil præterea timemus, quasi securi:hac de causa sæpe expauescimus ex paruo lapilli casu, si impræuisus accidat:& superueniente nobis aliquo, vel etiam amico, si de improuiso superueniat, timor fit, quòd nondum parata anima sit, & non cognoscat, re autem cognita statim cessat timor. Eadem de causa in Ephialte, quē alij incubum vocant, formido fit, quoniam per somnum obstructis neruis illis, qui ad pectus eleuandum veniunt, & prohibita dilatatione illius, memoria subit eorum, quæ solent eã dilatationem prohibere, inter quę occurrit pondus aliquod nos opprimens: quare phantasiā fit ponderis nos opprimentis:hoc autem quum vti ignotum offeratur, timor fit: facto autem timore rursus memoria fit terrefacientium, inter quæ nobis occurrit aut Dæmon, aut quid simile, antiquis autem Ephialtes gigas: semper enim in somno ea primo occurrunt, quę maxima sunt in vnoquoque genere: quare tandem phantasia fit dæmonis alicuius, aut alterius similis nos opprimentis, vnde excutimur prę timore. Sunt porrò magis & minus timorosa ea, ad quę magis & minus sumus potentes: alij scalas timent ascendere, quòd minus agiles sint; alij nihil timent, quòd agiles sint, & alij ponti angusto committi expauescunt, alij non. Timidi vero natura sunt, qui frigidi magis sunt, quales mulieres, eunuchi, senes, & melancholicorum genus, contra vero audientes magis, qui natura sunt calidi, & multi sanguinis, & spirituum: ea enim est optima animę dispositio per

quam ipsa maxime poteſt, & operatur,& reſiſtit:operatur autem & poteſt per calorem:quare quibus is eſt plurimus,& minus confunduntur in periculis, & ſemper conſilium capiunt, &,ſi pars ſanguinis & ſpirituum introrſum fugit,pars tamen multa relinquitur, quare nec tremunt,nec pallent ſicuti alij, & ſe tuentur. Timidiores quoque ſunt cæteris partibus, qui paucorum habent experientiam, multa enim iis vti ignota offeruntur: propter quod pueris maxime infertur timor,experti vero, & ſecuri, & potentes diſtinguere coniuncta cum rebus, pauciora expaueſcunt: ſunt tamen nonnulli, qui,quod experti non ſunt,quæ ſubſunt rebus, multa non timent,nondum enim nouere pericula,quæ coniungi conſueuere: propter quod & qui plura conſiderant, & plura experti ſunt, interdum magis timent, quàm qui ad pauca aduertunt,vt ebrij,& qui natura ſimiles ebriis ſunt.

De admiratione,& Ecſtaſi,& riſu.

CAP. XX.

SI vero nouum aliquid vti ignotum offeratur, non tamen phantaſiam faciens imminentis mali,tunc non timor fit, ſed admiratio ſola: nihil enim aliud eſt admiratio,quàm ſuſpenſio animæ, ſeu fixio, & applicatio intenta: nam & tenduntur nerui, & calor,ac vis omnis animæ ad id affigitur, vnde & intentio vocatur. Si igitur ignotum illud vt ſimpliciter ignotum offeratur,tunc inquiſitio ſola fit, id eſt,applicatio animæ ad eam rem, & ad coniuncta cum

cum illa,ad quæ mouetur de vno in aliud:quod quomodo fiat , difficultaem non paruam habet: diximus autem de eo in iis,quæ à nobis de intellectione aliàs scripta sunt. Si vero,quod offertur vti ignotum,sub ratione offeratur cuiusdam magnitudinis consueta longe excedentis,sed rei tamen , quam per opinionem veneramur,& amamus ,tunc ecstasis vocata sit, hoc est mentis phantasiæque excessus quidam in admiratione, per quam ab omni alia re distracti,immotique reddimur,& insensitiui : quod maxime iis accidit,qui aut vere sancti sunt,aut sibi ex melancholiis videntur : his enim & angelorum choros & Deos videre apparet. Idem & amantibus interdum euenire consueuit ex ingenti intentione in rem amatam,sæpe enim adeo magna est, vt species ea in phantasia perinde moueat , ac si in oculis esset : nihil enim refert ad apparentiam faciendam, siue species deforis veniat ad oculos , siue introrsum: propter quod videre sese putant , & obstupescunt, & extra se fiunt Si vero res sub ratione magnitudinis oblata sit , sed rerum timendarum, vt Dæmonum,& Manium , tũc affectus suprà ecstasim fit,qui nomen non habet , sed ab effectu horror appellatur : horrescimus enim,& rigidi euadimus,admiratio enim tensionem facit,timor frigiditatem, vnde quasi congelati distentique neruos & pilos,immoti stamus.

Noua quoque ea sunt , quæ risum mouere solent.Verum illud in primis sciẽdum est lętitiam omnem cordis spirituum &diaphragma-

tis dilatationem facere,horum autem dilatationem dilatare & musculos , qui à lateribus buccæ sunt,ac facere motum illum oris,qui risus dicitur,qui in natura finem aliquem habet, quo lætitia interna in facie manifestetur : qua de causa,quum aut amicis & familiaribus,aut filiis, & vniuersaliter charis occurrimus , præsertim si vti noui aduenian, ridere solemus,& lætitiam ostendere. Verum hęc non proprie ea sunt,quæ ridicula dicuntur , neque eiusmodi proprie risus est:res autem,quæ proprie risum mouent,sunt in primis nouæ,repentinæ,leues, ac ludicræ , habentes argutiam quandam , & concinnitatem ad aliud , ab his enim maxime ridere solemus:quales sunt facetiæ, & quæ mimi repræsentant,& personati,& extranea quædam subito ac concinno quodam casu facta, vt si quis ad negocia sua intente pergens subito labatur: hæc enim omnia vti noua offeruntur, & propter nouitatem subitam admirationem inducunt:repentina autem esse oportere monstrant facetiæ,quę quum protenduntur,& affectate dicuntur , leporem & salem omnem amittunt, subito enim ferire volunt : leues autem res esse debent , alioqui,si feriæ sint , non risum facient,vt si , qui mimus est,sit pater, aut qui labitur , male afficiatur : porrò delectant hæc , quoniam argutiam habent & concinnitatem quandam. Oportet autem scitu facilem esse argutiam, alioqui inquisitionem faciet nõ risum:quæ igitur eiusmodi sunt, omnia subitam & repentinam admirationem, ac repenti-

nam

nam etiam delectationem faciunt: admirationem quidem, quia vt noua offeruntur, repentinam vero, quia subito oblata, delectationem vero, tum quia cognoscuntur facillime (delectat enim omnis cognitio, vtpote animæ finis, & perfectio) tum quia appositam ad aliud cõcinnitatem habent. qua de causa & translatio delectare solet: delectatio autem omnis vtpote res læta expansionem cordis facit, hæc autem motum oris, qui risus dicitur. Quòd autem appositam quandam concinnitatẽ habeant, quæ risum mouent, monstrant & facetiæ, & mimi, & personati: facetia enim omnis arguta est, vnde & sales dicti sunt: mimi vero propter aptam imitationem maxime delectant: personati vero & ipsi imitantur: non omnes autem risum mouent, sed qui per noua quædam, & extranea, quę quatenus talia, admirationem primo subitam faciunt, mox delectant, si apta sit nouitas. Est autem & in eo, qui cadit, & inopinate labitur, sua concinnitas, quæ delectat, aptissime enim videtur fieri, vt qui intente in rem suam pergit, repente labatur, nullus enim (vt dici solet) poterat illi accidere pulchrior casus. Quis non ridet, qui videat duos monachos super equo aliquo, qui calcitret, & deiicere illos patres velit? nimirum appositissima res est, & facetissimus casus: quòd si periculum aliquod graue iis immineat, iam non risus fiet, sed timor, & pietas, quoniam res seria fit, non amplius iocosa & ludicra.

Est autem risus compositus ex admiratione

& lętitia motus,propter quod & quędam contranitentia in risu est, admiratio enim suspensionem quandam in anima facit, lætitia vero expansionem:quaę re fit,vt, quum producitur risus,non sine molestia fiat: quanquam & alia quoque causa coniungatur, quòd non debitè perflatur cor in illa quasi continua expansione existens. Assimilatur autem risui & is, qui ex titillatione contingit, compressis capitibus lacertorum quorundam, & neruorum ,vt coxarum,& plantæ pedis,& subalarum: non est autem proprie risus,sed assimilatur, quoniam & ille mistus est motus ex suspensione & dilatatione cordis repente factis: quod accidit non quomodocunque compressis, & tactis lacertis,& neruis illis, sed leuiter tantum, & per summa,ac subito pressis,& subito etiam dimissis, atque ita alternatim dimotis: ex primo enim contactu & leni pressione quidam veluti horror repentinus accidit, qui ad diaphragma & cor pertingens repentinam contractionem & suspensionem animæ facit, mox subito etiã dimissis neruis illis subito etiam cessat horripilatio,& cor ad propriam naturã redit, quod cum delectatione,& gaudio fit, & dilatatione: est autem tam subitus vterque motus, vt simul pede sint suspensio animæ & dilatatio,quod & in risu quoque contingit: propter quod & hic quoque proportionale quiddam risui contingit,non sine molestia quadam. Nemo autẽ sese ipsum titillat, quoniam subita quędam horripilatio est, quod titillare dicimus,subita autem

tem ſit titillatio,&repentina,quum anima imparata,& non aduertente contactus fit, at ſeſe tangente aliquo ſemper parata, & aduertens anima eſt,alio vero tangente, etiam ſi aduertere velimus, horror nihilominus fit,quia tam continua non eſt animaduerſio illa, vt tamen non tangatur tanquam de improuiſo:cuius ſignum eſt,quòd,ſi intentiſſime & obſtinate aduertamus, aut titillationem non ſentimus,aut minorem. Idem accidit,& ſi quis capillum alteri vellicet non aduertenti, ſubito enim horreſcit,quod nemo patitur, ſibi ipſi capillum vellicans. Sunt autem alij ad riſum promptiſſimi,alij duriores:duo enim in riſu ſunt,admiratio ſubita rei nouæ, & ludicrę, & delectatio: qui igitur facillime admirantur,ij ex cauſa hac aptiores ſunt ad ridendum,propter quod pueri maxime,& mulierculæ,& plebs facillime ridere ſolent,grauiores autem, & ſeueriores, vt viri,& ij quidem philoſophi minus in riſum ducuntur. Porrò,qui læti natura ſunt, aut ex accidenti aliquo facilius in riſum mouentur, facillime enim lętis afficiuntur propter diſpoſitionem:quare per naturam iuuenes,& optime ſani,& qui ſanguinem plurimum habent, & eũ dulcem, non biliofum, non melancholicum, maxime ridere ſolent:ex accidentibus vero diſpoſiti quoque ad riſum ſunt, qui in lętitia quaſi ſunt conſtituti,vt ebrij, & quibus multa adſunt eorum, quæ lęta dicuntur,ſi noua ſint: quare,& qui in conuiuiis ſunt inter familiares & amicos,quàm plurimum ridere conſueuere,

imo ſæpe adeo effuſe rident, vt continere non poſſint riſum,& incontinentiæ notentur:cauſa eſt, (vt Ariſt. ait) quòd ipſa lætitia quaſi riſus quidam eſt, & ij quodammodo in motu ſunt ſemper, res autem in motu poſita adeo prompte impellitur,vt contineri non poſſit:contra autem,qui aut natura, aut ex accidenti aliquo triſtes ſunt,vt melancholici, & quibus amarior eſt ſanguis, & ægri, & iracundi non facile ridere ſolent, quoniam delectari non poſſunt,vnde & aliqui viſi ſunt, qui nunquam riſere (vt de Philippi imper.filio legitur) qui ob id Agelaſti appellantur. Nunc de ira dicamus.

De Ira. CAP. XXI.

QVòd igitur, quicunque iraſcitur, ex offenſa aliqua iraſcatur, manifeſtum eſt:cognoſcitur autem offenſa & per intellectum, & per phantaſiam.Iraſci autem commune eſt animalibus omnibus,aut perfectioribus, quare & iis per phantaſiam accidit, quatenus commune eſt,iraſci. Non eſt autem ira,quum non iudicante animali ipſo,membrum aliquod recepto nocente aut conſtringitur, aut etiam nocens expellit,ſed tum ſolum,quum animal ipſum iudicat:porrò nec,ſi animal recepta mali ſpecie phantaſiam faciat aut ſe contrahendi, aut aliter cauendi à nocente, aut etiam propulſandi, quatenus ſeſe à malo defendat,iraſci ipſum dicimus: neque enim aut in tuſſi, aut ſternutamento ira moueri animal dicimus, niſi communi quadam appellatione: quare tum ſolum iram vocamus,quum & odium fit in rem, quæ offen

offendit: nec solum odium, sed & appetitus nocendi illi, & quodammodo vlciscendi iniuriam. quod quum per membra exteriora fiat, vt per manus, aut pedes, aut cornua, aut dentes, & id genus alia, quibus natura animalia armauit, necessarium animæ est vires colligere, ac mox demandare ad ea membra, quæ agere debent. Primum igitur quod fit in ira, appetitu nocendi oborto, est collectio caloris circa cor, vbi sedes animæ & vis est, propter quod recte aiunt esse iram sanguinis ebullitionem. hoc enim primo fit, mox, nisi quid impediat, trãsmissio etiam caloris collecti fit ad partes, quæ nocere paratę sunt: prohibent autem quędam eam sæpe transmissionem, vt aut timor maioris periculi, aut iudicium, quòd frustra id fiat, aut ratio, & eiusmodi alia: sed hæc accidunt, quare ira per se est appetitus nocendi causæ nos offendendi, ex quo collectio caloris fit circa cor, & transmissio eiusdem per se ad partes, quæ nocere habent. Nocent autem animalia nunc per has, nunc per illas partes, vt cuique promptius est, at homo, quum non aliter nocere potest, lingua iram conceptam monstrat, aut iurgiis, aut imprecatione mali, aut & blasphemiis in Deum, quem causam esse omnium, quę fiunt, in opinione hominum est. Sunt autem alij prõptissimi quidem ad irascẽdum, tardi autem ad prosequendam vindictam, alij vero tardiores quidem ad irascendum, promptiores vero ad sumendam vindictam: alij ad vtrunque promptissimi, alij ad vtrumque tardissimi. Qui igitur tristes

triſtes natura ſunt,& omnia ferè per diſplicentiam recipiunt, vt ægri,& male affecti, & ex aliis cauſis irati, & quibus bilioſior eſt ſanguis, & melancholici, omnes quidem hi, quòd ex omni cauſa faciliime offenduntur, faciliime iram concipiunt: tardius autem exequuntur, quicunque ex his timidiores ſunt, & pauci ſanguinis, & frigidioris, tum vero & prudentiores, & rationi parentes magis: contra vero, qui bene valent,& multi ſanguinis ſunt, & lenioris, ſerius quidem iraſcuntur,& non facile, quia omnia fere vel vti læta recipiunt, vel vti minus triſtia: at, vbi de offenſa iudicium fecere, tum promptiſſime iram effundunt, & vlciſcuntur: ad vtrunque vero impigri ſunt, quicunque calidi quidem ſunt,& multi ſanguinis, ſed bilioſi, & amari, aut exuſti melancholici, præcipue autem & irrationales & ſuperbi. ſuperbi enim ex omni iniuria vel leui magnam iram concipiunt, quod iniuriam non metiuntur, quanta per ſe eſt, ſed quantus ille videtur, cui illata eſt: tardi vero ſunt ad vtrunque frigidi natura, ſed mites tamen, & ingenij haud peruerſi, atque hi obliuiſcũtur etiam iniuriarum, quod non ij faciunt, quibus craſſus,& fibroſus eſt ſanguis, quíque inuidi ſunt,& ſuperbi,& praui ingenij.

De Verecundia. CAP. XXII.

VErecundia autem eſt triſtitia de defectu proprio in præſentia alterius, propter quam fit motus ſanguinis & caloris ad eas partes, quæ laborant maxime: laborat autem maxime facies in præſentia alterius, qui indicet defectus

defectus nostros, propter quod & erubescimus, & demittimus oculos in pudore: tristamur igitur, & dolemus ob defectum proprium (vtpote malum.) Nihil autem refert, siue actu fiat defectus ille, siue factus fuerit, aut immineat, omnino enim tristamur, & si, nemo sit præsens, tristamur solum, si vero alius, aut plures præsentes sint, non tristamur solum, sed propter præsentiam laborat facies: quasi ferre non potens præsentiam eius, qui nostrum defectum videt: propter quod natura quasi opem latura illuc calorem mittit, calor etiam sanguinem trahit, vnde rubemus. quod in adolescentibus signum bonum dici solet, signum est enim ingenui animi, cui cura sit defectus proprij, & corrigi sit sperandum: in sene autem verecundia laudari non solet, vtpote qui factus senex, correctus tamen non sit, & virtutem non habeat. Qui igitur arrogantes sunt, & sibi plurimũ tribuunt, cæteros contemnunt, & nihili habent, quique scelerum & defectuum propriorum curam nullam habent, hi solent inuerecundi esse, propter quod impudentes cum exprobratione quadam nominantur. sunt tamen, qui inuerecundi sunt, vel quòd ad defectus proprios non aduertunt, vel non cognoscunt. Timidi vero, & qui alios non nihili faciunt, defectuum autem propriorum curam gerentes, & aduertentes, magis solent verecundia capi. Atque hæc quidem de affectibus animi, & eorum causis, & sympathiis, ac antipathiis dicta sint per transcursum.

De aliis quibusdam consensibus phantasiæ.

CAP.

CAP. XXIII.

QVosdam præterea consensus habet phantasia, quum à memoria quorundam monetur, aut valde intenta est: quippe alio oscitante & nos pariter oscitamus, si non aduerterimus: quod fit excitata memoria alterius ab oscitatione, tum & facto repente & inaduertenter appetitu eiusdem, quod alias anima vti bonum agnouit, vnde & nos simul oscitamus. nihil enim refert ad faciendum eum motum, an vapores aliqui pigri super musculis sint, vnde appetitus fiat excutiendi, an alio modo, & ex memoria innascatur idem appetitus, idem enim omnino fit: innascitur autem non aduertentibus nobis facta memoria, aduertentibus autem non innascitur phantasia rectum iudicante. Similiter & edente alio acerba quædam, memoria fit & appetitus consimilium, omnis autem appetitus animam mouet, & calorem, anima autem, quæ in membro est, quod appetit, quasi sibi deficiat aliquid in eo, suggerit proportionale quiddam, aut saliuam, aut quod melius iudicat: sicut & in veneris phantasia appetitu facto intenditur virga suggerente anima plurimum spiritus, & dolente membro calor & sanguis concurrit: ad quæ si recte respiciamus, impossibile non existimabimus, quod de prægnantibus dicitur, remanere scilicet in fœtu signa quorundam, quæ ipsæ auidissime appetiuere: si quidem facta ingenti quadam phantasia & appetitu quorundam, anima ex iis, quæ in corpore sunt, proportionale aliquid

quid mouet præcipue in sanguine, ex quo quũ nutriatur fœtus, nihil prohibet signa quædam eius alimenti ita affecti in eo remanere, pręsertim coloris, propter quod ea signa rubentia ferè omnia sunt, & exustionem aliquam in sanguine factam ostendentia: fortasse autem & figura cupitæ rei ostenditur, quod in eo proportionali anima etiam figuram mentiatur. Eadem porrò phantasia intenta potest & fascinum inferre, non quidem ab vnoquoque hominum, sed à certis solum, quorum humores & spiritus adeo remoti sunt à natura aliorum, vt penè venena sint: ij igitur concepto in infantem odio intentissime intuentes, spiritus quosdam ex oculis, & tota è facie eiaculantur, qui ad teneros infantis spiritus appliciti eos vti venena sensim absumũt: ex oculis autem, & toto è corpore euaporare insensibilia corpuscula monstrant specula, in quæ mensibus laborantes mulieres inspectant, spurca enim & squallore quodam ac situ obsita redduntur: legimus & familias quasdam fuisse in Creta, quæ laudando fascinum inferebant, quod certe vti possibile recipiendum est. existente enim natura quorundam (vt dictum est) perinde ac venenosa, & eiaculatis ex oculis eorum spiritibus perniciosis, nihil prohibet non infantes solum, sed & grandiores fascino affici, laudando autem maxime, quoniam laus propria lætitiam parit: lætitia autem, vt diximus, dilatationem tum cordis, tum & spirituum facit, tum & totius faciei, & pręcipue oculorum, vnde aditus quodammodo aper

aperitur veneno, quod à fascinatore eiaculatur: qua è re forte enatum est illud, quod præfamur, quum aliquos laudare volumus, bene enim prius ominantes, Verba nostra, dicimus, tibi non noceant: quin & aliqui sunt, qui, dum laudantur, faciem auertunt, non tantum vt indicent molestam sibi esse laudationem, sed vt à fascino caueant, iam enim in opinione est per laudationes fascinum fieri. Vtrum autem & numeri quidam, & figuræ, & imagines sympathias quasdam & antipathias habeant ad amores, & odia, & fascinos, & vtrum verba, & cantationes, & id genus ligent, & soluant, alterius quidem est & temporis, & contemplationis. De ingenio autem eorum animalium, quæ intellectu carent, & quomodo nidos ad alendos fœtus, & telas ad capiendas escas tam artificiosè fabricentur, & alia eiusmodi, nonnulla quidem diximus in iis, quæ de intellectione à nobis scripta sunt, nondum autem emissa, neque plane exculta, & digesta: quod faciemus, si vita & ocium suppetet nobis. Atque hæc de sympathia & antipathia rèrum, quantum attinet ad contagiones, pro tempore dicta sint.

De quibusdam dubiis à Ioan. Bapt. Rhamnusio scriptis.

CAP. VLT.

HÆc cum iam impressa essent, ac visa à Io. BAPT. RHAMNVSIO Illustriss. Consilij Decem Senatus Venetiarum Secretario, vtriusque linguæ peritissimo, & eorum, quæ ad bonas literas & disciplinas attinent, multa perdocto,

docto, gratulatus ille pro vetere amicitia nobis, simul & nonnulla dubia ad nos perscripsit, & nouas quasdam sympathias proposuit, quarum rationem, si ocium mihi foret, expostulabat, digna quidem omnia, de quibus consideratio haberetur diligentissima. Nam, quum ego causam, quòd in nauigatoria pyxide perpendiculum semper in polum spectet, retulissem in montes Ferri & Magnetis, qui sub polo sunt, dubitationem ille non negligendam attulit, primum quidem quòd, qui de subiectis polo partibus scribunt, nulli dicunt montes Ferri, & Magnetis sub polo esse: deinde quòd, & si dentur ij montes, causa tamen ad eos referenda non videtur in nostro mari, quando constet in Ilua insula iuxta Populoniam Italiæ esse Magnetis montes (inde enim erui omnem Magnetem, quo hic vtimur) nec tamen nauium illac prætereuntium perpendicula ad eos montes verti, oportere autem ita fieri, si Magnetis species perpendiculum mouet. propinquissimis existentibus insulæ illius montibus: cur enim non magis moueant, quàm qui remotissimi sunt sub polo?

Ad hęc autem & miras quasdam proposuit antipathias, quarum vna erat, qui fiat vt imposito oleo in charta ita aptata, vt contineat, subiectus ignis oleum quidem calefaciat, chartam autem non. Alia erat consimilem habens rationem, cur & circa pomum circumuoluto tenui linteo, pomum ab igne calefieri cernamus, linteum nec quicquam lędi. Addebat autem

&

& quòd à fulmine nauium malos sæpissime videmus tangi, carinas autem nunquam. Tum & illud quoque quærebat, quæ ratio efficiat, vt feruente, & exundante in ahenis saccaro, si butyrum quamuis modicum imponatur, statim subsidat feruor, quo ingenio vtuntur artifices ad prohibendum, ne erumpat saccarum. Vtuntur & alio ingenio ad idem purificandum; quod pariter videri mirum potest: vbi enim coagulari saccarum incipit, proiiciunt in vocatas campanas, tum cretam tenuem cicotriconizant, ac superimponunt, qua campanæ ostium patet, crassitudine digiti, atque ita saccarum purgant surculis omnibus, & fœculentia omni ad cretam attracta. Hæc sunt, quæ ille nobis examinanda proposuit, quod quidem faciemus à suprascripto instituto nostro non recedentes, vt non proprias & propinquissimas causas assignare nitamur, sed medias & propriis propinquiores, quo possibile nobis sit.

Primum igitur vtrum sub polo sint Magnetis montes, necne, sub ambiguo relinquamus, scimus enim esse, qui scribant planas magis esse eas regiones, de quo Paulus Iouius Episcopus Nucerinus Luculentus historiarum nostri temporis scriptor, circa eam Sarmatiæ partem, quæ Moscouia nunc dicitur, diligentem inquisitionem ab incolis fecit, qui ne eos etiam inueniri montes retulere, qui Rhyphei ab antiquis dicti sunt: meminimus tamen nos quasdam chartas vidisse earum, quas mundi mappas appellant, in quibus sub polo montes notati erant

ti erant (qui Magnetis montes inſcripti fuerant.) Siue igitur ſint, ſiue non ſint ij montes; nihil ad nos in præſentiarum attinet, quando per montes polo ſubiectos cathenam illam montium intelligimus, qui ad ſeptentrionem ſpectant tanti,& tam vaſti, ac Ferri & Magnetis feraces: qui,& ſi magis diſtant à noſtro mari, quàm Iluæ inſulæ montes, potentiores tamen ſunt ad mouendum perpendiculum propter abundantiam & copiam Ferri,& Magnetis. Fortaſſe autem, & qui in Ilua eſt Magnes, non multæ actionis eſt in ea minera. multi enim dum in minera ſunt, minus valent, quàm extracti, quòd ſpirituales ſpecies ſua habeant impedimenta. ſignum autem parum valere in ſua minera Iluæ inſulæ Magnetem, quòd tam propinquus quum ſit nauigiis illac prætereuntibus, perpendiculum tamen non ad ſe conuertit. Incaleſcere autem & feruere in charta oleum, chartam non accendi, communem habet rationem cum lebete, in quo aqua quidem feruet, lebetis fundus friget, & pomo, quod & ipſum calefit linteo illæſo. Horum autem omnium cauſa eſt antipariſtaſis; frigida enim ſunt aqua, oleum, pomum, propter quod prohibent intermedium calefieri. Sed quomodo calefiunt ipſa, ſi medium non calefit? actio enim omnis contactu fit, ignis autem non tangit aquam, oleum, pomum, niſi per intermedia lebetem, chartam,& linteum: hæc autem niſi calefiant, ac tantum calefiant, quantum aqua, & oleum, & pomum, nō videtur, quomodo calefieri poſ-

ſint:quòd ſi calefiant, quo facto igitur per antipariſtaſim & frigiditatem prohibent, ne intermedia incaleſcant? Dicendum poroſis exiſtentibus lebete, charta,& linteo citiſſime calorem contrahere aerem, qui in poris includitur,ac per ipſum incaleſcere aquam: porrò, quicquid aquæ calefactum eſt, tolli ſtatim,& aſcendere,ac loco eius ſubſidere aquæ partem nihil calefactam, quæ lebetem infrigidat,qua pori non ſunt,atque ita continenter fieri, vt aquæ pars cedat,& tollatur,pars ſuccedat, & refrigeret: ita & oleum facit, nam & ipſum actu frigidum eſt:ita & pomũ, quoniam humidum eſt,& frigidum, & ſemper pars eius aliqua frigida tangit intermedium,ac calefieri prohibet per certum tempus.

Cur vero Fulmen nauium malos tangat, carinas autem & ſpondas,quę iuxta aquam ſunt, non,dubitationem maiorem habet,ſi modo verum eſt,quod fertur:nam & de Lauro traditur non feriri ipſam à fulmine,quod non ſatis certum eſt:eo autem recepto, quòd res ita ſe habeat, promptior quidem poteſt eſſe ratio in Naui,quàm in Lauro: nam antennas feriri à fulmine facile eſt, quòd altæ ſunt,alta autem à fulminibus peti in prouerbio etiam eſt:cauſa autem eſt, quòd fulmen vapor eſt quidam miſtionis fortis, qui in altis gignitur, & extrinſus è nube in latus acquirit impetum, quare alta maxime ferit,interdum tamen impetus in ima inclinat:verum, vbi antipariſtaſim inuenit,aut frangitur,aut & repellitur:dictum eſt enim ſupra

pra contrariorum ſpecies fugare contraria: igitur iuxta aquas quum deſcendit vapor, partim quidem frangitur, partim repellitur, quoniam aer aquis vicinus plenus eſt vaporibus frigidis ex aqua eleuatis, qui tum materiali antipathia, tum ſpirituali frangunt, ac repellunt fulmen: quare carinas & proximas ſpondas aut non tangit fulmen, aut fractum non immutat. In Lauro autem vtrum talis antipathia ſit, incertũ eſt: illud magis in cauſa putarim, quod Laurus rotunda admodum eſt, & corticis denſi ac læuis, à quibus omnibus fit, vt incidens vapor non inhæreat, propter quam rationem nec columnas à fulminibus tangi videmus, quòd rotundæ terſæque ſint.

Butyrum autem iniectum compeſcere feruorem ſaccari dignam habet inquiſitionem: idem vero & Oleum facere videamus in pulmenta, ſi qua corpulentiora ſunt, vt in fabæ & ciceris lomẽta, feruorem enim & exundantiam eorum cõpeſcit. Horum autem cauſa eſt, quòd duo præcipuè concurrunt, quum feruor exundans fit, alterum eſt exceſſus caloris, & vaporum copia breui facta, alterum eſt obſiſtentia feruentis rei, ſi corpulentior ſit: multum enim extenditur & in magnas ampullas prius, quàm ſcindatur, propter quod & dupliciter etiam compeſcitur exundantia illa, vllo modo, ſi calorem & vapores frangas, qui extenduntur, quod fit iniectis frigidis vt aqua, alio modo, ſi ipſum obſiſtens ita præpares, vt extendi in magnas ampullas non poſſit, quod faciunt vn-

ctuosa iniecta, diuiduntur enim ipsa ad minimas, & non vltra diuisibiles partes, quæ intermistæ partibus corpulenti humidi prohibent extensionem amplam fieri: extensio enim rarefactio quędam est, rarefieri autem non admodum possunt minima vnctuosi, tum quòd minima sunt, tum quòd tenacis mistionis: quare, quum vndique interposita intermistáque sint obsistenti, faciunt, vt nec ipsum obsistens recipere extēsionem possit, nisi paruam, & per paruas ampullas factam: quare exundantia compescitur, & feruor fit per ampullas crebras, & paruas. Vnctuosa autem sunt præcipue oleum, & butyrum, & bene diuisibilia in minimas particulas: at butyrum cum saccaro probe conuenit propter dulcedinis, & pinguitudinis sympathiam, quare, & si modicum sit, sufficit tamen ad compescendam exundantiam saccari, quoniam bene miscibile est, & modicū omne in multa partibile. Creta vero imponitur supra campanę ostium, non quòd ipsa attrahat fœculenta, sicuti magnes ferrum, sed quòd prohibendo exhalationem inclusi ignis & vaporū, fit, vt penitissime vapores permeent per saccarum, qui mox ascendentes secum ferunt agglutinatas omnes sordities, & sursum impellunt, quę hærentes cretę propter tenacitatem sic reddunt purum & syncerum saccarum.

Si igitur per hæc & doctissimo Viro IOAN. BAPT. RHAMNVSIO, & aliis factum est satis, tibi pręsertim Cardinalis amplissime, mihi quidē & gaudeo, & gratulor: sin autem & alia desi

deſiderátur,excuſabit me horum conſenſuum & diſſenſuum natura, quæ adeo in abdito eſt. Si qui vero laborem noſtrum commendabunt, aditúmque & viam per nos apertam his rebus fatebuntur,id omne debebunt tibi.

Hieronymi Fracaſtorij
DE CONTAGIONIBVS, ET CONTAGIOSIS MORBIS, & eorum curatione
LIBRI III.

Quid ſit Contagio. CAP. I.

NVnc autem de Contagione proſequamur,cuius gratia tot de ſympathia & antipathia rerum quæſita ſunt,ab iis incipiétes,quæ vniuerſalia magis videntur, & aliorũ principia. Quòd igitur contagio ſit quædam ab vno in aliud tranſiens infectio, vel ipſum nomen oſtendit:in dúobus enim ſemper contagio verſatur,ſiue illa duo diuerſa ſint,ſiue duæ continuæ vnius partes: verum,quæ inter diuerſa fit, ſimpliciter & proprie contagio dicitur,quæ vero inter duas vnius partes, non proprie,ſed quodam modo. Videtur autem &

consimilis esse in vtroque infectio, & cui contagio fit,& à quo, tum enim contagionem factam dicimus, quum simile quoddam vitium vtrunque tetigit: quam ob rem,qui hausto veneno pereunt, infectos quidem fortasse dicimus,contagionem autem accepisse,minime:& in aëre quæ simpliciter putrescunt,lac, & carnes,& reliqua corrupta quidem vocamus, non autem contagionem passa,nisi & aer ipse corruptus consimiliter fuerit: de hoc autem diligentius in sequentibus inquiremus. Videtur autem actio omnis & passio aut circa rerum substantiam fieri,aut circa accidentia: contagionem autē accepisse quempiam non appellamus,quòd calefactus ab alio fuerit,aut factus vitiosus,nisi per transumptionem: quapropter videtur contagio consimilis quædam infectio secūdum substantiam. Vtrum igitur,quum domus incendio vicinæ ardet, contagionem vocemus?at certe neque hoc contagio est dicenda,nec in vniuersum, quum totum ipsum corrumpitur primo secūdum quod totum est, sed tum magis, quum in particulis minimis & insensibilibus quædam infectio fit, & ab illis incipit:quod & nomen infectionis ostendit,infectum enim vocamus non corruptum, qua totum est,sed quodammodo,&circa insensibilia: totum autem voco ipsum compositum, particulas vero minimas, & insensibiles voco eas, ex quibus compositio fit,& mistio. Exustio igitur circa totum ipsum fieri videtur, contagio autem circa particulas componentes, quan-

quam

quam & ab iis mox corrumpatur & totum ipsum, propter quod & mistorũ passio quædam videtur contagio. Quoniam autem dupliciter corrumpuntur, & intereunt mista, vno modo per aduentum contrarij, sub quo cõsistere non potest eorum forma, alio modo per dissolutionem mistionis, vt in putrefactis contingit, dubitationem fortasse habet, vtro modo contagio fiat infectione particulis minimis illata: ad hæc autem & qualisnam sit hæc infectio, vtrum corruptio earum particularum, an alteratio sola, & quid demum patiantur: quare & illud potest dubitari, vtrum contagio omnis sit putrefactio quædam. Quæ omnia manifestiora quidem fient, si contagionum differentias primas, & earum causas in primis perquisiuerimus: nunc, si licet aliquo modo contagionis rationem subfigurare, dicemus contagionem esse consimilem quandam misti secundum substãtiam corruptionem, de vno in aliud transeuntem infectione in particulis insensibilibus primo facta.

De prima contagionum differentia. CAP. II.

TRiplex autem videtur esse prima contagionum omnium differentia: alia enim contactu solo afficiunt, alia præter hoc & fomitem quoque relinquunt, & per ipsum contagiosa sunt, vt scabies, phthisis, areæ, elephantiasis, & id genus: fomitem appello vestes, ligna, & eiusmodi, quæ incorrupta quidem ipsa existentia conseruare nihilominus apta sunt contagionis seminaria prima, & per ipsa afficere: nonnulla

porrò sunt quæ non contactu solo, nõ solo fomite, sed & quod distans etiam transferunt cõtagionem, vt pestilentes febres, & phthisis, & lippitudines quædam, & exanthemata illa quæ variolæ vocantur, & similia. Videntur autem ordine quodam se habere hæc: nam, quæ ad distans faciunt contagionem, ea & fomite & cõtactu afficere consueuere: quæ vero fomite cõtagiosa sunt, eadem & cõtactu contagiosa sunt, ad distans autem non omnia, at contactu omnia: quapropter & simplicissima est, & natura prior ea contagio, quæ solo contactu afficit, quare & de ea primo agemus, inquirentes, quomodo fiat, & per quod principium, mox & de aliis, vt videamus an omnium sit commune quoddam principium, an diuersum in singulis, & quid proprium habeat vnaquæque.

De contagione, quæ solo contactu afficit.

CAP. III.

Videtur autem, quę inter fructus contagio versatur, maxime eiusmodi esse, quę solo contactu afficiat, vt vuæ ad vuam, & pomi ad pomum, quare quærendum est, quodnam eius infectionis principium sit: quòd enim tangentia sese isthæc afficiantur marcescente aliquo illorum primo, manifestũ est, quo autem principio, non manifestum: quoniam autem primum, vnde omnis infectio in alia transit, putrefactum fuit, cẽsendum est & secundum quoque consimiliter putrefactionem concepisse, si quidem contagio cõsimilis erat in vtroque infectio. Est autem putrefactio dissolutio quędam

dam miſtionis calido innato euaporante, atque humido: eius vero euaporationis principium ſemper eſt aliena caliditas,ſiue ea in aere ſit, ſiue in circumfuſo humido: igitur quod in vtroque eſt principium putrefactionis, idem & contagionis principium erit, caliditas ſcilicet extranea: ſed ea in primum aut ex aere acceſſit, aut ex alio,& contagio nondum dicitur: in ſecundum autem acceſſit ex iis particulis inſenſibilibus,quæ euaporant è primo,& iam contagio eſt,quoniam ſimilis eſt in vtroque infectio: poteſt autem euaporans è primo calidum in ſecundum facere,quo aer in primum, & ſimiliter putrefacere,imo magis propter analogiam.

Quoniam autem, quæ euaporant è primo particulæ, aliæ quidem ſunt calidæ & ſiccę,vel per ſe,vel ex commiſtione, aliæ ſunt calidæ & humidæ ſimiliter vel per ſe,vel ex commiſtione,videntur quæ calidæ ſunt & ſiccæ, aptę quidem exurere magis, putrefacere autem minus, quæ vero calidæ & humidæ ſunt, è contrario putrefacere aptæ magis,exurere vero minus:humidum enim partes eius, quod tangit, emollit,ac laxat,benéque ſeparabiles reddit,calidum autem ſurſum tollit, ac ſeparat, vnde diſſolutio miſtionis fit euaporante calido & humido innato,quæ putrefactio erat: quapropter exiſtimandum eſt calidas & humidas particulas aut per ſe,aut ex commiſtione humidas, quæ euaporant è primo,eſſe principium & ſeminarium eius putrefactionis,quæ in ſecundo fit:dico autem humidas ex commiſtione,quoniam in euapora

porationibus, quæ contingunt in putrescentibus, misceri vt plurimum accidit particulas minimas, ac sic principia fieri tum generationum quarundam, tum & corruptionum nouarum: aptissima autem est ad putrefactiones & contagiones inferendas ea commistio, quæ è calidis fit cum humidis. In fructibus igitur quæ contagio accidit, per hæc principia fieri putandum est, at vero & in aliis quoque omnibus, quæ putrescentia sese tangunt, si analoga sint, idem euenire, & per idem principium existimare par est: principium autem sunt particulæ illę insensibiles, quę euaporant, calidę quidem, & acres, sed humidæ commistione, quæ deinceps seminaria contagionum dicantur.

De contagione, quæ fomite afficit. CAP. IIII.

VTrum autem & ea, quæ per fomitem contagionem afferunt, per hunc modum & per idem principium fiant, dubitationem habet: quoniam principium, quod est in fomite, alterius naturæ videtur esse, siquidem, vbi in fomitem secessit à primo infecto, illic diutissime perdurare inseruaríque incorruptum potest: vt admirationem non paruam præbeant, quæ & phthisici, & pestilentes tetigere, lectuli, vestes, ligna, & id genus, sæpissime enim vidimus virus illud per duos & tres annos seruatum: at particulæ, quæ è putrescentibus euaporant, nullæ tam diu perdurare posse videntur: sed profecto propter hanc causam nemo putare debet non idem esse principium, quod in fomite est, cum iis quæ solo contactu afficiunt,

quan

quando particulæ,quę euaporant è primo, eædem & in fomite pariter referuari poſſunt, atque ita ſeruatæ, idem facere, quod & tum feciſſent,quum euaporarunt è primo. Quòd autem tam diu perdurare ſeruaríque poſſint in fomite, ſi quis perſuaderi vult,& minus admirari, debet ſę in conſimilibus exercere: nónne videmus alienum odorem in ligno, & veſtibus, & aliis per multum temporis aſſeruari, nec nuda quidem illic qualitate, & ſine ſubiecto exiſtente,ſed corpuſculis magis cum ea minimis, atque effugientibus viſum? quid de fuligine & fumo dicemus in parietibus obducto? nónne & hæc ex minimarum particularum admiſtione tinctura fit, quæ diutiſſime durare incorrupta conſueuit?ac talia certe infinita alia ſunt, quorum omnium rationem ſi quis forte requirat,è duobus dicimus maxime dependere,quorum alterum eſt ſubtilitas,alterum eſt fortitudo & conſtantia miſtionis:propter ſubtilitatem igitur penetrant,& in foraminibus quorundam conduntur,vnde neque aeri ſubiecta ſunt, neque multis extrinſecarum alterationum: propter validam autem miſtionem durare poſſunt aduerſus multa. Eſt autem valida & fortis miſtio duplex, altera in duricie conſiſtens, vt ferri,lapidum,& eiuſmodi, quorum inſenſibilia minima annos per multos viuunt,altera in lentore quodam, & multa elaboratáque miſtione conſtituta: dura igitur & ſi non ſunt ſeminaria contagionum, at lenta elaboratáque eſſe poſſunt: eſt autem laborata miſtio, quę è valde mi-

nimis

nimis fit bene inuicem agitatis (vt in iis, quæ de ſympathia diximus :) accidit autem talem miſtionem fieri in euaporationibus illis, quæ concluſæ ſunt, vbi non diſpergitur, quod euaporat,ſed valde agitatum minutiſſime commiſcetur, quod ſi lentorem quoque accipiat, & valida miſtio fit,& aptà ſeruari in fomite: cuius ſignum eſt,quòd quęcunque per fomitem afficiunt, omnia lenta, glutinoſáque conſpiciuntur:& propter hoc ſola ea,quæ talia ſunt,fomitem habere poſſunt:quę autem lenta non ſunt, ſed aut in ſicco per ſe conſiſtunt, aut multo aqueo abundant, aut apta citiſſime alterari, ea quidem putreſcentia contagioſa eſſe poſſunt ad id,quod tangunt,fomitem autem non relinquunt,quod vel non adhæreſcant, & glutinentur,vel cito alterentur : propter quod marceſcentes fructus contactu quidem afficiunt, fomite autem non, plurimo enim aqueo abundant,& quod euaporat lentum non eſt, lenta vero agglutinantur quidem, & reſident in iis, quæ tangunt, & propter fortem miſtionem non facile alterantur : quòd ſi analoga ſint, cum eo,quod tangunt, ſtatim contagionem inferunt, ſi vero non analoga fuerint, &,quod tangitur, non aptum quidem eſt affici ipſum, ſed ſeruare tamen ſeminaria,tum fomes fit, & nactum mox aliquid, quod analogum cum primo ſit,non aliter inficit, ac & primum feciſſet: nihil enim refert, ſiue aliquid ſtatim tangat, ſiue mediante alio.Non ſunt autem apta omnia, vt fomites fiant, ſed ſolum quæ foraminulenta

ſunt

ſunt,& calida,aut parum frigida:in iis enim & condi poſſunt ſeminaria contagionum propter foramina, & non alterari neque ab ipſo fomite,neque ab extrinſecis, niſi ea plurimum excedant,propter quod aduerſum ignem non defenduntur:igitur neque ferrum, neque lapides, & eiuſmodi frigida & non foraminulenta idonea ſunt,vt fomites fiant, lana vero, & panni, & lignorum multa, idonea magis ſunt. Quòd igitur,& quæ fomite afficiunt, commune principium habeant,& communem inficiendi modum cum iis, quæ contactu ſolo,ex his manifeſtum eſſe poteſt:differunt autem miſtione,quòd his quidem fortis & lenta ſit,in illis debilis, & non lenta, & propter hoc alia fomitem relinquunt,alia non.

De contagione,quæ ad diſtans fiat. CAP.V.

MAiorem autem tum admirationem, tum dubitationem præbent ea, quæ non contactu ſolo,non ſolo fomite, ſed & ad diſtans etiam contagionem faciunt. Lippitudinis genus eſt,quo qui laborat, omnes ſolet inficere, qui in ipſum ſpectant: notiſſimæ ſunt & peſtiferæ febres, & phthiſis, & alia multa,quorum labe cohabitantes, quanquam ne etiam tangant, coafficiuntur:horum igitur quæ natura ſit, & quo pacto id vitium propagetur,dubitatio non parua eſt: quapropter accuratiſſime de hoc eſt inquirendum, quoniam maxima pars hæc eſt eorum,quę inueſtigamus. Videtur autem contagio hæc & alterius natura eſſe, & per illud principium fieri: primum quidem quia peſtife-

ra

rarum febrium nonnullæ sunt, quæ horis decem, aut duodecim perdunt, ęgro nihil caliditatis, nihil frigiditatis sentiente. Prętereą, si lippus alium lippum reddit, alterius quidem naturæ videtur affectus iste, quoniam visio non per caliditatem, aut frigiditatem fit, sed per vocatas species & simulachra rerum. Porrò subita & penè momentanea penetratio harum contagionum idem prorsus ostendit, statim enim & ictu (vt dicitur) oculi penetrant per totum animal, & necant, quod nulla alia qualitatum notarum tam prompte facere potest, quòd contrarium habeant. Adde quòd, si à notis qualitatibus fieret hæc contagio, ad debilius quidem, & minus resistens semper propagaretur, quod certe fieri non videmus, quando sæpe id, quod debilius est, aut nihil, aut minus patitur: vt oculos quidem phthisis non carpit teneriores, delicatioresque existentes, pulmones autem corripit. Postremò, quum hæc contagio vndique, & ad omnem partem feratur, imitari quidem videtur spiritualium motum, qui in orbē fit: corpora vero, quæ notis qualitatibus constant, vnum tantum motum habent, sursum, aut deorsum, quare alius impetus, alia vis esse videtur harum contagionum, & venenis, aut Catablephę animali assimilari, non autem reliquarum contagionum modum & naturam sequi.

Quòd causa contagionum, quæ ad distans fiunt, reducenda non sit ad proprietates occultas.

CAP. VI.

Qui

QVi igitur occultas proprietates inducunt, paruo negotio ab his sese difficultatibus extricant, per pauca rationem omnem earum contagionum ad hasce proprietates referentes: quod & in aliis multis omni solicitudine liberi & securi factitant: bene igitur erit de his proprietatibus breui quædam percurrere, simul enim & illud aperietur, quodnam esse possit harum contagionum principium. Supponendum autem est nobis, quum decem sint rerum omnium genera, actiua tamen principia esse tantum substantiam & qualitatem: constat enim neque quantitatem, neque ad aliquid, neque vbi, neque alia (vt summatim dicamus) effectiua esse, nisi per accidens: porrò substantiam per se nihil aliud facere, nisi locales motus sursum, deorsum, rarefactionem, & condensationem, & circularem, hi enim à forma rerum fiunt, reliquæ vero actiones à qualitatibus proueniunt. Qualitatum vero alię materiales dicuntur, calidum, frigidum, humidum, siccum, lux, odor, sapor, & sonus: alię spirituales vocantur, quę species sunt, & simulachra materialium, siue sint cum iis vniuoce, siue non, vt lucis lumen, saporis vero, & odoris, & soni species nomen non habent, nisi sapotimen, & odorimen, & sonimen velimus effingere, sicut à luce lumen: similiter & caliditatis, & frigiditatis, & aliarum species nomen non habent, constat autem eas esse tum ex sensibus, tum ex intellectu. Quòd igitur materiales qualitates multa possint efficere, manifestum est: nam primę

mæ quidem vocatę omnia generant, & alterant: ſecundæ vero appellatæ lux, odor, ſapor, & ſonus nihil quidem inter ſe agunt, quoniam contraria non ſunt, ſenſus tamen mouent, ſed & hoc iis mediantibus quę ſpirituales vocantur: harum vero ſpiritualium, quòd actio multa ſit, & vis in natura, ſimiliter eſt manifeſtum (vt in iis diximus, quę de rerum ſympathia & antipathia ſcripta ſunt) nam & ſenſus, & intellectum mouent, & principia ſunt motionum in animalibus: deinde & motus locales videntur facere attractionem, & fugam, nonnullę etiam & primas qualitates producere, vt lumen, quod calorem gignit. Hęc igitur quum ita ſint, quęrimus quidem ab iis, qui occultas proprietates inducunt, quando actio omnis vel à ſubſtantia fit, vel à qualitate materiali, aut ſpirituali, quonam principio dicant actionem hanc fieri, qua contagiones produci videmus. Ac certè ſi à ſubſtantia, & forma fieri aſſerant, quid oportebat occultam proprietatem vocare? ſed vocent, vt lubet, nihil tamen ea forma facere poterit, niſi locales motus ſurſum, deorſum, rarefactionem, & condenſationem, contagionem autem non, quę per ſe localis motus non eſt, ſed magis quorundam corruptio, & quorundam generatio. Si vero qualitate aliqua fieri dicāt, ſi quidem materiali, nihil ignotum aſſignabunt, niſi forte ignotum quoddam qualitatum genus effingant, quod nec caliditas, nec humiditas, nec ſiccitas ſit, quod certe effingi non poteſt: ſi autem ſpiritualem aliquam qualitatem in cauſa ponant, poterant

poterant quidem notiori saltem vocabulo vti, & statim dicere spirituale aliquod contagiones hasce producere. Sed certe neque hoc adducere pro causa possunt, primum quia spiritualia hæc tam diu solum durare consueuere, quam diu præsens est illud, à quo effluxere, nisi forte fuerint in intellectu, at quæ ad distās faciunt cōtagionem, absente etiam primo perdurant nihilominus & in fomite, & in aere, quinimo de loco ad locum feruntur trans etiā maria, quod signum est corpus esse, quod & defertur, & perdurat, longe à primo se habens. Quòd si dicant corpus vtique esse hoc, quod de loco ad locum fertur, agere tamen per spiritualem qualitatem, profecto & ad non necessaria recurrunt, & inconueniens assignant: si enim recte definita contagio est, oportet tale in secundo fieri, quale in primo fuit, & idem esse in vtroque principium, idémq; & in quarto, & quinto, & in aliis, quæ contagionem recipiunt: tale autem non potest facere vllum spiritualium per se, per accidens quidem nihil prohibet spiritualia enecare, & dissoluere etiam mistionem aliquam fugando quædā contraria, quod & fœtor facere potest, & Cathablephæ animalis aspectus (vt dictum in sympathiis fuit:) generare autem tale in secundo, quale in primo fuit, nō possunt spiritualia, generatio enim omnis per primas fit qualitates. Oportet autem in hisce contagionibus nō putrefactionem solùm fieri, sed à primis seminariis & alia quoque gigni, & propagari, quæ

ipsis similia natura sint, & mistione,non aliter, quàm spiritus in animali è sanguine solent alios sibi consimiles generare, quod spiritualiũ nullum efficere per se potest:quam ob causam & in contagionibus,quæ ad distans fiunt,idem esse commune principium,& eundem inficiēdi modum per qualitates notas censendum est, quod & Arist.& Galen. existimasse sine dubio videre possumus.Differunt autem harum contagionum seminaria & ab iis, quæ solo contactu afficiunt,& ab iis,quæ fomite solo:sed primum dicamus, quo pacto ad distans ferri possint,& quomodo in orbem moueri videantur, & qua ratione vim tantam sortita sint, & tam cito penetrent, & quales sint earum analogiæ, tum demum, quàm differentiam habeant ad alia seminaria,diffiniemus.

Quomodo seminaria contagionum ad distans ferantur,& in orbem.

CAP. VII.

ERgo illud in primis inquiramus, quo motu agantur seminaria illa contagionum,quando longe,& ad eos,qui distant,ea ferri manifestum est,quod multi adeo mirantur.Est autem inter prima respiciendum ad consimilia, quo minus admirari possimus: quis putaret è cepe & alio lacrymas nobis vel è longinquo elici, è pipere,iride, ptharmica sternutamentum, è croco,solano stricno somnum conciliari è tractatione metallicorum apoplecticum hominem fieri? exhalant nimirum ex omnibus his, ac

ac circumquaque feruntur insensibilia corpora, quorum diuersę actiones sunt, & facultates: manifestissimum autem hoc apparet in iis, quę corrumpuntur, & putrent. Principium autem motus eorum corpusculorum ad omnes partes, partim quidem per se est, partim ab alio datur: per se igitur euaporatio omnis sursum fertur, quod & in fumo & aliis multis spectari potest, si quis nesciat euaporationem omnem calidam esse: ab alio autem accidit & in latus, & deorsũ postremo pelli: quod pręcipue duabus de causis euenit, altera est obsistentia aut aeris, aut tabulatorum, & eiusmodi, in quę incidunt, quę primum exhalant, partes: vbi igitur vltra ferri non possunt, pelluntur quidem & in latera ab iis, quæ succedunt, & hęc ab aliis, donec accidat repleri totum: altera causa est aer ipse, qui euaporationem omnem, si tenuis sit, & bene solubilis, diuidit vsque etiam ab minimas & non vltra diuisibiles partes: ea enim est elementorum, & liquidorum omnium natura, vt situm conuenientem quęrant, quantum possibile est: conuenientissimus autem situs est, quum partes continuę inter se sunt, aut, si continuę esse non possunt, minus tamen inter se distent, quo possibile sit: sic enim minorem violentiam sustinent, vt in iis diximus, quę de sympathia tradita sunt: qua de causa aer continenter eam euaporationem diuidit magis, & magis, donec ad eas veniat partes, quę non vltra diuidi, & separari possunt: facta igitur innumerabili illa diuisione multum aeris

repleri accidit,& circumquaque miſceri,quod & in fumo manifeſtiſſimum eſt videre.Propter has igitur cauſas , & quæ circa contagiones contingunt euaporationes , circumquaque feruntur , & aeris multum occupant, quoniam exhalatio omnis multum diffunditur , magis autem ſurſum, & primo, ſed tamen mox & ad latera , & poſtremo deorſum accidit ferri:ac ſic & cohabitantes poſſunt inficere ſeminaria hæc,& non ſolum in fomite, ſed & in aere per certum tempus ſeruari,diutius autē in fomite. Quo autem modo fiat,vt tam paruæ quantitatis exiſtentia non alterentur ſaltem medio in aere expoſita , priorem habet dubitationem: nam quæ tam fortis eſſe miſtio poteſt in tam parua particula , vt in aere diu conſiſtere valeant.præſertim,quæ in duricie non conſiſtūt? ſed certe , quæ lenta ſunt,& glutinoſa , quamquam paruiſſima ſint , poſſunt quidem ſi nō omnino tantum,quantum dura,viuere,at paulo minus poſſunt.Dura quidem propter tria reſiſtunt alterationibus maxime , & quod in pauca quantitate plus habent materię , & quod propter terram plus habent frigiditatis , & quod partes non bene ſubtiliari & rarefieri poſſunt propter denſitatem :quod fieri oportet,ſi caliditas induci debet:priora igitur duo & ſi lenta non habent æque,ac dura, attamē in parte habent & ipſa : tertium vero habent non minus, quàm dura, hoc eſt difficultatem ſubtiliationis propter partium tenacitatem,& quòd miſtio è valde minimis conſtat:tenacitas enim facit , vt pars

pars non facile ſecedat à parte, miſtio vero è quàm minimis facta bene vnitis aduerſus alterationes omnes valet: quoniam ſi rarefieri oporteat, ſtatim præſto ſunt partes terræ, quæ prohibeant, iuxta quodlibet minimum ſitæ, ſi vero denſari neceſſe ſit, prȩſto ſunt ignis partes propter propinquitatem, quæ ſimiliter obſtent: qua de cauſa non ſolum dura, ſed & lenta ſeſe defendunt ab alterationibus multis, ſi mediocres ſint, magnas autem non ferunt: propter quod & ab igne abſumuntur ſeminaria omnium contagionum, & ab aqua etiam frigidiſſima frangũtur. Quòd ſi curioſior quiſpiam illud quȩrat, cur intrinſece ſaltem non alterentur hæc ſeminaria, quum è diuerſis ſint miſta, ſciat ille non eſſe hanc ſolis ſeminariis propriam quæſtionem, ſed & aliis multis communem, vt piperi, calci, euphorbio, pyriti lapidi, & metallicis, & aliis pluribus, quæ quum è diuerſis ſint miſta, alterationem tamen nullam intrinſecus, aut nullius momenti patiuntur, ſed annos multos immutata perſeuerãt, vt mirum ſit lapides annos mille, & duo millia durare. Cauſa omniũ eſt, quòd miſtio, quæ è diuerſis fit, ad tam minimas particulas redacta eſt, quòd propter paruitatem exceſſum non habent particulæ inter ſe illum, qui requiritur ad agendum: qua de cauſa dum miſtio illa eo pacto perſtat, dũ igneæ partes ſeparatæ ſunt, & diſperſæ, ſepultæque in aliis, alteratio nulla introrſum fit: quare & piper, & euphorbium, & reliqua tractata manibus frigida ſentiuntur: at

vbi casu aliquo mistio illa soluitur, & mutatur, & partes,quæ eiusdem rationis sunt, in vnum coeunt, & maiorem quantitatem, & potentiam ad agendum acquirunt,tum actu fiunt,& agunt iam: vnde & calx, & piper,& euphorbium iam calida percipiuntur.quum prius potentia solum calida essent, actu vero aliter se habentia:propter eandem causam nec seminaria intrinsecus sese alterant, quanquam è diuersis constent,vtpote mista. Quòd autem in tam pauca quantitate vis multa inesse possit, declarat fulgur, quod non aliud est, quàm vapor:declarant & euphorbij & piperis,& similium particulæ minimæ & effugientes visum, quibus tanta vis à natura tributa est: adeo refert ignem in materia densa contineri, quanquam parua sit. Talia quoque sunt seminaria contagionum, omnia enim acria per se sunt, quanquam in lentore constituta, quæ & ipsa actu fiunt à calore animalis subtili ante eam mistionem, & vniente partes consimiles: talia autem ad humores & spiritus non paruam potentiam habent, quare & perdere etiam possunt paucis horis, si ad spiritus analoga sint:de quo mox largius dicemus. Eadem & ex oculis lippientibus eiaculari possunt in alterius oculum, & consimilem infectionem inferre; quę visio quidē non est,sed vitium in oculo. Quòd autem in animal penetrent & nonnulla citissime nemo mirari debet, si modum quo ingrediuntur,consideret: ingrediuntur autem è paruis poris, & venis,& arteriis in maiores,& ab hi

his in alios, sæpe etiam vsque ad cor. Vnus penetrationis modus est per propagationem & quasi sobolem: prima enim seminaria, quæ adhæserunt è vicinis humoribus, ad quos habent analogiam, consimilia sibi alia generant, & propagant, & hæc alia, donec tota humorum massa & moles afficiatur. Alius modus est per attractionem, quæ intro fit tum inspiratione per anhelitum, tum venarum dilatatione: simul enim cum aere, qui attrahitur, ingrediuntur commista contagionum seminaria, quæ vbi introducta sunt non eadem facilitate regrediuntur per expirationem, qua ingressa per inspirationem fuere, quoniam agglutinantur humoribus & membris, & nonnulla etiam spiritibus, qui contrarij speciem refugientes, secum & inimicum ad cor ferunt: non enim dicendum est (vt quidam aiunt) venena & contagiones præcipue cor petere, atque aggredi, vti inimicum, quasi cognitio & voluntas iis insint.

Tardius autem penetrant, quæ per se minus acria sunt, aut in lentore multo sepulta, & analogiam habẽtia ad crassiores humores, & quæ per venas trahuntur, celerius autem, quæ per anhelitum, & quæ subtiliora sunt: & acrimoniæ maioris, ad spiritus autem analoga. Fortasse autem & alius est penetrationis modus: omnis enim euaporatio de angusto in amplum facillime diffunditur: quare, quum minores & angustiores sint venæ, quæ circa summa sunt, maiores vero continuè, quà versus

contagio, senum neminem lædit, & è contrario: nec quæ mares, semper etiam mulieres attingit: promiscue vero alij certas pestes sensere, alij non: & alij inter pestilentes illæsi versantur, alij non. Inter membra porrò est & sua analogia. Lippitudo nulli membro nocet nisi oculis: Phthisis vero non oculis, quanquam delicatioribus, sed pulmoni: Alopeciæ & Achores caput solum tentant. At vero & in humoribus quædam vni est contagio, alij non, quædam omnibus, aliæ spiritus præcipue perdunt: quorum omnium admiranda quædam ratio est, assimilantur autem & aliis multis, de quibus omnibus diximus in iis, quæ de sympathia, vbi etiam communes causas perquisiuimus, quæ vel ad rationem agentis referuntur, vel materię, vel applicationis, propter quæ non omnia agunt in omnia, sed certa in certa solum, quę analoga dicuntur. Particulares autem, & proprias analogias nec institutum nostrum est dicere, nec prudentis inquirere: sat enim in præsenti sit, si nō proprias & propinquissimas caussas: at medias tantum sciamus, & ad proximas nitamur, quantū pro subiecta materia dabitur.

Vtrum contagio omnis putrefactio quædam sit.

CAP. IX.

NVnc illud inquiramus, vtrum omnis contagio putrefactio quędam sit, & an omnis putrefactio contagiosa. Videtur autem putrefactio omnis contagiosa, aut simpliciter, aut saltem ad continuam partem: ad aliud vero contagiosa non omnis est, quoniam ad agendum

dum multa, vt diximus, requiruntur. Omnem autem contagionem in putrefactione quadam consistere dubitationem fortasse habet, quoniam rabies contagio quædam videtur, putrefactio autem non similiter & vinum, quum acescit, ab alio contagionem quandam pati videtur, putrefactionem autem non. nam quum putrescit, tum & fœtet: & ingustabile est, acetum vero suaue est, & putredinibus etiam resistit: sed certe & eę putrefactiones quædam sunt existimandæ. Verum illud circa putrefactiones est intelligendum, quod interdum sola misti dissolutio fit, & sola euaporatio humidi, atque innati caloris, generatio autem noua nulla consequitur, atque hæc simplex putrefactio dicitur. Interdum in ipsa euaporatione simul & generatio aliqua prouenit aut animalis, aut alterius quod formam vnam & certam habet, & mistionis rationem, ac digestionem suam. In quibus igitur simplex fit putrefactio, generatio autem nulla, & fœtor fit, & abominabilis sapor propter causam, quæ in sympathiis dicta est: vbi vero generatio aliqua intercidit, & digestio ordóque partium pro certa forma, tum sæpe neque fœtor fit, neque abominabile quicquam: igitur & quandoque quidem simpliciter putrescit, & marcorem contrahit, & ingratum, ingustabiléque est, interdum non simpliciter putrescit, sed & simul generatio aliqua sequitur, vt aceti: euaporante enim quod dulce atque aereum est, relicto multo terreo subtili adusto cum plurimo aqueo, mistum illud fit, quod acetum

tum vocamus, cuius & forma sua est, & digestio,& ordo partium,& sapor,& odor. Quòd autem præcedat putrefactio aliqua prior, declarant & lac, & pituita, quæ quum putrescere incipiunt, statim acescũt. In rabie quoque putrefactionem quandam accidere censendum est facta contagione ab alio: latet autem nos, quoniam quę in viuo animali putrefactiones fiunt, non admodum manifestæ sunt: verisimile est autem ita se habere, quoniam & canes, quum rabiunt, febre quadam corripi solent. Si igitur in omnes contagiones inductio fiat, omnes quidem in putrefactione quadam consistere videbuntur: quod & ratio quoque persuadet, quoniam nulla alia euaporatio aptior esse videtur ad contagiones inferendas, quàm quæ in putrefactionibus fit.

Quoniam autem diximus contagionem esse in insensibilibus particulis, primo quærat fortasse quis, vtrum particulæ illæ corrumpantur quidem, an alterentur solum: ad quos dicimus, quantum quidem sufficit ad putrefactionem faciendam, non necesse esse corrumpi particulas ipsas, sed alterari solum, quatenus dissolui mistio possit, & euaporare calidum cum humido innato, nihil tamen prohibet & corrumpi etiam, sed non necesse est, quatenus attinet ad faciendam putrefactionem.

Quoniam autem putrefactiones omnes ad continuam saltem partem consimilem putrefactionem inferre aptæ sunt, si omnis quid

quidem contagio putrefactio eſt, videbitur quidem contagio ſimpliciter & communiter dicta, putrefactio quędam conſimilis de vno in aliud tranſiens, ſiue continuum illud ſit, ſiue diuerſum: verum hęc non eſt ea, quę proprie contagio dicitur, ſed illa, quæ inter diuerſa verſatur: quòd & ſi etiam maxime proprie velimus contagionem conſiderare, quæ in morbis ſpectatur, & non ſolo contactu afficit, erit quidem contagio, conſimilis de vno in aliud tranſiens putrefactio, cuius ſeminaria actionis multæ ſunt, in forti ac lenta miſtione conſtituta, ac antipathiam ad animal habentia non ſolum materialem, ſed & ſpiritualem etiam: ex qua definitione ratio omnium eorum manifeſta eſt, quę circa contagionem videntur.

Cur morborum alij contagioſi ſint, alij non, & contagioſi cur lenes ſint. CAP. X.

IN primis igitur cur morborum alij contagioſi ſint, alij non, & quomodo fiat, vt alij ardentiores quum ſint, & grauiores, nullam tamen inferant contagionem, alij vero placidiores, mitioreſque exiſtentes contagioſi plurimum ſint, quęramus: quod certe dubitationem quandam habet: ſi enim contagio vim & actionem ſequitur, qui acutiores ſunt morbi, viderentur magis contagioſi: ſi vero aduſtionem ſequitur contagio (vt multi medicorum putant) ſimiliter viderentur, qui ardẽtiores ſunt, contagioſi magis: quòd ſi putrefactionem multam ſequitur contagio, in pluribus quidem multa putrefactio fit, contagio autem nulla. Ergo mor

morborum quicunque absque putrefactione fiunt, nulli quidem contagiosi sunt, quoniam, vt dictum est, contagio non sine quadam putrefactione fit: in quib. vero putrefactio contingit, requiri quidem acumen dicimus, si cõtagio sequi debet, sed non sufficit acumen solum, & potentia agendi, verum & lẽtor quoque requiritur, & fortis atque elaborata mistio, vt dictum est. Similiter neque adustionem sequitur contagio, sed, si qua in contagionibus adustio accidit, illa sequitur magis, quàm origo contagionis sit. Nec similiter omnem putrefactionem sequitur contagio, quanquam larga sit, & multi humoris, sed ea solum, in qua seminaria fieri possint, quę & mistionis sunt fortis, & in lentore constituta. Febrium igitur multę ardentissimę sunt, vt quę è cholera, sed in sicco consistentes, è quibus quę euaporant particulę, seminaria esse non possunt contagionis in alio, siue quòd mistio earum debilis sit, siue quòd non adhęreant, & agglutinentur propter siccitatem: at quęcunque sordidam habent putrefactionem, & conclusam, illę seminaria gignunt ad inferendas contagiones idonea: sordidam autem dico putrefactionem, in qua non fit superficialis putrefactio, & euaporatio eius, quod putrescit, sed profunda & ad totum: conclusam autem voco, in qua non abeunt, & exhalant, quæ euaporant, particulæ, sed quodammodo conclusę bene ac diu agitantur, & miscentur lentorem quidem habentes, sic enim & fortis fit mistio & glutinosa: lenes autem ap-

par

parent contagiosi morbi, præcipue febres, quæcunque contagiosæ sunt, propter id, quòd profunda fit putrefactio, in qua multum humidi euaporat, quod tum lentorem inducit, tum & acrimoniam hebetat: in quib. autem acumen, & ardor multus sentitur, in iis superficiales magis particulę euaporant calidę, & siccæ; propter quod nec contagiosę sunt.

In quo conuenit cum venenis contagio, & in quo differat. CAP. XI.

COnueniunt autem & cognationem quandam cum venenis habent nonnullæ contagiones, quoniam sicut illa inimicitia quadam fraudulenta latentia, perdunt animal, & cor petunt, ita & contagiones quędam facere solent: propter quod venenosas solemus quasdam febrium appellare. Differunt autem inter se non parum, quòd venena nec proprie putrefacere possunt, nec tale in secundum gignere, quale in primo fuit principium & seminarium: cuius signum est, quòd venenati ad alios contagiosi nõ sunt. Causa vero iccirco est, quòd venenorum est duplex genus, alia enim spiritualia qualitate enecant, qualis est serpẽtum maxima pars, & Catablephę aspectus, alia vero materiali qualitate operantur. Quę igitur per spirituales species agunt, corrumpere quidem possunt fugando calorem innatum, & tristitiam intolerabilem ingerẽdo. generare autem nihil simile possunt, quoniam generatio omnis à primis qualitatibus fit: propter quod in venenatis nihil tale vnquam factum vidimus, quale est quod à Vi-

pera

pera & Basilisco emittitur. Eorum vero, quę per materialem qualitatem operantur, alia calida sunt, vt vocata caustica & vrentia, alia frigida, vt opium, & hyosciamus, & id genus: verum quę calida sunt vrentia, omnia in sicco sunt consistentia, quare, & exurere magis apta sunt, quàm putrefacere, & contagionem inducere: quod si quædam à medicis putrefactiua dicuntur, hoc tamen improprie dicitur, simpliciter.n caustica sunt: appellãt aũt putrefactiua hęc illa caustica, quod caustica crustá, & vocatam escaram prius faciũt, vocata vero putrefactiua vesicá prius inducũt, quasi in his calor naturalis euaporet, sicut in iis, quę putrescunt: verum proprie caustica & illa sunt, vt Arsenicum, Auripigmentum, Pythiocampe, & Chantharides: quæ putrefactiua dicuntur: cęterum nõ putrefaciunt, sed vrũt: è quibus quod euaporat seminariũ contagionis esse nõ potest, vt pote siccum. Quæ igitur venenorum calida & vrentia sunt, propter hanc causam contagiosa non sunt: quæ vero frigida, & stupefactiua sunt; putrefacere quoque non solent, quare neque hæc contagionem inferre: ita igitur differunt, quæ contagiosa sunt, à venenis.

De aliis differentiis contagionis. CAP. XII.

SVperest nunc, vt de differẽtiis aliis prosequamur, ac earum causis: neque enim omnes vno modo contagiones se habent, aliæ namque in nobis primo fiunt, & generantur in aliquo, mox ab illo in alium transeunt: aliæ extrinsecus primo veniunt, & factæ, de vno in aliũ propagantur: & aliæ per summa errant, & vix cutim

car

carpunt,alia ſolidiora occupant, aliæ & interna,& aliæ omnia tam interna, quàm externa: quædam porrò promptiſſime inhærent, & afficiunt, quædam ſerius: & aliæ ſe ſtatim manifeſtant,aliæ non niſi longe poſt:aliquæ ad hæc lethales ſunt,aliquæ ſine vllo vitæ periculo:omnes autem in viuo corpore natæ infectionem diſſeminare,in mortuo non: & corporum alia ſuſcipiunt facillime,alia aut nunquam, aut cum difficultate:vnde & illud quæri poteſt, vtrum peſtilentiis aſſueſcere poſſimus, ſicuti venenis. In nobis igitur primo oriri ſeminaria contagionum manifeſtum eſt non ſolum in ſcabie, achoribus,phthiſi, ſed in febribus etiam, quæ peſtiferæ dicuntur:cauſa eſt, quòd in nobis & humoribus noſtris putrefactiones fieri nihil prohibet, quæ & ſordidæ ſunt, & concluſæ, à quibus ſeminaria illa fiant,quæ tum lenta, tum & fortis miſtionis ſint: hæc autem contagiones inferre dictum eſt ſupra, ac in aliquo primo ita fieri poſſe nemo dubitat. Illud fortaſſe dubium eſſe poſſet, vtrum & in ſecundo,qui afficitur contingat ſimiliter ſordida & concluſa putrefactio,an non. ſi enim non contingit, quomodo in ea noua ſeminaria fiunt, quæ tertium aliquẽ inficere poſſint? at ſi contingit, à quonam fit, quando cauſæ eędem in ſecundo non ſunt,quę in primo fuere?ſi quidem in primo cauſæ fuerunt obſtructiones,plenitudo, & malitia humorum,& ſimilia,in ſecundo autem nihil horum adeſſe neceſſe eſt, quando videmus temperatum & prope ſanum exiſtentem aliquem

conci

concipere tamen ab alio contagionem, ſolis ſeminariis ſufficientibus inferre. Dicendum igitur & in ſecundo ſordidam ac concluſam putrefactionem fieri, ſordidam quidem, quoniam profunde corrumpitur, quòd à ſeminariis recipit putrefactionem, propter multam inhęſionem, & actionem eorum, atque analogiam: talis autem & concluſa eſt, propter multam euaporationem, quæ fit: quòd ſi & non talis per ſe eſſet, nihil tamen refert, dum profunda accidat: omnino enim tale in ſecũdo fuit, quale in primo principium & ſeminarium eſt, quoniam dictum eſt eam ſeminariis ineſſe vim, vt ſibi ſimile propagare, & gignere poſſint, ſicuti & ſpiritus faciunt. In primo igitur cauſę fuerunt illæ, quæ paſſim ſolent putrefectiones in nobis facere, obſtructiones, plenitudines, & humorum prauitates, à quibus facta putrefactio ſordida & concluſa plurimum, accidit inde ſeminaria enaſci, quæ apta ſint in alium contagionem transferre, ſiue in eo fuerint cauſæ & diſpoſitiones, quę in primo fuere, ſiue non: quare analogum humorem nactæ in ſecundum, & tertium, & alios contagionem apportant. Quòd vero & extrinſecus quoque in nos veniant principia & ſeminaria contagionum, & in nobis non primo fiant, ſimiliter quoque manifeſtum eſt, quoniam ſępe videmus populariter vagantes morbos, quas Epidemias vocant, quorum alij communes quidem pluribus aut ciuitatibus, aut regionibus ſunt, ſed non contagioſi, qui communes tantum dicuntur: alij vero e-

 tiam

vapores ſimplices, ſed & ſeminaria contagionum. Differt autem ſeminarium contagionis à vapore ſimplici, quòd vapor alterabile ſatis eſt corpus miſtionem non habens fortem in lentore, quale eſt ſeminarium: concurrunt tamen vapores in nos importati multipliciter ad putrefactiones, quæ fiunt. primo.n. & obſtruunt, deinde & locum habent alienæ caliditatis & humiditatis, tũ & immiſti humoribus inamabiles illos reddunt, & ingratos membris, vnde reſpuuntur, & relinquuntur à natura, ac ſic putreſcunt: ſeminaria vero non ſolum hæc faciũt, ſed maxime faciunt, ac ſimul & conſimilia ſibi alia ceu ſobolem procreant, quæ ad alium delata contagionem inferunt. Si igitur vapores ſimplices in nos aer importet, non iam contagio eſt, nec ægritudo per ſe cõtagioſa, niſi profunda, & concluſa putrefactio fiat: quia nec ſimiliter, ſi ad aerem comparetur, contagio dicitur, quoniam non eſt conſimilis in vtroque infectio, ſed ſi ad alium comparetur, qui ſecundus ſit, & tertius, & quartus, iam contagio dicitur, & ægritudo contagioſa: ſi vero ab aere ſeminaria ſtatim immittantur contagionis in aliquem primum, & contagio dicitur ab aere accepta, & ad alium apta eſt tranſire: idem enim vitium & aer paſſus eſt, quod ille, cui illatum eſt: idem, & de terra, & aqua dicatur. nam & ipſa interdum vapores ſolos in nos transferunt, interdum & ſeminaria ipſa contagionum: quibus autem de cauſis tum aer, & aqua, & alia inficiantur, & modo ſeminaria contagionum

concipiant,modo vapores extraneos: & modo alterent ſolum,recipiendum eſt nobis vti notum: Illud fortaſſe magis deſideraretur,vtrum à cęlo, & ſyderibus contagiones vllę per ſe dependeant, quando aſtrologi ſępe quoſdam futuros morbos,& Epidemias prędicunt, quemadmodum Syphilidem ſiue Gallicum vocatum morbum prędixiſſe ipſos conſtat multo ante, quàm apparuiſſet: ſed certe(quando nihil à cęlo huc demitti poteſt,quod proxime tãgit, niſi ſpirituale aliquod, ſeu lumen,ſeu tale aliud)ſi ad ea reſpiciamus, quę ſupra de actionibus ſpiritualium dicta ſunt, videbimus à cęlo nullas contagiones per ſe fieri poſſe, per accidens autem nihil prohibet quaſdam ab ipſo fieri,ac prędici etiam ab aſtrologis poſſe: qui ſcientes ea,quę à ſyderibus per ſe vt plurimum fiunt, poſſunt ſimul & illa pręuidere, quæ per accidens cum illis vt plurimum coniunguntur: poſſunt autem per ſe ſydera calefacere, ſed calefactionem autem ſequitur & vaporũ plurima ex aquis,& terris eleuatio,qui mox varias,& diuerſas corruptiones efficiant,modo nouas,modo conſuetas,modo magnas, prout & ſyderum conſtitutiones ſe habent. Igitur has conſiderantes aſtrologi, ac docti, quos apportare ſolent,prenuntiant effectus: qui, quanquam per accidens à ſyderibus fiunt,vt plurimum tamen concomitantur ea, quę per ſe fiunt:nihil enim prohibet quędam per accidens eſſe,& vt plurimum eſſe. Aptiſſimę autem ſunt:ad magna& noua producenda illę ſyderum conſtitutiones, in

in quibus plures Planetarum in vnum coeunt, præsertim sub insignibus aliquibus earum stellarũ,quæ fixæ dicuntur:raro enim fit, vt,quum eiusmodi conuentus fiunt, notabilem aliquem partum & portentum non ædant : sed de his plura fortasse oporteret dicere.

Per summa autem erant scabies, porrigo,papulæ,lepra,& circa caput achores,areæ,ophiasis, & id genus:horum autem omnium seminaria crassiora,& minus acria sunt, quàm quæ intima petũt,hęc enim subtiliora sunt,& acria magis,& ad spiritualia magis analoga. Eorum autem, quæ in summo insident, alia summam cutim tentant, alia profundius immerguntur, quæ in densiori materia sunt, quales sphaceli, & estiomeni,& carbunculi, & elephantia, & syphilis morbus,& id genus. Cito autẽ afficiũt, quęcunque seminariorum in acrimonia multa consistunt, & subtilia sunt,præsertim per anhelitum cor petentia, quorum analogia est ad spiritus,aut ad subtiliores humorum : at quorum materia densior est, & analoga ad humores crassiores,ea tarde serpunt, vt syphilis, & rabies. mortuum autem animal cõtagem eam non seruat,qua tenebatur viuens,quoniam seminaria contagionis vnà cum calore innato extincta sunt.Paratiora vero sunt ad contagiones corpora ad eas quidem, quę primo in nobis fiunt, immunda quidem & valde humida,& carnis ac foraminum constipatorum : ad eas vero, quæ extrinsecus veniunt paratiora sunt,quę foramina aperta, & laxa habent, ca-

lida autem, & humida : difficulter autem recipiũt,& serius, quibus frigida est, & sicca, densáq; corporis constitutio : propter quod senes & aniculæ minus corripiuntur, quàm iuuenes : attendendæ tamen sunt analogiæ contagionum, quæ vnum magis, quàm alium tentant: minus item recipiunt, qui per ocium vitam traducũt, quàm vegetes, & negotiatores: quosdam porrò vidimus, qui in mediis pestilentiis versantes securi esse consueuere, de quibus quædam suo loco dicemus, & vtrum consuescere pestilentiis possimus.

De signis contagionum. CAP. III.

SVnt autem & indicia cõtagionum sua, quorum alia prænuncia sunt futurarum, alia præsentes monstrant, ac eorum, quæ prænuncia dicuntur, alia è cælo sumuntur, alia ab aere, alia ab iis, quæ circa terras, & aquas fiunt, quorum quædam vt plurimum veracia sunt, alia sæpe: quare nec per omnia prognosticari, nisi probabiliter, licet. In cælo igitur quum eorum syderum, qui planetæ dicuntur, vides vnam in partem plures cõuenire, vt sæpe accidit plures aut septentrionales fieri, aut australes, necnon & coniungi etiam inuicem, tum scito in ea parte mutationes magnas circa terras futuras, ac primum quidem humiditates plurimas sublatis vaporibus multis è terra & aquis, mox siccitates nõ paruas consecuturas consumptis tandem vaporibus & exustione circa terram & aere facta: hæc autem solent & putrefactiones apportare: quòd si coniunctio syderum illorũ sit plurium

rium quidem ſub maioribus earũ,quæ fixæ dicuntur,tum & prædicere potes inſignẽ aliquá portendi contagionem. Sunt porrò & aſpectus quidam planetarũ,quib.aſtronomi hæc portẽta tribuunt, qui nec omnino negligendi ſunt, nec ſemper timendi.Ex aere porrò ſua quoque indicia haberi ſolent,ac primum quum multę, crebręque incenſiones illæ apparét,quę in ſuprema regione è vocato hypocaumate fiunt,vt cadentia ſydera,cometæ,trabes,æges,& id genus,putrefactioné circa terram fieri oſtendũt. omnia.n. hęc è fomite vnctuoſo & lento fiunt: hoc autem monſtrat vapores,qui à terra tollũtur,tales quoque exiſtere,quòd potiſſimũ circa putrefactiones contingunt. Notare præterea oportet & alias inferioris aeris conſtitutiones, neque.n.ſine ſuſpicione eſt,quũ aut auſtri plurimi perflarint,&diu incubuerint,aut caligines quaſdam pręter modum certã regionem videris occupare,& ſi fuſcus & veluti puluerulétus aer Solem diu triſtem reddiderit.Tum vero tibi maxime cauendum erit,quum ventos quoſdam fueris conſpicatus ex ea regione perferri, vbi peſtilétia craſſetur:non ſolũ autẽ timendũ tibi ſit,ſed fugiẽdum, quũ ea quæ ſub diuo ponũtur,vt obſonia,& lintea , & id genus marcorem quendam & ſitũ contrahunt. Sed & aquæ quoque ſua ſigna dant,quũ inundant flumina, & diu reſtagnát:quum loca paludoſa cœnoſaq; relinquuntur : quum maria piſces emortuos plures in littoribus deponunt. Terra quoque, vbi plurimam inſectorum generationem

profert,putrefactiones conceptas nunciat,quæ nisi totæ in ea animalia absumptæ fuerint, cũtagiones subesse declarant:potissimum autem isthæc portendunt locustæ,quarum sępe innumerabilis ac penè infinita generatio fit : hoc autẽ non solum mõstrat magnam putrefactionem præcessisse , sed sæpe nouam facit: tolluntur enim quasi exercitus ingens , & in certas euolant regiones,quas vbi latè depopulatæ sunt, illic sæpe commoriuntur, vnde mox immensa corruptio sequitur : qualẽ in Africa contigisse legimus anno 118.delatis ad littora locustis incredibili numero,atque ibi emortuis: similiter & in Gallia euenisse anno 864.memoriæ mandatũ est:in Italia vero anno 1478 in agro Ferrariensi,Mantuano, Veronensi,Brixiensique,& vicinis aliis quum ingens increuisset earum multitudo,paulo post miseranda pestilentia secuta est:quod & annis superioribus etiam contigisset,nisi Dei Opt. clementia, & mortalium cura prouidisset,quo tempore tantum eius generis animantum vidimus,quantum antea nũquam visum fuisse putandum est:quarum pars multa in huius superioris Italiæ agris resedit, pars versus Gallias euolauit diebus septem non sufficientibus migrationi tanti exercitus.Idem sæpe faciunt & cadauera cæsorum in præliis. Quin & cibi nonnulli sunt , quorum vsus frequens nunc has,nunc illas infectiones producit,alij Elephantiam,alij scabiem,alij carbunculos,alij alia. Interdum & animalia,quæ sub terra degunt,solent nonnullas infectionum signifi

gnificare, quum multa eorũ è latibulis & propriis laribus in apertum exeunt.

Sæpe exiguus mus
Augurium tibi triste dabit, tellure sub ima,
Quem non vllus amor tenuit, sed in aera apertum
Erupit scrobibus, vitæque, atque immemor vsus,
Et paruos natos, & dulcia tecta reliquit.
Ipsa etiam tellus ceu non ignara futuri,
Quum tremit, atque intus grauida suspirat ab aluo,
Signa dabit: tremuere vrbes, & vertice toto
Formidauit Athos, timuitque sub æquore Nereus.

Quippe crebri terræ motus & ipsi nunciant contagiones futuras, quoniam exhalatio, quæ intus concluditur, non solum noxium quiddam acquirit, sed etiam gignitur ex ipsis maxime putrefactionibus, quæ sub terra fiunt. Ad hæc & cum vides carbunculos multos, & exanthemata, & bubones enasci, timere quodammodo potes. Præsentes vero contagiones indicant, eas quidem, quæ extrinsecus veniunt, multitudo eiusdem morbi, tametsi non, quandocunque multi eodem laborant morbo, contagiosa est ægritudo: esse autem contagiosam cognosces & ex genere morbi, & ex iis, quæ sequuntur, eas vero, quæ primo in nobis fiunt, contagiosæ ne sint, an non, cognosces similiter & ex genere morbi, & ex his, quæ sequuntur. Sed iam de contagione quid sit, & quo pacto fiat, & quibus principiis, & quæ sint contagionum differentiæ, & causæ, tum & quæ sint earum signa communia, in vniuersum dictum hactenus satis sit.

Hiero

Hieronymi Fracastorij
DE MORBIS CONTAGIOSIS
LIBER II.
De febribus contagiosis.
CAP. I.

AD hæc consequens esse videtur, vt de singulis contagiosis morbis, qui nobis cogniti sunt, agamus, qui sint, & quibus de causis fiant, & quomodo differant inter se, ab iis incipientes, quorum cognitio necessaria magis videtur: tales autem sunt, febres, quæ in contagione consistunt, de quibus tanto accuratius est agendum, quanto plures earum nouæ insitatæque annis nostris apparuere. In vniuersum autem de omnibus pauca quidem à maioribus nostris pro tanto negocio literis mandata sunt. Quid autem simpliciter sit febris, & quomodo fiat, in præsentiarum nobis est supponendum.

Contagiosę autem vocantur, non quæcunque vicinum & contiguum humorem possunt inficere, sed illę solum, quæ in alium consimilem inferre infectionem valent, & dicta seminaria contagionis per se includunt. Earum vero

ro,quæ contagiosę dicuntur, aliæ pestilentes vocantur,aliæ non pestilentes : & pestilentum quædam simpliciter pestilentes sunt, quędam malignæ tantum appellantur, quasi mediæ inter pestilentes,& non pestilentes. quippe contagiosarum febrium quædam vt plurimum salubres sunt, quædam vt plurimum perdentes, quædam vero partim salubres, partim perdentes,à quibus multi quidem euadunt : multi vero pereunt,in dubio,qui plures sint:quales,quæ lenticulæ dicuntur.

De Variolis,& morbillis. CAP. II.

ERgo de iis contagiosis primo est agendum, quæ,tam & si contagiosę sunt, pestilentes tamen non appellantur, quòd maiori ex parte salubres sint: tales autem videntur illæ, quas, qui Arabum libros transtulere, Variolas, & Morbillos vocant, per variolas intelligentes eas, quas & vulgus varolas vocat ex similitudine,arbitror,pustularum,qui vari dicuntur: per morbillos autem eas, quas vulgus fersas nuncupat, à feruore fortasse dictas : de iis autem Græci non videntur sub alio egisse nomine, quàm exanthematum, quod nomen & varium etiam apud ipsos reperitur. Contingit igitur eiusmodi febres præcipue pueris, raro viris, rarissime senibus : videntur autem & omnibus semel in vita aut accidere, aut aptæ esse, quæ accidant, nisi præcox mors hominem tollat: non facile autem dignoscuntur adesse, prius quam pustulæ ipsæ malum prodant, signa tamen quædam præcedunt, ex

qui

quibus suspicio esse potest eiusmodi affuturam febrem. Ac primum, quum vides populariter quodammodo vagari genus id febrium, puer autem est, qui febrit, tum suspicari potes communi illo teneri morbo, necessarium tamen nõ est, quare & alia signa spectato. si conuersatus est cum alio affecto, si lucent oculi, si dorsum confractum sentitur, si facies rubet, febris autem continenter affligit, morosa quidem magis, quàm mordax: hæc enim primum indicia apparent: tum interroga, nunquid aliàs senserit eiusmodi febrem, quæ solet exanthemata illa apportare: raro enim fit, vt, qui semel affectus fuit denuo etiam patiatur: tum vide, si quid à natura ad cutim pellitur, nã vt plurimũ circa quartum diem, aut paulo post apparere solent primum quidem sparsę quędam ceu maculę rubentes, mox manifestius in pustulas concrescunt interdum humidiores, & variis similes, interdum ficciores, & similes iis exanthematibus, quæ ex calore solent pueris euenire, quas vulgus sufferfuras vocat: vtręque mox tenui quadam pituita, & sanie replentur, ac per ipsàs soluitur ægritudo, facillime quidem pueris, difficilius autem grãdioribus: propter quod matres optare solent febres hasce filiis aduenire, quum tenera in ætate sunt. Contagiosæ igitur sunt, quoniam, quod exhalat in putrefactione, lentum admodum est, & seminarium contagionis in alterum, eo pacto quo in aliis fieri diximus: maiori autem ex parte salubres sunt: quoniam ebullitio hęc purificatio quędã

sangui

ſanguinis eſt: neque enim contemnendi ſunt, qui dicunt infectionem à ſanguine menſtruo contractam in vtero matris ſecerni per eiuſmodi ebullitionem, & putrefactionem eius, ac ſic defæcari ſanguinem per quandam quaſi criſim à natura factam: propter quam cauſam omnes ferè hunc affectum patimur, quoniam omnes eam infectionem menſtrualem deferimus à ventre matris: qua de cauſa non perdit vt plurimum febris hæc per ſe, ſed purgat magis. Pueris vero benignior eſt, quàm adultis, quoniam, ſi qui per ętatem teneram eam ſanguinis infectionem non expurgant, ſignum eſt eſſe male idoneam ſeparari: quare mox, quum in grandiori ætate fit ſeparatio illa, contingit quidem vi multa, & affligit magis, minus autem, quum mollior eſt ſanguis, & aptior, vt ſeparetur ab eo labes illa. Ob id etiam, quum ſemel acceſſit, non reuerti pręterea ſolet, quoniam ſecreta iam ſit infectio: viſa tamen quandoque fuit bis acceſſiſſe, quibus ſcilicet prius non exactè ſecreta fuiſſet. Si igitur ſanguis pituitoſior ſit, puſtulæ variformes fiunt albæ, rotundę, mucore quodam plenæ: ſi vero biliſior extiterit, puſtulę ſicciores erumpunt: analogia autem eius contagionis ad eam ſanguinis ſuperfluitatem eſt, quæ è menſtruo ſanguine contracta fuit: quare ad eos ſolum analoga eſt hæc infectio, quibus purificatio ſanguinis non eſt facta, propter quod nec omnes inficit, nec humores omnes. Nec plura de his dicantur.

De peſtilentibus febribus. CAP. III.

Nunc

NVnc de pestilentibus vocatis prosequamur, quarum aliæ vt plurimum perdunt, vere pestilentes vocatæ, aliæ multos solum perdunt, malignę appellatę, communi autem vocabulo omnes pestilentes nuncupari solent: de quibus accuratissime perquirendum est, omnes enim peculiarem quandam & rationem, & curationem habere existimant, quæ autem peculiaris ratio sit, nondum plane assignatum video: quidam breui sese ab hac difficultate explicantes ad occultas proprietates recurrunt, de quo multa in superioribus dicta sunt, quæ hic non aliter repetentur, tanquam nihil dicentibus, & docentibus, qui difficultates propositas per ignota soluere student: Galenus vero interdum videtur dicere pestilentes febres habere quandam venenositatem, & per hoc differre ab aliis: interdum peculiare iis inesse, vt putrefactio circa cor sit, quandoque in substantia eius, quandoque in contentis: de quo rectum est rationem habere. nam quid sit venenositas illa, non declarat Galenus, & vtrum veram venenositatem intelligat, an magis assimilationem quandam interficiendi. Quòd si veram venenositatem intelligit, oportebat dicere, in quo consisteret: venena enim aut per materiales qualitates, aut per spirituales necant: quòd vero dicit peculiare esse his febribus, vt aut cordis substantiam putrefaciant, aut contenta, rursus dubitationem non paruam habet: qua de re IOAN. BAPTISTA MONTANVS ciuis noster primarius iam, & nun

nunquam ſatis laudatus in re medica, & in quem,ſi Pythagorice loqui licet, Galeni anima migraſſe videtur, ſubtiliter quidem multa diſſeruit pro Galeni placitis,quantum quidem videre potui ex ſcriptis quibuſdam, quæ ſub eo ordinariam Medicinæ Patauij legente ab auditoribus notata, & literis mandata fuere: quæ,quum ſorte ad manus noſtras tum perueniſſent,quum & ipſe de hiſce febribus ſcriberem,ſuſpenſum me admodum reddidere,quum ego,alia via forte fortuna incederem. nam ſi inceptis noſtris perſiſtere voluiſſem, non ſolum timor oboriebatur, quomodo mihi ipſe conſiderem deuianti ab eorum calle, ſed & rem valde arrogantem videbar aggredi, qui & à primo Galeno, & à ſecundo diſſentire auderem : quocirca, quum quaſi decreuiſſem retractare, quæcunque de ea materia ſcripſiſſem, rem tamen cum quibuſdam amicis communicaui, qui ingenue conſulentes perſuaſerunt, quæ ego iam ſcripſiſſem, tametſi viderentur nouo calle procedere, emittenda tamen eſſe non per aſſertionem aliquam, ſed vti problementa magis. Quæ igitur MONTANVS noſter ex Galeni placitis tradit, hæc ferè ſunt.

Febres, quæ peſtiferæ vocantur, differre ab aliis, quæ in putrefactione conſiſtunt, quòd peſtilentum putrefactio vel in ſubſtantia cordis ſit,vel in contentis:in aliis vero iam nec putrefactam eſſe cordis ſubſtantiam, nec contenta: tranſmitti quidem ad cor vapores putridos, atque

atque accendere tum cor,tum contenta,putrefacere autem non:quòd ſi eò veniant, vt putrefaciant,iam febrem peſtilentem eſſe:porrò peſtilentem omnem febrem hecticam etiam eſſe, ſi quidem facta putrefactione in corde,aut contentis fieri non poſſe , vt iam confirmata non ſit, atque hinc illa contingere , quę in peſtiferis apparent febribus , non ſentire ſcilicet ægrum ſe febrire,pulſus non magnos , non citatos percipi,maximam mortalium partem perire:conuenire autem peſtilentes febres partim cum putridis,partim cum hecticis, cum putridis quidem, quia omnino febres hæ à putredine pendent,cum hecticis vero , quia iam confirmata ſit febris: verum neque ſimpliciter hecticas dici debere, nec ſimpliciter putridas, ſed peſtilentes hecticas,& putridas: venenoſitatem autem earum non aliud eſſe,quàm gradum putrefactionis largioris circa cor.

Atque hæc ferè ſunt , quæ ego ſcripta vidi, quę,ſi bene conſiderentur , non paruas habent difficultates,ac primum , quòd progreſſus hic non declarat , cur peſtilentes febres contagioſæ ſint, quod peculiare quiddam & proprium videtur cum ipſis iungi. Præterea, ſi quæratur, cur in iis putrefactio ſit in corde,aut contentis,dicere quidem videntur cauſam eſſe , quòd ingens & larga quædam ſit putrefactio , per quam accidit & cor aut contenta infici. Si vero rurſus quæratur,cur fiat ingens illa putrefactio, contingere dicunt ex præparatione , hoc eſt nimia humiditate, quæ vel intrinſeca eſt, vel

vel extrinſecus accedit: quod certe non minorem habet difficultatem. nam primo mirum videtur in decem millibus hominũ, qui in peſtilentia pereunt, eam eſſe pręparationem in omnibus, præſertim quòd videmus innumeros exactiſſime ſanos exiſtentes, & nullo vitio humorum deprauatos cõcipere tamen contagem illam ex ſola conuerſatione cum peſtilentia affecto, aut ex illius veſtibus: quidnam igitur in hoc fecit illam ingentẽ putrefactionem, quum nec obſtructiones fecerint, nec humiditas aut propria, aut ab aere acquiſita? quare aliquod aliud principium aſſignari neceſſe eſt, quod in cauſa ſit. Oportebat prætere a declarari, qualis nam eſſet ea ingens putrefactio, num quantitate ingens & mole, an gradu actionis. nam ſi actione ingens, cur ardentiſſimæ cauſones, & furentes, non tamen peſtilentes ſunt? quinimò nec illæ, quę ex æruginoſa cholera ſunt: ſi verò quantitate ingens eſt, quę neceſſitas erat ponere cor ipſum putrefieri? poterat enim ſuffiãcere quantitas illa ingẽs putrefaction is. Adhęc & illud dubium eſt, ſi adeo ingens eſt putrefactio, cur non ſentiat ęger ſe febrire, quum alię alioquin minoris putrefactionis inflammationem inducant: nec recurri ad hecticam poſſe videtur, quando multo ante, quam hectica fiat, putrefactio illa ingens fit, imo cauſa, cur hectica fiat, eſt putrefactio circa cor, illam autem facit ingẽs putrefactio per corpus reliquum: cur ergo prius non ſentitur, quàm hectica facta ſit? Poſtremo & mirum illud videtur in his febrib.

putrefcere cor,aut & contenta,ftatim enim videretur animal perire,quoniam nec eryfipelata tolerare poteft delicatiffimum membrum: non perire autem hominem ftatim manifeftũ eft,fed maiorem partem pefte affectorum vltra quartum & feptimũ viuere , quin imo & multos euadere,quod certe fieri poffe non videtur, fi febris iam hectica confirmata eft. Præterea cur & aliæ hecticæ non funt peftilentes,quando febris confirmata eft in corde?& fi vapores putridi circa cor ad id venerunt, vt poffint facere hecticam & confirmatam caliditatem in corde,videtur etiam poffe & putrefactionem facere aut in ipfo,aut in cõtentis faltem:quod fi fit,neceffario perire oportere peftilentes omnes videtur:atque hęc funt,quæ dubitationẽ faciunt circa pofitionem hanc : quare non tacebo,quæ ego prius conceperam,paratus opinionem mutare , fi minus fatisfacere videbuntur.

Inhærendo igitur fundamentis illis , quæ circa contagionum naturam iacta funt , dico peftilentes febres ab aliis putridis differre in multis:primum in principio agente,deinde & in materia feu modo putrefactionis, ac demũ in accidentibus propriis,quæ fequuntur:quippe in aliis putridis principia & caufæ putrefactionis funt aut obftructio , aut plenitudo,aut malitia humorum in quantitate,vel qualitate: voco autem principia hæc agendi , quia caufæ funt,cur à caliditate loci putrefactio fiat:in peftilentibus autẽ febribus nullum horum per

fe

ſe cauſa eſt,& principium putrefactionis,poſſunt enim eſſe in aliquo menſuratè humores, poteſt abeſſe omnis obſtructio,omnis plenitudo,peſtilentia tamẽ ab alio cõcipi.oportet igitur eſſe aliud principium per ſe eius contagionis. Nihil quidẽ prohibet quãdoque & has diſpoſitiones adeſſe,ſed accidunt quidẽ quantum ad id,quod per ſe agit,æque enim putrefactio fit,ſiue adſint,ſiue non : quin imo illud fieri poteſt , vt in aliquo præparatum ſit aut phlegma,aut cholera , vt putreſcant ex prædictis principiis , minus tamen corripiantur à contagione,quàm humor alius,quòd analogia non ſit ad illos : quare nec omnes putrefactiones,quæ circa terras,& aerem fiunt, etiam diſponunt ad eam, quæ circa peſtem verſatur,ſed certę ſolum.

Si igitur recte tradita ſunt,quæ de contagione à nobis ſunt dicta, principia quidem contagionum per ſe ſunt ſeminaria ipſa,de quorum natura tanta narrata ſunt,quæ quidem,tametſi communi quodam principio cum vaporibus & loci caliditate conueniunt in agendo,peculiarem tamen quandam ſortita naturam ſunt, & rationem putrefaciendi: in primis enim diximus habere ea vim & actionem multam , tũ & miſtionem fortem & elaboratam,nec non & miſtionem in lentore conſtitutam, ac demum non materialem ſolum antipathiam ad calorem naturalem , & ad animam ipſam, ſed & ſpiritualem.

Hæc igitur quum ita ſe habeant , longe

diuersam putrefactionem ab aliis faciunt, siquidem in aliis superficialis quodammodo fit putrefactio, non profunda, & sordida, in his autem profundissima, & ad partes vel penitissima eius, quod putrefit: quod quidem iccirco accidit, primo, quòd seminaria nõ paruę actionis sunt, quemadmodum simplices vapores, sed lõge minoris propter fortem mistionem, propter quã nec cito & facile alterantur, sed perstant, & actionem continuant: propter lentorem autem agglutinantur valde illi humori, ad quem habent analogiam, in quem incumbentia cito dissoluunt, actiua multum quum sint, & humida: ad quod non parum adiuuat spiritualis antipathia, quæ naturalem calorem fugat, & propellit, à quo destitutus humor cito cõtrahit putrefactionem profundam: fit etiam putrefactio illa non profunda solum, sed & valde larga, hoc est multarum partium, quoniam seminaria hinc inde dispersa sunt, & hęc alia ceu sobolem generant, illa alia: recte igitur dicebat Montanus magnam putrefactionem in pestilentibus febribus fieri, sed rationem non dedit per se id facientem, assignans humiditatem contractam, & pręparantem. Differunt pręterea hę febres ab aliis putridis in accidentibus propriis. ad has enim sequitur esse contagiosas ad alium, cuius causa assignari non aliter potest, quàm per rationem seminariorum, quæ ad alium delata tale in secundo faciunt, quale in primo fuit: quòd si pestilens aliqua febris primo in nobis fiat, nunquam tamen esse

pesti

pestilentem dicimus,nisi tum,quum seminaria contagionis iam facta sunt: quare æque est factam esse febrem ex seminariis, & aptam esse ex iis fieri,atque ea per se includere.Si igitur licet pestilentem febrem diffinire,dicemus esse febrem sordidæ, & profundæ putrefactionis, includentem seminaria acutissimæ contagionis per se, propter quod & lethalis est,& ad alium contagiosa,atque hæc per se ratio est pestilentis febris, non autem quòd vel cor, vel cõtenta in eo putrescant: nihil quidem prohibet,& ad illa putrefactionem deferri, præsertim si analogia ad illa sit, sed siue hoc sit, siue non,ratio non est hæc pestis,sed forte ratio vehementioris pestis,& citius interficiẽtis: quod autem per se est,& (vt aiunt) formale,est esse febrem per se includentem seminaria contagionis lethalis: propter quam causam,quæ è venenis fiũt febres,lethales quidẽ sunt,sed non pestilentes, quoniam contagiosæ non sunt:carent enim eo, quod formale est, & per se ratio pestilentiæ.

De differentiis pestilentum febrium, & accidentibus earum. CAP. IIII.

PEstilentum vero febrium aliæ extrinsecus in nos veniunt, aliæ in nobis primo fiunt: aliæ omnes perdunt,aliæ maiorẽ partem, aliæ multos solum.Diuersa porrò est earum analogia,& admiranda:quædam ad sanguinem pręcipue analogę sunt,quędam ad choleram,quędã & ad humores alios,aliæ promiscue ad omnes,& aliæ ad spiritus solos, aut ad ipsos maxi-

me:& quædam citissime perdunt, quædam serius.

Extrinsecus veniunt, quorum seminaria prius concepta sunt aut in aere, aut terra,& aliis:oportet autem & ea prius corrupta fuisse,si proprie contagio dicenda est,dico autem seminaria,nō vapores simplices,multum enim differt(vt diximus)inter,seminaria & vapores. In nobis autem primo fiunt, quæ è communibus quidem causis cum aliis originem habent,vt plenitudine,obstructionibus,& humorum malitia:verum putrefactio & sordida est, & conclusa,eiusmodi autem, vt in ea seminaria fiant contagionis perniciosæ: nihil enim prohibet sæpe talē in aliquo primo fieri, mox ab illo in alios importari.Omnes autem perdunt,quę ad spiritus & spiritualia analogiam habent, maxime quæ extrinsecus veniunt per anhelitum attractæ contages: maiorem vero partem perimunt, quæ ad acutos humores analogæ sunt, præsertim si & ipsæ extrinsecus apportentur: multos autem solum, quæ ad crassiores humores rationem habent:quo autem modo,& quibus de causis diuersæ sint analogiæ earum, supra quidem demonstratum vniuersaliter fuit, quare nunc non aliter repetendum erit.

Sed iam de accidentibus earum dicatur, quatenus signa, & notitia earum haberi possint: primum ergo, quod per se has febres sequitur,est esse contagiosas, quod & maximum est earum signum,quod quoniam non semper datur videre posse,alia signa attendenda sunt:

com

commune autem est omnibus ferè, pér initia, omnia videri valde placida, ita, vt vix febrire existimetur, qui nihilominus latentem pestem concepit: pulsus vrinæque id attestantur, sed ita tamen, vt peritum non lateant: per processum porrò tametsi sua sunt argumenta, tota tamen per se febris placida videtur, & lenis: calor tactu mordax non est, introrsum vero morosus magis, quàm acris percipitur, quippe interrogati, qui ægrotant, num febriant, non febrire se dicunt, sed tamen in angustia quadam versari: decubitus supinus est, dorsum perinde ac verberati, anhelitus solito longior, pulsus non citatus, non altus, sed pressus magis, & vix audens se attollere: hæc ergo signa per primos morbi processus apparent, quæ quum vides, tum ad alios spectato, quos febres tenent, ac quum multos emori vides è consimili morbo, tunc time pestilentem inesse febrem, cui astas: in dies autem certiora se ostendent signa. nam vel maculæ in cute apparebunt, vel abscessus circa emunctoria vocata: oculi ad hæc subrubent, & vacillant, anhelitus extraneo quodam fœtore grauis est, quo solo signo periti sępe pestilentem febrem deprehendunt: verba sæpe dicuntur multa, & interdum incomposita, caput grauescit, & modo vigiliæ, modo somnus nimius ęgrum tenet: Hypochondria tenduntur, egestiones liquidæ sunt, corruptæ, longinquę à forma fęcum & humorum, fœtentes vrinę aut subiugalium similes, aut quasi vinum

granatorum,aut tenues, crudæ ,aut confuſæ, rubræ,quandoque & ſimiles ſanis ſunt:lingua ſordeſcit,virtus omnis labat, & fatiſcit : mala autem ſigna ſunt,delirium perſeuerans , vrinæ detentio,fluxus ſanguinis narium, ad quem leuatio nulla conſequitur,ventris deiectio multa per initia oborta,vel è leui pharmaco facta,apparitio macularum, & abſceſſuum , ac ſubita mox deliteſcentia.

Quòd igitur per initia mites appareant hæ febres, nihil mirum videri debet , quum toto genere, & in toto proceſſu lenes plurimũ ſint: cauſam aliqui reddunt , quod nec nos tangentes ardorem febris ſentiamus,nec æger ipſe,nos quidem, quia febris hæc extrorſum quieta eſt, introrſum turbans,æger vero neq; ipſe ſentit, quoniam hecticam febrem patitur , de quo ſupra dictum ſatis fuit. Nos è noſtris principiis cauſam inde eſſe arbitramur , quòd profunda admodum ſit putrefactio , in qua acrimonia omnis multum obtunditur, & hebeſcit humido multo ſimul euaporante , & lentore tanto facto:in febribus autem, quæ in ſicco conſiſtunt, quales ſunt cholericæ,acrimonia, & feruor ſẽtitur,membra exuruntur, ſitis vexat , ariditas linguæ fit,quoniam igneum eſt , quod euaporat,& ſiccum,propter quod nec contagionem facit,quoniam non agglutinatur , quanquam magnæ actionis ſit : eſt fortaſſe & alia concauſa , cur peſte laborantes febrem non ſentiant, quòd ſenſus illis magnopere obtuſi ſunt, obſepti tanta putredine , in qua virtutes non ſolum

diſſol

dissoluuntur, sed nec transmittuntur ad sensitiua membra: quòd vero pulsus parui sint, & rariores, rursus causam assignant alij, quòd pestilentes hectici fiant, quare, quum nec caliditatem nouam percipiant, pariter nec noua euentatione indigent, vnde & pulsus non valde diuersi sunt à seipsis sanis existentibus. Nos, si licet, aliam causam assignamus, illud prę notantes, quòd natura semper illud eligit, quod aut melius est, aut minus malum, vt in iis diximus, quæ de sympathiis tractata sunt: sicut igitur oblato fœtore aliquo à natura fit, vt vix anhelemus, vix halitum per nares trahamus, quasi sic minus aperiatur aditus fœtori, ita lata ingenti, atque abominabili putrefactione, seu exhalatione ad cor vix audet natura ipsum dilatare, vix venas tollere, quo minus via putredini aperiatur: quare tantum tollit, quantum vix satis est vitæ, & euentationi cordis: propter quod pulsus paruus fit, & rarus, & anhelitus longior, & angustior, constrictio vero seu expiratio velocior, quæ dilatatio & inspiratio: quod & in pulsibus etiam venenatorum contingit, vt sæpe vidimus. Vrinæ autem vt plurimum subiugalium similes sunt propter multam & diuersorum ebullitionem, quòd si humor crudior fuerit, albida sæpe vrina fit, & subtilis, si vero sanguinis excrementa redundent, rubra exit, & confusa propter ebullitionem quæ si subadusta & subtilia fuerint, aut tenui melancholiæ admista, similem vino granatorum vrinam faciunt. Sed iam particulares febres prosequamur.

De

De ephemera pestilenti in Britannia. CAP. V.

IN Britannia insula, quæ nunc Anglia vocatur, genus est pestilentis febris & contagiosæ, quę ad ephemeras referenda videtur, quòd die vna aut hominem perdit, aut liberat: est autem non contagiosa solum de vno in alium, sed & vagatur etiam de ciuitate in ciuitatem, non tantum per eam insulam, in qua ferè vna videri solet, sed sæpe & ad vicinos Belgas deferri visa est. Quapropter & vitio aeris præcipue enasci censendum est: cur autem in ea insula præcipuæ oboriatur, vniuersalis quidem causa est analogia eius aeris, particulatim vero, in quo ea consistat analogia, difficile certe est nosse: quanquam sunt, qui dicant id è soli ratione contingere, quod maxime gypseum est, vnde & Albion olim appellatam fuisse volunt: certis igitur constitutionibus humidis vapores è solo illo accidit eleuari subtilissimos quidem, corruptos tamen, qui & subtilem etiam inferunt contagionem, cuius analogia est vel ad spiritus, vel ad tenuem spumam, quæ sanguini supernatat. Quæcunque autem causa sit, constat analogiam eius contagionis esse ad subtile sanguinis, propter quod die vna aut finitur ægritudo, aut æger: vt plurimum autem finitur ægritudo per sudorem, vnde & febrem etiam sudorem appellant incolæ: nullis vero aliis medicamentis vtuntur aduersus ipsam, quàm expectatione sudoris. nam quibus aduenit, omnes ferè euadunt, quibus autem retinetur, maxima pars perit: quare cura omni & diligentia pro-

curat,

curant,ne impediatur sudor, quod vel facillime accidit,si tantùm æger situm, atque accubitum mutet:qua de causa iubent medici,vt æger integra die vna situm non mutet: quam molestiam qui ferre possunt, mercedem laboris recipiunt,& euadunt, qui vero ferre non valent,sed se iactant, decubitum mutant, nouum aerem aucupantur, impedito sudore sua causa pereunt.

De febre,quam lenticulas,vel puncticula, aut peticulas vocant.

CAP. VI.

SVnt & aliæ febres, quæ mediæ quodammodo sunt inter vere pestilentes & non pestilentes, quoniam ab iis multi quidem pereunt, multi etiam euadunt: contagiosæ autem sunt, & iccirco naturam pestilentum sapiunt, appellari autem solent malignæ magis, quàm pestilentes:quales illæ fuere, quę annis 1505.& 1528. in Italia primum apparuere ætate nostra non prius notæ, certis vero regionibus familiares, vt Cypro,& vicinis insulis, maioribus etiam nostris cognitæ,vulgus lenticulas, aut puncticula appellat,quòd maculas proferant lenticulis,aut puncturis pulicum similes.quidam mutatis literis peticulas dicunt,de quibus diligenter agendum videtur,quòd & nūc quoque crebro visantur modo cōmunes multis, modo quibusdam particulatim contingentes: visi etiam sunt,qui ex Italia in alias regiones profecti, vbi nullæ essent eiusmodi febres, ex iis tamen

per

perierint, quasi secum infectionem detulerint quod clarissimo & doctissimo Viro ANDREÆ NAVGERIO ORATORI pro Serenissima Venetorum Repub. apud Franciscum Regem Gallorum anno salutis 1529 contigit. Ex hac enim labe interiit in ea prouincia, in qua ne nomine quidem nota erat ægritudo eiusmodi, vir eius doctrinæ & ingenij, vt nulla maior literarum jactura sit facta iam multis annis. Fuit enim vir ille, non omni modo optimarum scientiarum genere ornatus, sed multis magnísque gerendis rebus ad patriæ commoda & salutem natus. Nam difficillimis reipub. temporibus, tota Europa bello vndique deflagrante, quum ex Hispaniési diuturna ad Carolum V. Imperatoré legatione, cui ob insignes virtutes maxime charus fuit, vix dum Venetias rediisset, vísque alia belli maior proxima æstate aduentu Cęsaris in Italiam exarsura videretur, ineunte vere Naugerius exitiali festinatione mutatis ad celeritatem iumentis, Orator in Galliam mittitur. Vbi, morbo peticularum breui erumpente, quum vix primum patriæ officium pręstitisset, FRANCISCVM GALLORVM REGEM semel aut iterum allocutus, Blesio in oppido ad Ligerim, viij. Idus Maij, ante lucem 1529. paucis diebus absumptus est, quum annum ætatis sextum & quadragesimum attigisset. tanto bonorum omnium & eruditorum luctu, tanto totius Galliæ mœrore, vt illum Franciscus Rex Musarum amicus amplis. funeris honore prosequeretur. In patriam delatus vt testamenti tabulis

bulis iusserat, in maiorum sepulchrum illatus est: Bartholomeo & Petro fratribus summę probitatis hæredibus relictis. quorum Bartholomeus maior natu, ex Clarissima Gabrielia gente vxorem duxit: & aliquot susceptis liberis (inter quos hodie Andreas & Bernardus maximæ spei iuuenes vigent) propè intermortuum Naugeriæ familiæ decus excitauit. Cæterum, qui fortunæ beneficio reipubl. negocia summa fœlicitate confecerat, domesticis in rebus haud parem fortunę benignitatem sensit. nam vir summi ingenij summíque etiá spiritus, assiduis patriæ occupationibus distentus, vt nullum ferè temporis spacium literarum studiis superesset, vt qui se ipsum probe nosceret: quę fecisset, cum non esse huiusmodi putaret, vt in vulgari citra sui nominis iacturam possent, dum tantæ existimationi, quanta iam ipse apud omnes eruditos omnium ferè nationum agebat, vt pote nec polita satis, nec vnquam recognita, non vsquequaque responderent, quæcunque apud se habuit, paulo ante mortem, igne deleuit. quare, libri eius de Venatione duo pulcherrimi, in Bartholomei Liuiani gratiam heroico carmine eleganter scripti, & vnus de situ orbis eodem stylo confectus, quos aliàs legimus, periere. atque vt omittam laudationem illam, quam in funere Catherinæ Cypriæ Reginæ Marci Cornelij Senatoris amplissimi filiæ, de Veneta Corneliorum gente nobilissima ad Leonardum Lauretanum Venetiarum Principem & Senatum publice habuit, & alia multa

quæ

quę eodem igne concrementa ſunt,quo piaculo dixerim luculentiſſimam Hiſtoriam , ab ingreſſu Caroli VIII. Gallorum Regis in Italiam, ad ea vſque tempora tot vigiliis tantoq́ue labore ampliſſimorum Decemuirum iuſſu deductam,concidiſſe? Sed quis hanc culpam pręſtare debeat?quando,ait poeta , ducunt nolentem Fata,volentem trahunt : Ab amicis igitur funebres Liuiani Imperatoris & Lauretani Principis laudationes antiquæ puritatis candore venerabiles,& carmina quæ clanculum exſcripta erant, quoniam in Italia omnino extabant, quaſi funeris eius reliquiæ in lucem editæ, præclarum NAVGERII ingenium & excellentem doctrinam futuris ſeculis oſtendent. Sed ad febrem lěticularum ſiue peticularum reuertamur.

Contagioſa igitur eſt & hæc febris , ſed non celeriter,nec fomite , & ad diſtans,ſed tantum per tractationem infirmi. per initia autem quũ febres omnes peſtilentes placidæ ſint & mites ; tum hæc adeo placide inuadit , vt vix admittere medicum ægri velint , vnde & medicorum multi primum decepti ſunt , expectantes reſolutionem morbi paulo poſt , nec quicquam cõtra parantes. mox vero ſigna malignæ febris aperiebautur:nam , quanquam calor mitis pro natura eiuſmodi febrium ſentiebatur , interne tamen perturbatio quædam percipiebatur, tum & fractio in toto corpore , laſſitudoq́ue more fatigati , decubitus erat ſupinus , caput graueſcebat,ſenſus hebetes erant,& mens magna

gna ex parte,post quartum aut septimum non constabat,oculi rubescebant, verba multa dicebantur, vrinæ primum exalbidæ vt plurimum cernebantur, plenæ tamen, mox rubentes & confusę, aut similes vino granatorum, pulsus rarus, & humilis, qualem diximus, excrementa corrupta, fœtentia, circa quartum & septimum in brachiis,dorso, & pectore maculę rubentes, sæpe & puniceæ erumpebant puncturis pulicum similes, sæpe maiores, imitatę lenticulas, vnde & nomen inditum est. sitis autem aut nulla, aut parua aderat: sordescebat tamen lingua, somnolentia quibusdam aderat.quibusdam & vigiliæ, interdum in eodem vtrunque per vices, status aliis ad septimum, aliis ad quartumdecimum, aliis & vltra,vrina quibusdam detinebatur, quod pessimum signum erat, ea febre mulieres paucæ, senes paucissimi, Iudæi ferè nulli deperiere,iuuenes & pueri multi, & ij quidem nobiles contrario modo ac pestilentes veræ consueuere, quæ quum vulgum præcipue capiant, tum hę febres maxime innobiles grassari visę un st

Perituros sua signa præcedebant, sicuti & euasuros.mala erat, si statim ęger virtute defici se sensisset, si assumpto leui pharmaco ingens alui deiectio secuta fuisset, si facta crisi non accessisset allenatio.nam vidimus,quib.lib.iij.sanguinis erupissent è naribus, paulo post tamen obiisse:malum item, si vrinę detinebantur, si lenticulę delituissent,si ægre erupissent,si liuidę fuissent

fuissent,& valde puniceæ: quòd si aut omnia, aut plura ex his accessissent, certissima sequebatur mors, euasio vero, si contraria aut omnia, aut plura apparuissent.

De causis. CAP. VII.

HÆc quidem in propatulo erant, & ante oculos: quibus autem de causis, & quomodo euenissent, magna inter medicos discrepantia, magna altercatio erat, variis varia existimantibus: alij adustionem & acuitatem in causa ponebant, alij plenitudinem, alij intranspirationem corporum, alij occultam proprietatem: quare & quisque pro existimatione sua auxilia afferebat non sine artis ludibrio, quod vulgares non lateret tanta dissensio. Quoniam autem vagantes erant eæ febres, & multis vno tempore communes, communem quoque causam tum habuisse censendum est, præcipue autem contractam ab aere: quod satis rationabile apparet, quando anno 1528. pręcedente hyeme austrina, pluuiosa, vere quidem multa flumina inundauere, apud nos quidem Athesis, & Padus, apud alios alia: fuere pariter & caligines quædam, quibus arborum germina, olearum præsertim quàm plurima aruere: quibus de causis & principium his febribus datum credendum est: quæ vero sparsæ nunc apparēt, causam particularem in nobis habent, in quibus primæ fiunt, & consimilem putrefactionem acquirūt, qualis illa fuit, quæ primum communem multis originem ab aere traxit. Quoniam autem contagio hæc per comparationem ad vere pestilen

ſtilentes, ſatis mitis apparet, nec celeriter contrahi ſolet, nec fomitem relinquit, nec ad diſtans protenditur, ſed tarde & per tractationem ſolam, cenſendum eſt ſeminaria ipſius nõ eſſe admodum acria, nec fortem illam elaboratámque miſtionem habere, ſed magis apta eſſe, vt & alterentur facilius, & non agglutinentur, quemadmodum alia ſolét, quę fomitem relinquunt, & in ſumma quę à natura vaporum nõ multum remota ſint, acria tamẽ, quantum ſufficit eiuſmodi contagionem inferre. Conſimilem ergo infectionem in aere primum fuiſſe cenſendum eſt, quę mox in nos ingeſta tale febrium genus attulerit, quę tametſi peſtilentes verę non ſunt, in limine tamen earum videntur eſſe. Analogia vero eius contagionis ad ſanguinem pręcipue eſſe conſtat, quod & maculę illæ, quæ expelli conſueuere, demonſtrant: omnes enim rubentes ſunt principij colorem & rationem retinentes: qua de cauſa & magna etiam & late fuſa eſt putrefactio propter humiditatem, & fluxibilitatem ſanguinis: eadem de cauſa & lenior etiamnum eſt hęc, quàm peſtilentes alię, non poteſt tamen non moroſa ſentiri facta magna introrſum euaporatione prauę putredinis: propter quod & laſſitudo quoque ſentitur, & mens nõ conſtat, & caput grauat, & oculi rubent: quæ euaporatio, quoniam lenis eſt, & tractabilis, rariſſime ſolet phreneſim facere, quod multi medicorum timere ſolent, videntes delirium fieri. Porrò nec mirum eſt, ſi egeſtiones corruptę, liquidęque apparent

rent, tam larga quum putrefactio fiat, vnde & malum erat signum, si assumpto leui pharmaco ingens deiectio secuta fuisset, præsertim primis diebus, signum enim erat valde amplam esse corruptionem. Somnus autem iis multus obrepebat, quibus pituitosior erat sanguis, vigiliæ vero, quibus biliosior. Maculæ autem apparebant in cute, natura foras pellente, quam poterat, partem infectionis. nam & modo per sanguinis fluxum è naribus, modo per sudorem, modo per alui deiectioné exonerabatur, sed salubrior erat, quę per eiusmodi maculas tétabatur expulsio, propter quod multi eorum euadebant, quibus large fiebat ea: multi vero peribant, quibus raræ & sparsæ erumpebant maculæ, aut, vbi erupissent, delitescebant. significabat enim aut naturam non esse potentem, aut materiam male obedientem, quæ aut expelli non posset, aut retrocederet, natura tétante aliam expulsionem. Sanguinis vero effluxio per nares nullos penè leuabat, quoniam magnum quidem stimulum arguebat, & naturam maxime cogi ad expellendum, qua poterat, contrarium, quod in maioribus venis inerat: sed ea via non erat idonea ad expellenda seminaria contagionis, quę maxime in minoribus venis sedem habebant, vt pote quæ extrinsecus accessissent. Similiter nec multum proderat ventris deiectio, quoniam corrupta quidé materia expurgabatur, seminaria autem non: quare ex omnibus conuenientior erat, quæ percutim expulsio fiebat, primum quidem per

ma

maculas facta, mox & per sudorem, propter quod & multi visi sunt euasisse, quibus largus sudor superuenisset. per has enim vias magna pars seminariorum vna cum subtili parte sanguinis excernebatur.

Detinebatur autem interdum vrina; siue quòd absumeretur aquositas, siue quòd aliò verteretur, vt in maculas, vel sudorem, siue quòd redundantia nimia humorum, aut crassities vias obstrueret, siue deficeret virtus, propter quod pessimum erat signum. Pueros autem, & iuuenes capit magis ea contagio, quòd in iis plus adsit sanguinis, & humidioris, ad quem habet analogiam: tum vero & ij foramina magis aperta habent, & calidiores sunt, vnde attractio fit maior, tum per venas, tum per anhelitum, propter quam causam, &, qui negotiabantur magis, magis etiam carpebantur; minus autem ociosi, & frigidi, & sicci natura; quale ferè est senum & Iudæorum genus: mulieres vero frigidæ & ipsæ sunt, & densioris carnis.

Porrò nobiles magis, quàm plebs hac tanguntur labe, contrà vero pestilentia magis plebs quàm nobiles, quoniam pestilētia potissimum in contagione vnius ad alium versatur; minus vitio aeris; hæc autem infectio magis aeris vitio, quàm transitu vnius in alium: ab ea igitur contagione, quæ ab vno in alium transit, magis cauere nobiles possunt propter diuitias, & commoditates alias, quibus plebs caret: ab ea vero, quæ dependet ex aere, minus defendi

possunt nobiles, quàm plebs, quoniam ea, quũ communis omnibus sit, magis eos occupat, qui delicatiores sunt, & minus robusti, quíque & plus habent sanguinis, & humidiores sunt, quales sunt nobiles propter luxũ & vitę quietem: plebs autem & robustior est, & siccior, vt pote fatigata magis, & victus parcioris. Jta igitur se habent lenticulares febres, & ex his causis fiunt. Nunc de verè pestiferis dicamus.

De verè pestiferis febribus. CAP. VIII.

QVæ vero pestiferę proprię dicuntur febres, partim quidem cum his conueniunt, partim differunt: conueniunt quidem natura quadam communi, quod contagiosę omnes sunt, & per eundem modum afficiũt, differunt autem, quòd pestilentum contagio longe prõptior est, & celerrimę susceptionis, tum vero & fomitem quoque relinquit, & ad distans sese etiam extendit, item & aut omnes, aut maiorem partem eorum perdit, ad quos pertingit Seuiora quoque sunt & reliqua accidentia. nam & virtus velocissime, & multa exoluitur, & perturbatio, quæ interna est, longe maior sentitur: nonnullę quoque sunt, quę per interna ardentissimam febrem apportant, tametsi reliquę, & illę etiam mox, lenes apparent pro natura totius generis: vigiliæ vt plurimum infectos tentant, quandoque sopore commistę: pulsus & in his, quales in aliis percipiuntur, rariores, & humiliores, quàm ęgritudo videatur poscere: vrinę conturbatę, aut albę, aut etiam similes sanis: egestiones corruptę, liqui-

dę

dæ,fœtentes:in quibuſdam bubones,aut parotides,aut alij abſceſſus apparent : maculæ aut nullæ,aut rarius in iis viſæ, quod alioquin mirum eſt,quum materia harum febrium ſit longe ſubtilior.Sunt & harum differentiæ inter ſe quędam:aliæ extrinſecus in nos accedunt,pręcipue ab aere,qui quum corruptus eſt,& ſeminaria ſtatim in nos transfert , tum nihil mortalibus miſerabilius poteſt accidere,verum rariſſime contingit,vt ex aeris corruptione peſtilētia contingat : aliæ ab ipſo quidem originem trahunt , ſed non ſtatim ab eo ſeminaria recipiunt,ſed aut vapores,aut conſimiles quoſdam affectus,& diſpoſitiones , à quibus mox febris in nobis primo peſtilens fit,& ab vno in alium tranſmittitur:aliæ & in nobis primo fiunt non vitio aeris, ſed aliorum vt ciborum, & vniuerſaliter vitio eorum,quæ prauas putrefactiones facere conſueuere.

Quoniam igitur celerrime ſuſpicitur hæc contagio, exiſtimandum eſt acutiſſima & ſubtiliſſima eſſe earum febrium ſeminaria,& analogiam præcipue habere aut ad ſpiritus,& ſpiritualia,aut ad bilioſos humores : qua de cauſa nonnullæ interficiunt paucis horis,quæ ſcilicet ad ſpiritus,& ſpiritualia analoga ſunt , & antipathiam habent non ſolum materialem,ſed & ſpiritualem:nonnullæ ſerius necant , perdunt autem vel omnes, vel maiorem partem:omnes quidem,quæ ad ſpiritus,& ad cor habent antipathiam vtranque, maxime autem ab aere pēdent, & per anhelitum attrahuntur:maiorem

partem , quæ in humoribus ſedem habent biliosis,aut ſanguine exuſto,aut etiam puro,propter quæ & vigiliæ magis adſunt in his febribus,quàm in aliis:quæ tamen in ſanguine fiunt (præſertim ſi pituita abundet) coniunctum vigiliis ſomnum afferunt. Cæterum mites & hæ videntur, quanquam ingens ſit ægritudo:cauſa eadem,quæ in aliis,quod profunda eſt putrefactio, & ſordida,in qua acrimonia nõ plane percipitur, tum quod obtunditur multo humido, quod euaporat , cuius ſignum eſt lenta eſſe ſeminaria & fomitem relinquere,tum quod ſenſus habetes per ſe ſunt:quòd ſi nõnullæ ardentiſſimæ vidẽtur per initia,hoc iccirco accidit, quòd nondum putrefactio profunda eſt,ſed febres illæ in nobis primo incipiunt tales,quales aliæ , quæ contagioſæ non ſunt, cholericæ autem vt plurimum , mox profunda fit putrefactio , & contagioſa ac lenior incipit febris videri.

Pulſus propter prædictam in aliis cauſam rariores & humiliores videntur , quòd natura non audet venas tollere , ne aditum veneno aperiat. Quòd autem vrinæ ſimiles ſanis appareant interdum , admirationem non paruam præbet , quòd enim aut conturbatæ, aut & albidæ videantur,nemo itidem miratur. Cauſam aliqui dicunt iccirco eſſe,quòd ſimiles ſanis videantur , quòd corruptio & putrefactio circa ſpiritualia verſetur , quare nihil impedire,ne & hepar , & renes officiis propriis fungantur, propter quod vrinæ concoctione quadam non carent.

carent: ſed certe, ſi febris eſt totius paſſio, mirum eſt ſpiritualia laborare, virtutes omnes exolui, hepar tamen & renes, quaſi ſana ſint membra, concoctiones debitas facere.

Fortaſſe igitur illud potius exiſtimandum eſt, quòd exiſtente vrina craſſa & plena ſæpe accidit, vt deficiente iam virtute, & non potente craſſiores illas partes expellere, percoletur quodammodo vrina, &, vbi primum craſſa admodum fuerat, incipiat iam craſſa minus deſcendere, deinde & minus adhuc craſſa, donec perueniat ad mediocrem quandam conſiſtentiam, in qua nubeculę quędam pendeant, propter quod ſanis aſſimilatur, non eſt autem vere ſana, ſed apparet, quod ſępe non ſolum in peſtiferis febribus, ſed & in aliis videtur, quum prope mors eſt, & virtus iam non poteſt craſſas vrinę partes expellere: quæ res inexpertos quoſdam medicos ſępe fefellit, incipientes bene ſperare ex ea vrinę mutatione.

Fiunt autem abſceſſus magis, quàm maculę, in hac febre, quoniam furens magis, àc turgens materia illius eſt: furit autem introrſum magis & circa principalia membra, hepar, cor, & cerebrum. omnis autem furens humor irritat plurimum, & cogit expelli, quare à partibus, quę introrſum ſunt, motus fit pręcipue ad emũctoria principalium membrorum: mouetur autem non ſolum materia furens, ſed & quę illi commiſta eſt, propter quod abſceſſus maxime fiunt, & non maculę: contingit tamen & illas quandoque ſimul fieri expulſa

tenui materia quadam circa cutem, præsertim vbi in sanguine infectio fit: ita igitur se habent, quæ contagiosæ vocantur febres. Nunc ad alios morbos pertranseamus, qui & ipsi in contagione consistunt.

De phthisi contagiosa. CAP. IX.

QVi de phthisi hactenus tractauere, videntur quidem de ea egisse magis, quatenus primo in nobis fit, & originem habet aut ex defluxionibus, quę ad pulmones feruntur, aut è fracturis quarundam venarum, aut sanie derelicta: vel è pleuretide, vel peripneumonia, & similibus: de ea vero, quæ ex contagione concipitur, nulla quidem, aut quā paucissima tradidere. Nos vero eam, quę in nobis primo fit, non negligentes, ac supponentes magis, nunc maximè de ea agemus, quę in contagione versatur, quod institutum est nostrum (constat enim & contagione concipi) & propriam quādam animaduersionem exposcere demonstrabimus. Nostri tabem vocant, quod vocabulum sicut & apud Gręcos phthisis, interdum communius est pro cōsumptione corporis, quęcūque sit interdum proprie magis, quum pulmonis vitio per se contingit: quod rursus dupliciter solet euenire, quandoque quidem ex vlcere in pulmone habito, vnde sanies vera emanat, quandoque non ex vero vlcere, nec vera sanie, sed magis in saniem quandam conuersis pituitis, quę illuc descendere.

Verum & illam quoque possumus phthisim satis proprie appellare, quę corruptis putrefactisque

ctisque pituitis ita pulmonem affecit, vt, si non vlceratus est, at flaccidus tamen & putridus iam reddatur: quippe factis dissectionibus quorundam vidimus interdum partem pulmonis sinceram, & nullatenus vitiatam, partem nondum exacte putridam, nondumque vlceratam, sed tamẽ flaccidam, mollemque, atque in marcorem tendentem, quandoque & totum pulmonem talem vidimus: quare, quum iam marcor ille in pulmonem serpit, phthisicum appellare merito hominem possumus: quum vero simpliter corrumpuntur pituitę circa pulmonem, nondum autem affectus ipse est, tum non vocari phthisicus homo debet, sed aut dyspnoicus, aut quid tale. Quæ igitur sint phthisis illius causæ, quæ in nobis primo fit, satis esse notum medicis arbitror, quarum nullam necesse est in ea pręcedere, quæ è contagione concipitur: potest enim esse, vt quis nec distillationibus detentus sit: nec venam fractam gerat, neque vllo vlcere circa pectus affectus fuerit, nec pleuretidem passus, nec demum vllo vitio tactus, sed optime sanus existens ex consuetudine tamen, & conuictu cum phthisico, aut ex fomite labem illam contraxerit: nam mirum profecto est, quanta tenacitate, quanto tempore seruetur virus illud in fomite, ita, vt vestes, quas phthisici gestauere, sæpe visæ sint post biennium attulisse contagionem: quinimo tales etiamnum fiunt & cameræ, & lectuli, & tabulata, vbi phthisici periere. In fomite igitur illo non aliud putandum est relinqui, quàm semi-

naria

naria contagionis ex ea putrefactione euaporantia, quę in phthisi fit, quorum mira quædam est analogia, quando ea non ad oculos, non ad palatum, non ad aliud membrum contagiosa sunt, quàm ad pulmonem, causam in vniuersum supra monstrauimus, neque.n.omnia in omnia agunt, sed solum quæ & agentis, & materiæ, & applicationis rationem certam habent, atque ob id analoga dicuntur. Signa autem iam tabefacti pulmonis sæpe oculis patent, sæpe enim frustula etiam ipsius per sputum reiecta apparent, tabescentis, & flaccidi iam, non ita manifesta sunt signa, sed tamen, quum prolongari morbum vides, sputa horribilia aspectu apparere, fœtere, ac saniem reprę sentare, quum & genæ roseæ fiunt, tum certo scire potes tabescere iam pulmonem, præsertim si è contagione concepta fuerit phthisis: conceptæ autem per contagionem indicia habere poteris, si caussas diligenter inuestigaueris. Similes autem contagiosis & illæ sunt, quæ hæreditariæ à parentibus contrahuntur, mirum enim est quasdam familias vsque in quintam & sextam generationem omnes eadem tabis conditione perire, & quosdam eadem ætate.

De rabie. CAP. X.

NOn minorem admirationem præbet rabies, de qua, sequitur, vt agamus, ea per se teneri animal nullum præter canes Galenus scribit, atque ita certe conspicitur, quæ vero anima

animalium rabidi canes momorderint, rabire omnia præter hominem Aristoteles tradit. Quæ autem hac in contagione spectantur, hæc ferè sunt. In primis constat non concipi eam contactu omni, non fomite, non ad distans, sed tum solum, quum è morsu canis ita dilaceratur cutis, vt sanguis eliciatur, quasi in sanguine ipso contagio fiat per contactum dentis & spumæ animalis rabientis. Serpit præterea tam segniter, & per moras, vt rarissime ante vigesimam diem prodatur infectio, maiori ex parte post trigesimam, multis non nisi post quatuor aut sex menses, quibusdam etiam post annum, aliqui & post quinquennium manifestari tradidere: vidi ipse puerum, qui octo post menses, ex quo demorsus fuerat, contagionem ostendit, ex qua mox periit. Interea nec febris vlla sentitur, nec vllum aliud malum, nesciente ægro, quanta pernicies lateat, quam mox tum ferè percipit, quum ea ad cor pertingit, quò vbi peruenit, incredibili cruciatu hominem affligit, cor, & præcordia vellicantur, æger nec stare, nec quiescere potest, sed more furentis huc illuc agitur, manibus corpus dilacerat, sitit immense, sed illud maximum incommodum accedit, quòd & aquam & liquida omnia adeo reformidat æger, vt potius emori eligat, quàm bibere, aut ad aquam deduci, tum vero & alios ipsi mordent, spumatos, oculi torui aspectu sunt, ac demum fatigati vitam miserabiliter efflant.

Ferũt & si quis sub sorbo arbore iacuerit, qui aliàs

aliàs demorsus à cane rabido fuerit, rursus in rabiem verti. De his igitur quærendum est, quibus è causis fiant, verum non per eas rationes, quas demonstrationes appellant, sed si rationabiliter & ex communibus locuti fuerimus, satis fecisse existimari debemus. Quoniam igitur fomite non concipitur hæc contagio, nec in cute fit per contactum simplicem, sed dilaceratione cutis indiget, existimandum est semina illius non admodum lenta esse atque ea crassiora fortasse, quàm vt in foraminibus condi possint, quare non nisi sanguini agglutinari, spuma, in qua seminaria latent, illi commista: porrò & quoniam tarde serpit, par est putare analogiam eius esse vel ad solidas partes, quales sunt nerui, & eiusmodi, vel ad crassum aliquem humorem: at constat solidorum nullum hac in labe corrumpi, quare ad crassos humores analogam esse contagionem: tales autem sunt phlegma, & melancholia: videtur autem ad melancholiam magis ea esse analogia, quia videmus rabiosos, demum etiam furentes fieri, quemadmodum & melancholicos, deinde quia & canis, à quo primum contagio oritur, valde melancholicum animal est, & siccum: porró phlegma in humano corpore multum est comparatione melancholiæ; quod & aptissimum est, vt putrescat: quare si in ipso foret contagio hæc, non tandiu lateret, vt post annum manifestaretur: at melancholia, quoniam & paucior est, & frigida, & sicca, & minus apta putrescere, diutius seruare latentia seminaria potest. Febrem

brem autem non excitat hæc contagio nisi ad postremū, quoniam sensim fit,& quod euaporat,non statim ad cor fertur,sed longe post, aut etiam expellitur:propagatur tamen per partem post partem ad interna, ac demum ad præcordia,quò vbi peruenit,& febrem suscitat, & septum transuersum,& cor ipsum conuellit, ac postremo furorem & mortem affert. Maxime autem tanguntur ea canes, quoniam, vt diximus,maxime sicci sunt, & adusti sanguinis: primum igitur ij more melancholicorum tristes fiunt, & solitarij: mox paulatim incalescente sanguine ad omnia indignabundi fiunt, cuncta incipiunt odisse,ac iam & præ iracundia mordent:oculi rubent,os spumat, ac tandem in furorem aguntur:animalium vero, quæ momorderint,omnia rabiunt,& moriuntur præter hominem quod iccirco fit,quia animalia propter feritatem,in qua cum cane conueniunt,concepta contage necessario rabiunt propter analogiam: hominis autem natura longe aliena est ab ea fatitate & conuenientia, propter quod nec analogiam promptam habet ad suspiciendum:vnde fit,vt non omnes, qui demorsi sint, etiam rabiant, sed multi beneficio temperaturæ ex se,aut non contrahunt contagem,aut superant:atque hoc ego illud esse existimo, quod Arist.voluit,quanquam scio esse, qui in eo textu,vbi hac de re agitur,non legendum esse pręter hominem, sed prius, quàm homo, volunt, quasi Græca lectio nō πλὴν,sed πρὶν audiri debeat,quod nullam habet necessitatem. Cur autem

tem adeo reformident liquida & canes ipsi, & qui à cane demorsi sunt, vnde & hidrophoui appellantur, difficultatem habet, & abditissimam rationem. neque enim illud credendum est,quod multi dicunt, & Ætius etiam existimare videtur,iccirco ita timeri aquam; quòd iis appareat sese catulos quosdam in aqua cernere, quandoquidem nonnulli eorum,qui iam aquam cœperant formidare,interrogati, nunquid tale appareret, vt viderent, nihil tale videre responderunt. Vtrum igitur, quemadmodum & quibusdam aliis morbis abominatio quorundam fit propter indispositionem stomachi,aut linguæ,ita & in rabie detentis accidat? an magis defectus & dispositio non est in stomacho,& lingua. nam & sitiunt, & quantum è lingua est, humida etiam expetunt,sed defectus potius in phantasia est? cuius signum est, quòd nec videre volunt,nec tangere, quanquam vti potum, appetant humida. Fortasse igitur(vt diximus in iis, quæ de sympathia) phantasia quorundam memoriam excitat, quæ pauorem solent incutere, quod & in rabie potest contingere. quoniam enim & spuma circa os eorum obuersatur, & corde pręcipue liquescunt,ex his phantasia fit quædam liquidi eos extinguentis,vnde formido fit, quotiès aut vident,aut tangunt, aut & audiunt offerri liquida sibi.

In ægris autem phantasia fit horribilium ex paruis occasionibus,vt sæpe ex aspectu paruarum figurarum in parietibus videmus ægros, &

& lupos,& canes,ſubimaginari, acclamare, & iubere, vt inde auferantur. An(quemadmodum diximus in ſympathiis)quæ exſiccata ſunt, humida poſſunt appetere,& trahere, quum forma ſecundum naturam per ſe remanet, quanquam actu & per accidens aliter ſit:at vero, quum ſiccitas eo vſque proceſſit,vt iam forma naturam non ſeruet amplius, ſed iam ab ea ceciderit,tum ſicca illa non ſolum non appetunt humida, ſed vti contraria abhorrent, & à ſe abdicant: quemadmodum accidit & in iis,qui prope mortem ſunt, omnem enim & cibum & potum ita abhorrent, vt nihil moleſtius & horribilius iis offeratur, quàm cibus & potus, quoniam membra iam priuata natura ſua ſint, ita igitur in rabie facta exſiccatione tanta, vt iam natura propria collapſa ſit, &, quæ prius vti conuenientia & bona recipiebat, nunc vti contraria & horribilia recipit, non ſolum potus liquidorum omnium, ſed & phantaſia abominationem parit: exſiccari autem rabie affectos manifeſtum eſt,quum etiam & in conuulſiones ex ſiccitate incidant.

Cur vero &, qui ſub ſorbo arbore iacent, rurſus in rabiem vertantur, ſi aliàs rabidi fuere, conſimilem habet latentem cauſam, ſi modo verum eſt, quod fama quadam circumfertur: nihil autem prohibet vapores, qui ex ea arbore continenter exhalant, ſtyptici quidem, &, ſi licet dicere, melancholici,ad hominem delatos,& intus calefactos idē facere poſſe, quod & ſeminaria rabie,

magis

magis autem in eo,qui rurſus rabidus, propter relictam diſpoſitionem. Atque hæc de rabie probabiliter dicta ſint.

De Syphilide morbo,ſeu Gallico. CAP. XI.

NVnc ad eas contagiones pertranſeamus, quæ extrinſeca magis tentant, incipientes à Syphilide morbo: quippe nouum & diu noſtro orbe incognitũ morbum inter alia admiranda noſtra tempeſtas vidit, qui Europam ferè omnem, Aſiæ vero, atque Aphricæ partem non paruam occupauit: in Italiam vero ferè iis temporibus erupit, quibus Galli ſub rege Carolo regnum Neapolitanum occupauere; annos circiter decem ante 1500. à quibus nomen Morbo inditum fuit Gallicus appellatus: Galli vero nominis iniuriam in nos retorquentes morbum Italum vocant, Hiſpani Paturſam, Germani nunc Meuium, nunc Gallicum dicunt, nonnulli nouo impoſito nomine Pudendagram appellauere, quòd à pudendis inciperet, ſicuti & Mentogram, quòd à mento inciperet, nouum morbum apud antiquos appellatum fuiſſe Plinius eſt author: nos Syphilidem in noſtris luſibus appellauimus. Hunc autem morbum noſtro orbi adeo nouum, familiariſſimum tamen certis regionibus ferunt, qui per Hiſpanas nauigationes nouum mundum comperere, vbi vel plurimum abundet ea contagio, non ſecus illic domeſtica, ac apud nos ſcabies. Principio igitur, quum is apud nos apparuiſſet, hæ ferè notæ conſpiciebantur in eo morbo: oribatur in quibuſdam ſine vlla ab alio concepta

pta contagione, in quibusdam (quę maxima pars erat) è contage excipiebatur, verum non ex omni contactu, neque promptè, sed tum solum, quum duo corpora contactu mutuo plurimum incaluissent, quod precipue in coitu eueniebat, quo maxima mortalium pars infecta fuit: visi tamen infantes nonnulli fuere, qui è suctu lactis à matre, aut nutrice infecta consimiliter affecti sint. Fomitem autem non relinquebat ea contagio, aut non nisi maxima quadam occasione, neque ad distãs etiam sese propagabat: sed neque statim manifestabatur, verùm certo tempore delitesceb at, interdũ quidem per mensem, interdum per duos sæpe & per quatuor menses. Inter ea tamen signa nonnulla aderant conceptę labis, animum tristitia quædam detinebat, corpus lassitudo, pallor faciem, tandem, quod in maiori parte inerat, vlcuscula quædam circa pudenda oriebantur, iis non dissimilia, quę solent ex fatigatione contingere, quam cariem vocant, sed natura longe impar. nam hęc & emori contumax erat, & victa vna parte alia regerminabat immortali propagine: post hęc crustosę quædam pustulæ per cutem erumpebant, in quibusdam quidem à caluaria incipientes (quod vt plurimum erat) in quibusdam in aliis locis: paruę primum eæ apparebant, mox augebantur paulatim ad magnitudinem cooperculi glandis, & similitudinem etiam, iis non absimiles, quę in pueris Achores vocantur: differentię earum multę visebantur, quibusdam paruę, & ficciores, qui-

m buſ

busdam maiores,& pinguiores,nonnullis liuidæ,aliis exalbidæ leuiter pallentes,aliis duriores,& subrubentes : omnes autem paucis post diebus aperiebantur, ac mucore quodam mucilagineo fœtido manabant, nec dici potest, quantus ille mucor perpetuo efflueret, quanta sordities: exulceratæ deinde exedebant more eorum vlcerum, quæ phagedenica appellantur,atque interdum non solas carnes, sed & ossa etiam ipsa inficiebant. Quibus autem circa superiora vigebat malum, iis distillationes prauæ contingebant,quæ modo palatum, modo gargareonem,modo fauces & tonsillas erodebant:labia quibusdam consumpta sunt, quibusdam nasus,quibusdam oculi, aliis pudenda tota. Adhæc autem magna ex parte gummositates quædam per membra concrescebant magna deformitate:nam sæpe oui,sæpe panis magnitudinem æquabant, quibus apertis mucor suberat albus, mucilagineus: tenax is callus maxime in brachiis & cruribus accidebat, qui interdum vlcerabatur, interdum integer vsque ad mortem perseuerabat. Præter prædicta omnia,quasi parua illa forent, ingentes lacertorum dolores accedebant, sæpe cum ipsis pustulis,interdum ante,nonnunquam post, & ipsi quidem diuturni, quibus nihil crudelius aderat, affligebant præcipue noctu, dolor autem non proprie in iuncturis inerat, sed circa lacertos ipsos & neruos. Verum quibusdam nihilominus sine dolore vllo oriebātur pustulæ,quibusdam sine pustulis dolores,maior pars

vtrisque

vtrisque affligebatur. Interea languebãt membra omnia. macies corpus detinebat, nullũ aderat desiderium cibi, nullus somnus, sed mœror, & iracundia assidua, & amor decubitus, facies & crura turgebant: quandoq; & febricula quędam concomitabatur, sed raro, dolebat quibusdam caput, dolor is erat diuturnus, & nullis medicaminibus parens: sanguis, si hauriebatur, insincerus, mucosúsq; spectabatur: vrina crassior, pinguis, diuulsa, & subrubens, quo solo signo, quum non adesset febris, multos prænouimus eo teneri morbo, egestiones ægre reddebantur, & illæ mucosæ, siccæ. his ergo notis tenebãtur, qui tum eo morbo laborabant. Loquimur autẽ de his, quasi de præteritis, quoniam, tametsi nunc quoque ea contagio viget, post tamen illa prima tempora immutata videtur. abinde enim annis ferè xx. cœperunt pauciores videri pustulæ, gummositates vero plures, quum è cõtrario primis annis fuisset, factæ item fuere pustulæ (si quæ apparebant) sicciores, ac dolores (si qui accedebant) cuiuis sunt acerbiores. Porrò & annis labentibus, annis iam ferè vj. in quib. nunc sumus, magna rursus mutatio facta est eius morbi: quippe quum in valde paucis pustulæ iam visantur, & dolores ferè nulli, aut multo leuiores, gummositates vero multæ, &, quod mirum omnibus visum est, capillorum, & reliquorum pilorum casus homines ferè ridiculos facit, aliis sine barba, aliis sine superciliis, aliis glabro capite in conspectum venientibus, quod infortunium prius putabatur ex

medicaminibus euenire,præsertim ex argento viuo,mox certiores facti omnes sciunt ex ipso morbo immutato procedere,quinimo &(quod peius est) iam nunc multis videntur labefactari dentes,quibusdam etiam cadere.

De causis. CAP.XII.

IGitur,quum primum tam nouus apparuisset morbus,magna statim inter medicos oborta controuersia fuit,aliis contendentibus nullam ab antiquis factam de eo mentionem fuisse,aliis contra fuisse factam, his quidem Elephantiam existimantibus , illis vocatum ab Arabibus Safati, aliis Lichenas. Primus Nicolaus Leonicenus, vir doctissimus & grauis eam difficultatem sustulit , aperte monstrans nullum horum esse , sed prorsus apud antiquos innominatum fuisse morbum:quanquam posteriores quidam obstinate quidem magis,quàm rationabiliter,tanto viro non plane assensere, Elephantiasim omnino asserentes esse : de quo mox pauca quædam & nos dicemus.Cæterum quicũque hactenus de eo morbo scripsere, alij quidem,quid non esset,magis dixisse videntur, quàm quid esset:alij eam rationem quæsiuisse magis, quæ circa formam versatur, quòd esset ægritudo partim in compositione , partim in complexione,& vnitate,& id genus,materiam vero,& principia , quæ magis fuerant perquirenda,reliquere : alii materiam quidem attigere,principia vero , & rationem eam, quæ è contagione dependet, non , vt par erat, sunt prosecuti. Nos vero in iis lusibus , quos ad

PETRVM

PETRVM BEMBVM nunc Cardinalem ſcripſimus, quo fortè tẽpore à peſtilentia rus pulſi multum ocij nacti eſſemus, de his omnib. quædam certe attigimus, verum quantum Poetica concedere potuit: quæ quum non admittat omnia, multa quidẽ prætermitti à nobis neceſſe fuit pro toto negocio, quę ſi nunc proſequamur, operæprecium facturos eſſe nos exiſtimamus. Quod igitur ad primam morbi originem attinet, arbitrati ſunt aliqui contagionem hãc è nouo illo mũdo delatam ad nos fuiſſe, quem Hiſpanæ nauigationes adinuenere, vbi ea labes quamplurimum viget, cuius ſignum id afferunt, quod tum & morbus hic apud nos primum apparuit, quum & nauigatio illa facta fuit, & commercia habita illius gentis, propter quod & primum apud Hiſpanos viſus fuit: quare totam labem hanc conſiſtere putant in cõtagione vnius ad alium. Sed profecto, tametſi maxima mortalium pars è contagione morbum hunc contraxit, obſeruatum eſt tamen innumeros alios ſine vlla contagione per ſe infectionẽ eam perpeſſos fuiſſe: impoſſibile præterea fuiſſet tam paruo tempore cõtagionem, quæ per ſe ſegnis eſt, nec concipitur facile, tãtum terrarũ peragraſſe ab vna claſſe ad in Hiſpanos primum delatam, quando conſtat aut eodem tẽpore, aut ferè eodem & in Hiſpania, & Gallia, & Italia, & Germania, & tota ferè Scythia viſam fuiſſe. Adde quòd prædixiſſe illam Aſtronomos certis ante annis non paruum indicium eſt aliud ſubeſſe illi principium, quã

ſimpliciter contagionem. Primum igitur illud mirum videri non debet nouos atque inſolitos morbos certis temporibus apparere, non quidem delatos ab vna regione ad aliam, ſed ſuis cauſis exortos: anno 1482. pleuretidis genus quoddam erupit, quod totam ferè Italiam affecit: noſtris vero temporibus illæ prius non viſæ in Italia febres apparuere, quas lenticulas vocant, de quibus ſupra egimus: vidimus & annis ſuperioribus lippitudinem contagioſam quaſdam ciuitates inuaſiſſe: vidimus & peſtem illam ſolis bobus communem, de qua ſupra meminimus: quam ob rem nec mirum eſſe debet, ſi & Gallicus morbus non prius cognitus in noſtro orbe per multa ſecula, nunc primum eruperit: venient & ægritudines aliæ nouæ inuſitatæque, quum tempus feret, ſicuti & Mentagra apud antiquos, quæ poſtea amplius nunquam viſa eſt; hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus noſtris rurſus videndus renaſcetur, quemadmodum & præteritis ætatibus viſum à maioribus noſtris fuiſſe credendum eſt, de quo non pauca indicia etiamnum ſunt. Tonſor quidam amicus noſter libellum habebat experimentorum quorundam antiquum ſatis, inter quæ vnum inter alia ſcriptum erat, cui titulus erat, ad ſcabiem craſſam, quæ cum doloribus iũcturarum accidit: is ergo, quum primum recentiſſimus eſſet morbus, memor medicaminis conſuluit medicos quoſdam, num vti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per ſcabiem

biem crassam significari existimabat: medici auté inspecto medicamine acriter prohibuere, quod ex argento viuo constaret & sulphure: fœlix, nisi medicos illos consuluisset, incredibili quæstu diues futurus: paruit autem nec ausus est experiri medicamé: quod demum expertus atque optimum agnoscés valde indoluit, quòd sero vsus eo fuisset, quęstu iam per alios sibi abrepto, ex quo videre profecto possumus aliis etiam ætatibus visum eum morbum fuisse. Sunt, qui putent & Auicennam illum significasse capite de olibano, quum dixit Thus valere dolori composito illitum ex aceto & oleo. [Et est dolor, inquit, cum quo proueniunt in corpore sicut verrucæ cum deambulatione sicut formicæ: sed certe hoc nihil est, quoniam Auicenna illic transfert, quod Dioscorid. scribit de Thure, quum dicit, Formicantes verrucas inter initia, impetiginésq; ex aceto & pice illitum tollit, per quæ Mirmecia intelligit.] Vt ergo ad propositum reuertamur, inter nouos morbos, & eos, qui raro in lucem veniunt, collocandus est morbus Gallicus: quare, & causas illius, ac principia oportet ex iis esse, quę raro & ipsa contingant: esse autem talia, vt communia sint non solum multis mortalium, sed & regionibus multis: quod certe in nullam aliam causam referri potest, quàm in aeris constitutionem: qualis autem ea fuerit, & ex quibus principiis exorta, nunc est inquirendum.

Quoniam igitur analogię suę sunt in contagiosis, & principia oportet esse analoga (vt

cælo ſcilicet, & ſyderibus alterantur, & variis afficiuntur modis, nihil aliud eſſe poſſe videtur, quod in tot regiones per tantum ſpatij potuerit aerem tam male afficere, niſi cæli & ſyderum conſtitutiones, & eæ quidem, quæ & raro accidunt, & magna, quum accidunt, poſſint efficere: ſupra autem monſtratum eſt tum magna & portentoſa poſſe huc ſydera inducere, quum plura eorum in vnum coeunt, ac talem certe coitum & conuentum ſyderum vidit tempeſtas noſtra trium ſuperiorum, Saturni, Iouis, & Martis, qui conuentus & raro accidere ſolet, &, quum accidit, magna ſemper apportare conſueuit, tum quòd ea Sydera potentiſſima ſunt, tum quòd vnio illa diu perdurat propter motus tarditatem, præſertim Saturni, & Iouis: quam coniunctionem videntes Aſtrologi nouas magnáſque ægritudines portendi prædixere: ſiquid igitur probabiliter dici poteſt de principio tantæ contagionis, ita certe exiſtimandum eſt. Ergo facto eo ſyderum conuentu ingentem vaporum tractionem fuiſſe factam credendum eſt, qui commiſti aeri, diuerſimodeque agitati tandem ſordidam putrefactionem intulerint à qua ſeminaria illa in nos importata fuere, quæ ad ſordidos & mucoſos humores, quale eſt phlegma craſſum & mucoſum, haberent analogiam: vnde tandem contagio illa enata eſt, quæ mox tot mortalium, tot regiones male affecit, partim quidẽ aere ipſo principia & ſeminaria immittente, partim de vno in alium contagione pertranſeunte, ac de origine morbi

morbi & principiis eius ita traditum sit. Quòd vero & materia eius, ad quam ea principia habuerunt analogiam, sit phlegma sordidum & crassum, vt diximus, manifestissimum esse potest: si enim pustulas inspiciamus, illæ omnes pingues, mucore incredibili manantes fuere: si vero gummositates, & illæ concreto phlegmate constabant: quòd si & ad dolores ipsos lacertorum, & illi quidem idem ostendent, erant enim diuturni, extensiui, noctu affligentes: factis item dissectionibus lentor quidam per neruos & lacertos coextentus cernebatur: quare nemini dubium esse debet materiam eius contagionis esse mucosum phlegma & sordidum. Videntur autem pustulæ ex minus crassa materia originem habuisse, gummositates ex crassissima, dolores vero ex media quadam: quippe serpente contage per massam sanguinis, & pabulum sibi faciente in phlegmate, pars quidem, quæ minus crassa, minusque segnis erat, extra pellebatur ad cutim, atque illic sensim concrescebat in pustulas, quæ vero crassior aliquanto fuerat, & minus apta vsque ad cutim expelli, residebat circa neruos & lacertos, vbi coextenta dolores atrocissimos excitabat, crassissima vero circa partes quasdam coagulabatur, & in gummositates concrescebat. Non erat autem prompta contages, vt exciperetur, propter lentorem, in quo sepulta erant seminaria, sed indigebat concalefactione quadam corporum, sic enim quodammodo actu fiebant seminaria, & alteri agglutinari poterant, & se-

se ex

se ex analogo sibi pabulo propagare, quod non calefacta facere quidem non poterant, quasi coagulata, propter eandem causam & diu latebat contages intra corpus antequàm sese manifeste ostenderet, quoniam segniter serperet propter frigiditatem, & crassitiem materię, mox tamen exedebat, & solida etiam carpebat propter acuitatem seminariorum in dẽsa materia, quum actu fiebant, & putrefactio procedebat. Apparebãt autem primum vlcuscula circa pudenda, quoniam inde prima origo contagionis initium capiebat in maiori parte ex coitu: erãt autem & male morigerata ea vlcera, tum quòd locus ille per se satis putidus est, tum quia seminariis hinc inde dispersis iam fiebat, vt parte vna sanescente propter remedia, alia regerminaret. At pustulæ vt plurimum à caluaria occipiebant, partim quidem, quia pars illa propter sorditiem & crassitiem humoris, ex quo nutritur, quodammodo analoga est ad contagem, partim quòd omnis euaporatio sursum fertur, in omni autem putrefactione euaporatio plurima fit. Quibus autem pustulæ aderant multæ, minus dolorum accedebat, quòd materia multa excerneretur, ac simul signum id esset materiam esse subtiliorem: contra vero, quibus crassior erat, dolores quidem multi insurgebant, ac pustulæ pauciores: materia vero, quæ dolores dabat, non erat in iuncturis ipsis infixa, quòd crassior esset, quàm vt penetrare in iuncturas posset, quare super neruis & lacertis maxime residebat: affligebat autem

autem noctu magis,& Sole condente se, quoniam interdiu calor naturalis solet exteriora petere,ad ea,quæ moueri solent, membra demandatus à natura ad vigiliæ opera exercenda,nec non à lumine Solis excitus,quamobrem souebat quodammodo ea membra, & ventositates exoluebat, quæ lacertos & neruos extendebant, & vellicabant, ac simul & materiam concoquebat: noctu vero introrsum recurrere calor solet,& membra ea deserere, ad quæ per diem demandatur à natura:qua de causa dolores tum excitabantur, & distentiones maiores accrescebant destituta materia à calore fouente,& dissoluente ventositates. Annis vero labentibus mutatio quædam eius morbi facta est,quoniam dispositio prima, quæ in aere fuerat,iam cessauerat,nec morbus aliam sui propagationem habebat,quàm è contagione vnius ad alterum,propter quod perseuerabat: omnis autem contagio quanto magis abest à principio & prima origine, tanto siccior fit & terrestrior propter adustionem, quæ continenter coniungitur:qua de causa primi temporis contagiones quasi ortui & principio propinquæ, sordidiores pinguioresque visebantur, & pustularum plurium,minorum vero dolorum:quę vero annis post sequentibus contigere, vt pote adustæ & crassæ magis, pauciores quidem pustulas,maiores autem dolores dedere. nam & à principio,vbi plus erat pustularum,illic minus erat dolorum,vbi minus pustularum, plus dolorum cernebatur. Porrò & annis hisce vltimis

mis, quaſi in ſenio exiſtente contage, & materia facta craſſiſſima, maior adhuc mutatio facta eſt. nam gummoſitates multæ apparent, puſtulæ autem pauciſſimæ, & illæ ſicciores, dolores autem ferè nulli, aut longe minores, quòd materia propter craſſitiem facillime concreſcat in gummoſitates, extra autem non facile propellatur ad cutim, vel reſideat circa lacertos: quòd ſiquid tamen ad cutim peruenit, id tenue quoddam phlegma eſt, quod ſalſedinem quandam acquiſiuit ex aduſtione, quare ad radices pilorum latum pabulum eorum abſumit, vnde & ipſi mox cadunt, ſicuti in porrigine, Alopecia, & Achoribus ſiccis accidit. Fortaſſe autem & idem fit in hoc morbo nunc, quod & in Alphis accidit, in quibus decidunt pili materia quadam alba mucilaginoſa coextenta ad radices eorum. nam vidimus quoſdam, quibus barba deciderat, conſimilem quendam ſub cute coextentum humorem habuiſſe: quod facillime poteſt nunc euenire in euaporatione, & ſecretione, quæ fit ab ea materia iam penè vitrea coagulatis vaporibus, vbi ad pilorum radices peruenere: quocunque igitur modo id fiat, exiſtimandum eſt ſenium iam huius morbi incepiſſe, nec longe poſt futurum, vt ne per contagem quidem ſe propaget, quoniam materia in dies frigidior fit, & terreſtrior, in qua & ſeminaria tum pauciora, tum & debiliora in dies gignuntur, propter quod nec tam facile concipitur nunc ea contagio, vti prius ſolebat: quare & tandem fiet, vt nec ſeſe poſſit propagare

gare,ſed deſinat, reuerſura mox, quum eadem principia,& eædem cauſę reuertentur. Eſt autem certis regionibus familiaris contages, vt in Hiſpana vocata inſula, & vicinis aliis, quoniam(vt diximus) ea diſpoſitio, quam ad nos temporis longitudo attulit, illic connaturalis viget huic morbo gignendo, quemadmodum Elephantiæ Ægyptus Iudæaque familiaritatem quandam habent. Quæ igitur principia & cauſæ fuerint nouæ huius contagionis, & quo conſiſtat,& quam habeat analogiam, & quæ ſint eius accidentia, & notæ, per hæc hactenus determinatum ſit.

De Elephantia. CAP. XIII.

NOn eſſe autem Gallicum vocatum morbum eum,qui Elephantia vel Elephantiaſis interdum, & Elephas à Græcis appellatur, ſufficere quidem ad oſtendendum ea poſſent, quæ Leonicenus vir tantus ſcripſerat : veruntamen, ſi & nunc quoque pauca quædam eadem de re adiiciantur, non inutile fuerit (vt promiſimus,)quando poſteriorum quidam plus ęquo obſtinati ſcriptis mandauere eundem eſſe morbum Elephantiam & morbum Gallicũ, atque eiſdem etiam remediis curari oportere: quod autem eos pręcipue decepit,id fuit,quòd videntes ipſi antiquos ſeorſum de Lepra ſcribere,& ſeorſum de Elephantia, tum exiſtimantes per Lepræ nomen ab iis intelligi illud, quod vulgo Lepram vocamus, neſciuerunt, quidnam eſſet Elephantia, niſi morbus hic, qui mox Gallicus eſt appellatus. Sed certe hæc

mon

monstrant antiquorum scripta parum fuisse considerata ab obstinatioribus hisce hominibus. neque enim ita est (vti ipsi putant) per Lepram à Græcis eum morbum intelligi, qui vulgo Lepra dicitur, sed aliam quandam longe leuiorem dispositionem, de qua simul cum Psora hoc est Scabie agunt, quæ via quædam est ad Elephantiam, quæ proprie passio illa est, quam non solum vulgus, sed & recentes medici tum Latini, tum Arabes Lepram vocant, Paulus de Lepra agens vnà cum Psora, horum, inquit, morborum vterque summæ cutis asperitas est, cum pruritu & corporis attenuatione, ex melancholico humore ortum habens. Galenus in libello de tumoribus. [Sunt autem Psora & Lepra melancholicæ passiones solius cutis, quæ si in venis & carne inualescant, Cancer nominatur, & Elephas: item quosdam dicit ex Elephantiosis factos fuisse leprosos, ægritudine in melius conuersa. Manifestum igitur esse potest leuiorem multo esse Lepram apud antiquos, quàm Elephantiam: quòd autem & Elephantia ea proprie sit, quę vulgo Lepra dicitur, ex his manifestum simul fiet.]

Nam, vt primum à nostris incipiamus, Plinius libro xxvj. nouos quosdam ponit morbos Elephantiasim, & Lichenas, quos sine dolore vllo, sine vitę periculo contigisse scribit.

[Diximus, inquit, Elephantiasim ante Pompeij Magni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientem in nare prima, veluti lenticula, mox inualescente per totũ

corpus

corpus maculoſa & variis coloribus,& inęquali cute,alibi craſſa, alibi tenui,dura, ceu ſcabie aſpera, ad poſtremum vero augeſcēte intumeſcentibus digitis in pedibus manibúſque. Ægypto peculiare hoc malum, & , quum in Reges nci diſſet, populis funebre, quippe in balneis ſolia ſanguine temperabant ad medicandum eam] Quis non videt per hęc non Gallicum morbum ſignificari, qui dolores vel ingentes afferat, ſed vocatam vulgo Lepram, quę ſine dolore accidit, quę à nare incipit, vt & Paulus, & Auicenna, & alii recentiores tradunt, quam Ægypto familiarem omnes dicunt, & ipſe pręſertim Galenus, quam demūm vnam humano leniri ſanguine conſueuiſſe libri omnes pleni ſunt? Arabes vero per Elephantiam non planè id intelligunt, quod Gręci & Latini, ſed tumorem quendam pedum ex humore melancholico, ceu è varicum genere, quaſi ſpeciem eam Leprę intelligant, in qua pedes more Elephantum tument: per Lepram autem id accipiunt, quod & vulgo Lepra dicitur, à Gręcis Elephantia: notę autem Elephantię, & accidentia hęc ſunt. Oritur primo ſine dolore vllo, ſine febre, ac delitet ipſa quoque certo tempore prius, quàm ſe prodat: mox prima vt plurimum indicia dat à nare oborta, parua veluti lenticula ſubnigra. Cutis deinde varia fit colore, duritia, aſperitate,attenuatione,quippe alibi liuida fit, alibi alba, alibi in atro ruffa, dura hic, illic lenior, alicubi aſpera,& ſquámoſa, alicubi craſſa,& veluti corium igne induratum. Puſtulę ſimul

mul per totum corpus enaſcuntur duræ; &, vt plurimum, purpuraſcentes, quæ tractu temporis exulcerantur, & pus emittunt, verum non multum, ac ſiccius, quàm in Syphilide. Circumtumeſcunt vicina membra, & alia contrahuntur, alia extenduntur: propter quod multis excauatur naſus, os vtrinque contrahitur verſus aures, oculi rotundantur, & ſimiles ſatyris (qui pinguntur) fiunt, vnde & Satyriaſis etiam is morbus appellari conſueuit, quanquam ſunt; qui Satyriaſim dictum putent propter tentiginem nimiam veneris, quę eo in morbo contingit: tument deinde digiti in pedibus ac manibus, ac pedes ſimiles fiunt Elephantum pedibus, vnde quidam volunt eſſe Elephanthiaſim appellatum, quãquam Archigenes à magnitudine morbi ita vocatum dicat. Adhæc autem & venulæ, quæ ſub lingua ſunt; ceu varicoſæ fiunt, pruritus adeſt; & cum eo tentigo veneris vehemens: fœtent mox, & tolerari iam non poſſunt, & multis alba per totum fit cutis; quæ inſanabilis habetur. Contagioſus porrò eſt morbus non contactu ſolo, ſed & fomite, & anhelitu etiam; quanquam tarde irrepat, & ſeſe propaget: in viros autē graſſatur magis, quàm in mulieres: quin & eunuchi pauciſſimi viſi ſunt eo malo correpti, propter quod & nonnullos legimus ſeſe caſtrauiſſe, ne eo tentarentur. Nationum vero aliæ familiarem habent, vt Ægyptus, & Iudęa, aliæ vix nouere: ſimpliciter autem extreme calidæ, & frigidę regiones eam labem ſentiunt magis, quàm mediæ, vt Aetius

authoritate Archigenis refert, propter quod Germani, & Scythę, & Ægyptij, & Arabes maxime illi obnoxij sunt, (quanquam Galenus contradicere videtur Archigeni, qui Germanos, & Scythias carere hoc morbo dicit) Itali vero & Græci minus:& certe semper apud nos visus raro fuit is morbus, quanquam per ciuitates domus, quæ Hospitalia vocantur,& suppellectiles sumptibus publicis paratę structéq; videntur Elephantiacis suscipiendis: verum, quos egohactenus vidi,nemo quidem,aut pauci è susceptis Elephantiaci mihi visi sunt, sed leprosi solum,aut impetigine quadam fera detenti,atque hæc ferè signa sunt, quę in Elephantia videri solent. Ex quibus vnusquisque videre potest longe alium esse morbum, qui Gallicus appellatur, qui non in melancholico humore sedem habet, sed in phlegmate sordido,qui non fomite afficit,non anhelitu,in quo tentigo in Venerem omnis abest, dolores autem vel acerbissimi adsunt.Quoniam autem & hic cõtagiosus est morbus, manifestum est includere ipsum seminaria contagionis, sicuti & alios: eorum vero analogia non ad mucosam & sordidam pituitam est, quemadmodum vocati Gallici,sed ad humorem melancholicum magis, quod pustulę ipsę maxime monstrant, durę,siccę,purpureę, tum & cutis durities, & inęqualitas:quod & omnes quoque, qui eo de morbo scripsere,attestantur,ut dictum est. [Elephantiosos,inquit Galenus,eodem modo curabis,sicuti & Cancrum,ex eadem enim materia

ria sunt: in libello de Tumoribus passio est Elephas propriam habens generationem in melancholico sanguine, tractu vero temporis nigra cholera fit:]ea de causa pustulæ ficciores sunt, vlcera vero minus mucosa, habent tamen sorditiem suam, quoniam putrefactio omnis per se sordida est: viros auté magis, quàm mulieres, tangit hæc contagio, quòd melancholici sanguinis plus habent viri. Sed cur frigidæ regiones, & Germani, & Scythæ magis ea tenentur, quàm Itali, & Græci, humidiores existentes? causa est (vt mihi videtur) quòd ij sanguine multo abundant, & eo quidem pingui, & vnctuoso, quare multa in eo exhalatio fit, quę cum ad cutim peruenit, ob densitatem eius, & frigiditatem regionis non euaporat tota, sed solum, quod tenuius est, crassius vero sub cute coit, atque illic exuritur, quod facile fit propter vnctuositatem: vnde non transpirans putrescit, & labem hanc gignit, cuius seminaria analogiam habent ad partes sanguinis crassiores, & melancholicas vnctuosas, propter quod & porcorum carnes maxime aptæ sunt ad Elephantias inducendas, ex iis enim multus fit sanguis exuri idoneus.

Quod vero Galenus scribit, non est, quòd regiones comparet nisi in victu, cuius causa Ægyptus familiarem habet eam labem, Germani vero, & Scythæ minus ex hac causa, Scythæ autem minime propter lactis vsum: qui vero in calidis regionibus degunt, crassum quidem &

ipſi ſanguinem habent, & denſam cutem, ſed alia de cauſa, quare & ipſis maxime exuritur ſub cute ſanguis,& putreſcit: mediis autem in regionibus temperatior eſt ſanguis, & bene tranſpirabilis caro: Mulieres vero, & Eunuchi, qui mulieribus ſimiles ſunt, propter frigiditatem ſanguinis & aquoſitatem minus eo tenentur morbo. Dolores vero non excitat Elephantia, nec cõuulſiones, vti in Gallico morbo ſpectantur, quoniam in ſicco magis conſiſtit, & materia, ſi qua eſt, non reſidet circa neruos & lacertos, ſed circa ſumma conſiſtit magis, propter quod nec febrem facit. Quærat autem fortaſſe quis, cur furorem non faciat hæc paſſio, nec amentiam, quum in melancholia exuſta conſiſtat: cauſam inde eſſe cenſendum eſt, quòd in furore, & amentia exuſtio præcipue circa cor & cerebrum verſatur, in Elephantia autem circa cutim magis: quòd ſi ſanguis forte & introrſum vratur, non ita tamen exuritur, vt furorem faciat natura ſemper ad ſumma pellente, quod vitiatur. Tument autem membra, quoniam materia multa ſub cute collecta caleſit non tranſpirans, & coextenditur: porrò & nutrimentum in iis locis non plane concoctum, ſed vitioſum in tumorem concreſcit. Pruritus vero fit propter acrimoniam aduſtionis, propter pruritum autem tentigo circa genitalia, ad quod non parum facit natura melãcholiæ, quæ ſpirituoſa maxime eſt, vt Ariſtoteles docet. A facie vero id malum incipit, quoniam exhalatio omnis facillime ſurſum fertur,

præ

præſertim ad faciem, ad quam venulæ multæ terminantur, quæ & ſpongioſa eſt, vnde & aliæ multæ infectiones faciem præcipue tentant, vt Ionthi, & id genus. Tarda vero eſt ea contagio, quoniam in humore craſſo conſiſtit. Cur autem fomitem ipſa relinquat, Gallicus autem morbus non, quum lentore maiori abundet, dubitationem habet: dicendum ſeminaria in Gallico morbo propter lentorem & frigiditatem ſtatim coagulari, & aut non agglutinari in fomite, aut, ſi agglutinantur, nó inficere alium frigida & coagulata exiſtentia, niſi valde calefiant: propter quod viſi quidam ſunt, qui è linteis, vbi dormierant Gallico morbo ſordidiſſime exulcerato affecti, conceperint infectionem: cæterum fomitem non relinquit vt plurimum ea contages: quæ autem in Elephantia ſunt ſeminaria, calidiora multo exiſtunt, vtpote in aduſtione quadam conſtituta, propter quod non coagulantur: lentorem autem habent tantum, quantus ſufficit, vt in fomite agglutinetur. Fit porrò Elephantiaſis aliquando quidem per ſe in aliquibus, & primo, in quibus melancholicus eſt ſanguis, & multus, & vnctuoſus, & cutis denſior: quandoque ab alio concipitur, in quibus non neceſſe eſt ſanguinem eſſe per ſe male affectum, ſed male afficitur à ſeminariis contagionis, corrumpentibus craſſam & ſiccam ſanguinis partem, ad quam habent analogiam. Atque ita ſe habet Elephantiaſis paſſio, quæ vulgo Lepra dicitur.

De Lepra propriè dicta, & Scabie. CAP. XIIII.

LEpra vero ita ab antiquis vocata in duobus præcipue differt ab Elephantia, loco, & materia: quippe profundius agitur Elephãtia, quanquã & ipsa circa summa versatur: Lepra vero in superficie magis est : materia porrò Elephantię crassior esse videtur , & exusta etiamnum magis , propter quod profundatur magis, vtraque tamen ex melancholico humore fit : nihil autem prohibet & in vtraque interdum coniungi aliquid salsę pituitę , vnde fit, vt nec Elephantia , nec Lepra vno semper visantur modo : quòd si diuturnior fiat Lepra, & tractu temporis malignior, tum in Elephantiam transit. Sunt autem in Lepra suę pustulę, atque interdum crebrę , cęterum ficciores, quàm in Elephantia , & squammantes magis, quàm exedentes : pruritus quoque plurimum infestat, macies corpus tenet, & , vt vno verbo dicatur, delicatior quędam Elephantiasis Lepra est. Oritur autem vt plurimum primo in nobis vitio humorum , & complexionis, & regiminis, nihil autem prohibet & contagione ab alio concipi : contrahitur autem & à natiuitate, sicuti & Elephantia. Psora autem, quam nostri Scabiem vocant, leuior adhuc dispositio est, quàm Lepra , transiens & ipsa in Lepram, sicuti Lepra in Elephantiam, quàm grauior vtraque fit: videntur autem Greci per Psorę nomen tantum eam scabiei speciem significare, quę ficcior est, & melancholię nonnihil sapit, quare contractius psoram capiunt, quàm nos scabiem.

De

De distinctione infectionum cutanearum.

CAP. XV.

QVoniam autem infectionum, quæ cutim carpunt, multæ sunt species, & multa nomina, sed confusa satis, bene erit de iis cursim pauca quædam notasse, vt cognoscamus, quomodo inter se differant, & quę contagiosæ sint, & quæ non. Ergo si cholera sit, quæ ad cutim propellitur, vel illic aliter clauditur, si quidem non putrescat, tum Erysipelas vocatum facit, pustulam. s. vnam, aut plures cum rubore, caloréq; multo, nõnunquam, & cum febre, interdũ quidem in facie facta, interdum & in aliis partibus: grauior autem multo est, quæ faciem carpit. nam sæpe è parua pustula accidit circustã-tes partes, & faciem totam adeo inflammari, vt & oculi aperiri non possint, & labia præ tumore deformia reddantur, quod fit communicata acrimonia ad circumiacentes partes: moderni Guttam rubeam appellant. Si ergo cholera imputrescens inflammata & accẽsa sit, Erysipelas hoc ferum facit, si vero inflammata non fuerit, alia Erysipelata ędit, quæ, è pura si sint cholera, simpliciter dicuntur Erysipelata, si vero non è pura sint cholera, sed cõmista, nõ simpliciter dicũtur, sed cũ adiectione cõmisti humoris, vel ab scessus ab humore appellati: si quidẽ enim sãguini sit admista, ἐρυσιπέλας φλεγμονῶδες vocatur, si pituitæ, ἐρυσιπέλας οἰδηματῶδες, si melancholiæ, ἐρυσιπέλας σκυρρῶδες prædominante sẽper cholera: verum in hoc Scyrrhode, si inflammata, & accensa sit cholera, pustulam illã facit,

quæ ἐπινυκτὶς vocatur, quòd ſępiſſime noctu enaſcatur, Arabes Eſſere appellant: ita ergo ſe habet cholera, quæ non putreſcit. Quod ſi putreſcat iam, & ſub cute puſtulas faciat tum vocatos ἕρπητας, hoc eſt ſerpentes puſtulas gignit: quippe ſtabile eſt Eryſipelas, & vrit magis, ac ſquammas & cruſtulas inducit: ſerpit autem Herpes vocatus modo ſede priori relicta ad alias partes, transferentibus ſeſe puſtulis, modo & in priori loco manentibus, & vicina pabulantibus. Cuius ſerpiginis quum rationē multum conſideraſſem, non in aliam certe cauſam reducere potui, quàm in putrefactionem ſubtilem humoris. nam quòd non alia ſit differentia Herpetis ab Eryſipelate, qui ſubtilitas materiæ, durum quidem videtur, quando & Herpes eſſe, qui ἐσθιόμενος dicitur, craſſæ ſatis materiæ eſt, cuius cauſa etiam exeſt, & ille etiam, qui κεγχρία vocatur: quod præterea prohibeat, ne cholera, quæ Eryſipelas facit, in latus exedat, & pabuletur, ſi ſerpigo acuitatem ſequitur, quando cholera illa acutiſſima eſt? quare veriſimilius videtur in putrefactione quadam conſiſtere, quæ Herpetes facit, cholera: ſignum cuius eſt, quòd ſordidiores videātur ſemper Herpetes, quàm Eryſipelata: item & ſiccioribus indigent ad curationem, quum Eryſipelas indigeat humidioribus: porrò quę in putrefactione ſunt; promptiſſime in vicinum infectionem conſimilem transferunt, præſertim quòd cutem nō exurentes Herpetes in latus magis pabulantur: ſæpe igitur in parte prius infecta exhalat

halat materia ,quæ putreſit infectione ad vicinum communicata, ſæpe vtraque pars pabulo quodam inficitur. Ergo ſi putreſcat cholera, ſit autem in ſuperficie, tum ſimplex Herpes fit, qui ſerpit tantum, non autem exeſt, at ſi profundior fuerit, non ſerpit ſolum, ſed etiam exeſt, vnde non ſimplex fit Herpes, ſed ἕρπης ἐσθιόμενος, hoc eſt depaſcens vocatus, atque hic à craſſiori cholera fit, ille à tenuiori. Porrò ſi hic, quis Eſthiomenus dicitur, à cholera accenſa & inflammata fiat, Herpes ille fit, qui vulgo Ignis ſyluaticus appellatur, ſi vero non accenſa ſit cholera, Eſthiomeni ſimplices fiunt, atque hi quidem Herpetes à cholera fiunt pura: quòd ſi non pura ſit, ſed miſta tenui pituitæ, putreſcat autem, Herpetem illum gignit, qui κεγχρία, hoc eſt Miliaris appellatur, quòd puſtulæ ſimiles ſint granis Milij. Atque ita ſe habent Herpetes, quos Celſus per Ignem ſacrum intelligit: non enim, vt quidam volunt, per ignem ſacrum intelligitur ab eo Eryſipelas, ſiquidem de Igne ſacro ſeorſum, & de Eryſipelate agit.

Si vero ſanguis fuerit, qui in cutim influit, interdum quidem puſtuloſos abſceſſus facit, interdum maiores etiam quàm Eryſipelas ſit, quos phlegmonas vocant: rubent ij cum calore, & dolore, ac febre etiam vt plurimum: ſicut autem ſanguis quandoque purus eſt, quandoque miſtus, quod plurimum fit, ita & Phlegmō alius ſimpliciter dicitur, alius cum adiectione nominis admiſti humoris. ſi enim illi cholera admiſceatur, Phlegmon fit Eryſipelatodes, ſi vero

vero pituita, Phlegmon dicitur Edematodes, ſi
melancholia, Phlegmon Scyrrhodes dominan-
te ſemper ſanguine:ſpecies autem phlegmonis
ſunt δοτίων, φῦμα, φύγεθλον: Dotientem nos Fu-
runculum vocamus, abſceſſum in acutum ten-
dentem cum inflammatione, rubore, & dolore,
cui nonnihil choleræ admiſtum eſt: Phyma
vera Furunculo ſimile pene eſt, ſed planius eſt,
& rotundius, vulgus improprie Carbonem vo-
cat, multum differens ab eo, qui proprie Car-
bunculus dicitur. Fit autem Phyma è ſangui-
ne ſubaduſto, craſſiore, quàm qui Furunculum
facit: Phygethlon vero eſt, quòd noſtri Panem
vocant ob ſimilitudinem, alij & Bubonem:
quamquam ſunt, qui Bubonem appellant, qui
in carnib. laxis fit, Phygethlon vero, qui in ner-
uoſioribus: fit autem hic vel è puro ſanguine,
vel miſto tenui pituitæ. Si vero ſimul inflam-
matus ſit ſanguis, ac putreſcat, tum Bubones
peſtilentes facit, quos Auicenna Althoin vo-
cat: quòd ſi ſubtilis admodum ſanguis ſit, in-
fluat autem in ſummam cutem, puſtuloſos ab-
ſceſſus facit: ſi igitur non inflammatus quidem
ſit, calefactus tamen, vt quaſi ferueat, tum E-
xanthemata vocata facit, quas Plinius eruptio-
nes papularum vocat: vulgus ſufferſuras à fer-
uore, vt arbitror, dictas: puſtulæ ſunt vix cu-
tim excedentes, rubræ, confertæ inuicem, pue-
ris præcipue familiares, quum ſuper caleſcunt:
ſunt autem duum generum, quædam ſiccio-
res, & rubicundiores, quas Auicenna Plan-
tam noctis appellat: quædam vero in rubore
albi

albicantes tenui pituita commista sanguini, quę Græci ἵδρωα vocant, nostri Sudamina, Auicenna Desudationes: quòd si crassior aliquantisper sit sanguis, ac simul putrescat, non autem inflammatus, tum, si tenui choleræ commistus sit, vocatos Morbillos facit, si tenui pituitæ, Variolas, quę duo ἐξανθήματα etiamnum à Gręcis vocantur.

At, si pituita fuerit, quæ in cute tumores facit, si quidem humidum suum seruat, nec à calore fuit exsiccata, nec à frigore concreta, tum molles facit tumores, quæ, οἰδήματα vocantur, quidam tumores simpliciter transferunt, simplici nimis (vt mihi videtur) vocabulo, Arabes vndimiam vocant. Quòd si pituita aut calore, aut frigore indurata fuit, vocatos Scyrrhos facit, è quibus sunt Strumæ, quas χοιράδας Græci vocant, & Nodi, quos γαγγλία, & id genus glandulæ, & gummositates reliquæ, tum & Verrucæ, quæ Porra vulgo appellamus, quæ, si basi latiore sint, μυρμηκίαι vocantur, quasi formicantes: quòd punctiones in iis fiant, quasi formicarum: si vero sint basi tenuiore, ac veluti suspensę, ἀκροχορδῶνες nuncupantur. Auicenna vero Myrmecia confundit cum Herpete, & in Herpete curam ponit, quam Galenus Myrmeciis tradit, errore periculoso, nisi capitulis diuersis addita sint vni, quæ alterius sunt.

Sunt præterea ex hoc genere callositates quædam, quarum alij proprie Calli à nobis dicuntur, à Græcis τύλοι, tum & vocati Claui, ἧλοι à Græcis dicti. E pituita quoque &

aliæ

aliæ puſtulæ fiunt, quales ἴονθοι, qui à Latinis Vari, vulgo Coſſi vocantur, qui præſertim oriũtur in facie: ſunt & φλυκταῖναι, quas Auicenna nomine veſſicarum comprehendit: bullæ ſunt non diſſimiles iis, quas excitat aqua feruens, quibus tenuis ſubeſt pituita: proxima iis ſunt ψυδράκια vocata, Phlyctænis paulo duriora, quibus cum pituita tenuis ſubeſt melancholia, Plyctænæ vero è ſimpliciori ſunt pituita paululum inflammata, vnde & in bullam ſurgit: porrò è pituita ſalſa fiunt vocatæ à vulgo Volaticæ, Celſus Papulas vocat, Græci λειχῆνας, quanquam ſunt, qui Lichenas transferant Impetiginem, quod non rectè fieri arbitror. quòd autem, quas nos Volaticas dicimus, Celſo papulæ ſint, manifeſtum eſt, ſi materiam, ſi modum ſerpendi, qui ab ipſo traditur, reſpiciamus. ſunt autem duorum generum, alterum, quod fit è tenui pituita, & ſalſa per ſummam cutem ſerpente in orbem, quod paſſim nomine Volaticæ monſtratur, alterum, cui parum melancholiæ adiungitur, & profundius aliquanto ſerpit, & non præciſe in orbem, quod ſæpe in impetiginem vertitur: nec me latet Lichenis nomen à Græcis interdum latius capi pro fœdiori cutis habitu, vnde & Poeta ſordidos appellat Lichenas, & Plinius ipſe etiã nouum morbum Pompeij ætate viſum Lichenas vocauit, ſicuti & Mentagram: quę omnia ex ſalſa pituita fiunt putreſcente, cui quiddam melancholiæ permiſtum eſt, propter quod ſordida putrefactio fit. Gignitur præterea & Scabies è ſalſa pituita, cui

cui nomen commune non proprie inuenio apud Græcos, quando ψώρα aut illam significat apud ipsos, quæ apud nos impetigo dicitur, melancholica passio, & via ad lepram, aut si scabiem notat, illam certe speciem tantùm importat, quæ sicca dicitur scabies: quare de scabie videntur aut non egisse Græci communi nomine, aut de ea non egisse, nisi forte sub pruritus capite comprehenderint. Sunt autem & aliæ quædam è pituita passiones ἀχώρ, & ἀλωπεκία, & σίφιλις. Achores autem nos vulgo appellamus Latume, Plinius, Vlcera capitis manantia transfert, Arabes Saphati appellant: crustosæ sunt, & sordidę infectiones in capite, puerum præsertim, natæ, de quibus nec multa dicenda sunt.

Si vero humor, qui in cute tumorem facit, melancholicus sit, siquidem nec inflammatus fuerit, nec putrescat, Sirrhos melancholicos facit, alios quidem maiores, alios minores, & pustulosos solum: si autem inflammatus sit, & accensus, non autem putrescat, Cancer vocatum facit: si vero putrescat quidem, non autem inflammatus sit, tum Psoram & lepram gignit, & Elephantiam nondum feram, at si inflammatus simul sit, & putrescat, Elephantiam feram facit, cùm iam horribiles aspectu sunt, similiter & Carbunculum, quem Anthracem vocãt, generat. Impetigo porrò à nobis vocata non alia esse apud Græcos videtur mihi, quàm Psora & Lepra, quę secundum magis & minus illas quatuor species facit, quæ à Celso traduntur,

ex

ex quibus patet Impetiginem non esse Lichenas, vt multi vertunt, sed eam magis, quam supra vocauimus Volaticam, Lichenas esse: hæc enim à phlegmate salso, impetigo autem è melancholico humore magis fit. Ac de cutis infectionibus ita per transcursum determinatum à nobis sit, è quibus contagiosæ sunt Bubo pestilens, & exanthemata illa, quas Fersas & Variolas vocamus, & Strumę quędam vlceratæ, & Lichenes nonnulli, & Scabies, & Elephantia, & Achores, & Alopecia, & Syphilis, & Mentagra, & si quę alię sunt, in quibus putrefactio, & sordida fiat.

Hieronymi Fracastorij
DE CONTAGIOSORVM MORBORVM CVRATIONE,
LIBER III.

Quòd peculiaris curatio debeatur contagiosis morbis.

CAP. I.

HActenus ergo de contagione, quid esset, & quibus principiis & causis fieret, & quę essent differentię eius omnes, in vniuersum quidem lib. j. percurrimus, mox de contagiosis morbis, aut omnibus, aut maxime notis, qui essent, & quibus è causis penderent, & quomodo inter

ter ſe differrent, libro ij. diſſeruimus. Supereſt iam, vt de curatione omnium contagionum agamus methodo primum (vt par eſt) generali & communi, mox & propria cuique morbo: de quo quidem in primis ambigat fortaſſe aliquis, vtrum aliquam peculiarem & propriam curationem habeant contagioſi morbi ab aliis, & an tradita ſit à maioribus noſtris. mirum enim videri poteſt, ſi aliqua in his erat peculiaris methodus, prætermiſſam ab illis fuiſſe. At certe, ſi recte tradita ſunt, quæ ſupra determinata fuere de contagione, propria quædam & determinata curatio debetur contagioſis morbis, quatenus contagioſi ſunt, quando diximus eos & principio longe differre ab aliis, & modo materiæ, & putrefactionis, ac poſtremo & accidentibus ipſis, quibus omnibus ſua animaduerſio, & ſua curatio debetur. nam ſi quiſpiam recte ſe habens, tum circa humores proprios, tum & circa complexionem, & alia, phthiſim tamen ab alio per contagionem concipiat, plurimum profecto refert, ſi per initia aduoceris, & ſeminaria eius contagionis per ea extinguas, quæ dicemus, iis enim interemptis nihil præterea procedet morbus: ſimiliter & in Rabie ſe habet, & in Syphilide, & Scabie, & aliis: quinimo & in proceſſu quoque ſi ad communia remedia te conuertas, Catarrhum in Phthiſi expurges, materiam concoquas, nihil tamen operabere, niſi perpetuo ad ſeminaria animum, & curationem aduertas:

por

porrò & in febribus, quæ peſtilentes dicun
cur non iis remediis vtimur,quibus in aliis
lemus? cur protinus omnes clamant put
ctioni reſiſtendum eſſe, nec quidem ob
ctiones aperiendo,non plenitudinem euac
do,ſed propria quædam inquirendo, quæ
ſtant putrefactioni? quippe certus in his eſ
tredinis modus, qui propriam animadue
nem poſcit. Videntur igitur maiores noſtr
rationes quarundam contagionum trad
quantum ad quædam remedia, verum o
illa non ad contagionem, quatenus con
eſt,deſtinata fuiſſe, ſed aut fortuna quadan
uenta,aut ex ſimilitudine ad alia,vt venena
ſimilia,quæ res certior fiet per ea, quę
vnumquemque morbum dicētur,quod ian
grediamur,ab vniuerſali methodo & for
nitium capientes.

Quoniam autem duplex eſt medendi
altera,quæ præſeruat,altera, quę liberat
breuitatis gratia de ea, quæ liberat, inqui
nem faciemus, illud pollicentes, quod h
cte perſpecta vnuſquiſque viam habere p
quam facillimam ad eam quoque,quæ pr
uat. Qui igitur contagiones curare vole
hæc aduertat neceſſe eſt,primum videat,
nam contagio ſit, vtrum earum, quę ext
cus veniunt,& an ab aere, an ab alio ſit c
pta,an earum ſit, quæ in nobis primo fiu
vtrum contactu ſolo afficiat, an & fomite
& ad diſtans feratur,tum perpendat,qual
num acuta,an ſegnis, & quo in humore
h

habeat,& analogiam:necnon & quantum processit,si in principio sit, an plurimum sit progressa:& quibus in locis præcipue sit, intra ne tota,an extra tota, an vbique: & an solida occuparit,an per summa tantum erret: & vtrum velociter & large serpat, an tarde & anguste: &,vt summatim dicamus, differentiæ omnes contagionum ante oculos habendæ sunt.

De intentione,quæ habetur ad principia.

CAP. II.

HIs animaduersis tria principaliter esse scito, ad quæ intentio omnis dirigenda est: primum quidem principia,à quibus initium & originem putrefactio habet: secundum est,materia,quæ in via est,vt inficiatur, & iam cœpit: tertium materia,quæ iam corrupta est,nec amplius restitui potest:ac principia quidem quādoque (vt diximus) communia sunt cum aliis morbis,qui in putrefactione consistunt, quandoque propria contagiosis: communia quidē sunt plenitudo,obstructio, malitia humorum, & alia id genus, propria vero sunt seminaria ipsa contagionum, nihil enim prohibet aliquem plane sanum existentem, & mensuratē in humoribus & aliis se habentem, contagionem tamen ex alio contrahere. Ergo,si communia adsint principia, nihil aliud nobis dicendum agendúmue sit,nisi quæ medici iubēt agenda,quum plenitudines, obstructiones,& alia eiusmodi adsunt: vbi vero ea adsunt,quæ propria sunt cōtagionibus principia, tum magnā curā & diligentia opus est: protinus enim,

si seminaria ipsa aut enecare,aut educe
sis , aut frangere, morbus pręterea n
protenditur: quare maxime initia perp
potes iis adesse:quòd si non possis, scito
per totum morbi processum continen
ram ad seminaria adhibendá esse , ad q
tiplex ingenium est , & nunc vno modo
nunc alio agendum : possunt autem illa
tingui,&,vt dicitur,enecari,aut educi ,
gi & alterari , aut repelli. his autem
semper omnibus datur,nec conuenit,
do vno,modo alio,modo pluribus age
vt res,& occasio,& reliqua poscunt.Erg
guunt,& interimunt , & quę calidissim
& quę frigidissima,maxime autem , qu
tia dicuntur , aut vicina vrentibus , siu
gnem facere velis,siue per ea, quę Caus
cantur. extinguuntur quidem ab iis sem
ita,vt iis interemptis & totus simul int
tur,qui imminet,morbus,nihil enim re
quod prꝍterea sobolem gignat. nam ign
dem vis tametsi locum exurit, vltra tam
aliud nocumẽtum relinquit,quod vel ad
rem labem attineat,vel apportet nouam
rem : quare, vbi auxilium hoc adhiberi
& debet,nullum pręsentius est : porrò
guunt,& frigidissima,vt frigidę potus, d
suo loco dicemus , & ablutiones etiam ,
maximè valet ad ea seminaria , quę in f
bus continentur.

Sequens ad ea ingenium est euacuatio
certe difficulter admodum fieri potest ,

niam hinc inde dispersa sint seminaria hæc, & per se educi non satis commode possint: nihil tamen prohibet cum humoribus, quibus agglutinata sunt, simul & ipsa quoque educi, verum non nisi vi multa fit. Modi autem euacuandi præcipui sunt pharmaca, quæ aluum mouent, & quæ sudorem cient, & vrinam, & alia, de quibus circa particularia rursus dicemus, vt cucurbitulæ, & phlebotomia, & reliqua.

Quæ vero frangunt, & alterant seminaria, ea sunt, quæ antipathiam habent materiale, hoc est per qualitates notas contraria sunt. quoniá enim diximus seminaria hæc acrimoniam quandam habere, tum & in lentore quodam consistere, acrimoniam quidem frigidis frangemus, lentorem vero siccis potétia: exsiccant autem alia per qualitatem ipsam, quæ est siccitas, quæ quidem paruę actionis in tota natura est, alia per caliditatem, alia inbibitione, vt pulueres, & farinę, & id genus, alia modis omnibus, vt sal: quorum omnium interdum quidem vnum, interdum aliud magis conueniens est, quare & abundare oportet, vt eligere possimus, quę magis conducunt. Repellunt autem, quę proprie spiritualem antipathiam habent aduersus seminaria. diximus enim in natura dissensum hunc rerum esse, vt sese mutuo nonnulla pellant: quare sicut & venena, & seminaria contagionum antipathiam habent ad animam, & naturalem calorem, ita & quędam alia sunt, quę vti antidota quędam

antipathiam quoque & ad venena, ad se
ria ipsa habent,& ea repellunt : fortasse
& eadem obtũdunt alio modo: nam,qu
species tum veneni , tum contagionis a
mam vti inamabilis, & ingrata fertur, &
tiam ingerit,ita species eorum , quæ an
sunt , vti grata , & læta recipitur,qua q
obtunditur passio prior à veneno,& cõt
lata,& vigoratur anima : quod in fœtore
fieri manifestum est , vbi per odorata re
nos sentimus. Quod igitur in contagio
antipathia hæc versetur , quæ recreet pe
rem,manifestum est : vtrum autem & ill
que adsit , quæ repellat , & si non ita m
stum est , rationabile est tamen , & in v
manifestissimum : constat enim assumpt
busdam antidotis vim omnem veneni
tolli, quod non alia facultate fieri posse
tur,quam per spiritualem speciem,quæ
pue repellat venenum,tam & si per mat
etiam qualitates operetur antidotum. C
quoque rusticos quosdam , quum forte
rent herbas , demorsos fuisse à Vipera,
pente inflatos , apposita autem Torme
vocata herba supra locum statim liberato
se. Nos quoque mirum quiddam vidi
bolo armenio : villicus enim quidam r
quum à me forte proficisceretur in foru
ter eundem sensit se in collo pungi, ne
qua è re contigisset: statim autem facto t
re ingẽti,& strangulatione quadam ad r
uersus,nec quicquam loquens, sed solum

locum commonſtrans proſtrauit ſeſe ſuper capſa, mugiens quaſi moriturus: ego beſtiam aliquam venenoſam ratus, qui neque Carbunculi ſigna vllam vidiſſem, nec alterius eorum, quę oriri in nobis ſolent, bolum armenium ſtatim propinaui cum aceto, vt forte excellens apud me erat bolus à Io. BAPTISTA RHAMNVSIO Illuſtriſſimi Decemuirũ Conſilij à Secretis mihi paulo ante Venetiis dono miſſus: quo aſſumpto confeſtim, & quodam quaſi miraculo detumuit locus, ac ſurgens ille, & loquens. Hoc me, inquit, à morte liberauit, putare autem ſe araneũ pupugiſſe, qui decidiſſet in collum. Hæc ergo, & ſimilia à maiori quadam vi euenire, quàm à notis qualitatibus cenſendum eſt: quod & circa malignas, & venenis ſimiles contagiones contingere per eſt exiſtimare, in quibus ſuæ quoque antipathiæ ſint, vt de eodem bolo armenio traditur, per quem in magna illa peſtilentia, quę adeo Athenas vexauit, tot præſeruatos legimus. Scordium quoque cognitum ferunt tam mire præſeruare à putrefactione, quum cadauera, quæ ſuper ipſa iacuerant, inuenta fuiſſent incorrupta: quantũ porrò & Balſamum, & Myrrha, & Aloe, & Cedrus, & id genus à putrefactione conſeruent, notiſſimum eſt in cadaueribus Regum: quare & circa contagiones eiuſmodi eſſe antipathiam nemo inficiari debet. Quæ autem illa ſint, quibus data ſit tanta facultas, ſtatim dicemus: vtrum autẽ antipathia hæc ſit in ea qualitate, in qua & odor verſatur, an alia, incertum eſt homini.

Atque hæc quidem remedia sunt, quib
aduersus seminaria possumus.

De intentione ad materiam, quæ iam infici e

CAP. III.

AD eam vero materiam, quæ nondun
rupta est, in periculo autem iam agi
na quidem generalis intentio est proh
tum causas putrefactionis, tum iam indu
fectus principium, quod & aliis etiam m
qui in putrefactione consistunt, commu
modus autem non est communis, sicut ne
se, nec ratio putrefactionis communis e
& aliis morbis, quippe in aliis præcipuæ
sunt plenitudo, obstructio, & humorum
tia, in his autem nulla horum necessaria
sunt; sed quodammodo accidunt, aut con
solum sunt, nõ autem per se principia: ig
hæ concausæ contagionibus coniunctæ
negligendæ quidem non sunt, sed, prout
nit, tractandæ, & tollendæ: quæ autem pro
& per se consideratio & intentio ad mate
periclitantem vertitur, illa est, vt omni
nio obsistas putrefactioni, quæ inducitur
quomodo seminariis, à quibus pendet, t
ponas, dictum est, quid autem circa mate
ipsam agas, nunc dicendum.

Quoniam autem in putrefactione omn
solutio quædam mistionis fit euaporante
to calido & humido: euaporant autem he
mollitis ab humiditate partibus, & sublat

e

extranea caliditate , manifestum est quòd ad hęc obsistere necesse est, primum quidem remittendo eam , quę inducitur extranea caliditas,deinde exsiccando,quę remollit partes , humiditatem,ac demum prohibendo dissolutionem mistionis:prohibent autem pręcipue resinosa, non solum quòd exsiccent , sed quòd constare materiam faciant glutino ipso : prohibent autem & intermisti pulueres quidam, imputrescibiles ipsi existentes, subtilissime igitur diuisi , & interiecti inter partes, materię partim alterantis actionem impediunt interpositi ipsi,partim materiam continent,ne dissoluatur,nexu quodam,simili modo,quo arena immista calci tenacem nexum operatur , & aquę farina , penetrant enim humida minima in tenuissimos vocatos poros siccorum , vnde separari non possunt propter vacuum , nullo existente alio , quod subingrediatur , quod maxime ad fortitudinem mistionis valet. Non negligenda autem est , nec parui facienda minimorum intermistorum actio : quis putaret in multo lacte interposito pauco coagulo, aut tenui puluere plumæ floris cynarę coagulati lac totum ? quis crederet in magno aheno ebulliens saccharum , ac pre feruore iam erumpens , sisti tamen , & constare, ac deponere eruptionem , & tumorem omnem imposito paucissimo butyro ? quod vero attinet ad putrefactionem, nonne videmus cōseruari vina in magnis doliis intermisto pauco alumine , quę alioqui citissime putrescant?

quare nec mirum esse debet, si & eas, q
nobis fiũt,putrefactiones per interpositos
ueres quosdam prohibeamus. Atque hæc
dem ad materiam, quæ iam periclitatus
nea remedia sunt.

Ad eam vero materiam, quæ iam cor
est,& restitui non potest, vna intentio e
mouendi eam è corpore, quod aut pharm
fit,quum scilicet materia introrsum est,a
cisionibus, vel dissolutiuis, quum est ex
sum:habet autẽ & hæc digestiones suas à
dico præparandas,non eas quidem,quæ a
nignum restituunt, sed eas quæ euacuatio
faciliorem reddunt:de quibus omnibus in
ticularibus morbis distinctius agemus,
enim generales magis percurrimus, quor
autem remediis abundare oportet in co
gionibus, & modo vno,modo alio vti ne
est,bene erit plura enumerare eorum, qu
contagionibus valent,vt eligere possimus,
idonea magis sint.

Vrentia ergo sunt viride æris, auripigm
tum, chalcitis, chalcanthum, & quod Su
matum vocatur, & quod præcipitatum,&
cata ruptoria,& id genus: vicina vero vre
bus sunt sal gemma, nitrum,& sal,& acet
vsta,& alumen,& cinis ficus, & stercus col
binum, & vatrachium, & clematis, & tha
& euphorbium,& pyretrum,& calx,& her
dactyli,& vnguentum Ægyptiacum,& tro
sci Andronis,& diachalcitis, & eiusmodi.
sinæ vero, quæ & abstergunt, & exsiccan

m

materiam constantem faciunt, sunt terebinthina, laricina, abietina, cedria, thus, mastix, galbanum, myrrha, styrax vtraque, gummi, laser, & reliquæ.

Quæ vero tum in pulueres redigi possunt, tum decoqui, calida quidem & sicca sunt aspalathus cupressus, iuniperus, cedrus, xilobalsamum, citrus, cedrus, agnus castus, guaiacum, agalocum, scordium, chamædrys, dictamnum tum nostrum, tum Creticum pentaphyllon, heptaphyllon, & phus, & verbena, & thlaspi, & vocata scabiosa, & cardo benedictus, quem Theophrastus alteram speciem Cnici agrestis facit, tum & Gentiana, & aristolochia, & Smyrnium: item aromatica casia, cinnamomum, calamus aromaticus, iuncus odoratus, macer, nux muscata, zedoaria, doronicu, malanga, iris.

Frigida vero & sicca sunt margaritæ, coralli, succinum, sapphiri, hyacinti. & in magno precio habitus smaragdus, tum terra lennia, & bolus armenius, & samia, & sandali, & vocata bistorta, forte bulapathon, & lapathi genera omnia præcipue oxalis, & trifolium omne, maxime quod odoratum dicitur, & consimilis herba, quæ vulgo gallica appellatur, forte onobrychis, necnon & cicorium, & cicerbita, & nymphæa, & tamarindi, & cornu cerui, & os cordis eius, & cornu monocerotis, & rosæ, & earum semina, & citria, & è liquidis acetum, & omphacium, & vinum oxyacanthinum. Ex antidotis vero sunt theriaca, & mitridatum, & trochisci de viperis, & diamuscum, & diambra,

bra,& cyphi,& saccharũ rosaceũ, & eiusm
Quæ vero spiritualem antipathiam hab
non satis facile est iudicare, quoniam ea
habent & eam antipathiam, quæ inter m
riales qualitates versatur: quoniam tamen
nulla maiorem quandam vim præ se fer
quàm materialium qualitatum (vt supra
mus) existimandum est talia maxime esse
ram lemniam,& bolum armenium, & scor
heptaphyllon,& cornu monocerotis, & pr
ctas gemmas, præcipue smaragdum,& ther
& mitridatum,& si quid aliud in experient
venit.

Vrentibus autem vti tum solùm licet, q
contagio extra est, & ea quidem maligna,
principio: si enim introrsum sit contagio, a
bere quidem non potes vrentia sine maiori
riculo: extra vero si sit, apponere quidem p
& debes, si maligna sit contagio, verum in p
cipio solum iuuabis. si enim iam radices eg
introrsum sese insinuauit, nihil quidem p
cies, si extra vrentia appones, licet tamen q
doque vicina vrentibus applicare, quibus
miscenda erunt pinguia quædam, quæ intr
rant. At si extra quidem sit contagio, non
tem maligna, nec sic quidem vrentia sun
plicanda, quando per alias facultates leui
& per abstergentia sola leuare morbum
tur, vt in scabie,& similibus. de his autem in
ticularibus rursus dicetur, & quádo, & quo
do conueniant. Calidis vero, & siccis vti
debes, quum materia non valde acuta est,

frigidior,ſiccis vero & frigidis, quum calidior eſt:quoniam autem horum multa ſtyptica ſunt, & ſubſtantiæ craſſioris,inferius quidem examinabimus,quomodo liceat ea adhibere, & non adhibere.Porrò,per decocta cõuenienter ages, quum introrſum cõtagio eſt,vt in febribus: per pulueres vero, quum maxime, & multiplici facultate obſiſtere putrefactioni voles.Atque hęc quidem ſatis ſint,quantum ad vniuerſalem curandi rationem pertinet:nunc particularia proſequamur,à febribus incipientes.

De curatione febrium Variolarum & Morbillorum.

CAP. IIII.

INter febres, quæ in contagione verſantur, illę prius percurſæ fuere, quæ vocatas Variolas,& Morbillos emittunt, vt pote minus feræ,de quibus quidem agemus, quatenus nondum peſtilentes ſunt.nam & ipſæ in peſtilentiis ſæpe viſuntur:ſimpliciter autem peſtilentes nõ ſunt. Quoniam igitur diximus expulſationem illam Variolarum, Morbillorúmque quodammodo criſim quandam eſſe, & ſequeſtrationem menſtruæ infectionis à ſanguine, nulla tibi eſſe alia intentio debet,quàm vt non impedias expellentem naturam, ſed iuues potius, ſi opus eſt:quippe eam impediunt nonnulli interdum phlebotomiis, interdum purgatoriis pharmacis:quare, quum tu videris febrem eſſe eiuſmodi,quæ eas expulſiones aut faciat, aut factura ſit, tum abſtine à medicamentis omnibus,ſed naturam ſine per ſe agere,niſi forte à

princi

principio magnam plenitudinem fueris con
catus,tum enim licet vti purgante pharma
sed non acri & molesto. Quòd si iuuanda n
ra sit,locum prius procura, vt calidus decen
existat, vt æger pannis conuenienter tega
& iis rubentibus, vt leui vtatur cibo, vino
stineat:tum vide,quæ causæ prohibeant exp
sionem, num carnis densitas sit, aut crassi
materiæ.tunc enim iuuanda est natura iis,
foramina cutis aperiunt,& materiam atten
quales sunt caricæ,& fœniculus,& ceruí,&
pium, & similia, ex quibus commode deco
fient:sunt qui addant lẽtes abiecta prima a
decoctas,aliqui,qui & tragacãtham: quod
dem forte miretur aliquis, quando in lenti
& tragacantha contraria magis videtur int
tio inesse, quum & ingrossent,& inspissent
guinem,& cutim obstruant. Verum ita res
cipienda est, quòd ebullitio sanguinis int
dum temperata est, interdum non tempera
sed aut maior,quàm oportet,aut tenuior,qu
oportet: si igitur temperata est, crassior aut
humor qui feruet, tum neque lentes, neq.
gacantha adiungi debet, sed sat erunt,quę
tiliant: at vbi intemperata est, & maior, qu
oportet, aut, quod excernitur, nimis subtile
sum fuerit,tum si prædictis addantur lentes
tragacantha, recte facies; quoniam ita ebu
tionem temperabis: quod & in sputo sæpe fi
oportet,quum plus æquo tenue est. Nec plu
de his febribus dicantur.

De cura febrium pestilentum communi. CAP.

Nu

NVnc vero ad eas pertranseamus, quæ pestilentes vocantur febres, quòd vel partem maiorem perdant, vel multos saltem: quarum, quæ maiorem partem perdunt, vere pestilentes dicuntur, quæ vero multos solum, malignæ magis dici solent: quoniam autem gradibus solum differunt, & communem quandam naturam habent, communes primum earum curationes, & intentiones trademus, mox & proprias prosequemur. Ergo iis primum consideratis, quæ diximus esse circa contagiones consideranda, analogia scilicet, loco, tempore; & ante alia morbi origine, extrinseca ne sit, an intrinseca, scito & in his illa tria præcipue esse attendenda, ad quæ prius diximus esse omnem intentionem dirigendam, seminaria scilicet, materiam periclitâtem, & eam quæ periclitata iam & prorsus corrupta est, ac quoniam suprà dictum est seminaria posse vniuersaliter vel extingui, vel frangi, vel educi, vel per antipathias repelli, videndum est, quænam ex his in pestilentibus febribus conuenire possint. Ac primum quidem extingui seminaria per vrentià non datur, quoniam febris iam introrsum facta est, nec satis tutum est introrsum assumere quæ vrunt: extra vero si apponas, aut nihil operaberis, aut contagem exagitabis vehementius, quare per alia ingenia age. Vtrum autem extingui per frigida possint, vt per aquę potum, dubitationem habet, quoniam, & si aqua, quatenus frigida, iuuare possit, attamen, quatenus humîda, obesse non parum videbitur, quòd au-

geat

geat putrefactionem: non solum igitu
hanc causam nocere potus aquæ potes
ob illud etiam, quòd materiam crudio
dit, & obstructionem adauget: quapro
maiori parte harum febrium abstiner
potu melius est: nihil tamen prohibet
sibus etiam conuenire, quum febris ar
& cholera quodammodo furit: si & reli
sentiant. tum enim magis prodesse fr
quàm obesse humiditas, potest. Igitur q
tingui nonnisi rarissimè possint semi
brium contagionem pestilentem hab
videndum est, vtrum saltem educi possi
certe & hoc difficulter admodum fit, p
nim seminaria valde dispersa sunt, &
detur, educuntur quidem per eductione
teriæ, cui sunt hęrentia, quomodo tam
& quibus modis melius, quibus difficiliu
lo post ostendemus, quum de materiæ e
tione tractabimus. Superesse igitur videt
maxime procuremus ea frangere, & pe
pathias repellere: eorum autem quæ fra
omnia quidem potentia sicca sunt, sed a
lida quidem sunt, alia frigida, & rursus a
ca tantum sunt, alia etiam stiptica, &
substantiæ: quare & dubium est, vtrum
vti liceat in his febribus, & vtrum stipticis
calida videntur & febrem augere, & ac
niam seminariorum, stiptica vero videntu
struere, & transpirationem intercludere, &
teriam crassiorem facere.

Ad quę dicendum est diuersitates & a

gias contagionum considerandas esse. aliæ enim ad crassiores, & pinguiores humores habent analogiam, aliæ ad subtiliores, & acres magis,& aliæ ad spiritus etiam : porrò in quibusdam obstructiones multæ sunt, in quibusdam pauciores : vbi igitur analoga est contagio ad crassos, & frigidiores humores, præcipue si & obstructiones non paucæ sint, bene erit siccis vti,quæ etiam calida sint, frigida autem minus conuenient, maxime si & stiptica fuerint crassæ substantiæ, at vbi analogia ad subtiliores, & acriores humores sit, vel ad spiritus ipsos, obstructiones autem paucæ fuerint, tum decet per sicca illa agere, quæ simul & frigida etiam sint, quæ si etiam stiptica fuerint, nihil refert, frangunt enim hæc maxime, & virtutem continent, ne dissoluatur,quod postremum accidit in his febribus.

Porrò si ea,quæ per antipathias valent, vlla in contagione conuenientia sunt, in hac certe conuenientissima & maxime præsentanea sũt, in qua contages venenis quibusdam assimilatur:quare his maxime vtendum, nec vnquam deserenda,quę tum repellendo,tum & confortando iuuant,atque hæ quidem intẽtiones ad seminaria habendæ sunt,quæ si ab aere, vel alio dependeant, illud etiam principium extinguendum, & frangendum tibi erit. Ad materiam vero,quæ in periculo est, primum illud æquum est quærere, vtrum euacuatio vlla conueniat, & qualis:ac conuenire quidem,

quum

quum plenitudo adeſt humoris ad putr
nem parati,manifeſtum eſt : vbi vero pl
ea non adſit , ſed corruptio tota è con
dependeat, (nihil enim prohibet alicui
ſano exiſtenti contagionem inferri) t
eſt procuranda euacuatio materiæ per
tis , præſertim phlebothomiis , aut pha
quinimo de his dubitatio eſt , & contr
inter medicos , vtrum ſint adhibenda i
iam materia, quæ cum plenitudine pe
fert: quippe ſunt,qui in omni peſtilẽtia
mel ſolum, ſed & bis ſanguinem hauri
tionem autem facti addunt , quòd hic
ſit magnus, imo omnium maximus, qu
litio in ſanguine magna fiat , quòd pe
in ipſo ſanguine quaſi ſemper ſit,& co
quòd per phlebothomias bene euente
pus, & tranſpiret, quòd natura multum
febribus grauetur , quæ niſi ſubleuetur
bum non ferat, non expellat , non con
propter quod multi viſi ſunt, quibus ph
mia facta , ſtatim lenticularum expulſi
fuit,quum prius nulla appareret : cõtra
gnopere à phlebothomiis cauent , quò
rientia conſtet partem maximam eorum
detractus fuiſſet ſanguis , paulo poſt aut
aut in deterius lapſos,vt annis 1505. & 15
nifeſte viſum fuit. Qua in re mihi ita dic
videtur , quòd aut contagio extrinſecus
pta eſt,aut intrinſecus primo in nobis fa
hæc rurſus vel in initio eſt vel iam vald
ſa : ſi igitur extrinſecus venit contagio

initio ſit, ſiue non, nunquam ſanguis eſt per plebotomiam mouendus, ea de cauſa, quòd contages introrſum trahitur, & verſus cor, tam ea, quæ circa ſumma eſt, quàm ea, quæ in venis pulmonis, niſi adeo magna plenitudo videatur, vt ferri non poſſit, tum enim licet phlebotomia vti, ſed & hoc circa initia, propter quod ſuperioribus annis, in quibus contages extrinſecus in nos venerat, maior pars eorum, quibus ſecta fuit vena, periere. Si vero contages in nobis primo oborta fuerit, ſecurius quidem poſſumus detrahere ſanguinem, ſed & tunc ab initiis, & quum plenitudo videtur. in vniuerſum enim hoc conſtare debet, quum iam ſparſa contagio eſt, & ſeminaria late iam diffunduntur, nihil venæ inciſionem iuuare, quinimo longe nocere magis, quoniam omnis agitatio, quæ in ſanguine fit, patrefactionem valde adauget, quòd ſeminaria magis miſceri accidat, & ſinceras partes cum infectis, non aliter, quàm ſi in craterem aquæ ſalis aut fellis modico iniecto, ſi quieſcat aqua, & non agitetur, minus ſalſa, & amara permanet, ſi vero agitetur, ſtatim tota contaminatur permiſtis minimis inuicem: quare non ſolum ſuperioribus annis, ſed ſemper, & aliis quoque peſtilentiis viſum eſt magnā phlebotomatorum partem rem male egiſſe, quòd in anguſto ſit tempus, in quo venæ ſectio conuenit, in amplo autem in quo non conuenit: quare bene perpendere opus eſt, quando, & quomodo ſeces. Quòd ſi ſecanda ſit vena, ſatius etiamnum exiſtimo ſecandam eſſe, eam, quæ in

talis est, aut hæmorrhoidas aperiendas
nim & si non omnes venas, quæ ad cor
deferre contagem, diuertunt, at qua
tamen cursum ab eo reuocant, & cont
mouent: sed certe conuenientius agunt
cucurbitulas multas comminuere san
volunt, nihil ergo te moueat ad secand
nam, quòd morbus sit magnus, maior en
si securis, maior quoque & ebullitio,
ruptio in sanguine, transpiratio autem
Quòd autem expulsio lenticularum in
dam visa fuerit facta phlebotomia, non
tiam maiorem virtuti additam monstr
Symptoma maius. sicut enim commo
calida, euaporatio fit maior, ita & hic c
to & agitato sanguine euaporatio excita
ior, quæ valde stimulans virtutem expul
irregularem facit, non qualem natura
quasi crisim faciens deligere solet, cuius
est, quòd statim delitere consueuere ex
nes illæ, quas symptomaticas vocant: qu
iis apparentibus multa spes nos tenere
De ea vero euacuatione, quæ per medic
ta purgatoria fit, similiter nec plane co
inter medicos, quibusdam parcentibus m
mentis, quòd videant iis assumptis ægro
à summo ad imum concidere, aliis vero
bro exhibentibus, & aliis placidiora qu
aliis acerbiora propinantibus, de quo
penè idem dicendum, quod de phlebo
nam & pharmaca introrsum trahunt
gem, & sanguinem maxime agitant, &

ſcent, propter quod multi viſi ſunt, quaſi de omni virtute decidiſſe.

Igitur, niſi magna appareat plenitudo, bonum eſt à pharmacis abſtinere, quòd ſi affuerit, apta autem, vt euacuari poſſit, maxima circa initia, (multæ enim materiæ non ſunt crudæ etiam per initia) tum ſolutiuis vti potes: placidiora vero ipſe amem magis, quàm acria: quòd ſi non ſufficiant ea craſſiores humores educere, danda quidem & acria ſuadeo, ſed quantitatis minoris: porrò nec diſpliceat euacuatio illa, quæ per vrinam fit, & quæ per ſudorem: auxilia præterea illa, quæ ſupra dicta ſunt valere ad materiam, quæ corrumpi incipit, prætermittenda non ſunt, ac in primis quæ exiccant, quorum quæ ſimul calida ſiint, tum exhibeantur; quum craſſiores, & ſegniores humores ſunt: quæ vero frigida, vbi tenuiores & acriores ſunt: tum nec diſpliceant, quæ imputreſcibilia ipſa exiſtentia, intermiſta prohibent putrefactionem: quorum nulla etiam ſpiritualem antipathiam habent, & partim repellunt, partim confortant, vt odorata.

Materiam vero, quæ iam corrupta eſt, non intra debes relinquere, ſed ſecernere, & extra pellere, quantum potes: facit id quidem ſæpe natura modo per maculas quaſdam, modo per puſtulas, modo per abſceſſus alios, vt plurimum autem per alui deiectionem: verum, quum ſegnis natura eſt, tu eius officium aſſume, & euacua interdum clyſteribus, interdum lenientibus, interdum purgatoriis pharmacis: verum

caue,ne ſtimulum multum adh ibeas, q
quæ corrupta ſunt, non poſcunt irrita
magnum, lubrica ipſa exiſtentia, atqu
valde irritantia. Sunt qui per Aloem au
ſingulis, aut alternis leuiter purgent, ali
lia: cuius rei certa methodus eſſe non po
diſcreto medico opus eſt.

De curatione febrium, quæ Lenticulæ voca

CAP. VI.

NVnc de particularibus magis agan
primum curatione earum febrium
ctemus, quæ, quòd non vere peſtilent
malignæ tantum dicuntur, quales illæ fu
annis 1505. & 1528. tam large apparuere,
lij Lenticulas, alij puncticula, vel peticu
pellauere: de quibus diligentiſſime agenc
detur, quoniam ſæpe per epidemias re
tur, ſæpe ſine iis enaſcuntur, ac nunc eti
Italiam viſuntur, certis autem regionibu
xime familiares. Referemus autem in p
quo pacto medici eas curabant, quum p
in eas perinde, ac ignotas incidere, inte
tanta diſcordia orta fuit, vt penè ludibr
berentur. nam vt à victu ordiamur, alij
liter & large nutriri ægros iubebant, qu
cerent virtutem plurimum diſſolui, ita
pere Hippocratem, ita principem Auic.
nuiſſimum victum dabant, exiſtimantes
tudinem à plenitudine multa dependere
extremorum dubij mediocritatem ten
vti ſecuram magis, meracum nonnulli
nabant, nonnulli aquam aut ſimplicem, a

no

no granatorum permiſtam. Sed nec minus circa phlebotomias controuerſia oriebatur, aliis protinus, & large ſanguinem haurientibus, aliis nunquam volentibus ſecare venam, quòd vidiſſent maiorem partem eorum, quibus ſecta fuiſſet, vitam finire, inter quos alii putantes media quadam via incedere, hæmorrhoidas aperiebant. Porrò & circa euacuationes eadem diſſenſio agebatur. alij enim acribus medicamentis vtebantur, alij aut nullis, aut leuioribus, nec deerant, qui dicerent eam febrem ſudoribus eſſe finiendam: qua in re & Empirici quoque & Clymiſtæ ſuas partes habuere, qui ſublimatis quibuſdam liquoribus ad eam rem efficaciter vterentur, à quibus plurimi mortui ſunt, multi ad Orciportas deducti, quidam omnino ſaluati, maior medicorum pars more empiricorum à venenis ſimilitudinem accipientes, iis vtebantur, quę ad venena ſolent apponi, quare & per bolum armenium, & terram lemniam, & eiuſmodi medicabantur: contra alij iſthæc negabant eſſe adhibenda, quòd obſtruerent venas, & foramina, quòd expulſiones impedirent, ſed communibus digerentibus agebant, nonnulli exiſtimantes morbum in aduſtione conſiſtere ea dabant, quæ aduſtioni aduerſantur, inter quas controuerſias magna mortalium pars, & nobilitas vrbium periit. Nos, quæ partim longa experientia, partim ratione comprobauimus, in medium adducemus, ſi tanta in re præſtari mortalibus aliquod beneficium poſſit, quod certe fiet, ſi, quæ circa conta-

tagiones contemplati fuimus, non asper
tur. In primis igitur ante oculos ea sunt
da, quæ supra de analogia eius febris,
dicta sunt: quoniam ergo eius analogia
mus nec ad spiritus per se esse, neque
humores, sed ad mediam quandam ma
qualis est sanguis, in qua dissoluatur
virtus, sed non vehementer, & cito, in
tes quidem à victu melius egisse illos e
mus, qui mediocri victu vtebantur, sic
æger non grauabatur, & conseruabatu
quare & nos hac diæta ægros semper
mus, interdum quidem subtrahentes ma
terdum & apponentes: neque enim ha
semper in eodem sunt, sed aliæ ad acuta
accedunt, alię ad tardiores, prout &
modo biliosior est, modo pituitosior. Po
tem, si fieri potest, non è vino detur, q
euaporatio multa in his febribus accidit
lirium facillime consequitur, quod pes
est, non solum quòd circa nobilissimum
brum versetur malum, sed ob id, quòd
nolint ægri: sit ergo aqua vel simplex d
vel aceto mista, qui potus ante alios m
neus videtur: quòd si stomachus forte
rat, nihil prohibet cinnamomi paululum
sceri: sunt, qui miscent syrupum acetosu
qui qui citri succum: sunt etiam, qui n
ment aquas, quæ Sublimatę vocantur,
chorij, vel Oxalidis, vel Cicerbitę, vel
nis, & id genus: quòd si vinum conced
sit, eligatur, quod pauciferum vocatur, à

[illegible], ſapore acerbum. Aer vero, ſi quid vitij continere videbitur tibi, aut permutetur, aut bene perfletur, aut per irrorationes & ſuffitus emendetur, tum reliquum diæticum regimen recte diſpenſetur, vt par eſt.

Quod vero ad medicinalia attinet, quærendum in primis de phlebotomia videtur, vtrum conueniat in his febribus, an non, & quando, & quibus è venis, quoniam certe res cecidit annis ſuperioribus, vt maior pars phlebotomatorum perierit: cauſam ego arbitror inde fuiſſe, quòd febres illæ tum maxime ex aere contigere (vt dictum eſt) quare, extrinſecus quum veniſſet contagio, circa ſumma in corporibus præcipue vigebat, & in venis remotioribus, facta igitur phlebotomia introrſum ſtatim trahebatur in ſpiritualia: adde & illud, quòd febribus his lenibus, & placidis apparentibus non fiebat venæ ſectio circa initia, ſed tum maxime, quum ſeminaria iam diſperſa erant, & radices vndique egerant: quare ſecta vena ſanguis plurimum quidem agitabatur, & commiſcebatur, parum autem de ſeminariis, & de corrupta materia ſecum educebatur: vnde in diſcrimen ponebatur magis æger, quàm iuuaretur.

Si igitur & nunc quoque, aut futuris temporibus extrinſecus videris acceſſiſſe contagionem, non affueris autem circa principia, præſertim ſi nec adeſſe magnam plenitudinem animaduerteris, tum ſatius erit venæ parcere: at vero, ſi corruptio in aliquo primo enata fuerit, ſi vocatus fueris ad principia,

tum ſecure venam incide, & ſanguinem
tum extrahe, ſi reliqua conſentiunt: q
poſt tertium diem, aut quartum ſolum
ſeris, tum maturius conſule: ſi tamen hon
ſanguinis multi præcipue & fibroſi præ
bus tibi Fors dederit, etiam aude ſang
haurire, niſi natura tentauerit expulſion
liquam: cæterum, quum valde ſparſa co
eſt, ſectioni parce, ſed cucurbitulas ap
niſi valde magna ſit plenitudo, ea enim
eſt, melius aut per pharmaca tolletur, a
apertionem hæmorrhoidum, aut per in
nem ſaphenæ. De pharmacis vero purga
eadem animaduerſio habenda eſt. nam &
circunferentia introrſum trahunt, & ſa
nem valde exagitant, & non multum de
nariis educunt: ſi tamen plenitudo hum
viſa fuerit, niſi ex iis fuerint, qui contu
ſunt euacuationibus, ſi potes, à principii
cua, alioqui aut nihil moue, aut ſolum,
tum ſufficiat educere, quæ iam corrupta e
teria: ſint autem ſolutiua aut Aloe, aut Ca
liqua, aut Manna, aut Syrupus roſatus ſolu
expertum autem eſt pharmacum illud m
valere, quod per Agaricum fit, & Syrupum
tum ſolutiuum: vehementiora vero mih
placeant.

Quod vero ad ſudorem attinet, non
teneri errore illos exiſtimo, qui indiſcre
lunt finire has febres per ſudorem: nam,
ſtructio forte adſit, ſi plenitudo, ſi cruditas
ſolum nihil proderis per inducentia ſud

ſed magnopere lædas: multum præterea refert, quibus ſudorem prouoces, ſublimatorum enim multa, præſertim Chymiſtica, calidiſſima ſunt, & febrem ardentiſſimam reddunt, ac virtutes exoluunt: tum autem non damnem inuitandum eſſe ſudorem, quum maculę apparent quidem, ſed ægre natura expellit, reliquis conſentientibus: quare nec male videntur facere, qui decocto Fœniculi, & Lacæ, & Caricarum vtuntur: vtilius autem fiet, ſi ea addantur, quæ ſimul & contagioni obſiſtunt, qualis eſt Scordium herba, & Trifolium odoratum, & quæ Luiula vocatur, forte quæ & Oxys apud Plin. & vocata Gallica, & ſimilia: placent quoque & quæ per vrinam multam materiam educunt, nam multas ex his febribus vidimus per eiuſmodi criſim finitas. His ergo conſideratis ſcio reliquam curationem in eo conſiſtere, quod putrefactioni, & contagioni omnibus ingeniis aduerſatur, tam per ea, quæ communia & aliis febribus remedia ſunt, quàm per propria contagioſis: quoniam autem, quæ propria ſunt, omnia quidem potentia ſunt ſicca, & ſiccorum alia calida, alia frigida, & rurſus alia etiam ſtyptica, & craſſe ſubſtantiæ, quærat fortaſſe aliquis, vtrum calida conueniant in his febribus, ſimiliter & vtrum ſtyptica, & quæ ſunt craſſæ ſubſtantiæ: qua de re ALOYSIVS MVNDELLA, medicus Brixienſis, vir doctus & diligens nonnulla ad nos ſcripſit, ac præcipue ſuper Smaragdo, quẽ aliqui medici veluti arcanum quoddam, & venerandum antidotum habent: bene igitur

igitur erit de hisce dubiis (vt promisimus)
nulla dicere, quod maxime ad hoc febris g
pertinere videtur. Primum igitur, quantu
calida attinet, quoniam multæ harum feb
in sanguine pituitoso consistunt, & mate
eo genere crassiori , si quis per calida in
gat, nihil (vt opinor) nocebit, aut si frigid
lida tamen permisceat , præsertim arom
& quæ excellenter aduersantur putrefact
si vero biliosior fuerit sanguis, conuenien
erunt frigida, siue pulueres fuerint, siue
cta, siue alia: atque in his si etiam styptic
hibeas: nihil officies , nisi valde multa o
ctio fuerit visa , quod rarius in eo sangui
cidit: quare nec dubita per hæc naturan
macularum expulsionem impedire, si sa
subtilis sit, nam potius ebullitionem tem
bis (vt in Variolis dictum est,) ab his vero
gis cauendum tibi sit , quum crassior e
g uis, & obstructionibus paratior. Cæteru
lud notandum est, quòd stypticorum qu
crassissimæ substantiæ sunt, & summe a
gentia, vt pontica, & austera vocata, quale
maturi Fructus, & Sorba, & Corna: atqu
quidem magis cauenda sunt: propter quo
vinum laudem, quod ex Oxyacantha fit
quod è Cornis : alia vero simpliciter a
sunt , qualis est aqua vino Granatorum a
sta, aut aceto, aut Syrupo acetoso, vel succ
trij, & Aurantij mali, & Limonis, & simi
atque hæc secure concedi possunt, nihil
quum nocere possunt, tum vel maxime

bunt, quòd & sicca potentia sint, & frigida. Quantum vero ad pulueres spectat, in vniuersum dicatur, quòd eorum, quæ teruntur, alia propter duritiem, & siccitatem semper adeo ita constant, vt, quanquam multa opera ea teras, nunquam tamen apta sint in farinam minui, hoc est in tam tenues partes, quin semper actu talia non percipiantur, qualia sunt Ferri, & Aeris segmenta, & Marmoris, & Vitri, & multorum lapidum: alia vero sunt, quæ quàm optime in farinam vertuntur, vt Margaritæ, & Corallia, & Gemmarum multæ, similiter & Sphragis, & Bolus armenius, & plures aliæ terræ: rursus quædam tritorum cum liquidis nunquam ita misceri possunt, vt in vnum coeant: quædam vero ita coeunt, & coalescunt, vt actu esse per se nunquam sensu vllo discernantur. Qui igitur pulueres in farinam teri non possunt, nec bene cum liquidis coalescere, hi adhiberi in hac febre non debent, quoniam aut in stomacho, aut in intestinis residebunt, aut, quò oportebat, non distribuentur. quare indigesti nocebunt non parum: qui verò in farinam bene conteri possunt, & bene cum liquidis coalescere, hi non modo cauendi non sunt, sed maxime affectandi, quoniam antipathiam tum materialem, tum spiritualem aduersus cõtagiones habent, tum verò & intermisti humoribus alia etiamnum ratione prohibent putrefactionem illorum, propter subtilitatem autem, & tenuitatem, ad quam redacti sunt, neque obstruere possunt, neque expulsionem vllam

lam impedire:eiusmodi autem sunt, & Sp
gis lemnia, & Bolus armenius, & Margarita
Corallia, & Hyacinthi, & Sapphiri, & T
mentilla, & Bistorta vocata, & cornu Ceru
Monocerotis, & Scordium, & id genus m
De Smaragdo autem specialiter dicendo
quidem ab antiquis nullam talem attribu
illi prærogatiuam inuenio, qualem recen
res quidam medici attribuunt: quoniam
tem de rerum virtutibus loqui possumus
per experientiam factam, aut per rationem
go quidem super hac re experientiam suffic
tem fieri satis difficile arbitror: nam & si al
assumpto Smaragdo ter & quater visi sint
fisse, infida tamen est, ad vniuersale si il
fiat, quoniam incertum est, per accidés ne
tigerit, an per se, nisi ratio ad communem
turam fiat: potest autem ratio certe fieri, c
Smaragdus valere ad eiusmodi febres deb
quòd frigidus sit, & siccus, quemadmodu
de aliis dictum est, habere autem prærog
uam super alia tanquam sacrum quoddam
tidotum ratio nulla afferri potest, quoniam
agat & per spiritualem antipathiam, nec ra
ne, nec experientia cognitum est: regium
men sit medicamentum, quòd magno pr
venit. Quærat autem quis & de Guaiaco lig
& de radice Cinarum, de qua in Gallico m
bo dicemus, vtrum conueniant in hac fe
quoniam vtrunque & exiccat valde, & su
rem mouet, & putrefactioni resistit: ad c
dicimus nullam nos habere de iis circa ha

bres experientiam, verum , quantum per rationem possumus existimare, credendum est vtrunque valere ea in re plurimum, & Guaiacum quidem, quia ex subtilissimis partibus constat calidis ac siccis, propter quas & valde exiccat, & sudorem ciet: est etiam & resinosa ea arbor, quare mire & ad contagiones valet: decoqui autem in aqua debet permisto etiam aceto, ne febrem augeat, qua de causa conuenientior etiam erit, vbi pituitosior sit sanguis. Radix vero Cinarum siccissima quidem est, resinosa autem non est, nec calida, quantum sensu percipi potest, quare & dubium est, quomodo sudoris adeo prouocatiua sit: fortasse igitur eorum est, quæ potentia talia quidem sunt, sed remote, hoc est, quorum calide partes tarde actu fiunt, propter quod & ipsa sudorem mouet, quum separata mistione actu tandem fiunt igneæ, & subtilissimæ partes, vel forte, & si particulæ, ex quibus constat, per se calidæ non sunt, propter siccitatem tamen, & tenuitatem accenduntur calore nostro, & ita sudorem mouent: & ipsa igitur conuenire his febribus potest, quoniam & valde exiccet, & sudorem faciat, & foramina cutis aperiat.

Ex Syrupis autem valent Acetosus, & Oximel, & de Fumo terræ, de Epithymo de Citro, de Acetosa, de Lupulis, de Cichorea, de Pimpinella, quæ ad Oenantes genus referri potest, & appellari Oenantilla, tum & qui de Byzantiis dicitur, de Eupatorio, de Thymo, & eiusmodi. aquæ vero sunt Boraginis, Melissæ, Cichorij,

Cicer-

Cicerbitę,Scabiosę, Cardi benedicti, Cal
lę,Luiulę,Trifolij, Gallicę acetosę ca.v.Lu
rum, Eupatorij, Chamędryos, Pentaphyll
pathi,Maioranę,Calamenthi,Pulegij. Dec
optima,quę habet Agrimonię,Cichoreę,C
bitæ,cap.v.recentium Trichomanis,Scord
ctamni cretici.añ.M.j.Tormentillæ, Bistor
vnc.v.ligni Aloes,Casię ligneę, Squinanti,
mi, Gummi añ. drach.ij. radicum Cann
drach.iij.infundantur omnia per diem in
puræ lib.x. mox fiat decoctio ad sufficien
cuius decocti colati vnc.v. cum syrupo de
vnc.j. exhibe in aurora. Puluis optimus;
Lemniæ, Boli armenij, Tormentillæ, Sc
cornu Monocerotis, vel Cerui añ.de quo d
accipiat cum aquæ rosaceæ vnc.ij. aceti
Expertum quoque est, succi Luiulæ vnc.
liud vilius quidem, sed non minus valens,
mentillæ Bistortæ.añ.drach.v. detur cum
Cardi benedicti. Interea vide, si quid n
mouet,& per quam viam: si quidem enin
sanguis, qui erumpat è naribus, siue mult
ue paucus, neque iuuato, neque retineto
virtus cadat: si vero multa, & corrupta p
uum materia exiuerit,neque hanc compri
nisi virtus collabens poscat: at verò,si lent
expellantur, eas quidem iuuare oportet,
tura pigra est,iis,quæ ad cutim mouent,&
tagioni simul contraria sunt, quale est Dic
num,& Costum,& radix Personaciæ,& Ca
tum radix, & eiusmodi. Solent & accid
quędam concomitari has febres, inter q
delir

delirium, quod, tametsi rarissime phrenesim sequitur, diuertendum est tamen propter dictam causam. Atque hæc quidem satis iam sint de puncticularibus febribus: nunc ad vere pestilentes pertranseamus.

De curatione vere pestilentum febrium.

CAP. VII.

LOnge maior solicitudo, & cura esse debet, tum publica, tum priuata circa eas febres, quæ proprie pestilentes dicuntur, si medici & alij ad eas secure adire auderent: qua de causa multi ægrorum miserabiliter pereunt ab omnibus destituti. Quoniam igitur contagio hæc sępe ab aere originem trahit, sępe ab vno ad alium transit, sępe concipitur fomite, nonnunquam & in nobis primo oritur, in primis non prętermittenda videtur ea curatio, quę pręseruat: procurandum enim in primis est ab ea non capi, quando, vbi quis captus est, vt plurimum etiam perit. Ergo si aeris vitio pestilentia contigerit, quod raro quidem fit, tum nullum est salutarius remedium, quàm (vt in prouerbio est) fuga, & inquisitio salubrioris aeris: quod si fieri non potest, neque enim semper & vrbes, & supellectiles, & domus, & chari relinqui possunt, at saltem aerem tempera per ea, quę dicta sunt.

Proderit & latos stipularum incend re campos,
Et nemora intacta, & sanctos exurere lucos.

Illud quoque peruide, num ex alia regione eferatur ad tuam contagio: cui contra fenestras occlude,

occlude, & partes domus auerſas habitato: tum fomes omnis tibi cauendus erit, ligna, veſtes, & omnia, quæ peſtilentes tractauere: qua de cauſa ſapientiſſime agunt illæ Reſpub. quæ conſuetudine, & legibus prouident, vt ſuppellex omnis domus affectæ comburatur, hæredibus è publico ſatisfiat. Vidimus ann. 1511. quum per Germanos Verona teneretur, exorta peſte, qua hominum ferè x. millia periere, ex vna veſte pellicea non pauciores, quàm quinque & viginti Teutones obiiſſe: vno defuncto alius induebat eam veſtem, & hoc alius, & alius, donec monefacti è tot defunctis veſtem combuſſere. Nec minus cauendum eſt ab aere, in quo æger degit: quare adaperta ſint oſtia, & feneſtræ, præcipue quæ in Boream ſpectant. Circa ægrum ſint flores, & fructus odorati, & frigidi, Roſa, Liguſtrum, Nymphea, Viola, Citria, Limones, poma Apia, Volema, Cydonia, Perſica: fiant & ſuffitus ex aqua Roſata, Camphora, & caryophyllis. Melius autem eſt, ſi potes, ægrum nullum viſere, conuentus hominum fugere, domi manere, quæ munda ſit, quæ probe perfletur: tum non incaleſcas multum, ne cutis foramina ad hauriendam contagem aperias: quò vero, & qui inſpiratur aer, ſyncerior ingrediatur, tu quidem ſemper ore verſato aut iuniperi grana, aut Gentianæ radicem, vel Galangæ, vel Caſiam ligneam, vel Macerem, aut ſemen Citri: nares quoque tangito ſpongiola, aceto, & aqua roſata infuſa. Indumenta mundiſſima veſtito, & non è lana, ſi potes,

tes, sed è sericò, quæ etiam sæpius mutato: nec laudem, qui inedia quærunt siccum corpus facere, quoniam venas inaniunt, & auidas attrahendi reddunt: neque tamen crapulam volo, sed victum, qui parcus sit, non alienus à consueto, omnes enim mutationes insolitæ cũ in omnibus tum maxime in hoc morbo damnari ab Hippocrate consueuere. Nec displicet, vt aut Theriaca, aut Mitridato, aut terra Lemnia vel Bolo armenio cum aceto vtaris. Vtile quoque est, & iam expertum Diascordion antidotum, quod composuimus non solum conseruationis, sed & curationis gratia. Laudo etiam, vt pillulæ illæ, quæ communes vocantur, duæ aut tres ante cœnam singulis tribus diebus capiantur. Per hæc igitur procurandum est, ne æger fias. Quòd si quis iam factus est æger, & cõtagem concepit, hoc pacto regẽdus erit: in primis, si febris ex iis est quæ paucis horis perdere hominem solent, qualis & ea est, quæ in Britãnia sudor appellatur, nullus victus exhibeatur: medicamentum autem vllum vtrum sit afferẽdum, habet dubitationem, & an in Britannia recte faciant nullum aliud auxilium adhibendo, nisi situm, & decubitum, per quem sudent: verum meo quidem iudicio, & in Britannia, & aliis locis, vbi quàm acutissime pestis concepta fuerit, bene agetur, si statim ad ea recurratur, quæ per vtranque antipathiam diximus obsistere contagionibus feris, quale est Sphragidis drac. j cornu Monocerotis scrup. j. aceti vnc. 5. aquæ rosatæ vnc. j. Porrò in Britannia, si sudor

forte detineatur,aut quia æger non assu
ſudare,vt pote denſæ carnis , aut alia d
impeditus , mihi non diſpliceat illa adl
quæ diximus ſudorem mouere conſueu
ſimul obſiſtere contagioni. In aliis vero
bus,quæ eam acuitatem non habent,ac
meh reſpectu earum,quæ malignæ tant
cuntur,hæc adhibeatur curatio , victus
mis ſit liberalior, quàm in puncticulis v
quo virtus cuſtodiatur, quæ in vere peſ
bus vehementer diſſoluitur , quòd earu
logia vel ad ſpiritus eſt,vel ad acutiores
res,& putrefactio cita,& amplior.vinum
non propinetur , tametſi aliqui ſunt, q
bent,etiam meraciſſimum , non recte
quoniam febrem in furorem vertunt ,
pręſertim per alia refici virtus ſine eo p
poſſit, bibant ergo vel Oxycratum , vel
cum vino granatorum , aut cum ſucco
num permiſtam,carnes,ſi aſſæ ſint, & ac
ſata ſæpius inter coquendum irroratę, p
mihi magis,necnon,quę à mulieribus ge
vocantur: fercula vero ſint è Lactucis,&
uia,& Boragine,& Ceraſis acerbis, & O
Panico cum pauco aceto , aut omphaci
acetaria denegētur è Cichorio,Cicerbita
lide,Boragine,Meliſſophyllo, & Condri
quam Crencanum ruſtici appellant, nec
floribus Citri , & Bugloſſæ , & Boraginis
iuſmodi. Phlebotomia mihi nulla ſit in l
bribus , quoniam rariſſime in nobis p
fiunt , ſed extrinſecus veniunt , aut è fo

aut etiam ex aere, aut ex vno in alium e, verum; quocunque modo accidat, sectio venæ parum prodesse potest, quòd seminaria non possunt educi, multum autem obesse, quòd & contagio introrsum trahatur & sanguis non mediocriter agitetur, propter quod non in Lenticulis solum, sed & in vere pestilentibus febribus experientia constat maximam partem eorum; quibus secta fuit vena, periisse. satius ergo erit & in his per cucurbitulas sanguinem imminuere. De pharmacis quoque, quæ solutiua dicuntur, eadem dicenda sunt, quæ supra diximus in Lenticulis. nam & in his febribus controuersia est inter medicos, aliis per acerrimã iubentibus esse euacuãdum, aliis per placidissima, quod & nos ex nostris principiis rectius factum arbitramur, tum quòd materia pauco indiget stimulo, vtpote plus nimio corrupta; tum quòd per acria agitatio multa in humoribus fiat, & euacuatio pauca seminariorum: quare ad materiam, quę in dies corrumpitur, & euacuatione indiget, si vel per clysteres, vel per leue aliquod pharmacum corpus expurges; sat esse poterit ibi, quales sunt vel Communes vocatę pilulę, vel Casia siliqua, vel etiam Rhabarbarum, vel Syrupus rosatus solutiuus, quem ego in hac labe omnibus aliis pręfero, quibus pro ætate, & tempore, & morbo, & aliis vti poteris vel quotidie, vel tertia, aut quarta quaque die, vt expedientius tibi videbitur.

His ergo rite perspectis extinctioni cõtagio-

nis intende ſtudium omne , & curam o
conuerte, quare nec communia digeren
rato, ſed ſyrupos (vt medici vocant) long
ficito, ęgrum coge, vt inde die noctúque
non ſolum autem, quæ in lenticulis dict
remedia hic etiam adhiberi poſſunt, ſed
liqua valentiora ſunt . eligenda erunt t
præſertim quæ omni antipathia iuuant
igitur ſint Oxalidis, Luiulæ, Cicerbitæ,
rij, Nympheæ, herbę Gallicæ , Trifolij o
Lichenis, quibus ſyrupi ſui addantur.
tiſſimum eſt & hoc, quod habet ſucci L
lib.ij. Aceti vnc.iiij. Boli armenij vnc.j.
mul commiſta per diem macerari ſines
per elambicum in aquam vertes, cuius
exhibere poteris vel ſolas , vel cum ſyru
quo: quòd ſi ardentem febrem videris,
autem iuuenilem, & robuſtam, conſuet
tui aquæ , cæteris conſentientibus non
ceat mihi aquę frigidæ potus cum ſyru
toſo, vel ſucco Citri. Pulueres porrò ne
termittas, qui maxime per ſpiritualem
thiam valent, quique imputreſcibiles
ſtentes prohibent putrefactionem in
humores ferri. Quòd ſi aut Carbuncu
quam in partem irruperit, aut Bubo ci
bem, aut poſt aures Parotis inſederit , p
quidem caue, ne aliquod horum repreſſ
potius euoca, quantum potes : ſi ergo C
culus fuerit, qui in orbem vrat , & corr
membrum, tum protinus nulla interpoſi
ra, aut candenti ferro totum inure, & ſ

ria interfice,aut caustico aliquo age, quale vel Ægyptiacum vnguentum,vel fermentum cum succo Scyllæ,& Sublimato vocato, quod expeditissimum est:mox,vbi crusta ceciderit, butyro superimposito vlcus mundifica,sed diu adapertum tene: si vero Bubo pestifer fuerit,sed immaturus, scarifica tamen, & cucurbitula aliqua magna sanguinem infectum extrahe, mox matura,sed permiscendo, quæ euocant,& frangunt seminaria, conueniet farina seminis Lini, & Fœnogræci, & Althæa,& Narcissi,aut Lilij radix. & Galbanum,& Opoponacum, & Nitrum,& Sulfur, & Cedria, & Styrax liquida, è quibus emplastrum fiat, ad idem valent & Diachylon, Diachalciteos, aut & Bubonium contusum,vel solum,vel decoctum cum Cæpe adiuncto Galbano, Styrace liquida,& axungia. est autem(vt arbitror)Bubonium, quod Græci ἀστέρα vocát,VIRGILIVS Amellum appellauit, copiosissimus autem est in agro nostro in vicinis Benaco collib. & Venetiis prope Licciafusinam ad Medoaci ripas surculi multi ab vna radice quasi sylua quædam tolluntur, quos vestiunt folia subaspera,angusta, digito longa,virentia,flores circa summa multi, aspectu pulchri spectantur, medico lutei,ceu chamęmeli, circum vero purpurei, in orbem stellæ modo dispositis foliis, herba tota mire ad Bubones valet, vnde & Bubonium appellatum fuit. Vbi igitur abscessus aliquantisper maturuerit, tum ne expectato exactam maturationem,sed aperi, aut ferro ignito, aut caustico aliquo,

mox absterge, verum non leuibus,&
nibus abstersiuis, sed iis, in quibus e
tio maior,qualis est Iris,& Aristoloch
cedanum , & Helleborus , & Tere
& farina Lupinorum,& id genus:ad
autem eisdem ferè & concoquentibu
cantibus est vtendum.

Si igitur per hæc fracta aliquantu
tudo videbitur spem aliquam pollice
dem remedia repetita curationem ab
autem contumax adhuc,& nihil par
diis apparebit, ego(quod in medium
non aliud maius remedium excogi
quàm hoc , quod habet , succi Luiu
succi Citri vnc. j. Diascordij nostri.d
cierum cordialium è gemmis scrup.
vnc.j.omnia bene misceto , & totum
quod si nihil iuuabit,scito morbum e
rem,quàm humana remedia.Sunt,qu
ragdo maxime confidant,qui in Bolo
qui in Scordio,qui in Dictamno nost

Habet autem Diascordion nostrum
momi , Casiæ ligneæ aã. vnc.5. Scor
Dictamni cretici , Tormentillæ ,Bist
vnc.5. Galbani, Gummi aã vnc.5. Op
5.Styracis drachm.iiij. 5. Acetosæ dra
Gentianæ vnc. 5. Boli armenij vnc. j
sigillatæ. vnc. 5. Piperis longi , Zinzib
drachm. ij. Mellis albi despumati li
Vini Aromatici lib. 5. Zuchari rosati l

De curatione Phthisis, quatenus contagiosa est. CAP. VIII.

NVnc de Phthisi prosequamur, non quatenus aut à catarrhis, aut ab aliis dependet causis, sed quatenus è contagione concepta est, & ab ea per se pendet, multum enim interest, vtro modo sit facta: nam quæ in contagione per se consistit, eo, qui accipit, nihil male prius affecto, sed sano cõcipi potest: quare & catarrhus, & alia, si superueniant, accidentia quodammodo sunt, & per se curationem primariam non poscunt: ad quæ si communia remedia adhibeas, caputuras, sinapisimis exsicces, sputum facile reddas, frustra omnia tentabis, nisi contagem, quatenus contagio est, interimere studeas. Ergo in ea phthisi, quę vel à conuersatione cum phthisico, vel à fomite aliquo contracta est, & illa in primis consideranda sunt, quæ in vniuersum diximus esse in contagionibus animaduertenda, seminaria scilicet, materiam, quæ in corruptionem tendit, & eam, quæ iam corrupta est. Si igitur circa initia curationem aggrediaris, tum ad sola seminaria attende, quæ si extingui quidem possent per vrentia, nihil præsentaneum magis afferri remedium posset, verum quum hoc locum nõ habeat sine maiori periculo, potes tamen per aliqua, quæ proxima sint vrentibus, curationem moliri: quod video & antiquorum nonnullos ausos fuisse, iubentes Sandaracæ nidorem per anhelitum in pulmones trahi: quum autem Sandaracam dico, non eam intelligi vo-

lo,quæ Vernix vulgo vocatur, ſed qua
pigmentum à nobis dicitur:porrò nec p
rigmentum velim à te accipi priorem
ſpeciem,quæ citrina eſt,ſed alteram, c
rufla, & propriè Sandaraca vocatur. hu
go ſuffitu ſi vtaris, non parum proderis
contagi: proderit autem & Ari, vel a
Draunculi radix in eclegmate, vel decoc
quo oblata:ſimiliter & Iris, & Scordiu
Dictamnum creticum iuuabunt, & Di
dion,& Theriaca,& ſimilia. Quòd ſi m
vltra principia iam progreſſus, vel cata
mouerit, vel aliter in loco materiam co
rit,tum ſimul & ad ſeminaria, & ad ma
potes animaduertere, ac catarrhum q
iis omnibus ingeniis regere,quę medici
diuertendo, ſiſtendo, exiccando, euacu
collecta vero materia ſi craſſa, ſi viſcoſa e
geri, & pręparari debet, vt per conuen
regiones expelli poſſit:ſed id ſemper ant
los habe, vt contagionem, & putrefacti
prohibeas,& ſeminariis obſiſtas: quare
caſu reſinę maxime mihi placent, quæ c
intentiones complectuntur,ante alias Te
thina,mox Laricina,& Abietina, tum v
Myrrha,& Styrax,& reliqua:poſſunt aute
per ſe adminiſtrari, vel admiſta alicui e
dictis pulueribus, qualis eſt Bolus armeni
Sphragis,& Scordium: euitentur autem
ra,& ſtyptica,quę ſpuitionem impediunt
pter quod nec malum erit ſemper admi
aliquod lenientium, vt mel,vel ſaccha

Decocta quoque valde mihi laudentur, quoniam maxime penetrant: optimum ergo erit Scordium, & Aristolochia, & Dictamnum, & Pulegium, & Gummi, quæ cum saccharo ebulliant in aqua pura cum pauco aceto: de quo decocto sat erunt vnc. v. sunt, qui radice Cinarum vtantur ad omnem phthisim, quòd valde exiccet, & per sudorem euocet, quod & nobis admodum placet: si vero materia acrimoniæ cuiusdam particeps sit, ea debes afferre, quæ exiccent quidem, sed minus calefaciant: optimum, & suaue est Sacchari rosati vnc. ij. Boli armenij drach. j. Syrupi de pomis q. s. misce, & vtere omni hora: quòd si materia iam corrupta apparebit, quod è sputo cognosces, si flauescit, aut liuet, & fœtet, expediens tunc erit euacuare, non solum per sputi vias, sed & per solutiua pharmaca, quæ pro re eligantur: si vero labes iam & in pulmonem transit, qui aut vulcus contraxerit, aut eò peruenerit, vt iam flaccescat, tum scito ægrum esse in magno discrimine, quòd vbi apud domesticos præfatus fueris, hæc postremo remedia potes experiri. Primum est decoctum hoc, quod habet Xiridis capit. v. Tussilaginis, Dracunculi radicum, incisorum omnium manipulum j. lapidis Hæmaticæ, Sphragidos, Boli armenij an. vnc. 5. Symphiti, Altheæ, singulorum vnc. j. Aluminis drach. ij. ligni Guaiaci lib. 5. infundantur per diem omnia in libris viij. aquę puræ, & fiat decoctum tertia parte consumpta, de quo vnc. v. sumentur in aurora cum iuleb violato. Aliud est

est antiquorum remedium, quod Plinius di
valere phthisicis deploratis: foliorum & ra
cum Consiliginis, quantum sat est, fiat dec
ctio,& decocto vtere bis vel ter in die vnc. j.
est autem Consiligo, quantum coniici pot
eadem, quam idem Plinius alio nomine he
ignorans,Enneaphyllon appellet, herbarij n
stri Caprariam,quidam & Pulmonariam, n
eá quidé,quæ è genere Buglossi est,sed aliá P
monariam,ita vocatam, quòd pulmonum vi
valet,præsertim suum & caprarũ,quare nec
re ab herbariis Capraria vocatur. Enneaphy
autem etiam vocata fuit,quòd folia nouem
beat,diuisa Hellebori modo, alia longiora, a
breuiora, quales digiti sunt in manibus, s
autem oblonga, per ambitum serrata, ang
stiora,quàm Hellebori, atre virentia cum
nore,flores,quales Hellebori, è foliis albica
tibus quatuor constantes, ac veluti calath
conflantes,in quibus semina quatuor iuxta p
sita,quasi racemus, suspensa sunt: quare gen
quoddam Hellebori videri potest: hanc
Ruellius significare videtur, quum describ
vult Pulmonariam à veterinariis vocatam:
autem vrentis virtutis, qua coniectura, qu
& folia nouem sortita sit, eandem esse pu
mus,quæ à Plinio Enneaphyllon dicitur. Te
tium remedium habet Axungiæ vnc. iiij. B
tyri vnc.ij. Terebinthinæ vnc. j. Styracis liqu
dæ vnc.5. Iridis, Thuris; Aristolochiæ, Enul
singulorum drac. ij. Argenti viui vnc. j. fiat v
guentum,è quo brachia interna tota, & do

su

ſum inunge: ſeminaria contagionis abſumet, & materiam corruptam per ſputum multam educet,verum caue ne hectica febris adſit. Hæc ergo ea ſunt, quæ mihi notanda viſa ſunt in phthiſi per contagionem accepta.quæ curatio etiam ad omnem Phthiſim accommoda eſſe poterit,quæ ad id iam venerit, vt cõtagionẽ inferre apta ſit,quocũq.modo cõtigerit ab initiis.

De curatione Rabidorum. CAP. IX.

MOrbi quidam ſunt,quibus niſi illico (vbi apparuere) ſuccurſum fuerit, ſera præterea ſit medela omnis, quales Carbunculi, quos Anthracas Græci vocant, & Cancrenæ, & præcipue Rabies,de qua nunc agitur: qua de cauſa omnibus vulgo eſſe notos hos morbos oporteret,& nota quoque remedia ea quę ſtatim ſunt adhibenda:quod in Rabie Sacerdotes melius inſtituere,quàm medici, ad quos ſtatim deducuntur,qui demorſi ſunt, quos curant tum religione,tum medicorum officio, & inſtrumentis vtentes, vrunt enim & ipſi locum.Ergo circa Rabiem illud primo publicum ſit,ilico ſi fieri poteſt, locum demorſum vrendum eſſe:rectius autem fiet, ſi prius ſcarificato vulnere ſuperponatur cucurbitula magna, quo extrahatur virus, mox vratur ita profunde, vt putare poſſis vſtionem ad ſeminaria ipſa perueniſſe:illa animaduerſione habita, quod liberius fieri poteſt,vbi caro multa eſt, parcius,vbi nerui multi,& venæ:ferro id candenti, aut argento, aut auro fiat: quòd ſi cui nimis impiũ videatur, potes vrentibus medicamentis conficere

ficere:vbi locum inusseris, curato , vti dec
crusta per Brassicæ folium butyro illitum
terea tamen superpone vnguenta, quæ f
euocent,& exiccent , si quid forte semina
rum circa locum relictum fuerit:hæc circa
tia factitanda sunt. Verum illud non igno
dum est, principia eius morbi valde amb
esse,& latentia : in quibusdam enim vsqu
dies duos protenditur principium, in aliis
que ad quatuor, in nonnullis & amplius, p
& morbus in aliis magis , in aliis minus ac
est : quare expedit morbum nosse , ne te p
cipium fallat, & quantum protenditur
ipso enim si debita adhibeantur remedia, t
interficietur morbus : si vero iam princip
preterisse putes,& contagem iam altius rad
egisse,vrendus quidem non est locus, quon
agitabitur venenum magis introrsum : con
tamen,vt scarifices , & supra ponas empla
quæ euocent, & exiccent, quin & vessica
tiam inducant, quale est, quod habet Galb
Serapini, Opoponacis, singulorum vnc. 5.
phorbij drac. j. Iridis , Xiridis , Aristoloc
Gentianæ,singulorum dra. j.Nitri, Sulfuris,
gulorum scrup.ij,Ceræ quod sufficit. Quon
autem seminaria omnia contagionum m
riam sibi analogam inficiunt , & corrump
existimandum est per processus morbi part
materiæ parari ad corruptionem , partem
ruptam esse : quare & per ea , quæ prohib
putrefactionem,procedere necesse est , &
ea,quæ euacuant : quæ vero omnium con

nientissima sunt ad euacuandum, sunt Hieræ tum Archigenis, tum quę Diacolocynthidos vocatur, atque item Helleborus, quo præstantius nihil est in hac labe, si in sero lactis exhibeatur: valet & Epithymum, & in vniuersum, quæ melancholicum humorem purgant. Contagem autem prohibent, quæ probe exiccant, inter quæ antipathia quadam peculiari laudant omnes cinerem fluuialium Cancrorum vstorum: laudant pariter & Gentianæ radicem, siue per se sumatur, siue cum prædicto puluere in vino albo: quidam & Thus admiscent: quo medicamento vtendum est omni tempore morbi: commendant & Alyssum herbam, quæ nomen etiam sortita est, quòd sine rabie hominem faciat, Arabes Alguascen appellant: in qua non parua ambiguitas est inter medicos, primum quidem vtrum eadem sit Dioscoridi & Plinio Alyssum, deinde & quænam apud illos sit: Plinius siquidem folia Alysso dicit id orbem esse circa caulem, qualia in Rubia cernuntur: Dioscorides autem dicit rotunda esse. Aliqui Plin. Alyssum esse putant Rubiæ genus syluestre, quod medium est inter satiuam Rubiam, & Aparinen, quod certe nec folia rotunda habet, nec traditis à Dioscoride conuenit, qui de Rubia agens vtrunque genus prosequitur, mox de Alysso seorsum tractat: propter quod alij eam pro Alysso ostendunt, quæ Lilialis ab Herbariis vocatur, non quæ apud Ruellium est Lilialis, sed aliam, cui flos est albus: verum & huic folia rotunda non sunt, sed ob-

long

longa in acutum desinentia : sunt, qui pu
esse eam, quæ Asperula vocatur, minor p
quàm Aparine, foliis in orbem positis ro
dioribus. Porrò difficultatem etiamnum a
re Paulus, & Aetius, qui de Alysso ag
concordes volunt Alyssum esse Syderitem
racleam. Galenus quoque libro ij. de Anti
eam describens, non aliam significare vid
quàm Syderitem illam, quæ Heraclea vo
à nobis, vulgo Sclarea, in qua non parum
tur iudicio nostro Ruellius, putans Scla
nostram non esse Syderitem heracleam
Horminum: de quo plura in aliis diximus:
re nomen Alyssi apud posteriores Græco
ter videtur acceptum, quàm apud Dios
dem, qui de Heraclea seorsum, & de A
pertractat : porrò nec folia rotunda Syd
habet, nec semen in latitudinem se pan
sed rotundum: nisi quis dicat Dioscoriden
luisse quandam Heracleæ speciem signi
re, plures enim sunt eius Syderitis spe
vna hortensis odorata, quæ herba S
Ioannis apud nos dicitur, maior reliquis,
le, & foliis: alia est pratensis, quæ proprie
rea dicitur, foliis asperis, oblongis ad Sal
accedentibus, caule quadrangulo, verti
in orbem per interualla circa caulem dis
tis, in quibus flores purpurei sunt, subco
zantes, falcati ad aquilini rostri effigiem,
les & in satiua spectantur : alia est nemo
floribus exalbidis, subpallentibus, cæte
verticillis, & foliis prædictis similis : est p

mo & montana Syderitis, in totum pratensi similis, nisi quòd folia rotunda gerit, & verticilla minora, in quibus flore abiecto semina sunt in inuolucro bina ceu scutula: mulieres hanc & hortis serunt, ac Betonicam falso nomine appellant: hanc ergo fortasse opinandum est Dioscoridi primum, mox Galeno & aliis fuisse Alysson, quæ & Syderitis quædam est, non ea tamen, quæ simpliciter Heraclea intelligitur à Dioscoride, quam Pratensem diximus: quicquid igitur de Alysso sit, non errabunt iudicio nostro, & qui minorem Rubiam vel contusam vel ex aceto potam exhibebunt in Rabie, quando & contra serpentes valet: nec illi pariter, qui Syderitem, quoniam quòd illa mire desiccat. Laudat Aetius expertum senis cuiusdam Oxylapathum, quo tam introrsum, quàm extrorsum vtebatur: non est autem Oxylapathum, quæ acetosa vocatur (oxalis enim ea est) sed illud, quod & folia, & semen acuta inter Lapatha habet.

De curatione Syphilidis, seu Gallici Morbi.

CAP. X.

NVnc ad eas contagiones transeamus, quæ extima magis occupant, incipientes à Syphilide morbo nouo: in cuius curatione nec plane medici consensere, præsertim quum primum in lucem venisset: nam, sicuti in illius cognitione confusi plurimum extitere, ac discordes, ita & in curatione non eadem arbitrati sunt: qui enim adustionem putabant illius caussam, per ea etiam medicabantur, quæ aduersan

ſantur aduſtioni,non ſolum nihil iuuantes, ſed mirum in modum malum augentes: qui vero exiſtimabant eſſe idem cum Elephantia, per vinum viperatum & viperæ carnes curandum præcipiebant: alij quietem iniungebant: alij & balnea fruſtra experti ſunt: alij doloribus ſolis intenti reliquam curationem negligebát, donec Empirici à ſimilitudine quadam eius morbi cum ſcabie fera permoti, auſi ſunt primi per cauſtica morbum curare: multi mox largius de tota curatione ſcripſere, inter quos & nos trib. libellis ad PETRVM BEMBVM Latinis carminibus nõnulla primum luſimus, quum iuniores eſſemus, ac ciuitate peſtilentia graui vexata in CAPHIOS noſtros ſeceſſiſſemus, vbi ad eam rem ocij multum nobis dabatur.

Quoniam vero Poetica, vt ſupra diximus, nec omnia admittit, nec proſequitur, neceſſariumq́ue nobis fuit plura tum relinqui, nunc quidem, ſi rurſus ea curatio pertractetur, & non petice, ſed medice, magis operæ pretium fiet, præſertim quòd nec ea de re recte agi poſſe videtur, niſi contagionum natura bene perſpecta fuerit.

Qui igitur recte curare hunc morbum volet, ad hæc in primis aduertat, neceſſe eſt: primum quidem, vtrum recens ſit ægritudo, an inueterata, & quouſque proceſſit, & ad quæ membra, ſi neruoſa iam occupauit, ſi oſſa corrupit: tum & ſi benignior eſt, an fera, & ſi multæ materię eſt, an paucę, & an tenacis, an tractabilis magis: totane extrorſum ſit, an & introrſum

trorſum, & ſi vlcera multa ſunt, & an plus dolorum, quàm puſtularum, vel contra, ſimiliter & ſi gummoſitatum, &, vt vno verbo dicam, omnes differentiæ eius morbi ante oculos habendæ ſunt, maxime autem analogia. nam, tam & ſi ad phlegma craſſum, & ſordidum per ſe ſit, non vna tamen eſt phlegmatis eius ratio, vt dictum eſt. præterea & alia vniuerſalia conſideranda ſunt, ætates, ſexus, anni tempora, complexiones, & id genus. neque enim omnibus omnia conueniunt. His ergo bene perſpectis ſcito eam labem, quum iam oſſibus inſedit, extra ſpem eſſe, niſi forte ea oſſa vri poſſint: quare aut eam curationem reiice, aut malum rediturum prænũcia: ea etiamnum difficilior eſt, quæ eſt inueterata, & quæ à multa, & tenaci materia pendet, quæque multas gummoſitates habet, & melancholicum hominem tenet. Quare difficilioribus difficiliora etiam remedia ſunt adhibenda: particulatim autem proſequendo, aer primo ne impurus ſit, non auſtrinus, veruntamen ne, vt auſtrinum fugias, valde borealem & frigidum eligito. Ocia porrò omnia, omnis ignauia, & deſidia tibi fugienda eſt, tibi omni ſtudio, omni conatu exercendum, laborandum, ſudãdum: hoc dico, hoc hortor, hoc iubeo, curre, ſalta, venare, pilam, luctam, gladiatoriam exerce, per hæc materiam ſegnem liquefacies, attenuabis, & expelles, ac cum ea & ſeminaria contagionis: ſed ita hæc facito, ne, quum remittes, protinus frigeas, & ocium ducas, ſed paulatim à fatigatione ad quietem te transfer-

to,pánisque obsepito, calido in loco
quin & in ipso exercitio (si fieri pot
frigidum non desidero. Ad hæc cons
poris expurgationes procurandæ,qu
res,quæ per cutim,quæ per palatum
aluum,& si quæ aliæ sunt,vt hæmorr
menses , & reliquæ , nihil vero super
eat,presertim eorum,quę per Vener
uuntur , vigiliæ vti nimiæ esse nolun
nimius sit somnus,non interdiu factu
tim à cibo, curæ nullæ, nullæ solicitu
sint, nulla studia animum occupent,
mum assidua mẽtis intentio. Cibaria
gna cura paranda sunt, atque eligen
in primis neque tenuem dietam,neq
lam volo:in vniuersum autem vitand
trescibilia , dura concoctu , quæ visc
mali alimenti sunt,tum quæ exurunt
sanguine dulce est,quare & lac, & ou
ctus,& leguminũ omne genus , & pa
nia,& Suillæ,& Taurinæ carnes,& Pi
genus omnia fugienda. Piscium tam
niam (sæpe iis vti necesse est)minus m
Menæ, Erythrini, quos Venetiis Arb
culi,quos iidem Lucernas dicunt,Sca
Merulę , Turdi , Aselli, Auratæ,Phy
fluuiis,& lacubus vocati Temali , & S
Lucij , & Cauacini , & Barbuli,& Sa
Carpij,è carnibus quadrupedum qui
habitis pedibus, capitibus iocinoribu
stinis,conuenient Hœdi,Vituli,Hinul
sculi,tum Pulli gallinacei, Phasiani, P

genus vtrunque,hoc eſt, quæ Quaternices vocantur vulgo à nobis, & quæ dicuntur Perdices,item & Turdi,& Merulæ , Attagenes,Hortulani,Galeritæ,Ficedulæ, & auiculæ nemorales,& reliqua,quę nota eſſe poſſunt Vinum ne generoſum ſit,ſed tenue magis,album:quòd & ſi aqua mulſa vti quis volet,non male facies.

Quoniam autem (vt diximus) analogia eius morbi ad phlegma ſordidum,& craſſum per ſe eſt,ad hoc quidem præcipue dirigenda intentio eſt,in quo & ſeminaria contagionis continentur , & pars iam inficitur , pars infecta & corrupta eſt: quare & ad hęc tria,ſicut & in aliis,animaduertere neceſſe eſt. Ac ad ſeminariá quidem expeditiſſima eſſet poteſt curatio, ſi ad prima morbi initia acceſſeris , quę interdum cognoſci poſſunt,interdum non. nam ſuſpicio quidem multa,& iudicium veriſimile eſſe poteſt , quum quis ſe permiſtum nouit cum infecta,certiſſimum vero, quum iam & caries quędam circa pudenda obrepit:cõfeſtim igitur ea pars lauãda eſt per aquam roſaceam , mox rurſus lauanda,& fouenda decocto ex Alumine & Ærugine aeris, aut inungendum circa pubem totam vnguentum,quod ad eum morbum cõfici ſolet,de quo poſt dicemus,tum & per os aliquid eorum ſumendum eſt, quę contagioni obſiſtunt,qualis eſt Theriaca,aut Mitridatum; forte enim per hęc ita ſeminaria morbi abſumes, & interimes , quod non vltra procedet. Si vero morbus iam non circa principia fuerit; ſed altius radices egiſſe cognoſces, & iam aut

dolores, aut pustulas, aut alia indicia
tum non sola seminaria respicere debes,
mul & materiam, quæ partim inficitur, &
clitatur, partim corrupta est: seminaria
nunquam volunt post haberi, sed semp
interim (si potest) aut frangi, aut educi
ria, quæ corrupta est, educi vult, quę ver
citur, restitui, aut & educi, si multa est: qu
autem crassa est, & sordida, in multo l
consistens, nec restitui, nec educi pot
subtilietur, & abstergatur, quinimo nisi
quetur ita, vt ab ea sordities omnes a
possit, & aut exsiccari, aut in sodorem abi
rum quia permista sunt omnia, tum semi
tum materia propter lentorem, ampliu
mul sunt pustulæ, & dolores, & sæpe gum
tates, videndum est, si quod vnum ingeni
remedium est, quod omnia exequatur, &
nibus vabeat, an plura requirantur, & q
sint. nam sunt qui tentent per purgation
las omnia absoluere, alij per inunctione
per suffitus, alij per ea, quæ in sudorem c
tunt materiam, alij per ea, quæ obsistunt
tagioni, alij vero modo vno, modo alio a
ad diuersa vtuntur. quare de his omnibus
genter quærendum videtur. Primum aute
euacuatione ordiamur, quam vnam suf
ad totam curationem aliqui opinati sunt,
certe & nos in quibusdam fœliciter cessit
dimus, in quibusdam autem non suffeçisse
ponamus autem cum in omnibus, tum ma
in hoc morbo prius digerendam, præpa
dam

damque esse materiam; quæ educenda mox est, oportere autem calida esse, quæ huic malo cõueniant, attenuatiua, &, vt dicunt, incisoria, quoniã materia lenta est, & sordida, ac segnis: optima igitur erunt Oxymel, & Mel Rosatum, & Syrupus de Prassio, de Hyssopo, de Betonica, de Calamentho, de Epithymo, de Lupulis, & consimiles, quibus aquæ addantur Iridis, Enulę, Epithymi, Agrimonię cap. v. Fœniculi, Apij, Pulegij, Origani, Pimpinellæ, Cardi benedicti, Cicerbitæ, Chamædryos: aut fiat decoctum ex eisdem, & Scordio, & Dictamno cretico, & Thymo & Betonica, & Schinantho, & Verbena, & Syderite heraclea, & Amomo, & Agalocho, & eiusmodi. Potes eodem tempore digerere etiam materiam per iniunctionem hanc, vel consimilẽ: succi Rutæ, succi Enulæ aã, vnc. j. Theriacæ vnc. ij. Thuris drac. ij. Piperis drac. j. Axungiæ, medullæ Vituli, Butyri recentis, singulorum vnc. j. olei Chamęmelini, irini, quod sufficit, ex hoc inungantur dorsum, brachia, & crura: concoquet materiam, & dolores leniet. Ergo digesta materia euacuanda est, è simplicibus vero, quę pręcipue valeát. sunt Colocynthis, & Hermodactyli, & Helleborus, & Agaricus, & Aloe, quibus admiscenda sunt, quæ simul liquefaciant, & dissoluant, qualia Serapinum & Galbanum, Bdellium, & Opopanacum, & Hammoniacum, & Myrrha, & Laser, & eiusmodi: ex compositis autem consuetis sunt Aggregatiuę pilulæ, & de Hermodactylis, & Arthreticę, & Indę, & de lapide Lazuli, & Be-

nedicta, & eiusmodi, tum & elec
dum,& Hamec,& de Benedicta, &
cum, & Hiera diacolocynthidos
Scribonio descriptę,& alia multa.

Facta igitur prima euacuatione
hi videntur facere, qui & rursus c
ac rursus purgent. vidimus enim, q
cte purgationibus probe fuerint re
qui secundos syrupos faciunt, sim
lutiuos, addentes ipsis aut Senam
cum, aut Hermodactylos, aut He
hem v l diebus singulis, vel alterni
iamlaudem.

Si igitur vna hęc curatio sufficer
reliquis parcemus: sin autem non
profecto perplurimū accidit, vbi au
tus sit morbus, aut materia crassio
cior, tum alia tentare remedia opor
& reliqua examinemus. Sunt, qui st
unctiones se illas transferunt, quę
fiunt, quod & primis temporibus
ctitabāt: sed certe satius ego existim
experiri, quę & minus acerba sunt
periculi, quod quidam fœlici satis
pe fecere, post purgationes aromati
exhibentes, quę tum exsiccant, & a
tum subtiliant, & confortant, talia
mus aromaticus, Macer, Agalochum
doaria, Zingiber, Schinanthum, Ir
quorum decoctum mire videtur con
lioqui solo ligno Iuniperi multos san
Cupresso, alij Citro sola, quorum sco

lio vtuntur modo, quàm quo & Guaiaco, de quo iam dicendum, quando inter alia maxime in vſu eſt.

Defertur ad nos ea arbor ex Hiſpania vocata inſula noui orbis, & adiacentibus, vbi & morbus maxime familiaris eſt: optima autem, quæ ex inſula, quæ Beata vocatur.

Delatæ differentiæ ſunt multæ non negligendæ. nam primis temporibus trunci magni, craſſique afferebantur, & antiquiſſimi, quibus albi parum, nigri multum inerat, nunc rami fere portantur recenter cæſi, in quibus albi multum, nigri parum ſpectatur, hi amariores longe ſunt, & ſtyptici magis, antiqui acuti magis, quàm amari, vel ſtyptici, magis etiam reſinoſi: abiiciebatur primis temporibus ſummus cortex, nunc maxime is aſſumitur, maiore etiam pretio, quàm reliquum lignum.

Videtur autem hæc arbor omnia aptiſſime præſtare poſſe, quæ in hoc expetuntur morbo. nam, quoniam è ſubtiliſſimis conſtat partibus, & iis calidis circa tertium gradum, & ſiccis, tum & reſinoſa eſt, poteſt quidem plurimum exſiccare modis omnibus, hoc eſt per caliditatem, per ſiccitatem per ſe, & per imbibitionem: poteſt & ſudorem prouocare, tum & ſubtiliare, & liquare materiam, & abſtergere, ac demum, quòd ſimul reſinoſa ſit, putrefactioni, & contagioni non parum obſiſtere: videtur autem & vim quandam medicatam habere, propter quod & aluum

mouere solet: cœterum illud notandũ est, quòd antiquum lignum, quòd acutum magis sit, etiã dissoluit, eliquat, & subtiliat magis, quàm recens: quare, vbi crassior sit materia, & gummositates multę, id magis est eligendũ: recens vero exsiccat quidem magis ea siccitate, quę per qualitatẽ exsiccare potest, minus vero per eam quę fit à caliditate: quare simpliciter exsiccat minus, quoniam, quę à qualitate ipsa sicca fit actio, satis pauca est comparatione illius, quę à caliditate fit, confortat autem magis, propter stypticitatem: quare, vbi delicatior esset complexio, & desideraretur confortatio membrorum, materia autem subtilior esset, eligendum, quod recens venit.

Cortice quoque indiscrete multi vtuntur, putantes exsiccare magis, quoniam siccior videtur, sed certe siccior & hic est ea siccitate, quæ à qualitate sicca fit, & ab imbibitione, non autem ea, quę à caliditate: quare & minus colliquat, & subtiliat minus & dissoluit, & sudorem minus mouet: quocirca & de ipso idẽ dicatur, quod de recenti dictum est. E ligno pręterea antiquo decoctio fiebat multo limpidior, & multo acutior, quòd propter densitatem eius ligni minus de scobe admisceretur, plus autem acrimonię, quod calidius est, è recenti autem, & è cortice plus admiscetur scobium, quare turbidior fit aqua, & amara magis, minus autem acris, quòd tale sit id lignum, & cortex: minus etiam ex hoc de spuma colligitur, quàm ex antiquo, quoniam in antiquo plus

plus eſt de nigra ſubſtantia, vbi & plus reſinæ ineſt:quare ſæpe miratus ſum, cur tanta mutatio eius ligni ſit facta, & quomodo cortex, qui abiici ſolebat, nunc in tantum precium venerit,niſi quòd natura medicorum eſt noua ſemper inducere, per quę & plus authoritatis, & plus lucri acquiritur:eadem innouandi cupiditas aquam,in qua coquebatur, mutauit in vinum, quod rurſus indiſcrete à multis non ſine magno periculo vſurpatur, vidimus enim multos è potu vini illius male affectos in inſanabilem ęgritudinem decidiſſe: quare qui complexiones calidas & ſiccas habent, & habitudines extenuatas, materiam morbi aduſtiorem,ij cauere ab eo potu debent: ſecurius vero ij accipient,qui craſſi ſunt,& humidi, & quibus materia morbi ſegnior eſt, & multi lentoris,& in locis remotis, in iis enim non inutile erit addere, quod exportet virtutem ligni, & quod ſubtiliet etiam, & amabile membris ſit: qua de cauſa multi & mel addunt,multi vinum in ipſa decoctione,ſed poſt admiſcent, quoniam ſimul decoctum auſteriſſimum facit potum.

Præparetur autem lignum hoc pacto: Lima oportet ſcobes ex eo facere, non contuſione, non inciſione: lib. j. puluëris in libris xij. aquæ infunditur per horas xxiiij, in olla librarum xvj capaci, dein coquitur lento igne, collecta diligenter ſpuma,& ſeruata ad vſus, quos dicemus, donec ad dimidium conſumatur: decoctum hoc primum colatur, & ſeruatur:tum fit & ſecundum decoctum relictis ſcobibus iniicien

ciendo totidem aquæ libras, ſed hoc ſi decoquatur ad quartæ conſumptionem, ſat erit:vti eo oportet loco vini, priore autem vtimur vt medicamine: ſunt qui in primo decocto ſimul aut Senam, aut Hermodactylos, aut ſimilia concoquant: alij non hæc addunt,niſi ſingulis quinque, aut ſex diebus. Ergo primi decocti dantur in aurora vnc.vij.aut viij. ægro in loco calido,qui nec tranſpiret, conſtituto, qui è lectulo ante horas tres non exurgat,expectans ſudorem:horis ab hoc potu quinque prandium exhibeatur: à prandio horis vj. rurſus eiuſdem decocti vnc.v. dentur,ſi æger ferre poteſt, ac poſt horas iiij. cœnet. Primis temporibus æger per menſem integrum nunquam cubiculo exibat, nunc data eſt licentia maior: eo etiam tempore tantum cibi exhibebatur, quo vix ſeruaretur vita, quod erat panis vnc.iij. vel ſummum iiij. carnis pullinæ vnc.ij.paſſularum vnc.j.vino prorſus abſtinebant, loco cuius vtebantur ſecundario decocto, aut ſimplici, aut cum melle facto: nunc omnia licentioſius aguntur: nam & domo exire ſinunt, & largius alunt, verùm, qui patientius cuncta ferunt,& ſecurius, & incolumius curantur. Aliqui panem biſcoctum dari iubent, quo ſcilicet, vt arbitror, exſiccent magis:ſed certe exſiccatio hæc non ea videtur mihi, quam quærimus: quærimus enim non eam,quæ ex alimento fit,quatenus alimentum eſt: ſed magis illam,quæ circa humores fit, vt à medicamento: biſcoctus autem panis quatenus alimentum membra exſic

ſiccat, quod non quærimus, quatenus autem medicamentum (quando & ipſe ſiccus eſt) & qualitate, & imbibitione poteſt certe exſiccare, ſed ad humores non tranſit hæc exſiccatio, niſi prius exſiccetur ſanguis ab alimēto factus, quare & ſuperſtitioſum ſemper exiſtimaui hūc vſum, & affectatum, & parum vtilem. Spuma verò, quam collegiſti, illinenda ſunt vlcera, ſi qua ſunt, necnon & calloſitates omnes, & loca quę dolent. Porrò ſatis eſſe ſolebant huic potui dies triginta, nunc plures requirūtur, ſiue quòd materia craſſior & terreſtrior facta ſit, quàm primis temporibus, ſiue quòd non vtamur ligno antiquo, & licentia ægrorum ſit maior, qua de cauſa in maiori parte non ſemel: ſed bis dari hunc potum neceſſe eſt.

Si verò in vino facere decoctum placet, prius bene conſule & temperaturam ægri, & habitudinem bene ſpectato, item & ætatem, & anni tempus. Poteſt idem decoctum fieri in aquis ſublimatis Endiuiæ, & Cichoreæ, & Lupulorum, & Boraginis, & ſimilium, quod iuuantiſſimum nonnunquam vidimus, atque ita ſe habet, quæ per Guaiacum curatio fit: quo ſi careas, vtere vel ſupraſcriptis, Iunpero, Citro, Cupreſſo, vel & Teda, & Terebintho, & Cedro, & Ebeno, vel Calamo aromatico cum radice Gentianæ. Nunc ad eos veniamus, qui per ſudorem curant: vię eorum multiplices, alij per ea ſublimata curant: quæ Elexir vocantur, omnia acutiſſima, & ignea, periculoſa quidem, & euitanda: alij per ea faciunt, quæ ſimpliciter

ſudo

ſudorifica dicuntur, quibus & aromatica admiſcent, ſic enim & putrefactioni reſiſtunt, & materiam liquant, & in ſudorem vertunt. Præſtantiſſimum inuentum eſt radix Cynarum: ea (vt perhibent) è regione Sinarum defertur à negociatoribus iis, qui ad Calicut, & Taprobanen, & vltra nauigant: qua incolæ vtuntur ad ęgritudines multas, præcipue autem ad morbum Gallicum: ſudorem plus, quàm credi poſſit, prouocat, & exſiccat, quare nec mirum eſt, ſi huic morbo valet: modus vtendi hic eſt. Radices per tranſuerſum incidantur in aſſulas tenues rotundas, atque harum vnc. j. in libr. xij aquæ ponuntur in vaſe teſtaceo, capaci lib. xvj, ac igne lento ad conſumptionem tertiæ partis coquuntur, decocti lib. j: datur in aurora bibenda, reliquum ſeruatur loco vini potandum: eiuſmodi decoctum diebus ſingulis fit: duas vel tres horas morari in lectulo oportet, ac ſudare, mox ſurgendum, ſi videbitur, verum aperto aeri exponi non conuenit, niſi poſt dies ſeptem. Dantur autem toti curationi dies quinque & viginti ferè, ita vt vnciis quinque & viginti tota curatio expleatur: interea omnis venus cauenda, acerba omnia, & concoctu difficilia vitanda. Si vero careas ea radice, vti potes loco eius radice Cannarum noſtratium, cui Calamum aromaticum addas: potes & radicem Perſonaciæ decoquere, quæ mire ſudorem ciet, cui ſi Irim adiungas, vel Xirim, & Acorum, & Calamum aromaticum, & Schinanthum, vtiliter facies: ac decocto vtendum erit per dies
plu

plures. Poteſt & aliud decoctum fieri, quod intentiones omnes complebit. Gentianæ, radicum Bulalapathi, ſeu Biſtortæ, Coſti, Ariſtolochiæ, Iridis, Caſiæ ligneæ, Scordij, Dictanni cretici, quod ſufficit: de vnoquoque infunde, decoque, vt prædicta. Hæc ergo ſunt, quæ factis debitis purgationibus, ſi non recedit morbus, experiri potes, vti blandiora, & ſecura magis.

Nunc & acerba proſequamur, quibus primis temporibus ſtatim vtebantur, ab Empiricis primum inuenta: alterum fuit inunctio, alterum ſuffitus: quæ quamuis Empiricè inuenta fuerint, & à ſimilitudine (vt diximus) ad Scabiem, habent tamen idoneam rationem: nam ex iis conſtant quæ ſeminaria exurunt, & totam materiam exſiccant, & abſtergunt, & liquant, & in ſudorem vertunt: materia eorum è cauſticis potentia eſt, aut è propinquis cauſticis, quibus adduntur conuenientiſſima quæque. Quæ ergo in vnctionem veniunt, alia ſunt cauſtica potentia, non quidem quale Chalcanthum, & Arſenicum vocatum, & Sublimatum: ſed quale Argentum viuum, quæ materia ferè eſt huius medicamenti: eſt autem potentia cauſticum, quòd ex ſubtiliſſimis, atque igneis partibus conſtat, quòd Sublimatum oſtendit: vbi igitur particulæ illæ intra corpus actu factæ ſunt, ſiue quòd per ſe ſint natæ plurimum calefacere, ſimul ac vnitæ ſunt, & ſeparatæ ab aliis, ſiue quod minima omnia Argenti viui ſint apta plurimum incaleſcere à calore noſtro

ſtro, & ob denſitatem materiæ mox etiam exu-
rere, tam quidem & exſiccatio, & exuſtio circa
ſeminaria contingit: adduntur & , quæ intro
portent virtutes cauſticorum , & ſimul emol-
liant materiam , quo aptior ſit liquari, vt pin-
guia: adduntur &, quæ ſubtiliant , & abſter-
gunt, & liquant, ac poſtremo, quæ contagioni-
bus modis omnibus aduerſantur : tale eſt, quo
ſæpe vſi ſumus , quod habet Axungiæ porcinæ
lib. 5. Butyri recentis vnc. iij. Terebinthinæ,
Styracis liquidæ , ſingulorum vnc. ij. Thuris,
Myrrhæ, Maſticis, ſingulorum vnc. 5. Iridis, A-
riſtolochiæ, Gentianæ , ſingulorum drach. iij.
Hellebori drach. ij. Sulfuris vnc. 5. Nitri drac. j.
ſucci Enulæ, ſucci Opij, ſingulorum vnc. j. Olei
laurini , roſati, q. ſ. Aceti vnc. j. Argenti viui
pars omnium octaua, miſce & fiat vnguentum
in mortario ferreo. Poſſunt & leniores com-
poſitiones fieri , & diuerſæ formari , prout &
intentiones , & caſus diuerſi ſunt : quare & il-
lud notandum erit, quòd, vbi plus gummoſita-
tum videbitur , plus pinguedinum apponen-
dum erit in vnguento , vbi minus gummoſita-
tum , plus autem puſtularum , & vlcerum, plus
puluerum apponatur : in delicatioribus vero
minus argenti addendum erit : vbi vero com-
plexio calidior fuerit, imponenda, quæ tempe-
rent, vt Butyri plus, & plus Olei roſacei, minus
vero exſiccantium. Prius autem, quàm linias,
exactiſſimæ purgationes procurandæ ſunt , &
phlebotomia etiam, ſi expedit : qui vero inun-
gendus erit , loco calido ponatur , inungatúr-
que

que totus præter caput,pectus, & sub alis,tum stuppa multa calida fasciandus:sunt,qui & sacculos ex hordeo calefactos inter coxas & sub alis ac pedib.ponant,quo penetret vnguentum magis,& sudẽt melius:aliqui bis in die inũgũt, quod graue nimium est,satis erit,si semel inũgas:quidam & statim à prandio vngũt,quod,& si ad sudorẽ eliciendũ accõmodatum videtur, ad totã tamen nutricationẽ ineptum est,quare melius inungere per horas v.ante prandium:eo tempore nihil prohibet & meracum etiam vinum concedi album.Possunt inunctioni dies x. dari,à quib.si exulcerari os incipiet,& sputum multum emitti, id compescendum non est,sed sinendum , donec videatur os male affici , tum foue aut lacte,aut aqua Hordei,&Diamoro,vel Melle rosato : mox etiam, vbi vlcerum sanatio quærenda sit,è stypticis,& alumine os ablue,& gargarissa.Dicendum autem, & quę iuuamẽta ex hoc linimento consequantur , & quæ nocumenta : iuuamenta erunt , quòd dolores miro quodam modo tollentur,gummositates dissoluentur, aut in ipsa vnctione,aut post,vlcera sanabuntur , & pustulæ omnes recedent , verum non sine suis incommodis & malis, quorũ primum est fœditas vnguenti illius , mox grauius est, quòd os & palatum exulcerantur, ac sordities tanta per os concitatur per dies xv. & amplius , vt nihil fœdius , nihil intolerabilius videatur : cibus nullus mandi potest ; etiam vix sorberi datur , dentes luxantur, somnus adimitur , & breuiter per id tempus nihil grauius

sen

ſentiri poteſt:multi præterea ſublato morbo tremuli remanſere, multis reuixit labes. Inuenere idem Empirici & ſuffitum: ægrum collocant in matella, pannis optime circuntegunt, vt ne etiam os extet, tum Cynabarim cum Thure miſtum vrunt, quo ſuffitu incaleſcit æger mirum in modum,ac ſudat: acerbiſſimum vero eſt medicamentum, quo ego nunquam auſus ſum vti ad corpus totum, ad certas autem partes,vt crura,& brachia, quum vel ſphaceli adſunt, vel feræ gummoſitates, vel dolores, vel vlcera male morigerata, etiam præſtantiſſimum arbitror:cæterum ab eo abſtinendum ſuadeo, nec Empiricis credendum, quibus nihil temerarium eſt magis, quando & per os etiam auſi ſunt Argentum viuum, & quod Præcipitatum vocant, confectis ex iis pilulis exhibere, quaſi eadem vis ſit Argenti viui extra appoſiti,& deuorati. Vtuntur autem Cynabari, quoniam & in ipſo potentia eſt viuum Argentum.

Quærat autem fortaſſe aliquis vtrum balnea conueniant huic morbo,qualia Aponenſia, & Porretana, aut etiam noſtra, nam & exſiccare poſſunt, & abſtergere, & ſubtiliare, & ſudorem inducere: ad quod dicimus experientia conſtare nihil aut parum ea prodeſſe: cauſam ipſe arbitror, quòd debiliora ſunt, quàm vt poſſint materiam tam craſſam, & tam lentam liquare:leuiores quidem cutis infectiones, qualis eſt Scabies, & Impetigo, & quæ de hepatis aduſtione contingunt, & ſalſo phlegmate, vel noſtra Calderiana tollere valenter poſſunt, maiora

maiora vero non possunt,propter eãdem caussam & pulueres, qui supra laudati sunt contra contagiones, frigidi existentes, vt Bolus armenius,& Sphragis,& Gēmæ,nihil ad hunc morbum valent,sed solum qui calidi sunt,vt Thus, & Mastix,& Myrrha, & Scordium,& Dictamnum,& alij,quocunque modo fuerint administrati. Sunt autem cum hoc morbo accidentia quædam cõiuncta, ad quæ particulatim interdum oportet adhibere remedia; inter quæ est dolor capitis,interdum totum occupans,interdum partem, materia multa distenta,& coacta supra caluariam sub Pericranio vocato,qui sæpe nullis remediis leuari solent, ad quos ego nihil iuuãtius inueni, quàm inungere interna brachia, præsertim qua venæ cephalicæ protẽduntur, hoc linimento. Succi Inulæ, succi Bryoniæ,Styracis liquidæ, Terebinthinæ, singulorũ vnc.j.Gummi Eleni vnc. 5. pinguedinis Vrsi,Anseris, Butyri,singulorũ vnc j.s. Thuris, Iridis, singulorũ drac. iij. Olei Irini,quod sufficit,Argenti viui octauam partem Sunt sæpe & gummositates tantæ duritiei,vt nec Guaiaci spuma,nec aliis solitis linimẽtis auferri queãt; quandoq; protenduntur,per longitudinẽ tibiæ tanto dolore,vt mors præferatur: quapropter ad valẽtissima remedia recurrere oportet: quidam suffitus prędictos adhibent, alij accensum & candentem Pyritem lapidem spargũt decocto Guaiaci,& aceti,& locum fouent Confert autem & hoc emplastrum, Radicis Cucumeris agrestis, radicis Iridis, singulorum, quantum

s fat

ſat eſt, coque, dum tenereſcant, tum libram harum accipito, Ammoniaci, Serapini, Galbani, ſingulorum vnc. ij, Styracis liquidę vnc. j. ſ pinguedinis Vrſi, Butyri, ſingulorum vnc. j, Argenti viui quartam omnium partem miſce, & pro arte emplaſtrum confice. Interdum fauces, & guttur ex prauis deſtillationibus eroduntur, quibus niſi ſuccurratur, ſępe gargareo abſumitur, ſępe vſque ad oſſa tranſit corruptio. factis ergo purgationibus, &, quas potes, diuerſionibus gargariſſare oportet decoctum, quod fit ex Liguſtro, & Plantagine, & Cytinis, in quo mox Alumen, & Fæx aceti, & Nitrum diſſoluantur cum Bolo armenio.

Tangere item oportet locum, ſi hęc non conferunt, bombice infuſa in aqua Æruginis æris, Sandarace, & Aluminis, fit & aqua ad id mirabilis, deſtillatur Theriaca in aqua vitę, & aceto per elambicū, aqua exit limpidiſſima virtutum multarum, pręcipue autem valens, vbi profundius conduci vis medicamenti debet. ſi ergo Bolum armenium, aut Sphragida in eo diſſolueris, ac partes eroſas tetigeris, & ſeminaria eius contagionis abſumes, & eroſionem omnem ſanabis. Nonnullis & pili cadunt, aut barbæ, aut ſuperciliorum, aut & capitis, quod deformes, & ridiculos homines facit: continuo ergo è ſpeciebus Hieræ Diacolocynthidos pilulas confice, & à cibo ſuſcipe, tum Guaiacum cum Melle, & Ladano in vino coque, & foue locum eo decocto calido. Valet & hoc odoriferum, quod habet Pomatæ vocatæ vnc. ij. Ladani

dani vnc. 5. Musci gra. iij. Aquæ rosatæ, in qua bollierint gr. vj. Sublimati, vnc. j. misce omnia, & bene incorpora, & line Valet & aqua prędicta è Theriaca destillata. Accidit quandoque vt adolescentuli sint, qui hoc laborant morbo; vel è matre cōtracto, vel è nutrice, quibus prędicta auxilia pręstari non possunt. his casibus ego cōsueui facere decoctionem Guaiaci, quo pacto monstrauimus supra, mox decoctum id per alābicum in purissimam aquam destillari iubeo, ac puero bibendam do diebus singulis vnc. iij, vel iiij. ea & ebibi non ingrata est, & non parum iuuat. Atque hęc demum sunt, quę de Syphilide seu MORBO GALLICO dicenda mihi visa sunt, ad quę siquis recte respexerit, cōpositiones multas, & varias formare poterit pro ætatibus, & sexu, & complexionibus, & materia, & reliquis, quę diuersa quum sint, diuersa etiam remedia exposcunt.

De curatione Elephanthiæ. CAP. XI.

QVi de curatione Elephantię scripsere; sicuti materiam solam, in qua consistit, considerarunt, ita de ea fere sola, quę in nobis primo fit, curationem tradidere, de ea vero, quę per contagionem ab alio cōcepta est, atque ea quoque, quę primo in nobis fit, quatenus contagionis rationem includit, nihil certe attigere, quod profecto par erat facere. nā in ea quidem, quę contagione contracta est, sano alioquin homine existente, & melancholia non exuberāte, quid per Deos facies per initia? si materiam digeras, si euacues, cur & in ea; quæ in

nobis fit, Archigenes psilothris vtebatur, & cau
sticis, vel iis, quæ causticis propinqua sunt? cur
non ita in Cancro operamur, quum ex eadem
materia sint? certe non oportebat solum dice-
re, redundante in venis melancholico humo-
re, & non potente à splene trahi, & digeri, ex-
pelli à natura ad cutim, atque illic eas pustulas
facere, sed oportebat & illud enarrare, quòd il-
lic putrescit, nec solum hoc, sed quòd putrescit
sordida quadam, & conclusa putrefactione, per
quam & contagionis seminaria includit, atque
in hoc à Cancro differt, propter quod aliis Cã-
cer, aliis Elephanthia indiget, quãquam remo-
ta in materia communicent: quapropter si ali-
cubi audies Galenum dicere eodẽ modo curari
oportere Elephantiam, quo & Cancrum, quòd
ex eadem materia sint, intelligas oportet, quã-
tum ad antecedentem, & remotam materiam
spectat. Duplicem igitur scopum in Elephãtia
esse scito, alterũ ad materiam istam remotam,
si qua est, quæ in corpore redundet, alterum ad
materiam, quę circa cutim iam putrescit, &
contagiosa fit. si igitur prior illa materia redũ-
dare tibi videbitur, protinus secare non solum
venam basilicam debes, sed & vtranque, si ex-
pediens videbitur, consentientibus cæteris, ve-
rum per initia hæc fiant, & quũ in aliquo pri-
mo oborta est contagio. nam, vbi aut alio ac-
cepta fuerit, aut in tantum processerit, vt fera
iam sit, tum, si secabis venam, contagem intror-
sum trahes, & hominem in maiori periculo sta-
tues. reliquã vero materiam digerere oporte-
bit

bit,& mox euacuare. digeremus autem per ea quæ incidunt, & subtiliant, & abstergunt, ea commiscentes, quæ leuiter humectent: quare aptissimum erit Serum caprinum, in quo decoquantur Stœchas & Thymum, & Epithymum, & Satureia, & Scordium, & Dictamnum creticum, & Iris, & Seris, & Lichen, & Stratiotis, & eiusmodi quę varianda erunt, prout & materia modo minus, modo magis exusta est: syrupi vero erunt, & Oxymel, & qui fit de Epithymo, & de Fumo terræ, & Sapor, & de Pomis, & eiusmodi. euacuare autem oportebat per Hieras, qualis est Diacolocynthidos, & Ruffi Hiera, & Archigenis, necnon & per Helleborum, & Epithymum, & Senam, & Polypodium, & similia. Materia vero, quę pustulas facit, & ipsa quidem digeri vult, hoc est parari, vt absumi possit: faciunt autem hoc, quę subtiliant, & leniter molliunt. quoniam vero & lentore quodam, ac sorditie referta est ea materia, tum & seminaria contagionis includit, abstergentibus & exsiccantibus indiget, exsiccantibus autem non mediocriter, sed validioribus, & aut potentia causticis, aut propinquis: medicamenta igitur, quæ huic contagioni valent, sunt, quale Nitrum & Sulfur, & Helleborus, & Cedria, & Thus, & Iris, & Argentum viuum, & Terebinthina, & Styrax liquida, quibus addantur adipes, è quibus placeant Taurinus, Vulpinus, Vrsinus, & Leoninus. Dubitabit autem aliquis, quomodo tam calida cõueniant, quoniam tam materia, quàm seminaria in adustione quadá consistunt, quare

fieri videtur, vt in vtroque adaugeatur adustio: veruntamen videmus & antiquos ex his medicamenta exhibuisse, qui & Nitro, & Alcyonio, & Psilothris, & vtroque Helleboro, & trochiscis Andronis vtebantur: recte igitur fieri existimamus, vt per prædicta contagionem hanc extinguamus, sed conuenientissime apponentur aliqua, quæ tum humectent, tũ & aliquantulum refrigerent. placet igitur, vt & Butyrum addatur, & mucilago Psylli, & Polygonati, & succus Solatri hortensis, & similia, ne plus æquo sanguinem exuramus: præcipuam autem & in hoc vim habet Argentum viuum, sicut & in Gallico morbo. Ad hæc autem valet & Viperæ caro, & viperatum vinum, & Crocodilorum terrestrium, & Asellorum, qui sub vrceis degunt, necnon & Trifolium asphaltite, & Syderitis herba, & Calamus aromaticus, & rasura Eboris, placent & Balnea tepida, in quibus si more antiquorum inunctiones prædictæ fiant, non certe præter rationem fiet.

Sunt porrò & alij in contagione constituti morbi, vt Lepra, ita à Græcis vocata, & Scabies, & Papulæ, & Areæ, & Ophiases, & Ophthalmiæ quædam, & Dysenteriæ etiam nonnullæ, quorum omnium curationi scribendæ parcemus, existimantes è prædictis viam vnicuique satis patere ad ea recte tractanda: quare, & quantum ad institutum nostrum negotium attinet, hæc dicta sint.

Hiero

Hieronymi Fracaſtorij

DE CAVSIS CRITICORVM DIERVM LIBELLVS.

NATVRA Dei optimi munus cùm tota, quæ aut oculis cernitur, aut cōcipitur animo, admirationis multæ plena eſt, tum maxime, qua in animalibus viget. nam & animalia ipſa, & quę ab iis fiunt ſenſus, cognitiones, appetitiones, generationes, & motus reliqui admiranda omnia ſunt. nec vero, & quę iis accidunt, non multa ſunt, quæ non paruam ſui admirationem præbent: inter quæ illæ in primis ſunt, quæ Criſes appellari conſueuere, quarum vel adeo mira natura eſt, vt neque adhuc ſatis perſpectum ſit, quam omnino cauſam habeant. nam quoſdam eſſe dies conſtat, quos perinde ac fatales natura ante omnes deligit, in quibus de morbis decernat, quoſdam vero ita neglectos eſſe, vt nullas vnquam Criſes videant, nullo naturæ munere habeantur digni. quæ admiratio ſapientes & naturæ interpretes viros in diuerſas opiniones perduxit. quippe Pythagoræis viſum eſt certis nu-

meris Deos & naturam gaudere , ante omnes ſeptenario, quem ad rationem Criſium nonnihil conferre arbitrati ſunt. Philoſophorum vero nonnulli cauſam omnem dierum in Criſibus caſui aſcribunt. Aſtronomi autem cælo & ſyderibus, Lunę pręſertim, quam per ſeptenarios ſuę conuerſionis dies rebus, quę hic ſunt, impetum quendã ac vim immittere affirmant. Soli medici videntur mihi rerum ſuarum ſuique muneris obliti: ſoli enim ipſi quum viam facultatémque haberę poſſent inquirendi inueniendique rationem Criſium, tum fortuna, neſcio qua, ab Aſtrologis ſeducti perſuaſique illorum opinionem ſecuti ſunt: quos cum omnes, tum pręcipue Galenum mirari licet, qui alioqui tantus philoſophus, tam accuratus, & medicinæ parens, ac veluti Deus tam facile perſuaderi potuerit, vt facultate propriæ artis neglecta, pręſtigiis alienę inuolui paſſus ſit. ſed certe de magnis ingeniis illud dici par eſt, quod & de magnis venatoribus, qui ſæpe, quòd multa ſectentur, quædam negligentius inſequuntur: vnde nihil mirum videri debet, ſi & Galenum, qui tot inuenit, qui tanta ſcripſit, qui ingentem illam medicinę molem digeſſit, formauit, condidit, quędam tandem effugerint. Poſteriorum vero vti nulli ab eo recedere auſi ſunt, ita qui hac de re ſcripſere, omnes id ſolum curaſſe videntur, vt aut Galeni ſcripta, aut Aſtrologorum placita declararent. operæ pretium igitur exiſtimamus, ſi rurſus hoc ſaxum vertatur, atque inquiſitio tam digna

gna

gnæ,tam necessariæ rei habeatur: si enim per ea,quæ in nobis sunt, ratio omnis & causa Criticorum dierum ostendi possit, bene erit ab eo labore Lunam, & beata illa corpora liberare, quæ quum alioqui multa penes nos faciant, tum & multa à nobis & à natura fieri sinunt. Equidem scio Galenum sophistas vocare, conuiciis maledictisque prosequi, si qui ratione vlla malint hanc rem inquirere, quàm minime Astrologis credere,præcipue Ægyptiis, qui asseueranter hæc à Luna fieri affirment: sed certe,nedum si Ægyptius aliquis Astrologus, sed si Ægyptius aliquis Deus,aut Anubis, aut Osiris hæc mihi dixerit,non facile credam. Sophistam autem obsecro, ne quis me prius vocet, quàm hæc amice atque æquo animo cuncta perlegerit. Referemus igitur, quæ in huius rei peruestigatione, quam diligentissime habuimus,nobis tandem comperta sunt, quæ neque prius credi audirique volumus,quàm & re ipsa,ac rerum(vt aiunt) magistra experientia fuerint comprobata:eiusmodi enim sunt,vt & rationibus credi,& obseruationibus plane sperari possint.

CAP. I.

DE causis igitur Criticorum dierum acturi, ea præmittemus in primis, quæ circa morborum dies sunt obseruata: deinde referemus, quo pacto alij eorum causas reddere tentauere,tum demum,quomodo & nos per magis rationabilia, & consentanea magis naturæ reddendas existimemus. In primis igitur recipiendum

dum est nobis dierum, per quos ægritudines pergunt, alios Criticos dici, in quibus, quæ fiũt Crises, maiori ex parte fiunt, alios vero nõ Criticos vocari, in quibus perraro visuntur Crises: quosdam vero medios esse. obseruatum enim esse constat & maiorum nostrorum experiẽtia, & ea, quæ in dies fit, certis diebus innumeras Crises videri, certis rarissimas, aliquibus medio modo se habere; item & inter Criticos vocatos, quosdam esse præcipuos, & quasi principes, quosdam principatu minores, porrò & alios esse indicatiuos & quasi nuncios eius Crisis, quæ in die principe futura est. Critici ergo sunt 4. 7. 11. 14. 20. 21. 27. & secundum alios 28. & alij, quos recensere necessarium non est. Præcipuos autem omnium esse constat 7. 14. 20. & 21. quãquam de 20. & 21. non plane inter antiquos cõuenit, vter magis Criticus sit, Archigenes enim magis amare 21. visus est, Hippocrates vero & eius sectator Galenus 20. magis; sequũtur deinde principatu minores 11. & 4. Non Critici vero sunt 6. 8. 10. 12. 16. 19. 22. & 25. quanquam 6. quandoque Crises nonnullas videat, verum illæ nõ proprie Crises sunt, quare & ipse inter Criticos recenseatur: medio vero modo se habent 5. 9. 13. 17. 8. & 24. sed horum 17. 13. ad Criticos appropinquant magis, 9. vero ad non Criticos. Indicatiui vero sunt 4. quidem septimi, 11. decimi quarti, decimusseptimus vigesimi, 24. vigesimi septimi, omnes quidem quarti à die, in qua perfecta futura est Crisis. hæc igitur quòd ita sint, recipiendum est: cur autem ita se habeant

beant, & vnde tanta dierum diuersitas enascatur in morbis, nunc inquirendum.

CAP. II.

PYthagoricorum autem dogmata aut referre, aut refellere superuacaneum quidem videtur, quando iam satis manifestum est neque numeros, neque in vniuersum quantitatem vllam principium actionum esse posse, nisi fortè per accidens.

Philosophorum verò quicũque rationẽ dierum in Crisibus casui donãt, rationabilius quidem magna ex parte loquuntur: dicunt enim quęcunque agunt & patiuntur, omnia certa inter se ratione proportionéque cõsistere, & certo tempore agere, hæc quidem maiori, illa minori, vt accidit: quare & circa Crises, quòd die septima aut quartadecima humores moueantur in nobis, nulla certa alia causa est, nisi quòd talem accidit esse proportionẽ naturæ ad humorem, quem tanto tempore concoquit, concoctum expellit, hunc quidem in septima, illum in quartadecima: quemadmodum & ignis hoc quidem robur vna die, illud duabus absumit: & bilis quæ flaua est, per tertias, quæ atra, per quartas mouetur: sicut igitur in his non quærimus rationem dierum, ita nec circa Crises debemus quærere, sed solum cur hoc humoris genus citius, illud tardius moueatur.

Verum enim vero, tametsi verum hi in vniuersum dicunt, certam esse inter agentia pro-

por

portionem,& certam menſuram temporis, tam ſimplicem tamen cauſam habere Criticos dies exiſtimandum non eſt, ſed magis credendum quædā etiam ad Criſes concurrere,propter quæ certis diebus multæ, certis paucæ ſpectentur Criſes: ſi enim ſola illa proportio accederet,profecto non magis ſeptimam, quàm octauā & nonam diem Criticam videremus, ſiquidem paululum immutata materia,& in octaua & nona ſpectarentur Criſes.

CAP. III.

CVm Aſtrologis vero, & medicis, qui eos ſequuntur, maius mihi negocium parari video, quorum alios Aſtrologiæ, alios Galeni amor permoueat: ſed hi certe ſi non ob aliud nobis infenſi ſint, iniuſte quidem nobiſcum agant, quando & nos alioqui Aſtrologiam veneramur, & Galeni nomen ac memoriam vti ſacram ſanctamque colimus: quicquid vero molimur, id omne veritatis & philoſophiæ amore facimus, quæ in nullius verba iurare addicta eſt. Referemus igitur, quæ medici ex Aſtrologorum decretis ſcribunt. certum eſſe inquiunt per ſeptenarios dies Criſes incedere, circaque illas potiſſimum fieri: quum vero & Lunam quoque certum ſit per ſeptenarios dies & cœli quartas rebus, quæ hic ſunt, impetum quendam & vim ingerere, quidnam aliud cenſendum ſit,quàm Lunam, quod ſeptenarias illas commotiones immittat Criſibus? Efficax quidem atque euidentiſſimum ſignum eſt hoc rationem dierum in Lunam referendam eſſe,

quum

quum præſertim nihil aliud ſeſe offerat, quod in medium afferri poſſit. Dupliciter autem quũ Lunæ conuerſionem dimetiamur: & per reditum ad Solem, quem menſem ciuilem vocant, & per reditum ad certum punctum in zodiaco, quem lunarem appellant menſem: in vtroque quidem menſe manifeſtum eſſe dicunt Lunam per cœli quartas & ſeptenarios dies commotionem impetúmque rebus hic inferre. Ciuilis enim menſis ex diebus 29. horis circiter 13. conſtat, quod tempus ſi per quartas ſuas partiaris, erit quarta quælibet dies 7. horæ ferme 9. circa cuius temporis extremas 24. horas res maxime à Luna moueri teſtimoninm dicunt & illos facere, qui circa maritima verſantur, & illos, qui circa ruſtica. Similiter autem ſe habere aiunt & in Lunari menſe, qui ex diebus 27. horis 8. conficitur, quod Aſtrologi præſertim Ægyptij affirmant, quibus credendum eſſe Galenus precipit, ac penè minatur: cuius rei & grauiſſimum teſtimonium afferunt, dicunt enim ęgrotante aliquo, ſi Luua forte fortuna in eo puncto fuerit, quo ille exortus fuit, tum ei bonam vel malam conditionem allaturam, quum in quarta cœli ad eum punctum extiterit: ſi enim oriens ille in eo puncto ſalutares felices ſtellas habuit, tum Lunam ab ea quarta ſalutem elargituram, ſi vero infelices in ortu ſtellas ſortitus eſt, periturum quidem ab ea cæli quarta. Ex quo exiſtimari debet ſeptenarios Lunæ dies hic magnam quandam facultatem & vim habere. Hæc igitur ſunt, quæ medici partim nau-

tarum

tarum,rusticorúmque testimonia, partim Ægyptiorum astrologorum de Criticorum dierũ causis referre solent.Nos autem Astrologorum ac Galeni amicos rogamus , vt contenti sint placide & sine stomacho nobiscum hanc rem inquirere : primum enim examinabimus, quæ experientia obseruationibúsque cõsistere medici dicunt:mox apertè (vt arbitror) ostendemus, quomodo quasi fascinationibus Astrologorum lustrati,& vomere & sudare in septima & quartadecima sine Luna possimus.

CAP. IV.

IN ciuili,inquiunt,mense tum nautæ, tum agricolæ affirmant per cœli quartas commotionem maiorem rebus Lunam dare. at certè decebat eos ab iis accipere, quænam ea essent in quibus maior illa commotio videatur. si enim in vniuersum ita esse circa maria affirmẽt, falsum nimirum asserunt : primum enim circa maris crementa & decrementa(quos æstus vocant)constat non maiorem commotionem per quadraturas Lunæ fieri:quando per id tempus vel minimos cerni æstus manifestum est. at vero maiores & ventos,& tempestates non circa septimam Lunæ diem,sed circa quintam exurgere nautis omnibus notum est:quod & Virgilius & Hesiodus quoque notarunt,quum quintam esse fugiendam præcepere. quænam igitur ea sunt circa maria, in quibus maior illa agitatio percipiatur? Testacea fortasse,&crustacea;

cea, & id genus dicent sub quadraturis Lunæ excitari magis, & nutrici, & pinguescere melius, quod certe neque negamus: nam per coniunctiones Lunę tum & calor, tũ & humor exiguus in illis est, vegetari autẽ excitaríque vterq. incipit tum forte, quũ Luna circa quadraturas versatur, non quidem ea de causa, quòd Luna in quarta cœli sit, sed ob id magis, quod tunc tantũ demittitur luminis, quantum sufficiẽs est ad fouendum eorum animalium calorem, humorémque pro alimento suggerendũ, cuius signum illud est, quòd non solum per quadraturas pinguescũt ea animalia, sed etiã post, & magis. manifestum igitur ex his esse potest nihil ea exẽpla ad Crises facere, quæ è maritimis accepta sunt. Circa rustica vero quædã ab agricolis tum maximè fiunt, quũ semiplena est Luna, nõ certe alia de causa, quàm vt extrema effugiant, hoc est, coniunctiones, & oppositiones, quorum vtrunq. quibusdã rebus obesse solet, hoc quia nimij humoris est, illud quia exigui caloris. quę cunque igitur ob humoris abundantiã nata sũt aut putrescere, aut in luxuriem abire, iis oppositiones Lunæ timent: quę vero caloris inopia sterilescere, illis coniunctiones cauent: qua de causa mediũ tẽpus eligere solent. arbores igitur, quas duraturas volũt, multas per plenilunia nõ cædũt, multas per Lunę silentia: in altero.n. ob nimiã humiditatẽ putrescant, in altero inopia caloris emarcescant. nihil.n. refert ad putredinẽ efficiendã, siue humor plus ęquo accesserit, siue calor, qui continet mistionẽ, defecerit,

ſimiliter & ſatorum quæcunque facile luxu-
riant,vt faba,& aphaca, & cicer, & penè om-
nia,quæ ſiliquam gerunt, nec per coniunctio-
nes, nec per oppoſitiones Lunæ ſerunt, magis
vero oppoſitiones etiam timent. Idem & circa
vindemiam & vina conficienda nonnulli obſer-
uant, per plenilunia enim humidiora, quàm
par ſit,& aquoſiora vina fiunt, per coitus vero
frigidiora & minus potentia. atque hæc ferè il-
la eſſe exiſtimo, quæ ruſtici obſeruent,non qui-
dem quòd in quartis cæli vlla vis maior inſit,
ſed quòd lumen id mediocre aptiſſimum qui-
buſdam rebus conficiendis videtur. quod vero
in ore vulgi eſt per quartas Lunæ mutari aeris
conſtitutiones, & ſerenitates, & pluuias, & id
genus, vel ipſi vulgo notum eſt eſſe mendaciſ-
ſimum.

At in lunari menſe Aſtrologi Ægyptij affir-
mant cęli quartas vim habere maximam,exem-
plo eorum, qui ægrotant Luna eo in puncto e-
xiſtente,in quo enati illi ſunt : ſed profecto (vt
ſuas Ægyptiis condonemus obſeruationes) mi-
rari tamen Galenum ipſum debemus, qui quũ
optime alioqui naturam inductionum noſſet,
tum vni tamen exemplo tam facile manus de-
derit.Inductionum enim aliæ neceſſariæ ſunt,
aliæ probabiles tantum, & harum aliæ ſimpli-
citer probabiles,aliæ ſecundum quid & ad ho-
minem.Neceſſariæ ſunt : aut in quibus indu-
ctio ad omnia ſingularia fit, aut in quibus om-
nia ſingularia prorſus ſimilia ſunt, & nullum
accidens pati poſſunt,vt mathematica : aut in
quibus

quibus inductio in paucis quidem fit, sed ratio ad naturam communem & ad vniuersale fit. Quòd si nec in omnibus inductio fiat, nec singularia prorsus similia sint, nec ratio ad communem naturam sit facta, tum quæ fit inductio probabilis solum est, simpliciter quidem probabilis, si in valde multis sit habita, aut ratio ad communem naturam quidem fiat, sed per communia, secundum quid autem probabilis, & ad hominem, si in paucis inductum sit: quid igitur dicemus de Ægyptiorum inductione? primum quidem si dixerint in omnibus & quartis cæli, & rebus omnibus ita obseruasse, rem quidem vulgo impossibilem affirmabunt, sed certe nec singularia prorsus similia sunt, quartæ quidem enim cæli, quatenus quartæ sunt, & mathematice considerantur similes nimirũ sunt omnes, at quatenus agentes, & quatenus in illis Luna operatur, non similes certe sunt, sed accidentia multa patiuntur. At vero nec factam fuisse ad naturam communem demonstrationem dicendum est, nam quæ quidem communis esse ratio potest ad naturam quartarum cæli? nisi forte dicant in quadraturis Lunam terræ proximiorem fieri, in oppositionibus plus luminis ad nos demittere. Verũ hoc erat in ciuili mense, non in lunari, de quo nunc quærimus, quartæ autem lunaris mensis vt plurimum extra quadraturas sunt. ex his igitur est videre necessitatem nullã habere Ægyptiorum inductiones, sed nec simpliciter probabiles esse, quum nec in valde multis obserua-

tionem fecerint,nec probabilem rationem ad vniuersale.Cur igitur sophistas Galenus vocat, cur maledictis incessit omnes, qui rem isthanc velint rationibus inuestigare? si enim vix probabile secundum quid,& ad hominē est,quod Ægyptij dicunt nihil necessitatis continens, quid prohibet aliter esse posse, quod æquum decénsque est à Philosopho homine inquiri?

CAP. V.

SEd quid adeo laboramus?détur omnes Ægyptiorum obseruationes, valent nautarum,agricolarúmque testimonia, moueat Luna fortius per quartas cæli vtriusque mensis,moueat per quartas Natalicij puncti fortius, quam tamen causam illis Crisibus dabimus, quæ extra quartas vtriusque mensis, extra quarta Natalis fiunt? rarissime enim contingit,vt septenarij morborum dies cum septenariis Lunæ coincidant.

At hic consurgunt recentiores quidam Astronomi simul &medici,ac vocem tollunt,clamántque nos Astrologorum decreta non intelligere,neque enim ita esse, vt in solis mensium illorum,& puncti Natalicij quartis Luna res moueat, loco enim exempli hæc sunt, sed ita accipi oportere, vt quocunque in puncto quis ęgrotauit,Lunam per quartas cęli ad eum punctum cōmotionem inferre, vt si heri Dion, hodie Callias in morbum incidit, per suam septimam Dioni,per suam Calliç Luna impetum dabit, quare & ad omnes Crises concurrere, sed per septenarios cuique suos.

Nos

Nos vero medicos istos atque Astrologos rogamus,vt paulisper considеant,& vocem demittant. volumus enim quædam eos placide percunctari,ac primum illud,nũquid,quod dicunt de Luna,in morbis solis spectetur, an & omnibus aliis quæ noua fiunt: si quidem in omnibus ita esse dixerint,nunquid igitur,si Praxiteles Iouem facturus hodie marmor incidere cœpit,die septima fœlicius aut infœlicius sculpet? & si fontem quis hodie deriuauerit, nunquid largius ille fluet in septimam? ita enim fieri oporteret, quando & in fluxu humorum nostrorum idem contingit,& si colonus agrum stercorarit, opimiorẽ in septima videbit quàm in octaua? quoniam ita se habet & humor,qui in nobis putrescit.quæ certe omnia quàm ridicula sint,nemo est qui non videat. Si vero in solis morbis septenarij hi Lunæ motus vim suã habent,mirum profecto est cæli quartas virtutes has dare Lunæ in solis morbis, & non hoc solum Galenus dicit affirmari ab agricolis & nautis,sed multo amplius testimonium afferre voluit.sed quoniam placide cum his Astrologis agimus, placet quidẽ vt in solis morbis inquiramus,quale sit,quod de Lunæ septimis nuper dixere. Primum autem illud statuatur,Crisim esse localem motum humorum,si igitur Luna hunc motum facit, quærimus,an eam vim facultatémque mouendi humorem per se,& (vt aiunt)essentialiter habeat,an ab alio acquirat, aut loco, aut aspectu, aut reflexione luminis, aut alio.si quidem essentialiter id habet Luna,

nõ igitur in ſeptima magis,quàm & in octaua mouebit,& nona,quæ enim per ſe inſunt,ſemper inſunt , & idem ſemper operantur.Si vero ab alio acquirit, quicquid ſit illud,ſi id quidem vnum eſt & determinatum , quales ſunt quadraturæ & oppoſitiones , & quartæ natalis puncti,tum ergo ſolum mouebit Luna , quum in eo erit,aut loco,aut aſpectu,aut alio,recedẽs autem non mouebit: at vero ſi vnum & determinatum non eſt id, à quo virtus Lunæ datur, ſed talia ſunt omnia puncta , in quibus quis ægrotet,vt per ſeptimam cuique ſuam efficacior ſit Luna,primum quidem hoc poni valde mirum eſt, ſed tamen ponatur : ſit ergo vt hodie Dion ægrotet , cras Callias , poſtridie Plato,in aliis alij , omnes quidem eadem ægritudine & ad ſeptimum Criſim factura , per ſuam igitur cæli quartam Luna vnicuique Criſim dabit, in ſeptima quidem Dioni , in octaua Calliæ, quæ illi ſeptima eſt, in nona Platoni,ipſi ſeptima, & ita in aliis : at certe ſi ita fiat nimirum Luna quotidie eundem effectum faciet , Criſim videlicet , & localem motum humorum: quod enim in Dione fit in ſeptima,in Callia fit in octaua,in Platone in nona , in aliis in decima:idem autem effectus ſi fiat diebus ſingulis, oportet & cauſam continenter eandem eſſe. diuerſa enim ſi ſit , eundem effectum nõ faciet.ſi igitur à loco acquirit Luna eam vim & facultatem mouendi, omnia quidem loca ſucceſſiue , & puncta omnia eandem habebunt vim,quare & quocunque in loco ſit luna,idem

ſem

ſemper operabitur:igitur ita in octaua moue-
re Dionem poterit,ſicut & in ſeptima. locus e-
nim in quo eſt in octaua , eandem vim ha-
bet per ſe.

Nec certe dici illud poteſt non moueri in o-
ctaua Dionem , quoniam illi ſeptima non eſt,
quòd enim punctus aut locus ſeptenarius alte-
ri ſit,reſpectus quidem eſt forinſecus veniens,
quem & nos facimus , reſpectus autem nihil
ipſi per ſe agunt, niſi in re, & in cauſa mutatio
aliqua ſit.

Si ergo locus,qui in octaua eſt,eam vim per
ſe habet mouendi humorem,ſiue ſeptimus ſit,
ſiue octauus , ſemper eodem modo mouebit:
quam ob rem nihil tandem eſſe manifeſtum
eſt , quod dicunt Lunam ægrotanti cuique
per ſuas ſeptimas commotionem ad Criſim
dare.

Præterea penè riſu dictum eſt dicere pri-
mum,verbi gratia,punctum arietis primo can-
cri & primo libræ ſolum reſpondere, ſecun-
dum ſecundo , tertium tertio , & ita in aliis,
ſimplex enim corpus eſt cælum & eiuſdem na-
turæ , & virtutis per totum orbem : quòd ſi
diuerſæ naturæ primus arietis , & ſecundus
cancri eſt , quo ergo modo Luna eundem ef-
fectum facit , & in ſecundo cancri. nam &
in eo humorem in Callia mouet ? muſitant
ad hæc pauliſper Aſtrologi quidam, tamen a-
liud quid comminiſcuntur , ac dicunt eo in
puncto , quo quis ægrotat , infundi à Lu-
na neſcio quid,quod non niſi per ſeptenarias

periodos vim suam ædit: sed certe & hoc ridiculum est, & in idem redit, quod enim hodie Dioni infunditur, cras infundetur Calliæ, postridie Platoni, idē ergo quotidie effectus fiet, quare & eandem oportet continenter causam existere, vnde & idem diebus singulis efficiet Luna, & in omni subiecto, si paratū sit. Eadem dicantur, si Luna eam vim ab aspectu acquirit, aut reflexione, aut alio.

Postremo (vt tandem finem faciamus, iam enim molesti videri possumus aperta in re) ad hęc aduertere Astrologorum amicos rogamus. supponamus autem in primis actionē omnem non nisi contactu fieri, cælum autem & sydera, quum huc non pertingant, agere quidem per aliquid huc demissum, id vero aliquid spirituale esse, dico autem spirituale qualitatem contrario carentem, quæ & momento diffundi solet, quale lumen, & si quid aliud eiusmodi demitti à cælo potest. spiritualium autem actiones (vt in iis, quæ de contagione diximus) omnes hæ sunt, & non aliæ. Primum quidem videntur posse qualitates illas producere, quæ primæ vocantur, vt lumen videmus calorem facere, quocunque id modo fiat.

Deinde videntur & vim trahendi ac fugandi quædam habere, quod in Magnete, Adamante, Electro, & aliis quibusdam est manifestum. certa enim attrahunt, quod non aliter posse facere, quàm per spirituale aliquid demonstratum est in aliis: at vero & in Antiperistasi multum palàm est fugare sese nonnulla

per

per ſpirituales qualitates. poſſunt deinde & hæc eadem ſpiritualia in animalium membra modo triſtitiam & diſplicentiam,modo ſuauitatem & voluptatem ingerere.recepta enim in nobis neceſſe eſt aut vt grata atque amica recipi,aut vt ingrata & inimica : ſic ſonus,& ſapor,& odor,& lumen,& id genus reliqua recipi conſueuere. Poſtremo quòd eadem poſſint id cognitioni repræſentare,vnde effluxere,manifeſtum eſt:tot igitur & non plura poſſe facere ſpiritualium vnumquodque ſupponendum eſt nobis.Si igitur aliquo horum mediante cõcurrit ad Criſes Luna, quærendum eſt , quonam prædictorum modo concurrat , generando ne aliquam qualitatum primarum , an trahendo,vel fugando humores,an diſplicentiam vel voluptatem ingerendo ? horum enim aliquid dici neceſſe eſt,nam cognitionem ad Criſes faciẽdas præbere,nemo eſt qui dixerit. Sed certe quicquid horum detur , vna quędam cõmunis ratio cõtra eſt, particulares autem multæ,nam primum quicquid ponant, ſuperuacaneum eſt,& ſine neceſſitate:ſiue enim ſpirituale illud calorem generet,noſtrúmque eo modo augeat,ſiue trahere vel fugare dicatur , ſiue diſplicentiam ſtimulúmq; in membra ingerere, in caſſum ponunt omnia, quando ea in nobis omnia ſunt,quantum ſit ſatis,calor , propulſatio, ſtimulus. partcularius autem inquirendo ſi ſpirituale illud ob id ad Criſes concurrit, quòd caloris ſit productiuum , lumen ergo id erit : at certe lumen non vna die magis quàm

alia calorem ſuggerit , niſi quo plus ad terram reflectit, quod in Sole quidem accidit,quanto directior fit nobis,in Luna vero quod plus luminis à Sole recipit,recipit autem cõtinenter plus,quo magis ab eo remouetur, quare quum octaua & nona die abſcedat à Sole magis,vtique & in iis calorem apportabit maiorẽ ſemper,quàm in ſeptima. Si vero dixerint non hoc modo ſpirituale illud operari , ſed magis aut trahendo humores, aut fugando , illi quidem primum ſciant,quæ ſeſe inuicem trahunt, aut pellunt,omnia finem in natura habere,quo ſic mutuo conſeruentur, hæc quidem repellendo contraria, illa trahendo affinia conſimiliáque, at inter cælum & humores noſtros hic finis eſſe non poteſt , neque enim inimicitiam vllam cum humoribus cælum habet , nec trahendi neceſſitatem, quo aut conſeruet,aut conſeruetur. Præterea,quę ſeſe trahunt,omnia eo vſque ſeſe attrahunt , quo in vnum coęant , niſi impędiantur , hic enim attractionis eſt finis: trahi autem humores vſquę ad cœlum neminem dicturum arbitror,niſi ſi quis etiam putare poſſit paſci ſydera,vt antiqui poëtæ dixere. Impediri vero cælum perpetuo tempore à fine ſuo diuinum corpus & immortale , inconueniens non paruum eſt : ac demum ſi ſpirituale illud per ſe vim eam trahendi, aut fugangi habet,ſemper quidem per ſe trahet , & non magis ſeptima quàm octaua,niſi quid aliud ex parte recipientis ſubiecti obſtet ſed neque poſtremo quis poteſt dicere ſpirituale illud vti triſte

rece

receptum diſplicentiam in membra ingerere, atque irritare ad eam expulſionem faciendam, quę Criſis dicitur. primum quidem, quia ſic dicere quidem non poſſunt, cur maiorem diſplicentiam dies ſeptima ingerat quàm octaua & nona, ſi per ſe eam inimicitiam cum membris habet: inde & illud valde mirum videri debet Dioni triſte eſſe ſpirituale hoc, in ſeptima, Calliæ verò non, eadem in domo eodem in lectulo iacenti: mox eidem Callię in octaua triſte & inimicum fieri, Dioni non amplius: ac demum ſi propter ingeſtam diſplicentiam dicatur id Criſes facere, imo magis oppoſitum ſequi videtur, & impediri potius ea de cauſa Criſes quēadmodum in conſimilibus ſæpe videmus fieri, ſæpe enim futura exiſtente Criſi, accidit eam impediri ex nouo recepto dolore, aut ex ira & eiuſmodi, quod iure fit, diuertitur enim natura à priori ſtimulo, noua recepta ſpecie triſtitię alterius. ſimiliter & ſi operari illud Criſes dicatur, quòd vt ſuaui recepto corroborentur mēbra, eadem opponi poſſunt, non eſſę enim ſuaue niſi cui ſeptenarium acceſſit, & in eodem lectulo Dioni, non autem Calliæ ridiculum certe eſt, & philoſopho homine indignum.

Ad hæc igitur ſi quis recto reſpiciat oculo depoſito ſectæ amore, videbit Lunam & beata illa corpora non aliter ad Criſes facere, quàm & ad cibi concoctiones, & generationes, & alia id genus: neque enim ſumus, qui & Solem, & Lunam, & alia ſydera negemus multa hic operari & mouere, & ad Criſes quoque accedere

poſſe

alia calorem ſuggerit, niſi quo plus ad terram reflectit, quod in Sole quidem accidit,quanto directior fit nobis,in Luna vero quod plus luminis à Sole recipit,recipit autem cõtinenter plus,quo magis ab eo remouetur, quare quum octaua & nona die abſcedat à Sole magis,vtique & in iis calorem apportabit maiorẽ ſemper,quàm in ſeptima. Si vero dixerint non hoc modo ſpirituale illud operari, ſed magis aut trahendo humores, aut fugando, illi quidem primum ſciant,quæ ſeſe inuicem trahunt, aut pellunt,omnia finem in natura habere, quo ſic mutuo conſeruentur, hæc quidem repellendo contraria, illa trahendo affinia conſimiliáque, at inter cælum & humores noſtros hic finis eſſe non poteſt, neque enim inimicitiam vllam cum humoribus cælum habet, nec trahendi neceſſitatem, quo aut conſeruet, aut conſeruetur. Præterea,quę ſeſe trahunt,omnia eo vſque ſeſe attrahunt, quo in vnum coeant, niſi impediantur, hic enim attractionis eſt finis: trahi autem humores vſque ad cœlum neminem dicturum arbitror,niſi ſi quis etiam putare poſſit paſci ſydera,vt antiqui poëtæ dixere. Impediri vero cælum perpetuo tempore à fine ſuo diuinum corpus & immortale, inconueniens non paruum eſt: ac demum ſi ſpirituale illud per ſe vim eam trahendi, aut fugandi habet,ſemper quidem per ſe trahet, & non magis ſeptima quàm octaua,niſi quid aliud ex parte recipientis ſubiecti obſtet ſed neque poſtremo quis poteſt dicere ſpirituale illud vti triſte

rece

receptum diſplicentiam in membra ingerere, atque irritare ad eam expulſionem faciendam, quę Criſis dicitur. primum quidem, quia ſic dicere quidem non poſſunt, cur maiorem diſplicentiam dies ſeptima ingerat quàm octaua & nona, ſi per ſe eam inimicitiam cum membris habet: inde & illud valde mirum videri debet Dioni triſte eſſe ſpirituale hoc, in ſeptima, Calliæ verò non, eadem in domo eodem in lectulo iacenti: mox eidem Callię in octaua triſte & inimicum fieri, Dioni non amplius: ac demum ſi propter ingeſtam diſplicentiam dicatur id Criſes facere, imo magis oppoſitum ſequi videtur, & impediri potius ea de cauſa Criſes quẽadmodum in conſimilibus ſæpe videmus fieri, ſæpe enim futura exiſtente Criſi, accidit tam impediri ex nouo recepto dolore, aut ex ira & eiuſmodi, quod iure fit, diuertitur enim natura à priori ſtimulo, noua recepta ſpecie triſtitię alterius. ſimiliter & ſi operari illud Criſes dicatur, quòd vt ſuaui recepto corroborentur mẽbra, eadem opponi poſſunt, non eſſe enim ſuaue niſi cui ſeptenarium acceſſit, & in eodem lectulo Dioni, non autem Calliæ ridiculum certe eſt, & philoſopho homine indignum.

Ad hæc igitur ſi quis recto reſpiciat oculo depoſito ſectæ amore, videbit Lunam & beata illa corpora non aliter ad Criſes facere, quàm & ad cibi concoctiones, & generationes, & alia id genus: neque enim ſumus, qui & Solem, & Lunam, & alia ſydera negemus multa hic operari & mouere, & ad Criſes quoque accedere

poſſe

posse, quemadmodum ad alia, vti vniuersales multorum causas, proprias vero causas esse,& nihil aliud ad rationem dierum in Crisibus debere inquiri,aut inueniri posse, & negandum, & à Philosopho ridendum fore existimamus. sed de his satis supérque dictum iam est, accedamus iam ad ea, quæ magis rationabilia sunt, & ad medicos pertinentia magis,demonstrantes rationem omnem dierum in Crisibus ex iis pendere,quæ sunt in nobis.

CAP. VI.

PRincipio illud non ignorandum est duo esse,quæ potissimum ad eam expulsionem faciunt,quæ Crisis dicitur, alterum est displ centia,stimu lúsque, quem corruptus iamque inimicus humor in membra ingerit, alterum est digestio,hoc est pręparatio illa,quæ requiritur, si expelli debet: vtrunque enim quum simul cõuenit, tũ maxime propulsatio humoris corrupti fit,quapropter rectissime Galenus dicebat in paroxismis, & circa morborum status maxime videri Crises, in paroxismo enim stimulus atque irritamentum fit maximum, circa status vero, concocta digestaque materia est. accidit tamen quandoque tantũ esse irritamentum, vt quanquam nec plane digestus sit humor, foras tamen pellatur, conatu quodam maximo à natura facto,quòd enim ea vis insit mẽbris,vt nocentia repellat,manifestum est,quanquam,quo principio & quo pacto id fiat,non ita est manifestum.

Ergo & quum plus nimio humor exuberat, & quum furenti est similis, quasdam ante tempus accidit Crises fieri, sed certe eiusmodi non propriæ Crises sunt, sed violentiæ quędam magis, in quibus nullus dierum, nullus naturæ ordo seruatur.

De iis igitur, quæ Crises non propriè sunt, sed irregulares quidam impetus, nullus nobis sermo erit, sed de iis solum, quæ proprie Crises sunt, & causam certam habent, & rationem dierum aliquam.

CAP. VII.

AD hæc & illud quoque constituendum est, rarissime fieri, vt transeunte in humores vitio aliquo, vnus tantum humor corripiatur, nam vt plurimum vel duo, vel plures vitium idem concipiunt, aut simul, aut post. Quippe ea in massa sanguinis, quæ intra venas continetur, confusi commistíque sunt & reliqui vocati humores, cholera, phlegma, & melancholia, sed ita vt quodammodo actu, quodammodo potentia in ea massa sint, potentia quidem, quia ad minimas, & indiuisibiles particulas redacti sunt, nec monstrari possunt, hoc quidem phlegma, illud cholera, illud melancholia, nisi particulæ vniantur: at actu sunt, quoniam tametsi ad particulas minimas deducti sunt, proprij tamen generis rationem habent: igitur propter vicinitatem confusionémque eorum rarissime fit, vt infectionis causa communis pluribus non fiat: si enim contagio & putrefactio in causa est, aut liquefactio, aut obstructio,

ctio, aut aliud id genus, ægre fit, vt vitium ad vnum tantum sese applicet.

Incipientibus autem iis vitiari, tum quod corruptum est secernitur, quantum fieri potest, à reliquo, quod sincerum est, ita operante natura, cui ea vis inest, ac tunc actu humor fit, coeuntibus in vnum particulis, ac sensibilem humorem conflantibus. per quem modum tandé & expulsio deinde fit, & Crisis, modo per vnam, modo per aliá partem, qua magis naturæ commodum est.

CAP. VIII

Accidit autem dum corruptos humores natura separat, & actu facit, ita interdum cõmisceri eos inuicem, vt vnam conficiant formá, vnúmque motum dent, ac morbum vnum, qui rationem dominantis insequitur: vnde choleræ nothæ, & pituitæ nothæ, & melancholię nothę contingunt, à quibus & morbi denominantur nothæ tertianæ, nothæ qnotidianæ, nothę quartanæ: sæpissime vero non vnam omnes formá conflant nec vnum motum dant, nec morbum vnum, sed plures, vnde & morbi cõpositi fiunt.

Si igitur, qui peccat, humor simplex, & vnus tantum sit, aut plures quidem, sed in formam vnam redacti, tunc nulla dierum criticorum ratio est expectanda, sed paroxismi soli considerandi sunt, & eorum dies, in phlegmate quidem quotidianæ, in cholera tertianæ, in melancholia quartanæ, in quibus cadent quidem suæ

Crises,

Crises, sed vt accidit materiam digestam esse, quod certam diem nullam per se habet, propter quod in tertianis, quæ puræ sunt, videmus, & quintam indifferenter & septimam & noná, & in summam omnes impares dare Crises, nec Hippocrates aliud in his præcipit attendendum esse, quàm dies impares. At vero vbi & plures peccant humores, & non sub formam vnam commisti, sed confusi solum, propriam naturam seruantes, tunc sperare possumus certas dies videre, in quibus Crises permultæ fiant, certas, in quibus rarissimæ, alias medio modo se habentes, quorum omnium causam & certam rationem habere possumus: ac talis maior est morborum pars, quoniam vti raro est humorem simplicem peccare, ita & plures ad vnam formam conuenire perrarum est: quare in multis morborum, aut Crises videri possunt certis diebus, aut motus saltem humorum. Illud vero interest inter humores, quòd ad eam mistionem conficiendam, quæ vnius formæ est, aptissimum est phlegma, quoniam humidum liquidúmque est, ac bene miscibile, ineptissima melancholia, quoniam siccior terrestriorque est, & ad misc endum durior, nihil tamen prohibet & phlegma seorsum morbum facere, & melancholiam ad vnam formam venire.

CAP. IX.

PLures igitur quum humores in morbis peccant, non autem sub forma vna, accidit quidem interdum, vt vnusquisque illorum manifestum prodat paroxismum, Cholera quidem tertia

tertianarium, phlegma quotidianum, melancholia quartanarium, vnde & morbi manifeste compositi fiunt. Interdum vero accidit, vt non omnes manifestum dent paroxismum, sed aliqui illorum latentiorem ædant: dico autem latentiorem paroxismum, non quòd humor non moueatur, sed quòd motus ille suboccultus sit, quod nonnullis de causis accidit: sæpe enim, qui mouetur, humor non multus est, & vix perceptibile est, quo exacerbat: sæpe sensim, & per moras putrescit, vnde nec horrorem incurit, nec calorem acrem apportat: sæpe & superuenit maior febri. at vero & quum non paucum est, quod mouetur, & repente inuadit non sensim & per particulas, nec maiori alteri morbo superuenit, tum manifestum affert paroxismum, & manifestæ fiunt compositæ pluresque febres & Hemitrithei, aliæ quidem ex cholera, & phlegmate, aliæ ex cholera, & melancholia. Sed certe non frequenter admodum fit, vt peccantibus pluribus humorum, manifestos quisque motus prodat, verum sæpius id videri accidit, vt vnus manifestum ædat paroxismum, alius latentiorem, manifestum quidem ille, qui principaliter peccat, latentiorem qui non principaliter, sed quasi per sequelam quandam. Ex his ratio omnis Criticorum dierum pendet, peccantibus enim humoribus magna ex parte morborum pluribus, & iis quidem non facientibus formam vnam, vnoquoque autem motum suum pro natura faciente, cholera quidem per tertias, melancholia per

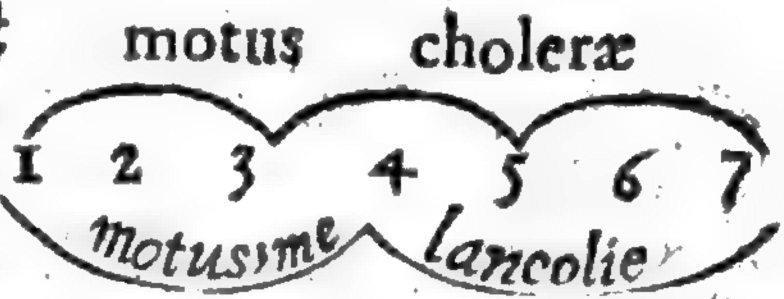
quar

quartas, inde fit, vt quibuſdam diebus humores, qui peccant. ſimul omnes commoueantur, quibuſdam aliqui ſolum, quibuſdã nulli: quare & dierum accidit quaſdam placidiſſimis in morbis eſſe, alias acerbiores, alias acerbiſſimas: placidiſſimæ illæ ſunt, in quib. nulli humores mouentur, quod quidem fieri poteſt, quanquam phlegma quotidie motum faciat, ob id, quòd phlegma ipſum vt plurimum formam vnam cum aliis conflat, & illorum motum conſequitur: acerbiores ſunt dies, in quibus vnus humor mouetur: acerbiſſimæ, in quibus omnes. aptiſſimæ igitur dies illæ ſunt ad Criſes faciendas, in quibus concurſus fit humorum omnium: acerbiſſimus enim tum paroxiſ[illegible] fit ac ſtimulus & irritamentum naturæ maximũ, quod præcipue ſequi ad agendas Criſes dictum eſt ſupra. Porrò quoniam nec Criſis fit niſi digeſto præparatoque humore, perfecta autem abſolutáque digeſtio non eſt, donec quod craſſius eſt ac ſegnius, digeſtum ipſum non ſit, craſſior vero & ſegnior omnibus eſt melancholia: inde fit, vt potiſſimum circa melancholiæ & motus & digeſtiones attendantur Criſes, cuius natura (vt mihi videtur) non eſt à multis recte perſpecta: nam ea ſemper ferè in morbis cum aliis aut principaliter peccat, aut ſubpeccat ſaltem, quod plurimum eſt: quæ, quoniam vnam cum iis formam facere inepta eſt, per ſe quidem mouetur, & ſuas periodos ſeruat, interdum quidem manifeſte, quod tum accidit, quum & multa eſt, & principa

cipaliter peccat,vt plurimum autem latentius; quum ſcilicet ſubpeccat ipſa,&putredinem ex alio principio recipit : quibus igitur diebus cum motu aliorum humorum concurrit, acerbiſſimum paroxiſmum affert. porrò & quoniam Criſis non fit, donec & ipſa non ſit digeſta,fit quidem, vt è melancholia tota ratio dierum in Criſibus præcipuæ pendeat per modum,quem iam afferemus, cuius rei non ab re fuerit in primis hoc exemplum apponere. Sit enim qui principaliter humor peccat,cholera; non quidem pura,ſed commiſta,commiſta autem cum phlegmate quidem ſub forma vna; cum melancholia vero vicinitate ſola & confuſione,ſubpeccet autem melancholia, ac non multa,nec valde craſſa,ſed ſubtilior,& in ſumma quæ cito terminum dare poſſit:igitur putreſcente cholera, ſimul quidem & eadem die computreſcet &melancholia,moroſúque ſatis erit paroxiſmus ille primus(vtpote duorum humorum)ſecunda autem dies quietiſſima redibit, in qua nullus humorum motus fiet, at tertia paroxiſmum choleræ quidem ſentiet; Criſim tamen non faciet, tum quia ſtimulus nondum maximus, tum quia totum nondum digeſtum eſt:quarta autem dies motum habebit melancholiæ,ſed latentiorē, quia non multum eſt, quod tunc mouetur de melancholia, partim quidem quia ſubpeccabat ſolum, partim quia putrefactio eius quodammodo pendet à cholera, qua ceſſante in die quarta aliquem quidem motum dat melancholia ob cō-

cepta

cepta putrefactionis semina,sed paruum,& latentem, quoniam origo & fomes putrefactionis quiescit:quinta vero choleræ motum videbit,sexta nullius:at vero septima acerbissimum omnium paroxismum apportabit concurrentibus simul humoribus,qui peccabant, omnibus ac largius melancholia, quoniam ex alterius contagione & pulsu non parum motionis recipit:qua die quoniam & digesta est melancholia. fuerat enim subtilis, &pauca, nata cito

terminum recipere,continget etiam Crisis.stimulus enim acerbissimus in ea fit,& totum digestum est, in aliis autem diebus, aut stimulus abfuit,aut digestio.

CAP. X.

SEd de his latentibus paroxismis operæpretium est nonnulla dicere.nam quærant fortasse aliqui,nunquid latentes hosce melancholiæ motus effinxerimus nos,an etiam perspexerimus in morbis.si enim perspeximus,cur & alij non perspexere, non Hippocrates,non Galenus,& alij?si vero nō perspexerimus: quid effingi opportet,quæ non sunt?si enim essent viderentur vtique. Ad quos dicimus non effingere nos eos motus,sed in morbis esse & videri, si diligenter quis animaduertat, nec profecto dicere possem, quotiens non solum ego cōspexerim,sed & alios,etiam medicos sensisse viderim,admiratos dies illas, quas quietissimas ex-

pectabant, rediisse tamen inquietas, morosas ægrúmque iactari, & conqueri, nescientes vnde hæc contigissent. Interdum vidi & medicos alios, quòd quartarios quosdam motus in certis morbis percepissent, dubitasse, ne febris in quartanam desineret, quum tamen nec quartana subsecuta fuisset, & ægritudo suo tempore absoluta. ego vero qui prius motus hosce cõsiderassem, nullum horum timebam, aut mirabar, quin sæpe monui dies, quas illi quietissimas expectassent, morosiores esse futuras. Quare & Hippocratem, & Galenũ, & alios vidisse eosdem motus existimo, sed fors ita tulit, vt ad causam non animaduerterint, nam quid aliud monstrant dies illi, qui indicatiui dicuntur, qui omnes quarti sunt à die, in qua Crisis perfecta futura est? quid aliud indicat totus progressus Crisium, qui non septenarias, sed per quartanarias periodos pergit, quarum duæ septenarium vnum faciunt? Hippocrates quoque quasi rem isthanc inuenire videtur mihi, quum dicit quartanarios motus in morbis spectandos esse. Sed necessarium non est fortasse plura hac in re adducere, quum ab vnoquoque spectari possit. quod si medici omnes facient, & rem ita esse videbunt, & magnum quoddam principium ad multa nacti erunt, & multa simul desinent & admirari, & timere.

CAP. XI.

SEd rursus dubitare omnes iure possint, quoniam per præscriptum quidem exemplum monstrari fortasse potest, quomodo & quarta

&

& septima dies Criticæ ipsæ sint, at quomodo & vndecima & quartadecima, & vigesima,& vigesimaprima Criticæ sint, demonstrari quidem non potest. Nam per assignatum exemplum melancholiæ motus sunt 4:7:10:13:16:19:22:25:& 28.in quibus nec 11:nec 14: nec 20.nec 21:nec 27 locum habent.Ergo,quo pacto & hi quoque dies Critici sint,expediamus.Primum autem illud premittamus,melancholiæ modos & cõditiones multiplices esse,sæpe enim pauca est,sæpe multa,interdum crassior, interdum tenuior, modo tenacior, modo soluta magis, modo calidior,modo frigidior: similiter se habet & cholera.ex hac diuersitate fit, vt putrescente cholera quandoque simul & eadem die computrescat & melancholia modo in initio paroxismi,modo in medio,modo in fine. quod tum maxime fit, quum & pauca est, & subtilior,&calidior magísque admista choleræ. tũc enim ipsam in citissime transit infectio. interdum non simul & eadẽ die moueri melancholiam accidit, sed secunda solum die,interdum & tertia solum, fortasse autem & quarta solum. in acutis enim morbis prima die motus fit vtriusque humoris,acuti namque morbi à tenuiori, & pauca, & calidiori materia fiunt.in tardis autem morbis, quos Cronicos vocant, quoniam crassiorem illi, & multam, & tenacem,frigentemque materiam habent, moueri quidem meláncholiam accidit non nisi die tertia,&, si materia crassissima sit, fortasse non nisi quarta,in mediocribus autem morbis, quorum

 rum

rum & materia media est quantitate, crassitie, & aliis, die quidem secunda repit in melancholiam putredo. igitur si prima die cum cholera simul & melancholia commoueatur, quod in acutis fit morbis, quartanariæ quidem periodi erunt 4,7,10,13. raro enim vltra hos protenditur status in acutis. si ergo quàm acutissima sit ægritudo, tum Crisis in 4 fieri potest, in his enim materia & paucissima est, & subtilissima, & feruens: si vero acuta quidem sit ægritudo, sed tamen inter acutas segnior, ad 13 protendetur eius status: si vero mediocriter acuta sit, ad 7. in medio autem quum sit, qui mediocriter acutus est morbus, media autem sæpius, quàm extrema, contingant, inde fit, vt in genere acutorum dies septima maxime Critica sit, rarius enim est morbum quàm acutissimum esse, rarius quoque, si acutus est, vt ad 13 perducat statum. si tamen quandoque ad 13. prorogetur Crisis, totus dierum progressus ita se habet. Prima quidem dies tristis est, & inæqualis, duos enim habet motus. secunda placidior redit, si non duplex sit febris. tertia motum choleræ sentit. quarta melancholiæ, sed latentem, at morosum tamen. quinta choleræ reuersionem videt. sexta mitis pergit. septima valde quidem acerba est, non tamen Crisim dat, quoniam non plane digestus est humor. octaua suauior ducitur. nona grauior propter cholerę motum. decima latentem habet melancholiæ motum. vndecima choleræ manifestum. duodecima placida est, at 13 sæuissima, & Crisim etiam affert, quoniam cum

cum irritamento maximo digesta etiam materia est, vt plurimum tamen in his morbis resolutio magis morbi, quàm Crisis fit in 13.

CAP. XII.

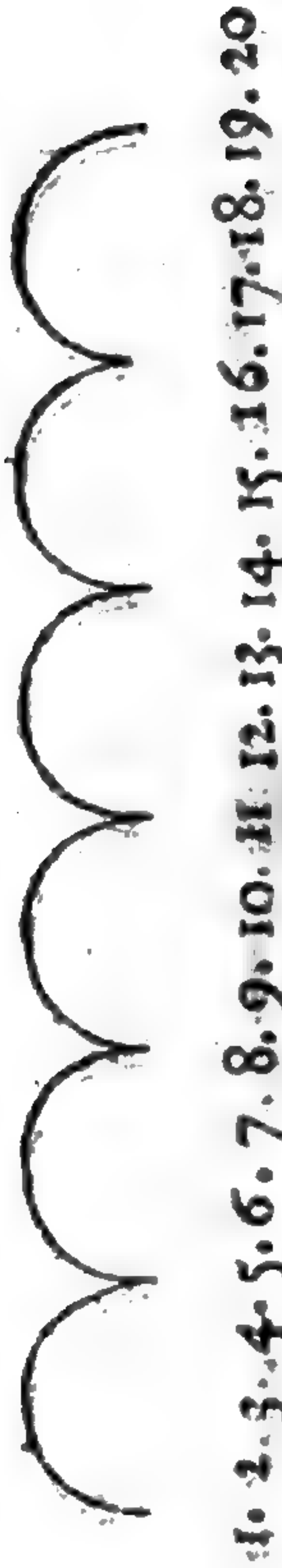
SI vero nō prima die, sed secunda solum, motum dederit melancholia, quod in mediocribus morbis accidit, tum quartanarię periodi erunt 2:5: 8:11:14:17:20. vltra autē rarissime in mediocribus producitur status. Critici autem sunt 11: 14: 17: 20. sed vndecimus Criticus quidem est, si in hoc genere materia non multa sit, & acutis proxima. si vero in eodem genere crassior sit, & chronicis vicinior, tum Crisis ad 20 protendetur. si vero in omnib. mediocris, ad 14. quoniam autem media sępius, quàm extrema, contingunt, inde est, quòd 14 maxime Critica sit in mediocrib. morbis, mox 11, mox 20, mox 17. illud tamen ignorandum nō est in tertianis, quæ simplices sunt, pares dies

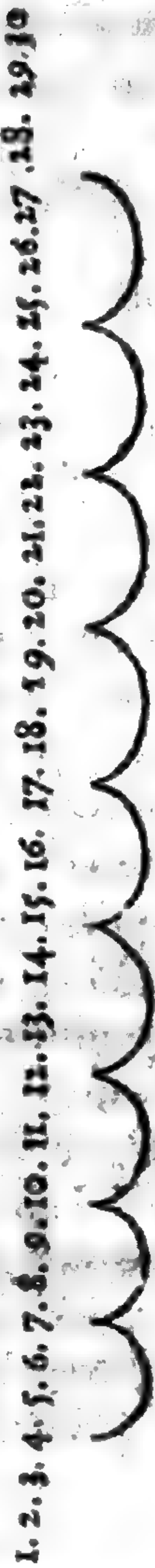

raro Criticas videri, eo quòd in iis paroxismus non accidat, nisi anticipatio forte fiat, quare nec 4: nec 14 in his Criticæ valde videntur. quoniam tamen in tertianis sæpe accidit, vt nō simplices sint, seu duplices, tum & sæpe continuæ necnon & anticipatio quoque paroxismorum contingat, ex his euenit, vt 14 dies multas videre Crises consueuerit, similiter & 20. Quæ vero in hoc progressu sint lenes dies, quæ acerbiores, quæ acerbissimæ, ex subscri-

ptione manifestum esse potest.

At si tertia solum die motum recipiat melancholia, quod in chronicis morbis fit, in quibus crassa valde, & tenax, & multa materia est, periodi quidem erunt 3. 6. 9. 12.15.18.21.24.27.30. raro autem vltra contingunt Crises, maxime autem Criticus horum erit 21. mox 27. mox 15. si enim materia crassa quidem, ac tenax sit, pauca autem in eo genere, ad 15. status erit: si vero crassa, ac valde multa, ad 27. si vero eo in genere mediocris, ad 21. quod iccirco sępius eue nit, quoniam in medio est, quæ vero dies quietiores, quæ grauiores, quæ grauissimæ futuræ sint, ex subscriptione manifestum est.

CAP. XIII.

Ex his omnia illa monstrari possunt, quæ circa Crises spectantur, ac primum illud, cum tam 20. quam 21. Critici dies sint, in quo tantum Galenus laborat, mensem mirum componit, horas subtraxit: patet enim in mediocribus morbis 20. in cronicis 21. diem Criticam esse, vtra autem Critica magis sit, difficile certe

certe est iudicare, casu enim fieri potest, vt aliqui plures in 20, aliqui plures in 21 Crises perspiciant: propter quod Archigenes magis 21 amauit, Hippocrates vero 20 magis. Illud quoque perspicuum esse potest, cur dierũ alij præstent principatu, alij sint principatu minores, & cur alij Critici sint, alij non, alij medio modo se habeant.

Ergo inter omnes maxime Criticus dicebatur septimus, quod iccirco fit, quoniam maxima Crisium pars in acutis fit morbis, in iis & stimulus ingens fit, & materia subtilis est, & bene mobilis, in acutis autem maxime Criticus erat septimus, quoniam in medio est. ab hoc secundus principatu ponebatur 14: nam & si quartus, & 13 in acutis versantur, rarius tamen est, vt morbus quàm acutissimus sit, rarius item vt in acutis status protendatur ad 13: quam ob causam 14 crebriores Crises videt, quòd in morbis mediocribus sit, & in iis maxime Criticus existat: propter eandem causam & 20: & 21: & 11 magis etiam Critici sunt quàm 4, & 13. inter ipsos autem 20, & 21 superant principatu vndecimum, nam quanquam vndecimus sit in mediocribus morbis rarius, tamen in illis fit, vt status acceleretur ad 11. Non Critici autem erãt 6:8:10:12:16:19:22:23:25:26:29: ac 6 quidem rarissimus Crises videt, quoniam in eo neque choleræ motus fit (quum sit par) neque melancholiæ, nisi forte in periodis tertię diei: at in illis status multo longior expectabatur. qua de causa in 6 crises non fiunt, nisi forte aut paro-

xiſmus ſeptimæ anticipet, aut materia furens ſit, aut exuberantiſſima: in his enim quædam Criſes apparent in 6, verum illæ (vt diximus) proprie Criſes non ſunt, ſed violentiæ quædã magis, propter quod ſæuus dici conſueuit is dies, quum Criſes dat, quippe quum illæ à praua materia fiant. octaua quoque propter eandem cauſam, quòd nec choleræ motus, nec melancholiæ videt, niſi in periodis ſecundæ diei, Critica eſſe non poteſt. 10. vero motum choleræ non habet, qua è re fit, vt quanquam motum primę diei habeat, non poſſit tamen Critica eſſe: at 12 & par eſt, & motum habet melancholię tertiæ diei, quę ſerius ſtatum facit: 16 autem periodum habet primę diei, ſed illuc non protenditur ſtatus in acutis morbis: conſimiliter & 19 motus habet primę diei, vnde nec ipſa Criſim videt: ſed neque 22 eadem de cauſa. vigeſima autem tertia periodum habet ſecundę diei, ſed in morbis mediocribus dictum eſt ſtatum non protentdi vltra 20: ad 25 autem tranſirent periodi primę diei, ſi morbus non ante decerneret: idem de 26, & 29 dicatur. De vigeſima autem octaua dubium apud antiquos fuit. multi enim prętulerunt eam 27, quod quidem verum eſſe poteſt, ſi forte melancholiam die ſolũ quarta moueri accidat, ſic enim periodi erunt 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31. quem motum & nos ſemel obſeruauimus in continua febre, in qua duplicis tertianæ correſpõdentia fuit. acerbę autem dies cęperunt eſſe 7, 10, in qua exacerbationes tertianarię ceſſaue-
re

re, abinde vero cum continua quartanarij solum nobis apparuere: sæuissimæ vero omnium dies fuere 22, 25, & 28, in qua æger supremam obiit diem. Medij autem dies erant 3,5,9,13,18: ac tertius quidem, & 5, & 9 ita se habent, quoniam in tertianis puris, & iis, quæ non puræ sunt (habent autem formam vnam) multa contingunt Crises. 13 autem ad Criticos propinquus est (vt diximus) quoniam & impar est, & inter periodos primæ diei cadit: quare & ipse nonnullas Crises videt: 17 autem periodos habet secundæ diei, & in eo sæpe Crises etiam fiũt: at 18 periodum sortitur diei tertię & quasdam etiam Crises dat, vel anticipantibus paroxismis, vel in duplicibus tertianis.

CAP. XIIII.

INdicatiui vero dies sunt, in quibus materia non omnino digesta est, proxima autem vt digeratur: quoniam vero natura, quoties irritatur, expulsionem nocentis tentat, inde fit, vt certis diebus Crises quædam imperfectæ contingant, nunciæ vero eius Crisis, quæ perfecta futura est. Crisim quidem atque expulsionem tentat natura, quoniam stimulatur, imperfectam autem facit, quoniam non omnino digesta est materia, quæ tamen quoniam in parte digesta est, in parte etiam experitur: propinquissima vero digestioni quum sit, nunciat quidem in sequenti periodo futuram esse perfectam Crisim, atque iccirco indicatiui illi dicuntur dies, in quibus imperfectæ contingunt Crises, propinquissimæ vero perfectis. omnes

autem

autem quarti ſunt à die perfectæ Criſis, quod apertiſſime monſtrat rationem Criſium à melancholiæ motibus potiſſimũ dependere: quartus igitur nũtius ſeptimi eſt, vndecimus quartidecimi, decimus autem ſeptimus vigeſimi, decimus octauus vigeſimi primi: vidimus autẽ nos & 8 indicatiuum fuiſſe vndecimi in muliere tertiana febre laborante, cuius auerbiores dies fuere 2, 5, 8: erat enim mota melancholia ſecunda die: in 8 autem vrina facta fuit ſanguinea, vnde iudicauimus in vndecima Criſim futuram eſſe per menſtruum ſanguinem, quod non ſecus, atque exiſtimaueram, euenit, nihil enim prohibet & eos dies (qui vt plurimum indicatiui ſunt) quandoque etiam principes in Criſi fieri.

CAP. XV.

DE natura igitur & cauſis Criticorum dierum ita quidem oportet exiſtimare, ad quę ſi qui forte medicorum animaduerterint, facultatem profecto nacti erunt in omnibus penè morbis dierum progeſſus nouiſſe, quæ mites, quæ acerbiores, quæ acerbiſſimæ futuræ ſint: tum & quando, & quomodo, & quorum humorum futura, aut non futura ſit Criſis, & quando conueniat, aut detrahere ſanguinem, aut medicamenta vlla afferre. Verum diligentia opus eſt, & cura, anticipationéſque paroxiſmorum conſiderandæ, & dies multo ſtudio enumerandæ, & quid in vnaquaque noui accidat: quare & contemplatio hæc, atque ars negligentis medici non eſt, aut ad lucrum euolá-

tis

tis,sed solertis,& amantis philosophiam. Est autem(si fieri potest)procurandum primam ægritudinis diem accepisse, quo recte possimus, quæcunque sunt secutura diligẽtissime obseruare,præuidereque,si igitur circa morbi initia datum fuerit accessisse, ad hæc attendere eum oportet,qui eius progressum nosse volet.in primis videat qualis nam ęgritudo oblata est,num acuta,an cronica,an mediocris, quod ex iis signis cognoscet, quæ à medicis tradi solent. quòd si acutam ęgritudinem viderit,materiamque aeream & subtilem,siquidem cholera plura iudicabitur,ad impares tãtum dies animaduertat,neque enim in ea melancholię periodi sperandę erunt:at si non sincera fuerit cholera,sed sordidior quodammodo,tum sperari poterunt quartanarij illi motus, qui ordinem in Crisibus præbent. quare ad primum paroxismum aduerte,si simplex est, si tempora seruat sua, an magis quandam recipit diuersitatem. quòd si circa augmenta,aut status,aut declinationem contrahi rursus pulsus videatur, atque extrema frigere, suspicio quędam est motam simul atque eadem die fuisse melancholiam: quanquã non necessarium id est,possunt enim hęc eadem,aut ex motu phlegmatis,aut ex alia portione cholerę prouenire: verũ quarta dies certitudinem eo in dubio dabit,si enim debẽte ea sine febre fieri (vt in terminis)tristem tamen apportauerit diem, & occultam quãdam sine via causa ęgro perturbationem immiserit, magnum quidem indicium erit die prima me-

tam

tam ſimul fuiſſe melancholiam: quare inſpecta vrina,& aliis digeſtionis ſignis ad ſeptimum animaduerte,in quo aut Criſis fiet,ſi iudicata in quarta fuerit, aut ægritudo ſoluetur,aut ſtatus erit.

Si vero dies prima nullum dederit ſignum motæ melancholię, videris autem materiam groſſiuſculam, tũc iudica morbum vltra hebdomadam tranſiturum: quare nec 4 nec 7 curato,ſi opus fuerit aut ſanguinem mittere, aut pharmacari, neque enim is te teneat timor,ne impedias Criſim. ad ſecundam vero diem reſpice,in qua vide, ſi quicquam commoueatur, an nihil:quòd ſi aliquid mouetur,conſiderato, an clarus ſit paroxiſmus, & priori ſimilis (forte enim febris duplex erit) an magis latens fuerit motus,& ſine manifeſta cauſa triſtior, quo caſu & ad quintum reſpicito, ſi ſæuũ apportarit paroxiſmum,ſi longum,inæqualem, nõ humoroſum,ſed ſiccum,cum declinatione lõga, moroſa:quæ ſi contigerint, dubitare nihil debes motam die ſecunda fuiſſe melancholiam. cõputa igitur periodos ſecundæ diei, & metire materiam,qualitatémque eius,&quantitatem, ac digeſtionem, ſi enim mediocris in omnibus viſa fuerit, ad 14 protende ſtatum: ſi craſſa medio modo, at multa,ad 20: ſi acutior, & non multa,ad vndecimum. Cognoſces autem & quæ quietiores, & quę acerbiores dies erũt.

At ſi neque prima, neque ſecunda die ſigna vlla videris motæ melancholiæ,tum ad tertiam te conuerte, & materiam bene examinato: quòd

quòd si notę vllę apparebunt, quę suspicionem dent eius motus, tunc ad periodos tertię diei spectato: si igitur & 6, & 9 tibi responderint quartanarios motus seruanti, tunc cronicam ęgritudinem futuram time, & si materia crassa quidem videbitur, mediocris autē quantitate, ad 21 decerne statum: si vero multa, ad 27.

CAP. XVI.

QVoniam autem non semper aduocari medicum ad initia morborum accidit, si quidem primas dies vidisse non dabitur, at percunctare tamen, quę prima fuit dies, qualesque reliquæ pręteriere. Fortasse enim hoc modo periodos primę, aut secundę, aut tertię diei nouisse poteris: nam si quartanarios vllos motus deprehenderis, facta ad diem primam supputatione videbis, cuiusnam diei illę periodi sint. quòd si nec diem primam dare, neque aliarum ordinem ęger sciuerit, aut qui ęgro astant, tu tamen morbi motus obserua, raro enim fit, vt re diligenter spectata non sese offerant tibi quartanarij aliqui melancholiæ motus: quos si vllos videre poteris, considerato & signa digestionis, & propinquitatem status, & distantiam, necnon & materiæ qualitatem. Sic enim non modo futurorum, sed & pręteritorum etiam cognitor esse poteris, quemadmodum non multo, iam elapso tempore cōtigit mihi: quum enim accersitus ad ęgrum quendam. multis post morbi inita diebus quæsissem, qua die primum ægritudo inuasisset, nescire se tum æger, &

& aſtantes dixere.tum quæſiui,quę ſaltem grauiores præteriiſſent dies heſterna inquit æger, & dies Martis grauiores fuere. fuerat autem, quam heſternam dixerat, Veneris dies,quarta quidem à die Martis. Cognoui igitur melancholiæ motus illos fuiſſe,quum vero & vrinam & reliqua ſigna digeſtionis examinaſſem, vidiſſemque,quanquam iam plures à prima prę teriſſent dies,ſtatum tamen adhuc longinquũ, iudicaui periodos illas Veneris,Martiſque tertiæ diei fuiſſe, quare & ægritudinem ad 27 trãſituram. Facta vero diei tertiæ computatione tandem compertum eſt ægritudinem die Martis primo incœpiſſe, ac tunc decimam & nonam agi,quæ ſabbati dies erat.

m.m̃.i.v.ſ.d.l.m.m̃.i v.ſ.d.l.m.m̃.i.v.ſ.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19.

Hæc ſunt,quæ circa Criticorum dierum cauſas & rationem lõga primum diligentique inquiſitione nobis comperta ſunt,mox & re ipſa obſeruationibusque comprobata: quod & reliquos quoque medicorum facere & hortor & rogo: ſic enim (vt arbitror) & laborem noſtrum commendare,& me excuſare poterunt,ſi à parente medicinæ Galeno, quem in reliquis vt Deum veneramur,&colimus,hac vna in re diſcedere auſus ſum.

Hiero

Hieronymi Fracaſtorij

NAVGERIVS, SIVE DE POETICA DIALOGVS.

Ad Ioannem Baptiſtam Rhamnuſium.

INTER eas, quę per honeſtatem ab hominibus voluptates concipiuntur, ego iucundiſſime RHAMNVSI ſuauiſſimá ſemper illam & pręcipuam exiſtimaui, quę ex amicorum conſuetudine capi ſolet. neque enim video, quid gratius eſſe poſſit in vita, quàm cum eo eſſe, colloqui, tua omnia communicare, quem perinde diligas, ac te ipſum. qua de cauſa, & eorum quoque qui è vita diſceſſere memoria, factorúmque ac dictorum repetitiones ſuauiſſimę eſse conſueuere. quę voluptas miro neſcio quo affectu intercidere inter te & me ſolet, quoties eſse vnà nobis datur. datur autem non ſępe, quod rerum conditiones & diuerſa vitę ratio, nos loco & dulci hac fruitione mutua plurimum ſeiunxere. ſi quando tamen conuenire accidit, & ſuauiſſima quidem eſt illa breuis conſuetudo nobis, & facere ſolat, vt memorię omnium amicorum noſtro

ſtrorum ſæpiſſime repetantur: pręcipue autem ANDREÆ NAVGERII, ſummę doctrinę & grauitatis patricij, & IOANNIS BAPTISTÆ, ac RHAMVNDI TVRRIORVM fratrũ, quibus cũ rarior quędã atque intima magis amicitia intercessit nobis. nã quę cũ M. ANTONIO TVRRIO eorum fratre fuit, vti vetuſtior (vt ſcis) ita quodammodo inſenuiſſe videtur. quam ob rem ſuperioribus diebus cum tu relaxandi animi cauſa, vacuum à grauiſſimis Decéuirum Conſilij negociis tempus nactus, Veronæ eſſes, & memoria tam dulcium amicorũ in ea nos deduxiſſent, quę cum iis olim in vita peregimus, incidere forte fortuna & eorum ſermonum recordationes, quos in Baldi receſſibus habuere ANDREAS NAVGERIVS & IOANNES BAPTISTA TVRRIVS, alter de Poetica die vna, alter die altera de intellectione: quos ſermones cum ego iã multis annis per Dialogum, ſicuti habiti fuerant, collegiſſem, tu me hortatus es, vt ſi daretur ocium, eos Dialogos aliquando reuiderem: ac ſi poſſem, ita etiam exornarem, vt in lucẽ emitti facile poſſent. quod certe mihi vel maxime deſiderandum fuit, tum vt morem gererem tibi, cui negare quicquam non poſſum, tum vt tantorum amicorum memoriam quantum poſſim, ab obliuione defenderem. nã quanquã illa per ſe illuſtris ſit, & clara in animis hominum viuat, atque ęternum victura ſit, ęquum tamen & pium videtur, viua etiam & illa facere, quæ ipſi nullis ſcriptis mandata, ſed ore tantum emiſſa reliquere. Ergo cum tu mox

Verona

Verona Venetias discessisses, ego vero nõ multo post, meos in CAPHIOS secessissem, animũ oculosque ad eos dialogos appuli, ac diligenter relegi: quos tametsi cognoui non pauco cultu indigere, ac multa exposcere, statui tamen non esse perpetuo concludendos, sed ad te mittendos, ac tandem, si ita tibi visum fuisset, in commune ædendos, vt quisque videre posset quæ viri illi de nostra hac intellectione, quid esset, & quo pacto fieret, existimauere, quidque de Poeta ipso atque eius officio ac fine, constituere. quæ omnia tibi in primis arbitror futura esse gratissima, quasi amicos tantos tu vti viuos & loquentes, & tanta de re disceptantes spectes & audias. Admirabuntur fortasse aliqui, quòd ego grandiori hac ætate iuuenilia hæc & iuuenum narrata referre nunc animum inducam. Verum enim vero neminem mirari par esse existimo: quãdoquidem, si poetam ipsum planè introspexeris, benèque fueris contemplatus, dignum profecto existimabis, quem & senes quoque audire & cognoscere debeant, & cognitũ venerari. Nam & Democritum quoque audiuimus annis grandem de Poetica re volumina duo supra viginti reliquisse. nec Aristoteles minus laudis ex poetices traditione cõsecutus videtur, quàm è reliqua philosophia. quare nec nos quoque pigeat & venerari poetam, & quos de ipso sermones amici nostri habuere, ad te audiendos referre.

Poëtam audire & venerari quomodo nõ solum iuuenes necnõ senes & probatissimos viros docet.

Forte enim cum per caniculæ dies Veronæ essent Andreas Naugerius Venetus patricius

& Senator vir græce & latine doctissimus, Historiarum autem sui temporis scriptor egregius, & Ioannes Iacobus Bardulo Mantuanus ciuis, & ipse lingua vtraq; disertissimus, ęstásque videretur qui grauissima, decreuimus cum Turriis fratrib. Ioan. Baptista, & Rhamundo in Baldi frigora simul secedere. accessimus autem sub vesperam, locum Meonem vocāt. nox cum aduenisset, dum alij curamus corpora, Bardulo, qui mathematicarum rerum in primísque omnis Astronomiæ peritissimus erat, nunquam autem aliàs forte tantum cæli nactus fuerat, spectatum sydera omnia sese transtulit: vnde nec nisi post multá noctem diuelli potuit. mane vero cum primum illuxisset dies, idem ille exurgens, nosque somno excitans vicinam in speculam vocauit, vnde orienté Auroram Solémque salutaremus, cuius exortus nusquam amplior, nusquam purior visus à nobis fuit. Occipiebant iam syluæ montésque mugitibus circum compleri: alioqui vbique silentium & vasta solitudo, vbi præter raros pastores atque armenta, animatum nihil inspectabatur. hic vbi aliquantisper immoratum est, placuit vicinum ad fontem gressus mouere, quò irriguum pratum leni ascensu ducebat. Excauabatur asper topus in specus varios, qui omnes perpetuis stillis impluebát in terram, vnde corriuatis in vnum aquis nitidissimus fons per virens pratum commurmurans descendebat. circa tophū multæ fagi vmbram dabant, quas inter variæ fonti assuetæ volucres circum supraque

cantu

cantu placido volitabant. hic vbi circa fontem consedimus, mira res iucundissimam materiam sermonibus nostris præbuit. nam Andreę Naugerio, & Ioanni Baptistæ Turrio valde contraria contigere. Naugerius enim quasi Musa tactus, aut Apollinis œstro concitus cum late circumspexisset, carmina primum quædam subcinere cœpit, mox è sinu correpto pugillari Maronis, quem nunquam dimittere consueuerat, tanto impetu, sed & tanta harmonia legere cœpit (erat enim vt scis miræ suauitatis in legendo) vt nobis videretur & ille quasi furens effectus, & nos nihil vnquam suauius audisse. qui cùm Bucolica ferè dimidia eo furore legisset, postremo exclamans libellum à se proiecit. Ioannes autem Baptista, qui toto mane illo ne verbum quidem protulerat, quasi stupore quodam oppressus, admirabundus, tacens, productis oculis sedebat, quam diuersitatem cum animaduertisset Bardulo, si fas est, inquit, Turri silentium tuum rumpere, equidem optarim magnum nescio quod problema è te enodari mihi. Cui Turrius, fas quidem est Bardulo. nam etiam inurbanum esse potest silentium meum, sed quodnam problema ais? & ille. Quod tu, inquit, ac Naugerius, facitis, qui eadem in causa contraria pati mihi videmini. nam quid per Deos est, quòd simul ac venimus hæc in loca, tu quidem taciturnus, mœrens quasi quidam Bellerophon effectus es: Naugerius autem Musa quadam hilariori contactus, & canens, & quodammodo furens euasit? Cui Turrius, Di-

Poetæ, ac Philosophi num natura vel arte aliqua, seu loco efficiantur.

cam, inquit, nec inane quiddam existimato, quod dicam, hunc certe aerem quem spiramus, manes diuersi incolunt, qui præsertim hasce solitudines, & nemora, & fontes habitant, vbi & Dij degere non ab re à poetis dicũtur. ij manes nostra corpora ingrediuntur, & egrediuntur, ac diuersi diuersimode agitant. nunc verò arbitror Virgilij manes, qui loca hæc incolunt, vexare Naugerium, me autem philosophi alicuius eorum, qui melancholiis capi consueuerunt in vita, aut Democriti, aut alterius tristioris.

Cui Bardulo, Si licet Turri tuos hosce manes interpretari, illud mihi videris subfigurare, quòd Naugerius Poeta natura sit, tu autem philosophus. & Turrius, nihil quidem prohibet ita interpretari, sed illud recte dicitur, Naugerium natura Poetam esse, me autem Philosophum natura esse nescio.

At Bardulo, esto inquit, vt lubet: veruntamen nihilo magis enodatum problema videtur mihi. qui enim fit, vt idem locus alterum Poetam, alterum Philosophum faciat? eadem enim sunt quæ animos vestros impellant, cur ergo non idem faciunt in vtroque? Magnam, respondit Turrius, rem poscis Bardulo, nec cui ita repente & perpauca sit respondendum. nam qui recte dicere hac de re velit, prius sciat necesse esse, quænam Poetæ natura est, quidque ipsa Poetica, tum & quis Philosophi genius, & quo pacto motus illi fiant, qui animos nostros impellunt, atque ipsa demum cognitio & intelle

tellectio.

De Philosophi quidem natura & nostra hac cognitione ego quidem possim nõnulla, si non pro re, at pro viribus dicere.

De Poeta vero & poetica ipsa, ego qui Poeta non sum, recte nihil dicere possum. poterit autem Naugerius, cui Poetæ natura quàm optime nota atque experta est. is sua si tractare velit, ego quo tuo problemati satisfaciam, mea ipse pariter prosequar. mea enim voco quę iam promisi.

Conuersus igitur in Naugerium Bardulo, Vide, inquit, Naugeri quàm fœlicem diem, quàm iucundos sermones casus pararit nobis, quàm mihi in primis optatissimos. nam ego quidem magnopere semper desideraui de nostra hac intellectione quo pacto fiat, audire: tum vero nec minus quidnam Poeta sit, quodque eius officium ac finis, quorum vtrunque in præsenti magnus quidam aut casus, aut fatum in manus dedit. tu facias rogamus ne tui causa tanta occasio pereat, qui rectissimè omnium possis de natura Poetæ differere Poeta ille, quem noscimus. Cui Naugerius, Caue, inquit, Bardulo quo pacto hoc mihi Poetę nomen imponas.

Si enim furor quidam est poetica & insania quædam iniustũ est amico id notæ inuri. si vero potius quid diuinũ est, equidem neque me ego tanto illo nomine dignor, & paucos noui, qui hoc seculo eo digni sint quoniam tamen & ipse magnopere cupio à Turrio audire, quo

 pacto

pacto fiat intellectio in nobis, ne mea causa cõtingat, quominus id agatur, nonnulla & ipse de poetica referam, quæ partim legi, partim audiui, partim & ipse semper existimaui. Sed cogitãdum paulisper fore videtur, si omnia suo ordine in memoriam sunt reducenda, quare si ita & vobis videtur, negotium hoc ad meridianas horas remittemus. nam & iam altior mihi videtur sol. Interea & per noctem rem suam agitabit Turrius, qui sequenti mane promissa de intellectione prosequetur. Nos opinionem laudauimus ac surreximus, quisque vt sibi magis placuit in diuersa deambulãtes. nec multo post pastorale cornu insonuit, quo intelleximus ab iis vocari, qui iam prandia parauissent. at pueri sub alta fago propter aquæ labentis riuũ mensas parauerant, quò & pastores quidam conuenerant, qui diuersa lactis munera comportarant, cum quibus inter prandendum multa de pastorum vita locuti fuimus. Sublatis mensis cum per horam multa fuissent inter nos dicta, nonnulla etiam lecta, placuit Naugerio vagari aliquantisper soli, quo, vt arbitror, commodius meditaretur: nostrum quisque diuersa exercuit, donec hora redeundi ad fontem visa est iam aduenisse. Igitur cum & Naugerius reuersus iam esset, placuit omnibus constitutum ad locum redire. Iussit autem Naugerius vt nobiscum & puer quidam lyricen suus accederet, qui mira quadam & tangendi citharam, & canendi arte præstabat. Ad fontem igitur cum venissemus, in coronáq. omnes consedissemus,

atque

atque oculos in Naugerium conuertissemus, ille ita exorsus est.

De Poetica hodie ô amici, déque Poetæ officio acturi sumus. Quod & loco huic & huic coronæ quam optime conuenire videtur. Verum non recte quidem videmur rem tantam prosequi posse, nisi & poetarum more à Deorum inuocatione inceperimus: alioqui & Diis omnibus montis huius iniuriam fieri video, & ipsi etiam Poetæ. quapropter Dij Deæque omnes, qui syluas, qui montes, qui fontes colitis, quos primi poetæ cognouere, & venerati reliquis mortalibus monstrauere, in primis autem Dij fontis huius, túque Apollo Nomie & Pan horum pastorum Deus, necnon & tu Balde syluarum, fontium, ac nympharum pater adeste omnes, audite atque ad fauete. quæ cum dixisset, ad nos conuersus ita secutus est. Quoniam igitur ipsum poetam quærimus, operæprecium fore arbitror, si prius de Poetæ fine disseruerimus, qua in re & comitē inquisitionis huius aliquem è vobis velim, ac teipsum Bardulo, qui mihi respondeas, quæ videbuntur tibi, si quando ego te ipse fuero percunctatus. sic enim & minore labore & minore tędio rem peragemus. Annuit Bardulo. Et Naugerius, Principium igitur, inquit, ab iis sumēdum, quæ dici de Poetæ fine consueuere, vt videamus si qua & nobis conducant. Quapropter dic mihi Bardulo quemnam tu aut audisti, aut tute ipse putas esset Poetæ finem? Delectare inquit ille, audiui esse finem poetæ, quod & nos etiā fortasse

Quis prius finis poetarum ac poeticæ artis sit: num delectare, à aliis per imitationem quoquo prodesse, vel ad admirationē de omnibus apposite dicere, vel aliud quippiā tale.

tasse possumus existimare. quid enim monstret aliud Musica illa carminum adeo quæsita, quid omnia fabulamentis inuoluta, omnia miranda tanto studio affectata? Comœdiæ porrò & Tragœdiæ, Scenæque & Histriones non aliud videntur mihi, quàm aurium & populi oblectamenta, quod & poetarum comites monstrant Musæ, Nymphæ, Sileni, & ipse etiam Bacchus: instrumenta vero Citharæ, & Lyrę. quamobrem omnis Poetarum finis in oblectatione cõstitutus videtur. quod & origo quoque ipsius Poeticæ plane demonstrat, quam ita primum fuisse enatam Aristoteles tradit. cum enim natura insitum sit nobis imitari, tum & natura insitum canere, & musica quadam agi, primum quidem cœptum est cantu quędam imitari rudi quidem atque agresti. mox cum id delectaret adhibita maiori cura studióque, tandem & ars facta est, & poetica enata. Ita quidem, inquit tum Naugerius, & ego de poetarum fine audiui. verum enim vero isthac de re accuratissime ratio habenda est. Si enim nullum aliud institutum poetæ fuerit, quàm sese atque alios oblectare, equidem vereor ne leuis quidam ac ridiculus homo poeta hodie nobis euadat, qualem & Ennium accepimus ab externis nationibus habitum fuisse, cum à P. Scipione carmina quædam recitare iussus esset. similis autem & fortasse poeta erit seni cuidam vicino meo, qui nunc subit in mentem mihi. agrum senex hic diu conductitium tandem sibi proprium comparauerat, arbusto, oleis, ficisque seuerat,

Poetarũ finis quomodo in delectatione consistere videatur.

Poetarũ origo.

Poetarũ finis nõ in sola delectatione consistit.

rose

roſeta circumpoſuerat, vt certe delectare magnopere locus poſſet. cum autem ſibi domus in ſummo eſſet colle, vnde ſic ſubiacentem agellum ſpectare continenter poſſet, obſtabat quidem antiquiſſima ſylua & montis interpoſita pars. ille etſi magni laboris exiſtimabat ſyluam & rupem de medio tollere, in extremam tamen dementiam tandem venit ſyluæ rupíſque auertendæ. igitur nulla interpoſita mora antiquiſſimas quercus cædere, plauſtris truncos abducere, noctu etiam ſurgere, familiam ſomni increpare, nullis laboribus parcere:omnibus vero tandem ridentibus, & rogantibus,quò tantum laborem ſtrueret.vt oblectaretur, reſpondebat, horis omnibus agrum videndo,quem tam pulchrum excoluiſſet. Igitur & poetæ non minorem rupem ſyluámque cædere videntur mihi, die noctúque ſtudiis inuigilare, ſẽper pallere,diſciplinas omnes diſquirere, à republica atque omni actione abſtinere:interrogati vero,quò tanta moliantur,ſi non aliud reſpõderint,quàm vt ſeſe atque alios canendo oblectent,equidẽ inſanire illos dicam, nõ minus quàm ſenem illum vicinum meum. quod quidem longe alienum eſt ab ea opinione,quam paulo ante de poetis habebam, cum Maronis Bucolica tanta admiratione perlegerem.Abſit autem,ô Bardulo & vos alij,vt tam paruam de poeta exiſtimationem habeamus, qui tãta arte,tanto ingenio,tot diſciplinis prędit us eſt,quem Plato diuinũ vocat:quem Gręci bonarum omnium artium inuentores, mox

&

Poetæ maximis laudib. digni sunt.

& Romani eadem, qua & imperatores, corona ornari dignũ arbitrati sunt: cuius postremo voce oracula ipsa reddi Dij maximi voluere. quam ob causam alius à nobis ô Bardulo & multo dignior finis, quàm qui dicitur, est perquirendus poetę. Videtur, inquit tum Bardulo, sed quisnam alius erit? nunquid forte prodesse, quod video à multis dici, vt delectare & prodesse poetæ velint? Et ille, Quærẽdum quidem & hoc, nam siue coniunctum cum alio, siue separatum ponatur, non satis mihi videtur facere pro fine poetæ. quam ob rem quando aiunt studere poetas, vt prosint, potésne dicere quænam illa potissimum sint, per quæ poetæ prodesse solent? quid ni? inquit ille: in promptu enim ferè omnia sunt. nam quæ per Iouem sunt, quæ poetæ non doceant? illi historiarum copias, locorum descriptiones, regiorũ naturas, vitæ instituta tradunt, multa de imperatore, de milite, de patrefamilias, de republica scribunt, de re rustica, de nautica, de artibus, ac de iis aliis circa quæ versamur, de syderibus insuper, ac naturæ rebus, plantísque atque animalibus, de Deo, de inferis, de vaticinio, de ritu, de antiquitate, atque vt summatim dicamus, de iis omnibus doctrinam videntur facere, vnde quilibet peritissimus fieri possit: propter quod & Homerus omnem Græciam erudiuisse primus dicitur. Tum Naugerius, Pulchre inquit, dicis Bardulo, omnibus ferè de rebus poetam doctrinam facere, mire multifariámque prodesse. at illud per Deos mihi dicito, quãdo

Poetæ finis cum aliis prodesse sit, & quomodo.

poe

Poetas hiſtorias docere,loca deſcribere dictum eſt,éſtne facultas aliqua, quæ hiſtorias & ſcribere doceat,& ſcribat? tum aliqua,quæ terrarum ſitus,gentium differẽtias declaret? Aliqua certe,reſpondit Bardulo.Et ille. Aliáne à poetica? B. Alia certe vtriuſque. N. Quænam? B. Huius quidem Geographia, illius vero hiſtorica.N.Cuius igitur per ſe magis officium eſt hiſtorias ſcribere,terrarum loca deſignare,Poetęne an eius,qui Hiſtoricus, quíque Geographus dicitur?B.Horum certe magis vt mihi videtur, nam & ab his accipere Poetam puto, illos vero per ſe complecti & ex proprio inſtituto.Recte dicis, inquit tum Naug. ſed & illud dic rurſus mihi,éſtne facultas aliqua,quæ de vitæ inſtitutione cõſideret:&aliqua,quæ de repub.aliqua, quę de re ruſtica?B.Omnino.N Alienę,& hæ à poetica?B.Alię prorſus.N.Cuius igitur intereſt vitę præcepta tradere,de repub.ſcribere,de ruſtica,earúmne,an Poetæ? B. Earum ita medius fidius : nam de iis ſi Poeta ſcripſerit, accepiſſe quidem ab ipſis dicam.Ergò,inquit tum Naug. ne ſingula proſequamur,itidem cenſendum eſt &de aliis omnib.quę ſupra commemoraſti:ſingularum enim rerum,quæ in ſcientiam cadũt, propriæ artes & diſciplinæ ſunt cõſtitutæ:hæc quidem de ſe ipſo bene regendo, illa de bene regenda domo,alia de republica,de iure ciuili, de ſyderibus, de natura, de Deo, de inferis,de vaticinio, & aliis demum omnibus quæ longum & ſuperuacuum eſſet recenſere, quorum omnium cum propriæ artes & ſcientiæ cuiuſ-

que

que sint constitutæ, accipere quidem ab iis Poeta censendus est, neque aliter vti, quàm qui mutuo quicquam acceperit, ac bono commodoque alieno ipse etiam vsui esse nitatur. dixerit fortasse Poeta

Iam clarus occultum Andromedes pater
Ostendit ignem: iam Procyon furit,
Et stella vesani Leonis.
& illud
Seu Libra, seu me Scorpius aspicit
Formidolosus, pars violentior
Natalis horæ, seu tyrannus
Hesperiæ Capricornus vndæ.

Aliis prodesse non est poetarum proprius finis.

Sed certè, non quatenus Poeta hæc dicit, sed accipiens ab Astronomo. quam ob rem, quando prodesse conductitium quodammodo Poetæ est, non propriæ facultatis, separandum quidem videtur à primario Poetæ fine & instituto per se. præsertim quòd per hoc nihil Poetæ proprium assignatur: si quidem & alij omnes qui scribunt & delectare & prodesse docendo volunt, nescio, & an vobis itidem videatur. Videtur certe, respondit Bardulo. verum si prodesse à primario Poetæ fine seiunxerimus, nihil video superesse præter delectationem. sic autem vt prius dicebatur, in indigna & ludicra relabemur, nisi forte dixerit quispiam Poetam alio modo prodesse, ac alij consueuerunt. alij siquidem docendo fortasse prosunt: Poetæ vero repræsentando. nam tametsi non doceat Poeta, qualis quis esse debeat aut imperator, aut miles, aut paterfamilias, aut temperatus, aut intéperatus

peratus,& eiusmodi, repræsentat tamen imperatorem,militē, patremfamilias, temperatum, intemperatum,pium,misericordem,crudelem, timidum, magnanimum,insolētem,superbum, segnem, iracundum, prudentem, imprudentem,& eius generis alia. scis enim Poeticam à Platone & Aristotele imitatoriam artem vocari,nihil autem refert,siue imitari siue repręsentare dicamus.Qua de causa sunt,qui putent finem Poetæ esse prodesse per imitationem.Probe dicis, respondit tum Naugerius. verum de imitatione hac siue repræsentatione Poetica accurate arbitror esse considerandum:atque illud in primis est inquirendum, vtrum circa omnia,de quibus Poeta scribit,repræsentatio & imitatio dicatur:dico autem,si Poeta de stellis, de plantis,de animalibus scribat,vtrum & hæc imitatio,quemadmodum illa,quæ personas inducit, an propria quædam sit imitatio Poetæ, puta illa, quæ circa personas est tantum : hæc enim non ab re sunt inquirenda à nobis.tu vero quid de his putas? Cui Bardulo. Ego,quid putem,non possum nunc certe dicere.sed quid prohibet si singula ponamus, vt videamus,quæ consequantur? N. Nihil quidem prohibet. B. Ponamus igitur imitationem esse, quodcūque Poeta scribat : & non solum cum personas inducit. N. Ponamus quidem. sed si ita posuerimus,non video, quo pacto Poeta ab aliis differat, ne quid habeat proprium. nam & alij omnes vtilitatem hanc præstare volunt docendo quod scribunt, & repræsentando legentibus,

Poeta ea repræsentando vita humana prosūt quæ cætera artes & facultates docent.

Prodesse per imitationē nū proprius Poetarū sit finis.

&

& audientib. quòd ſi Poeta aliter ipſe aſſequitur, id oportet nos inueſtigare quid ſit, & in quo conſiſtat. nec ſolum carmen debemus adducere per quod ab aliis differat: ſic enim rurſus in puerilia recidemus. quare ponamus alteram partem ſi placet. B. Placet quidem. ponamus igitur certam eſſe materiam Poetæ propriam, qua differt à reliquis, qui ſermone vtũtur, puta illam quæ perſonas inducit, quæ proprie imitatio dicitur; quod video à multis dici. hoc enim monſtrant Tragœdiæ & Comœdiæ & ipſa etiam œpea, quæ præcipue & maxime Poeta ſcribenda aſſumit, propter quod ſi qui aliam aſſumpſere materiam, non Poetas vocandos cenſent, quemadmodum nec Empedoclem Ariſtoteles vocare voluit. N. Recte dicis Bardulo ita eſſe, qui exiſtiment: quare tanto accuratius res iſta quærenda eſt. Primum autem ſtatuendum eſt duo eſſe, quæ vnuſquiſque qui ſcribit, aſſumere oportet: alterum eſt materia, hoc eſt res de quibus dicitur: alterum eſt dicendi modus. Neceſſe igitur eſt quod Poeta proprium habet, & quo ab aliis differt, aut à materia ſola ſumi, aut à modo dicendi ſolo, aut ab vtroque ſimul. à ſola autem materia ſumi, vt ab ea, quæ imitatur perſonas, dici quidem (niſi fallor) non poteſt, ita vt eum ſtatim Poetam vocemus, qui perſonas eſt imitatus, aut eum non Poetam, qui non eſt imitatus: ſic enim & Bauios & Meuios poſſemus in Poetarum cenſu ponere, quòd perſonas induxiſſent, & eum appellare ſculptorem, qui marmor aliquod inciſiſſet

In omni arte duo ſunt attendẽda pro illarum fine & inſtituto dignoſcendo, materia, & dicendi modus.

diſſet. quòd ſi dicas, quanquam poeta non eſt ſimul, ac quis perſonas eſt imitatus, poeta tamen non eſt vocandus ille, qui hanc non aſſũpſit materiam, vt Empedocles, profecto & hoc valde durum videtur. Primũ quòd Virgilium circa Aeneida poetam eſſe, circa Gergica vero non eſſe valde mirum eſt: deinde non ita exiſtimaſſe ipſe etiam Horatius videtur, cum publicam omnem, & communem materiam dixit propriam poetæ fieri, ſi poetico more tractetur: quemadmodum & dolium illud priuati iuris fit illus artificis, qui exactam rotunditatem dedit, os non patulum, & alia, quæ communes artifices faciunt. ac demum ego non video, quid plus afferat imitatio perſonarum, quàm imitatio aliarum rerum: vt earum, quæ ſunt à natura. quapropter, ſi tu forte audiuiſti aliquid maius addi, poteſt nunc dicere. B. Equidem & ipſe hac de re ſępiſſime admiratus mecum cogitaui, ac ſiquid tandem dici poteſt, hoc mihi præ aliis præſtare videtur imitationem perſonarum, quòd maxime ad prudentiam hominum facit: ſi enim Regem introducat poeta orantem, elegantiam omnem, prudentiam omnem, decorum omne repræſentabit. itidem faciet in imperatore, in milite, in patrefamilias, & breuiter in omnibus aliis: ad id comœdiæ, ad id tragœdiæ ſunt inſtitutæ, ad id etiam Æpica omnis qua de cauſa non inepte fortaſſe dicunt qui finem poetæ ſtatuunt prodeſſe per imitationem. Tum Naugerius. Et ſiquidem concedi poteſt imitationem perſonarum plurimum facere

Poetarũ omne inſtitutum eſſe.

imitationem personarum procurare ad prudẽtiam faciẽdã, naturalium vero rerum ad cognitionem gignendam.

cere ad prudentiam hominum,non tamen illud concedendum videtur,vt institutum omne poetæ sit propter prudentiam faciendam,&ob id per se tãtum illam imitationem procurare: nam cùm duæ partes sint in homine, voluntas & intellectus, & voluntatis prudentia sit finis, intellectus finis cognitio & intellectio,si poeta imitetur & naturalia, non tantum personas, videbitur quidem omnem finem & omne institutũ adimplesse, in imitatione quidem personarum prudentiam faciendo,in illa vero quę est naturalium & similium,faciendo cognitionem: imitabitur enim & in hoc perfectiones, & excellentias rerum. Postremo dentur tibi omnia, & prodesse per imitationem sit poetæ finis aliquis,nondum tamẽ expressum est,quod per se & proprium est poetæ,per quod ab aliis differt. nam & alij quoque id præstant, sicuti Historicus.cum ergo diuersa sit imitatio poetæ,&diuersa historici,id assignare oportet,quo differt poeta ab historico,& si qui alij idem faciunt.magis autem oportebit hoc assignare, si nulla materia propria poetæ sit,& omne,quod quocunque docetur modo, imitatio dicatur, quapropter nullo pacto ponere possumus à materia sola sumi poetæ finem.Nunc venio ad dicendi modũ, qui in poeta longe diuersus ab aliis est: de quo similiter est inquirendum,vtrum ratio poetæ ab ipso solo sumatur; an & materia certa requiratur. & certe ab eo solo mihi videtur rationem propriam poetæ sumi debere,materiam vero nullam esse determinatam

Nõ à sola materia circa quã, verum etiã à modo dicendi proprius poetarũ finis sumẽdus est.

tam,nisi forte in vniuersum,quę tractata potest nitescere. de principali materia loquor, non de attributis. omnis enim materia poetæ cōuenit,dummodo exornari possit: modus autem tractandi valde diuersus est ab aliis.atque hoc quidem est,quod quærimus,ac nondū nobis inuentum est, quare rursus est cogitandum Bardulo,siquid aliud occurrat pro fine poetæ, quod nec sit delectare, aut prodesse,sed maius quid atque præstantius,quod tamen non possit non delectare & prodesse.Cui Bardulo. Ita nimirum videtur.non tacebo autem & hoc aliud quod subit.nam menimi audiuisse Actiū Syncerum Sanazarium, qui tum multo iunior Iouiano Pontano erat, bonum illum senem de poetę officio solitum percunctari,illum autem tum multa,tum id solitum respondere, officiū poetę ac finem esse apposite dicere ad admirationem.quod & in eo quoque dialogo, qui Actius inscribitur ab eodem Pontano scriptis mandatum extat. video, inquit tum Naugerius,sensim vobis aperiri poeta finem.veruntamen,vt tenebras omnes de medio tollamus, consideremus,& hæc quæ Pontanus dicebat neque enim adhuc facere videntur satis ad id, quod quęrimus. nam nonne & rhetores & historici apposite quoque dicūt ita,vt & ipsi mirandi etiam videri velint?an oblitus eorum es, quæ Cicero tam pręclara de oratore scribit, cui tantam dicendi vim,tantam efficaciam attribuit,vt quò velit audientes rapiat,& impellat,in pietatem,in admirationem, in furorem,

Nū poeta finis, quo a ceteris artificib. seiūgitur, sit de omnibus apposite dicere ad admirationem. Vel potiusquod poeta vniuersale ipsum contempletur, cæteri vero artifices particulare, seu singulare considerent.

in lacrymas demum ipsas? quin & ipsummet Ciceronem quis vnquam potuit sine admiratione perlegere? quod quidem nec minus solet historias legentibns euenire. quo igitur pacto ô Bardulo in eo, quod est ad admirationem dicere, seiunctum erit poetæ officium ab aliis? si enim solos numeros addas, puerilia iungemus, oportet igitur aliquid aliud venari, quod officium poetæ ac finem ita proprium ostendat, vt alteri nulli conueniat. Et Bardulo, Videtur quidem, inquit, sed quodnam aliud erit? nunquid illud fortasse, quod Aristoteles paucis verbis inuoluit? quod ego quidem subticui hactenus, quòd valde obscurum videretur. differre ille poetam ab aliis scribit, quòd alij singulare ipsum, poeta vero vniuersale consideret.

Hic Naugerius nouam quandam animi hilaritatem vultu ostendens, vicinus quidem, inquit, est nobis Bardulo poetæ finis, sed quoniam multa locuti sumus, quiescēdum paulisper videtur, atque audiendus lyricen noster, vt recreati aliquātulo magis alacriores redeamus ad hos sermones, significauit igitur puero vt aliquid caneret, qui temperata suauiter cithara post dulcem ac breuem sonum, vocem in isthæc

Poeta hoc vno ab aliis artificib. diuersus est, quia alij singulare ipsum id est apposite dicere quātum

Huc ades, ô Thelayra, qui ah quid grandia farra
Æstiuo sub sole teris: medióque sub æstu
Nec parcis tibi sæua? ah te ne immitis adurat
Syrius: ah teneras ne rumpat pustula palmas.
Demens ô Thelayra patri concede laborem,
Cui Cereris cura est: melior te cura Diones

Solli

Sollicitet. tu dum feruet tritura sub æstu,
Dum crepitat seges, & multo sonat area pulsu,
Clam te operi furare, & aquas effinge ferendas.
Hic nitidus fons est, hic plurima populus vmbram
Sufficit & gelidæ summittit frigora ripæ.
Vos auræ: Alpinu placidæ de montibus auræ
Hæc illi portate, aut, si pater obstat eunti,
Saltem æstum lenite, grauem lenite laborem.

cuique & secundũ quod conuenit.

Hæc cum suauissime cecinisset puer, conuersus in nos Naugerius ita secutus est. Video ô amici in paucissimis illis tanti philosophi verbis illucescere, ac patefieri nobis poetæ officium, ac finem: alij si quidem singulare ipsum considerant, poeta vero vniuersale, quasi alij similes sint illi pictori, qui & vultus & reliqua membra imitat , qualia prorsus in te sunt, poeta vero illi assimiletur qui non hunc, non illum vult imitari, non vti forte sunt, & defectus multos sustinent, sed vniuersalem, & pulcherrimam ideam artificis sui contemplatus res facit, quales esse deceret. quippe omnes, quibus bene dicendi facultas tributa est, bene quidem atque apposite dicunt, quantum cuique conuenit: sed inter illos hoc interest, quòd præter poetam nullus simpliciter bene atque apposite dicit, sed in genere suo tantum, & quantum attinet ad constitutum sibi finem, hic quidem docendi, ille persuadendi, & si quis alius eiusmodi finis est: poeta vero per se nullo alio mouetur fine nisi simpliciter bene dicendi circa vnumquodque propositum sibi. vult quidem & ipse & docere, & persuadere, & de aliis lo-

qui,sed non quantum expedit,& satis est ad explicandam rem,tanquam astrictus eo fine:verũ ideam sibi aliam faciens liberam & in vniuersum pulchram,dicendi omnes ornatus, omnes pulchritudines quæret. quæ illi rei attribui possunt. satis forte alteri fuisset de nemore locuturo dicere,aut sicubi nemus est:Virgilio vero non satis,sed ita scripsit,

Aut sicubi nigrum
Illicibus crebris sacra nemus accubat vmbra.

Videte per quas pulchritudines nemus depinxit addens accubat, & nigrum crebris ilicibus, & sacra vmbra. quam ob rem recte Pontanus dicebat finem esse Poetæ apposite dicere ad admirationem,sed addendum erat, simpliciter & per vniuersalem bene dicendi ideam, vt intelligeremus id,per quod Poeta ab omnibus aliis differt, qui apposite loqui student. ij enim singulare imitantur,hoc est rem nudam vti est, Poeta vero non hoc,sed simplicem ideam pulchritudinibus suis vestitam, quod vniuersale Aristoteles vocat. si igitur hæc pro Poetæ officio facere vidĕtur satis,nos ad alia transibimus: si vero non satis,sed planius agendum videtur, mihi quidem nullus erit labor rem totam à suo fonte deducere.

Cui Bardulo,Gratissimum quidem, inquit, Naugeri & mihi,& aliis feceris, quando & vacat,& res ita postulat, si de tuo isthoc Poeta,vt sese ad alios habet,& quo pacto,& qua de caussa solus ipse simpliciter bene dicere voluit,planius egeris,& à suo principio.

Et

Et ille,Morem tibi,& aliis,inquit,geram Bardulo,ſed oportebit paulo altius ordiri : non ab re tamen nec iniucunde. Idem igitur in primis dic mihi,putásne quicunque ſermone vtuntur bene etiam rectéque vti omnes? B. Minime quidem Naugeri,qui enim fieri poteſt, vt omnes recte vtantur?N. Quinam igitur recte vtũtur? B. Qui peritia quadam & arte dicendi vti valent, aut natura artem imitante. N. Artem igitur ais quãdam eſſe circa ſermonem? B. Aio equidem. N. Hanc igitur bene dicendi artem putas ne vnam omnibus,an diuerſis diuerſam, vt Philoſopho ſuam, Hiſtorico ſuam, Rhetori ſuam,& Poetæ ſuam,& ita de aliis? B. Diuerſis quidem diuerſam artem puto.N. Diuerſæ igitur artes cum ſint, cenſésne ita diuerſas eſſe, vt prorſus in nullo conueniant, an in quibuſdam quidem conuenire, quibuſdam vero differre? B.Conuenire quidem omnes in aliquibus exiſtimo, quæ communia dicuntur : in aliquibus vero differre,quæ cuique propria ſunt N.Sed& illud dic mihi, interéſtne alicuius ſpeculari,& complecti illa communia? B. Alicuius certe.N. Tum & alicuius contemplari illa propria? B. Et hoc.N. Cuius igitur intereſt ſpeculari communia? num eius, qui propria,an magis eius, qui communia conſiderat? intereſt etiam propria cuiuſque ſpeculari, an diuerſus eſt, qui communia,&qui propria contemplatur?quod autem quæro tale eſt,vtrum Philoſophus verbi gratia qui ſua vult ſcribere, propriam habeat artem bene dicendi ſpeculari, & ſimul etiam

communia reliquis, an qui communia contemplatur, consideret etiam, quæ Philosopho propria sunt: an Philosophus sua tantum consideret, communia vero alius, non ipse? B. Ex his omnibus Naugeri ego quidem existimo eum, qui communia speculatur, speculari etiam quæ cuique propria sunt. Philosophum autem, qui particularis artifex est, nec suam artem bene dicendi propriam posse considerare, nec communia, nec aliorum propria: suam autem artem bene dicendi non posse considerare, quoniam aliud est nosse ea, quæ à natura sunt, aliud benedicere de iis: quare cõmunem quandam artem, & disciplinam esse existimo, quæ simul & quæ communia sunt omnibus, tradat, & quæ cuique propria. Recte existimas, inquit tum Naugerius. est enim veluti domina quædam & magistra communis ars, quæ in vniuersum primo formas omnes, & ideas bene dicendi speculatur & docet: quæ mox vbi diuersos dicendorum fines considerauit, etiam simul & illud docet, quod cuique conuenit: à qua veluti à fonte quodam quicunque scribit, accipit quod sibi bene est, & conuenit. B. Videtur. N. Similis autem hæc est Nauifactoriæ arti: quæ enim nauium formas, ligna, compagines spectet, vna quædam communis & magistra est ars, & qui eam nouit, magister & dominus. Rursus vero si magister hic diuersos nauium fines consideret, & ad eos fines naues formare velit idoneas, hanc quidem portandis oneribus aptam, illam vero fugæ, & celeritati

Aptißimum ad poeticæ artis dignitatem & munus cognoscendum exẽplum.

naui

nauigationis,aliam vero piſcationi: hic iam in multa partitus eſt, pluréſque ſibi ſubiectas artes conſtituit, hanc quidem onerarias facere docta,illam tritemes, aliam vero lintres. Eodem pacto & qui in vniuerſum bene dicendi ideas nouit,ſi diuerſis finibus permotus ſit,plures ſub ſe bene dicendi artes conſtituit: hunc quidem, qui geſta hominum docere vult,hiſtoricum dicendi peritum, illum vero, qui de natura vult ſcribere, peritum dicendi philoſophum,& ita de aliis:vnde fit vt dominus, & dicendi arbiter fiat,& philoſophus, & hiſtoricus &alij:hoc eſt conſideret,quę ad philoſophum, & hiſtoricum,& alios pertinent,quo diiudicare ſciat, quid cuique conueniat bene dicturo. B.Ita prorſus ſe res habet.N.Communem igitur hanc bene dicendi principē artem, & magiſtram quo appellabimus nomine,& qui eam profitetur,quem dicemus? B. Orator iam fortaſſe artem illá appellabimus, & qui eam profitetur,oratorem vel rhetorem: quando nec aliud nomen impoſitum illi video. N.Poſſumus quidem ita appellare,ſed diſtinguēdus erit hic orator dominus atque arbiter bene dicendi ab eo,cui ferè cum populo, & iudicibus res eſt: nam & ipſe Orator & Rhetor appellari vult, plurimum autem differunt. alter enim ſeruus eſt,alter dominus,alter actor, alter præceptor, & illius qui ſeruus eſt, finis eſt perſuadere,eius vero qui dominus,finis eſt ea docere, per quæ bene dicitur, communia quidem omnibus & illi actori de quo loquimur, quinimo & idem

Ex duobus oratorũ generibus quis verus orator: & qua bene dicendi ars.

magister & dominus si sua scribere velit, sibi pariter legem imponit,& sibi seruus fit,& pars bene dicendi nō secus, ac alij:neque dominus & patronus est,nisi quatenus docet, & speculatur.si igitur oratorem, vel rhetorem volumus hunc appellare, nihil quidem prohibet, dum intelligamus dominū ipsum. Ergo huius oratoris(vt cursim eius munera obeamus) officium est voces in primis per quas dicitur,& vocum differentias, & naturas considerare, quæ propriæ,& improprię,quæ nouę,quæ antiquę, nostrates,peregrinæ, vsitatæ, dissuetæ,primæ, deriuatæ,simplices compositæ,transumptę,lenes,asperæ,sonoræ,demissæ,musicæ, immusicę, & id genus alia.ad hæc autem & vocum texturas eiusdem est perpendere, & mutare,& trāsponere, & differentias considerare, & concinnitates earum inuenire,& musicas, & pedes,& numeros,& demum figuras omnes, & quo adiecto,aut detracto suauior, & insuauior oratio fiat,grauior,vilior,& clarior,obscurior.nec minus rerum,de quibus dicitur,differētias & naturas nouisse eum decet: quæ magnæ,quæ tenues,pulchræ,turpes,lętæ,tristes,piæ,seriæ, ludicræ,facetæ,infacetæ, dictu faciles, difficiles, & reliquas eius generis differentias. ordines præterea dicendorum cōsiderabit, dispositiones,continuationes, pausas, digressiones,& figuras.omnes caracteres præterea animaduertet,qui magni,qui tumidi,qui demissi,qui graues,qui humiles,faciles, difficiles, floridi,sicci, duri,asperi,clari, obscuri affectati:postremo & eius

Petitum dicendi quæ scire oporteat, vt omnib. conuenientē modum tribuat.

eius officij erit dicendarũm rerum fines animaduertere, vt disciplinas condere, acta scribere,gratulari,condolere, solari, persuadere, laudare,vituperare, accusare,defendere,affectus animorum mouere, tum & horum omnium loca ponere, vnde vnumquodque eliciatur. Ergo his omnibus ab illo patrono oratore digestis ac constitutis, si ad eum accedat historiæ cuiuspiam scriptor egregius, velut Paulus Iouius,aut Guicciardinus noster,petẽs, quo pacto apposite scripturus sit quantum sufficiat historiæ,quid putas oratorem hunc sic petenti traditurum? num forte ornatus omnes atque elegantias dicendi, quas ipse in vniuersum est contemplatus,an id tantum, quod pro eo fine sufficiat? B. Quantum quidem pro eo fine est satis.N.Quoniam igitur finis eius est gesta scribere ad prudentiam,quantum quidem ad hoc pertinet,sat illi factum erit,si propria, si candida,si graui,ac vera oratione vtatur: cui interdum nec sua desit musica. licebit & interdum, vt effingat conciones & nonnulla consilia, vt prudentiam maiorem doceat: quod nos quoque in nostris historiarũ Libris de Rebus Venetis,quãtum in nobis fuit,C.Cæsarem & Polybium grauem authorem secuti, præstare conoti sumus, verum ita licebit, vt grauitatis historicæ,& veritatis nihil detraxerit,reliquas vero pulchritudines illi negabit. Quòd si & philosophus ad eundem oratorem accesserit sua scripturus, & huius quoque res & finem nosse orator ille volet: cui dicet castiori adhuc oratione

Vniuersalis bene dicendi artifex qua tum singulis artificib. de bene dicendi modo tribuere debeat.

tione vtendam, propria autem, & non multis transſumptis, non multis epithetis referta. At ſi & actor etiam ille, qui rhetor vocari vult, noſtrum hunc conſulat oratorem audiet neque ſibi ornatus omnes concedi : vtendum autem eleganti quidem oratione , ſed non affectata, propria vero atque efficaci: diſpoſitiones vero & figuras docebit, & argumentationum genera, quibus vti conueniat: loca oſtendet vnde animi affectus moueantur, reliqua illi negabit. Vide igitur Bardulo, omnes hi coerciti, & aſtricti ſunt fine: nec ſimpliciter pulchrum ſermonem conſiderant, ſed pulchrum in genere ſuo tantum, quod ſingulare ab Ariſtotele appellatur. at vero ſi aliquis alius ſit , qui oratorem hunc noſtrum bene dicēdi arbitrum, & patronum adeat, dicátque ſe loqui de rebus velle, de quibus & alij, ſed ita vt nulla gratia, nullus decor, & ornatus ſermoni deſit ; quæ putas oratorem hunc ſic petenti daturum ? B. Veneres certe omnes, vt vno verbo dicam. N. Hunc autem ita donatum, quo nomine appellabimus? B Neſcio equidem , niſi poetam intelligas. N. Poeta certe hic eſt , cuius officium erit ac finis nulla eorum prætermittere , quæ ſimpliciter pulchrum ac perfectum ſermonem faciant: ſed video te (niſi è facie fortaſſe fallor) habere aliquid quod dubites. B. Non falleris profecto: nam quod dicis affectare poetam ſermonem ſimpliciter pulchrum, dubitationem quandam mihi ingerit. cum enim in ſermone duo ſint (vt dixiſti) materia ſiue res de quibus dicitur, & di-

Verus poeta is ſolus orator eſt, qui cunctis artificib. & ſcriptoribus bene dicendi modum tribuit cum ſit eius munus circa sermonē verſari.

cendi modus, si in vtroque poeta simpliciter pulcher esse vult, in angusto valde erit poetica res. nam primum res ipsæ, quæ simpliciter pulchræ sunt, paucæ admodum sunt, Dij scilicet, & heroes, & horum actiones, deinde & dicendi modus, qui simpliciter & in omnibus pulcher sit, valde rarus erit, & ferè vnus. quare neque comœdia, neque tragœdia pars poeticæ erunt, neque egloga, & magna lyricorum pars. tum neque illud eueniet, quod supra dicebas, vt materia omnis quantuncũque publica, propria & poetica fieri possit. N. Recte quidem & opportune addubitas Bardulo. verum ipse cum simpliciter pulchrum sermonem dico, ita accipi volo, vt pulchrum illud concordet tamen & conueniat, cum re, de qua dicitur, & cum aliis adiectis, & non tantum secundum se pulchrum sit, sicut enim vestis aurea, quanquam per se pulcherrima sit, apposita tamen rustico nõ modo decorem, & ornatum non afferet, sed risum concitabit magis: ita & si rebus comicis maiestatem heroicam addas, omnia facies indecora. hac ergo concinnitate, & conuenientia si omnia scribas, & comœdia, & lyrica, & alia, partes erunt poeticæ si simpliciter pulchra in eo genere elegeris. quippe in omni genere sunt quędam pulchra, quędam pulchriora, quædam pulcherrima, quæ conueniant. qui ergo pulcherrimis vsus fuerit in eo genere, poeta erit, tametsi pulcherrima illa non sint pulcherrima rebus omnibus & generibus omnibus comparata. sic enim verum dicis in angusto fore res

Poeta affectare pulchrũ sermonẽ quomodo dicatur

poeti

poeticas. genus enim illud absolute pulcherrimum ferè vnum est, vt forte heroicum, per illud tamen non semper scribere Poeta vult, nec conuenit, sed satis est illi, si simpliciter pulchris in quolibet genere vtatur. quare æquiuocatio illius verbi simpliciter te decipiebat: interdum enim significat, quod vniuersaliter absolute tale est, interdum quod tale in suo genere. si igitur satisfaciunt hæc tibi, reuertamur iam ad id, vbi reliquimus Poetam cum Oratore illo patrono dicendi loquentem. B. Reuertamur quidem, quando satisfaciunt omnia. N. Verum igitur dicebas Bardulo, Oratorem illum nostrum veneres omnes sermonis Poetæ dare. primum igitur hic voces modulari cœpit, musicas seligere, immusicas omnes reiicere aut abscondere quantum potuit, transumptas maxime amare, & proprias: ad magnas sono, & ad lenes animaduertere, & in summa ad reliquas earum pulchritudines: tum voluit & pedes considerare & numeros, tum versus facere, & videre, quid cuique ideæ conueniret: ad res vero spectans, non nisi pulchras, & magnas, quantum dabatur, eligere voluit, iis non nisi pulchra & miranda attribuere: quæ si deessent, voluit etiam fingere per trãsumpta, per digressiones, per comparationes perquirere, reliqua porrò quæ ad excellentiam sermonis faciunt, nulla prætermittere: dispositiones, continuationes, figuras & alia ornamenta, quæ præsentis diei non sunt: quas omnes vocum rerúmque pulchritudines postquam simul coniunxit & per illas locutus

cutus est,miram quandam sensit & pene diuinam harmoniam subesse, cui par nulla esset alia,tum & seipsum quodammodo extra se rapi animaduertit, nec se continere posse, sed ebacchari non aliter, ac solent in Bacchi & Cibeles sacris,vbi calamo strepit phrix, vbi tympana reboant.

Furor poeticus.

Hinc ille ô amici Platonicus apud Iouem furor,quem Socrates cœlitus missum putat. non est autem Deus vllus causa furoris huius, sed ipsa musica ingentis cuiusdam atque exultantis admirationis plena,quæ pulsum numeris,velut æstro imponente concitum,nec sese capientem animum quatit,atque id facit, quod & ecstaticis solet præ admiratione contingere. quem ob furorem diuinos, quasi Deo tactos, & vates Poetas dixere,& qui de primis rerum inuentoribus tractauere, omnem Poetarum originem in Deos retulere, Linúmque & Orpheum,& antiquiores illos Poetas Deorum filios prodidere. quippe cum iure diuini dici Poetæ mereantur: qui soli eam dicendi diuinitatem inuenere, qua & Dij per oracula ad homines loqui dignati sunt. Hæc cum dixisset Naugerius, paulisper sermonem continuit quasi cogitabundus: mox rupto silentio ita rursus secutus est.

Poetæ deorum filij dicti sūt

Poeticæ artis proprius finis.

Hic ergo finis ô Bardulo,atque officium Poetæ constituendus est,apposite simpliciter dicere ex conuentionibus in vnoquoque.ex quo & illud manifestum est neminem eorum, quibus bene dicendi facultas est, æquari Poetæ posse, siqui

siquidem alij omnes bene quidem atque apposite fortasse dicunt, verum non simpliciter, sed in aliquo tantum, & quantum pro nudo fine est satis, poeta vero simpliciter solus. qua de causa quicunque dici poeta volet, quauis sibi proposita re sciat ornatus omnes, pulchritudines omnes quæ ad eam quocunque modo attinent, sibi esse cognitas oportere: alioqui maximas & pulcherrimas deligere nunquam poterit: quod necessarium est poetæ, quãdo neque illa poeta est, qui mediocribus vsus fuerit: hac de causa solis poetis effingere concessum est. si enim rebus pulchra defuerint, & magna, aut eædem res maiores, & venustiores sint euasuræ adiectis quibusdam, adiicienda certe ea sunt: vt tandem pro poetæ fine dicatur. hanc ob causam & animata poetæ plurima faciunt: numen rebus pluribus addidere, syluis & fontibus venerationem: Deos humanis immiscent, quoniã hæc tum magnitudinem, tum admirationem afferre sermoni solent.

Quis dicẽdi peritus poetæ æquari poßit.

Solis Poetis effingere concessũ est.

De poetica artis super omnes alias artes & scientias vtilitate, & excellentia. num item quæcunque effingendo scribunt poetæ vera aliquo pacto sint, quos etiam poetas à rep. exclu-

Sed nos longiori fortasse oratione aures vestras detinuimus, qui parati forte expectabatis percunctari aut adiũgere pulchriora. Cui Bardulo (in quem ille finem faciens videbatur cõuersus) equidem, inquit, Naugeri cum magnopere gratulatus poetę sum, qui paulo ante quasi desipere videbatur mihi: tum tuæ orationi nihil addendum puto, cunctam tamẽ bene perorata censebo, si hoc in filo vnum hunc nodum explicatum mihi reddideris. esto enim poetam mire, apposite, musicissime dicere, atque hoc

esse

esse officium illius, cuius tamen vtilitatis, aut vsus per Deos id nam est Naugeri? dictum est enim in primis (si recte memini) poetam non ex proposito, sed conductitio quodam munere prodesse: igitur quanquam pulcherrimus, & diuinus etiam sit poetarum sermo, dum tamen ad nihil vtilis per se sit, nisi eo fortasse quod delectat, rursus in puerilia relabi videmur. quemadmodum igitur & nauifactoriæ artis tuus ille magister, vbi naues omnes constituisset, quæ ad finem aliquem atque vsum confici possent, onerarias, triremes, & lintres, si postremo ingẽtem quandam & formosissimam nauim struere velit ad nihil autem vtilem, operam quidem & dies perderet: ita à tuo illo oratore dicendi domino constitutis aliis artibus, quæ bene dicendo esse vsui possunt, si postremo peta exiliat, frustra quidẽ pallere, sese à republica abdicare, displicinas omnes disquirere, videbitur mihi: si tandem eò res cadat, vt pulcherrimum quidem, & diuinum etiam (si ita vocare libet) cantum edat, vtilem autem ad nihil. nam eum quidem, qui rei rusticæ perdiscendæ desiderio mouetur, non aditurum puto aut Hesiodum, aut Maronem, sed aut Magonem magis Carthaginensem, aut Varronem. Nec similiter qui vitæ erudimenta sectatur, ad Homerum cõfugiturum, sed ad academiam magis & Stoicos, ad Theophrastum vero & Aristotelem, non ad Empedoclem & Lucretium, qui rerum naturas nosse voluerit. quare ipso sciendi desiderio ab omnibus poetam relictum iri video, ad volupta

debat Plato. Poeticã artem quam maxime vtilem esse.

pratem ſolam perlegendum, quo pacto ſaturi ſolent iubere ſecundas menſas accedere. Hic ſubridens Naugerius, Num tibi, inquit, Bardulo philoſophia magna quædam & diuina ſciẽtia videtur? B. Videtur quidem. N. Quiſnam igitur, ſi hominum commoda & vtilitates ſpectes, vſui magis venire videtur tibi, philoſophus ne, an faber lignarius & architectus? B. Hi certe magis. N. At tu quiſnam fieri malles, faber ne & architectus, an philoſophus? B. Philoſophus certe magis. N. Eadẽ ergo & de poeta ô Bardulo dicenda ſunt, quę de philoſopho. nam profectò ſi ad vſus ciuitatum, & neceſſaria ſpectemus, longe inutilior erit poeta, quàm multi alij, ſicuti & philoſophus: diſciplinarum enim & artium quædam vtiles vocantur, quædam venerabiles, quę & liberales dicuntur, quòd liberis & ingenuis hominibus dignæ ſunt. Verum enim vero ô amice Bardulo, & vos alij, quanquam ita ſit de poeta, vt vulgari illa vtilitate quàm plurimis cedat, ſi tamen oſtenderimus inter omnes, qui dicendo vtiles eſſe ſolent, poetam omnium vtiliſſimũ eſſe, & maxime prodeſſe, quatenus quiſque ſcribit, quid dicetis? B. Mira promittis Naugerij: ſed cur dictum eſt, quatenus quiſque ſcribit? N. Idcirco ô Bardulo a dictum eſt, quia duo cum ſint in ſermone, cognitio & peritia rerum, de quibus dicitur, & dicendi modus, ego quidem nunc non comparo poetam aliis circa peritiam rerum, de quibus dicitur: ſed comparo genus dicendi ſolum, ac dico genus dicendi vtiliſſimum omnium

Poeta ac philoſophi eſſe omnes vellent, & ſi humana vita inutiles prorſus eſſe videantur.

Poeta inter omnes qui in dicendo vtiles eſſe conſueuerunt, vtiliſſimus eſt, ac maxime prodeſſe quatenus quiſque ſcribit.

omniũ esse,& maxime prodesse: quin & plura docere,& pulchriora,& meliora. B. Age igitur Naugeri singula aggredere: ac rem vt promittis ostende. N. Enitar quidem, ac me etiam ita facturum spero. Duo igitur prædicta cum circa sermonem versẽtur, primum de modo ipso dicendi loquamur, mox de rebus dicemus. ac certe si verum est, quod diximus, poetã circa simpliciter pulchrum versari sermonem, hinc primum apparere potest, cuius vtilitatis sit poetarũ sermo, quatenus sermo est: in ipso enim est nosse excellentias omnes, pulchritudines omnes in omni orationis parte. quoniam autem qui rectum & pulchrum noscit, simul & quod obliquũ & turpe est, noscat necesse est, immo iudicare posse omnes alios sermones, quantum à summo distent. si igitur magnum quiddam, atque optabile est sermo, per quem à cæteris animalibus homo differt, & inter homines alter ab altero, magnam certe vtilitatem consecutus est qui excellentias, elegantias, & pulchritudines sermonis nouit: adde quòd qui poeta est, paruo negocio omne aliud dicendi genus assequi potest: non ita alij, quod poetæ est. nũc ad res veniamus, in quibus dictum est sicut in modo dicẽdi, ita & in iis poetam pulchritudinem, & excellentiam nullam, quæ attribui rebus possit, prætermittere. si igitur ea imitetur, quæ ad voluntatem attinent, quod prudentiam ac virtutes alias facere possunt, incomparabilis profectò vtilitas est, quam pręstat hæc imitatio, & repręsentatio. exempla enim & ea quę

Maxima est sermonis poetici vtilitas.

Poeta, quam vtilitatẽ ex rebus, circa quas versantur, hominib. afferãt.

in re videmus multo prudẽtiores,& longe practicos magis non faciunt,quàm quæ docemur. nihil autem refert siue Imperatorem sic & sic consulere pro victoria videamus, siue inducatur à poeta.atque ita de aliis dicatur.quoniam igitur maxima in vnoquoque & pulcherrima sectatur,hinc fit,vt plura in iis quæ ad prudentiam,& alias virtutes pertinẽt, demonstret genus dicendi poetarum. Propter eandem caussam & si ea imitetur, quæ ad intellectum attinent,plura quoque docet:quoniam pulchritudinem nullam omittit quæ attribui rebus possit, cum alij omnes in angusto valde versentur, vtpote qui non omnes, sed quasdam solũ pulchritudines sectentur,cuius signum esse potest, quòd qui Troianum excidiũ nuda & restricta oratione scripsere, breui volumine totam historiam complexi sunt: Homerus autem Iliadem conflauit, & Varro Catóque paucissimis chartis præcepta rei rusticæ explicuere, Maro vero Georgica condidit. quare lõge plura sunt quæ docent poetæ, quàm quiuis alius propter dictá à nobis causam.B. At vide Naugeri quo pacto plura dicas à poeta doceri.plura enim fortasse dicis ea etiam accipiendo,quę extra rem sunt, quam video fabulam à quibusdam dici:quãtum vero od propriam cognitionẽ eius rei,quæ docetur, nescio quomodo plura à poeta tradantur:præsertim cum supra dictum sit multa à poeta ex intento reiici, quod & in Virgilio & aliis est videre,qui paucissima quidem quantum ad rem ipsam attinet,prosequun

Poeta quo ad dicendi genus omnes in docendo excedit, & plura docet.

quun

quuntur,multa alia adiicientes ad ornatum,ſicuti & pictores faciunt, qui vbi quod primo intendunt,pinxere, aut hominem, aut equum, aut aliud,tam lacus & montes,& viridaria circumpingunt, & addunt ad ornamentum. N. Negare quidem non debemus multa à poeta reiici ex intento,ea ſcilicet quæ aut turpia ſunt aut tractata(vt diximus) niteſcere non poſſunt; verum ſi iis quæ reiiciuntur ea comparentur, quæ adduntur ab ipſo, longe plura hæc ſunt, quare plura omnino poeta docet,quàm quiuis alius. Quòd vero addita illa ſint extra rem,conſiderare oportet Bardulo quid tu intelligas extra rem eſſe.ſi enim extra rem intelligas ea,quę extra ſingulare & nudam rem ſuperadduntur, profecto ſic etiam ſat erit plebeio ſermone vti ad explicandas res.reliquæ enim elegantiæ neceſſariæ non ſunt. ſimiliter & domibus, ſi columnæ addantur, ſi periſtilia & alia, extra rem erunt.ſufficit enim pro fine domus,quæ ab imbribus & frigoribus nos defendat, ſimplex domus.at vero ſi res ipſas cõſideremus tales, quales eſſe deceret, & quantum ad perfectionem ſpectat, illa quidem addita non ſolum extra rem non erunt; ſed eſſentialia & neceſſaria.an debemus putare nobilium veſtes extra rem eſſe,cum ſufficiant rusticanæ? nonne vides ſicut in iis,quę à natura ſunt, ſua eſt perfectio & decor,ita & in iis eſſe,quæ ab arte sũt?quam perfectionem & decorem ſoli magni artifices norunt: quæ ſi à rebus auferas,profecto animam quodam modo propriam iis abſtuliſti. quare

quæ & pictores & poetæ rebus addunt ad perfectionem,non extra rem sunt,si rem consideres non nudam(v i plebei artifices,aut qui fine aliquo coerciti & astricti sunt,faciunt) sed perfectam & animatam:qualem considerant summi artifices, præcipue autem ex omnibus poeta,qui admirandus in omnibus esse vult.si ergo illa rebus attributa perfectionem & nobilitatem rerum ostendunt, nonne vtilitas magna quidem & exoptanda à cunctis censeri debet? quapropter , vt ad rem nostram reuertamur, manifestum esse potest, quod primum promisi monstrare,plura à poeta doceri,quàm à quouis alio eorum qui scribunt.Sequitur,vt iam & illud mõstremus,pulchriora esse,quę à poeta docentur. quod quidem arbitror à te sine multa difficultate concedendum. si quidem dictum est alios sermonem secundum aliquid tantum & in parte pulchrum affectare, poetam vero simpliciter pulchrum:dico autem pulchrum & quantum ad res , & quantum ad dicendi modum. si quid tamen & in hoc dubitas,audacter proferto. B. Equidem non satis scio Naugeri, an ita facile tibi concedam pulchriora esse,quę poeta imitatur & sumit: quando illa quæ tu pulchra vocas, præcipue illa sunt,quæ à poetis superadduntur,quæ & fabulæ dicuntur.omnia quidem partim efficta,partim etiam falsa,&supra veritatem.nam quòd multa effingant poetæ, quæ nullo pacto sunt, tute etiam dixisti. quòd vero & aperte falsa , & impudenter quidem assumãt,manifestum esse potest in iis quæ de

Plura & vtiliora doceant poeta quã quiuis alius artifex.

de Ænea,& Didone Virg.ſcribit: quos conſtat multo tempore diſcretos fuiſſe: quæ omnia cùm falſa ſint,ego quidem non video,quomodo pulchra eſſe poſſunt.falſum enim omne turpe eſt,cùm ex iis conſtet,quæ non ſunt: quare & nulla vtilitas eſſe videtur in addiſcendo falſa.Ignoſces tamen mihi Naugeri, ſi peruicatior aliquantiſper ſim in tuum Poetam. N. Damnat nimirum peruicaciam Socrates inter amicos, eandem tamen tolerat, cum gratia veritatis inquirendæ committitur: quare non venia Bardulo,ſed commendatione magis dignus es, qui tam nauiter pro inquirenda veritate contendas.Duo autem videris obiicere in Poetas Bardulo, alterum quòd multa effingant, alterum quòd & aperte falſa aſſumant. Vtrumque autem cùm ex iis conſtet, quæ non ſunt, pulchrum eſſe non poteſt. primum autem de iis, quæ effinguntur dicamus, in quo illud in primis ſciendum eſt,neque omnia effingi decere,neque ab omnibus. In vniuerſum autem nihil effingendum eſt,aut aſſumēdum ab eo, qui Poeta dici meretur, quod aperte à veritate alienum ſit: quemadmodum video à nonnullis fieri,qui & flumina ſiccari amantium incendiis ſcribunt,& naues ſuſpiriis pelli,& ſimilia. omnia vero quæ effingi licet, aut talia per apparentiam ſunt, aut ſignificatione, & allegoriis talia,aut ſecundum opiniones hominum vel omnium,vel multorum:alia talia ſunt ſecundum vniuerſale ipſum, & ideam ſimpliciter pulchram,non ſecundum ſingulare. per apparentiam

Quæ effingūtur à poetis à veritate alienæ prorſus eſſe non debent.

tiam quidem sunt,vt illud,

Ter cœlum illisum,& rorantia vidimus astra:

significatione vero & allegoriis vt fabulæ, præsertim antiquæ , quarum aliæ mysteria quædã sacrificiorum & religionum significant,quædã naturas reconditas rerum,quas non ab omnib. intelligi voluere:aliæ notant historias quasdam regum & eorum vitia,aut virtutes.transformari vero figuras antiqua opinio fuit , lucos esse sanctos, tutelam fluminum & fontiũ esse, Deos quosdam,quosdam habere nostri curam,vt Lares,& Penates,Panes,& Satyros fuisse,& Syluanos non præter opinionem mortalium fuit: Deos cum hominibus conuersari , cum iis loqui , quosdam & cum mulieribus coire receptum fuit,eadem existimatio de oraculis,de auspiciis habita. atque hæc fere & similia sunt, quæ à poetis finguntur. quæ vero adduntur supra singulare,omnia à natura rei trahuntur aut per transumptionem,aut per epitheta, aut per alia,quæ ad simplicem naturam attinent,attributa à causis , ab effectibus , & eiusmodi aliis conuenientiis.

Falsum igitur nullum horum dici debet:falsum enim est,quod nullo modo est.hæc autem aliquo modo sunt , aut per apparentiam , aut per significationem , aut secundum opiniones hominum,aut secundum vniuersale: quare nec mendaces poetas dicere ęquum est,quippe qui vt nomen quoquę indicat , perfectiores sunt magis.

De iis vero , quæ aperte falsa dicebas,vt de

Dido

Didone & Ænea, ſcire debes, à poeta nũquam aſſumi aperte & vulgo falſa: ſed ſi qua forte aſſumuntur, omnia eiuſmodi ſunt, vt non facile confutari poſſint: ſed ſunt aut longa temporis intercapedine oblita, aut valde obſcura, aut valde externa & longinqua, prout de Rolando heroe Ludouicus Areoſtus hetruſcis numeris eleganter cecinit. ea vero, quæ & viuentes & propinqui poſſunt aperte redarguere, & falſa iudicare, nemo quidem qui vere poeta ſit, vnquam aſſumet: mendacium enim omne turpe eſt, & admirationem amittit, quare ne deinceps dicito falſa à poeta aſſumi. iámque quando & plura, & pulchriora monſtrauimus docere poetam, quod poſtremo ſupereſt oſtendamus, meliora etiam eſſe, quæ ſcribit: meliora autem voco, quæ cum perfectiora ſint, ſunt etiam nobis chara magis & grata.

Didonis & Aeneæ fabulæ an veræ ſint.

Quòd autem perfectiora ſint, demonſtratione non indiget, quando monſtratum eſt poetam circa ſimpliciter pulchra & maxima verſari: chariora vero nobis, & accepta magis eſſe hoc vno exemplo doceri poteſt. ſi enim philoſophus quiſpiam nos erudiens ſimplici oratione doceat mentem quandam eſſe per omnia diffuſam, adamabo quidem rem iſthanc, vtpote rem magnam edoctus. at vero ſi idem ille poetico modo eandem mihi rem referat, & declaret.

Grata & chara magis tradunt nobis poetæ, quam cæteri artifices.

Principio cœlum ac terras campóſque liquentes
Lucentémque globum lunæ, titaniaque aſtra.

Spiritus itus alit: totámque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Si inquam eandem rem hoc pacto referat mihi, non adamabo solum, sed admirabor: & diuinum nescio quid in animum mihi immissum existimabo. quã ob rem ô amici si poeta plura docet, si pulchriora, si chara magis, non est arbitrandum ita esse, vt paulo ante aiebas Bardulo, musicum quidem & diuinum cantum edere, vtilem autem ad nihil: quando incredibilis & incomparabilis est ea vtilitas, quam poetę afferunt, si recte intelligantur. quinimmo & hoc aliud addam Bardulo quid Diis testibus syluæ huius affirmo, sancióque, nulli si forent poetæ, non habere mundi pulchritudines, qui eas nossent; quod quibusdam nationibus accidit, vbi poetæ non sunt, neque etiam elegantiæ vrbanitatésve vllæ, nec pulchrum quicquam. Dico autem poetam nunc non solum, qui scribit, & numeros condit, sed & illum, qui natura poeta est, tametsi nihil scribat, est autem ille natura poeta, qui aptus est veris rerũ pulchritudinibus capi mouerique, & (si quando loqui accidit) per illas loqui, & scribere potest. pulchritudinum vero aliæ veræ sunt, aliæ apparent. poeta autem est, qui veris mouetur. sunt & artificum omnium alij poetæ natura, alij non: poetæ quidem, qui ad ideam proprij artificij respicientes nullam pulchritudinem prætermittere volunt. ad propositum ergo reuertendo, si nauifactor ille Bardulo, magister & dominus, quem supra dicebas, vbi ingẽtem illam

Verus poeta quis esse dicatur. unum ille qui natura anqui dictum aliquid poetica tradit.

lam & pulcherrimam nauim contruxisset, ac talem pariter constituisset, vt simul etiam valde vtilis foret, nonne præter pulchritudinem admiranda quoque videretur, & magnopere desideranda, quòd adeo vtilis foret? D. Omnino. N. Ergo & poetam quòd primum de omnibus rebus scribat, deinde non tantum ipsas, sed & omnes earum pulchritudines prosequatur & doceat, doceat autem tam diuino, tam admirando dicendi modo, quis non veneretur, & veluti Deum quendam existimet? adibit autem illum & qui res rusticas nosse volet, & qui res naturæ, & qui vitæ erudimenta, & alij, si de his poeta scripserit, verum non illi adibunt qui nudas & quodammodo rudes nouisse res volent, sed qui perfectas, & pulchritudinibus suis ornatas quasi viuentes spectare studuerint: quare non ita est Bardulo vt supra aiebas, poetam tanquam bellarium quoddam ad voluptatem solam vocari: nec superfluum quiddam molitum putare debes Virgil. quòd de eadem re scripserit, de qua & Cato, & Varro, & alij prius commentaria ediderant. nõ enim propter hoc abstinuisse poetam decuit: sed & sibi scribendum fuit, ne earum rerum pulchritudines, quæ tot relictæ ab aliis fuerant, perpetuo in tenebris iacerent. Videbatur his dictis Naugerius intermissionem orationi facturus: cum Bardulo, Magnifice, inquit, Naugeri pro poeta nauatum est: & certe bene peracta mihi videretur dies, si vmbræ pauxillum nescio quid, quod adhuc reliquum est, de animo mihi leuaueris.

A poetis oẽs accipiũt, qui dignum aliquid perfectissimo modo cognoscere cupiunt.

Quid

Quos poetas à rep. excludebat Plat.

Quidnam illud eſt? reſpõdit Naugerius. & ille, Dicam, inquit. nam per Deos quid cauſæ eſt, quid iniuriæ, ſi diuinus, ſi admirandus, ſi & adeo vtilis poeta eſt, cur tamen Plato & iuſtus quidem & poetarum etiam amicus ſua à rep. poetam arcet, neque vllo commercio ſibi coniungi ſinit? Cui ſubridens Naugerius inquit, Bene abs te factum Bardulo nunc eſt, qui hæc in medium induxeris: nunquam enim hodie contentus receſſiſſet poeta à nobis, niſi poſtremo expurgatus & hac macula abiiſſet. nõ ſum neſcius Platonem nolle ad magnam illam & admirabilem rempublicam ſuam poetam accedere, ſed iubere, vt ad alias ciuitates ſe tráſferat. quam rem cum mecum ipſe conſidero, tria potiſſimum mihi illa videntur, quæ obiicit in poetas Plato. Primum quidem quod, cum ſit imitator poeta, illas ignoret res, de quibus dicit. & ſi enim magnifice loqui poteſt, & omnia miranda facere, res tamẽ neſcit: quoniam imitationis natura eſt, vt illa neſciat quæ imitatur. quippe tres ſunt ideæ rerum, vna in eo, qui fines noſcit, & res ordinat ad finem: vt muſicus, qui citharam ordinat, & finem noſcit cur talẽ ordinet: alia idea eſt in eo, qui facere quidem res ſcit, finem autem non noſcit: vt faber lignarius. tertia in eo eſt, qui imitatur, qui nec facere quidem ſcit, nec finem nouit, vt poeta, & pictor. Secundum vero quod Plato obiicit, illud eſt, quòd imitatio ſemper in peiora prolabitur. vnde & tertium enaſcitur, quòd poetæ ſæpiſſime indecentia ſcribant, & ſecus Deiis & heroi

Poetæ nũ ſciãt ea, circaquæ verſantur.

heroibus tribuant,ac par est.Iustum igitur ô amici videtur, vt de his rationem diligēter habeamus,quoniam & ipse Plato poetarum amicos rogat vt ipsos defendant. nos quidem poetæ non sumus,sed poetarum amici. quare nostrum esse ducimus amicorum partes tueri. In primis igitur cum Plato dicit nescire poetas res, de quibus scribunt tam magnifice, si quidem dicit nescire, quatenus poetæ sunt & periti dicendi, verum profecto dicit : si vero omnino nescire dicit,verum quidem non astruit. diximus enim oportere non solum poetam,sed quicunque rem vllam docent,illam nouisse.nihil autem refert an nesciat, quatenus dicendi peritus:nam neque philosophus,ipse quatenus dicendi peritus, scit res naturæ, sed quatenus res illas edoctus, nec qui historias eloquenter scribit, quatenus eloquens scit ea quæ scribit, sed quatenus ea doctus. igitur & poeta si de re rustica aut de natura scribat,quatenus quidem poeta & dicendi peritus res illas nescit, scit autem quatenus ea edoctus. scire autem necesse est,si quidem docere vult:nec scire tantum necesse est,sed exactissime scire : alioqui pulchritudines & perfectiones earum rerum nũquam deligere poterit. quòd si & ipsum Platonem, dum dialogizat, & tam eloquenter loquitur, percunctemur, an & ipse sciat quæ scribat:atque equidem se scire arbitror responsurum. si vero rursus percunctemur, vtrum sciat quatenus orator tantus, & eloquentiæ peritus : minime quidem puto dicturũ, sed quatenus philoso-

Poeta quo dicendi peritus nescit eade quibus scribit.

losophus:oportere autem docentem illa ſcire, & à Philoſopho didiciſſe. ita ergo & nos de Poeta dicemus,neſcire quidem, quatenus Poeta eſt & imitator, oportere autẽ ſcire quæ ſcribit & à Philoſopho didiciſſe,aut alio.ſcit igitur inquantum Philoſophus.bene ſcribit, inquantum Poeta ac per hæc ſatisfactum Platoni puto : quoniam partim verum dicit,neſcire Poetam quæ ſcribit , quatenus Poeta eſt , partim non verum,ſi omnino neſcire putat : ſcit enim inquantum Philoſophi res edoctus , aut geſta hominum,aut alia quæ docet. Quòd autẽ imitationis natura ſemper in peiora prolabatur, hoc quidem dicemus accidere non artis vitio, ſed eorum,qui arte abutuntur. nam certe verũ eſt à multis Poetarum turpia multa &indecentia ſcribi:quos iure non ſolum à rep.ſua arcendos Plato cenſet,ſed ab omnibus arceri ęquum eſt.ſi igitur Platoni auferendus videtur Achilles eiulans in littore maris , pugnis ſe cædens, & barbam euellens:ſi & Iupiter præ impatientia expectandi ſibi tractans virilia : & nos quidem auferendos clamabimus.At Æneam ſpem vultu ſimulantem , corde autem altum dolorẽ prementem neque ipſe,vt opinor,Plato,neque nos auferendum dicemus.In vniuerſum autem ſi omnes comicos,omnes tragicos excludi à ſua repub.volet Plato,& nos benefactum dicemus in ea repub.in qua fortaſſe neque Philoſophos curabit eſſe contemplationi & ocio nimis deditos.hos autem mittemus ad eas reſp.quas Ariſt.inſtituerit.

Hæc

Hæc ſunt,ô amici,quæ de Poeta ipſo & poetæ officio ac fine dicenda nobis vobis viſa ſunt pro conceſſo nobis tempore:quorum omnium ſi per breuem diffinitionem volumus epilogũ facere,omnéſque fines eius comprehendere,tá illum gratia cuius mouetur,quàm quo exequiture um finem,& quo ab aliis omnibus differt, dicemus poetæ finem eſſe delectare,& prodeſſe imitando in vnoquoque maxima & pulcherrima per genus dicendi ſimpliciter pulchrum ex conuenientibus. verum ex his vniuerſalem quandam fortaſſe ideam poetæ videre datur, ipſum autem exacte introſpicere non conceditur,niſi & membra eius expreſſa ſingula demõſtrarentur. quapropter ad prædicta reliquum eſſet circa ſingulas orationis partes oſtendere, quæ ipſe ſibi propria faciat, & quibus ab aliis differat:primo circa voces ſimplices,tum circa earum texturas, & figuras, & muſicas:& quomodo ipſe aliter narret, aliter deſcribat, aliter continuet,aliter digrediatur, aliter diſponat,& loca accipiat, & dicendorum fines exequatur, & quomodo imitetur,quæ reiiciat, quæ recipiat,& alia eius generis multa,quibus vna dies integra non eſſet ſatis. Tempus eſt diem claudere,& iubere poetam valere.

Epilogus omnium dictorũ.

Hieo

Hieronymi Fracaſtorij

TVRRIVS, SIVE DE INTELLECTIONE DIALOGVS.

Ad Iohannem Baptiſtam Rhamnuſium.

LIBER I.

De intellectione, & omnē animæ humanæ cognitionem interiorē cōprehēdit tractare dignißimum eſt.

DVo cum præcipua ſint, RHAMNVSI optime, quibus homo non ſolum cæteris animalibus, ſed inter homines alter alteri longe præſtat, ſcientia & locutio, locutionis quidē modum præſtantiſſimum eſſe illum, quo Poeta loquitur, oſtendit illa diſputatione Naugerius, quam de poeta & poetæ fine atque officio tam fœliciter die vna in Baldi receſſibus habuit. Scientiarum vero maxima quidem atque homine præcipue digna illa mihi videtur, quæ de natura eſt philoſophia. mathematicæ enim, tametſi certitudinem quandam præſtant, & multa etiam docēt, circa tamen humilia quædam, & haud magnifacienda verſantur. contra vero antiqua illa Theologia, quæ tum diuina, tum prima Philoſophia vocatur, nobilia quidem ac ſempiterna

Naturalis ſcientia ſcientiarum omnium homine ipſo dignißima eſt.

na ſpeculatur. verum ex iis tam pauca ſunt, quę cognoſci à nobis valeant, tum & de illis tam incerta quoque cognitio eſt, vt penè fateri poſſimus aut nullam, aut certe quàm minimam ad nos de iis rebus cognitionẽ perueniſſe. At vero quæ natura conſtant, & nobilia quidem sũt, vt pote ſubſtantiæ & corpora, cælúmque atque animalia, tum & certitudinem nõ paruam habent, & infinita ferè ſunt, quæ ſciri poſſint: ſiquidem vbique natura eſt, quoquo vertamur, quicquid videamus audiamúsque: propter quę Philoſophia, quæ de hiſce eſt, inter alias maxima & digniſſima cenſeri debet. Ex omnibus vero, quæ natura conſtant, cum ea ſint perfectiſſima, quæ intellectione vigent, propter ipſam intellectionẽ, merito ea quæ de intellectione eſt contemplatio, homine præcipue digna debet exiſtimari. Quoniam igitur à ſermonibus de Poetica à Naugerio habitis Io. Baptiſta Turrius & copioſe & accurate de intellectione diſputauit, quid eſſet, & quomodo vnaquæque in nobis fieret. cumque iam ad te ſcripſerim ſermones illos, quos prima die de Poetica Naugerius habuit, reliquum eſt, vt & illos ad te tradam, quos deinceps Turrius de intellectione tractauit. quod non minus tibi iucundum fore arbitror, qui non minus quàm Poeticis rebus, omni ſemper Philoſophia fueris delectatus: ea præcipue quę circa animam & animæ operationes verſatur. de quarum ampliſſima ſi nunc tu audias ab eo diſputari, cum quo tanta tibi interceſſerat amicitia, equidem neſcio

Inter naturalis ſcientiæ partes ea, quæ de intellectione, digniſſima eſt.

ſcio,quid gratius, quidve optatius à te auſcultari poſſit,aut legi.Igitur cum perfectis ſermonibus de Poetica magna eſſet omnibus expectatio eorum, quos die ſequenti Turrius ſeſe habiturum de Intellectione promiſerat, iamque peracta nocte,cum primum illuxiſſet dies, placuit omnibus conſuetum ad fontem reuerti,vbi ora manuſque lauimus. mox Turrio viſum eſt ſecedere ſecretiorem in ſyluam, quæ nec longe aberat, quòd paſtores conſueuiſſent ad eum fontem matutinis horis accedere.ergo ea in ſylua quietiſſimum locum nacti cum in corona conſediſſemus, Turrius,in quem oculos omnes conuerteramus,ita occepit.

Intellectionis contemplatio difficillima eſt.

Heri ô amici Poeta Naugerij animum noſtrum prima quadam purificatione luſtrauit. meum eſſe hodie ſecundam purgationem adhibere,ſi fieri per me poſſet:quod quantũ ſucceſſurum ſit nobis,equidem non ſatis ſcio: quoniam nec elocutionẽ illam Naugerij, nec placidam illam materiam adeſſe mihi video. verum quoad attinet ad elocutionem, non valde graue videretur, quando nec res, de qua agimus,eam ſermonis curam expoſcit, ſed ſimplicius tractari vult: materia vero ipſa me terret, quę cum difficillima ſcitu eſt, tum laborioſiſſima explicatu. videntur enim Dij partem hanc noſtri,quem intellectum dicimus, in abditiſſimo poſuiſſe:vt vnuſquiſque noſtrum eo vteretur quotidie: quo autem pacto vteretur,nemo quidem vtique ſciret.eſt autem diuina certe & ſacra quædam res hæc, quam attentare nunc nitimur

nitimur, qua sola, Diis ipsis similes videmur fieri, ipsisque associari: qua homo deniq; vniuersi huius, quem mundum dicimus, speciẽ quandam & similitudinem præ se fert, quin vnus quodam modo mundus est, in quo res omnes, quæ vbique sunt, cœlum, sydera, inane, maria, terræ, montes, syluæ, animalia & reliqua omnia reposita sunt. nam certe mens ex mundo quodam constare videtur.

Quanã contemplari ac scire de ipsa intellectione oporteat in præsenti tractatione.

De ipsa autem Mente & Intellectu, quo modo sit nostri pars, & cuius naturæ, nihil nunc inquirimus, sed operationes tantũ illius, quatenus in nobis fiunt, prosequemur: quæ sint, & quot, & quo pacto fiant, quas omnes communi quodam vocabulo intellectionis comprehendimus: per intellectionem intelligentes cognitionem omnem, quæ post sensus ab anima introrsum fit, quod & nomen quidem significat. mox distinguemus, quæ proprie intellectio sit appellanda, & quis intellectus & mens. porrò de sensibus ipsis & eorum cognitione nihil etiam nobis agendum erit, sed supponendum. neque illud pariter perscrutabimur, vtrum in corde intellectio fiat, an in cerebro: sed supponentes in cerebro aut omnem cognitionẽ fieri, aut initiari, de intellectione quidem quatenus in cerebro fit, inquisitionem faciemus.

De specierum intelligibilium ad intellectionẽ necessitate, natura & subiecto.

In primis autem constare inter nos debet cognitionem omnem per rerũ simulachra fieri, quæ aliqui spectra vocauere: nos in scholis nostris species rerum appellamus quo vocabulo tanquam magis familiari, & nos deinceps v-

temur. per has enim ſpecies cognitionem rerum fieri cõſtare debet, quoniam & ſenſus per eaſdem fiunt,& memoria indicationem quandam præbet: quandoquidem rebus ipſis abſentibus nihilominus earum recordamur, quod non aliter fieri poteſt quàm remanente in anima ſimulachro earum & ſpecie, quæ prius intellectionem fecerat. pręterea intelligendo manifeſtum eſt mutari animam ab eo, quod prius erat, cum non intelligeret: hanc autem mutationem non poteſt res ipſa facere, quæ extra eſt,& ſolet obiectum vocari: quoniam per ſe & proxime non attingit animam: ſed neque anima ſeſe ipſa mutat. neceſſe igitur eſt demitti aliquid ab obiecto, quod proxime attingat animam, atque illam mutet: tale autem non aliud eſſe poteſt, quàm ſimulachrum & ſpecies rerum, quæ extra ſunt.

Verumęnimuero de natura ſpecierum multa fortaſſe oporteret determinare, quod & alterius temporis & negocij eſt. Nunc tantum ſufficiat de iis dicere, quòd à rebus momento effluunt,& diffunduntur in orbem, quacunque medium, per quod tranſeunt, eſt ſuſceptiuum earum. tale autem medium videtur eſſe perſpicuum & tranſparens corpus, quod diaphanum vocant: per denſa enim & opaca non tranſeũt. Item & naturam earum eſſe ea animę repræſentare & offerre, quorum ſunt ſpecies, ac demum contrarias inter ſe ipſas non eſſe ſpecies, ſed in eodem omnes ſimul conſiſtere poſſe. & ſi enim dulce contrarium eſt amaro,& album nigro

gro, & calidum frigido, horum tamen ſpecies contrariæ ipſæ non ſunt. quod in aere manifeſtum eſt, in quo ſpecies omnes ſimul eſſe, & per ipſum ſimul tranſire poſſunt, & ſolent.

Quo autem pacto gignantur ſpecies, & quomodo ſeſe diffundant, & propagent, tũ & quomodo reflecti poſſint, & vtrum eiuſdem generis ſint cum formis, quarum ſunt ſpecies, non eſt in præſenti inquirendum.

Intellectio quidnam ſit, num actio, an paſſio.

Videntur autem ad intellectionem concurrere primum quidem, quod intelligit, hoc autem eſt anima: deinde quod intelligitur, quod eſt obiectum: tertium vero id, per quod fit intellectio, hoc eſt ſpecies.

Intellectio igitur non eſt anima, quæ intelligit, non obiectum, quod intelligitur, non ſpecies, qua fit intellectio, ſed ſi quid eſt, non aliud certe videtur eſſe, quàm repræſentatio obiecti; quæ animæ interiori fit per receptam obiecti ſpeciem, ſicuti & ſenſatio repræſentatio eſt obiecti exteriori animę per receptam obiecti ſpeciem: Natura ſiquidem ſpecierum eſt, vt diximus, ea repręſentare, quorum ſpecies & imagines ſunt: repræſentare autem non lapidi aut arbori, & ſimilibus, ſed animæ tantum, quæ apta eſt & idonea, cui repræſentetur.

Intelligere, anima potius quædam paſſio eſt, quam aliqua actio.

Habet autem dubitationem quandam, vtrum quod dicimus intelligere, ſit actio quædam animæ, an paſſio tantum. ſunt enim qui putent non pati ſolum animam recipiẽdo ſpeciem: ſed ea recepta explicare ac producere intellectionem ipſam, quæ actio quędam eſt. mi-

 hi

hi autem videtur, nisi fallor, tantùm pati anima intelligendo, & nihil præterea agere. si enim quicquid ageret, oporteret actionem illam in aliquo quidem recipi: recipi autem in alio non potest quàm in anima ipsa. pateretur igitur anima recipiendo non solum speciem, sed & actionem propriam, quam fecit: quare idem quatenus idem & ageret & pateretur: quæ rationes contrariæ sunt, & in eodem secundum idem esse non possunt. nec certe illud dici potest compositum esse, quod agit & patitur, non autem secundum idem, sed patitur ratione materiæ, agit autem ratione formæ. omnino enim anima principium est & agendi & patiendi. idem autem non potest per se esse principium contrariorum: quod enim patitur, patitur quidem quatenus per se non habet, quod vero agit, agit quidem quatenus per se habet: per se autem habere & non habere nihil potest. non est igitur necessarium in intelligendo animam quicquam agere: statim enim vbi recipit speciem, repræsentatio illa fit obiecti, quando & ipsa apta est, cui repræsentetur, & natura speciei est ea repræsentare, quorum est species & imago.

Num omnium quæ intelligimus, species intelligibiles sint, & quomodo introrsus ad animam ipsam ferãtur & in ea permaneãt.

Quoniam autem dictum est requiri speciem rerum ad intellectionem, quæretis fortasse vtrum omnium, quæ intelliguntur, sint species, an non omnium. si enim non omnium sunt species, quomodo potuere illa intelligi, quæ speciebus carent? Si vero omnia

nia species habent, & per illas intelligi debent, videbitur quidem & Dei & separatorum aliorum species esse & simulachra, item & ipsius etiam intellectus. quare si per suam speciem ipse se intelligat, sequetur quidem, quod dictum est, idem agere & pati secundum idem.

Ad quod, vt mihi videtur, dicendum est non omnium esse proprias species. nam neque Dei, neque vllius abstractorum à materia species vlla est, fortasse autem neque substantiæ, quatenus substantia est: potuere autem hæc cognosci, si non per proprias species, at potuere per alienas. modum in sequentibus ostendemus. quare omnia potest intellectus cognoscere & seipsum etiam, sed alia per proprias species, alia per alienas.

Qua itē pacto ea, quæ in sē su est species eadē vel diuersa sit ab ea, quæ in intellectu.

His igitur ita se habentibus nunc est videndum, quo pacto, quibus viis ferantur species ad interiorem animam.

Quæcunque intelligimus per propriā vel alienam speciem intelligimus.

De sensibus enim minus fortasse est dubitandum, quorum obiectum species suas per aerem mittunt, qui perspicuus, & diaphanus est. at post sensus omnia opaca videntur. quare & dubium est, per quod medium à sensibus ferantur introrsum species.

Quo medio ex sē sibus species ad animam, quæ intelligit, introrsum ferantur

Existimandum autem est ferri ipsas per vocatos spiritus, qui de natura aeris sunt, quique per arterias & neruos diffusi sunt ac pene continui, ceu nubes quædam. possunt igitur

 per

per illos sese introrsum species insinuare, ceu per aerem,& vsque ad eam,quæ intelligit,animam ferri. Est tamen circa tactum dubitatio quędam, quoniam in ipso videntur recipi formæ cum materia,vt calor,frigus & alia:species autem,quæ intellectionem apportant,sine materia sunt. at certe & in tactu species sine materia recipiuntur, non quidem à principio & in eadem parte,sed primum quidem forma cũ materia in certa parte, mox ab illa spiritualis species in vicinos spiritus propagata sese introrsum fert,& intellectionem facit.

Species sẽsus tactus non recipiuntur in ipso cum materia & si non a principio & in eadem parte.

Quæretis autem fortasse & illud,vtrum quæ in sensu est species, eadem manens feratur ad intellectum,an alia sit,quæ in sensu est,& alterius naturæ:alia quæ in intellectu. aliam enim esse fortassis quis existimabit, quoniam,quę in intellectu est species, seruari diutius potest eo etiam absente,cuius est species: in sensu vero seruari non nisi tandiu solet, quandiu præsens est producens.pręterea si vniuersale quicquam ipsum est, aliud certe est ab ea specie, quæ in sensu fuit.in sensu enim vniuersale nõ est. contrà verò quòd eadem sit in vtroque species, ex his licet coniecturam accipere.primum quidẽ, quòd eodem momento idem sensui repręsentatur & interiori animæ,signũ est idem esse repræsentans: alioquin, si duo diuersa essent,vnum posset à duobus diuersis repræsentari,& vnum duas haberet species, quæ esse non possunt.species enim imago obiecti est, vnius autem non possunt esse duę imagines,nec duo diuersa

Num ea species, quæ in sẽsu est, eadem sit quæ ad intellectum fertur, an diuersa.

Eadem prorsus species est in sẽsu & in intellectu ratione tamen diuersa.

uersa possunt vnum referre. præterea secũdam speciem quid fecit, si alia est, & diuersæ naturæ à prima: non enim obiectum potuit illam fecisse, quippe quod priorem fecit vti speciem, & simulachrum sui. non itẽ anima illam effecit, quæ species recipit, non autem facit. sed neque prior species secundam illam produxit à se diuersam, quoniam natura specierum est sese tãtum propagare. cum igitur nihil sit, à quo fiat secunda species, par est existimare eandem esse, quæ primo in sensu fuit, mox & in intellectu recipitur. de vniuersali vero in sequentibus ostendemus, quomodo eadem quoq; sit species, quæ & in sensu extitit, modis tantum differẽs. Quod vero perdurent in intellectu species, in sensu non, iccirco quidem non accidit, quòd diuersæ naturæ sint species, sed ob id magis, quòd dupliciter durare & cõsistere species possunt: vno modo, cum continuatæ coniunctæque sunt producenti, vt lumen soli: alio modo cum in proprio loco & propria materia sunt constitutæ. non est autem sensus proprius locus & materia specierum, nisi quodammodo non simpliciter. propter quod non seruare illas potest, nisi paululum & excellentes amoto producente. at intellectus diutissime etiam potest seruare absente obiecto; quoniam simpliciter finis est specierum, & locus & materia propria earum: quæ autem sit dispositio illa quæ conseruat, ergo non possum nunc dicere. cõstat autem esse illam, & alios conseruare melius, alios deterius. quid igitur sit intellectio, & per quæ,

Species intellectu diutius manẽt, quia propria materia, & proprio loco sunt.

& quo modo fiat,ita in vniuersum determinatum sit.nunc de vnaqunque intellectione agamus,quæ sit,& quo pacto obeatur,à simplicioribus incipientes.

De prima & simplicissima post externos sensus operatione, quæ ipsius cõmunis sensus est opus, quid fiat, & quomodo fiat & quod filius sit obiectum Communis sensus vna quadã.

Est autem prima & simplicissima interioris animæ cognitio ea,quæ sensibilium rerum fit, quæ vnum numero sunt, vt Callyæ, Dionis,& aliorum, quæ singularia dicuntur. hæc enim à sensibus primo cognoscuntur, mox specie eorum ad interiorem animam perlata interior eorundem cognitio fit.in quo illud dubium esse potest, vtrum,quemadmodum diuersorum genere sensibilium diuersi sunt sensus,ita & in interioribus potentiis oporteat illas diuersas esse,quæ sensibilia diuersa diiudicant:puta vna quæ colores,alia quæ sonos,& alia quæ sapores, & ita de aliis:an magis vna potentia esse possit, quæ diuersa & distincta generibus apprehendere & dignoscere valeat.at certe vnam esse potentiam necesse est, quæ omnia quanquam diuersa, cognoscat.quoniam si semper diuersæ essent potentiæ illæ,quæ circa diuersa versantur, nunquam quidem daretur posse diuersa distinguere, & cõparare,& dicere,hoc album non est hoc dulce, vel hoc sonorum. quemadmodum nec sensus id possunt facere, propterea quòd vnus sensus non percipit,quæ aliorum sunt, nec extrema cognoscit: nos autem videmus interiores potentias diiudicare diuersa, & cognoscere diuersa esse.quare necesse est & extrema ab vna cognosci, & iudicium id ab vna fieri.causa autem est,quia interioris

rioris animæ potentię, speciem inquantū speciem recipere possunt, eo quòd sensuum omnium perfectiones, vt longe perfectiores includunt, & insuper maiorem & potiorem facultatem adiiciunt. inter sensus verò vnus potentiam & virtutem alterius non includit propter imperfectionem eorum: propter quod & vnusquisque certo organo indiguit. quòd igitur circa interiorem animā potentiam sit, quæ vna existens possit tamen diuersa genere iudicare & apprehendere, manifestum esse debet: ac talem omnes astruunt & ponunt, quicunque hac de re scripsere: & ipse etiam Plato ante Aristotelem. vtrum autem prima hæc potentia, quæ sensibilia omnia apprehendit, eadem etiam sit, quæ illa comparat & distinguit, an vna sit quæ solum omnia apprehendit, alia vero, quæ distinguit & comparat, dubitationem quandam habet: de quo posterius nōnulla dicemus. nunc tantum dixisse sufficiat vnam primam esse facultatem, quæ sensibilia omnia potest recipere & cognoscere. Quam video ab omnibus communem sensum vocari. sensum quidem, quia ita sensibus coniuncta est, ita intima, vt simul cum sensibus actu fiat: quinimo nec sensus ipsi fungi officio suo videntur, nisi & hęc communis facultas consentiat. communem autem vocant, quia sensibus omnibus vt arbiter communis est. apprehendit autem hęc sensibilia eo pacto, eisdem conditionibus, quibus illa in sensibus primo fuere, siue vnum per se fuerint, siue per accidens vnum: sunt autem ferè semper vnum per accidens ex pluribus

Causa, ob quam exteriores sensus certo organo indigent interiores non.

Communis sensus cur sit est appellatus.

bus simul coniunctis conflatum. nam quoniam species nata est & rem & rei modos offerre, hinc fit, vt cum oculus, exempli gratia attigit coloris speciem, simul etiam & coniuncta cum colore recipiat, qui modi dicuntur. hæc autem sunt numerus, quantitas, figura, locus, situs, motus, actiones, distantiæ, similitudines, & aliæ relationes, & alia, quibus res consistunt. ad quos quidẽ modos valde aduertere necesse est, quoniam principium non paruum dicendorũ hoc erit. quinimmo miraculũ fortasse videbor vobis dicere, si octo aut decem aut paulo plures species in anima esse protulerim, ingẽtem vero illam conceptionum multitudinem modos esse paucarum illarum specierũ varios & tam diuersos. simplicissima igitur & prima cognitio, quæ ab anima post sensus fit, est singularium & sensibilium rerum, à sensu communi facta, qua autem in parte fiat, in sequentibus inquiremus.

Communia sensibilia & per accidẽs, quæ & quomodo ad sensum spectent.

Quid post intellectionẽ remaneat in anima, an species, seu alteratio, & quãtum in ipsa permaneant, ac multiplicentur.

Quoniam autem facta intellectione omni constat seruari ipsam apud animam, & absentibus etiam obiectis posse nos rursus cogitare circa intellecta, inquirendum nunc est, quid reseruetur apud animam & quomodo. vtrum reseruentur rerum species & simulachra, an alteratio illa, quæ in anima fit, dum intelligit, siue actio sit, siue passio: sunt enim qui putent non reseruari species, eo quòd specierũ natura est tandiu esse & consistere, quandiu producens illas est præsens, remoto autem interire. quare alte

Non alteratio, quæ ipsa intellectio est, sed species in anima ipsa post omnẽ intellectionẽ tanquã in fine & proprio loco remanent aliæ magis, aliæ minus.

alterationem & passionem in animo factam solum seruari. sed certe si ita dicamus, necessariũ illud videbitur, vt semper actu sit anima, & semper idem intelligat. actio enim id est, per quod aliquid actu est, similiter & passio: alteratio autem illa aut actio est, aut passio. si igitur apud animam semper est, vtique actu semper erit anima. Præterea motus omnis & alteratio nihil aliud est, quàm forma, quæ recipitur, quatenus aliquid actu fit, quod in potentia erat. in intellectione non recipitur aliud, quàm species repræsentans, per quam actu fit anima. impossibile igitur est alterationem hanc à specie separari. quare omnino species erit, quæ reseruatur. quomodo autem non semper intelligat anima per omnem speciem, paulo post dicemus. dictum est autem & quomodo absentibus etiá obiectis possint in intellectu seruari species, certa illic dispositione comparata à natura, quod iam finis est intellectus & locus specierũ. Sed vos quæretis fortasse, quo pacto situentur species, quas reseruari in anima post intellectionem dicimus, quo ordine, qua positura siue in cerebro ipso, siue in spiritibus conseruẽtur. omnino enim dubium est, vtrum singulę in singulis spiritibus sint, & omnes eadem in parte, an hæ quidem in his, illæ vero in illis, vt colores in certis, soni in aliis, odores in aliis, & sic de reliquis: amplius & quomodo se habeant species, quæ eiusdem generis sunt, vt niuis & latis, vtrum vna ex ambabus species fiat, an duæ remaneant.

Esse

Esse autem in ſpiritibus ſingulis ſingulas ſpecies inopinabile quidem eſt, & contra ſpecierum naturam. diximus enim diffundere ſeſe ſpecies & propagari vndique, & quacunque medium ſuſceptiuum illarum eſt, & contrarias inter ſe non eſſe. cur igitur qui coloris ſpeciem recepit ſpiritus, non etiam ſoni recipiat, & ſaporis, & aliarum, ſi eſſe ſimul poſſunt, & nullam habet contrarietatem inuicem? quam ob rem neque hæ quidem in his, illæ in illis ſpecies ſunt, ſed omnes ſimul & vna in parte, atque vno in puncto omnes, quaſi altera alteri superincumbat. Duarum autem ſpecierum eiuſdem generis opinandum eſt vnam quodam modo fieri ſpeciem, quodam modo non vnam. vnam quidem, quoniam forma eſt vna, & ſubiectum vnum: non vnam autem, quatenus repræſentatiua eſt & imago, quod accidit propter modos & coniuncta, quæ offert diuerſa exiſtentia, & modo niuem, modo lac referentia. quare quatenus imago eſt, non vna ſpecies, ſicut neque vna res, quæ offertur: vna tamen eſt ſecundum ſe, & ſecundum eſſe, quod habet vt qualitas, cui accidit habere modos plures. non ſunt autem modi illi in ſpecie niſi, vt dicitur, repręſentatorie. neque enim pedalis eſt ſpecies, aut bipedalis, quadrata, aut rotunda, ſed res eiuſmodi ſunt: ſpecies autem, quoniam imagines ſunt aliorum, modos quidem illos habent vt imagines tantum, & vt repræſentant. qua de cauſa quodam modo vna eſt ſpecies, quodam modo non vna. reſeruantur ergo & cum eiſdem mo-

Nō ſingula ſpecies ſingulis in ſpiritibus, ſed in vna & eadē prorſus parte tāquam in puncto ſitnātur.

dis

dis,quibus fecerunt intellectionem. & specierum aliæ diutius referuantur, aliæ breuius, & animalium alia melius reseruát,alia deterius. Diutius illæ reseruari sunt aptæ, quæ recentes sunt, senescentes enim euanescũt.item & permanentiam maiorem sortitæ sunt, quæ longius, & ad plura diffundere se consueuere,vt lumen & sonus:propter quod eorum, quæ vidimus, aut audiuimus, reminiscimur magis, quàm eorũ,quæ gustauimus,aut olfecimus:illę etiamnũ diutissime seruari solent species,quæ sæpius repetitæ fuere, tum & quibus applicatio maior facta fuit. qua de causa & quæ nos delectant,& noua,& magna, & quæ tum admirationem,tum timorem inducunt, omnia solent tenaciter retineri.Solent etiam quę reseruatæ sunt species quandoque quidem debiles, & impotentes fieri,quandoque etiam interire. Duo modi sunt quibus debiles reddũtur: alter est senium earum; nam & ipsæ consenescunt: alter est læsio eius dispositionis quæ habet cõseruare. quoniam enim illa qualitates subiecti consequitur,inde fit,vt sæpe impotentes reddantur species, quod & senibus euenire consueuit,& aliquibus propter morbos, quales ferè sunt pestilentes febres, è quibus quædam adeo ferę visæ sunt, vt si qui ab iis euasissent, adeo tamen immemores remansere, vt vix & proprij nominis,& propriæ domus recordarẽtur.consenescunt autem species,quoniam spiritus,in quibus illę sedem habent, alij continenter intereunt, alij regenerantur, non corrum

Quæ species diutius reseruẽtur

Quot modis species reddantur debiles, intereãt ac reuiuiscant.

rumpuntur tamen ſpecies corruptis prioribus ſpiritibus,quoniam in nouos, & recenter genitos ſeſe propagant,& conſeruant. verum id euenit, vt quanto magis abſunt à primis, tanto in dies debiliores reddantur,ac demum ſenſim adeo impotentes fiant,vt ſeneſcentes quodammodo in nouos ſpiritus ſeſe propagare nõ poſſint,nec iam mouere animam.ſi enim ab A ſpiritu ſpecies tranſeat in B,& ab hoc in C, & ab illo in D, & à D in E, validiſſima quidem eſt prima ſpecies, quæ eſt in A, valida item,quæ eſt in B,ſed minus tamen, minus quoque quæ in C,& minus quæ in D, & adhuc minus cæteris quæ in E: quare tandem deuenitur ad tantã tenuitatem,vt in F,&in G,propagari nõ poſſint ſpecies ſenio ſuo confectæ, vnde poſtremo cum intereuntibus ſuis ſubiectis intereunt,niſi aliquæ per iteratas intellectiones reuiuiſcant, & vires capiant.ſic enim reiuueneſcunt.De intellectione igitur quid ſit, & quomodo, & per quæ fiat, & quæ ſit prima & ſimpliciſſima intellectio,&quomodo reſeruentur,ſituentúrque ſpecies,& perdurent,&conſeneſcant,& pereãt, hactenus dictum ſit.nunc de aliis dicamus quæ ab hac conſequenter fiunt animæ operationes; prius tamen bene commodéque fieri arbitror, ſi non ea abutamur occaſione, quæ pueri noſtri muſica præſtari ſolet,vt per eam aliquantiſper recreati, alacriores redeamus ad hos ſeueriores ſermones. Significauit igitur Naugerius puero, vt aliquid caneret:qui temperata ſuauiter cythara,ita dulciſſime cecinit.

Nata

Natalem Thelayra tuum lux crastina reddet.
Crastina lux mihi sancta. tuos age Lucifer ortus
Profer, & Auroram propero dux euehe curru.
Euehe, sed sero tardus cede hespere cælo,
Longa vt eat, fœlixque dies. lege lychnida Leuce,
Et viridem violis intexito amaracon albis.
Serta duo mihi necte: vnum quod postibus ipse
Appendam Thelayra tuis, mea maxima dona
Nota tibi: ast aliud, quod festa luce laborum
Immunes decoret plena ad præsepia tauros.
Tu vulgo Veneríque palam formosa videnda
Comptáque, sed clam pulchra tuo, sed compta Myconi
Incedes, tacitísque Deam venerabere votis,
Vt mea tu, tuus ipse vt sim: Dea maxima votis
Annuet. at tu omnem Thelayra abrumpe pudorem
Tum, cum expectatum difflabit tibia cantum,
Ardentésque sono in choreas accendet amantes.
Tum dextram læuámque manus iungamus amicas,
Inuideántque omnes, neque enim te doctior vsquam
Vlla salit, non ipsa Iole, non nata Lycotæ.
Me vero quales in cœlum tollere saltus
Aspicies Thelayra, modo & te flectere in orbem?
Et modo te contra stantem mira arte mouere
Ante retroque pedes, spatio nec cedere ab vno
Ipsa Venus cælo ridens spectabit ab alto.

De subnotione, intellectionis secunda operatione, quæ phantasiæ primis opus ascribetur, quid sit, & quomodo fiat, & quod illius obiectum.

Hæc cum cecinisset puer, risissemúsque omnes, Turrius ita rursus sermonem excepit. Nûc ô amici de subnotione prosequamur, qui natura secundus intellectionis est actus, & ante alios post sensum communem fit. voco autem subnotionem nunc eam cognitionem, qua sub vno quodam apprehenso multa alia simul cõ-

fuſo quodam ordine ſeſe offerunt: ad quę conſequẽter mouetur anima, vnum poſt aliud ceu inſpectura. cõſtat enim in animali eſſe motum hunc, qui non eſt compoſitio, aut ratiocinatio, in qua veritas aut falſitas ſit, ſed ſimplex, & ſola repræſentatio vnius ſenſibilis poſt aliud. ſed neque etiam memoria eſt hęc operatio, tametſi memoriæ aſſimiletur, ſed natura, & tempore, & ratione prior memoria eſt, vt ſtatim oſtendemus. quapropter & de ipſa diligẽter quęrendum eſt, quoniam nihil aliud de illa hactenus determinatum video, vt par erat, & oportebat. propter quod & nouo vti vocabulo coacti fuimus, cum nullũ aliud huic operationi impoſitum videremus nomen: vnde ſubnotionem appellauimus. de quaſi quid ab Ariſtotele traditum eſt, videtur quidem communi Phantaſię nomine comprehendiſſe. multas enim operationes habet facultas illa, quę ab ipſo Phantaſia appellatur, inter quas prima illa videtur, quam nunc ſubnotionem voco. recte enim dicebat phantaſiam neque veram ex ſe eſſe, neque falſam, ſed multa veluti in theatro perſpicere: quo modo autem ad illa multa, de vno in aliud, feratur anima, ipſe quidem non planè dixit. quod nunc ſi inquiramus, non abre fieri videtur. Fit igitur operatio & hęc & motus ab anima inferiori ſtatim ſenſibilibus oblatis, interdum quidem ſenſu adhuc actu exiſtẽte, interdum poſt. quoniam enim ſenſibilia offeruntur animę eo pacto, quo ſunt in re, ſunt autem ſemper ferè per accidens vnum (vt dictum

Non vnam, ſed multas eſſe phãtaſia operationes, quarum vna ſubnotio dicitur.

Anima cognoscẽs quomodo de vno in aliud in ipſo phãtaſia opere feratur.

ctum est) in quo multa coniuncta sunt, ceu in toto quodam: hinc fit, vt anima prius totum illud apprehendat, in quo & alia coniuncta offeruntur quidem, & simul apprehenduntur, sed veluti de longe, & confusa. mouetur ergo & ad illa, primo ad vnum, mox ad aliud, & aliud, iis semper prius oblatis, quę actu sunt magis, & valentius mouent. vt viso quidem nemore hoc primum ceu toto quodam, in quo & hę pinus, & hęc fagi inerant, non cessauit profecto anima, donec & has pinus, & has fagos nouisse voluit, & rursus hac fago spectata ceu toto quodam; in quo & truncus, & rami, & folia, & baccę continebantur, ad truncum & ramos, & folia, & baccas sese conuertit. & ita de aliis, quę coniuncta sunt. nō fecit autem motionem hanc sensus ipse per se, sed interior anima, quę simul cum sensu actu fit, & potentiam maiorem habet. signum cuius est, quòd idem fit motus, si & per duos sensus sensibilia offerantur, vt ignis calidus, & rubens: statim enim mouetur anima ad duo illa coniuncta; quod fieri non potest à sensu, cuius non est sensibilia alterius sensus diiudicare. Sicut autem subnotio fit sensu actu existente; ita & non existente idem fit reseruatis in anima speciebus, vt si viso nemore hoc accidisset statim discedere. Sed video vos (nisi fallor) tacite subdubitare, ac poscere quidnam sit motus iste animę de vno in aliud; quando dictum est non mouere se animam intelligendo; sed pati tantum: deinde si pręsentes sunt animæ species omnes, & vno in

Apta nemoris similitudo ad intelligēdam ipsā subnotionē.

Fit subnotio sensu existēte in actu, vel non existente.

Instatia.

puncto omnes (vt dictum est) cur vna magis mouet, quàm alia? aut si hæc forte magis mouet, quia potentior est, & magis actu, cur illa non semper mouet? & quomodo derelinquitur illa, subit autem alia, & mouet, quæ debilior fuerat? propter hæc igitur quædam sunt nobis recipienda, & supponenda. ac primum quidem quòd, licet species omnes præsentes animæ sint, & vno in puncto omnes, nõ tamen omnes æqualiter mouent, sed illæ prius, & fortius, quę actu sunt magis, quæ vero sunt actu magis, dictum est supra. Deinde & illud recipiendũ est, quòd ad faciendam intellectionem non sufficit præsentia specierum, sed requiritur & applicatio animæ, & intentio, propter quod sæpe nec illa, quæ præ oculis sunt, videmus, quòd intentionem nõ adhibemus. Ad hæc autẽ & illud prænotandum est, quòd sicuti ad oblatum & habitum bonum lętitia fit, ita ad oblatum quidem, non autem habitum, aut non bene habitum tristitia innascitur: ex tristitia autem hac consurgere appetitus solet ad prosequendum bonum oblatum, sed non plane habitum. ex his igitur ratio omnis pendet eorum, quæ vos arbitror dubitare. primum enim quod mouere se animã dicimus, nihil aliud est, quàm applicari ipsam atq; intendi ad vnum aliquid, non mouet autem anima sese, sed eius instrumenta mouẽtur recepta specie boni. dico autem instrumenta animæ spiritus ipsos, & neruos, ac membranas. omnia enim hæc in intẽtione animæ mouentur. spiritus quippe multi vniuntur, nerui

Ad intellectionẽ quam necessaria sit, animæ applicatio, & intentio.

Anima, cum intelligit, non se mouet, sed eius instrumenta, speciebus in ea receptis.

&

& membranæ tenduntur, vnde & intentio dicta est, ac tandem virtus omnis, ac vis animæ ad vnum quoddam applicita, & intenta est: quare & hoc ipsum primo, & ante alia apprehendit, & noscit, tale autem est quod vt totum offertur. hoc enim maxime actu est. non mouet autem semper, quoniam parto illo, & noto, ac lætata anima in ipso nouus appetitus insurgit ad alia, quę oblata quidem, vt bona, non autem commode habita, & distincte, sed confuse, & veluti de longe, & per vmbram tristitiam pariunt, vnde appetitus innascitur ad ea etiam dignoscenda, quæ in toto illo vti coniuncta offeruntur. quare & ad illa applicatur. prius autem ad id quod inter illa magis actu est, mox ad aliud, & aliud donec aliquid eam distrahat, aut labore fessa desistat. per hunc ergo modum hęc animæ operatio conficitur, quam subnotionem vocauimus, in qua neque veritas est, neque falsitas, neque adhuc memoria est. fit autem modo in sensibilibus vnius generis, & vnius sensus, modo diuersi, in vniuersum autem fieri subnotio potest in iis omnibus, in quibus plura coniuncta esse solent, siue loco communi coniuncta sint, siue situ, siue figura, siue subiecto, siue actione, siue similitudine, siue aliter. à qua vero potentia fiat, vtrum à sensu communi, an alia potentia perfectiori si quæratis, ego quidem ab alia potentia fieri illi proxima, & perfectiori arbitror, illa scilicet quæ ab Aristotele phantasia dici videtur. ita autem fortasse opinandum est, quoniam natura videtur sem-

Subnotio quomodo fiat.

Quod sit subnotionis obiectum.

Subnotionis actus cuius potentia sit.

per à minus perfectis procedere ad perfectiora per certos gradus. primum igitur cum fecisset sensus imperfectissimos,& non nisi vnius generis capaces, mox perfectiorem potentiam constituit, quæ sensibilia omnium generum posset comprehendere,& non vltra valeret,post quam aliam adhuc perfectiorem ordinauit,quæ & ea posset quæ communis sensus, & præter ea etiam subnotiones exerceret.

De subnotione, secunda operatione phantasia, secundum quam anima cognoscens componit vel diuidit, quomodo fiat & quo pacto verum vel falsum in ea significari cõtingat affirmãdo,seu negãdo: & vtra prior sit, affirmatio, an negatio.

Sunt autem & aliæ operationes quæ subnotioni valde proximæ sunt,& quasi cum illa coniunctæ, de quibus ordine suo consequens est, vt agamus. nam quoniam intellectiuæ animæ finis est addiscere:assecuto autem fine semper lætitia fit:hinc accidit,vt quasi accenso discendi amore postquam subnotiones primas fecit, cupida quodammodo fiat discendi & alia,quæ illi non planè distincta offeruntur in illis multis,quę per primas subnotiones cognouit,quippe in iis offeruntur conuenientiæ, & differentiæ eorum:quare illa inter se comparans videt alia esse diuersa, alia similia: hoc autem quòd dico comparare non aliud est, quàm recipere quędam sub vno quodam modo,quo in re sunt. quæ enim diuersa sunt locis propriis, formis, figuris, magnitudinibus, actionibus, & aliis, quæ quidem anima recipit vt diuersa, iámque componere dicitur, & diuidere. diuidere quidem,cum quædam recipit, vt diuersa, componere vero cum quædam recipit, vt coniuncta & vnita.nihil enim prohibet,quę in aliquo diuisa sunt, in aliquo esse coniuncta. quæ enim locis

locis propriis diuiſa ſunt,& formis, & figuris, & ſitu, & actionibus, coniuncta eſſe poſſunt communibus locis, vt in theatro, in templo, in foro,in naui, & aliis. item & coniuncta ſimilitudine, & actione, & ſubiecto, alia, & figura, & eiuſmodi multis.hos ergo modos, quibus anima res concipit volentes nos voce ſignificare,adiecimus in voce,eſt,& non eſt:per eſt,quidem affirmationem facientes, hoc eſt connotantes modum, quo anima concipit quædam, vt coniuncta, & vt vnum: per non eſt autem ſignificantes modum, quo anima concipit quædam, vt diuerſa. non enim in re eſt verbum illud eſt,aut non eſt, ſed ſolum extrema in re ſunt, & modus ille,quo concipiuntur ab anima, ſiue modus ille ſit in re, ſiue non ſit, appareat autem, qua de cauſa anima iam & vera dicitur, & falſa. vera quidem cum ita eſt in re, vt concipit, falſa autem, cum aliter concepit ac ſit in re propter errorem, de quo mox dicemus.

Anima quomodo componit vel diuidit: Affirmatio,& negatio quid ſint

Anima quando vera,vel falſa dicatur.

Quæſiueritis autem fortaſſe vtra prior apud animam ſit affirmatio ne, an negatio. videtur enim quibuſdam affirmatio eſſe prior, quia negare vnum de altero non poſſumus,niſi prius illa vt duo cognita ſint. ſi autem cognoſcuntur vt duo, neceſſe eſt vtrumque cognoſci prius, vt vnum: quare videtur anima prius dicere, hoc eſt vnum, & ſic prius affirmationem facere. mox negationem, quòd hoc non eſt illud.

Num affirmatio ſit ipſa negatione prior.

Contra vero videtur negatio prior fieri, propterea quòd si affirmamus aliquid de aliquo, necesse est cognoscere illa, vt duo, & diuersa inter se: quare prius alterum de altero negamus, quàm affirmemus. qua in dubitatione videtur mihi natura prior negatio, quā affirmatio, non solum propter dictam nunc rationem, quòd oportet quæ affirmamus prius fuisse cognita, vt diuersa & duo, sed quòd multo facilius est videre ea, quibus res inter se differunt, quàm ea in quibus conueniunt & coniunctæ sunt. differētiæ enim multæ sunt: vnum autem est id in quo conueniunt. quod vero dicebatur in negatione oportere duo illa esse prius cognita seorsum, vt vnum, verum quidem est, sed illa cognoscuntur vt vnum conceptu simplici, non composito, & per enuntiationem dicentem hoc est vnum: sic enim oporteret vnitatem cognitam esse, vt distinctam à subiecto. quod si etiam detur, illud pariter eueniet, vt duo illa cognita fuerint prius, vt distincta. quare omnino prior est negatio, quàm affirmatio.

De numerandi & imaginandi actu, qui dicūtur, quid sint & quomodo & circa qua fieri contingant, & per quam potentiam.

Vt ergo ad propositum nostrum redeamus, illud resumendum est post primas subnotiones factas, per quas plura cognoscimus multo distinctius, quàm oblata fuissent in toto illo, quod prius apprehenditur, iam incipit anima compositiones facere, & negare, & affirmare vnum de altero deinde & numerare etiam addiscit: cum & imaginari simul, & memorari, ac consequēter alia multa & maiora moliri. Prius autem dicemus de iis, quę penè coniuncta cum

sub

ſubnotionibus ſunt. vbi igitur poſt primas ſubnotiones didicit, compoſitiones,& diuiſiones facere, cœpit etiam numerare. ſicut enim primum quod cognouit,vt vnum per ſe ens recipit, ita & ſecundum vt per ſe vnum apprehendit,& tertium, & alia. quod igitur vnitate ſola metitur, vnum appellauit, quod duabus, duo vocauit,quod tribus, tria, & quatuor, & quinque,& ita de aliis in infinitum. nihil enim aliud eſt numerus,quàm acceptio pluriũ,quatenus in vnitate conueniunt, & ab illa pluries menſurantur. At vero & per idem principium poſt ſubnotiones cœpit anima imaginari. nam vbi per ſubnotiones plura vt plura & diſtincta cognouimus, ſi illa plura conſideremus, qualiter ſe habent in toto aliquo,in quo coniuncta ſunt,tunc dicimur imaginari. nihil enim aliud eſt imaginari, quàm plura vt plura recipere,& comparare ad id,in quo coniuncta ſunt, & videre, qualiter vnumquodque ſeſe in illo habeat: quę operatio poſt ſubnotionem natura fit. fieri autẽ in omnibus poteſt,in quibus plura eſſe coniuncta poſſunt, ſiue loco coniuncta fuerint,ſiue ſitu, ſiue forma,ſiue figura,ſiue actione,ſiue ordine,ſiue ſimilitudine, ſiue aliter coniuncta eſſe accidat: quod maximè oſtendunt mathematici, & architecti, & pictores, & qui artes exercent. mathematici enim & angulos,& lineas, & figuras exacte ſimul conſiderant,vt ſeſe habent: pictores vero & hominem, & hominis partes, & partium partes vſque ad minimas tenent, quo ordine,quo ſitu,

Animã numerare, & numerus quid ſit.

Imaginatio quid ſit, & quomodo fiat, & quanam anima imaginari dicatur.

rumpuntur tamen species corruptis prioribus spiritibus, quoniam in nouos, & recenter genitos sese propagant, & conseruant. verum id euenit, vt quanto magis absunt à primis, tanto in dies debiliores reddantur, ac demum sensim adeo impotentes fiant, vt senescentes quodammodo in nouos spiritus sese propagare nõ possint, nec iam mouere animam. si enim ab A spiritu species transeat in B, & ab hoc in C, & ab illo in D, & à D in E, validissima quidem est prima species, quæ est in A, valida item, quæ est in B, sed minus tamen, minus quoque quæ in C, & minus quæ in D, & adhuc minus cæteris quæ in E: quare tandem deuenitur ad tantã tenuitatem, vt in F, & in G, propagari nõ possint species senio suo confectæ, vnde postremo cum intereuntibus suis subiectis intereunt, nisi aliquæ per iteratas intellectiones reuiuiscant, & vires capiant. sic enim reiuuenescunt. De intellectione igitur quid sit, & quomodo, & per quæ fiat, & quæ sit prima & simplicissima intellectio, & quomodo reseruentur, situentúrque species, & perdurent, & consenescant, & pereãt, hactenus dictum sit. nunc de aliis dicamus quæ ab hac consequenter fiunt animæ operationes; prius tamen bene commodéque fieri arbitror, si non ea abutamur occasione, quæ pueri nostri musica præstari solet, vt per eam aliquantisper recreati, alacriores redeamus ad hos seueriores sermones. Significauit igitur Naugerius puero, vt aliquid caneret: qui temperata suauiter cythara, ita dulcissime cecinit.

Natalem Thelayra tuum lux craſtina reddet.
Craſtina lux mihi ſancta. tuos age Lucifer ortus
Profer, & Auroram propero dux euehe curru.
Euehe, ſed ſero tardus cede heſpere cælo,
Longa vt eat, fœlixque dies. lege lychnida Leuct.
Et viridem violis intexito amaracon albis.
Serta duo mihi necte: vnum quod poſtibus ipſe
Appendam Thelayra tuis, mea maxima dona
Nota tibi: aſt aliud, quod feſta luce laborum
Immunes decoret plena ad præſepia tauros.
Tu vulgo Veneríque palam formoſa videnda
Comptáque, ſed clam pulchra tuo, ſed compta Myconi
Incedes, tacitíſque Deam venerabere votis,
Vt mea tu, tuus ipſe vt ſim: Dea maxima votis
Annuet. at tu omnem Thelayra abrumpe pudorem
Tum, cum expectatum difflabit tibia cantum,
Ardentéſque ſono in choreas accendet amantes.
Tum dextram læuámque manus iungamus amicas,
Inuideántque omnes, neque enim te doctior vſquam
Vlla ſalit, non ipſa Iole, non nata Lycotæ.
Me vero quales in cælum tollere, ſaltus
Aſpicies Thelayra, modo & te flectere in orbem?
Et modo te contra ſtantem mira arte mouere
Ante retroque pedes, ſpatio nec cedere ab vno
Ipſa Venus cælo ridens ſpectabit ab alto.

De subnotione, intellectionis ſecunda operatione, quæ phantaſia primu opus aſcribitur, quid ſit, & quo modo fiat, & quod illius obiectum.

Hæc cum cecinißet puer, riſiſſemúſque omnes, Turrius ita rurſus ſermonem excepit. Nũc ô amici de ſubnotione proſequamur, qui natura ſecundus intellectionis eſt actus, & ante alios poſt ſenſum communem fit. voco autem ſubnotionem nunc eam cognitionem, qua ſub vno quodam apprehenſo multa alia ſimul cõ- [illegible] fuſo

fuſo quodam ordine ſeſe offerunt: ad quę conſequẽter mouetur anima, vnum poſt aliud ceu inſpectura.cõſtat enim in animali eſſe motum hunc , qui non eſt compoſitio , aut ratiocinatio,in qua veritas aut falſitas ſit,ſed ſimplex, & ſola repræſentatio vnius ſenſibilis poſt aliud.ſed neque etiam memoria eſt hęc operatio,tametſi memoriæ aſſimiletur,ſed natura,& tempore, & ratione prior memoria eſt, vt ſtatim oſtendemus.quapropter & de ipſa diligẽter quęrendum eſt,quoniam nihil aliud de illa hactenus determinatum video , vt par erat, & oportebat.propter quod & nouo vti vocabulo coacti fuimus,cum nullũ aliud huic operationi impoſitum videremus nomen. vnde ſubnotionem appellauimus.de quaſi quid ab Ariſtotele traditum eſt , videtur quidem communi Phantaſię nomine comprehendiſſe. multas enim operationes habet facultas illa , quę ab ipſo Phantaſia appellatur,inter quas prima illa videtur, quam nunc ſubnotionem voco. recte enim dicebat phantaſiam neque veram ex ſe eſſe,neque falſam, ſed multa veluti in theatro perſpicere:quo modo autem ad illa multa, de vno in aliud,feratur anima , ipſe quidem non planè dixit. quod nunc ſi inquiramus , non ab re fieri videtur Fit igitur operatio & hęc & motus ab anima inferiori ſtatim ſenſibilibus oblatis,interdum quidem ſenſu adhuc actu exiſtẽte.interdum poſt. quoniam enim ſenſibilia offeruntur animę eo pacto, quo ſunt in re , ſunt autem ſemper ferè per accidens vnum (vt dictum

Non vnam,ſed multas eſſe phãtaſiæ operationes,quarum vna ſubnotio dicitur.

Anima cognoſcẽs quomodo de vno in aliud in ipſo phãtaſiæ opere feratur.

ctum est) in quo multa coniuncta sunt, ceu in toto quodam: hinc fit, vt anima prius totum illud apprehendat, in quo & alia coniuncta offeruntur quidem, & simul apprehenduntur, sed veluti de longe, & confusa. mouetur ergo & ad illa, primo ad vnum, mox ad aliud, & aliud, iis semper prius oblatis, quę actu sunt magis, & valentius mouent. vt viso quidem nemore hoc primum ceu toto quodam, in quo & hę pinus, & hęc fagi inerant, non cessauit profecto anima, donec & has pinus, & has fagos nouisse voluit, & rursus hac fago spectata ceu toto quodam; in quo & truncus, & rami, & folia, & baccę continebantur, ad truncum & ramos, & folia, & baccas sese conuertit. & ita de aliis, quę coniuncta sunt. nō fecit autem motionem hanc sensus ipse per se, sed interior anima, quę simul cum sensu actu fit, & potentiam maiorem habet. signum cuius est, quòd idem fit motus, si & per duos sensus sensibilia offerantur, vt ignis calidus, & rubens: statim enim mouetur anima ad duo illa coniuncta, quod fieri non potest à sensu, cuius non est sensibilia alterius sensus diiudicare. Sicut autem subnotio fit sensu actu existente, ita & non existente idem fit reseruatis in anima speciebus, vt si viso nemore hoc accidisset statim discedere. Sed video vos (nisi fallor) tacite subdubitare, ac poscere quidnam sit motus iste animę de vno in aliud, quando dictum est non mouere se animam intelligendo; sed pati tantum. deinde si pręsentes sunt animæ species omnes, & vno in

Apta nemoris similitudo ad intelligēdam ipsā subnotionē.

Fit subnotio sensu existēte in actu, vel non existente.

Instatia.

puncto omnes (vt dictum est) cur vna magis mouet, quàm alia? aut si hæc forte magis mouet, quia potentior est, & magis actu, cur illa non semper mouet? & quomodo derelinquitur illa, subit autem alia, & mouet, quæ debilior fuerat? propter hæc igitur quædam sunt nobis recipienda, & supponenda. ac primum quidem quòd, licet species omnes præsentes animæ sint, & vno in puncto omnes, nõ tamen omnes æqualiter mouent, sed illæ prius, & fortius, quę actu sunt magis, quæ vero sunt actu magis, dictum est supra. Deinde & illud recipiendũ est, quòd ad faciendam intellectionem non sufficit præsentia specierum, sed requiritur & applicatio animæ, & intentio, propter quod sæpe nec illa, quæ præ oculis sunt, videmus, quòd intentionem nõ adhibemus. Ad hæc auté & illud prænotandum est, quòd sicuti ad oblatum & habitum bonum lętitia fit, ita ad oblatum quidem, non autem habitum, aut non bene habitum tristitia innascitur: ex tristitia autem hac consurgere appetitus solet ad prosequendum bonum oblatum, sed non plane habitum. ex his igitur ratio omnis pendet eorum, quæ vos arbitror dubitare. primum enim quod mouere se animã dicimus, nihil aliud est, quàm applicari ipsam atq; intendi ad vnum aliquid, non mouet autem anima sese, sed eius instrumenta mouẽtur recepta specie boni. dico autem instrumenta animæ spiritus ipsos, & neruos, ac membranas. omnia enim hæc in intẽtione animæ mouentur. spiritus quippe multi vniuntur, nerui &

Ad intellectionẽ quam necessaria sit, animæ applicatio, & intentio.

Anima, cum intelligit, non se mouet, sed eius instrumenta, speciebus in ea receptis.

& membranæ tenduntur, vnde & intentio dicta est, ac tandem virtus omnis, ac vis animæ ad vnum quoddam applicita, & intenta est: quare & hoc ipsum primo, & ante alia apprehendit,& noscit, tale autem est quod vt totum offertur.hoc enim maxime actu est. non mouet autem semper,quoniam parto illo, & noto, ac lætata anima in ipso nouus appetitus insurgit ad alia,quę oblata quidem,vt bona, non autem commode habita, & distincte, sed confuse, & veluti de longe, & per vmbram tristitiam pariunt,vnde appetitus innascitur ad ea etiam dignoscenda, quæ in toto illo vti coniuncta offeruntur. quare & ad illa applicatur.prius autem ad id quod inter illa magis actu est, mox ad aliud, & aliud donec aliquid eam distrahat, aut labore fessa desistat.per hunc ergo modum hęc animæ operatio conficitur, quam subnotionem vocauimus, in qua neque veritas est, neque falsitas, neque adhuc memoria est. fit autem modo in sensibilibus vnius generis, & vnius sensus, modo diuersi, in vniuersum autem fieri subnotio potest in iis omnibus, in quibus plura coniuncta esse solent,siue loco communi coniuncta sint,siue situ, siue figura, siue subiecto,siue actione, siue similitudine, siue aliter. à qua vero potentia fiat, vtrum à sensu communi, an alia potentia perfectiori si quæratis, ego quidem ab alia potentia fieri illi proxima, & perfectiori arbitror, illa scilicet quæ ab Aristotele phantasia dici videtur. ita autem fortasse opinandum est, quoniam natura videtur sem-

Subnotio quomodo fiat.

Quod sit subnotionis obiectum.

Subnotionis actus cuius potentiæ sit.

per à minus perfectis procedere ad perfectiora per certos gradus. primum igitur cum fecisset sensus imperfectissimos,& non nisi vnius generis capaces, mox perfectiorem potentiam constituit, quæ sensibilia omnium generum posset comprehendere,& non vltra valeret,post quam aliam adhuc perfectiorem ordinauit,quæ & ea posset quæ communis sensus, & præter ea etiam subnotiones exerceret.

De subnotione, secunda operatione phantasiæ, secundum quam anima cognoscens componit vel diuidit, quomodo fiat & quo pacto verum vel falsum in ea significari cõtingat affirmãdo, seu negãdo: & vtra prior sit, affirmatio, an negatio.

Sunt autem & aliæ operationes quæ subnotioni valde proximæ sunt,& quasi cum illa coniunctæ, de quibus ordine suo consequens est, vt agamus. nam quoniam intellectiuæ animæ finis est addiscere:assecuto autem fine semper lætitia fit:hinc accidit,vt quasi accenso discendi amore postquam subnotiones primas fecit, cupida quodammodo fiat discendi & alia,quæ illi non planè distincta offeruntur in illis multis,quę per primas subnotiones cognouit,quippe in iis offeruntur conuenientiæ, & differentiæ eorum:quare illa inter se comparans videt alia esse diuersa, alia similia : hoc autem quòd dico comparare non aliud est, quàm recipere quędam sub vno quodam modo,quo in re sunt. quæ enim diuersa sunt locis propriis, formis, figuris, magnitudinibus, actionibus, & aliis, quæ quidem anima recipit vt diuersa, iámque componere dicitur, & diuidere. diuidere quidem,cum quædam recipit, vt diuersa, componere vero cum quædam recipit, vt coniuncta & vnita.nihil enim prohibet,quę in aliquo diuisa sunt, in aliquo esse coniuncta. quæ enim locis

locis propriis diuisa sunt,& formis, & figuris, & situ, & actionibus, coniuncta esse possunt communibus locis, vt in theatro, in templo, in foro,in naui, & aliis. item & coniuncta similitudine, & actione, & subiecto, alia, & figura, & eiusmodi multis.hos ergo modos, quibus anima res concipit volentes nos voce significare,adiecimus in voce,est,& non est:per est,quidem affirmationem facientes, hoc est connotantes modum, quo anima concipit quædam, vt coniuncta, & vt vnum: per non est autem significantes modum, quo anima concipit quædam, vt diuersa. non enim in re est verbum illud est,aut non est, sed solum extrema in re sunt, & modus ille,quo concipiuntur ab anima, siue modus ille sit in re, siue non sit, appareat autem, qua de causa anima iam & vera dicitur, & falsa. vera quidem cum ita est in re, vt concipit, falsa autem, cum aliter concepit ac sit in re propter errorem, de quo mox dicemus.

Anima quomodo componit vel diuidit.

Affirmatio,& negatio quid sint

Anima quando vera,vel falsa dicatur.

Quæsiueritis autem fortasse vtra prior apud animam sit affirmatio ne, an negatio. videtur enim quibusdam affirmatio esse prior, quia negare vnum de altero non possumus,nisi prius illa vt duo cognita sint. si autem cognoscuntur vt duo, necesse est vtrumque cognosci prius, vt vnum: quare videtur anima prius dicere, hoc est vnum, & sic prius affirmationem facere. mox negationem, quòd hoc non est illud.

Num affirmatio sit ipsa negatione prior.

ſubnotionibus ſunt. vbi igitur poſt primas ſubnotiones didicit, compoſitiones,& diuiſiones facere, cœpit etiam numerare. ſicut enim primum quod cognouit,vt vnum per ſe ens recipit, ita & ſecundum vt per ſe vnum apprehendit,& tertium, & alia.quod igitur vnitate ſola metitur, vnum appellauit, quod duabus, duo vocauit,quod tribus, tria, & quatuor, & quinque,& ita de aliis in infinitum. nihil enim aliud eſt numerus,quàm acceptio pluriũ,quatenus in vnitate conueniunt, & ab illa pluries menſurantur. At vero & per idem principium poſt ſubnotiones cœpit anima imaginari.nam vbi per ſubnotiones plura vt plura & diſtincta cognouimus, ſi illa plura conſideremus, qualiter ſe habent in toto aliquo,in quo coniuncta ſunt,tunc dicimur imaginari.nihil enim aliud eſt imaginari, quàm plura vt plura recipere,& comparare ad id,in quo coniuncta ſunt, & videre, qualiter vnumquodque ſeſe in illo habeat: quę operatio poſt ſubnotionem natura fit.fieri autẽ in omnibus poteſt,in quibus plura eſſe coniuncta poſſunt, ſiue loco coniuncta fuerint,ſiue ſitu, ſiue forma,ſiue figura,ſiue actione,ſiue ordine,ſiue ſimilitudine, ſiue aliter coniuncta eſſe accidat: quod maximè oſtendunt mathematici, & architecti, & pictores, & qui artes exercent mathematici enim & angulos,& lineas, & figuras exacte ſimul conſiderant,vt ſeſe habent: pictores vero & hominem, & hominis partes, & partium partes vſque ad minimas tenent, quo ordine,quo ſitu,

Animã numerare,& numerus quid ſit.

Imaginatio quid ſit, & quomodo fiat, & quænam anima imaginari dicatur.

Hæc autem & alias multis actiones habet, inter quas & illa est, quæ memoria vocari solet. de qua diligenter agendum iã est,& videndum, quo pacto differat à subnotione non est autem memorari idẽ, quod reseruare species, tametsi non fiat memoria nisi reseruatis speciebus. in reseruatione enim specierum per se nulla intellectio fit,at in memoria, reintellectio quædam fit eius quod prius etiam intellexeramus. Fit autem reintellectio hæc, occasione cuiusdam, quod aliàs obseruauimus cũ eo coniunctum, quod reintelligitur,comparauimúsque inter se,vt coniuncta,quare quoniam species solet rem,& coniuncta referre cum re, inde fit vt occasione aliqua oblato vno repræsentetur & aliud. vt viso Dionis famulo recordatio fit & Dionis, quos aliàs comparauimus in relatione serui & domini: quin & aliorum etiam recordamur,quæ cum Dione fuere coniuncta, vt quòd heri in porticu deambulabat, & cum quo,& quæ dicta fuere,& reliqua. Similiter & visa picea illa, quæ istic est,recordati fuimus & illius quàm olim vidimus in hortis doctissimi viri Petri Bembi in agro Patauino, prope Nonianum ad villam Botiá,de quo fortasse dubiũ esse potest,quo modo fiat, quoniam hæc picea nunquam comparata fuit vt coniuncta cum Bembi picea. nihil autem refert,si hæc nuper visa comparata non fuit,dum modo forma coniuncta ipsa fuerit. cum forma enim nunc oblata coniuncta est & illa,quæ apud Bembum in Noniano agro aliàs fuit cogni

De memorandi & reminiscendi actu, quid nam sint, & quomodo fiant, & illorum à subnotione discrimine.

gnita: quare ex noua hac occasione recordatio facta est & alterius. Videtur autem fortasse vobis & subnotio, de qua nuper diximus, esse memoria quędam, quoniam & illa fit ad prius nota, quę reintelliguntur distinctius occasione illius totius, in quo coniuncta, & confusa erant: sed certe differentia multa est inter eam, quam subnotioné vocauimus, & memoriam. memoria enim interiectionem quandam temporis poscere videtur, subnotio autem fit statim ad coniuncta confusa, quippe cum sensu etiam actu existente fieri possit. pręterea subnotio ad prius nota fit, sed confuse nota, memoria vero potest inter distincte cognità fieri, immo in memoria pręsupponitur comparatio quędam inter distincte prius cognita. videtur etiá memoria proprie fieri inter ea, quę prius nota per subnotionem fuere. quamobrem & tempore, & natura, & ratione videtur memoria à subnotione differre. illud tamen non nesciendum est, interdum, dum memoramur offerri quædam vti confusa, & per vmbram, ad quę distincte cognoscéda mouetur anima, qui motus non proprie memoria, sed subnotio est. nihil enim prohibet cum memoria quandoque commisceri subnotionem, sicuti cum distincte cognitis possunt sępe quędam coniungi confuse oblata, aut etiam dubia. si igitur ea cõfuse oblata, aut dubia distinctius cognoscamus sine discursu, subnotio sola fit. si vero per discursum cognoscamus, nec subnotio dicitur, nec proprie recordatio, sed reminiscétia, quippe

Memoria tépore, natura, & ratione à subnotione diuersa est, & si nonnũquam ei admisceatur.

Reminiscentia quid sit, & qua reminisci dicamur.

pe

pe ea quæ aliàs in memoria seruauimus, cum reintelliguntur occasione aliqua, vel promptissima sunt, & apta statim mouere animam, vel iam quodammodo è memoria decidere, & indigent quadam peruestigatione: vel & si non promptissima sint, non tamen multa peruestigatione indigent, sed solum intenta applicatione. quæ ergo promptissima sunt, & statim sese offerunt, vt aliàs collata cum illo quod occasionem præbet, memoriam facere dicũtur: quæ vero indigent perscrutatione, & discursu quodam, reminiscentiam. at illa quæ solam intentam applicationem poscant, subnotionem: vt in exemplo piceæ visæ apud Bembum in Noniano, ex hac quidem quæ istic est recordati fuimus & illius, quoniam promptissima in memoria nostra fuerat. Si vero velimus recordari, quo tempore visa fuit, non possumus quidem, nisi ex discursu quodam, quoniam penè è memoria tempus id decidit: quare recordati, quod nos rosa plurima coronauimus: rosa autem non nisi vere prouenit, hinc reminiscentiam fecimus, quod vere visa fuit. reminisci enim dicimur id, quod de nouo per inquisitionem addiscimus, aliàs quidem notum, sed iam è memoria delapsum. Quòd si velimus etiam eorum recordari, qui affuere, quoniam id non admodum promptum est, videmus tamen quasi in confuso, sic quidem solam intentionem, & applicationem ad confuse oblata facientes per subnotionem recordabimur, & hunc Naugerium illic affuisse, & hunc Fracastorium, & M. Antonium

Memoria quid sit, hinc colligere potes.

nium

nium Turrium fratrem & alios. Est igitur subnotio quatenus confuse oblata vnum post alium noscimus, item recordatio vero quatenus illi idem alias distincta cogniti fuerant, & collati loco, & actione. quid igitur subnotio sit, & quomodo fiat, & quid componere, & diuidere, & numerare, & imaginari, & memorari, hoc pacto pro tempore dictum sit.

Quomodo intelligi debeat phantasiam neque veram, neque falsam esse.

Nunc à qua potentia hæc omnia fiant, & quæ sint in his differentiæ tum hominis, & reliquorum animalium, tum hominum inter se, inquirendum est. In primis igitur nõ hæc à communi sensu fieri videntur mihi propter dictam superius rationem, quòd natura à simplicioribus semper procedit: quare ab ea fieri potentia omnia hæc, quæ cõmuni nomine Phantasia appellatur, quam Aristoteles motũ à sensu in actu factum dicit, hoc est à sensibilib. à sensu decisis. nam certe motus, qui primus in animam fit postquam sensus actu facti sunt, prędictas operationes facit. quod vero dicit ipse phantasiam neque veram, neque falsam esse, intelligendum est per se, & necessario. subnotio enim, quæ prima phantasia est, neque vera, neque falsa est. Quòd vero eadem quoque potentia, quæ subnotiones operatur, componat etiam & diuidat, & imaginetur, & numeret, & recordetur, manifestum esse potest ex eo, quòd pene coniunctæ inuicem sunt operationes hæ.

Visus plures rerũ differentias no-

Videntur autem & animalia reliqua easdem has operationes facere, & phantasia sua agi: verum omnia confuse quodammodo exercent

cent, si ad hominem comparentur, & non in omnibus, in quibus homo. in vniuersum autem animalia omnia facilius & certius prædicta obeunt in iis, quæ per sensum visus cognoscuntur, quàm per alios sensus: quoniam visus longe plura alia ostendit, quàm alij sensus, & magis distincte. si quidem & loca, & figuras, & motus, & actiones, & propinqua, & remota vsque ad cœlum monstrat, & alia multa, quæ alij sensus non monstrant. Quod si auditus videtur fortasse multa docere, hoc quidem non per se facit, sed beneficio visus adiutus. Propter hanc causam facilius est & subnotiones facere, & compositiones, & diuisiones, & imaginationes, & recordationes, in iis, quæ loco coniuncta sunt, quàm in iis, quæ subiecto, & aliis. Loca enim maxime visu cognoscimus, & quæ in illis sunt, & eorum formas, & figuras, & actiones, & alia. vnde & pueri, & plebs de iis maxime loquuntur, quæ coniuncta locis viderunt. quinimmo & inter animalia multa è brutis sunt, quæ melius recordantur locorum, quàm homo: qua in re miraculum præbent canes & equi, viam aliquam semel aut iterum emensi. inter homines quoque, qui brutis vicini sunt, hac locorum memoria plurimum valent. Famulus esse solebat mihi, dum Turrianus pater in Academia Patauini primum Suggestus locum obtineret, qui cum paulo supra bestiam foret, tamen, si aut equitare, aut nauigare, aut aliter proficisci contigisset, omnium ordine viarum, diuerticulorum, domorum mira quadam recor-

bis ostendit, quã cæteri sensus: non auditus, quia non per se, sed beneficio visus adiutus, ad disciplinas plurimũ valet.

Loco coniũcta facilius imaginamur ac recordamur his quæ subiecto, & aliis coniuncta sunt.

Multa è brutis melius recordãtur locorum, quã homo, & inter homines qui brutis vicini sunt.

datio

datione pollebat. quod ego puer adhuc, quasi indignans, quod homo morio mihi adeo præstaret, solebam apud Hieronymum Turrianum patrem meum dolere. At ille subridens, Tace solebat dicere, quoniam hic bestiam sapit.

Quæ vero subiecto coniuncta sunt, non facile est à subiecto distinguere, & inter se: tũ quòd sæpe pluribus sensibus indigemus, tum quòd subiectum esse ab accidente distinctum non cognoscimus, nisi multo post. quæ vero similitudine sunt coniuncta, in multis quidem facile est subnotiones & alia facere, in multis vero nõ facile, quoniam similitudinum quædam patentiores sunt, quædam latentiores, & aliæ sunt in substantia, aliæ in accidentibus, aliæ in causis, aliæ in effectibus, vnde & transumptiones & epitheta sumuntur quæ vero tempore sunt coniuncta, nihil prohibet & bruta etiam cognoscere, sed confuse admodum, quoniam nec tempus cognoscunt, nisi confusa quadam notitia in motu quorundam. quæ autem horis, diebus, annis coniuncta sunt, solus homo potest cognoscere.

Horis, diebus & annis cõiuncta solus homo cognoscit ac memoratur.

Inter homines porrò alij subtiliter, prompte, ordinate subnotiones & alia obeunt: alij ruditer, & segniter, & inordinate: & hi bene in vno sensu, male in alio: alij bene in vno genere rerum, alij in alio. horum omnium causæ in vniuersum duæ sunt, vna principalis, alia subsequens. principalis est mala dispositio, vel bona sensuum, & potentiæ illius, quæ intelligit, quæ bona, vel mala dispositio consistit in bona, vel mala

mala complexione, vel compositione organi, & mensura spirituum: qui calor naturalis dici solet. ex quo sequitur & alia, quæ mox causa est bene vel male obeundi prædictas operationes. est autem vel voluptas, vel displicentia obeundi, qui enim bonam dispositionem habent tẽperaturæ, & compositionis, & calorem naturalem idoneum, vel simpliciter, vel in aliquo sensu, etiam cum voluptate operantur, quia valent assequi. tales autẽ prædicta exercent prõpte, & subtiliter, & ordinate, vel simpliciter, vel in eo, in quo bene dispositi sunt. quippe nascimur omnes ad certa inclinati, quæ & inti, & cum voluptate facimus. qua de causa auari circa pecuniam incredibili quadá industria & subnotiones, & imaginationes, & enumerationes, & memorias exercent, ad reliqua alioqui rudes: alij circa amores, alij circa lusus, alij circa philosophiam, & ita in aliis. contra vero, qui prauam habent dispositionem, & calorem non naturaliter se habentem, vel simpliciter, vel in aliquo, ij vel non possunt obire prædictas actiones, vel perperam obeunt, præcipue quibus calor est multus quidem, sed extraneus circa sedem animæ: similes enim ebriis sunt. quare sine vlla voluptate omnia peragunt, immo cum labore, & displicentia. vnde nec attentionem adhibent, & omnia praue exercent. Sunt tamen nonnulli, qui attentionem non adhibent, & propterea sæpe rudes circa quædam videntur, non quia male dispositi sint, sed quia quædam vel contemnunt, vel melioribus in

Hominũ nonnulli imaginãtur, & memorãtur, aliqua potius, quã alia, variis complexionibus affectis & ad diuersa inclinati

intenti diuertuntur ad alia.ſed de his velle minutiſſime dicere,infiniti laboris eſſet.quare ita in vniuerſum dictum ſit.

Cur ſæpius repetita ſic firma in memoria remaneāt, vt æterna videantur nonnulla vel familiariſſima ac ſæpius dicta difficile memoremur:quædam nec cogitata, aut opinata,in memoria ſuperant

Circa memoriam tamen quędam videntur quæſitu digna. ac primum qui fiat, vt ſępius repetita adeo firma in memoria figantur,vt ęterna quodammodo fiant. Deinde cur accidat nobis ſępe volentibus,vt quędam, vel familiariſſima,& millies dicta nō poſſimus ad memoriam reducere, & nominare:quandoque vero nonnulla ſubeant in memoriam, quę nūquam opinati eſſemus,quorum nulla apud nos conſideratio fuit.

Quòd igitur ſępius repetita valde memorię inſideant,manifeſtum eſt omnibus. quid vero acquirat repetita ſpecies in intellectu,non ſolum manifeſtum non eſt, ſed valde occultum videtur.ſi enim ſpecies (vt diximus) omnes ſimul ſunt, & vno in puncto omnes,quidnā acquirere poteſt illa,quę centies repetita eſt? non enim intenſior per ſe ipſa fit, quanquam animam millies moueat.relatio enim quędam eſt, quod intelligere dicimus,ſiquidem nihil aliud eſt,quàm repręſentatio quędam. igitur quanquam millies repręſentet, non tamen propter hoc videtur intenſior per ſe fieri. quare,ſi non intenditur per ſe, quidnam per Deos acquirit, vt adeo ęterna in memoria reddatur?

Species ſæpius repetita potentior cum fiat, diutius in memoria retinetur.

Fortaſſe igitur (vt opinor) dicendum eſt repetitam ſpeciem, tametſi forte nullo alio immutetur, hoc tamen magnum,& pręcipuum acquirere,quòd in pluribus coniunctis poten-

tior

tior fit, diximus enim ſpeciem cum modis ſuis, & coniunctis reſeruari. quam ob cauſam, quoties iteratur, & repetitur, toties eadem reſeruatur cum iis coniunctis, cum quibus intellectiones fecit. coniuncta vero dictum eſt, vnum referre aliud, & repræſentare conſueuiſſe. quocirca, quæ in pluribus coniunctis eſt ſpecies, ea promptior eſt, vt intellectum moueat, & memoriam faciat, ac maxime reſeruetur. vt ſi quis heri Dionem vidit in porticu diſputantem hodie in foro orantem videat, cras nauigantem, tunc quidem accidit Dionis ſpeciem valde pręſenté in anima eſſe. reſeruata enim prima die fuit cum ſuis coniunctis, tempore ſcilicet, loco, actione, habitu & aliis ſimiliter & die ſecũda reſeruata fuit cum ſuis coniunctis, ac ſimiliter tertia. Igitur, ſicut ex prima die & coniunctis poteſt quis Dionis reminiſci, ita ex ſecunda, ita ex tertia, & aliis poteſt. quam ob rem Dionis ſpecies in valde multis potentior eſt, à quibus poſſit ad memoriã deferri. qua de cauſa & vniuerſalia maxime nota eſſe conſueuere. hominis enim ſpecies, ſi non ex Socrate in animam peruenit, at ex Platone, & Callya, & aliis multis acceſſit. quòd ſi de aliquo memoria pereat, at perſtat tamẽ ex aliis multis. De vniuerſalibus tamẽ poſtea dicemus, quomodo & magis nota & minus nota eſſe poſſint, quàm particularia. hoc ergo primum acquirere repetitam ſpeciem cenſendum eſt. Fortaſſe autem & ſecundum ſeipſam intendi opinandũ eſt duo enim in ſpecie repetita ſunt: alterũ, quòd ipſa

Vniuerſalia sũt maxime nota.

Species ſæpius repetita vnde quod qualitas intendi poteſt.

C ſe

ſecundum ſe qualitas quædam eſt, ſecundum quam ens per ſe eſt,& abſolutum:alterum vero eſt eſſe,quod habet, quatenus repræſentatiua eſt,ſecũdùm quod relatiuum quoddam eſt; quatenus igitur qualitas quædam eſt, & abſolutum ens, eatenus intendipoteſt ſæpius repetita.ſicut enim ex duobus luminibus vnum fit lumen intenſius,ita ex duabus, & tribus, & decem ſpeciebus vna intenſior fit, intenſior autem facta, & in plures ſpiritus diffunditnr, & profundius figitur.

Familiariſsima difficile memoramur, & nominamus ex ipſa eius, quod occurrit, ſimilitudine.

Quo autem pacto fiat, vt ſæpe non poſſimus notiſſimorum, & familiarium recordari, ego hac de cauſa arbitror euenire,quod eo tempore alia quædam ſeſe offeruntur nobis, quæ ſimilitudinem aliquá habeát cum eo,quod quęrimus.aliqua enim conueniunt in nomine, vel in principio,vel fine, alia conueniunt in perſona, vel figura, vel moribus,vel aliter.ergo volentibus nobis familiare aliquod, & notiſſimum nomen proferre,fit quidem ſæpe, vt non hoc quod quærimus,occurrat, ſed aliud,quod conuenientiam habet cum familiari vel in principio, vel fine,vel medio. Cur autem hoc aliud minus familiare prius occurrat,quàm id, quod notiſſimum eſt,& magis familiare,ſi quęratis,dicendum (vt mih videtur) in eiuſmodi caſibus occurrere prius ipſam conuenientiam, in qua conuenit vtrumque, ſub qua per inaduertentiam quandam interdum occurrit conſequenter minus familiare: quod cum videamus non eſſe illud, quod quærimus,confunditur

tur paulisper anima, ex quo etiam magis obliuiscitur quæsiti nominis. quòd enim cum confunditur anima, confundatur etiam memoria, ostendunt verecundia, & timor. sæpissime enim ob hæc obliuiscimur, & compositas orationes, & verba. Heri volenti mihi proferre Dorotheæ nomen alioquin mihi notissimũ, & millies prolatum, accidit tamen, vt nunquam inuenire potuerim, sed modo Theodora occurrebat, modo Timothea: quæ nomina in parte conueniẽtiam habẽt cum Dorothea. cuius rei causa primum fuit, quòd per inaduertentiam (vt accidit) non comparaueram partes nominis quæsiti in ordine suo, ita vt Doro præcederet, Thea vero sequeretur: sed modo occurrebat, quod cum Thea conuenientiam habebat vt Timothea, modo, quod conueniebat cum Doro, & cum Thea, sed peruerso ordine Theodora. in qua perplexione ita mens confusa manebat, vt nunquam fuerim recordatus quæsiti nominis; nisi tum cum sublata confusione me etiam nolente occurrerit Dorotheæ nomen.

Animã confusa confundi & memoriam verecũdia ac timor ostẽdunt.

Quo autem modo quædam sæpe in mentem veniant, quæ nunquam opinati essemus, cum neque de iis per multum temporis cogitauissemus; causa est aliqua latens similitudo, quę casu aliquo tunc occurrit, sub qua memoria fit coniunctorum, quanquam antiquissima fuerint. quæ autem sit latens illa similitudo, quæ hasce memorias excitet, difficile certe est diiudicare, adeo multa sunt, quæ apud animam obuersantur, vt paret in somnis, & ęgritudinibus,

Inopinata, ac minus cogitata in mentem sæpe magis veniunt ex latenti quadam similitudine.

C 2 pro

propter quæ ſæpe eorum etiam reminiſcimur, quæ pueri egimus. ac de primis phantaſiæ operationibus ita pro tempore dictum ſit. Nunc ſequitur, vt perquiramus, quomodo ea cognita ſint, quæ ſpeciebus carent, & quid ſit abſtrahere, & fingere, & quomodo ſeparet anima, quæ coniuncta ſunt, & coniungat, quæ ſeparata, & demum quid ſit vniuerſale, & quomodo fiat.

Quanam & quomodo per alienam, vel propriã ſpeciem intelligamus.

Quomodo item diuiſa vt coniũcta & coniuncta, vt diuiſa intellectus intelligat.

Quòd igitur nõ omnia proprias habeant ſpecies, dictum eſt prius. videntur enim ſolum illa habere ſpecies, quæ accidentia vocantur, & per ſe mouere ſenſus poſſint, calor, frigus, humor, ſiccitas, ſonus, lux, color, odor, ſapor. durum vero & molle, aſperum, lene, rarũ, denſum modi dictorum ſunt: modi quoque sũt figura, & quátitas, & alia his coniuncta, quæ per ſe non cognoſcuntur, ſed cum aliis. ſunt igitur quædam, quæ nec proprias habẽt ſpecies, nec coniuncta ſunt cũ habentibus, quædam vero non habent per ſe ſpecies, ſed tamen coniuncta ſunt cũ habentibus, & modi eorum ſunt. quæ ergo nullo pacto ſpecies habent, neque coniuncta ſunt cũ habẽtibus, omnia cognita ſunt per alienas ſpecies, per ſimilitudinẽ vel diſſimilitudinem aliorum, quæ quidem primum conceptu quodam generali concipiuntur aut entis, aut rei, mox attribuentes iis quædam ſimilia aut diſſimilia reperta in aliis, intelligentiam illorum facimus. ita Deũ & alia immaterialia cognouimus, ita & ſubſtantiam ipſam. ſiquidẽ ſcientes nos, quid ſit cauſa, quid primũ, quid motor, quid corporeũ, vocauimus quidẽ Deũ, quod eſſet cauſa prima, &

Deum & immaterialia quomodo per aliã ſpeciem cognoſcamus.

& primus motor,& incorporeum. alia vero separata cognouimus, incorporea quædã concipientes, verum non primas causas, sed secũdas. substantiam autem, sciẽtes, quid sit esse in alio, & non esse, ac vidẽtes oportere nos aut in infinitum ire, aut perueniendum ad aliquid, quod non in alio esset, sed per se subsisteret. hoc ergo substantiã appellauimus. omnia igitur hæc per alienas species intelleximus. motus autẽ cognitus fuit ex loci mutatione. Dione enim recedẽte à priore loco, & rursus ex alio, & alio, hanc quidem successionem continuam motũ vocauimus. non enim aliud est motus, quàm modus quo aliquid intelligitur successiue aliter & aliter se habere in loco. Tẽpus quoque simili modo ab anima cõprehensum fuit ex cognitione motus. partes enim motus comparans ipsa, & mensurans videt hanc quidem esse, illã vero nõ esse, fuisse autem continuatã cum ea, quæ est, aliã vero nec esse, nec fuisse, fore autẽ, vt quandoque & illa sit: quare illam quidẽ, quæ esset, præsentẽ vocauit, quæ vero fuisset, præteritam dixit, reliquam vero futurã. Neque tempus autẽ, neque motus, quatenus continui sunt, & partes habent, esse vidẽtur nisi in anima, quod vere de ipsis extra animã est, instans dicitur, & hic siue ibi. Quæretis autem fortasse, quomodo futurũ cognosci potuit, quoniã, quod non est, nõ videtur posse intelligi. ad quod dicendũ cognitum fuisse futurum ex similitudine præteriti, quoniam partes pręteriti comparans anima vidit quasdam ita se habuisse, vt, cùm prius non

Motum ex ipsa loci mutatione, & tempus secundũ omnes sui partes ex motu quomodo cognoscamus.

Tempus & motus esse habent tantum in animaquo continua quadam sunt.

Futurũ ex præteriti similitudine cognoscimus.

essent,mox præsentes & ipsæ factæ sint, ex qua similitudine videt ita fore in reliquo motu. nō igitur ex specie propria cognitū fuit futurum, sed ex similitudine.

Quæ coniuncta intellectus separare valeat, & quæ diuisa coniūgere.

Potest autem anima, & quæ coniuncta sunt, separare, & quæ separata, coniungere. verum, cum alia loco coniuncta sint,alia situ,alia ordine,alia similitudine, alia subiecto, alia tempore, alia aliis, facile quidem est, quæ loco communi coniuncta sunt,separare, hoc est recipere vt diuisa:quoniam locis propriis seiuncta sunt, & formis,& figuris,& aliis. & in vniuersum autem, quæ essentiis & formis diuisa sunt per se, quocunque alio modo sint coniuncta,non difficile est separare,vt album, & nigrum,& odor, & sapor,& lux,& sonus:at,quæ vnum sunt cum subiecto, non adeo facile est diuidere, & seorsum à substantia intelligere. Locum tamen à subiecto seiunxit anima, videns subiectū mutatum loco: vt si Dion mutasset locum, tum quidem Dionis species illum dupliciter repræsentat, & cum loco priori, & sine ipso. quare iam anima intelligit Dionem & sine loco priori,& locum sine Dione.quare illa,vt duo & diuersa intelligit. similiter autem, & quod Vbi vocant, separauit à subiecto. differt autem vbi à loco, quanquam interdum & ipsum vbi vocetur locus, quòd locus proprie est superficies ambientis,sed mobilis,vt aeris,aut aquæ, & similium, quæ immoto subiecto locato mutari potest: at ipsum vbi superficies est ambientis corporis,inquantum corpus, quæ immutabilis

per

per se est, & penes hanc motus attenditur rei, quæ moueri dicitur. non enim moueri dicitur columna, eo, quòd aer circundans mouetur, sed tum solum moueri dicitur, cum ipsa vbi mutat, & aliter atque aliter se habet successiue secundum diuersa vbi. separat igitur & hæc anima, intelligens rem sine ipsis, & ipsa sine Dione. Similiter, & si de albo fiat niger, & de calido frigidus, & de quiescente moueatur. omnia enim hæc & coniuncta intelligit, & separata.

Potest etiam, quæ separata sunt, vt coniuncta recipere ex similitudine eorum, quæ prius coniuncta vidit, mox separauit. ex hac enim similitudine voluptate quadam permota imaginatur, quæ separata recipit vti coniuncta, vel loco, vel subiecto, vel aliter. quare & chimeras, centauros sibi fabricat, & hortos, & palatia, & demum poeta fit. Habet autem fortasse dubitationem vtrum & bruta similiter imaginari possint, & coniungere, quæ separata sunt. ac quidem arbitror & illa consimiles quasdam imaginationes sibi facere. nam lupi & stabula imaginantur, & in iis oues, & canes, & custodes: quin & somniant, & terrentur ab iis, quæ non sunt.

Bruta etiam possunt separata coniungere.

Sed iam tempus est vt de ipso vniuersali dicamus, quid sit, & quomodo fiat: quod video à vobis expectari. sed nescio certe, consultiúsne sit negocium hoc silentio inuoluere, an magis vt puto à vobis desiderari) audacter prosequi. nam profecto, sed prosequamur, videtur quidé non posse fieri sine iniuria multorum, & sine

Quonam modo, & à qua potentia fiat ipsum vniuersale, tum ex aliorum, tum ex propria sententia.

Quæ sité ex vniuersa.

lib. fiant nobis prius nota, an qua minus, an qua magis vniuersalia sunt.

nota temeritatis cuiusdam. siquidē omnes ferè, qui de vniuersali scripsere, & ipse etiam Arist. (vt apparet) videntur aliter existimasse de vniuersali, ac nos in pręsenti opinamur, & dicturi sumus. Verum enimuero hoc sacro in loco Diis syluæ huius præsentibus, liceat nobis, quæ existimamus, proferre; quæ si à vobis fuerint approbata, exeant etiam foras, sin vero fuerint non planè accepta, has inter arbores & nemora iaceant abscondita, ad iudicium bonorum Deorum, qui isthic habitant.

Vniuersale non fit ab extrinseco quodā intellectu ex ipsis phātasmatib. opere quodam abstractionis.

Videntur igitur ô amici omnes ferè, qui sese è peripatheti philosophos faciunt, separatum quendam intellectum inducere, quem agentem vocant, à quo fiat vniuersale. facultatem enim illi attribuunt è sensibilibus rerum simulachris (quæ Phantasmata appellant) simplex ipsum vniuersale, & puram ideam extrahere: quæ non hoc, non illud, sed simplicem ipsam naturam repræsentat, denudatam ab omnibus iis, quæ cum singulari coniuncta erat. atque hoc intelligibile iam vocant, cum prius sensibile tantum foret. qua de re diligenter considerandum est. si enim per nos ipsos absque vllo separato intellectu possimus vniuersale facere, bene erit abstractum illum intellectum labore hoc leuare, qui extra nos existens sat fœlix se ipso est, & nostras operationes à nobis fieri sinit.

Impugnatio istis validā con-

Quoniam igitur dicunt extrinsecum hunc intellectum ex sensibilium rerum simulachris extrahere ipsum vniuersale, percunctari eos li-

cet

cet, quidnam ſit hoc, quod extrahere dicunt. nam alterum duorum videntur mihi poſſe dicere. vnum eſt, quòd intellectus ille ſpeciem quandam nouam efficiat ex illo ſimulachro, quæ nata ſit ſolum vniuerſale repræſentare: alterum eſt, quòd nulla ſpecies noua fiat, ſed tamen phantaſma, in quo includitur natura vniuerſalis, de re vniuerſaliter tantum repræſentet illi intellectui, qui de ſe abſtractus eſt, & materiale nullum poteſt recipere. Si igitur intellectus ille nouam quandam ſpeciem efficit, quæ vniuerſale referat, monſtrum profecto audire mihi videor, ſeparatam ſcilicet ſubſtantiam ſpecies facere: quando obiecta ſunt. quæ ſpecies faciunt vtpote imagines ſuas. quòd ſi intellectus ille non facit ſpeciem nouam, ſed tamen non intelligit, niſi quam phantaſma naturam de vniuerſalem includit, illámque recipit ſine iis, quæ ſingulare comitantur, tunc quidem quærendum eſt, quomodo id fiat: nunquid quòd intellectus ille mutet phãtaſma ab eo, quod erat, an non mutet. ſiquidem enim nõ immutat, nec quicquam in ipſum facit, non video, quomodo ipſum idem manens nõ eodem modo repræſentet: at vero ſi ipſum immutant, dicant per Deos, quænam actio illa ſit. nam ij dicant (vt quidam aiunt) irradiare intellectum illum ſuper phantaſma, & denudare ipſum à conditionibus ſingularium, metaphorica quidem & poetica iſthæc videntur, & ſi poeta aliquis ita dicat.

tra quosdam minus recte sẽtientes de vniversalis productione ab extrinseco intellectu

Ollis diuina ſuper mens

Aſtat

Astat, magna, micans: cuius radiata nitore,
Quæ fuerant obscura prius simulachra, repente
Fiunt coram anima, claraque in luce refulgent.
Non aliter, quàm quæ cæca sub nocte tenentur,
Si feriat rutilum Solis iubar, omnia late
Splendescunt, pulchraque petunt in luce videri.

Si ita inquam poeta dixerit, laudabimus quidem ipsum, philosophum autem non laudabimus, quoniam neque lucet separatus intellectus, neque intelligo, quid sit radiare, & denudare phantasma, quòd si dicatur nihil fieri nouũ ab illo intellectu in phantasma, neque immutari, non repræsentare tamen ipsum illi intellectui, sicut Socrati, & Platoni, sed vniuersaliter tantum propter naturam intellectus abstractam, cui non repræsentat phantasma nisi quam naturam simplicem, & vniuersalem includit, equidem sic ergo non video, qui ad Socratem, & ad Platonem faciat ræpresentatio illa, quæ abstracto intellectui fit, si Socrati, & Platoni singulare ipsum repræsentatur. adde quòd miraculum magnum videtur phantasma in alio existens, vt in Socrate, repræsentare tamen extrinseco intellectui vtiliter: primũ quòd separatæ hæ substantiæ per se, & per essentias suas intelligunt, non per species, & per phantasmata: deinde quòd nec species vlla potest repræsentare nisi illi, in quo est. non sunt autem phantasmata in abstracto intellectu, sed in Socrate, & Platone, & Callya. Porro maius quoque miraculum videbitur, si dicatur intellectionem abstracti intellectus communicari

So-

Socrati,& Platoni, quo & ipsi vniuersale intelligant.non enim apparet modus,per quem fieri possit hæc communicatio. propter hæc igitur,& alia multa, quæ præterimus sinentes valere intellectum hunc abstractũ, & se ipso gaudere, perquiremus nos,an per eum, qui in nobis est,intellectum & fieri & cognosci possit vniuersale.ad quod fores quodammodo aperuimus paulo ante cum ostenderemus animá posse separare, quæ coniuncta sunt. nunc interna magis & penetralia sunt adeunda.

Vniuersale longa intellectus in subnotionibus cõpositionibus,& separationibus exercitatione fit.

Supponẽtes igitur illa omnia,quæ dicta sunt constituamus non fieri vniuersalia à nobis statim enatis,sed non nisi multo post,& adultioribus factis, & exercitatis in subnotionibus,& compositionibus,& separationibus coniunctorum:quod signum esse potest non fieri vniuersale ab intellectu abstracto:si enim ab ipso fieret,vtique & in infantibus fieret.in quibus iam phantasmata sunt.

Fit autem (nisi fallor) vniuersale per hunc modum in nobis. visa , exempli gratia , niue, multa quidem cum ea (vt diximus) coniuncta sunt,albedo, figura,locus,situs, & alia,ex hoc igitur singulari impossibile est extrahi vniuersale,si hoc apud animam est primum vniuersale futurum,ante quod nullum aliud est factum. quare necesse est & aliud simile singulare videri ab ipsa. sit ergo hoc,lac. Iam igitur & nix, & lac in anima sunt, & hinc principium est quoddam ad vniuersale albedinis. nam statim , vbi post cognitionem niuis oblatum est

lac

lac cum ſuis coniunctis, recordatio ſtatim fit & niuis, & coniunctorum cum niue. apprehendit ergo illa duo anima,& vt duo, ac diuerſa,& vt vnum hoc eſt ſimilia.dictum eſt enim ſupra, quomodo hæc fiant. rurſus igitur appetitu noſcendi illam mouente videt ea , in quibus differunt,quòd locis,quòd formis,& figuris differant:tum videt & id, quo cõueniunt:atque hoc videt eſſe ſine lacte, quia eſt in niue diuerſa à lacte, ac etiam videt eſſe ſine niue , quia eſt in lacte.Deinde videt eſſe ſine loco niuis,quia eſt in loco lactis, tum & eſſe ſine loco lactis , quia eſt in loco niuis:ſimiliter & eſſe ſine figura niuis,quia eſt in figura lactis,& etiam ſine figura lactis,quia eſt in figura niuis:ac breuiter videt eſſe ſine coniunctis cum niue, quia eſt in coniunctis cum lacte,quæ diuerſa ſunt : necnon & ſine coniunctis cum lacte,quia eſt cum cõiunctis cum niue. quapropter ſpecies albedinis iam in intellectu eſt multis modis. primum enim in niue, & coniunctis cum niue: deinde & in lacte,& coniunctis cum lacte:& ſine niue in lacte,& ſine lacte in niue : mox & ſine coniunctis cum niue, & ſimiliter ſine coniunctis cum lacte.ſeparata igitur iam eſt , & recipitur natura albedinis,cum per ſe repræſentetur quidem ipſa & ſine niue,& ſine lacte,& ſine coniunctis eorum. quòd ſi & alia quoque alba videamus, aut etiam imaginemur, ceruſſam, parietem,& alia,in omnibus quidem conſimilis conſideratio fiet , quòd natura illa & in omnibus eſt, & ſine quolibet. quapropter tandem ſpecies albedi

bedi

bedinis repræsentat vnum quoddam in multis, & per se, sine vnoquoque illorum, atque hoc est, quod vniuersale appellamus, quod vnum in se est, & sine qualibet parte eorum in quibus est. primum igitur vniuersale, quod à nobis fit, non sine quadam difficultate, & animæ inquisitione perficitur. vbi vero vnum, aut duo, aut tria confecta sunt, tum tanta promptitudine reliqua fiunt, vt etiam ex vno singulari vniuersale extrahamus. quare mox vniuersalium plena est anima, sicut autem ex singularibus quæ specie vnum sunt, fit vnum vniuersale, ita & ex pluribus speciebus, quę vnum genere sunt, suum abstrahitur vniuersale: ita & ex iis, quæ plura genere sunt, vsque ad generalissima. hoc ergo pacto fieri vniuersale censendum est, si & ipsam etiam experientiam consulamus. sicut autem è lacte, & niue vniuersale albedinis fit, ita & coniunctorum sua vniuersalia, & ideę extrahuntur. quare & vniuersale loci, & figuræ, & quantitatis, & numeri, & aliorum conficitur. propter quod potentia hęc animæ, quæ ideis est plena, diuina quodammodo est, & solus hic intellectus appellatur. ille vero intellectus, qui nondum quicquam intelligit, sed nudus est, & veluti tabula erasa, simpliciter intellectus non dicitur, sed intellectus in potentia. Fortasse autem & tertius alius est intellectus, qui sensibilibus phantasmatibus est plenus: qui nec proprie intellectus dicitur, sed à quibusdam passiuus vocatur, eo quòd circa ipsum versetur extrahēdo; ille, qui ideas, & vniuer

Quid sit Vniuersale.

Vniuersale à quo intellectu fiat

uersalia conficit, qui actiuus vocari potest, eo quòd, quæ singularia & sensibilia sunt, vniuersalia actu intelligibilia efficiat, & hic solus diuinus est, & æternus, quoniam idem sit intellectus, & intelligibile. vtrum autem de his ita opinatus Arist. fuerit, & hoc pacto fieri vniuersalia existimauerit, tempus non est nunc examinare. Cùm igitur vniuersale fiat prædicto modo, iam & illud videri potest, quod supra in dubium reuocauimus, vtrum vna esset species in sensu, & intellectu, quoniam videbatur diuersa propter vniuersale, quod in sensu non est. iam enim manifestum est vnam esse & eandem speciem in vtroque, sed modis diuersis. in sensu enim est confusa & coniuncta cum aliis coniunctis, in intellectu vero separata, & distincta, ac sic vniuersalis facta. dico autem esse factam vniuersalem, non secũdum esse, quod habet, quatenus vna quædam qualitas est, sic enim singularis est: sed vniuersalem, quatenus imago est, & repræsentat. Inter vniuersalia vero, si quis quærat, quænam extrahuntur prius, an minus vniuersalia, an genera & magis vniuersalia, dicendum, quod semotis casibus semper minus vniuersalia abstrahuntur prius. oblatis siquidem Socrate, Platone, boue, arbore, lapide, prius vniuersale hominis educitur è Socrate, & Platone, quoniam similitudo, quæ in iis est, & maior est, & fortior, quàm quæ inter Socratem & bouem, & inter Socratem & arborem, vel lapidem. Porrò post vniuersale hominis ea similitudo, quæ inter Socratem est & bouem

Eadem prorsus species est quæ in sensu, & in intellectu.

Magis vniuersalia, quæ minus vniuersalium partes sunt, posterius nobis innotescũt ipsis minus vniuersalib.

bouem, suum prodit vniuersale, animal, mox fit viuens, mox corpus. semper enim quod rationem totius habet, primo occurrit, & notius est. homo autem totum quoddam est, cuius partes sunt animal, viuens, corpus: animalis vero partes sunt viuens, & corpus: viuentis vero corpus. verum factis iam & adultis nobis, atque exercitatis in abstractionibus, notiora, & promptiora nobis concurrũt, quę sunt magis vniuersalia, quoniam ex pluribus sunt repetita, & habitu quodam firmata: & vt talia rationem totius habent. totum enim quoddam est animal respectu hominis, & bouis, quæ partes animalis sũt: porrò viuens totum quoddam est respectu animalis, & arboris. neque inconuenit idem esse modo totum, modo partem respectu eiusdem, verum non secundum eandem rationem, hominis enim pars est animal, si partes essentiales quæras: idem homo pars est animalis, si partes sint integrales cõsideres. sed de his alia quædã in sequentibus edissemus. Ac de subnotione quidem, & compositione, & imaginatione, & memoria, necnon & quid sit abstrahere, ac demum quomodo fiat vniuersale, hactenus dictum sit. reliquum esset de æstimatiua appellata potentia, & de vocatis secundis intentionibus nonnulla dicere. verum, quoniam hæc longe post fiunt, & non nisi postquam & ratiocinationes excernimus, prius quidem de ratiocinio agamus, mox & de his, & aliis, quæ supersunt. sed bene erit, vt omnia hæc ad meridianas horas remittamus: iam enim quod

Totũ & partes respectu eiusdem, ratione, tamẽ diuersa, vnum, & idem aliquid esse potest.

Cohors gigantum trudere tum rata
Alto cælicolas polo.
Tu Gange victo miles ab ultimis
Indis triumphos victor Io refers:
Et redeunti Susa & Achæmenet
Aras constituunt tibi.
Fremunt in altis orgia montibus
Heu ohe: solutæ per iuga Thyades
Crines in auras, raucisonis replent
Altum cornibus æthera.

Quibus dictis ac collaudatis surreximus.

Hieronymi Fracastorij, DE INTELLECTIONE

LIBER II.

Ad Ioannem Baptistam Rhamnusium.

Quàm mirabilē natura ipsa hominem fecerit, & quae ei munera fuerint miro ordine elargita.

QVicunque ille Trismegistus RHAMNVSI fuit, qui Theologica quędã nobis reliquit, recte profecto dicebat miraculum maximũ esse hominem. cuius si structuram, membrorum formas figurasque, si fines spectes, si artificia, per quæ fines illos consequantur membra, & operationes exerceant, alias quidem propter se ipsa, alias propter alia:

titu eodem ducta potuit,& quæ separata erãt, coniungere, & coniuncta separare, ac demum simplices rerum ideas abstrahere, & iis impleri,ac diuina fieri. nam & cognitionem illá Dij maxime habent. Nunc superest vt & alias operationes prosequamur,quæ perfectiores etiam num sunt.primúque de ea agamus,quam Græci dianian, nos ratiocinationem siue discursum appellamus:qua tot artes,tot scientiæ inuentæ sunt, ac illa tandem omnia,quæ sub cœlo,quę supra,& cœli ipsi,& Dij,& diuina fieri cognita. Igitur cum eorum, quæ ab intellectu apprehenduntur,alia sint simplicia,alia sint complexa, quæ & enuntiata, & propositiones appellamus, eadem est natura animæ, & discendi idem appetitus circa cõplexa, qui & circa simplicia.nam & ciaca complexa suas facit subnotiones,sicuti &circa simplicia.quę vero in simplicibus subnotio dicebatur, in complexis ratiocinatio vocatur,quę plurimum differt à simplici subnotione. quippe in subnotione neque veritas, neque falsitas inerat, sed solus,& simplex motus de vno in aliud. in ratiocinio vero est veritas & falsitas. differunt etiam,quòd subnotio semper fit ad aliquod prius notum saltẽ confuse, ratiocinium vero fit ad id quod prius notum non erat, sed nunc primo addiscitur. fit autem discursus omnis semper in duabus propositionibus,quæ pręmissæ dicuntur: quarum vna obseruata est,& prius in anima erat,alia vero est noua ex quibus sequitur tertia, quæ conclusio vocatur, in qua est id, quod nunc primo

De ratiocinio, & de quatuor ratiocinandi modis, quid sint & quomodo fiãt videlicet exemplo, enthymemate inductione & syllogismo: nec plures esse quatuor praedictis

Discursus ex duab. fit propositionibus, ex quibus sequitur tertia.

notum fit. vt si prius nauigationi coniunctum esse naufragium vidi, vt in Callya, nũc vero videam Dionem nauigare, conclusio fiet, quòd Dion naufragabitur. sunt igitur termini tres, duo extremi, & vnus medius, qui cum vtroque communicat, Naufragium, Nauigatio, Dion. Nauigatio medius terminus, cui coniunctum noui naufragium. si ergo & Dioni videam nauigationem inesse, vtique naufragaturum cõcludam, donec contrarium non vidi, quòd scilicet aliquis nauigaret, & non fecerit tamen naufragium. Causa vero, quòd conclusio illa sequatur, inde est, quòd specierum natura est, illa semper repræsentare, quæ sunt cõiuncta, vt dictum est. si ergo nauigationi coniunctum recepi naufragium, nunc quoque repræsentabit naufragium in Dione nauigante. videtur igitur ratiocinatio hæc per rememorationem quandam fieri, vt viso Dione nauigante memoria fit eorum, quæ coniuncta nauigationi obseruaui, inter quæ erat naufragiũ. ergo & in hac nauigatione naufragium, vt coniunctum recipitur. Si igitur Plato hoc pacto dicebat disciplinam fieri per recordationem, recte certe dicebat: si vero intelligebat conclusionem aliàs fuisse notam apud animam, & nunc recordari eiusdem, non recte asserebat. si quidem conclusio, quatenus propositio est, nunc primo noscitur, nec prius nota erat nisi in potentia, in coniuncto reseruato in memoria. videtur autem Plato in Phædone opinari scientiam nostram fieri non primo modo, sed secundo. quare merito ab Arist. reprehẽsus

De exẽpls. quid sit, & quo modo fiat

fuit

fuit. Simplicissimus igitur & natura primus, qui ab anima fit discursus, est ille, qui ab vno fit ad vnum per commune aliquid in vtroque cōpertum, quale est nuper assignatū ex memoria naufragij in Callya, dum nauigaret, ex quo & Dionem nauigātem opinamur naufragaturum communis terminus est nauigatio, cōiunctum obseruatum est naufragium, nauigatio igitur semper & vbique repræsentabit naufragium sibi coniunctū si contrarium non vidimus. similiter, & si Heluetij data fide prodiderūt L. Crassum, vtique & Cęsari proditionē facturos credemus. terminus medius est fides data ab Heluetiis, coniunctum obseruatum est proditio facta L. Crasso. Si ergo cōtrarium quis non vidit, probabiliter credet & Cæsari proditionem futuram: quia species media de natura sui semper coniuncta refert. verum necessaria non est hæc ratiocinatio, quoniam coniunctum illud cum termino medio necessario non est coniunctum, sed potuit casu aliquo, & alia ratione coniunctum fuisse, quæ non erit in alio. neque enim si Callyas nauigans naufragium fecit, necesse est & in Dione fieri, quia alia ratio est in vno, alia in alio. nec si Heluetij proditionem L. Crasso fecerunt, necesse est & C. Cæsari facere. aliam enim causam & forte iustam in L. Crasso, quam in C. Cæsare non habuere. probabile tamen accipitur ab eo, qui cōtrarium non vidit. vocatur autem hic discursus exemplum, à quo pueri incipimus ratiocinari, quoniam facile est in vno obseruare, & ab illo in simile ferri. specie per naturam

Pueri & plebs vtuntur exemplis fortasse etiam alia animalia bruta.

dio, necessario non est coniunctum, sed potest non esse. neque enim necessarium est omnes, qui pernoctant, prauos esse, & mulieres omnes non castas, quæ cum viris versantur. est tamē probabilior, & efficacior ratiocinatio hæc, quàm exemplum. si enim vnum obseruatum fidem facit, à fortiori plura obseruata, táquàm multa exempla, fidem maiorem facient. Quæsiueritis autem fortasse, vtrum propositio illa in pluribus obseruata proponatur de omni, an indefinite, vt quòd omnes pernoctantes praui sint, an pernoctantes praui sunt. ad quod dicimus propositionem illam obseruatam nec etiam proponi solere, sed solū aliam, quę signū dicitur, vt quòd Catilina pernoctat. dicet enim rhetor, Vultis videre iudices qualis sit Catilina? tota nocte pernoctat. tacent autem aliam propositionem, quòd pernoctantes praui sint, quia apud omnes quasi insitum est pernoctantes esse prauos, siue quòd in pluribus ita obseruetur, siue quòd facile sit adducere rationem probabilem, quòd pernoctantes sint mali, eò quòd causa huius non potest esse vt plurimum bona. siue igitur taceatur propositio illa obseruata, siue proponatur de omni, siue indefinite, fidem non habet, nisi vt in pluribus, vnde & ad vnum simile probabilitas fit. appellatur autem hic discursus à Græcis enthymema, à nostris commentum proprio quidem vocabulo, sed & ad alia transsumpto. propter quod & nos enthymema vocabimus. Sunt autē enthymematum alia facilia & in promptu vulgo, alia difficilio-

Enthymema efficacius est exēplum

ra:facilia sunt , quæ familiaria sunt sensibus, quibus non solum pueri & plebs , sed & bruta etiam animalia vti solent:difficilia vero, quæ remotiora sunt à sensibus,solis philosophis, & prudentioribus nota.

Enthymematũ alia facilia, & alia difficilia sunt.

Tertius vero ratiocinãdi motus & ipse à singularibus procedit, verum differt ab exemplo, & enthymemate,quòd exemplum ab vno,enthymema à pluribus per se,hic vero ab omnibus fit diuisim comprehensis,differt & in conclusione, quòd tam exemplũ,quàm enthymema ad vnum partalare fit , hic vero ad omnes in vniuersum collectim acceptos, vt hoc:terra, aqua,aer,ignis mouentur motu recto:hæc autem sunt omnia elementa: omnia ergo elemẽta mouẽtur motu recto.terminuss medius sunt terra, aqua, aer,ignis , quibus obseruatum est inesse moueri motu recto. alia propositio est, hæc esse omnia elementa : conclusio fit,omnia elementa moueri motu recto , per eandem rationẽ,qua & prædicta cõcludebant:quòd scilicet species termini per se & semper repræsentat coniunctum. quare & in conclusione id repræsentat,vt elementa omnia moueri motu recto. Similiter & hoc,plantę,& animalia animata sunt : hæc autẽ sunt omnia corpora organica : omnia ergo corpora organica sunt animata.terminus medius animalia,& plantæ,obseruatum animata esse :aliud extremum corpora organica,sequitur cõiunctum, obseruatum inesse organicis corporibus : nihil autem refert, siue singularia,à quibus proceditur,sint indiui-

dua

dua vel ſint ſpecies,vel etiam genera ,dummodo vt vnum , & vt partes accipiantur. vocatur autem inductio diſcurſus hic,quòd partes omnes diuiſim inducantur ad oſtendendũ totum. Sed illud fortaſſe quæretis,quomodo in multis poſſibile ſit ſingularia omnia induci & enumerari,cum ſint infinita. ad quod dicẽdum,quòd in quibuſdam facile eſt omnia ſingularia induci,quando ſcilicet ea determina ſunt , vt prędicta : in quibus vero ſingularia ſunt infinita, fiunt quidem inductiones, ſed in his quædam tantum ſingularia inducuntur,reliqua vero accipimus dicentes ita eſſe in aliis, vti in aſſignatis.ſufficit enim ſi viſo hoc,& illo,& alio Rhabarbaro,quod purgat choleram , dicamus alia omnia eſſe his ſimilia.quare concluſio fit de omni,quòd omne Rhabarbarum purget choleram. Sed rurſus dubitare contingit ,quomodo poſſimus aſſumere & alia omnia eſſe ſimilia.de primis enim viſis & probatis dubium nullum eſt , quia experientia id monſtrauit:at de aliis, de quibus experientia nulla eſt facta , non videtur quam fidem habere poſſimus. Dicẽdum aſſumptum illud ita eſſe in aliis, fidem habere interdum probabilem tantum , interdum neceſſariam. probabilem quidem virtute exempli,& enthymematis. ſi enim in vno,aut etiam in multis eſſe vidimus,probabile eſt ita fore & in hoc,& in illo , & aliis , quoquot imaginati fuerimus,tametſi non viderimus in his,ſicut in primis aſſignatis. habita igitur notitia de primis per experientiam,de aliis vero probabiliter

In inductione an omnia ſingularia inducere neceſſe ſit.

ter per similitudinem, concludimus in omnibus ita esse, sed probabiliter tantum: interdum fidem non solum probabilis est, sed & necessaria, & hoc duobus modis. vno modo cum facta obseruatione in quibusdam signatis, quærimus, propter quid sit, & inuenta illa causa, ita dicimus esse debere & in aliis. quare de omnibus tandem concludimus, vt si viso hoc, & illo Rhabarbaro, quòd purgent choleram, quæram propter quid sit: & sciens, quòd quæ purgant choleram, sunt amara acria. abominabilia naturæ, & talia esse hæc visa, fides fit & de aliis, quæ talia sunt. vnde concludimus omne Rhabarbarum purgare choleram ex hoc, quòd primo vidi hoc in quibusdam, mox facta ratione ad naturam communem, ita & de aliis accepi. Alio modo necessaria fides fit, cum singularia prorsus similia sunt, & quare vnum est, talia esse omnia alia. vt si videam has duas lineas rectas æquidistantes nunquam cõcurrere, ita de aliis etiam accipiemus, eo quòd prorsus sunt similes. quare de omnibus conclusio fiet. & talia sunt mathematica omnia. naturalia vero non ita se habent. posſunt enim similia esse quædam singularia, immo & multa, omnia vero non esse talia. Itali quidem enim, & Germani, & Galli omnes albi sunt. non tamen omnes homines albi, vt Æthiopes. causa est quia non omnino similes sunt: & alia causa facit Italos, Gallos, & Germanos albos, alia Æthiopes nigros. quare in iis, quæ à natura sunt, inductiones necessariȩ nõ valde fiunt, sed probabi

In naturalib. nõ ita frequenter necessariæ inductiones fiunt, vt in mathematicis.

babiles tantum, nisi ratio fiat ad naturam communem. Inductionum igitur aliquæ necessariæ sunt, aliquæ probabiles tãtum necessariæ sunt, in quibus aut omnia singularia induci possunt, quia sint determinati numeri: aut omnia sunt prorsus similia, & diuersitatem pati non possunt: aut ratio sufficiens fit ad naturam communem. illæ vero inductiones, in quibus nec singularia omnia induci possunt, nec prorsus similia sunt, nec ratio fit ad communem naturã, omnes probabiles tantum sunt. sunt tamẽ quædam inductiones, quę tametsi probabiles simpliciter tantum sint, tamen adeo propinquæ sunt necessariis vt pro necessariis habeantur: & sunt illæ, in quibus ita obseruauimus & nos, & patres nostri, & aui, & omnis memoria: tum & nationes omnes, in omni loco, omni tempore. vt quòd omnia orta occidant, & quod omne, quod mouetur, sit corpus. in quibus quidem nec omnia singularia possibile est inducere, nec ratio est facta ad communem naturam, nec scimus, an prorsus singularia omnia similia sint: quia tamen ita viderunt omnes, & vbique, & semper, pro necessariis habentur.

Inductionum alia probabiles, alia necessaria sunt.

Quartus autem ratiocinandi modus est, ab vniuersali de omni, ad particulare aliquod: differt autem ab inductione tum in pręmissis, tũ in conclusione. in præmissis quidem, quòd inductio procedit ab omnibus & ipsa, sed diuisim acceptis, hic autem ab omnibus collectim assumptis, & de omni: propter quod & syllogismus vocatur. In conclusione vero differt, quòd

De syllogismo.

indu

inductio ad totum procedit à partibus, syllogismus vero à toto ad partem. nam, quanquam interdum ad aliquod vniuersale fiat, ad id tamen fit ceu ad partem sub toto contentam, procedit autem & hic ex vna præmissa obseruata, & alia noua. vt si obseruauimus omne animal respirans habere pulmonem, nunc vero offeratur delphinum respirare,, conclusio fit delphinum habere pulmonem. terminus medius est respirare, obseruatum, est habere pulmonem, aliud extremum, delphinus, quem habere pulmonem addiscimus. quia species termini medij semper repræsentat coniūcta. quare & in delphino repræsentabit coniunctum, quod erat habere pulmonem. Non sunt autem plures ratiocinandi modi, quàm prædicti quatuor. nam vel procedit à parte, vel à toto. si à parte, vel ab vna ad vnum, vel à pluribus ad vnum. si à toto, vel est à toto diuisim accepto ad totum, vel à toto collectim assumpto ad partem. primus igitur est exemplum, secundus enthymema, tertius inductio, quartus syllogismus. ex quibus duo de necessitate concludunt ex positis, inductio, & syllogismus: duo nō de necessitate, exemplum, & enthymema. si qui vero videantur alij ratiocinandi modi, ad hos prædictos reducuntur, vt diuisio, & si qui alij sunt. quæ autem sit illa potentia animæ, quæ tanta exercet, si quæratur, vtrum phantasia an alia perfectior, censendum est quędam horum à phantasia fieri, vt exempla, & enthymemata quædam, quasdam etiam inductiones eorum, quæ faciles sunt, &

Ratiocinandi modi quatuor tantum sunt, exemplū, enthymema, inductio, & syllogismus.

A qua potētia modi argumentorū exerceantur.

in

in quibus ſingularia ſunt pauca , & terminata: ſyllogiſmos vero,& inductiones alias ſolum intellectum facere. quare & à ſolo homine hæc fieri putandum eſt. reliqua vero nihil prohibet & ab aliis animalibus fieri,quæ phantaſiam habent.Inter hæc autem primum natura,quod ab homine fit,eſt exemplum, deinde enthymema, mox inductio,poſtremo ſyllogiſmus.

Nunc autem operæpretium nos facturos exiſtimamus, ſi ab his dicamus , quid ſit verum, quid falſum,quid dubiũ, quid probabile, quid apparens , quid certum , tum quid ſit credere, quid opinari,quid ſcire:& quid ſcit,quod dicimus velle, & nolle,quid admirari, quid cogitare,ſeu inquirere,quid reſoluere & componere. & fingere,ac demum quid virtus illa , quam æſtimatiuam quidam appellant, & quid inſtinctus naturæ vocatus,& quomodo bruta animalia tanto ingenio polleant,& tam mira faciant, vt nidos aues,telas aranea,& eiuſmodi alia,quę multa ſunt.

Verum & falsũ quid ſint & circa quæ.

Quòd autem circa ſimplicia neque veritas ſit , nec falſitas , dictum eſt prius. quare ſolum circa ea , quæ complexa dicuntur, eſt verum & falſum. verum autem eſt , quod eſt in re, quale ab anima concipitur , falſum autem , quod eſt in re aliter,ac concipitur. nihil enim prohibet decipi animam , vt mox dicemus. credere autem eſt recipere aliquid per modum veri, ſenſu vel ratione ita dictante. ſic enim dicitur aſſentire anima.non credere autem eſt aliquid recipere per modum falſi,ſenſu , vel ratione ita dictan

Credere, & non credere quid ſit.

Dubitare quid sit ctante. Dubitare vero eſt recipere aliquid,ad quod neque ſenſum, neque rationem habemus neque ad contrarium : aut rationem quidē habemus ſed & æqualem ad contrarium Certum vero eſt, ad quod vel ſenſum bene diſpoſitum habemus, vel rationem neceſſariam ad ſenſum reducibilem. Neceſſarium vero eſt, quod vel notis terminis cognitum eſt vel inductione neceſſaria,vel ratione ad hæc reducibili.Probabile vero ſeu apparens eſt,quod creditur quidem, ſed nec ſenſu,nec notis terminis, nec infallibili inductione cognitum eſt, ſed aut exemplo, aut enthymemate. eſt autem apparens dupliciter, aliud ſimpliciter tale, aliud ad hominem. ſimpliciter apparens,& probabile eſt, quod vel omnibus,uel pluribus videtur, vel ſapientibus, dummodo plures non aliter iudicent:ad hominem vero quod vni videtur. Probabilium autem dicitur opinio.Neceſſariorum vero ſcientia,aut diſpoſitio melior, quàm ſcientia : quæ mens vocatur, & fit notis terminis. porrò neceſſarium duplex eſt : ſimpliciter,& ex ſuppoſitione. Neceſſariorum autem ſimpliciter,ſcientia eſt. Neceſſariorum vero ex ſuppoſitione, non ſcientia proprie,ſed aut ars, aut quid ſimile. De ipſo autem velle quid ſit, ita eſt accipiendum.Bonum quippe & malum offerri animæ poteſt per duas potentias, quarum altera eſt ſenſus,altera intellectus. quocunque autem modo offeratur, recepta boni ſpecie congaudet anima, & ſi etiam habet, & poſſidet bonum,illo fruitur, ſi vero non habet, intenditur in

Certum quid ſit.

Neceſſariū quid ſit.

Probabile,ſeu apparens quid ſit.

Probabile duplex ſimpliciter, & ad hominem.

Opinio, & ſcientia quorum ſint.

Ars & ſcientia circa quæ neceſſaria ſint.

De intellectu & voluntate, quid ſit.

in illud,& prosequitur, vt habeat. hæc autem intentio non aliud est, quàm applicatio animę, & spirituum ad prosequendum bonum oblatum. si vero offeratur malum, tristatur: & si pręsens est malum, intenditur similiter & vim adhibet, vt se ab illo amoueat, aut illud à se. ergo si per sensum oblatio boni fiat, intentio illa appellatur appetitus. si vero per intellectum offeratur bonum, intentio illa voluntas dicitur. & velle non aliud est, quàm intendi animam ad prosequendum bonum, vel euitãdum malum, per intellectum, oblatum: nolle autem est non intendi animam ad oblatum, per intellectum, bonum: cognitio enim illa quatenus mouet: assensus dici solet. non est autem voluntas distincta ab intellectu potentia, nisi ratione. si enim distincta re ponatur, quærere licet, an & ipsa voluntas intelligat, an non. si quidem non intelligit, ego non video, quæ illi operatio tribuenda sit: si vero intelligit, num ea, quæ & intellectus, an alia? & certe alia non est dicendum intelligere. eadem vero si intelligat, superflua est. quare eadem potentia est, quæ à se ipsa ratione differat, quatenus ab obiectis diuersimode informatur. si enim intellectus verũ apprehendat, in quantum verum, sic vocatur intellectus. si vero apprehendat verum, vt simul bonum à quo mouetur anima, sic voluntas dicitur. nihil enim prohibet verum percipi, vt verum quandoque, quandoque vt verum, & bonum mouens. Ex quibus apprehendendi modis fiunt habitus, modo intellectus, modo voluntatis

Virtus boni apprehensiua in nobis in appetitũ & volũtatẽ quomodo diuidatur.

Velle & nolle quid sint

Volũtas non nisi ratione ab intellectu diuersa est.

Habitus intellectus & voluntatis.

ex ipsa veri & boni apprehensione in nobis fiunt.

tatis vocati. est autem habitus confirmatissima,& indelebilis species in anima: quæ si veri sit,vt veri, & necessarij , scientia appellatur:si vero probabilium fuerit , opinio dicitur:si falsorum , habitus ignorantiæ. si autem circa verum sit, sed vt bonum mouens , sic voluntatis habitus fiunt:qui si sint circa vera bona, virtus dicitur, si circa apparentia falsa,vitium.si vero circa ea,quæ recte fieri, & nō fieri possunt,ars nuncupatur. Differt autum ars à virtute,quòd virtus in ipsa electione agendorum consistit, quæ recta est : Ars vero est post electionem in modo perducendi ad finē recte agenda:in quo contingere error poteit in operando. si enim faber eligat die festo ensem cudere,electio hęc mala est,& vitiosa:postquàm vero elegit cudere,si debet hoc opus recte facere , regula quadam indiget,quæ ars dicitur.propter quod bonus faber dici poterit,sed non bonus,& virtuosus,quia electio iniusta est.virtus igitur est habitus recte eligibilium : ars vero habitus recte factibilium.

Virtus & ars quid sint

Voluntatis habitus, qui sunt ipsa virtutes morales, quibus nam & quomodo fiant in nobis.

Virtutē assequi difficilius est, quam scientias

Quo autem pacto fiant isti habitus voluntatis in nobis, nisi dubitarem à proposito nimis diuertere , non inutile fortasse esset inquirere. sicut enim nō facile est ipsos acquirere ita neque facile est intelligere,quomodo fiāt. verum quia multum temporis superesse nobis video, & vos annuere atque optare , breui quidem transcursu perquiram.Non sunt autem voluntatis habitus quales scientiarum,& intellectus. hi enim valde facile fiunt per doctrinam,&per

nos

nos ipsos, siquidé per inductiones necessarias, aut per syllogismos necessarios, vel per vocatam mentem fiunt, quorum demonstrata impossibile est aliter se habere. at circa voluntatem non ita profecto est. nullum enim principium tale est, quod necessario, & semper illam moueat, nisi in vniuersali à bono: in in particulari autem, quod necessario moueat voluntatē, principium nullum est propter variam bonorum naturam, quorum alia bona sunt, quia vtilia, alia, quia delectant, alia quia honesta sunt, & alia per intellectum offeruntur, alia per sensus, quæ sępe inter se pugnant, & modo vnum, modo aliud vincit, ad quæ non parum faciunt corporis dispositiones tum à natura, tum ab euentis factæ: neque enim eadem est volūtas sani & ægri, irati & pacati, amoribus capti & liberi, bene & male instituti, & ita in aliis propter quæ siquis ita syllogizabit. Honesta sunt obeunda: seruare leges est honestum, ergo & obeūdum. Lycurgo quidem persuadebit, Dionysio autem tyranno non persuadebit. Quòd si quæratis, cur tyranno non persuadebit, cū & ipse propositam primam propositioné concedet, honesta esse obeunda, similiter & alteram concedet seruare leges esse honestum. videtur igitur, quòd & conclusionem concedere debeat quod si concedit, cur non facit? ad quod dicimus alia ratione quid cócedi, alia ratione fieri. conceditur quidem quatenus verum, fit autem, & obitur quatenus à bono mouetur. quare tyrannus fortasse & ipse concedet ho-

Hominum quã variæ sint ad virtutes dispositiones.

Bona & Vera, quæ cognoscimus, & aliis suademus, cur sic difficile operemur.

nesta esse obeunda, quia verum non potest negari: obire tamen nolet, quia bonum non iudicat, à sensu deceptus & ita institutus. melius enim putat imperare, & cupiditates explere non seruatis legibus, quàm parere, & voluptatibus carere, seruatis. Nemo est, qui non cognoscat perdite amare malum esse, & ipse etiam Cherea concedet: noctem tamen vnam, qua cum Thaide dormiat, præferet etiam morti: adeo pugnant, quæ à sensibus offeruntur, & quæ ab intellectu. sed & ipse etiam intellectus sępe decipitur, & modo vnum vult, modo aliud. si igitur nullum principiũ est, quod necessario moueat voluntatem, & dirigat ad rectas electiones, quo pacto fieri in nobis possunt virtutis habitus, si habitus indelebilis, & firmissimus esse debet? nunquid sicut Protagoras apud Platonem opinari videtur, per doctrinam virtutes fiunt? sed certe doctrina, tametsi principium quoddam ad virtutes affert, non sufficere tamen per se videtur. aliud est (vt diximus) verum, aliud est bonum mouens: docet quidem doctrina, quod verum est, non mouetur autem ab illo, nisi simul & bonum existimetur, & melius, quàm omne aliud oblatum, & nisi sensus rationi omnino pareant. parere autem difficillimorum est, & maxime dubium est, qua via id faciamus. si enim per doctrinam fieri dicatur, rursus in eundem scopulum incidimus: si vero fieri per assuefactionem, & ex frequẽtatis actibus, vt Aristoteli placet, dubitare pariter contingit, quo pacto hæc assuefactio fiat. ad quæ

Doctrina & si ad virtutes iuuat, illius tamen sufficiens principiũ non est.

dicen

dicendum (vt arbitror) nec doctrinam sine assuefactione virtutes per se facere posse, nec assuefactionem per se sine doctrina. quòd enim doctrina sine assuefactione non sufficiat virtutem facere, manifestum esse potest ex eo, quod diximus, doctrinam monstrare, quod verum est, tantum, hoc vero non satis esse, nisi simul offeratur, quod bonum est, & mouet magis. ad hoc autem requiritur, vt sensus rationi pareant, nõ parent autem cum aliter assuefacti sunt: quod monstrant auari, & ambitiosi, & amantes, & iracundi, & gulæ dediti, & potores, & vniuersaliter, qui sunt vitiis assueti, in quibus nihil doctrina per se potest. quòd vero & sine doctrina assuefactio non faciat virtutem, est in iis videre, qui non sponte, & per propriam electionem, sed coacti, aut spe, aut timore continenter viuunt inuiti. vbi enim aut timor, aut spes sublata est, continuo vitam mutant. quapropter si virtus fieri debet, oportet, vt vsus, & propria electio concurrant. ad electionem autem faciendam maxime consultatio, & ratio, seu doctrina potest. vsus vero, & assuefactio multis indiget, si virtutem parere debet, ad vitia siquidem & ad voluptates vel facillime fit, quippe nati statim voluptatibus capi incipimus: sensibus enim tum solis agimur, ab iis & crescentes, & grandiores facti ducimur. vnde sensuum illecebræ nobis quasi congenitæ, nobis comites quàm facillime vitiorum habitus inferunt. à quibus si abstinere debemus, & contrariis assuescere, magna cum difficultate ac-

Ex frequentatis actib. quomodo per doctrinam virtutes fiant in nobis.

Electione, & vsu comparantur virtutes doctrina electiones faciunt. leges vero tam diuina quam humana, consilia spes, timorem, laudes, vituperia vsus ipsos bonos in nobis gignunt quos sequuntur ipsæ virtutes.

quiritur, & per multa fieri oportet. in primis autem doctrinę, valét, & persuasiones, per quas cognoscimus, quod verum est, & quod vere bonum, & quod malum, & quid pariant tandem, ad quod non humanæ solum doctrinæ, sed & diuinæ non parum conducunt.

Leges præterea sunt constitutæ, tum ciuiles, tum sacræ, quæ & pœnas graue agentibus, & præmia recte piéque viuentibus iniungunt. nam, quę nos impellunt maxime ad agendum, sunt spes, & metus. porrò laudes & vituperia inuenta sunt ab hominibus, quoniam gloria plurimum nos accendit ad facta egregia, vituperia vero absterrent. præter leges quoque sunt & instituta ciuitatum, & ritus, & consuetudines bonæ. exemplis enim aliarum maximè solemus adduci. patrum præterea educationes, præceptorúmque prudentia & regimen non parum ad hæc prosunt, & vsum bene viuendi confirmant: quibus omnibus fit, vt simul experientia, & re ipsa cognoscentes, quàm pulchra virtus, quàm in vita vtilis sit, contrarium verò quàm turpe, quàm periculis plenum, per se tandem virtutes ipsas amemus, vitia vero odio habeamus, abhorreamúsque. vnde tandem superatis, vel compressis adolescentiæ ardoribus, & concupiscentiis, maturioribus ætatibus virtutum habitus acquiramus.

Ad quod non parum valent corporis dispositiones, ingenium docile, temperatura non agrestis, & fera, sed benegnior atque huma-

na

na. per hæc ergo & corpus parere animo addiscit, & assuescit, vnde vnum ex ambobus fit tam concors, vt nunquam pugnent. quamquam pauci certe sunt, qui ad tantum virutis perueniant, vt non semper formidare debeamus insidias, & præstigia sensuum: verum de habitibus iis nunc loquor, qui ab hominibus acquiri humanitus possunt. si qua enim gratia à Deo Optimo maior impartitur nobis, nostrum non est nunc dicere, sed credere ita esse, atque hos habitus virtutum, qui à Deo dantur, solos esse veros, & firmos, qui vero à nobis acquiruntur, parum solidos, & multæ fortunæ subiectos. ac de ipso velle, & nolle, & de habitibus voluntatis, & intellectus ita pro tempore determinatum sit.

Infusi habitus firmiores sunt.

Admirari autem tum anima dicitur, cum oblato aliquo partim noto, partim ignoto recipit illud vti nouum, & insuetum. suspenditur enim ab omni alio, & applicatur ad illud nouum desiderio quodam perdiscendi, quid sit, aut quale sit. cùm igitur desiderio illo permota anima ad coniuncta cum illo oblato fertur, tum inquirere dicitur, & cogitare. non enim aliud est cogitare, quàm agi per coniuncta cum aliquo. quod & inquirere est.

Resoluere vero & componere anima dicitur per similitudiuem ad naturam, & artem. tum enim resoluit natura, cum totum aliquod

Quomodo admirari, & cogitare anima soleat.

& posterius reducit in partes, & sua principia vt mixtum in elementa, elementa in materiam: componit autem, cum contrario processu partes & principia assumens, totum aliquod & posterius facit. similiter autem & ars resoluit, cum totum aliquod, vt domũ, in partes, & principia diducit, vt in atrium, cameras, & culinam: hæc vero in alias, vt ligna, lapides, & cæmenta: componit autem, cum ex his totum quippiam conflat.

Resoluere & componere quomodo ad naturæ & artis similitudinem anima dicatur.

Ex hac similitudine & anima dicitur modo resoluere, modo componere. quoniam enim inter ea, quæ addiscit anima, alia sunt posteriora, & effectus, seu tota quædam, alia vero sunt principia, & causæ, seu partes: si quidem de effectu aliquo quærat causam, & principia, atque illa inueniat, & addiscat, vt causas, & principia, tum resoluisse dicitur effectum illum, & totum.

Dico autem, addiscat, vt causas, & principia, quia, & si forte inueniat, & addiscat id, quod est causa, sed non scitum, nec quæsitum, vt causa, illa quidem resolutio non est, sed aut materia resolutionis, aut via, qualis est demonstratio illa, quæ dici solet demonstratio, quia; vt si demonstrem delphinum habere pulmonem ex hoc, quod respirat. at si quæram, propter quid delphinus respirat, & hoc dicam etiam, quia habet pulmonem, sic quidem resolutionem proprie feci. quippe quatuor quæsita sunt, quorum duo esse rei monstrant, an est, & quale est: duo vero, quæ causam quærunt, quid

Quatuor esse quæsita.

quid est,& propter quid est. in iis igitur, in quibus esse quæritur, nec resolutio, nec compositio per se fit, in aliis vero quobus fit. Sed habet dubitationem quādam, quia resolutio videtur contrarius processus compositioni, per assignata vero videtur idem syllogismus simul cōpositionem facere, & resolutionem. vt in prædicto, in quo quæritur propter quid delphinus respirat:& dicitur iccirco respirare, quia habet pulmonem. formatur autem syllogismus sic. omne respirans ideo respirat, quia pulmonem habet. Delphinus respirat ergo, quia pulmonem habet. vel sic: omne respirans pulmonem habet. Delphinus respirat: ergo pulmonem habet,& hæc est causa respirationis. Verum sic dicendo virtualiter fit alius syllogismus & regressus. omne habens pulmonem propter ipsum respirat. Delphinus habet pulmonē. ergo propter ipsum respirat. sed ista est compositio, quę assumpta causa fertur supra effectum: quomodo ergo differt resolutio à compositione? vtrum igitur resolutio tum solum fiat, cum esse causæ concluditur? vt quidam putant, dicentes resolutionem esse demonstrationem vocatam, quia est, compositionē vero demonstrationem procedentem à causa, quæ propter quid vocatur. an dicendum resolutionem per se includere duos syllogismos, vnum, qui ab effectu esse causę concludit, alium, qui per causam prodit supra effectum? & hic est terminus resolutionis, ita, quòd resolutio tota fit per hos duos processus:& in ipso prior syllogismus, qui dat

Resolutio circa quæ fiat.

Num possit idem syllogismus compositionē facere, & resolutionem.

Quomodo differat resolutio à compositione.

esse causæ,ordinatur in secundum, si resolutio fieri debet. si enim per se ipsum consideretur, nullo pacto resolutionem facit,nisi dicamus illud conclusum,esse causam eius effectus. ac sic fit virtualiter alter syllogismus dicens propter quid,qui composito quædá est. nec differt cõpositio à resolutione, nisi vt pars, & vt terminus. resolutio vero est totalis processus ex iis duobus syllogismis, vel dicamus resolutionem per se non aliud esse, nisi comparationem huius, vt effectus,ad hoc,vt causam: compositionem vero esse contrariam comparationem huius,vt causæ,ad hoc,vt effectum:quę comparationes fiunt facta priori demõstratione docente,quia est, causæ quæsitæ. siue igitur resolutio includat duos syllogismos,& duos processeus, siue duas comparationes, manifestum est resolutionem non fieri, vt quidam putarunt, per simplicem demonstrationem,quia,sed terminari per compositionem. qua de causa Aristoteles fortasse libros de demonstratione inscripsit resolutorios à termino,& fine resolutionis,qui fit per demonstrationẽ,propter quid.ac de resolutione hæc pauca dicta sint.

De vocata æstimatiua, siue instinctu naturæ, quid sit & de eius opera quomodo fiat tum ex aliorum, tũ ex propria sententia.

Nunc de vocata ab aliquibus æstimatiua potentia,& de vocato instinctu, quid sint,& quo modo fiant,perquiramus. appellát autem ęstimatiuam facultatem,qua speciem è specie elici dicunt, vt viso lupo statim ab igno elici inimicitiæ speciem,propter quam fugit. Taurum vero recepta iniuria iudicium facere cornibus esse repellẽdam:equum calcibus:asellum vero

pun

punctumcontrahere primo pellem,mox impetu quodam extendere,atque ita nocens excutere atque hęc instinctu quodam naturæ fieri,de quibus diligenter quærendum est.Quod enim dicunt speciem elici è specie,nullam habet rationem.siquidem viso lupo si ab agno cognitio noua fit de inimicitia,oportet dicere , quomodo fiat cognitio , & noua hæc species inimicitiæ:anima enim ipsa nõ facit species,sed obiecta faciunt , quæ aut per proprias species,aut per coniuncta faciunt cognitionem.quomodo ergo agnus è lupo conspecto extrahit inimicitiæ speciem, & cognitionem hanc facit,cum nunquam viderit lupum neque in propria forma,neque in coniunctis? quare,quod dicunt, elici speciem, nihil nos docet , sed obscurum per magis obscurum ostendit. Supponendum igitur est,vt supra diximus , species repræsentare res, & modos , seu coniuncta cũ rebus,inter modos autem rerum maxime intrinseci,& præcipui sunt conuenientia & disconuenientia oblatorum cum anima.omnis enim species recipitur ab anima,vel vt conueniens, & bona, & grata,vel vti disconueniens , & mala , atque ingrata.quod iccirco fit,qnia, quemadmodum res inter se vel conuenientiam habent, vel disconuenientiam, ita & earum species,quæ illas repræsentant.quare recipiuntur vel vti conuenientes,vel vti contrariæ. viso igitur lupo species eius , vt pote species & imago rei contrariæ recipitur ab agno vti contraria , & dissentiens.vnde fugit.si igitur hãc receptionem vocant

Æstimatiua, seu natura instinctus quid sit.

Instinctum naturæ, seu æstimatiuam esse elicit speciem ex specie, in conueniens est.

cant

cant æstimatiuam, possunt quidem appellare, quomodo volunt, sed rem non declarãt. potentia enim, quæ recipit, non alia est, quàm phantasia, quæ non elicit, seu extrahit, sed recipit solum per modum, qui speciebus coniunctus est: similiter, & quod instinctum naturę vocant, nihil declarat, sed offuscat magis. nam & hic instinctus vel est natura simplex, quæ sine cognitione operatur, vel est cognitio quędam. at certe natura esse non potest. natura enim ad vnum determinata est, & vnum operatur. hi autem motus, qui ab instinctu fiunt, non vnum sunt, sed multi, & sæpe contrarij. si vero per cognitionem fiunt, oportet dicere, quo pacto taurus iudicet esse feriendum cornibus, equus calcibus, asellus contrahat primo pellem, mox repente extendat. De hoc igitur instinctu dicendum mihi videtur, primo non esse naturã simplicem. illa enim determinata ad vnũ est, esse tamen naturam cognoscentem. natura enim & de hac dicitur, licet quandoque distinguatur virtus cognoscẽs à natura. sed hoc est à natura simplici, vel simpliciter dicta, quę intelligitur pro forma simplici nõ animata. est tamen & anima natura, quia est forma substantialis, & principium intrinsecum per se mouens: omnis autem natura proprios habet motus, qui naturales dicuntur. sed in hoc differt natura simplex ab anima, quòd natura simplex ad vnum determinata est, anima vero nõ ad vnum. Simplicis vero naturę motus sũt sursum, deorsum, circulare, & motus partium in toto, rarefa-

Quæ potẽtia recipiat species rerũ vti conuenienter siue contrarie.

Instinctus natura non est simplex natura, sed cognoscẽs Anima ipsa quãnis natura operibus communicet, à simplici tamen natura aliquo modo seiungitur

factio ſcilicet, & condenſatio, ſed hæc ſemper ad vnum ſunt. etſi enim condenſatio, alia eſt à rarefactione, vtraque tamen ad vnũ terminum ſunt. anima vero & ipſa modo condenſat, modo rarefacit, & habet motum partium in toto, ſed non ſemper ad vnum habet, ſed ad diuerſa, prout diuerſa, ſpecie eſt informata. habet autem & motum ſurſum, aut deorſum, & rarefactionem, & condenſationem, ad vnum determinata: ſed hoc inquantum includit facultates naturæ ſimplicis per formas elementorum in ipſa. verum præter has, inquantum cognoſcit, & informantur ſpeciebus, habet & motum partium in toto naturaliter inſitum, per quem ſituantur modo vno pacto, modo alio, vt melius eſt ſub hac, & illa ſpecie. & hæc forte eſt illud, quod quidam inſtinctum vocant. primi igitur motus quos naturaliter habent membra animata, quatenus informata ſunt ſpeciebus boni, & mali, ſunt conſtrictio, & dilatatio. ex quo enim ſpecies omnis (vt dictum eſt) recipitur ab anima; vel vt bona & conueniens, vel vt mala & diſconueniens. hinc fit, vt diuerſimode moueantur, & ſituent ſe membra, & partes in toto, natura ſemper quærente, quod melius eſt. quod mirum videri non debet. ſi enim forma non cognoſcens hoc facit, cur & cognoſcens non idem faciat, quatenus diuerſo modo eſt informata ſpecie cognitionis? motus ergo omnes, quos anima tam mirandos facit, omnes reducũtur ad motum partium in toto: & alij quidem ſine phantaſia facti per ſimplicem receptio

Inſtinctus natura eſt quidam motus partium animalis in tota animali, in ipſo ex diuerſis ſpeciebus in anima diuerſis mode apprehenſis conſurgens.

ptionem membri, alij vero per phātaſiam. motus ſiquidem, quos membra faciunt per ſimplicem ſenſum dilatationis, & constrictionis, vt cor, & pulmo, & venæ, & nerui, & villi, naturaliter fiunt, antequam phantaſia illorum motuum fiat. ſimpliciſſimi igitur & primi omnium motus membrorum ſunt constrictio, & dilatatio. ſi enim membrum ſpeciem nocentis recipit, ſub ea ſpecie partes in toto nō bene ſe habent, ſed alium ſitum quærunt, & constringuntur, ſi nocens extrinſecum ſit. ſic enim per pauciores partes contingunt, quandoque vero dilatantur, ſi nocens intrinſecum ſit. nam & ſic partes minus contingunt. Si vero boni & grati ſpecies recepta ſit, ſi quidem extrorſum ſit bonum receptum, dilatantur partes, quoniam ſic omnes partes ad illud pertingunt, & ad totum communicantur. ſi vero intrinſecus bonum accedit constringuntur partes omnes ſupra illud. ſic enim melius fruuntur. Interdum non omnes partes ſitum mutant, ſen aliquæ tantum in eo toto. vnde diuerſi fiunt motus, modo tremuli, modo cōcuſſiui, modo alij, prout melius, & melius ſituantur partes, & melius à malo vel remouentur, vel ipſum remouent, ad bonū vero melius, & melius applicantur. eadem accidunt & circa diuerſa membra propter conſenſum, quem inter ſe habent, & quia vnum quodammodo ſunt. ſæpe enim moto vno membro, alia ſimul mouentur, vel eodem motu, vel etiā diuerſo, prout melius vnum alteri ſeruit, vt in tuſſi, & ſternutamento videmus, in quibus mota

Sæpe moto vno membro aliud mouetur ex conſenſu & ordine eorū.

ta

ta vna prima particula ad expellendum nocés, tum plura alia ſimul mouentur membra, alia ſe dilatando, alia conſtringendo, alia aliter. vt tandem obtineatur finis, qui ipſis membris notus non eſt, ſed animę mundi tantum, & Deo. naturaliter tamen operantur membra, & nunquam errant, partibus in toto ſe ſituantibus, vt melius eſt ipſius ſub recepta ſpecie boni, vel mali: quæ interdum vna eſt, & vno in membro: interdum plures, vna poſt aliam, in pluribus membris. nam hoc vnum facit, illud aliud, omnibus tamen operationibus conuenientibus pro primo fine. fiunt igitur motus hi aliquando ante factam phantaſiam, aliquando poſt ipſam, & per ipſam cognoſcétem finem. vnde illud animaduertendum eſt, quòd, cum primi iſti motus ſimplices fiunt, illos phãtaſia per ſpecies ad ipſam delatas quodammodo obſeruat, & quaſi artem facit. vnde mox per memoriam ſimilium, diſcurſu quodam particulari cognoſcẽdo finem, mouet membra, & non ſolum prædictos motus, ſed & maiores, & magis admirandos operatur. Puncto aſello contractio ſtatim fit, & à principio abſque phantaſia: mox, cum ſub ea contractione ſtare non poſſit pellis: violenter enim ſituatur, dilatatio ſubita ſequitur. hos ergo motus ſimplices phantaſia ipſa obſeruans, artem quodammodo facit. & ſi quando rurſus accidat aſellum pungi, tum & phantaſia operatur ſimul & contractionem pellis facit, & mox ſubitam dilatationem, cognoſcendo finem, hoc eſt nocentis expulſionem. ita fit & in tauro recepta

ſpe

ſpecie nocentis, & facto appetitu repellēdi iniuriam.mouentur enim membra primum illa, quæ aptiora ſunt ad nocendum,vt caput. quare cornibus ferit. qui motus primum fit ab anima non cognoſcendo finem niſi naturaliter, mox edocta phantaſia ſimplices motus, etiá cognoſcendo finem. ſic & equus calcibus ferit, ſic & tandem progreſſio animalis fit, phantaſia primum obſeruáte ſimplices motus muſculorum, & cordarum, quæ pedes in ante mouent. mox facto appetitu appropinquandi ſe ad bonum perceptum, & cognito fine fit motus illorum, primo vnius partis in ante,alia firma manente: mox & alterius partis,alia firma perſtante.& ita alternatim motis partibus progreſſio fit. quæ autem membra, & partes ſigillatim in omni motu,& omni appetitu concurrant, & quo pacto ſingulæ moueantur,ſcire non facile eſt,imo quàm difficillimum,& medicis valde neceſſarium.ad propoſitum ergo reuertendo, ſi inſtinctum vocant motum partium in toto, vt expedit animæ informatæ variis ſpeciebus, cui motui ſuus etiam finis eſt in natura Deo cognitus: ſic certe recte inſtinctum naturæ vocabunt,ſed naturæ non ſimplicis,ſed animatę,ac de inſtinctu ita in vniuerſum ſit dictum. nunc de ingenio brutorum,& quo pacto tam mira efficiant, dicemus,ſed bene erit prius muſicam pueri noſtri intermiſcere ſeueriorib. hiſce ſermonibus, & vires reaſſumere impetrato igitur,vt caneret puer,ille ita cecinit.

Carpe fugã Galathea, ferus petit æquora Cyclops.
Carpe fugam, pelagoque procul speculatur ab alto,
Te quis amat, dignumque tuo se censet amore.
Humano primum rorantem sanguine barbam,
Et fœdum os, oculumque vnũ, quẽ fronte patentem
Ipse gerit media, multo lauare æquore cernes.
Pectere dein rastro crines, Apioque virenti
Aßimiles, laudare: silens tum consulere æquor.
Et se spectatis formosum dicere ab vndis.
Te vero Galathea, quod hunc contemnis amantẽ.
Nec pecoris numerum, nec auenæ sibila curas,
Crudelem: & pistri naturam Scyllaque vocare,
Crudelesque Deos. si Dij tamen æthere in alto
Vel mare sunt aliqui. neque enim se posse putare
Vllos esse Deos. demum tibi dira minari.
Nam fore, vt ictu vno magno cũ fragmine montis
Teque tuumque Acim mediũ disperdat in æquor.
At tu tuta mari magno, Cyclopis amores
Despiciens, ridensque minas, & inania verba,
In nostros Galathæa sinus formosa recurre.
Ille inter pecudes & amore vratur, & Aethna.

De brutorũ & multorũ naturalium ingenio siue prudẽtia, num in illis miráda quædam illius opera per cognitionem, an à casu, vel aliquo potius extrinseco cognoscẽte, ac dirigente fiant, seu aliquo alio modo.

Tacebat Lyricen, & Turrius sermonem resumens ita secutus est. De ingenio brutorum nunc est prosequendum nobis. quia in re non satis mirari possumus, cum talia videamus à brutis animalibus fieri, qualia hominũ nemo efficere posset. Canum nostis non solum incredibilem memoriam, sed & miram sagacitatem in venando. volucres nidos mira arte, mira prouidentia construunt, vbi prolem tuto ponant, aliç in tignis, aliæ in summis arboribus, aliç inter spinas & dumeta, aliæ in medio mari. in iis

oua

oua deponunt, illa incubant, ac calefaciunt, vt inde enascantur filij. natis escas quærunt, illis custodiæ sunt, volatum docent cura quidem maiore, quàm humana. Aranea animaliculum tam exiguum miro artificio telas texit, ceu retia, muscis capiendis, vnde alatur. reliquorum insectorum si prudentiam recensere velim, si piscium miracula, dies profecto nos deserat. Sunt igitur, qui ad hæc respicientes paruo negotio ab inquirendi labore se liberent, ad instinctus naturæ recurrentes. de quibus paulò ante diximus oportere dicere, nunquid instinctus isti per naturam fiāt, an per cognitionem. vtrunque autem suas habet difficultates. Alij dicunt non facere hæc bruta per naturam, nec per cognitionem, sed dirigi ab intellectu non errāte, qui fines noscit. sed & hi dubitationem non tollunt: dirigi enim ab intellectu fines cognoscente quodammodo verum est, quodammodo non verum. si enim dicant à Deo dirigi bruta, ita vt Deus immediate ipse faciat, spumam eliciat ab aranea, in fila deducat, & texat, nimirum recte non dicunt. Deus enim non est, qui immediate agat, sed ipsum animal, de quo dubium est, vtrum per naturam agat, an per cognitionem. si vero dirigi à Deo intelligunt ita, vt & naturæ rerum, & cognitio, quæ sunt principia agendi, à Deo dependeant sic quidem verum dicunt. Deus enim tum naturas ipsas primum constituit, tum & facultates dedit agendi. verum dubitatio nondum sublata est. quærimus enim quo principio bruta agant, vtrum natura

Animalia bruta quo principio tam varia & admirāda prudentiā opera producant.

In plātis non nulla prudētia signa apparēt, & in spiritu genitino,

natura, an cognitione. quodcunque dicatur nõ paruam habet difficultatem. Igitur, vt minus admiremur in iis, quæ bruta faciunt, respicite & ad arbores, & in vniuersum ad spiritum illum, qui genitiuus dicitur. arbores nihil intelligunt: si tamen magisteria illarum, si fines animaduertamus: si folia, & fructus, & semina, quanta solertia faciant, custodiant, muniant: & quanto iuuamento vna pars in aliam sit constructa, & ordinata, non poterimus non magnopere admirari. spiritus porrò ille, qui genitiuus vocatur, & calor naturalis, nihil similiter intelligens, nec per se sciens aliud facere, quàm calefacere, attrahere, & propulsare, tam mira tamen conficit, ac si fines cognosceret: figuras membris dat: vias, conceptacula, situs, ordines, iuncturas, ac demum animal conflat. Ex horum similitudine fortasse principiũ quoddã habere poterimus ad inueniendum modũ, per quẽ & bruta operantur tam mira. nam de calore illo genitiuo, si quæratur, quomodo ipse faciat, vtrum casu & fortuna, an per se & intendens quod facit: & si intendens, vtrum cognoscendo, an non cognoscendo, nõ aliud profecto dicere possumus nisi primum, quod nõ cognoscendo facit, vt manifestũ est. Facit autem partim casu & per accidens, partim per se & intendens, verum non eadem ratione. Siquidem enim cõsideretur calor ille, quatenus natura vna per se, & particularis, per ea agens, quæ sibi insunt, sic quidem oculum, dentem, linguam, & alia, & eorum formas per accidens facit, & casu quodam

Calor genitiuus mirãdã operatur per accidens, & per se, sed non secũdum eandem propriam rationem.

dam. Per se enim non aliud intendit, quàm calefacere, & quędam attrahere, quædam propellere: reliqua sibi accidunt: quanquàm nũquam fallat, & illa semper consequantur. Nihil enim prohibet quædam per accidens fieri, & tamen semper fieri. Idem calor si consideretur, vt pars vniuersalis naturæ, quam ordinauit vniuersale agens, sapientissimus Deus, virtutesq́ue dedit naturis omnibus faciendi omnia, quæ ad fines sibi cognitos ordinauit, sic quidem calor ille per se dẽtem, oculum, linguam, & alia facit, & intendit, tametsi non cognoscat fines. Sufficit enim cognosci illos à primo agente, Deo maximo. Atque hoc fortasse est illud, quod dicunt aliqui dirigi hũc calorem ab alio intellectu, qui fines noscit. Verum non dirigit vti agens immediatum, sed solum vt agens vniuersale & primum. quapropter calor ille partim per se facit, quatenus pars est vniuersalis naturæ à Deo ordinatæ, partim per accidens facit, quatenus est particularis quædam vna natura.

De natura vniuersi à Deo institutione & miro ordine.

Quòd si quęratis, quomodo à Deo factus est ordo iste in naturis omnibus, dicendum, quòd, si quandoque vniuersum hoc ęst à Deo factum, vt pium est & æquum credere, eadem virtute, & potentia, qua facit omnia, facultatem etiam propriam dedit naturis singulis, qua peruenire possent ad fines illi vniuerso debitos, & congruentes. Si vero & æternum statuatur hoc vniuersum, vt quidam philosophi putant, depẽdet nihilominus à Deo, à quo natura omnis esse habet. In sola autem natura, quod possibile

est

est, necessarium etiam est. Erat autem possibile in sola natura, vt calor certus foret, qui dentem, qui oculum, linguam, & demum animal ipsum facere posset. Quare simul etiam necessarium fuit, vt talis inueniretur calor in natura sola: ac sic rerum prima semina facta fuere, quibus semel factis mox tenore quodam perpetuo ordo iste fuit in natura à Deo optimo dependens. Ex hac ergo similitudine naturalis caloris potestimus coniecturam quandã accipere circa bruta, quo pacto & ipsa tam mira efficiant. Nam & ipsa quædam faciunt non cognoscendo fines, & quodammodo per accidens, quatenus particulares naturæ sunt secundum se: quatenus vero partes vniuersalis naturæ ordinatæ à Deo maximo primo agente, per se faciunt, & intendunt, tametsi non cognoscunt fines Deo tantum cognitos. Nonnulla tamen & ipsa faciunt cognoscendo finem, & intendendo. & sic quoque per se faciunt modis omnib. Auis maturis iam ouis appetit illa deponere. cuius appetitus duo sunt fines, alter aui cognitus, alter incognitus, cognitus autem Deo. Prior appetitus fit ex stimulo perceptus propter pondus, aut propter aliud, cuius finis est aui notus, vt deponat scilicet nocens & irritans, quemadmodum & fæces. alter vero finis, qui non cognoscitur ab aue, vt inde enascatur proles: quod Deo cognitum, & ordinatum est, & consequitur. Per se igitur auis, oua deponit propter stimulum, per accidens propter prolem, quatenus particularis natura est, per se vero & hoc, qua-

Animalia bruta eadem aliqua, vt particulares naturæ sunt operantur per se, quæ per accidens faciunt à superiori directa.

Brutorũ varij extant appetitus, & actus quibus mira efficiunt.

tenus pars vniuersalis naturæ. Post illum appetitum deponendi oua innascitur appetitus alius deponendi in loco tuto: quod per se ab aue fit per speciem rei amatę. Oua enim amat,& quãuis stimulent,quasi partes sui,sicut & membra, non sicut excrementa, quorum nullam habet curam: sed ouorum curam habet,quia amat: quare curat defendere, & custodire. Omnia igitur hæc per se sunt ex cognitionẽ: sed & huius appetitus est alius finis,non aui,sed Deo cognitus,vt inde scilicet soboles enascatur. Rursus volens auis in tuto oua collocare, subnotiones facit ad multa,quæ offeruntur. & aliis trabs placet, aliis spineta, aliis summæ arbores, aliis mare, prout variæ sunt species, quæ mouent,& vna magis, quàm alia ex latenti conuenientia: facta loci electione imaginationem faciunt de forma conseruantis rei. Dictum est enim has imaginationes facere & alia animalia. quare factis subnotionibus ad multa, hæc lutum apportat, & trabi applicat: illa paleas, & festucas: illa maris sordicies innatantes: illa aliud: quæ aggerantes inuicem,& formantes nidos faciunt, hirundo vno modo, alio modo passer, alio cuculus,alio Halcyon: in quibus oua deponunt, & mox deposita incubant. Cuius duplex quoque est finis, alter notus aui, qui fit à specie rei amatæ,cui semper quasi adesse volunt,fouere,&custodire:alter aui est ignotus,Deo vero maximo notus,qui fit, vt proles in ouis naturescat ex illa calefactione, & vegetetur. Vnde magna sapientia,& prouidentia Dei optimi videri potest,

Diuina est hæc,& multos latens prouidentia.

test,qui totum vniuersum ordinaturus,modum naturis omnibus dedit, quæ nescientes fines omnia tamen faciunt, per quæ fines ipsi consequuntur, quos solus ipse cognoscit, per quem modum deinceps & alia fiunt, quæ tam mira videntur nobis. Scire autem sigillatim ordine suo,quomodo appetitus varij nascantur, vnus post alium, & quomodo Deus omnia ordinauerit,vt naturaliter fiant, impossibile quidem est homini. Quare & vniuersalia hæc existimátes sufficere ad alia pertransibimus:ac de vocatis secundis intentionibus siuè conceptibus dicemus.

De vocatis primis ac secundis intentionibus, quid sint & quomodo fiant, & quinam illarum termini, ac nomina sint.

Quoniam autem res, quæ sunt,duplex esse habent,alterum extra animam, alterum in anima,quatenus intellectæ sunt,hinc fit, vt dupliciter & intelligantur:vno modo,prout esse habent extra animam, alio modo, prout esse habent in anima. Conceptus ergo illi, qui de rebus fiunt, quatenus extra animam significantur, & apprehenduntur, primi vocantur, siue primæ intentiones:qui vero de rebus fiũt,quatenus in anima sunt, secundi dicuntur. vt si Callyam intelligam,& album,vt coniuncta,dicámque Callyas est albus, primos conceptus feci: si vero reflectente se intellectu supra conceptus factos, vt in anima sunt, ac dicam, hæc est oratio. Callyas est albus: & hoc est subiectum, hoc prædicatum, hoc nomen,hoc verbum,tum conceptus isti,oratio,subiectum,prędicatum,nomen,verbum,secundi vocantur. Similiter, est genus, species, singulare, plurale,&

Cōceptus rerum, vt extra animam sunt, primæ intentiones sũt appellatæ, vt vero in anima, secundæ dicuntur.

alia eiusmodi, de quibus est grammatica, dialectica, rhetorica, poetica: de iis enim secundis intentionibus sunt. Dubitabitis autem fortasse de ipsissimet operationibus animæ, vt intelligere, abstrahere, imaginari, ratiocinari, subnoscere, ac de ipsis speciebus, quæ sunt in anima, vtrum primi, vel secundi conceptus dici debeant, quando esse in anima omnia hęc habẽt. Ad quod (vt arbitror) dicendum est operationes hasce animæ debere dici potius esse ab anima, quàm in anima esse habere. sicut accipimus nunc esse in anima, vt distinguitur abesse extra animam. quæ enim concipiuntur secundum esse, quod habent in anima, duplex esse habent, alterum extra animam, alterum in anima, atq; operationes prædictæ intelligere, abstrahere, & alia, non habent hoc esse duplex, sed solum ab anima, & in anima sunt. sunt autem in anima, ac si extra essent, quare primi conceptus sunt, super quibus & secundi fieri possunt. similiter se habet speciei nomen, & phantasmatis, & si enim videantur secundi conceptus, sunt tamen primi, & rerum, ac si extra animã essent. vt autem summatim dicamus, primi conceptus sunt de rebus, quę significantur, quatenus significantur, & non significant. sic enim esse habent, vt extra animam. secundi vero sunt, qui fiunt de rebus, quatenus significant, & non significantur. sic enim esse habent in anima tantum ac de intellectione, quid sit, & quomodo fiat, & quæ sit vnaquæque intellectio, & quot, hactenus dictum sit pro tempore. Superest, vt de

Termini & nomina primæ & secundæ intentionis.

Num omnia quæ ab anima vel in anima sũt intentiones secundæ dici valeant.

Quæ esse tantum in anima habent, & ab anima, secundæ intentiones dic non debent.

Prima intentio est cõceptus rei prout significatur, secũda vero prout significat.

de deceptionibus dicamus, quas ſibi anima facit intelligendo.

Eſt autem deceptio acceptio quidem rerum aliter, quàm ſint, non ſtudio, & voluntarie facta, ſed errore. quod quomodo fiat, tentandum nunc eſt dicere in vniuerſum, ac dij precandi, ne forte & nos decipiamur, hæc inquirentes. Vniuerſalis autem deceptionis cauſa eſt apparentia aliqua, qua videntur res tales eſſe, quales tamen non ſunt. Cauſa autem apparentiæ huius ſemper eſt in ſpecie, quæ repræſentat res verum non qua res offert, à quibus deciſa eſt, ſed qua rerum modos, & coniuncta ſimul refert. neque enim ſenſus, neq; vlla interior potentia decipitur circa ſimplex, & proprium obiectum, ſed circa modos, & coniuncta, quæ cõponit cum rebus. quare circa complexa tãtum, non circa ſimplicia deceptio eſt. circa ſimplicia enim ſpecies ſemper id repræſentat. à quo proceſſit, & in hoc mutari non poteſt à ſua natura. quòd ſi videtur anima quãdoque alba iudicare nigra, aut rubra, aut lutea, hęc quidem deceptio non eſt in ſpecie ratione proprij obiecti, ſed ratione potentiæ componentes, quæ in maxima diſtantia dicit. hoc veniens eſt nigrũ, cum tamen album ſit. ſpecies enim, quæ nigrum offert in ea diſtantia, non fallit nos. repræſentat ęnim pro natura nigri, quod tũc offertur, cum priuatio lucis, & colorum non mouet oculum, vt fit in magna diſtantia. Deceptio autem fit, quia ſubiecto atribuimus qualitatem repræſentatam, quod ſecus eſt: ſimiliter & in

De variis in nobis per ſenſus tã inter nos quam externos, & intellectu deceptionibus & erroribus ac fallaciis, tam in propoſitionib., quam in ipſo ratiocinio, qui ſint, & quomodo in nobis fiant.

Deceptio circa cõplexa nõ autẽ circa ſimplĩ

in felle suffusis deceptio fit, iudicātibus omnia luteas non quòd species lutei fallat nos in re, à qua decisa est. decisa enim fuit à luteo, sed quòd qualitatem illam attribuimus parieti, & homini. quare semper deceptio fit in complexis, & compositione ipsa. Solem in aurora iudicamus rubrum, & bipedalem, cum tamē nec ruber sit nec bipedalis error autem fit, quia subiecto id attribuimus, quod à specie repræsentatur. rubor enim offertur specie lucis multum refracta ad nigrū, quod fit in aurora propter sphæram vaporum, & in hoc non est error, sed tum fit, cum colorem oblatum componimus cum subiecto. Color item solis repræsentat solem terminatum certa quantitate, quæ multipliciter variari potest propter maiorem & minorē distantiam. si quidem semper minora videntur, quo basis minuitur, quod in magna distantia maxime contingit.

cia contingit ex aliqua apparētia per ipsum compositionis actum.

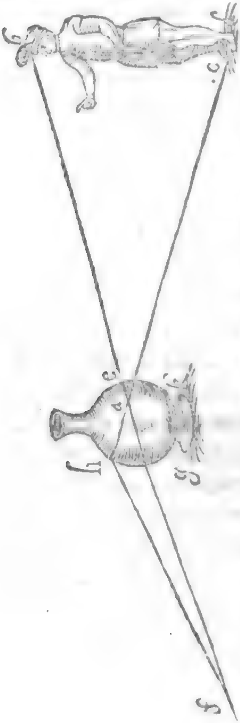
Oculus vidēs album in magna distātia cur nigrum iudicet.

Sol in aurora cur ruber appareat nullius existens coloris.

Componentes igitur quantitatem solis oblatam in magna distantia cum sole secundum se, deceptio fit. Baculi & remi sub aqua fracti apparent cum parte, quæ supra est, eo quòd pars sub aqua propinquior iudicatur, quàm, quę supra in aere est. propter densitatem enim aquæ, viciniores partes speculum fiunt partis sub aqua existentis. Refringitur enim multum species, & crassior fit, hoc autem maiora, & propinquiora videri facit. Qua de causa pars sub aqua existens non videtur directe supposita parti, quæ est in aere. Vnde fracti videntur. Deceptio vero fit, dum com

Remi & ligna in aqua cur fracti appareant.

componimus, comparantes partes inter se & ad subiectum. idem & circa situm partium sæpe contingit, & quæ deorsum sunt, sursum videntur: quæ vero sursum, deorsum, vt spectantibus in ampullas aqua plenas. prætereuntes enim videntur incedere pedibus sursum, capite infra stante, vt si a sit ampulla: præteriẽs b c d: b autem caput, c & d pedes, oculus aspicientis f, videbuntur quidem pedes sursum, vbi e, caput vero deorsum, vbi g.

Causa vero est, quòd species semper per breuissimam lineam refert, & per directum. breuissima autem linea à capite, vbi b, est b h: quę reflexa ad g, inde ad oculum fertur, vbi f, pedũ vero breuissimæ lineæ c k, & d k: quę reflexę ad e, & inde ad oculum f, vidẽtur supra caput, vbi e quod est, vbi g. error fit, non quòd species capitis & pedũ non repræsentent debite sua loca, sed quòd componendo, & comparando situs, & loca oblata hæc quidem sursum, illa deorsum iudicantur.

Similiter & figuræ, & colores, & numeros, & loca varian

variantur per apparentias alias.sæpe enim,quę rotunda sunt , longa videntur , & quæ longa, rotunda,& quæ vnum duo, & eiusmodo:adeo refert , quale sit speculum,in quod incidit species,an conuexum an concauum , an aliter fabricatum. Specilla ocularia fiunt,quæ vultus mõstruosos referunt,alios satyricos,alios etiam turpiorisi formæ.quædam sunt,quæ omnia ostendunt iride colorata:alia anulum vnum media in mensa positum duodecim anulos videri faciunt,tam similes , vt qui verus est,volentem signare fallat magno spectantium risu. Altero oculo,vel compresso,vel eleuato res accidit videri duplices.propter quod & ebriis omnia videntur duplicia , vertiginosis vero circumferri. omnibus enim his loca mutari videntur,& eadem res in diuersis esse locis,cum tamen per se non mutetur. causa est , quòd species in oculo, quæ vel successiue eleuatur, vel deprimitur,ab vtroque oculo non in idem cadit: quippe in eleuato oculo species eiusdem rei,rem quidem eandem offert , locum autem non eundem, quem alter oculis refert. species enim directe secundum longitudinem totius sensitorij repræsẽtat.quare nihil interest,seu res extra mutet locum , seu species referat mutatum.refert autem mutatũ, quoniam eleuato sensitorio simul eleuatur & species. in vertiginosis autem circumferri videntur res , quia successiue species cum sensitorio eleuatur à vaporibus , qui intra oculum mouent. in circulum vero videntur ferri,quia oculus est tãquam centrum,

res

res tanquam in circumferentia. à centro autem omnes lineæ ad circumferentiam sunt çquales. Quare circulus fieri videtur. Ebriis vero tum circulariter, tum & duplicia videntur. Circulariter, quia successiue fit motus sensitorij, & cum eo speciei. Duplicia vero videntur, quia oculi non æqualiter mouentur, sed diuersimode propter inordinatum motum vaporum. Quare non in idem feruntur.

Ebrijque cunque vident, cur circulariter, & quasi duplicia vident.

Circa colores quoque eædem deceptiones contingunt. suffusis enim felle omnia videntur Lutea (vt diximus) & euaporato sulphure per noctem ad lucernæ lumen, omnia videntur venera. sole autem per rubra transeunte, aut ad rubra refracto, rubra omnia apparent. quæ quidem dubitationem quandam habent, quo pacto fiant, quoniam, quæ ita colorari videntur, proprios, & ipsę colores habent. cur ergo & illi non mouent? vtrum igitur, cùm duæ species subalternæ ad oculum veniunt, ea, quæ potentior est, non sinit debiliorem mouere? an magis, quòd color nihil aliud est, quàm lux terminata, lucis autem species est lumen? quare colorum omnium species lumen sunt. vnde colorum species cum omni lumine misceri possunt, & intendi admixtæ lumini fortiori. Sicut igitur per noctem res non videntur propter debilitatem specierum earum, adueniente autem sole vigorantur, & fortiores redduntur, factæ vnum cum eius lumine, & sic mouent, ita & si Sol ad rubra reflectatur, aut per

Felle suffusis cur omnia lutea videantur.

Quomodo deceptiones circa colores fiant.

rubra

rubra transeat,ita illa vigorat, & intendit,vt & aliorum species vnum cum iis fiant,& similiter moueant,& rubra omnia videri faciat. propter quod mappæ,in quas sol incidit,transiens per vini phialas,rubræ apparent. & suffusis felle omnia apparent lutea,quòd species aliorum colorum vnum fiunt cum luteo, quod est in oculis, quòd vnum id maxime offert, quod fortius est. cuius signum est, quòd si suffusi in rubra valde rubra inspiciant, nec prorsus luteum, nec prorsus rubrum vident, sed medium quiddam. His de causis & veneta iis apparent, qui per vapores sulphuris species rerum recipiunt. tale enim est sulphur. Idem accidit & iis, qui spectarunt in Solem. omnia enim primo alba apparent,mox rubra, postremo nigra. remanente enim specie lucis in oculo, per certum tempus illa quidem primum album refert, quia lux de se alba est. mox remittente sese luce rubrum apparet, non secus, ac si lux in nigro videatur. fulgidum enim in nigro rubrum fit, remissio enim lucis nigri vicem gerit. mox luce in totum remissa nigrum apparet. in omnibus igitur his apparentia quædam fit,vnde accidit deceptio. verum non decipitur sensus ipse, nec species per se circa oblatum proprium nos fallit, sed phantasia,quæ componit oblata cum subiectis. quare prima deceptio in phantasia fit: mox nihil prohibet & intellectum ipsum decipi,siquidem recipit à phantasia. igitur cum prima cognitio ipsius, dum componit, sit circa propositiones, deinde ex iis ratiocinetur, ac discurrat:

Sulphure euaporato ad lumen lucernæ, veneti coloris. seu cærulei aliqua apparẽt.

prima

prima etiam deceptio circa propositiones fit, deinde & circa ratiocinium falli potest. circa propositiones autem fallitur, cum falsas recipit, aut propter apparentias prædictas, aut propter alia: circa ratiocinium vero, cum non inferimus conclusionem. videtur autem inferri, quod vniuersaliter accidit, quum terminum medium non recte assumimus. quippe ille, cùm vtrique entremo coniungatur, sæpe videtur esse idem in vtroque, & sub vna ratione accipi. verum neque idem est, nec ratio eadem, vnde conclusio non sequitur. Ac circa exempla quidem est primum videre. Nauigatio enim, vt supra diximus, est terminus medius, qui coniungitur naufragio (vt in Callya vidimus) ex quo apparet, quòd etiam Dioni coniungi debeat, qui similiter nauigat. quod falsò poterimus opinari. nam, quáquam idem terminus videatur nauigatio in vtroque, non tamen est idem & sub eadem ratione. in Callya enim erat cum tali vento, tali tempestate, vnde secutum est naufragium: in Dione vero nauigatio sine his erit. Similiter & circa enthymemata falli contingit. nam, quanquam & Itali, & Germani, & Scythæ albi sint, si putemus, & Æthiopas albas esse, fallemur: quoniam albedo alia ratione inest Itális, Gallis, & Germanis, & Scythis, quæ non est in Æthiopibus. Similiter & in inductionibus deceptio accidit. non enim, si in Perside, & Média vidimus mala citra mille & decem millia incsibilia, sequitur omnia esse incsibilia. malum enim citrium alia ratione in

Quomodò circa propositiones & ratiocinium decipiatur intellectus.

Circa exempla quomodo decipi contingat.

Circa Enthymemata deceptio.

Circa inductioné

Media

Media,& Perside est inesibile,alia esibile in Aegypto. oportet igitur medium terminum per eandem rationem coniungi extremis. alioqui aut non concludemus,aut falsum concludemus propter quod & syllogismis etiam contingit falli,vt quæ emisti,comedisti, cruda emisti. fallit quidem , si concludamus , cruda comedisti; terminus enim medius non idem est,licet appareat. in prima enim emptio iungitur comestioni pro subiecto:est enim verum, quæ emisti, comedisti. in secunda vero coniungitur accidenti,cum dicitur, cruda emisti. quare non sequitur,cruda comedisti:comedi enim,quæ emi,nõ qualia emi. similiter,si dicatur,nonne differens à differente differt? te vero cõcedente,dicet sophista.at quod differt,nõ est aliud à quo differt: differens ergo non est differens. fallit quidem; quia differens à differente differt pro subiecto; non autem pro forma. neque enim differentia differt à differẽtia.quare in prima pro subiecto accipitur,in secunda pro forma.nec si,quod vtile est,bonum est.vtile autem in captiuitate egestas.ergo egestas bona.in primo enim vtile simpliciter accipitur,in secũdo pro vtili secundum aliquid,& certo casu.Porrò nec,si tria & vnum sunt quatuor. tria enim sunt tria & vnum , sequitur,vt tria sint quatuor. tria enim & vnum, qui est terminus medius , sunt quatuor,diuisim accepta,& ita accipitur in prima propositione. in secunda vero accipitur collectim , & cõposite.quare non idem est medium. tale & illud est. qui nam discunt, scientes me,an nescientes? te

Circa syllogismos.

Secundũ quid ad simpliciter deceptio.

Compositionis & diuisionis deceptio.

vero

vero dicente, ſcientes dicunt, dicet ille: at qui diſcunt ea neſciunt, quæ diſcunt. ſcientes ergo neſcientes ſunt. dicente vero te, neſcientes diſcunt, arguet ille. at, quæ diſcũtur, ſciuntur. neſcientes ergo ſunt ſcientes. deceptio quidem eſt per æquiuocationem termini medij. nam & ſciens & neſciens, interdum ſignificat, qui nũc ſcit, aut neſcit, interdum, qui ſciebat, aut neſciebat. Similiter, nonne bonus eſt, qui boni eſt poſſeſſor? at diuitię ſunt bonę: qui ergo diuitias poſſidet, bonus eſt. & illud, nonne omnis actio eſt circa ea, quæ ſunt? omnis ſermo eſt actio. omnis ergo ſermo eſt circa ea, quæ ſunt: at ea, quæ ſunt, vera ſunt. omnis ergo ſermo eſt verus. æquiuocatio eſt in illa voce, quæ ſunt. interdũ enim ſumitur pro eo, quod õ n eſt apparens. interdum pro eo, quod aliquo modo eſt, ſiue vere ſit, ſiue appareat. & ſic omnis actio eſt circa ea, quæ ſunt. Item illud, infinitum non poteſt pertranſiri. hoc ſpatium eſt infinitum. nõ ergo poteſt pertranſiri. fallit quidem, quia infinitum modo pro infinito in actu ſumitur: & hoc modo infinitum non poteſt pertranſiri. quandoque ſumitur pro infinito in potentia: & hoc modo poteſt pertranſiri. quare medium nõ eſt idem. & illud, omnes duo circuli contingunt ſeſe in puncto. hi duo anuli ſunt duo circuli. contingunt ergo ſeſe in puncto. non ſequitur autem, quia duos circulos ſe contingere in pũcto circulis mathematice acceptis, & abſtracte ineſt. anuli autem mathematici circuli non ſunt, ſed in materia.

Aequiuocationis varia deceptiones

Amphibologiæ, quæ circa propositiones côtingit, deceptiones.

Interdũ fallimur, quia propositio amphibola est, & ambigui sensus. vt quod mouet lapidem molarem per se est causa farinæ. aqua mouet lapidem molarem per se. ergo est causa farinæ. fallit ratio, quia vox illa per se facit sensum amphibolum. potest enim coniungi cum mouet ex parte subiecti, & potest coniungi cũ causa ex parte prędicati. primo modo propositio est vera, secundo modo non. quare medium variatur. alio modo etiam variatur, cum syllogismus fit in obliquis casibus non in recto. vnde non sequitur, primus lapis mouet secundũ, secundus tertium. ergo primus mouet tertiũ. similiter, maior pars hominum est dedita vitiis. Socrates est ex maiori parte hominum. ergo est deditus vitiis. peccant per non causam, vt causam. in his ergo, & similibus decipitur anima, interdum se ipsam fallens, interdum alios. & in quibusdam facile est videre fallaciam, & distinguere. in quibusdam vero non facile: præsertim in quibus similitudo est valde aperta, dissimilitudo vero valde latet. quo pacto decipiuntur pueri appellantes omnes homines patres. id enim, quo omnes conueniunt, apertum est, similitudo scilicet in homine. id vero, quo distinguitur, qui pater est, valde ipsos latet. fecerunt enim conceptum quendam patris, sed nondum distinctum. oportet igitur, qui non vult decipi, valde solertem esse, & exercitatum in noscendis coniunctis, quomodo se habent, & modis ratiocinandi: & quid per se vnũ: & quid per accidẽs, & quid appareat. sed iam

Per non causam, vt causã deceptio.

Deceptiones caue re quomodo anima debeat.

iam de iis deceptionibus prosequamur, quę sibi anima in somnis facit, necnon & in melancholiis, & phrenesi, & vino, & quibusdam aliis epotis, vt Hyoscyamo, & solano, & eiusmodi aliis.

De vigilia, & somno quid sint, & quænam vigiliã, variosque somnos inducant, & de quibusdam miris, quæ dormientib. contingunt.

De somniis autem acturi operæpretium putamus, vt prius de somno agamus: quid sit, & quomodo fiat. sed ne hoc quidem perquirere possumus, nisi prius de vigilia egerimus, quæ breui fient. vigilare autem tum dicitur animal, cum & sentit, & stat, & motus exercet voluntarios: quæ tum fieri solent, cum anima specie boni mota transmittit libere spiritus ad membra extrinseca, exercenda per sensum, & motum. primũ igitur, quod requiritur, est species boni in anima interiori, quæ in actu fit, & diffunditur ab ipsa vsque ad membra exercenda. qua re facta, & spiritus necessarij & seruientes transmittuntur ad ea membra, & reguntur pro eo fine. Si igitur ipsa membra bene disposita sunt: si & viæ liberæ, & non impeditæ: si & spiritus apti: si & species mouens animam conueniens sit, tum fit membrorum exercitatio & vigiliæ opera. quòd si in aliquo horum defectus fuerit, impediri finem accidit. si enim membra ipsa male affecta fuerint, vt stupefacta, aut resoluta, aut incisa, tũc nec stare, nec sensum obire, nec motus possunt. similiter, si & viæ aut oppilatæ nimium extiterint, aut ablatæ, idem sequitur. at vero, & si spiritus inepti sint, vt stupefacti, aut resoluti, aut aliter impediti, non obtinetur finis: maxime autem cum specie, boni,

Vigilare animal dicitur cum opera vita diffusis in mẽbra spiritib exercere.

Vigiliã multa impediunt.

quæ mouere animam debet, impedimentũ vllum receperit. multipliciter autẽ impediri solet. primum vel quòd aliquod graue accidẽs illá opprimat,& prosternat. vt lipothymiæ,epilesię,apoplexiæ,ecstasis , pręfocationes,contusiones,timores magni, & id genus. vel quòd & potest, & nullum graue accidens recepit, sed tantùm quòd sub labore quodam & certa molestia recipit exercere membra. vnde melius & suauius iudicat cessare,vel quòd intenta ad aliquid,quo delectatur, obliuiscitur prioris intẽtionis exercendi membra. Tot igitur cum vigiliam impediant,somnum quidem nõ dicimus, cum propter defectum membrorum extrinsecorum animal nec potest stare, nec sentire,nec moueri. similiter, nec si viæ sint oppilatę atque infartæ,aut abscissæ, eum somnum non appellamus: si propter hoc animal sensum amittit,& stationem. sed neque, si spiritus ipsi sunt stupefacti,& immobiles : neque etiam,si graue aliquod accidẽs prostrauerit animam, & sensum, & omnem intẽtionem abstulerit, somnum vocamus. sed tum solum dormire animal dicitur, cum anima non omnino in aliis impedita, aut recipit sub labore quodam & displicẽtia exercitationem membrorum. vnde magis gratam, & suauem iudicat cessationem, aut intenta ad aliquid,quo gaudet , & delectatur, obliuiscitur prioris intentionis exercendi membra. sub labore autẽ & displicentia recipit exercere mẽbra , cum aut illa iam fatigata sunt,aut spiritus quodammodo fessi,& resoluti : aut cum sedes ipsius

Somnus quid sit.

Somnum quanam inducãt.

ipsius animæ interioris grauata est.hoc est nerui,& membranæ illic existentes : spiritus item pigri, torpidi, & viæ non planæ,expeditæ.hæc enim non concurrunt , tunc retrahitur anima ab exercitatione membrorum, & quiescere amat , & intentio cessat exercendi , spiritus non transmittuntur,& sic fit somnus.qui propterea placidus,& suauis dicitur,quòd cessationem illam anima, vti gratum recipit, contrarium autem,vti graue. hæc autem grauitas, & labor animæ maxime accidit, cum euaporatione multa sursum lata nerui relaxantur , & opplentur similiter & membranæ circa cerebrum , & venæ. vnde & spiritus graues redduntur,& pigri. quare anima ipsa laborem quendam percipit in mouẽdo ipsos,in tendendo neruos, & membranas,quas tendi oportet in vigilia. hic autem molles sunt & graues. quibus de causis cessare ab opere suaue ab anima iudicatur. euaporatio autem vnde hæc accidunt interdum à cibo , & potu fit,interdum à quibusdam epotis,quæ frigidissima sunt,& crassa, & somnifera dicuntur. inter has vero euaporationes , & somnos , qui ab his fiunt , hoc interest , quòd quæ à cibo & potu fit,naturalis est , & finem habet in natura, quò animal restauretur à fatigatione in vigilia : qui vero ab epotis frigidis somnus fit , violentus est , & ad ægritudinem magis refertur. quare non naturalis dicitur. Naturalis quoque & ille somnus est , qui fatigatis multum membris , tametsi non cibum , & potum capiat animal. prostratum tamen somno capitur. habet

De dupli ci somno, naturali & violen to, & qua les sint.

Collige somni absolutam rationẽ.

enim finem in natura restauratio. Videtur igitur, quòd somnus sit cessatio animæ interioris ab exercitatione membrorum in sensu & motu non per impotentiam, sed ob id solum facta, quod melius, & suauius iudicat cessare, quàm mouere. quod fit aut euaporatione multa grauante, & opplente sedem animæ, aut fatigatis mẽbris, & spiritibus: aut facta obliuione prioris intentione ex intentione in aliud, quod delectat. & hoc enim sæpe accidit, vt infantibus, quibus mutrices per cantilenas somnum inducunt.

Somnus duplex, simpliciter, & secundum quid, & quomodo hi fiant.

Est igitur somnus alius simpliciter, & vniuersaliter vigiliæ oppositus, alius secundum quid, & in parte solum. simpliciter quidem, quo & sensus omnes, & motus voluntarij ligari sunt. secundum quid autem & in parte tantum, in quo vel non sensus omnes sunt ligati: vel sensus ipsi quidem ligati sunt, motus autem voluntarij non. nam, quoniam neque idem spiritus, neque eædem viæ, neque eædem species sunt sensuum omnium, & motuum, fieri quidem potest, vt plures ligentur sensus, non tamen omnes: vel sensus quidem ligentur, motus autem voluntarij non. qua de causa accidit sæpe, vt dormientibus nobis sensus quidem ligati sint, voluntarij autem motus non: siquidem & quidam dormiẽtes surgunt tamen, & sese vestiunt: & nonnulli domo exeunt. facta enim phantasia surgendi, quanquam sopiti sint sensus, motus tamen illi fieri possunt, qui à phantasia dependent, quoniam non simpliciter dormiunt. interdum

Dormientes cur aliqua nõnunquã vigiliæ opera exerceãt.

dum non omnes ſenſus dormiunt, ſed aliqui tantum. propter quod ſomnus infantibus irrepit ſenſim ex cantilenis. intenta enim anima ad aures & cantum obliuiſcitur oculorum,& cæterorum membrorum. vnde & ſpiritus, qui ad membra tranſmittebantur, recurrunt ad ſuum principium, quam ceſſationem recipit anima, vt ſuauem:& in oculis,& aliis membris dormit, quamuis ſecundum aures vigilet. verum & in his paulo poſt dormiet. percurrente enim ſpiritu ad ſedem animæ, & cum eo humore aliquo, grauatur ſenſim ipſa, & quietem ſimpliciter amat: vnde ſimul etiam auriū obliuiſcitur, ac dormit ſimiliter & pedum frictio ſolet ſomnum allicere eadem de cauſa. idem facit & lectio,& auſcultatio, & decubitus:& in vniuerſū omnia, quæ leuem voluptatem in certis membris inducunt. multa vero ſi ſit, vigiliam parit, quoniam attentionem poſcit. oportet ergo, vt non multa ſit voluptas illa, & nulla alia ſit ſpecies, quæ attrahere ad ſe animam poſſit, vnde ſomnus conciliatur. quo ingenio vtuntur medici ad ægros, qui dormire non poſſunt, per cadentis guttæ leuem,& placidum ſomnum. alij cunabula inuenere, alij penſiles lectulos, alij alia.

Pueri cur cantilenis in ſomno intendantur.

Somnum inducūt leuesquædam voluptates.

Sed iam de deceptionibus in ſomno factis agamus. eſt autem ſomnium vigilia interioris animæ, in ſomno cæterorum membrorum. nam & ſi ſenſus ſopiti ipſi ſunt, & motus ceſſant vigilat tamen introrſum anima circa reſeruatas rerum ſpecies, quæ coram ipſa ſunt: per quas & inte

De deceptionibus in somno contingētibus, siue in sōniis, quid sint, & quibus ex causis fiant, & de somniorum diuinatione.

intelligit,& subnotiones, & alia operatur, quæ & in vigilia, verum confuse admodum & perturbate, vnde & sæpe decipitur. est autem prima deceptio, quòd videmur res perinde facere, & videre,& audire : ac si ita omnino fierent,& præsentes essent,qui non sunt. causa autem est, quòd species per naturam suam operatur. natura autem earū est res ipsas repræsentare,& coniuncta, loca scilicet,formas, figuras, actiones,& alia. quare similiter & in somno repræsentat, vti in vigilia. eædem enim sunt species. in vigilia autem non accidit,vt decipiamur, quia sensus rem monstrat,aut ratio facta. in somno autē sensus ligati sunt,nec possunt corrigere oblata, nec ratio in contrarium fit. quare relinquitur speciem ita res offerre, ac si fierent ,& præsentes essent.

Somniū quid sit.

Somniorum generalis, seu communis causa.

Specierum autem , quæ animam mouent,illas prius mouere censendum est, quæ actu sunt magis, diximus autem actu magis esse illas,quę recentes sunt,& quæ habitum fecerunt. qua de causa maxime ea somniamus , quæ per diem egimus,& de nobis,& de maximę notis,& de iis, quibus maximè intenti sumus. porrò dispositiones quædam corporis non parum facere videntur ad excitanda quædam somnia. vt sanguinis exuberantia rubentią videri facit , ignésque, ac vstiones,& eiusmodi. pituitæ vero redundantia, aquas,lotiones, innatationes, potus, nauigationes, & id genus. choleræ vero rixas,iurgia,inimicitias , bella , & similia. melancholiæ vero tristia , obscura , vt funera , & alia eiusmodi

di. propter quod & medici solent de somniis interrogare. Quibus autem de causis istęc contingant, & quid faciant dispositiones illæ corporis, nō ingratum fortasse arbitror, si perquiramus. In primis igitur videtur mihi exuberātibus hisce humoribus occultam quādam speciem in somno ad phantasiam ferri, ex qua memoria excitatur quorundam coniunctorum: quemadmodum & in quibusdam aliis videmus fieri. vt dulci pituita ad linguam descendente dulcia somniamus. similiter & ventositate aliqua circa dētium radices se commonēte somniamus dentem cadere. quæ certe non alia de causa fiunt, nisi quòd ex his occulta quædam sensatio in phantasia fit, cuius species memoriam similium excitat coniunctorum: in dulci quidem pituita memoria dulcium: in vētositate autem circa dentes casus dentis, quoniam oblatis coniunctis semper illud magis mouet, quod maximum est. talis autem est casus dentis. fit autem in phantasia latens illa sensatio, quoniam non ita omnino sopitos esse sensus censendum est, vt nihil prorsus sentiant. eodem pacto & cholera exuberante accidit per corpus talia ferri, qualia & in ira: vt exarsio circa cor, aut tale aliquid, cuius species occulte lata ad phantasiam, memoriam cōsimilium facit. ita & melancholia redundans tristitiā quādam membris ingerit, cuius memoria excitatur ad similia. quod & pituita facere solet. in sanguine autem quomodo fiat, dubitationem quandam habet. quoniam colorum species nō

Variæ hominū corporis dispositiones variæ in ipsis somnia inducunt.

Pituita exuberātes cur aquas, lotiones, innatationes, & dulcia nonnunquam sōnient.

Cholera abundātes cur iurgia, rixas, inimicitias & bella sō niet.

videtur ad phátasiam ferri nisi per sensus:quibus sopitis quomodo rubra videri accidat,non satis apparet, quanquam sanguis exuberet. dicendum autem fortasse, quòd,sicut oculus suffusus felle alia facit videri eiusdem coloris, ita & dominante sanguine particula illa,quę phátasiam exercet, & qui in ea sunt spiritus, ceu suffusi rubro, memoriam rubentium excitare possunt: inter quæ ea,quæ actu sunt magis,sese magis offerunt,ignis,vestes,& similia. Præter has autem corporis dispositiones sunt & aliæ quædá, quæ solent nonnulla somnia frequenter inducere: vt iis, qui in paupertate sunt, quòd semper vident sibi deesse aliquid,sæpissime etiam somniant de se ipsis, vt carentibus quibusdam:& in pręsent a aliorum esse aut sine vestibus,aut sine calceis, aut iisdem mutilatis,& similibus. Contra vero,quibus multa superabundant, somniant aliis dare, geminatas habere vestes,& eiusmodi. Qui vero valde ancipites,& perplexi sunt vel consiliorum,vel inquisitionum circa scientias, ij sæpe somniare solent circuiti longo de domo in domum, de via in viam progredi, ac demum in angustiis quibusdam sese inuenire. Formidolosis certa fiunt somnia maximè sibi familiaria:certa auaris,certa amantibus: & nemo ferè hominum est, qui peculiaria quædam non faciat somnia propter peculiarem corporis dispositionem.

Melancholici cur tristitia obscura,& funera somniēt.

Sanguinei in somnis rubra, & ignes cur videant.

Diuersæ hominū affectiones, variique fortunæ casus diuersa sōniare faciunt.

Sed iam illud inquiramus, cur in somno tam extranea, tam noua videat anima, vt omnibus manifestum est. in primis igitur supponendum est.

est nobis, quòd, si recta fieri intellectio debet, sanam primum oportet esse partem illam, quę intelligit: deinde & debitam esse applicationē, & intētionem animæ. tum oportet & medium ipsum, per quod species veniunt, & mouēt, purum esse, & syncerum, non inquinatum, non perturbatum. dico autem medium spiritus ipsos, qui circa sedem animæ sūt, maximè in vocatis vētriculis cerebri: in quibus species sunt, & per quos mouent. porrò & species ipsas, quę animam mouent, necesse est quietas esse, non tumultuarie agitatas. postremo & easdem esse temperatas. si enim excedant, perturbant animam. His ergo recte se habentibus recta etiam fiere intellectio potest rerum, & coniunctorum. vbi vero hęc, aut omnia, aut quædam cōtrario modo se habent, tunc accidit & intellectionem varie impediri, quod maximè in somno euenit: primum enim applicatio animæ nō satis firma, & constans est, tum quòd anima in somno quasi ocium agens, & quiete congaudens omnem intentionem negligit, tum quòd partes, quę applicari atque intendi debent, male dispositæ sunt. intentione enim requiritur spirituum multorum vnio, & neruorum & mēbranarum tensio, in somno autem spiritus pigri sunt, & graues: nerui laxi, & languidi: similiter & membranæ. quibus de causis anima non multam applicationem facit ad res, & rerum coniuncta, & ordines. præterea & medium ipsum, hoc est spiritus, impurum est, & permixtum alienis vaporibus, necnon & inquietum, &

Rectam intellectionem qua habere apparcat.

& tumultuose agitatum, quæ res facit, vt & species ipsæ, quę in spiritibus sunt, simul etiam tumultuarie agantur, & inordinate. ex quibus accidit & intellectiones, quæ in somno fiunt, inordinatas plurimum esse, & valde extranea componi: qualia volare nos, saltu longo librari repente, & nos & alios videre mutatos in varias formas, & modo aues factos, modo equos, modo alia. simul quoque accidit rerum ordines, loca, situs, genera multipliciter variari: maiora videri plurima ex paruis & leuibus occasionibus: quorundã reminisci, quę nunquam in vigilia occurrissent, & ita de aliis multis. Permixtio igitur vaporum potest in primis colores (vt dictum est) euariare: tum potest & species mutare, hebetare, crassas reddere: maiora facere, vt repræsentent: subnotiones confundere: tum & figuras quasdam abscõdere, quasdam mutare: motus vero & agitatio spirituum, & cum iis specierum potest loca diuersa offerre, applicationem tollere, coniunctorum multa intercipere, ordines peruertere, situs diuersos offerre. variatis autẽ locis, formis, figuris, similitudinibus, ordine, numero, & aliis necesse est extranea multa componi. volare enim nos accidit, vt appareat specie nostri continenter locum mutante cum spiritibus, in quibus sunt species, ac nos repente continenter moueri ex memoria subita aut volandi, aut saliendi, aut quid talium aliquid faciẽdi. porrò accidit modo subiecta, modo prædicata rerum complexarum repente mutari: vt appareat nobis repẽte

Quomodo volare nos appareat in sõnis.

nos

nos vel aues factos, vel equos, vel alia, si subiecta mutentur remanentibus prædicatis. quòd si remanentibus subiectis videantur prædicata mutari, videmur, ac de vestitis nudos fieri, aut de albis nigros, de sedentibus currentes: de vno loco & societate in aliis esse. Ex paruis autem occasionibus magna quædam videri accidit: vt tonitrua ex paruo circa aures sono, & in ephialte dæmones, & è parua ventositate circa dentes, ipsos cadere, & eiusmodi alia. quia facta recordatione coniunctorum semper id primo occurrit, quòd maximum est in vnoquoque genere. porrò obliuio multorum coniunctorum sæpe fit in somno, tum propter momentaneam applicationem animę, tum quod ordines accidit variari. propter quod & ipsorum somniorum sæpissime non recordamur. euolant enim ex anima, nisi de iis fuerint, quę fortem attentionem ad se trahunt: qualia sunt, quæ per timorem, & admirationem, & voluptatem magnam peruidemus in somno. Occurrunt autem reminiscentiæ quorundam, quæ nunquam in vigilia forte occurrissent, quoniam in iis extraneis, & nouis offeruntur & nouæ quædam similitudines, quæ memoriam excitent quorundam penè oblitorum. atque hæc pro tempore satis sint, cur in somnis tam mira, tam extranea videantur. Nunc consequens esse videtur, vt & illud quæramus, vtrum vlla sint somnia, per quæ diuinare contingat (vt sæpe videmus accidere) & quæ facta sunt, & quæ futura, pernosci, quorum nullam cognitionem tenemus, è quibus ego

Somniorum cur in vigilia non facile recordemur.

Diuinare per sōnia nonnūquam ratione fieri his exemplis noscas.

go nunc duo commemorabo, quæ duobus nostris amicissimis contigere, mira quidem, & quę quo pacto facta fuerint, non ingratum arbitror vobis futurum, si perquiramus. Noscimus omnes M. Antonium Flaminium sanctissimum quidem virum, & vtriusque linguæ doctissimum Reginaldi Poli Angli nobilissimi iuuenis familiarem, & quod in prima laude ponendum est, Poetam nostri sæculi eximium. is cum aliquando Genuæ esset apud Saulios magnificos, nec satis commoda vteretur valetudine, animi gratia mutuo acceperat librum quendam maternæ linguæ: quæ cum dies aliquot legisset, non adhibita multa cura reliquit super lectulo quodam. mox, cum repeteretur liber ab eo, qui mutuo dederat, quæsitus multum fuit, nunquam autem inuentus. quod cum satis moleste Flaminius ferret amici causa, cui mutuum non poterat reddere, per somnium tandem inuenit hoc pacto. Videbatur sibi quædam è domesticis ancillis librum tollere, è lectulo illo, in quo ipse librum reliquerat. quem cum vellet puella in mensam quandam transferre, cecidisse aiebat vidisse librum tracta altera è duabus tabulis, quibus contegebatur. quod perspiciens ancilla trepide librum abscondisse occulto quodam in loco videbatur. somnio habito, cum ipsum mane Flaminius vulgasset, placuit librum inquirere, qui illic inuentus fuit, vbi in somno puellam viderat abscondisse illum, fracta etiam tabula, vti viderat. ergo interrogata puella, vnde librum sustulisset, & quomodo fracta fuisset

ſet tabula, & cur abſcondiſſet, omnia eodem ordine narrauit, quo Flaminius in ſomnis viderat.

R. Cardinalis Petri Bembi in ſomnium.

Alterum ſomnium memini recitaſſe ſæpius Petrum Bembum, quem noſcimus, & ipſum virum probum, & vtriuſque linguæ eruditiſſimũ quem ob inſignes virtutes, & patriciæ gentis nobilitatem, in Cardinalium Collegium à Pontifice Maximo, ſi vita ſuppetet, breui cooptatum iri ſperamus.

Is admodum iuuenis forte litem habebat cũ neſcio quo cùm vero dies inſtaret, quo à iudice ſententia promulgari debebat, pridie illius diei dicebat Helenam matrem enixe ipſum rogaſſe, ne ſequenti die in forum ad iudicium aſcenderet. ſomniaſſe enim ſe illum vidiſſe vulneratum à reo in digito minimo ſiniſtræ manus. de quo ſomnio cum ipſe conſolatus matrem fuiſſet, dixiſſétque fallacia eſſe ſomnia, in iudicium proceſſit. vbi poſt multam altercationem ambo cum à iudice etiam tum altercantes receſſiſſent, reum dicebat educto gladio percuſſiſſe ipſum eodem in digito minimo, qui à matre fuerat demonſtratus. Mira profecto ſunt eiuſmodi ſomnia: qualia etiam multa alia tum legimus, tum & audiuimus à fide dignis. quam autem cauſam habere poſſint, non ſatis facile eſt aſſignare. nam, quòd caſu (vt quidam putant) hæc fiant, ſupra veriſimilitudinem videtur. Nam certe quædam mira etiam fieri caſu quodam nec nos negamus: immo neceſſarium putamus tot hominibus tot,

&

& tanta somniantibus, cõuenire quædam cum rebus: sed,quæ adeo miranda sunt, tanto ordine facta, tot concurrentibus, quòd casu fiant, nonpossum existimare. Verũ,si causu non fiunt, quámnam causam habere per se possunt? oportet enim,si casu non sunt,per se fieri,at intellectiones, quæ in nobis habentur, rebus conuenientes illæ tantum sunt, quæ à sensibus originem, vel à discursu hominis ducunt: ad sensum autem reduci non possunt, quæ dicta sunt, ad discursum autem difficile est videre, quomodo possint. Verum enimuero, nisi fallor, nihil fortasse prohibet, si dicamus hæc somnia ad discursum reduci posse. nam Helena Bembi mater & prudens,& anxia potuit in somno præ timore somniasse, quæ timenda sunt: inter quæ coniuncta cum litib. sunt iurgia, & altercationes:cum his autẽ rixæ, & cũ his arma, & vulnera.quare omnia hæc in filio timẽda oblata sunt perinde, ac si fierent: vt diximus naturam specierum esse:quare & vulnerari ipsum vidit:magis autem in sinistra manu, quoniam naturale est cuique brachium pręcipue sinistrum ad defensam gladio offerre. Somniauit igitur,quod rationaliter poterat euenire, & quod in vigilia etiam præuidere facillime potuisset. Similiter autem & Flaminij somnium ad discursum quẽdam reduci posse videtur. anxius enim de libro potuit in somno perquirere,quisnam sustulisset è lectulo: inter quos occurrit, domestica illa puella.rursus vero quærente illo,cur nõ manifestauerit, occurrit, quod forte sinistri aliquid

Sõniorũ aliqua, quæ mira videntur, ad occultos quosdam humanæ mentis discursus reducere præstat: alia ad Deũ, vel dæmones, vel ad casum.

con

contigisset libro, porrò & ad hæc inquirenti, quid sinistri potuit accidisse, occurrit casus libri, & fractio tabulæ: coniuncta enim hęc sunt. at quod coniunctum & consequens fuit occultatio libri, & demum & locus, in quo occultauit, hic ergo discursus & per se, & rationalis fuit: quòd verò ita accidit, quod cum re conuenerit somnium, casu certe fuit. quare partim ad discursum, partim ad casum reduci potest: & talia profecto multa sunt eorum somniorum, quę nobis tam mira videntur. siqua vero sunt, quæ ad consimiles causas nullo pacto reduci possint, vt certe plurima sunt, tum præteritorum, tum & futurorum, & eorum, quę lõginqua sunt à cognitione nostra, hæc certe, aut ad casum, aut ad Deum, vel etiam ad dæmones sunt referenda. quapropter, vt tandem in vniuersum dicamus, omnia ea somnia, quæ miranda videntur, & habere significationis aliquid, omnia vel casu fiunt, vel ad certos occultos discursus reducuntur, vel ad corporis dispositiones, vel ad intellectum aliquem separatum à materia, qui & præterita, & futura cognoscens nobis quæda immittat somnia. ac de deceptionibus, quas sibi anima in somnis facit, ita per transcursum determinatum sit.

De deceptionib. & errorib. qui contingere hominib solẽt. Vino, seu alio aliquohumore epotis, ac febre. phrenesi. & ecstasi laborãtibus.

Non est autem longe dissimilis causa, ea quæ in somno deceptiones facit, & quæ in vino, & febribus, & phrenesi, & epotis quibusdam aliis. omnia enim hęc tum perturbatam, & inquietam, tum inquinatam facere solent animę sedem. vinum siquidem, sicuti oculos, & visum

fa

Vinum sicut oculos, & visum perturbare potest, ita & phantasiam.

facere obliquum potest, & perturbare, ita potest & phantasiam, & intellectum spiritu inordinate commoto. spirituosum enim vinum, & multam exhalationem excitat, quam regere vis cognoscitiua nō potest. propter quod ebrij & multa dicunt, & incomposita, propter agitationem spiritus, in quo sunt species, in febribus quoque, & phrenesi eadem solent accidere, & eadem de causa.

Quanquam in his dubitationem quandam habet, quomodo fiat, vt vigilantes ipsi & videntes, quædam tamen se videre dicant, quæ non sunt, clamentque sæpe & lupos, & canes auferri debere, quos coram habere autumant. cum igitur ita non sit, quomodo species eorũ, quæ non sunt, mouere illos potest? est autem & dubitatio eadem circa timorem, & ecstasim. multi enim præ timore sese quædã videre existimant, quæ nullo pacto vident, sani alioquin & mente, & videndi facultate, nisi quantum illos perturbat timor. similiter & ecstatici se habent. Ergo in febribus, & phrenesi duo sunt, quæ principium fallendi præbent: alterum est corrupta ratio, alterum est occasio aliqua: dico autem occasionem, vt aulæa depicta ante oculos, & parietes depictos, aut varie figuratos: vapores item in oculis existentes, aut circa phantasiæ sedem, & alia eiusmodi, quæ apparẽtiam aliquam possint offerre. facit igitur corrupta ratio, vt contra falsam apparentiam ratio nulla opponatur. ex quo fit, vt occasio, quæ apparentiam facit aut canum, aut luporum, facillime

Febrem, & phrenesim patiẽtes propter quas causas decipiantur, & mira quadam faciant, & dicãt.

deci

decipiat, quoniam ita videre ſeſe exiſtimant, ſimilitudinem præbente figura aliqua, aut vaporibus, qui in oculis ſunt. Quòd autem, qui circa oculos vapores ſunt, figuras varias offerre conſuuerint, manifeſtum eſt in nocte, non potentibus nobis dormire. nam inuitus nobis, & ſcientibus aliter eſſe, variæ nihilominus figuræ ob oculos obuerſantur. quòd vero, & qui circa phantaſiam vapores ſunt, poſſint figuras extraneas offerre, dictum eſt in deceptionibus ſomni. ſignum autem, quòd ex eiuſmodi occaſionibus & apparentiis hæc contingant, illud monſtrat, quòd ſæpe admoniti, & aduertentes non amplius credunt multi. In timore autem admiranda etiamnum magis eſt cauſa, quia & ſani mente, & viſu, videre tamen putant, quæ non ſunt: alij ſimulachra mortuorum, alij dæmones, alij inimicos, alij alia. Principiũ autem horum omnium eſt ſpecies rei formidabilis: qualis imago noctis, & ſolitudinis, & ſepulchrorum, quæ qualibet vel leui occaſione illata phantaſiam tam intente mouet, vt apparentiam aliquam faciat adeo actu, vt veluti præſens accipiatur. fixa enim omnis imaginatio ſpeciem ita intendit, & diffundit, vt in oculis etiam ſit. quam ob rem ita repræſentat, ac ſi extrorſum in oculos perueniſſet. ad apparentiam enim faciẽdam nihil refert, vtrum ſpecies extrinſecus veniat ad oculum, an intrinſecus. omnino enim pro natura repræſentat. quare ea videre ſeſe putant, quorum imaginationem fecere.

Ecstasim patiētes, vel propter melancholiā vel propter nimiam illorum fidē, seu sanctimoniā cur deos & angelorum choros se aspicere putent.

Idem patiuntur & ecstatici. nam & ipsi facta fixa imaginatione sese videre existimāt & Deos & Angelorum choros,& similia. fixam autem imaginationem facit vel melancholia, vel fides multa & sanctitas. est autem ô amici incredibilis specierum vis in mouendo animam, animæ vero in mouendo corpus per ipsas species. vt quasi audeā dicere, posse hominē super aquis incedere, si ingenti quadam phantasia,& specie agitaretur. cuius rei tenue quoddam signum præbet voluntas, quæ hominem à terra tollit saltu,& librat per certum tempus, nullo alio tā tum pondus ferente, quàm specie: longe autem maior est vis earum specierū, quę à natura sunt, quàm quæ à voluntate. Eorum vero, quę epota delirare solent nos facere, vt Hyoscyamus, & Solanum, quod Maniacum vocant,& Lolium, & alia multa, eadem causa est, quæ & vini,& febriū. omnia enim vaporosa sunt, atque insuper potentia frigida, & crassorum vaporum. quare ad animæ sedem perlata mediū crassissimum reddūt, tum & impurum, ac torpidem. inde & rationi multipliciter possunt obesse. res enim maiores primum faciunt, quàm sint, videri, interdum & duplices: propter quod non sine risu est videre quosdam, qui Hyoscyamum hausere. Paleam enim iacientes, lanceam sibi iacere videntur,& si passum pedalem fecerint, perticam æquasse existimant. sicuti igitur per aquam,& crystallum maiora videntur omnia, idem fit, & si introrsum medium & species crassiores reddantur.

Diuersorum potiones quæ ex causa delirare nos faciant.

Ad

Ad hæc autem & de insania,& amentia,& vocata melancholia morbo, quo tantum deliramus, nunc est agendum. primum autem determinandum,quot modis insanum consueuimus appellare. non enim dicitur vno modo,ne forte lateat nos,quo pacto sapientem & insipientem atque insanum appellemus. Ergo de his fortasse eadem dicenda sunt, quæ de sanitate reliqua & opposita illi ægritudine dici cõsueuere. nam & insania ægritudo quædam est circa intellectum. sapientia vero sanitas videtur. igitur sapientia potentia quædam bene operandi circa intellectum, insania vero impotentia. at vero pueros,quãquam non possint recte operari, insanos tamen non vocamus, nec similiter valde senes, quoniam vtriusque ætas indebita est. his quidem enim præteriit, illis nondum accessit. porrò neque dormientes,quanquam falsa concipiant, insanos appellamus, quoniam tempus indebitũ est. similiter neque ebrios, neque, qui ebiberunt Hyoscyamum, insanos nuncupamus ob id, quòd vitium per se non est in intellectu, neque causa confirmata est,sed momentanea,& veluti oculus velo impeditus, quod paulo post amouebitur. quam ob rem sanus mente is erit, qui ætate debita,& tempore debito, per se,non momentaneam & fugacem potentiam habeat bene operandi circa intellectum: insanus vero, qui ætate debita,& tempore debito,per se,non momentaneam & fugacem, sed confirmatam impotentiam habeat bene operandi circa intellectum.

De insania, & amentia, & melãcholico humore variisque insanorũ speciebus quo item modo certo humore melãcholico sapientes, & excellentes viri fiant.

Insania quid sit, ex ipsius sapiẽtiæ ratione sumendum est.

Insani prorsus non sunt ebrij, pueri, ac dormientes.

Quoniam autem bene operari contingit aut in omnibus,aut in pluribus : & his vel manifestissimis,& facillimis,vel mediis:& hoc,vel semper,vel vt plurimum, vel vt nunc, manifestum, quòd simpliciter sanus mente ille erit, qui in omnibus,vel pluribus,& difficilibus,semper,vel vt plurimum bene operari potest circa intellectum. si vero non vt plurimum possit, sed aut raro,aut medio tempore, non simpliciter talis dicitur,sed vel vt nunc talis,vel neuter. similiter nec,qui aut semper aut vt plurimum bene operatur, sed in facilibus tantum & manifestis,vel mediis potest,simpliciter talis erit,sed secũdum quid tantum,aut neuter. simpliciter vero insanus is dicitur,qui aut in omnibus,aut pluribus: & his,vel etiam leuibus,& facillimis male operatur semper,aut vt plurimum. Qui vero ita se habet,sed raro, aut medio tempore, is insanus vt nunc dicatur,aut neuter.

Insanus simpliciter quis dicatur, & quando.

De iis igitur,qui secundum quid sunt insani, & de somniis,& vino, & phrenesi, & epotis dictum iam est:de stolidis autem,& fatuis,& qui à natiuitate sunt tales propter defectum organi,nihil nobis dicendum est. De melancholicis autem, bene erit,vt prosequamur, de quibus valde mirandum est, quo pacto ab eo humore adeo insani fiant,alij semper,alij vt plurimum, alij certo tempore. Melancholicos autem vocamus, quos exuberantia, vel prauitas melancholiæ ita male habet, vt inde insaniant vel in omnibus,vel in pluribus,& iis facillimis & manifestis, siue ad rectam voluntatem, & electionem

Melancholici, quinam vocentur & illorũ variæ species.

nem pertineant, siue ad intellectus operationes. quippe omnes, quos male habet hic humor & tristes in primis sunt, & solitarij, & horum alij formidolosi omnium, alij quorundam, alij inuerecundi, & pertinaces, alij phantasias sibi quasdam facunt quæ neque sunt, neque esse possunt: hi quidem putantes se habere cornua, illi vitreum nasum, aut manus: alij se esse mortuos, alij aues factos, & infinita eiusmodi. quorum omnium causæ sunt inquirendę, quantum datur. Ergo tristes in primis sunt, quoniam dispositionem habent omnino lætitiæ cõtrariam, nam, quæ ad lætitiam maxime inclinat dispositio, illa est, quæ maxime sensus bene afficit, & qua maxime bene habent, & gaudent. tales autem sunt, cum finem adipisci suum possunt, qui est delectari, & bene posse operari operatur autem anima per calidũ, & in calido bene habet, per ipsum enim consistit, & conseruatur, & potest. Igitur, qui calidi natura sunt, ij dispositi sunt ad lętitiam. verum cum calore illo nihil acre, nihil austerum oportet esse cõiunctum. qua de causa humidum maxime conuenit cũ eo calore. qui ad lætitiam inclinat, qualis in summa est natura sanguinis: qui vero multũ habet aut choleræ, aut meláncholiæ, indispositus est ad lætitiam. cholera quidem, etsi calida est, acris tamen est, & indignationis plena: meláncholia verotum austera est, tũ & frigida. quare maximè cõtraria est lætitiæ. propter quod melancholicorum pars maximè tristes sunt, & omnia ferè per displicentiam recipiunt. eadem de causa &

solitarij sunt, & consortia fugiunt. in his enim & ridere oportet,& loqui,& respondere,& aduertere.ipsi autem mœrorem nutrire amant,& tacere,& certa quædam cogitare. quare solitariam vitam quærũt. formidolosi præterea sunt, non propter causam, quam medicorum quidã adducere solent, quòd tenebras introrsum habent.propter quod,sicuti timor in exterioribus tenebris fit, ita & in interioribus accidit. causa quidẽ hæc adduci nõ potest.primum, quia melancholici non decipiuntur in colorib. sed alba iudicãt alba,rubra rubra, deinde quia non est simile,quod adducũt in exẽplum de exteriorib. tenebris.in iis enim timor fit, vt in nocte, quia species illa & in se,& in coniunctis omnino,vt ignota,offertur.terreri autem solet anima,quoties aliquid,vt omnino ignotũ, offertur:præsertim cũ in coniunctis imaginatio fit aliqua esse posse cõtraria, vt accidit in specie noctis.melãcholici vero propter hãc causã nõ possunt terreri,quia nihil propter hoc recipiunt,vt omnino ignotũ.cuius signũ est,quod melancholicorũ multi per solitudines, & per noctem libentissime pergũt. causa igitur,vt mihi videtur,inde potius credẽda est accidere, quod melãcholici frigidi sunt magna ex parte, & hi præcipue formidolosi sunt.nã,qui furentes sunt, etiã omniũ audacissimi visuntur. quod etiã signũ esse potest interiores tenebras non esse causam formidinis eius. nam & furentes tales quoque essent.nõ omnes igitur melancholici timidi sunt, sed solum,quibus frigida accessit melancholia.

Cur melancholici sint formidolosi, quidam causam non vera adducunt.

Quòd

Quòd vero frigiditas timorem pariat, indicāt senes & mulieres, & eunuchi, & complexiones. Nunc vero dicamus, cur etiam adeo delirant. Fortasse igitur & in melancholia eadem censenda est esse causa, quæ & in vino, & in febribus. quoniam enim maxime spiritu osa est melancholia, sicut & vinum, inde fit, vt eadem possit efficere, quæ & vinum: propter quod aptissime illam vino Aristoteles comparauit vtrunque enim in quantacunque quātitate multum habet crassæ corpulentiæ. propter quod euaporatio, quæ inde fit, semper habet, vnde perseueret nō superata. & hac de causa vinum maximè inebriat, aqua autem, & lac non, quia, quod ex iis euaporat, aereum est, & superabile. igitur & melancholia, vbi euaporans sedem mentis occupauit, siquidem multa repente irruat, nec quam calor naturalis regere possit, tum quidem funditus iudicium tollit, & casus fit, & vocata epilepsia. si vero nō repente multa incidat, sed tamen tanta, quę perturbare spiritus possit, & inquietos facere, atque inquinare, tum multipliciter offendere rationem potest. nā & applicatio animæ in multis impeditur, & coniunctorum plurima deperduntur: figurę mutantur, & similitudines, & loca, & ordines (vt dictum est) propter quod nec recte iudicant melancholici, nec recte interrogant, nec interrogati recte respondent, sed de vno genere in aliud transeunt: inquieti præterea non mente solum sunt, sed & corpore, propter continuam nouorum oblationem. omnia enim

Melācholici non omnes timidi sūt, sed quib. frigida melācholia accessit.

Propter quid aqua, & lac non inebriēt sicut vinum.

Cur melancholici sint inquieti.

ferè ſub diſplicentia recipiunt,& loca, & perſonas, & actiones. quare ad noua vertuntur. componunt autem,& quæ non ſunt, quoniam propter celeritatem motionum, apparentiam omnem recipiunt. apparent autem multa extranea variatis ſimilitudinibus,& figuris,& rerum ordine,& coniunctis. ſuſpicioſi præterea ſunt propter timiditatem,& obliquum diſcurſum. vnde ſemper imaginantur ſibi tendi inſidias: maximè vero circa electionem, faciendaque & non facienda falluntur, quoniam duobus concurrentibus ad rectam electionem faciendam, altero quidem vniuerſali propoſitione, in qua conſiſtit iuſtum, honeſtum,& vtile, altero vero re oblata, fit quidem, vt aut obliuiſcantur vniuerſalis propoſitionis, aut, etſi non ſint obliti, non tamen pareant, ſenſu, & corrupta phantaſia aliter dictante. quare nullo habito loci, temporis,& perſonarum reſpectu inuerecundi aut in templis clamant, aut nudi incedunt, aut ſuppellectiles proiiciunt, & id genus.

Melancholici ſuſpicioſi ſunt.

Refert prętereà plurimum, qua quiſque melãcholia teneatur. hunc enim feruens & accenſa agitat, illum triſtis,& frigens occupat. quare hi triſtes, ſolitarij, timidi, ſine ſpe incedunt: illi furentes minantur, feriunt: exardet enim in iis cor, & cerebrum: & omnia ſub ſpecie iniuriæ recipiunt.

Non vnius eſt generis melãcholia.

Thelamonius Aiax

Arma rapit, ſuperóſque furens in prælio poſcit.

Iãque hominũ hos nũc inſequ itur, nũc percutit illos.

At ia citus mœrenſque hominum conſortia vitans

Bellerophon solos errat male sanus in agros:
Bellerophon, quē Martis honos, quem gloria currùm
Per deserta fugit, nec amor comitatur equorum.

Quas ob causas & nonnulli sibi sæpe mortem consciuere tędio vitæ affecti, alij propter furorem, alij propter tristitiam & timorem omnia desperantes. est autem misera atque infœlix omnibus vita, quoniam in primis dormire non possunt propter siccitatē humoris eius, à quo & cerebrum exsiccatur, & nerui, & membranę ita, vt ne lentescere possint, & laxari, quę necessaria sunt in somno. adde, quòd & propter timorem continuum aut furorem semper præsentem coram anima habent certam speciem, in quam vel inuiti semper intēti sunt, nec obliuisci possunt. vnde, etsi cupiat dormire anima, non tamen potest. atque ita exsiccatio continuenter maior, & maior fit. ergo die noctúque ea perpetua molestia, & miseria affecti vitam odere: qua tādem carituri sese aut pręcipitant, aut interficiunt, aut aliud quid tale committunt. Sed illud dignum inquisitione videtur, quo pacto fiat, vt sensu aliter etiam dictante, adeo aperte falsa recipiant: vt habere cornua, nasum vitreum, esse mortuos, esse aues, & similia. Horum igitur in vniuersum tres causę sunt, vna est obliquus discursus, alia est corporis dispositio, tertia est occasio aliqua ita imaginandi. voco autem occasionem, sibilare aures, pondus aliquod percipere, obtuse videre, & vniuersaliter apparentias sensuum. Dispositionem vero corporis voco iram, timorem, tristitiam, despe-

Quas ob causam melāncholici tædio vitæ sæpenumero affecti mortem sibi consciuerint

Melancholi sensu etiam aliter dictante cur adeo falsa recipiāt: ve se habere cornua, vitreum nasum, esse mortuos, aues, & similia.

ſperationẽ, & eiuſmodi affectus. ergo ſæpe ex occaſione aliqua vel leui accidit iis apparentia aliqua, quam corporis diſpoſitio adauget, ratio vero obliqua aut non diſſuadet, aut magis confirmat. quare apparentia illa recipitur vti vera. vera enim diximus ea videri, quibus nec ſenſus nec ratio contrarium offert. percepto igitur, verbi gratia, pondere aliquo ſupra caput, quęret melancholicus, quidnam ſit. ſi igitur forte ſomniauit ſe habere cornua, aut aliqua ratio ita perſuaſerit, tum pertinaciter cenſebit ſe habere cornua: & ſibilantibus auribus conceptum faciet de tibicinibus in ſcena, & ita credet: adeo refert non conſtare mẽtem. maxime autem in omnibus diſpoſitio corporis facit, vt diximus de timore. qualis autem in vnoquoque ſit & diſpoſitio, & occaſio, & obliquitas rationis, & quomodo apparẽtias recipiat, quæ ita videri faciant, ſigillatim quidem impoſſibile eſt ſcire, & parum prudẽtis inquirere. atque hoc pacto de melancholia, quomodo deceptiones, & inſaniam faciat, ſatis pro tempore dictum ſit.

Melancholia quomodo ſæpenumero ſapiẽtes & excellentes viros reddere ſoleat.

De eadem vero, quomodo & ſapientes & excellentes viros facere conſueuerit, nunc eſt perquirendum. Conſtat enim quotquot ſummos fuiſſe viros accepimus ſiue in artibus ſiue diſciplinis, ſiue circa imperatoriam, ſiue circa Reip. adminiſtrationem, omnes ferè melãcholicos etiam fuiſſe: non quidem eo morbo affectos, ſed humore illo præditos. indicant hoc & pueri, & nationes. puerorum enim quicunque hac natura tenentur, omnes maximè vegetam

men

mentem habent. è nationibus maximè tales sunt Græci, & Itali, & Hispani. atque hi quidem & scientiis, & artibus, & imperatoria, & reipublicæ administratione reliquis præstitisse magna ex parte videtur. cur autem ita eueniat, considerandum. Quoniam igitur ad hæc bene obeunda perspicaces in primis oportet eos esse, qui ad hæc sint nati, at vero & robore quodam corporearum virtutum pellere, ne in obeundis muneribus dissoluātur,& deficiant, manifestum, quòd si perspicaces ingenio esse debent, operationes illas intellectus obire posse excellenter necesse est. dico autem & simplicia primum, ac sensibilia recte apprehendere, & seruare: tum & in subnotionibus prompte atque ordinate se habere, coniuncta perpendere, & distinguere: deinde & recte componere non publica solum, sed & abdita magis: imaginaríque optime,& indicare: tum vero & abstrahere,& vniuersalia facere, & memorari: ad hæc autem & probe,& subtiliter ratiocinari, & distinguere, quid verum, quid falsum, quid probabile, quid necessarium, quid per se: tum & altissimas causas posse perquirere, & obseruare. ad hæc vero recte & magnifice obeunda & organum in primis, vbi sedes est intellectus, bene dispositum esse oportet, & particulam ipsam, quæ intelligit, necnon & medium ipsum, per quod feruntur species,& in quo sunt. organum igitur erit amplum, & bene capax, & potens. paruum enim, & angustum condensos spiritus habet, & inquietos: particula vero, quæ intelligit,

Excellentes viros, & ingenio perspicaces, ad scientias, & ad honores idoneos qualis dispositio esse oporteat

Particula qua intelligit qualis esse debeat

git,calorem habebit multum, ſed naturalem, non extraneum,tum & ſyncera erit, bene purgata,tenuis,non pinguis & oppleta.ſpiritus vero,qui medium dicuntur, multos eſſe oportet, ſed naturales, non turbidos, non agitatos.præter hæc autem requiritur & applicatio naturaliter prompta,& intenta, non diſtracta. atque hæc ferè ſunt,quæ habere illum oportet, qui à natura perſpicax ingenio eſſe debet. nam, quæ à fortuna dantur, vt educationes, præceptores, & alia commoda,communia eſſe poſſunt. Hæc autem omnia,ſi recte conſideremus,natura melancholiæ maximè præſtare poteſt.nam,quibus vocati phlegmatis abundat plurimum, iis friget mens, ac torpet: medium ipſum inquinatum eſt, particula vero cognoſcitiua pinguis, quare pinguis eſt illis (vt dicitur)Minerua.Qui vero calidi ſunt & humidi, vt quibus abundat ſanguis, hi quidem ad ſocietates, & vitæ tranquillitatem valde idonei ſunt, & amabiles, & grati: neque certe hebetes,vt prædicti, verum ad ingenij excellentias non magnopere apti ſunt. partim ergo diſtrahuntur à ſenſibus, ad quorum voluptates ſunt nati, & propenſi: partim ſtudij, & eius perſiſtentiæ, quæ ad cogitationes requiritur, patientes non ſunt: fortaſſe autem & iis cerebrum ſubpingue eſt propter humiditatem. Qui vero cholerici dicuntur,calidi quidem & ſicci, ipſi quidem propter ſiccitatem aptiores ingenio ſunt, ſed & hi plurimum ſunt impatientes cõtemplationum,quippe qui celeres motibus ſunt,& ad multa ſtatim

Rudes homines cuius diſpoſitionis ſint.

Affabiles viri cuius ſint diſpoſitionis.

Cholerici pollent ingenio, ſed contẽplationũ impatiẽtes.

ſe

feruntur,multorum ardeliones. quapropter & horum ingenia fallacia sæpissime sunt. adde, quòd & facile resolubiles sunt virtutibus corporis propter subtilitatem sanguinis, & spirituum. at vero melancholici prædicta omnia melius præstare possunt,non autem omnes. nō enim eadem est in omnibus mensura & conditio melancholiæ, neque vno etiam modo melancholicos dicimus. quandoque enim melancholicos appellamus,quibus membra ipsa talia sunt,hoc est frigida, & sicca, quandoque vero, quibus sanguis multus est, crassus autem & siccus, qui igitur membris melancholici sunt, ij ad nihil penè vtiles sunt,neque ad ea, quæ sunt corporis,neque, quæ sunt ingenij munia:sed timidi,& segnes,& ingenio duri. qui vero abundantia crassioris sanguinis melancholici dicūtur,hi & ad animi,& corporis excellentias sunt nati. sed neque hi etiam omnes, quoniam non omnibus inest ea natura melancholiæ, quæ solet excellentes facere. si quidem humor hic & calidissimus, & frigidissimus potest accidere: potest & temperatior. refert etiam non paruum,multúsne, an paruus accesserit, & magis, & minus crassus. Quibus igitur plurimus ille accessit, si & crassus etiam fuerit, atque ardens, & accensus, hi furentes euadunt: tristes vero, solitarij,formidolosi,segnes, amentésque, quibus plurimus,& fæculentus, & frigens aduenit. at,quos temperatior in omnibus habet melancholia, hi & ad animi excellentias & corporis bene nati sunt. in primis enim multum caloris habent

Melancholia varie affectis ad diuersa sūt inclinat.

Temerata melancholia valet plurimum ad vires corporis & ingenij.

habent,& ſpiritus, quoniam ſpirituoſiſſima eſt, (vt diximus) melancholia: tum vero & fortes ſunt, & conſtantes, & non reſolubiles propter denſitatem. at vero organum habere amplum intellectus poſſunt,quoniam calor eſt ipſis multus.multus autem calor amplum ſibi locum facit. porrò particula ipſa cognoſcitiua, ac medium ipſum purgata ſunt,non pinguia,non lutulenta;quoniam ſiccitas lentorem tollit. multus item calor bene concoquit, & ſuperflua expellit. quare omnia bene purgata ſunt.multus item potens etiam eſt. vnde omnem euaporationem regit, nec quicquam ſinit tumultuarie agi.vnde conſtant omnia, vt par eſt. applicatio quoque animæ tum ad multa eſſe poteſt, tum & valde intenta, quoniam potens eſt obire, & in iis, quæ conſequi poſſumus, delectari etiam ſolemus. ad hæc & perdurare poſſunt iſti,quoniam robur in materia denſiore eſt.ſegnes porrò non ſunt propter caliditatem:neque à ſenſibus diſtrahuntur, aut longe minus, quàm ſanguinei,quoniam ad ſenſuum oblectamenta minus diſpoſiti ſunt,magis autem ad intellectum. accedit quoque, quòd & corporis viribus etiam pollent, tum & animi magnitudine quadam.vnde & magnorum gloria accenſi magna etiam audent, quòd ſe poſſe obire cognoſcũt. quæ omnia vbi in aliquo coniuncta fuerint, quis dubitet,ſiue ille artes calluerit, ſiue diſciplinas: ſiue imperatoriam geſſerit, aut Remp. adminiſtrauerit, longe aliis præſtantiorem fore? Habent autem,quæ dicta ſunt, dubitationem

nem quandam propter ea, quæ Aristoteles reliquit in iis, quæ de animalibus sanguinem enim dicit aliũ subtilẽ esse, alium crassum: vtrunque autem aut calidum, aut frigidum. ad vires igitur corporis valere sanguinem crassum, & calidum, ad ingeniũ autem subtilem: è subtili vero, qui etiam calidus est, tum ingenio, tum & corporis viribus conducere. quæ iis videntur aduersari, quæ dicta sunt: crassus enim, & non subtilis videtur melancholicorum sanguis. ad quod dicendum (vt arbitror) comparare illic Aristotelem animalia inter se, non homines inter animalia. siquidem homo proprie sanguinem subtilem habet & calidum. quare & ingenio, & viribus corporis valet. aliorum vero quędam crassum habent, & calidum: vt tauri, quíue corporis viribus pollent: alia subtilem & frigidum. Inter homines vero eadem ratio non est, vt, quibus sanguis subtilis est, & calidus, ingenio, & viribus præstent. possunt quidem pręstare ingenio, viribus autem non. Melancholici vero, qui temperatam habent melancholiam ad vtrunque sunt nati.

Sanguis calidus, & crassus ad corporis vires subtilis vero ad vires ingenij quomodo valere dicatur.

Vtrum autem & Sibyllas, & Prophetas hæc eadem melancholia efficere possit, vt multi dixere, fortasse quæsiueritis & vos. qua in re eadem mihi dicẽda videntur, quæ supra de diuinationibus somniorum diximus. naturaliter enim, & per ea, quæ sunt in nobis, neque melancholia, neque vlla dispositio alia facere potest, vt per nos futura, & longe sita diuinemus, nisi casu fortasse, & fortuna quadam. quòd si diui-

nare

nare quædam eiuſmodi contingit, & non caſu, neceſſe eſt ſeparatum aliquem intellectum, aut Deum, aut Angelum, aut dæmonem eam diuinationem nobis immittere. quocũque autem modo contingat hominem prophetam fieri, aut caſu, aut ſuſceptione ſeparati intellectus, aptiſſima mihi videtur melancholia ad id prę-ſtandum. ſi enim furor eſt quidam hæc diuinatio, apta nimirum eſt melancholia ad hunc furorem. Quòd ſi Deus, aut Angelus ſe admiſcet nobis rationabile eſt iis maxime ſe miſcere, qui ingenij magnitudine, & excellentia quadam actionum præſtant. ſi vero, & Dæmon eſt, quæ hæc operatur, in iis operari præcipue cenſendum eſt, qui facillime & in furorem, & in omnem inſaniam verti poſſunt, & phanatici fieri: quales dicuntur omnes fuiſſe, qui vaticinari ſolebant, vt Pythiæ, & Sybillæ.

Prophetam fieri humore quodam melancholico nõ inconuenit.

De tota igitur intellectione, quid ſit, & per quæ fiat, & quomodo: & quot ſint, & quę intellectus omnes operationes, & à quibus potentiis fiant: amplius & de figmentis, & deceptionibus, & ſomniis, & poſtremo de melancholia hactenus dictum eſt pro tempore ſatis. Reliquum eſt determinare, qua cerebri parte ſingula hæc fiant: & vtrum omnia in vna parte, an hæc quidem in vna, illa in alia: & quomodo diſtinguãtur potentiæ, quæ iſtæc faciũt, vtrum ratione tantum, an & locis: & quæ particula in animali iis potentiis donata ſit; vtrum ſpiritus, an nerui, & membranæ, an cerebri ipſius ſubſtantia. hæc enim è toto negocio ſuper-

eſſe

esse videntur.

Supponēdum autem, quod in dissectionibus corporum animalium apparet, tres in cerebro esse sinus, quos alij ventriculos, alij cellulas vocant. primum, medium, & postremum. item & adiacentes his ventriculis partes, coriformem progressum, conoidem, glutia, & vermiformem processum. primum autem, & medium ventriculum membranis velatos esse, postremum autem non, sed duritia sua constare. consentaneū igitur est circa hos ventriculos, vel in ipsis, vel adiacentibus partibus fieri omnem intellectionem. cum vero & in hisce locis sit cerebrum ipsum tum & nerui, & membranæ, necnō & vocati spiritus, dubium in primis est, quod nam horum donatum sit intelligendi functione: vtrum substantia cerebri, an vel membranæ, quę ipsum velant, an nerui, qui ad ipsum terminātur, an spiritus, an adiacentium partium aliqua. si igitur, quod cognoscit, animal ipsum est, aut animatum, oportet quidem & particulam, quę primo & per se cognoscit, animatam ipsam esse. at spiritus animati quidem non sunt, quia nec aluntur, nec sentiunt, sed magis instrumēta sunt animæ: porro cerebrum, quanquam alatur, non sentit tamen per se quare nec per se intelligere posse videtur. Videtur igitur nerui natura talis esse potissimum, cui è toto animali donata à Deo maximo sit facultas tum sentiendi, tum & intelligendi. eadem autem natura est nerui, & membranę. quare particula primo cognoscens, & intelligens erit aut membranæ,

In quanam parte corporis, sen cerebri fiat tū intelligendi, tum sentiendi actus: & an anima ipsa semper intelligat, an aliquando cesset ab intelligendo.

Oportet particulam, quæ cognoscit, animatā esse.

quæ ventriculos velant, aut aliæ adiacentes partes, aut nerui, qui ad cerebri ſinus pertingunt. at certe nerui hi, qui pertingunt ad ſinus cerebri, facti magis videntur ad deferendas ſpecies à ſenſibus venientes, quàm ad cognoſcendum. neque enim conuenit, vt, quæ ſpeciem defert pars, eadem etiam primo intelligat. Quare maxime conuenire membranis hæc facultas intelligendi videtur, membranis autem maxime illis, quæ vocatos ventriculos veſtiunt. quoniam in medio earum ſinus illi pleni ſpiritibus ſunt, in quibus, & per quos ſpecies mouent, & ſedem habent. Ad illas igitur reflecti ſpecies, & cognitionem cauſare, non ad partes alias cenſendum eſt. Naturæ igitur nerui data eſt facultas omnis tum ſentiendi, tum etiam intelligendi: verum non vnum organum datum fuit, ſed diuerſum. ad lucem ſiquidem, & colores percipiendos neceſſaria fuit oculorum forma, quæ ſpeciem temperaret, & particulam cognoſcitiuam muniret. mox per tenuem illam membranam, quæ vocatam cryſtalloydem tegit, ſenſationem colorum anima executa eſt: ſoni vero per aures ea pellicula, quæ in fine illarum ſubeſt: odoris vero per nares ea membrana, quæ vocatam carunculam tegit: ſaporis autem ea, quæ per linguam diſſeminatur: aliarum vero qualitatum neruo omni. Similiter autem & interioris animæ facultates membranis datæ ſunt, illis quidem, quæ plenos ſpiritibus, & ſpeciebus circuntegunt ſinus. Qua autem in parte ſenſus communis fiat

Aliā eſſe partem, qua ſpecies defert, ab ea qua intelligit

Neruis ipſis data eſt virtus, & facultas tum ſentiendi, tū intelligēdi, ſecundum tamen exigentiam obiecti.

Quodnā ſit inſtrumentum viſus, & reliquorum ſenſuum.

fiat: qua phantasia, qua intellectus, qui & ideas facit, & ratiocinatur, & qua reseruatio specierum, nunc est quærendum. Videretur autẽ fortasse alicui operationes facultatum dictarum omnes vna in parte debere fieri, vbi scilicet intellectus fit, ea causa, ꝙ posteriores potentiæ semper priores includunt, & cõtinent. Si igitur intellectus omnia potest, quæ phantasia, & cõmunis sensus, non videtur necessarium earum operationes alio in loco fieri, quã vbi intellectus prius tamẽ natura vna, quàm alia. at vero ita fieri has operationes oportet existimare, vt quodammodo sit vnus locus omnium, quodam modo non vnus. Vnus quidem, quia continuus est locus, vbi principium earum fit, & medium, & finis. Vnus autem non est, quia alibi fit principium, alibi medium, alibi finis. quippe eius operationis, quę est sensus communis, initium est, vbi A: quæ illic non finit, sed vltra progreditur ad B medium, vbi phantasia est, ac finit ad C, vbi intellectus. vna igitur est actio, & continua, & locus vnus, & continuus, diuisa tamen per principium, medium, & finem. vbi autem principium fit, simplex est actio, & vna tantum: at vbi medium est, quodammodo duæ sunt, aut vna priorem etiam continens: vbi vero finis, tres quodammodo sunt, aut vna priores duas includens. superfluæ autem non sunt prima, & secunda actio, nec loca earum superflua. ita enim instituisse natura videtur, vt quæcunque facultates in aliis inueniuntur animalibus, omnes in homine reperiantur.

Sensus cõmunis in qua corporis parte fiat.

B
A——C

Facultates omnes in alijs animalibus reperta, homimb. etiã data sũt, & quomodo.

I 2 Nam

Nam, quoniam animalium quædam solum tactum habent, voluit natura, vt & in homine aliquæ essent, quæ solo tactu essent præditæ. quia vero & vltra tactum alia animalia habebant alios sensus, vel plures, vel omnes, factum est, vt in homine similitet inueniantur. Ad hæc autem, quantum ad interiores potentias spectat, quia quædam animalia tantum sensum communem habent, alia & vltra hoc etiã phantasiam, ita fuit & in homine, vt pars aliqua tantum communem sensum haberet; aliqua præter hoc & phantasiam. peculiare vero fuit homini soli intellectu vigere. fecit ergo intellectum, qui & ea nosset, quæ & phantasia, & ea, quæ communis sensus. atque ita semper natura ab imperfectioribus ad perfectiora, & demum ad perfectissima procedit. quare potentiæ hæ non solum ra.ione, sed & locis differunt per se. vtrum autem eodem momento fiant omnia, hoc est, cum actu fit communis sensus, tum simul & phantasia, & intellectus actu fiant, si quis quærat, dicendum nihil prohibere omnia momento eodem simul actu fieri, quoniam species momento sese propagant. quare, cum in sensu cognitio fit, tum in aliis simul fit. si vero quæratis, qua parte fiat communis sensus per se, qua phantasia, & qua intellectus, consentaneum esse dicimus in primo ventriculo communem sensum fieri, vt & omnes ferè existimant ea ratione, quòd inde nerui illi procedunt, qui visui seruiunt nobilissimo, & præcipuo sensui. tum vero & illuc multi alij relationem

In primo ventriculo cerebri fit sẽsus communis.

nem

nem habent. vnde illic videtur esse initium cognitionum.

Phantasiæ actus in qua cerebri parte fiat.

De phantasia vero & intellectu dubium esse potest, qua in parte fiant. videtur tamen phantasia non longe à communi sensu fieri, ceu cōiuncta potentia. quare aut in fine primi ventriculi sedem habet phantasia, aut in initio secūdi. omnino enim versari videtur circa priorem cerebri partem. cuius signum est, quòd, qui promptè, & fortiter imaginantur, hi sunt, qui partem eam cerebri anteriorem calidam habent. item, & si quando bene volumus imaginari, natura ita docente videmur frōtem contrahere, & partem illam acuere. porrò læsa ea parte videmus & imaginationem lædi.

Imaginari volentes frontem cur contrahent.

Qua vero in parte consistat ipse intellectus, dubitationem maiorem habet. Videretur enim fortasse alicui, oportere illum in posteriori ventriculo fieri, quoniam intellectus omnes continet operationes, & exequitur. quare illic maximè locari, vbi omnia maximè vnum fiunt. talis autem est coni figura, in qua omnia maximè vniuntur. constat autem figuram postremi sinus in conum terminari. sicut igitur & oculus, & auris ea de causa ex amplo in acutum finiunt, vt melius sentiant, ita & intellectum videtur esse constitutum à natura. at vero in medio magis ventriculo locatum fuisse ex his possumus existimare.

Intelligēdi actus in qua parte fiat.

Primum eo quidem signo, quòd læsa ea parte, quæ medium respicit capitis, vbi bregma vocatum est, constat rationem deficere: postre-

ma vero læsa non rationem, sed memoriam. amplius, si cognitio omnis ad membranam fit (vt supra diximus) manifestum est in postremo sinu non fieri intellectionem, in quo membrana non est, sed duritia sua constat. Præterea, vbi reseruatio specierum futura est, illic non conuenienter statui debet intellectio. hæc enim motu fit, illa quiete.

In postremo autem fieri reseruationem specierum manifestum est ex multis. primum, quia læsa ea parte videmus memoriam lædi: tum & posita illic medicamina quædam memoriam augent. at vero & duritia illa postrema sinus non ob aliud facta videtur, nisi vt tenacius conseruentur species. similiter & figura coni data, vt magis vniantur species, & fortius reflectantur ad medium sinum. ac demum, cum volumus memorari, natura nos docente scalpimus posteriorem partem. Quæ omnia manifeste monstrant non intellectum, sed reseruationem specierum in postremo ventriculo fieri.

Memorari volentes cur scalpamus posteriorē cerebri partem.

Existimandum igitur est intellectum in medio sinu fieri. quod iure à natura institutum videtur. primum, quòd principalis potentia maxime collocari debeat, vbi maxime tuta foret. Talis autem locus medij sinus. Aptissimus præterea est locus ille, & maxime commodus tam ad eas species, quæ in primo sunt sinu, quàm ad eas, quæ in postremo. Adde, quod ad eum locum nerui penè omnes attinentiam habent: quod à natura prudentissime factum est,

Intellectus fit in medio.

vt

vt inde officia demandentur,& imperentur, vbi rex est. est autem intellectus, ceu rex, in humano corpore. Non dubium postremo signum est illic intellectionem, & rationem exerceri, quòd videmus læsa parte media capitis rationem offendi statim. Quæsiueritis autem fortasse, vtrum quemadmodum sinus postremus reseruat species, ita & alij etiam reseruent, an non. ad quod dicimus consentaneum esse reseruare & ipsos,sed recentes magis, & excellẽtes:in iis autem semper species esse,maximè in medio, non quòd reseruent ipsi per se, sed magis,quòd ad illos reflectantur species cognitionem facturæ. Illud postremo videretur quærẽdum nobis, vtrum semper intelligat anima,an & cesset quandoque: vt videtur in iis,qui profunde dormiũt,& in apoplexiis fortibus: quinimmo sunt, qui putent cessare quandoque animam ab omni intellectione,nõ in his solum, sed etiam ex fatigatione multa. esse enim in confinio medij sinus vermiformes adiectiones vocatas, quæ sese & contrahere solent, & protendere: quoties autem contrahuntur ipsæ,laxari,aperirique sinum vltimum,ac tum reflecti species ad medium,& fieri intellectionẽ: quoties vero protenduntur, constringi, concludique sinum illum postremum, viamque speciebus claudi,& intellectionem cessare.Sed de his certe nihil dici potest. nam vermiformes illæ carunculæ possunt quidem factæ esse, vt constringentes sese laxent sinum postremum, quo elucescant magis species, & meliorem intelle-

Num anima sẽper intelligat, an quandoque cesset ab opere intelligẽdi.

ctionem faciant,non tamen, vt producentes sese,claudát viam illam, & intellectionem tollant. hoc enim incertum est. similiter & incertum,vtrum ptofunde dormientes,& apoplectici nihil omnino intelligant,ob id,quod dicere non possunt,quid fiat,quoniam non recordantur. Verum enimuero ô amici,nolim equidem propter ea, quæ dicta sunt, quenquam male affectum fuisse erga animam, & intellectum nostrum,vt male forte sibi persuadeat de ipso: quandoquidem nos de intellectu agentes ita illum commiscuimus corpori,vt non aliud habere esse videatur,quàm quod & phantasia habet,& communis sensus. quippe male sentire de ipso propter hanc causam haud certe æquũ est, quoniam nos eas intellectus operationes impræsentiarum sumus prosecuti,quas exercet in composito corpore, toti communes. vtrum autem præter prædictas propriam ipse operationem habeat, & quæ sit,nostra quidem existimauimus non interesse nunc quærere. Operæprecium tamen arbitror, si & hoc quandoque inquiratur à nobis: verum non hodie nec à me,qui sat oneris sustinui hactenus,sednegocium hoc pertinere ad hunc Fracastorium cẽseo,aut die crastina, aut in CAPHIIS suis.hactenus enim auditor tantum fuit. æquum autem videtur,vt & ipse quandoque loquatur.

De diuersis hominum genius, studiis, & inclinationibus quibus capiuntur, & delectantur.

Quæ cum dixisset,omnes in me conuersi ore vno quasi lata sententia eum esse me declarauere,ad quem negociũ hoc de anima,& intellectu spectaret: ageretur autẽ in Caphiis meis.

qui

quibus ego cum multa in mei excuſationem adduxiſſem de tanta re, à nullo tamen auditu dixi me in Caphiis conſulturum Geniũ meum, qui mecum illic eſſe ſolet:&,niſi ipſe retraheret, negocium proſecuturum me fore. quibus dictis in ſolem conuerſus Turrius, qui iam inclinare videbatur, ſatis,inquit, ô magni amici hodierna die factum arbitror, & prouinciam de intellectione, quæ mihi demandata fuerat, ſatis pro tempore expeditam eſſe, & opus omne noſtrum peractum, ſi vnum prædictis addiderimus,quod ſupereſſe videtur.eſt autem hoc, vt Bardulonis problemati ſatisfaciamus, vnde primo enata ſermonum tantorum occaſio fuit. quapropter,ſi placet,iam & poetæ, & philoſophi naturam conſtituamus, vt videamus, quo pacto contigerit, vt locus vnus alium poetam, alium philoſophum effeciſſe potuerit. obiter autem, & aliorum quorundam naturas & genios referemus:& cur alij mathematici,alij oratores,alij muſici,alij pictores, & ſculptores, alij ſcurræ euadant,& id genus.Ergo,ſicuti inter animalia omnia,quæ membris,& figuris,& qualitatibus diuerſa ſunt, diuerſa quoque & illa ſunt,quæ vnumquodque poteſt, & ad quæ eſt natum:ita & inter homines,quòd & ipſi inter ſe diuerſi figuris, formis,qualitatibus ſint, diuerſa quoque & ea ſint, ad quæ vnuſquiſque eſt natus, & præſtat. quę inclinationes naturales dicuntur: vnde alij natura philoſophi ſunt, alij poetę, alij mathematici, alij oratores,alij muſici, & ſic de aliis. quo vero ſigillatim naturę

Philosophi natura & dispositio.

ræ istorum consistant, difficile quidem est exacte dicere,& nosse. si tamen in vniuersum quædam dicátur,non ab re forte arbitror.ergo philosophi natura sunt, qui apte possunt & vniuersalia facere & obseruare, non publica tantum,sed & abdita quoque:atque in iis maxime gaudent.qua de causa & admirabundi maxime sunt.admirari enim solemus valde noua,& magna. in abditis autem semper magnitudo quędam est, maior autem in iis, quæ nobilia per se sunt. vnde, & iis quum potissimum gaudeant, causas ętiam illorũ solent inquirere,qui philosophi sunt, atque in hoc pręcipue natura philosophi est, quòd abditorum causas maximè amat perquirere,propter quod& natura cogitabundi sunt,& taciturni,in quibus nõ nihil potest melancholia. iis autem sedes illa, in qua præcipue intellectus viget,in sinu medio quam optime disposita est,& capax, & vigens. Poetæ vero his valde proximi sunt,& non dissimili tenentur genio. nam & ipsi valde admirari solent, siquidem magnitudinibus, & pulchritudinibus rerum capi consueuere, vt Naugerius monstrauit.in magnis autem & pulchris admiratio semper quædam est. quapropter & ipsi causas rerum libenter discunt,& in iis delectãtur.vnde & poetarum multi philosophi etiam magni fuere,sicuti & philosophorum multi simul poetæ fuere.differunt autem in hoc,quòd, qui magis philosophi natura sunt quàm poetę, ij in inquisitionibus causarum plus insistunt, & magis gaudent: qui vero magis poetæ sunt, quàm

Poetarũ genius, & natura non multũ diuersa est à natura philosophi.

quàm philoſophi, ij pulchritudinibus rerum capti magis, amant imitari illas, & explicare, nec pati poſſunt quicquam pulchri. & decoris deeſſe rebus. propter quod, ſi forte deſint, illa addunt ipſi, & fingunt, & quodammodo res perfectas gignunt. vnde poetæ quaſi parere gaudent, philoſophi intra tenere fœtum. vnde philoſophi ad ſciendum magis nati ſunt, minus ad imitandum: poetæ vero ad imitandum magis. ſi qui vero æqualiter ad vtrunque ſint apti, hi & philoſophi ſimul & poetæ ſunt. Inter philoſophos vero alij cauſas, & ſubſtantias rerum quærere amant, qui proprie philoſophi ſunt: alij rationes quorundá accidentium quærentes in iis maximè verſantur, quales ſunt numeri, & figuræ, & in vniuerſum quantitates. atque hi imaginatione plurimum pollent, & ea parte, quæ in interiori cerebro eſt. quare & calidam illam habent, & capacem, & bene conſeruatiuam. vnde & optime imaginantur, vt ſeſe res habent in totis ſuis, & inter ſe. diximus autem vnumquenque in iis gaudere, quæ apte poteſt obire. quare hi maxime gaudent ea cognitione, quæ in imaginatione conſiſtit, ac mathematici appellantur. Muſici vero ſunt, qui ea pollent imaginatione, quæ circa ſonos verſatur, quemadmodum mathematici ea, quæ circa quantitates. vnde & quia pollent imaginatione ſonorum, idcirco etiam gaudent plurimum ſonis. habent autem purgatiſſimas aures, & vocis inſtrumenta idonea. At oratores natura ſunt, qui ſermone plurimum valent. dico autem

Mathematici cuius ſint diſpoſitionis

Muſici quales nam Ving ſint.

tem sermonem, non, qua vox est, & sonus, sed qua in alios potest per significationes rerum. habent autem hanc facultatem, quibus & memoria est dicendorum tenax,& instrumenta illi memorię seruientia commoda:amplius &copia verborum, & delectus, & gloria quædam popularis. Scurræ autem & faceti in eo conueniunt, quòd vtrique argutiis gaudent,& obseruant similitudimes rerum, & adducunt: è quibus maxime illæ delectant, quæ aptæ, & concinnæ sunt. vtrique igitur finis est delectare,& risum mouere per arguta, sed hoc interest, quòd scurræ ex vilibus, & inuerecundis id assequuntur tum gestibus, tum dictis, faceti vero ex decoris. Videte, quàm diuersæ sunt hominum inclinationes, & quàm varia sunt ea, quibus capimur, & delectamur,quæ penè infinita sunt. Vt ergo ad tuum problema Bardulo reuertamur, ego quidem, cum hæc in loca primum venissem,quòd philosophus quodammodo vel à natura, vel ab educatione talis factus à philosopho patre & fratre, quasi natus in gremio philosophiæ, simulac & vastos hosce montes miratus fuissem, & quàm varia hæc terra esset, quam habitamus,cœpi statim ab ea admiratione perquirere, quæ causæ has tantas terrarum moles istuc sustulissent. cúmque vidissem quádoque istic mare ipsum fuisse,& primum montes hosce aggerasse, rursus in alias admirationes, & alias inquisitiones incurri. quarum illa prima, & maxima fuit, quo pacto recessisset istinc mare, tum & ex hac rursus in alia correptus

Scurræ, & faceti qui dicantur.

ptus tandem in eam taciturnitatem incidi, ex qua tu primum excitasti me. Naugerius autem, quòd Poeta is est, quem noscimus, paucis quidem, aut nullis ex antiquioribus cedens, vbi has solitudines inspexit, vbi tantum silentium, vbi nemora, & luci, loca Diis syluestribus habitata, tum orientem solem omnia collustrantem vidisset, tum mugitus quosdam resonos boum audisset, recordatus & pastorum Arcadiæ, in quandam & ipse admirationem incidit, sed dulciorem, & quæ contineri non potuit. primum cœpit paulisper occinere: mox excitato genio Poetarum ex pugillari Maronis in eum furorem incidit, qui sæpe solet Poetas vexare. Sed nos iam multum fuimus euagati, & multa diximus de intellectione, & iis, quæ animos nostros impellunt. tempus est diem claudere. & Dij rogandi, vt partem hanc, quæ intelligit, si non optimam, at saltem incolumem præstent.

Hieronymi Fracastorij

FRACASTORIVS, SIVE DE ANIMA, DIALOGVS.

Apud Iohannem Baptistam Rhamnusium.

De anima humana quidditate, immortalitate, ac excellentia super omnia à primo opifice Deo creata.

PEractis de intellectione sermonibus Rhamnusi Optime è Baldo discessimus, ac sub vesperam in Caphios nostros peruenimus, qui mons non procul ab radicibus Baldi inter Athesim

thesim,& Benacum iacet. Illum autem Naugerius dulci quadã memoria salutauit, quòd Caphios in Arcadia recordaretur à Theophrasto similiter appellatos fuisse. Ergo illic transacta nocte, serenissima dies cum illuxisset, placuit vicinum in castanetũ secedere, vnde prospectus placidissimus in subiacẽtem Benacum late patebat. Hic ergo, vbi & lacum ipsum, & beatam Catulli peninsulam salutauimus, sub alta castanea consedimus. At Naugerius in me conuersus, Num, inquit, Fracastori consuluisti genium tuum, quid te ille iubet facere ex iis, quę in Baldi recessibus promisisti? Cui ego, Consului equidem, sed ille neque retrahere, neque multum impellere me videtur. Prosequar tamen demandatum mihi negotium de anima, vt morem vobis, vt par est, geram sed ipse optarim, si ita & vobis videtur, vt Lyricen noster non ad recreandum fessos, vt superioribus diebus est factum, sed ad incitandum segnes præcineret aliquid. De anima enim nostra cum simus habituri sermonem, in quam videtur musica latentem, nescio, quam vim & consensum habere, apte quidem fiet, si aliquantisper nunc excitetur in nobis. Igitur, puero cum significasset Naugerius, vt caneret, ille accepta temperataque suauiter cythara, vocem in istæc soluit.

Ne timeas Troiane puer, quod in ardua tantum
Tolleris à terra: quod rostro, atque vnguibus vncis
Te complexa ferox volucris per inania portat.
Audistine vnquam sublimis nomen Olympi?
Audistine Iouis tonitru, qui fulmina torquet.

Qui

Qui pluit in terras, cui templa aráſque dicatis
Vos homines, tauróſque tua mactatis in Ida.
Quique etiam veſtri eſt, ſi neſcis, ſanguinis author:
Ille ego ſum. nō te hæc volucris, ſed Iuppiter eſt, qui
Haud præda captus, chari ſed amore nepotis
In ſummum amplexu innocuo te portat Olympum:
Aſtra vbi tot ſpectare ſoles, vbi pulcher obit Sol
Ortúſque occaſúſque ſuos, vbi candida noctes
Currit Luna nitens, Auroram Lucifer anteit.
Hic ego te in numero ſuperum, domibúſq; Deorum,
Ver vbi perpetuum, fœlix vbi degitur ætas,
Aeterna & ſemper viridis floréntſque iuuenta,
Conſiſtam: æqualémque annis pubentibus Heben
Officióque dabo comitem, qui pocula nobis
Læta miniſtretis. reliquum cœleſtibus vnà
Aſtragalis choreíſque diem exercere licebit.
Pone metum dilecte Ioui, melioráque longe
Proſpiciens, charam puer obliuiſcere Troiam:
Neve Deum te iam, & Diuorum regna parentem
Vlla canum, aut Ida nemoroſæ cura ſequatur.

Hæc cum cecinisset puer, laudatuſque à nobis fuiſſet, Quam bene auſpicato, inquam, ô amici videor negocium hoc noſtrum aggredi. Nam certe è pueri huius carmine mihi ſum viſus raptum illum audire, quem ſæpe ſoletDeus optimus animorum noſtrorum facere. quod fauſtum fœlixque auſpicium ſit nobis. Verum de animo noſtro cum futurus ſit hodie ſermo, præparandus prius ille eſt, vt de ſe ipſo verbis audiens bene rectéque audiat, atque iis aſſentiat, quæ de dignitate illius enarrabūtur. præparatio autem hæc in primis eſſe talis debet. vt humili-

Qui de anima dignum aliquod meditari voluerit, humilis non durus, tum ad diuina eleuatus ſit, oportet.

militatem quandam induamur, ne forte persuadeamus nobis de diuinis posse iudicium exactum facere. Deinde, vt & duritiem seueritatémque illam vel Stoicam, vel etiam Peripateticam exuamus, vt nihil velimus admittere, nisi, quod iis rationibus assertũ comprobatúmque fuerit, quas demonstratiuas consueuimus appellare. In omnibus enim illas expetere iniustum profecto est. Præterea, qui de humana Anima, & illius natura recte audire volet, ad eas animas, oportet, vt animaduertat, quæ cœlestes orbes agitat, & tanta moderatione cõuoluunt. His si præparati hodie erimus, & ego bono animo, ita meo genio mihi persuadente, mãdatam prouinciam aggrediar, & vos iucundissime audietis, assentietisque nobis. Verum hac in inquisitione nostra ego comitem mihi dari velim: &, si pro desiderio eligi potest, equidem Rhamundum hunc Turrium opto, ac deligo. Nam & ipse hactenus semper auditor fuit, & his in inquisitionibus vim illi nõ paruam esse, & ingenium quasi dęmonicum noui. Laudauere omnes opinionem, & ipse etiam Rhamundus à cunctis rogatus assensit.

De anima quid dicat secundum philosophorum placita.

F. De anima igitur nostra ô amici inquisituri, qualis nam sit, vtrum æterna, & immortalis, an non, videmur quidem non recte id posse exequi, nisi prius de ipsa quæramus, quid sit. non quidem, quòd nouam aliquam de ipsa rationem assignare putemus, sed magis cum multa, & valde diuersa à patribus nostris tradita de illa sint, nunc inter nos constet, quid potis-

st

ſimum recipiendum ſit nobis. Videtur autem, quicunque audiũt nomen animæ, principium quoddam vitæ intelligere in his corporibus, quæ viuere dici ſolent. Nam & viuere illa dicimus, cum animam habent, non viuere autem, cum illa carent. At vero viuere ſolum illa videntur corpora, quæ organica appellantur: & illa quidem non omnia, ſed ſolum, quæ à natura ſunt talia. Nam, quæ ab arte ſunt, vt cytharæ, & domus, & alia id genus, non dicuntur viuere. Sunt autem organica corpora, quæ, cum è diſſimilaribus conſtent partibus, tanto tamen & tam miro conſenſu, atque artificio conſtituta ſunt pro certo fine, & operationibus obeundis, vt viuere illa dicamus, cum obire illas poſſunt operationes: quales plantæ ſunt, & animalia. Simplicia vero corpora, vt elementa, tametſi operationes ſuas faciunt, non viuere tamen dicimus. ſimiliter nec ex mixtis illa, quæ nullam habent organizationem: aut, ſi quã habere videntur, caſu quodam acquiſitam habent, non per ſe, & à natura intentam ad certum finem. Tria autem corporum organicorum videntur genera. primum eſt vniuerſum ipſum, quem mũdum dicimus: aliud vero cœleſtes orbes: tertium plantæ, & animalia. Quòd enim mundus ipſe organicum quoddam corpus exiſtat, manifeſtum eſt ex eius partibus, quæ cum diſſimilares ſint, tum tanto artificio, tanto inter ſe conſenſu conſtant, vt nihil ſit, quod maiorem admirationem præbeat, ſi officia earum, ſi famulatum, ſi nexum, & ordinem conſpiciamus

Anima principiũ vitæ eſt in his, quæ viuere dicuntur.

Tria ſũt organicorum genera.

K mus

mus. Quare & hoc vniuerſum, tanquam animal quoddam perfectiſſimum, viuere, & anima ſua regi, atque agitari maiores noſtri omnes fere dixere: ac multa quidem de mundi anima theologizantes academici tradidere. quam rem elegantiſſime poeta noſter notauit, cũ ſcripſit

Anima mundi.

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentémque globum Lunæ, titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Theologi vero noſtri de his exactius, & diligẽtius ſcripſerunt. quòd vero & cæleſtes orbes organica quoque ſint corpora, manifeſtum eſt, quoniam ad ipſa diſſimilaribus cõſtant partibus, aliis quidem denſioribus, aliis rarioribus, & magnitudine, & ordine, & ritu differentibus: verum conſenſu tanto, tam mira virtute ad certos fines, & operationes conſtitutis, vt omnia, quæ in vniuerſo ſunt, corpora inde gubernentur. Quæ vero eos orbes agitat, & regit, Anima ipſorum eſt, quam Philoſophi intelligentiam & mentem vocant. non eſt autem hæc mens, mundi anima, ſed particularis quædam natura, quę & eſſe, & virtutem recipit à mundi anima, operatur autem ſecundum illam, quam recipit, virtutem.

Tertium vero organicorum corporum genus ſunt plantæ, & animalia, in quibus ſimiliter animæ ſuę principium ſunt vitę. verum, multa in his cum concurrant ad operationes eorum, dubitatio maxima ſemper fuit, quodnam ſit hoc vitę principium. concurrunt autem

tem ad operationes eorum,cõpositio in primis tam mira:deinde temperatura seu cõplexio delicatissima:tum & harmonia quædam siue consensus partium, & ipsius cõpositionis, ac complexionis,necnon & virtus quædam,& facultas, quæ ex vtrisque resultat.porrò adsunt & vocati spiritus,seu naturalis calor, qui vbique diffusus omnia videtur facere. ac postremo est forma ipsa, & substantia totius corporis, à qua prima, ceu à fonte, dependent omnia alia, quæ in his corporibus sunt.Horum igitur aliquid oportet esse principium illud vitæ, quod vocamus animam.At fuere nonnulli,qui putarint miram illam compositionem & organizationem, non sine tamen complexione, animam esse. Alij complexionem ipsam existimarunt principalius esse animam, sed non sine compositione: qualis Andronicus fuit, quem Galenus commendat. Sed certum neutrum horum videtur mihi anima esse posse,sed animæ magis instrumenta,& causæ, sine quibus anima non operetur. Siquidem de ratione animæ videtur, vt in primis esse, quod habet corpus, ab anima recipiat sua, vt de anima mundi, & cœlestium orbium diximus. deinde, vt agitatio tota,& vis, quæ in corporibus viget,ab illo principio pendeat,& emanet: ac demum,vt ab eo conseruetur corpus in esse suo, & regatur. quæ certe nec compositio, nec complexio habent. nam, tametsi videntur formam tempore quodammodo præcedere, vtpote dispositiones, simpliciter tamen non præcedunt, sed in hoc

Complexio & partium organicarum dispositio, non anima, sed animæ potius instrumenta ad eius opera obeunda sunt.

tantum, & ſemper virtute formæ agunt, quicquid agunt, aut huius quæ fit, aut alterius. Porrò nec eſſe dant rebus, nec per ſe conſeruant, nec regunt, niſi quis putet qualitates eſſe formas rerum ſubſtantiales, quod dici non poteſt. Similiter nec earum harmonia & conſenſus eſſe anima poteſt. ſiquidem relatio quædam eſt harmonia, nec principium agendi per ſe eſt, niſi forte, vt cauſa, ſine qua non. virtus vero, quæ ex iis reſultat, aut accidens quoddam eſt conſequens alia, aut idem re cum ſubiecto, in quo eſt. quare nec ipſa anima dici poteſt. Relinquitur ergo animam eſſe aut ſpiritus ipſos, ſeu calorem naturalem, aut formam, quæ ſubſtantia eſt corporum. ſed certe ſpiritus & ipſi inſtrumentum magis animæ ſunt quàm anima. primum quidem, quia iidem ſpiritus, qui in ſemine ſunt, remanent & in organico facto corpore. at in ſemine non erant anima, quoniam non viuit ſemen niſi potentia. neque ergo anima fiunt in facto corpore organico, ſed aliud quid videtur acceſſiſſe, quod anima ſit, & à quo animatum iam dicatur corpus. Præterea vel ſpiritus partes ſunt animati corporis, vel illi tantum adiacent. at partes per ſe eſſe non poſſunt, quia animati non ſunt, nec nutriuntur proprie, nec creſcunt, ſed ſolum per pabulum multiplicantur, nec item ſentiunt, nec intelligunt. quare in his nec vegetatiua conſiſtit anima, nec, quæ ſentit, & intelligit. ſi igitur partes per ſe non ſunt animati corporis, ſed adiacent ſolum, anima certe non erunt, ſed animæ inſtrumenta

Ipſi ſpiritus anima prorſus non ſunt.

magis

magis,cuius ſignum quoque eſt,quòd factis ſẽſationibus, & imaginationibus in partibus,quæ animatæ ſunt,& ſentiunt, & imaginantur,mouentur ſtatim & ipſi modo huc,modo illuc,quò expedit, & bene eſt, ceu inſtrumenta alteri famulantia. Si igitur neque compoſitio, neque complexio,neque harmonia, nec virtus, quæ ex his reſultat, nec ſpiritus anima ſunt, relinquitur formam ipſam, quæ eſt ſubſtantia corporis, eſſe animam. Quapropter maxime laudandus eſt Ariſtoteles, qui animam dixit eſſe actum corporis phyſici,organici,potentis viuere. Verum,cum duplex ſit formæ ratio,altera,per quã corpus diſtinguitur ab omni alio, altera, per quam vis quædam, & agitatio in totum emanat, & pendet, quæ propria eſt animæ ratio, Ariſtoteles quidem volens animæ naturam, & rationem explicare, entelechiam vocauit,quam alij agitationem continuam, alij actum tranſtulere. eſt enim anima propria forma corporis organici, naturalis, viuentis, ſed quatenus influit vim, & agitationem in totum. primum enim tum eſſe dat, tum conſeruationem continuam. per ipſam deinde fiunt attractiones ſimilium, ac generationes, & alimenta qualitates in virtute illius alterant, miſcent, collocant, formant, figurant, vt bene eſt. contrahuntur membra, diſtenduntur,ſentiunt, ſpiritus varia exercent. & tandem progreſſiones animalium, generationes ſeminum, & demum ſimilium organizationes, quæ omnia fiunt in virtute animæ & formæ per eam vim, quam à mun-

Anima, ſubſtantia corporis organici eſt.

di anima, & à Deo certam & nunquam errantem recipit.

De vnitate corporis organici, & eius forma.

Sed habet, ô amici, dubitationem non paruam, quod diximus, animam esse actum, & formam organici corporis, naturalis, viuentis. Videntur enim organica hæc corpora non esse vnum quid, sed ex diuersis constare, ex quibus non possit fieri vnum per formam vnam. Nam os quidem, & caro, & neruus, & alia videntur formis distare, & magis conuenire os hominis cum osse bouis, & equi, quàm cum carne hominis & neruo. Si igitur non est vna forma in organico corpore, quomodo anima erit actus, & forma eius? Ad quam difficultatem aliqui dicunt formam esse vnam quidem, sed vnam genere. Nam, quanquam caro, & os, & neruus forma vltima, & specie differunt, genere tamen conueniunt è mixtione quadam communi elementorum, per quam omnes hæ partes & nutriuntur, & trahunt, & expellunt, sicuti equus, & bos, & homo genere quidem vnum sunt, speciebus vero differunt. Aliqui dicunt in omni organico corpore semper esse partem, quæ principalis est, propter quam aliæ factæ sunt, & quæ illas regit. vt in animali neruus, & membranę, quæ per se sentiunt, primæ & principales sunt partes, vt declarauit Turrius frater: aliæ vero, etsi non sentiant, factæ tamen sunt propter sensitiuas, & illis ministrant, ac ab iis reguntur, & viuunt. Quinimmo & quædam sunt partes in organicis corporibus, quæ non solum non sentiunt, sed nec nutriuntur

etiam

etiam, vt vngues & dentes, seruiunt tamen,& per alias permanentiam habent. Eandem igitur animam,& formam non necesse est esse in tota organico corpore,sed satis est esse in principali parte vnam,dum illa vitam det toti. quare animę definitionem ita esse accipiendam,vt anima sit prima,& principalis entelechia & actus corporis organici,naturalis, per ipsam viuentis. Veruntamen, nisi nos fallimur,nihil prohibere opinamur, si dicamus vnam & eandem formam esse in organico corpore,nō quidem in omnibus partibus, sed in præcipuis,& quæ pro vita sunt necessariæ,non quæ ad benè esse sunt à natura datæ. Principales si quidem partes, quanquam plures sint, sunt per continuationem vnum. omne enim continuum est vnum. Cōtinuatio vero illarum,etsi per apparentiam non videatur, ęst tamen per existentiam natura mirando quodam artificio continuante partes secundum extrema, quibus sese contingunt. Neque enim neruum, aut carnem immediate ossi coniungit, sed cartilagine mediante, quæ sensim in os transit ab vna parte, sensim in neruum ab alia:ita & in aliis fit. quod maxime in primo natis est videre, quibus omnia adeo mollia,& tenera sunt, vt possim continua fieri refractis extremis, quæ sese contingunt. atque hoc pacto de parte in partem continuatio fit, licet vltima & valde distantia videantur plurimum distare. Conuenientia igitur ossis hominis cum osse bouis,& equi nō est maior secundum rem,& essentiam, quàm cum

neruo hominis,& carnę, ſed ſolum ſecundum apparentiam. Sic enim & os cadaueris magis conuenire cum oſſe viuentis videtur. Siue igitur vere continuæ ſunt partes diſſimilares in organicis corporibus,ſiue non vere,ſed à principalibus ratio animæ ſumenda eſt,ita quidem videtur exiſtimandum eſſe de anima.

De animæ immortalitate.

De qua iam quærendum,qualis ſit,non quidem ea,quæ vegetat tantum, & ſentit,conſtat enim has ex mixtione elementorum conſurgere,& cōditionem eorum ſequi, ſed de illa,quæ intelligit,& ſapit,quærendum eſt,vtrum & ipſa eodem conſurgat modo, & intereat:an aliá, & diuiniorem originem habeat,& incorruptibilis ſit,atque æterna.Quoniam vero in his ſermonibus, qui in Baldi receſſibus habiti ſunt, triplicem Turrius intellectum faciebat:vnum, qui nec intellectus dicitur,niſi potentia:alium, qui paſſiuus dicebatur,& ſingularium erat:tertium vero,qui agens appellabatur, & erat vniuerſalium factiuus, & circa illum,qui paſſiuus dicitur,negociabatur:& hic ſolus æternus ponebatur propter vniuerſalia, cũ quibus vnum fit, nos quidem nunc hanc æternitatem non quærimus,nec an anima intellectiua ſit hoc pacto immortalis. æternitas enim hęc ſophiſtica quodammodo videtur mihi, & extrinſecus,ac per accidens facta.ſed quærimus magis,an ſecundum ſe forma illa,quæ eſt anima,& primo in potentia eſt ad intellectionem,mox actu intelligit,& vniuerſalia recipit,ęterna ipſa per ſe ſit,non per vniuerſalia,quæ recipit.Atque ego

Animæ immortalitas ſophiſtica.

qui

quidem, quando non solum ea pietate, quam debemus erga Deum,& erga nos ipsos,ita semper fui persuasus,vt diuinus, & immortalis sit intellectus in nobis, sed iis etiam rationibus, quas humanitus habere possumus, nunc quoque, quantum in me erit, partem hanc tueri,& comprobare conabor. Qua de causa tibi Turri, tuóque Dæmoni libertatem omnem do, non solum interrogandi me,sed respondendi,&opponendi,quæcunque videbuntur tibi. RH. Generose quidem Fracastori. verum de me ita te & alios accipere velim, vt nulla in primis sim taciturus eorum, quæ ad tantæ rei inquisitionem conducant, siue interrogare,siue respondere,siue opponere contingat. sed ea omnia ita esse accipienda volo, vt non tanquam astruentia,quid ipse sentiam, dicta sint,sed magis vti posita quædã,ex quibus videri possit,quid consequatur. Sed tu rem Fracastori, quando lubet, aggredere. F. Aggrediar igitur,atque initium inquisitionum nostrarum à fine hominis, gratia cuius est factus,auspicabor. Qua de causa, si & altius paulisper exordiamur, non ab re tamen,nec iniucũde,haud ingrate feces. RH. Minime quidem,immo quàm gratissime. F. Illud igitur Turri mihi in primis edicito. Cum magnus rerum cunctarũ pater, atque opifex Deus vniuersum hoc,quem mundum dicimus,artificio tanto esset ab æterno fabrefacturus, nonne putas conueniens fuisse, vt in eo naturam aliquam faceret, quæ & artificium tanti operis, & ipsum etiam artificem atque authorem cogno

Angeli, & hominis vnus & idem finis est, fælicitas ipsa, ad quã creati sunt.

communicandam fuisse statuendum est nobis. RH. Videtur. F. At, si ita statuamus, dicendum nobis erit illi naturæ communicandam fuisse, quæ cognoscitiua facta fuerit. RH. Vtique. F. Igitur, cũ talis factus fuisset angelus, atque homo, dicamus primo quædam pauca de angelo: mox & de homine dicemus. Si igitur à te petam, nunquid fœlicitas illa angelo fuerit à Deo communicanda, quid dices? RH. Quo pacto dicis communicandam fuisse? nonne illam communicauerat Deus angelo, vbi incorporeum, & intelligentem fecerat? quid illi deerat, vt beatus esset in ea cognitione, quæ de Deo habetur? F. Multum profecto deerat Turri, quoniam omnis natura, quæ aliud à Deo est, infinita quadam imperfectione à Deo distat. Quare omnis cognitio illius, si ad Deum comparetur, imperfectissima est: in qua beatitudo esse non potest, nisi maiori quadam donetur. RH. Durum quidem Fracastori videtur, quod dicis. Nam, etsi angelus rursus maiori aliqua perfectione, & cognitione alia donatus fuisset, illa tamen adhuc Deo comparata imperfectissima erit. Quare aut in infinitum eundum erit, aut & in prima cognitione stare poterimus, quæ sufficiat pro beatitudine. F. Apposite quidem Turri addubitas, verum nec prima cognitio talis est ad consequendam fœlicitatem, nec in infinitum est abire: quam rem ita oportet accipere. Omnes quippe naturas, quas in conditura vniuersi fecit sapientissimus Deus, tales quidem fecit, & eatenus perfectas, quatenus conueniens erat,

De Angelorũ beatitudine

&

& decens ipsi vniuerso. Igitur natura Angeli, cum perfecta quidem esset, quantum ad vniuersi rationem pertinebat, ad Deum vero comparata, & quantum ad cõsequendam fœlicitatem opus fuerat, imperfecta, & non capax eius beatitudinis, gratia quadam indiguit: illa scilicet, quam Deus Optimus ex infinito suo esse, cui vult, & quando vult, largiri potest, & solet. Quare natura Angeli, cum longe abesset ab ea perfectione, & cognitione, quæ requiritur ad beatitudinem, qua parte non attingebat ad Deum errare plurimum, & falli poterat, nisi gratia quadam, & Dei manu adiutus fuisset. quam ob causam nec in infinitum est abire, sed standum in certa perfectione: siue illa, quæ ab initio data fuerat, siue alia. Verum, quæcunque illa sit, gratia adiutam oportet esse, si peccare non debet, & falli, sed beatitudinem consequi. Placétne igitur, vt constituamus naturæ Angeli non satis fuisse perfectionem illam, qua per se factus fuerat ad consequendam fœlicitatem, sed gratia indiguisse? RH. Nihil quidem prohibet, ne ita constituamus. F. Vide igitur Turri duo hactenus posita sunt à nobis, primo fœlicitatem fuisse communicandam Angelo, deinde & gratiam elargiendam. Iam igitur & de homine dicamus, qui similiter à Deo fuerat factus, vt ipsum cognosceret, cognoscendo autem, vt de Angelo dictum est, amaret, coleret, atque imitaretur. Si igitur & de ipso à te petã, nũquid fœlicitas illa, quæ in Dei cognitione consistit, atque ab ipso libentissime communicatur, ipsi etiam

De hominis dupli ci fœlicitate.

etiam homini fuerit communicanda, quemadmodum & angelo, quid respondebis? RH. Quid, si in homine hoc negemus? F. At oportebit rationem afferre cur angelo id cõcesserit, homini autem non. RH. Ob id fortasse, quòd homo caro, & terra est, angelus vero incorporeus, & Deo similis. F. Nonne tamen diximus infinita quadam imperfectione distare à Deo angelũ? RH. Dictum est. F. Si igitur & homo Deo comparetur; nonne & ipse infinita quadam imperfectione à Deo distabit? RH. Vtique. F. Non ergo magis distat à Deo homo, quàm angelus, si imperfectionem spectemus. In infinito enim non est magis, aut minus. Si igitur non obstitit angelo infinita imperfectio, qua ratione datum est angelo beatum fieri posse, eadem & homini dandum fuit. Idem enim in vtroque finis, & ratio concedendi. RH. At quis modus erat in homine? nunquid viuo daretur ea felicitas, an mortuo? F. Et viuo quidem, & mortuo. RH. Mira dicis Fracastorij. F. Mira quidem. sed statuamus hoc primum, ita homini dandam fuisse felicitatem, sicuti & angelo, si modus esset in homine. Placétne, vt ita statuamus? RH. Nihil prohibet. F. Modus ergo, quo dari posset ea felicitas homini, nec ignotus Deo erat neque difficilis, si hominis animum immortalem, atque æternum fecisset, & naturæ parte eiusdem cum angelo. Sic enim, vbi separari contigisset à corpore, eodem modo beatus fieri, quo & angelus, & per eandem gratiam poterat. immortalem autem in homine facere animum vel facilli

cillimum Deo erat, qui & æternos cœlos, & alia multa fecerat, & omnia poteſt. Hoc ergo pacto alteri parti, de qua dubitabas, ſatisfactum exiſtimo. quo ſcilicet modo mortuo homini poterat ea fœlicitas dari.

Nunc de altera dicamus, quomodo & viuo conceſſa fuerit. Verum, qui tantum gratiæ habiturus eſſet, vnus tantum ex omnibus hominibus fuit, is ſcilicet, qui perfectiſſimus omnium futurus eſſet, quíque eam obiturus operationem, quæ poteſt in ea ſpecie perfectiſſima eſſe. talis autem eſt vita illa, quæ ſpiritus vita dicitur, in qua nihil caro poteſt, ſed ſpiritus tantum viuit, & Deo ſimilis fit. Eiuſmodi autem hominem in humana ſpecie fore oportebat, tũ quia in omni ſpecie vnum inueniri neceſſe eſt, quod perfectiſſimum in illa ſit, & perfectiſſimam operationem obire poſſit: tum quòd, ſi hic non fuiſſet, fœlicitas illa, quam diximus dandã fuiſſe homini, dari vllo pacto non potuiſſet, ne etiam mortuo. Nulli enim mortuo datur, qui viuens, ſpiritus vitam non vixerit: quod ſpecies hæc per ſe mereri atque aſſequi non poterat ſine hoc, de quo loquimur, perfectiſſimo, & diuino homine.

De Chriſti origine, ac eius beatitudine.

De cuius hominis ortu, ſi me percuncteris, ego nihil aliud habeo, quod dicam, niſi quòd quatuor modis imaginari poſſumus hominem fieri. Vnus eſt, ſi ſine mare & fœmina oriatur ex iis ſeminibus, & principiis, quæ in ſinu, & complexu elementorum ſunt. Alius eſt ortus è mare tantum ſine fœmina, hoc eſt ex iis principiis, &

& ſeminibus, quæ iam in homine facta ſunt, in quo & materia, & gignẽs calor adeſt, nec quicquam deeſt, quod ad generationem conducat. Tertius modus eſt ille, qui communis eſt & cõſuetus, ex mare & fœmina. Quartus vero eſt è fœmina tantum abſque mare. Tot ergo & non plures imaginari poſſumus gignendi hominis modos. At vero tres primi fieri quidem poterant ſecundum naturam, ſed nullo pacto poterant conuenire perfectiſſimo illi, in quo caro nihil poſſet. Omnes enim cum è facultate elementorum originem traherent & ſecundum materiam, & ſecundum gignentem ſpiritum, neceſſe erat, quod factum fuiſſet, naturam elementarem, & terrenam ſapere: quæ per ſe imperfecta eſt, nec poteſt illam obire vitam, quæ neceſſaria eſt ad beatitudinem cõſequendam. Solus igitur quartus ſupererat modus: ſed nec ille conuenire poterat ſecundum naturam pro gignendo perfectiſſimo homine. Nam, quanquam forte è fœmina poterat materia cómode ſuppeditari, agens tamen & gignens non aderat. In fœmina enim ſola non ſunt ea principia, & ſemina, quæ gignere poſſint. Hunc tamen modum ſapientiſſimus Deus elegit: atque è puriſſima, ac ſanctiſſima virgine materiam aſſumens, loco genitiui ſpiritus, qui deerat, ſanctiorem ipſe & magis diuinum ſpiritum indidit: hominémq; eum fecit, in quo nihil poſſet caro, nihilque eſſet, quod ad terrenos impulſus incitaret. Siquidẽ omnia in eo perfecta à perfecto parente fuerant data, propter quę & per-

ſe

fectiſſime vitam illam exegit,quæ ſpiritus vita dicitur. Hunc ergo Deus optimus,vt pote filium coeſſentialem ſibi,& coæternum,hoc vero modo hominem factum adeo amauit,vt ſeſe illi cognoſcendum perfectiſſime dederit : cognoſcendum autem non tantum per ſpecies,& rerum ſimulachra,vt cæteri cognoſcunt homines,ſed per ſubſtantiam propriam ipſius Dei, in qua cognitione beatitudo conſiſtit. Hic ergo(vt ad ad rem noſtram reuertamur) viuẽs in Dei maximi cognitione atque intuitu fœliciſſimus ſemper fuit : ac eius vitæ,quæ ſpiritu fit, & exemplum,& caput,& magiſter fuit:è cuius meritis & nos alij promereri potuimus gratiam eius fœlicitatis, quam poſt mortem tantum conſequi datum eſt nobis ſuperſtite animo,qui ob id immortalis eſt factus.Si igitur ratio hæc Turri de anima à fine hominis ſumpta in ſuum ordinem redigenda eſt,ita quidem cõſtituetur, vt primum conueniens fuerit in vniuerſo eſſe naturam aliquam,quæ Deum maximum eius operis authorem noſceret: noſceret autem,non vt laudaret,aut vt admiraretur,ſed vt amaret,coleret, & imitaretur,fieretque illi ſimilis. Hoc autem ſi datum fuiſſet,decẽs quoque erat , & Dei optimi bonitati conueniens reliqua etiam dari,quæ poterãt communicari. Poterat autem profecta cognitio,perfectus amor,& cultus,atque imitatio. & demum beatitudo. Quare & hæc cõmunicanda fuere.Cõmunicari autem vlli naturæ non poterant, niſi æternæ & immortali aut ſecundum ſe totam,

vt

vt angelo, vt ſecundum partem ſui nobiliorem, vt homini. Pars autem nobilior eſt animus & intellectus. hic ergo æternus, & immortalis eſt factus.

Sed nos iam, quia in his multum ſumus immorati, ad alia tranſeamus, ſi placet. RH. Placet quidem, quoniam res hactenus bene acta videtur. F. Pertranſeuntibus igitur nobis ad alia in primis eſt ſtatuendum, eorum, quæ mouentur, alia moueri; non vt hic ſit eorum finis, ſed vt quieſcant, quaſi motus iis accidat, & non per ſe inſit: alia vero moueri, vt moueantur; non vt à motu quieſcant, quibus moueri per ſe ineſt; & (vt dicunt) eſſentialiter. RH. Ita prorſus. F. Quæ igitur mouentur per accidens, vt ſcilicet quieſcant, nõne omnia corruptibilia ſunt? RH. Omnino. F. Potes ne dicere, cur ita ſit? RH. Quid ni? quando omnia hæc, quæ mouentur, vt mox quieſcant, omnia vim aliquam paſſa ſunt, & extra naturam propriam ſunt conſtituta. Vnde & ob id mouentur, vt acquirant id ſibi connaturale, quo carent. Talia autem, quæ vim pati poſsũt, omnia corruptibilia ſunt. RH. Recte dicis omnia, quæ mouentur, vt quieſcant, corruptibilia eſſe. Si ergo & conuerſum proponam, id eſt, quæ corruptibilia ſunt, omnia moueri, vt quieſcant, quid reſpõdebis? RH. Et hoc concedam; quia corruptibilia omnia aut elementa ſunt, aut ex elementis. hæc autem ſi mouentur, mouentur, vt quieſcant. F. Vide igitur Turri: ex his ſequitur, vt, quæ per ſe mouentur, hoc eſt, non, vt quieſcant, omnia ſint incorruptibilia. ſi enim

Ratio ſecũda hæc a motu ſumitur.

Quæcunque mouentur, vt quieſcant corruptibilia ſunt; & econuerſo.

enim ſint corruptibilia, dictum eſt corruptibilia omnia moueri,vt quieſcant, quare,ſi aliqua per ſe mouentur, incorruptibilia eſſe neceſſe eſt.Item & illud ſequitur, vt ſi qua incorruptibilia ſint,mouentur, moueantur quidem per ſe vt ſcilicet moueantur,non,vt quieſcant. Si enim,vt quieſcant,dicas moueri,iam corruptibilia erunt per ea, quæ dicta ſunt. RH. Sequi quidem videtur omnia hæc. Verum cum moueri multipliciter dicatur,(nam & quod generatur,& locum mutatum,& alteratur, & quod intelligit,omnia moueri dicuntur)ſtatuendum eſt à te,de quo motu hæc dicas. F. In omni quidem motu vera eſſe videntur, quæ dicta ſunt. In primis enim ſi motum generationis ſpectemus,materiã videbimus per ſe,& ſemper moueri,& modo hoc,modo illud fieri,& nũquam quieſcere,eandem & æternam, & incorruptibilem eſſe. At ſi & locales motus conſideremus,deprehendemus, quæ per ſe mouentur,& ſemper moueri, & æterna eſſe, quales cæleſtes orbes viſuntur:reliqua vero, quæ per accidens mouentur,vt quieſcant,corruptibilia eſſe. Similiter,quæ alterantur,ſe habent.corruptibilia enim ſunt, & mentur,vt quieſcant.RH.Enimuero ita eſt. F. At vero & iis motibus,qui ſpirituales dicuntur,idem eſt videre in iis mẽtibus,quæ ſe ipſas mouent, & intelligunt, tum & æternæ quoque ſunt. Quapropter conſtanter poſſumus in vniuerſum ſtatuere,quæ per ſe mouentur,& icc irco ſemper mouentur,incorruptibilia eſſe, quæ vero per accidens mouentur

tur,vt ſcilicet quieſcant, corruptibilia. Tum & incorruptibilia per ſe moueri,& ſemper:corruptibilia vero moueri,vt quieſcant. RH. Videtur. F. His ergo ſic conſtitutis ad animam noſtram deſcendamus , eam dico, quæ intelligit,& vniuerſalia ſpeculatur , & videamus in quo genere ponere illam debeamus. conſtat enim & ipſam moueri intelligendo. Vtrum igitur in genere eorum illam ponemus , quæ per accidens mouentur,vt quieſcant ſcilicet, an eorum,quæ mouentur , vt moueantur , & per ſe non quieſcunt?Quid ergo videtur tibi dicendum? RH. Ego quidem nullum horũ aſseuerare audeo.ponamus autem vtrunque , vt videamus, quid ſequatur ex vnoquoque. ac primum,ſi placet,ponamus animam eſse in genere eorum,quæ mouentur , vt quieſcant. F. Ponamus quidem,ſed neſcio , quomodo recte ponemus. Si enim intellectus eſt omnia fieri, & nullam habet naturam, niſi quod potentia eſt,videtur quidem talis eſse qualis , & materia ſe habet in generatione. Quare,ſicut illa ſemper moueri dicta eſt, & ſemper perfici , ſemper perfecta eſse , ita & intellectus eorum eſse dicetur, quorum natura eſt,vt ſemper,& per ſe moueantur. Nullam enim differentiam habet aliam à materia niſi quòd hæc omnia fit generatione,ille omnia intellectione,quæ generatio quædam eſt.Præterea,ſi moueretur intellectus,vt quieſceret, oporteret per quietem illam acquirere aliquod eſſe,in quo cum ſit , nihil vltra appetat. At nullum tale eſse habere poteſt intellectus. quoli-

Intellectus assimilatur materiæ ne generatione.

bet enim acquisito, nihilominus inclinatio,& appetitus ad alia non esset. Quare talis videtur esse intellectus,qualis & materia,&cœlum, quæ non vno vnquam in esse & situ manent,sed vno habito ad alia parantur, contrario modo, ac illa se habent, quæ mouentur, vt quiescant. quodam enim certo parto non vltra appetunt. Si igitur ita videtur tibi, nos ad aliam partem ponendam transibimus. RH. Videtur quidem. Verum eadem & de sensu, & phantasia dici posse videntur. nam & hæc in potentia sunt ad sua sensibilia, & ab iis semper perficiuntur, semper perfecta sunt, nec vnquam finem faciunt. F. Minime quidem ita est Turri, sed & sensus, & phantasia mouentur, non, vt semper in motu sint, sed vt quiescant. Nihil enim, quod fatigatur in motu, potest habere motum per se & essentialem, vti finem. at sensus, & phantasiam manifestum est fatigari, & amare quietem: si quidem & multa sensibilium per displicentiam recipiunt, vt, quæ excellunt, & his receptis inferiora non possunt vltra recipere. Cuius causa est, quòd eorum motus non inest illis per se,vt finis, sed parto vno sensibili in eo quidem ex se quiescerent,nec vltra appeterent. Quòd si ad alia, & alia ferantur, iccirco fit, quod ordinati sunt in intellectum, qui cum ex se finem non habeat, cogit & sensus in alia, atque alia ferri. Propter quod solus ille semper mouetur, & semper perfici vult, nec vnquam fatigatur in eo motu per se nec displicentiam vnquam recipit intelligibilium,

quæ

quæ eo etiam magis appetit,quo perfectiora,& excellentia sunt magis. vnde nec minus iccirco potest inferiora recipere. Quamobrem Turri non possumus partem hanc ponere, quòd intellectus moueatur, vt quiescat, si eius natura est omnia fieri,& parto vno non in eo quiescere,sed perpetua quadam appetitione ad alia, & alia ferri.

Intellectus in eorum genere esse videtur, quæ per se mouentur, non vt quiescāt sed mouentur.

Si igitur satisfaciunt hæc, iam ponemus & alteram partem, intellectum scilicet esse in genere eorum, quæ per se mouentur, vt moueantur. RH. Ponamus quidem, sed video te id statim illaturum,vt æternus, & incorruptibilis sit intellectus, propterea quòd concessimus, quæ per se mouentur,esse incorruptibilia, & corruptibile omne moueri, vt quiescat, quæ rursus consideranda sunt. Fortasse enim non recte concessimus conuersum illud,quod fuit,corruptibile omne moueri, vt quiescat. Siquidem nihil forte prohibet aliquid corruptibile moueri in aliquo genere motus, vt quiescat, in aliquo, vt non quiescat. Nos autem simpliciter concessimus,quod in vniuersum concedendum non erat. Quare potest intellectus motu alterationis moueri, vt quiescat, motu vero intellectionis, vt non quiescat. ex quo tamen non sequitur, vt incorruptibilis sit, nisi simpliciter talis sit,vt moueatur propter quietem.Nam videmus & cor motu locali moueri semper,corruptibile tamen esse, quòd motu alterationis quiescit. Similiter &, quod nutritur, se habet. Semper enim mouetur, & tamen corruptibile

eſt, eo quòd motus alterationis ad quietem ſit.
F. Itáne Turri illudit Dæmon tuus,& nunc negat,quod tu paulo ante conceſſiſti, ſperans obiectis quibuſdam tenebris euadere, velut loligo,& non euadet tamen? Monſtro enim ſimile eſt,quod dicis, aliquid eſſe quod in vno genere motus moueatur,vt quieſcat,in alio, vt nõ quieſcat.Sic enim vnum & idem haberet conditiones corruptibilis, & incorruptibilis, quod eſſe non poteſt, præſertim ſi alter motus ſit eius rei finis per ſe,& eſſentialis. Si enim huius finis ſit moueri,vt quieſcat,corruptibile id erit. Si vero vt non quieſcat,erit incorruptibile. Igitur propria intellectus operatio cum ſit omnia fieri per intellectionem, & ſemper perfici, ſemper perfectum eſſe, & nunquam quieſcere, procul dubio idem de intellectu dicendum erit, quod de materia, & vtrunque incorruptibilem,& æternum eſſe. Quæ vero de corde,& nutritione dicebas,nihil nos oppugnant. Cor enim duos habet motus, & vtriſque finis eſt quieſcere, ac quieſcit etiam quantum datur,ſed noua neceſſitas extrinſecus veniens facit, vt non diu quiete illa frui poſſit. quare rurſus mouetur. vnde videtur ſemper moueri.Non eſt a utem hoc niſi per accidens, non per ſe. Nutritio vero & ipſa quanquam ſemper aliqua in parte fiat, finem tamen habet vnaquæque pars, ad quam fit aggeneratio,&quieſcit.Quare in vniuerſum Turri verum eſt,omne, quod ex natura mo uetur vt quieſcat,corruptibile eſſe, & omne cor ruptibibile moueri,vt quieſcat.

Item

Item omne,quod per ſe mouetur,vt non quieſcat,incorruptibile eſſe,& omne incorruptibile,ſi mouetur,moueri,vt non quieſcat.Quibus ita ſe habentibus , ſi natura intellectus conſideretur , videbimus ipſum in genere illorum eſſe,quæ per ſe mouentur,vt non quieſcant in aliquo eorum, quæ acquiruntur.acquiri enim in omni motu aliquid neceſſe eſt.ſed vltra appetere conſueuere , quę per ſe mouentur , vt moueantur. quare & incorruptibilem ponere intellectũ debemus,& parem habere cum materia conditionem.Hæc ratio Turri ab Ariſtotele verbo vno tacta videtur, quòd forte vulgatiſſima inter Academicos eſſet ab Alcmeone in ipſos deriuata,verum ab iis adeo accepta,& approbata,vt ſemper,vti inconuincibilis,habita ſit.quanquam illam aliqui alio modo deducant minus(vt arbitror)efficaciter.

Peripateticorum ſentẽtia de animorum immortalitate ex proportione intellectus ad materiã accepto.

Sed nos iam & peripatetice quædam referamus,quæ video à vobis fortaſſe deſiderari. RH. ita ſane. F. Poteſne igitur Turri dicere , quænam ſit natura materiæ? dico autem materiam illam de qua paulo ante diximus , quæ ſubiectum generationis eſt. RH. Poſſum equidem, ſi verum eſt,quod aiũt, nullam aliam habere naturam,niſi quòd potentia eſt. F. Ad quæ autem eſt potẽtia? RH. Ad ſuſceptibilia per generationem. F. Nullum igitur habebit ipſa ſuſceptibiliũ per generationem. RH. Sequitur. F. At quænam ſuſceptibilia ſunt per generationem,nonne formæ , quæ materiales dicuntur? RH. Omnino. F. Nullã ergo habebit per ſe materia ma-

terialem formam. RH. Nullam prorſus, ſi addas omnes formas materiales eſſe ſuſceptibiles. Si enim non hoc addas, ſequitur tãtum, vt materia nullam habeat materialium formarũ, quæ ſuſceptibiles ſint. F. Recte dicis. Si ergo & de intellectu, proportione quadam petiero, quam nam ipſe naturã habeat, quid dices? RH. Nullam habere aliam naturam dicam, niſi quòd & ipſe potẽtia eſt ad ſuſceptibilia per intellectionem. F. At quænam ſuſceptibilia ſunt per intellectionem, nonne formæ materiales? RH. Vtique. F. Sequitur ergo, vt intellectus nullã habeat materialem formam. RH. Sequitur quidem, ſi & hic addas, omnes formas materiales eſſe ſuſceptibiles ab intellectu: alioquin non ſequetur, niſi illas non habere, quæ ſuſceptibiles ſunt. F. Quid ergo prohibet, ne addamus omnes formas materiales eſſe ſuſceptibiles? RH. Hoc quidem prohibet, quòd ſuſceptibiles tantũ ſunt formę illæ, quæ ſpecies proprias habent: Quæ vero non habent, ſi intelliguntur, intelliguntur per ſpecies alienas. Multę igitur ſunt materiales formæ, quæ ſpecies non habẽt: qualis forte eſt ſubſtantia, quatenus ſubſtantia, vt declaratũ à Turrio fratre in receſſibus Baldi fuit. Si igitur ponamus intellectum eſſe ſubſtantiam, & materialem formam, ſuſceptibilis quidem non erit, eo quòd ſpeciem propriã nõ habet, ſed intelligitur per alienas. Quare, ſi accipias omnem materialem formam ſuſceptibilem eſſe, male quidem acceptũ erit, ſi quidem non tantum intellectus, ſed neque vlla ſubſtãtia

Intellectus quid ditas.

tia

tia susceptibilis est. Si vero accipias formam omnem, non sequitur intellectum nullam esse materialium formarum. Prętetea formarum, quæ sunt in materia, aliæ sunt singulares, aliæ vniuersales. ad singulares autem non est in potentia intellectus, sed ad vniuersales tantum, contrario modo, ac materia se habet, quæ ad singulares quidem potentia est, ad vniuersales non nisi per accidẽs. Nihil igitur prohibet materialem formam esse intellectum, sed singularem. quare nec ipsam suscipere, sed vniuersales tantum formas.

Nũ pro intellectione obeunda melius sit intellectũ omni carere forma, an partim habere, partim non habere.

Postremo & illud operæpretium est considerare, vtrum pro intellectione obeunda melius sit intellectum carere forma omni, & specie, ceu tabulam (vt aiunt) erasam, in qua nihil depictum sit: an partim habere, partim non habere, esse autem potentia ad omnes naturas, & formas, sed qua non habet, non autem qua habet, quemadmodum & sensus. Si enim tactum consideramus, ille quidem ex calido, & frigido, & humido consistit: idem quoque calidum, & frigidum, & humidum recipit, & diiudicat, sed qua non habet, quo scilicet vel gradu, vel parte non habet. Oculus porrò luce multa, & colore participat, qui nihilominus lucem suscipit, & colores. Lingua quoque, quæ sapores omnes percipit, saporis expers nõ est. Quid ergo prohibet, ne & intellectus quoque sit talis, & partim formæ materialis sit particeps, partim nõ: sitque in potentia ad naturam illius formę, sed qua non habet, qua vero habet non sit in poten

ten

tentia? quod iure factum à natura videtur. sic enim maxime potest intellectus cognoscere specie, quæ extrinsecus est, veniente ad ipsum, quæ vnum facta cum specie, quę introrsum est, excitat animam, & intellectionem causat. propter quod videtur Plato facere animam ex omnibus consistētem. Ad propositum igitur reuertētes dicimus quodammodo verum esse omnem materialem formam susceptibilé esse, qua scilicet parte non habetur, quodammodo non verum, qua parte habetur: & sic intellectus omnia quodammodo fieri potest, quodam modo nō omnia. F. Egregie quidem Turri fungeris officio tuo. ego itidem conabor, vt meo fungar & ipse Nam primum nihil officit, quod dicebas, substantiam non habere speciem propriam: quare nec intellectum esse susceptibilem, quanquam forma materialit sit. Nam, quamuis detur hoc, quod nihilominus dubium est, semper tamen cum forma qualibet materiali coniuncta est sua qualitas propria, & inseparabilis. Scis enim, quantum de qualitatibus inducitur in subiectum aliquod, tantundem de elemento proprio induci. Si igitur intellectus sit forma materialis, siue substantia habeat, vel non habeat speciem propriam, sequetur quidem nō posse fieri omnia, nec in potentia esse ad omnia: siquidem ad eá qualitatem, quę cōiuncta est cum ea forma, & inseparabilis est, non esse potest in potentia, quam iam habet. propter quod recte Aristoteles dicebat, si intellectus abstractus non esset, esset vtique calidus

Anima est omnia quodammodo, & nō omnia quodammodo.

dus,aut frigidus, innuens non posse esse in potentia ad qualitatem, quæ inseparabiliter ipsũ consequeretur. Neque eadem ratio est sensuũ, & intellectus. sensus enim natura non est, vt omnia fiat, sed certa tantum, quare constare potest è calido,& frigido, & rursus calidum & frigidum suscipere, quæ non habet. sat enim sensui est,si non suscipiat,quod habet,nec simile, sed hoc iudicet alius sensus. neque enim vnusquisque sensus habet omnia suscipere, & iudicare, sed sensus in genere. At int llectus non talis est, sed vnusquisque sigillatim intellectus ex se in potentia ad omnia esse debet, & omnia posse suscipere,quoniam simpliciter est in potentia intellectus ad omnia, non ad certa solum.Ex quo etiam sequitur, quòd pro cognitione obeunda longe melius sit intellectum esse tãquam tabulam rasam, & nihil habere materiale,quàm partim habere,partim non habere:de quo dubitabas.Si enim partem habeat alicuius formæ, ad illam non esse potest in potentia,neque ad consimilem: quod contra naturam intellectus est, cuius est omnia fieri susceptibilium. Si igitur susceptibilis per naturam est ea,quæ habetur, pars formæ, cur suscipi non debeat,& possit? Quare,si natura intellectus talis est, vt à principio dixisti, vt in potentia sit ad omnia susceptibilia per intellectionem per se, concludendum est nobis per se nullum habere susceptibilium: quod quidem non erit,si calidus,vel frigidus per se sit. Quod verò dicebas ad singulares formas non esse in poten

potentia intellectum, ex dictis à Turro fratre conuincitur non esse verum. Siquidem vniuersale abstrahitur à singularibus, quę nota esse oportet. Constare autem intellectum ex perfectionibus rerum omnium, vt Timæus videtur significare, bonum habet sensum, vt talis sit excellentia quadam, & virtute, non quòd conflettur ex mixtione rerum. Quod vero dicebas conferre ad intellectionem, vt partim habeat, partim non habeat qualitates rerum, eo quòd extrinseca specie, & intrinseca vnum fiat, quod excitet animum fortius, nullam habet necessitatem, quin potius impedimétum. Quod enim intus est, prohibet non solum se recipi, sed & omne consimile, vt in sensibus apparet. Quod si ex iis duabus speciebus vna fieret, quæ fortius moueret, & excitaret, oporteret & idem in sensibus fieri, & similia posse apprehédi: quod quidem minime fit. Si igitur omnia fieri debet intellectus, & in potentia esse ad omnia susceptibilia, separatum & abstractum esse necesse est. Atque hæc quidem sunt, quæ de Peripateticorum penu educi posse vidétur: in quibus si quid addubitas, proferre profecto licet. RH. Non pauca certe sunt Fracastori, quæ, si contentiosi esse velimus, possint adhuc in dubium verti: verum & hæc, & alia quædam ego vnum, vt dicitur, in fascem collegi, quæ ad postremum reseruabo, ne sermonem tuum tam crebro interrumpam. Quare interea, si qua alia habes, quæ ostendant animi æternitatem, illa prosequere. F. Bene est, Turri, vt ita faciamus. ego autem & alia multa ha

Intellectus abstractus est.

habeo,quę adducam. Verum,ne plus ęquò molestus videar, multa censeo esse prætermittenda,quædam tamen prædictis annectenda. Neque enim nunc referam, quòd facultatis materialis non est posse se supra seipsam, & supra propriam operationem reflecti, vt in sensibus est manifestum. Nec dicam quæ è materia sunt singulare quidem ipsum apprehendere, vniuersale autem non posse. Nec aducam ingenitum illum appetitũ animi nostri ad altissimas caussas,& ad diuina tum inquirenda,tum & fruenda:indicia quidem manifesta super elementorum conditionem esse,quod tanta appetit,quasi propensione quadam in propriam patriam feratur. propter quod nec contemnendum est, quod Physiologi dicunt,figuram soli homini fuisse erectam à Deo datam, quò perpetuo videret,& cognosceret patriam, atque originem suam. Tacebo etiam signũ illud, quod Plato solebat dicere indicium animum nostrum per se abstractum esse à corpore, quòd tum maxime lætatur, cum maxime separatur à sensibus, atque in seipsum redit. Nec repetam, quæ Turrius tuus tam mira de somniis retulit, de vaticiniis,& præsensionibus aliis:quæ quidem neque à nobis inficianda sunt, neque in casum,& fortunam referenda,sed in altiorem certe caussam:quam si fuerimus recte contemplati,aperte quidem videbimus affinitatem quandam & cognitionem habere cum diuinis animum nostrum.

Immortalitatis animorũ collige rationes.

Quæ vero prædictis annectenda videntur, &

Arist. sententia de anima sempiternitate ex 1. lib. de Anima.

& nullo pacto prętereunda, duo sunt. Alterum est, quòd, si ostendero operationem quandam in homine esse, in qua nihil communicet corpus, sed propria animi sit, procul dubio confitendum erit naturam animi seiunctam per se, & abstractam esse à corpore. Alterum est, quod, si & illud monstrauero, omnia, quæ sub Luna sunt, corpora, & omnia quæ supra, gratia intellectus humani facta esse, & hunc esse illorum finem, neminem fore arbitror, qui opinari possit tot & tanta gratia rei vilis & caducæ facta esse, sed magis diuinum esse, quod illorum sit finis. Sed iam age istęc demonstremus. Primum autem non negare te existimo, si vlla erit animi operatio, in qua non communicet corpus, naturam animi per se abstractam esse à corpore. RH. Minime quidem negabo, quando & hoc philosophi omnes concedunt. Sed quęnam erit illa animæ operatio, in qua non communicet corpus? F. Illa, ô Turri, de qua paulo ante dicebamus, vita spiritus, per quam homo renasci, & nouus fieri dicitur, quasi corporeum omne exuerit, ac totus spiritu quasi Deus, viuat. Vitam autem spiritus dico virtutes ipsas, nõ quidem illas, quas solemus nobis aut propter gloriam quandam, aut vtilitatem parare, satis quidem infirmas ac labiles, sed heroicas illa constantes & inconcussas, propriũ virtutum finem habentes: per quas corpus hoc Deo mactantes, quasi extra corpus, cum illo viuimus, & semper sumus: cum illo ambulamus, loquimur, comedimus, & omnia facimus: nobis natos non arbitra

Vita spiritus, & sanctorum.

bitramur, ſed illi ſoli: nobis nihil tribuimus, ſed omnia illi, & glorię eius: in paupertate diuites, in diuitiis pauperes, nobis in tormentis, & cruciatibus, & ignibus exultantes: propter ipſum rerum omnium ac vitæ etiam prodigi: nihil amantes, nihil odio habentes, niſi quod ipſe amarit, aut oderit: in ſimplicitate prudentes, iuſtitiam, pietatem, & veritatem colentes: propter quæ multi meruere ab hominibus ſancti, & diuini vocari, à Deo autē multipliciter donari, alij prophetandi gratia, alij morbos, & dęmones eiiciendi, alij miracula etiam faciendi. Talis in primis fuit ſanctiſſimus ille, de quo à principio diximus, Dei filius: poſt ipſum, quicunque illum ſecuti, atque imitati potuere hāc vitam ſpiritus viuere, in qua caro, & corpus nullam Turri ſocietatem habent, immo naturam, & propenſionem prorſus contrariam. Reliquum eſſet alterum etiam illud, quod promiſimus, demonſtrare, omnia ſcilicet alia corpora propter humanum animum eſſe facta: ſed hoc ad poſtremum relinquemus, vbi de nobilitate animi noſtri diſſeremus. Atque hæc ſunt, quæ de animi noſtri æternitate dicenda pro tēpore mihi viſa ſunt. Reliqua ſilentio inuolui miro neſcio quo, deſiderio affectus audiendi illa, quę tu vno in faſce collegiſſe dixiſti. Veruntamen, quoniam pugnandum nobis video, bene erit, vt per pueri noſtri muſicam aliquantiſper reaſſumamus vires, quo alacriores pugnam ſuſtineamus. Igitur cytharam cùm accepiſſet puer, ac ſuauiter tetigiſſet, mox in hunc

mo

modum cecinit.

PSYCHE.

Huc Amor ô dilecte, ades ô dilecte Cupido,
Formosum tua te Psyche formosa requirit,
Et poscit te Dea Deum, puerúmque puella.
O tibi iam similis si te peramáque cupíque,
Nonne & amabis Amor illã, cupiésque Cupido?
Est eadem nobis patria: est cælestis origo
Ab Ioue: nos terris pariter, nos æthere in alto
Versamur pariter, coniunctáque munera obimus.
Ipsa bonum pulchrúmque modis in pectora miris
Insinuo, tu corda feris, tu suggeris ignes,
Accendísq; ardore nouo: genus vnde animantum
Concipitur, crescítq;, sua & connubia iungit.
Me miseram, quę & ipsa meis in me artibus vsa
Ah nimiũ tenera, & pulchro nimis apta moueri,
Vt te conspexi, vt noui, pulcherrime rerum,
Continuo facibúsque tuis, & Amoris amore
Exarsi. iuuat hoc, paribus si & tu ignibus ardes.
Tolle puer vittas, atque in me lumina solue,
Nẽpe & amabis Amor pulchrã, cupiesq; Cupido.
Ipsa tibi tenuem, qua cingas tempora, vittam
Intertexam auro, & molli bombyce laboro:
Pictus vbi Narcissus hias, Meander oberrat.
Hic ego te latas terras, atque alta volatu
Nubila tranantem fingo, & maria vda secantem:
Cuncta tibi imperio subdentem, hominésq; ferásque,
Et pictas volucres, &, quæ nant æquore, monstra.
Diis quoque nec parcis, curru rex Iuppiter aureo
Inuehitur, cinctus humeros & brachia ferro.
Quos inter tua Psyche etiam religata cathenis
It mœrens, sequitúrque tuos captiua triumphos.

Hęc

Hæc cum cecinisset puer, nos rursus sermonem suscepimus. F. Iam ergo Turri tuum est ea proferre, quæ ad postremum vno in fasce seruari dicta sunt. Ego enim iam explicaui ea, per quæ vnusquisque, vt arbitror, bene instituti animi persuaderi possit diuinum immortalemque esse intellectum in nobis. Superest nunc, vt ad ea respondeamus, per quæ dissuaderi quis possit. RH. Hoc quidem superest: verùm, quæ ipse adducam, Diis testibus syluæ huius ita adducta esse volo, vt non ostendant, quemadmodum prædixi, quid animo ipse sentiam, sed vt à te ex vmbra quadam educta animi nostri dignitatem valeant demonstrare. Quæ vero Fracastori negotium mihi hac in re faciunt, hæc ferè sunt.

Eorũ argumẽtorum solutio, per quæ aliquis suaderi posset non esse animos immortales

In primis enim, si æternus ponatur intellectus in nobis, quærendum illud est, vtrum ille assistat nobis, quemadmodum nauta, vt aiunt, naui, an magis nostri sit ita pars, vt esse illud, quod quisque habet, ab illo detur. tu ergo quid horum putas? F. Nihil asseueremus Turri, sed more inquirentiũ ponamus vtrunque seorsum, vt videamus, quid inde sequatur: quemadmodum sæpe est factum. Quare, si placet, ponamus primum assistere. RH. Placet quidem. sed illud primo sequetur, vt duo illa distincta sint. quod assistit, & cui assistit, vt, Socrates, &, qui Socrati assistit, intellectus. F. Omnino. RH. Socrates igitur, qua Socrates est, & esse suum per se habet, periturus ne ipse est, an & ipse immortalis? F. Perituruũ arbitror. si enim sit æter-

Num intellectus coniugatur corpori, vt nauta naui, an sicut forma.

nus, rursus de intellectu eius proprio quærere habebimus, vtrum assistat, vel non. RH. Recte dicis. Si igitur periturus ipse est Socrates, in primis spes illa periisse videtur, quam paulo ante dicebas esse hominis finem. Si enim Socrates, qua Socrates est, interiturus ipse est, quid ad ipsum, quòd intellectus, qui sibi assistebat, sit saluus? quemadmodum ad nauim, quæ in profundũ mergitur, nihil facit quòd superstes sit nauta. F. Videtur. RH. Præterea assistens hic intellectus, aut ergo vnus in omnibus, & communis, vt quidam è Peripateticis tradunt, vel suus cuique est assistens intellectus. Si igitur est vnus in omnibus, monstrum profecto maximũ audire mihi videor, quod etiam absque necessitate inducatur. Quid enim monstruosius dici potest, quàm intelligere me per aliquid, quod non sit mei pars? de quo dici fortasse possit quomodo ipsum intelligat, quo autem pacto intellectionem suam mihi communicet, nec dicere quidem possumus, nec imaginari. Induci præterea absque necessitate videtur. Si enim Socrates, qua Socrates est, & ipse intelligit. quærere licet, vtrum eadem intelligat, quæ & intellectus ille assistens, an alia. Siquidem eadem intelligit, superfluus est alius intellectus: si vero alia intelligit, quæ nam ea sunt? Si enim dicis vniuersalia ea esse, hoc certe verum non est, quando satis declaratum à fratre Turrio fuit nos posse vniuersalia per nos facere absque vllo forinsecus assistente intellectu. Quare, quoniam & per hæc, & per alia, mõ-

stru

ſtrum hoc ſatis exploſum fuit à Baldo,nũc quoque explodatur è Caphiis tuis, ſi placet. F. Placet quidem. RH. Si vero non vnus eſt & communis omnibus intellectus ille aſſiſtens,ſed cuique aſſiſtens ponatur,eaſdem quidem & alias habet difficultates. Nam & hoc monſtrum eſt per hoc extrinſecum nos intelligere:tum & dicta prius fœlicitas perit. Porro & intereuntibus in prælio decem millibus hominum quærere licet, quid de eorum intellectibus fiat,qui ſingulis aſſiſtebant,num ocientur, an alia expectent corpora, quibus denuo aſſiſtant, an aliud interea agant: quæ certe adeo ridenda ſunt, vt vix audiri poſſint. Quare partem hanc,quòd aſſiſtens vllo pacto ſit intellectus in nobis, ponere nec poſſumus nec debemus. F. Ita quidem videtur. quare, quoniam nec ipſe induci vnquam potui,vt monſtra hæc reciperem, non magnopere curabo,vtrum poſitio defendi poſſit.

Intellectus vnitur corpori, vt forma.

Ponamus igitur alteram partem, intellectum ſcilicet, quem immortalem ſtatuimus, non aſſiſtere vllo pacto nobis, ſed eſſe noſtri partem,per quam vnuſquiſque id eſt,quod per ſe eſt. RH. Ponamus quidem,ſed illud primum ſtatuamus intellectum hunc ſubſtantiam quandam eſſe, & non corpus, ſed actum ſimplicem, ſeu mauis formam appellare. F. Ita quidem cõſtituendum eſt. RH. Igitur & de hac ſubſtantia primo quærendum videtur, vtrum diuiſibilis per ſe ſit,an indiuiſibilis. dico autem diuiſibile, quod partem habet extra partem, copulatas inuicem per communẽ terminum. Quid ergo

dicendum tibi videtur? F. Quid prohibet vtrunque poni, vt consueuimus? quare primum ponamus esse diuisibilem, ne quicquam prætermittamur, quod ab aliquo dici possit. RH. Si ergo diuisibilis sit hæc forma, ceu lumen quoddam, illud quidem primo quæremus, an in materia & subiecto, in quo semel fuit, semper maueat, an de subiecto in subiectum migret. Si quidem enim semper manet, & Socrates quidem, & Plato, & alij erunt æterni etiam ipsi. si vero de subiecto in subiectum migret, mortuo Socrate, & separata ab ipso hac forma, non video, quomodo moueatur cum motis subiectis ipsis. corpus enim nō est. Tum & illud est quærere, quomodo se habeat in diuersis illis subiectis, in quæ migrat, vtrum vt substantia eorum, aut vt accidens. At substantia esse non potest, cum subiecta illa suas habeant formas. Sed nec accidens. quod enim per se substantia est, accidens in alio esse nō potest. Atque hæc quidem è multis, quæ adduci possunt, satis esse arbitror ad tollendam positionem hanc. Quare ponamus alteram partem, substātiam scilicet, quam intellectum dicimus, esse formam indiuisibilem. F. Ponamus. RH. Si ergo indiuisibilis ponatur, illud primo se offert dubium, quomodo ex ipsa, & materia, cui aduenit, vnum fieri possit: tum & vnum diuisibile. Nam materia, cui aduenit, vel diuisibilis est, vel etiam ipsa indiuisibilis. Siquidem diuisibilis dicatur, non video, quomodo eo vno indiuisibili, & alio diuisibili fieri vnum possit. Quod enim in alio recipitur, recipi

Intellectus est indiuisibilis.

recipi quidem oportet secundum naturam,& conditionem recipientis:& quod est actu,proportionem habere cum eo, quod est potentia. diuisibile autem nullam habet proportionem, nullam cum indiuisibili rationem,nec recipere quicquam potest nisi diuisibiliter & per partes. indiuisibile autem partes non habet. Neque vnum igitur fieri potest, nec Socrates diuisibilis.Si vero etiam materia indiuisibilis statuatur,minus video, quomodo ex duobus indiuisibilib.vnum diuisibile fiat,vt Socrates.Deinde & illud est quærere, vtrum forma hęc indiuisibilis recipiatur mediante quantitate. per partes igitur recipietur. si verò non mediante quantitate recipitur, mirum certe videtur,quo pacto homo diuisibilis fiat. Ad hæc autem, si indiuisibilis sit hæc forma, erit etiam incorporea. ex quo sequitur, quòd modis omnibus sit immobilis. Dico autem modis omnibus,quòd nec per se,nec per accidens mobilis erit.per se mouentur corpora, per accidens autem, quæ sunt in corporibus inhærentia, & extenta, vt qualitates. hæc autem forma nec corpus est, nec in corpore extenta. Sicut igitur intelligentia, & orbium formæ nullo pacto mouetur in suis orbibus nec per se, nec per accidens, ita nec anima hęc vllo pacto moueri poterit.Quid igitur de illa fiat moto Socrate de loco ad locum? Sequi enim non potest immobilis existens.minus autem potest remanere.Quæ dubitatio maior etiamnum est mortuo Socrate. Si enim remanet,non video,quid agat:si inde moue

uetur, non video, quomodo. Indiuisibile enim si moueri debet oportet per indiuisibilia moueri, & transire. hæc autem infinita sunt Difficile præterea est, aut impossibile imaginari, quodnam esse habere possit hæc forma indiuisibilis in corpore. Si enim in qualibet parte est, & in pedibus & manibus, mirum profectò est non intelligere & illa. Aut, si pars aliqua magis intelligit propter dispositionem meliorem, vtrum ergo & huius partes omnes intelligant, & harum partes? aut si nulla demonstrabilis est, quæ per se intelligat, mira res videtur totum aliquod intelligere, vt Socratem, cuius pars demonstrabilis nulla intelligat. aut, si aliqua intelligit, cum illa extenta sit, & quantitatis particeps, vtique & forma ea talis erit. Hæc ergo Fracastori sequi videntur, si ponamus indiuisibilem formam esse animam, & incorpoream. At vero, si & incorruptibilem ponamus, sequitur quidem, vt nec generabilis sit. si enim sit generabilis, corruptibilis etiam erit. quòd si non generantur animæ, æternę autem sunt, necesse erit nobis certum & definitum numerum earum statuere, quæ perpetuo quodam circulo abeant è corporibus, & rursus in illa redeant. Dicemus ne igitur illas in Elysio potare lethen, & post mille annos redire in lucē ad noua corpora, vt fabulantur Poetæ: an brutorum animalium corpora subire, & statuto tempore in hominē redire, & modo Gallum, modo Megillum fieri? Quæ omnia vt etiam demus, assistere nobis animas fatendum erit, quod supra im-

improbatum à nobis fuit. Ad hæc ergo respõde si primum placet, ego mox & alia adducã, quæ non minoree difficultates apportet. F. Imo Turri totũ fascẽ dissolue,&omnia explica,dum concitatus videris. Ego. n. curabo, vt nihil de memoria decidat mihi. R H. Pergã igitur,&alia in mediũ adducã, quę materialẽ ostẽdant eam formã quę in nobis intelligit. è quibus primũ & maximũ argumentũ est, quòd enasci illã per materiales dispositiones manifestũ est, per illas conseruari,per illas demum immutatas interire. indicia hæc sunt à materia depẽdere illam, & cognatam habere naturam cum aliis. Tu pręterea assumebas. Si anima propriam habet operationem, cum qua non communicet corpus, abstracta est per naturam à corpore. Ego vero oppositum nunc assumã. Si anima nullam habet propriam operationem, cum qua non communicet corpus, abstracta per naturam esse non potest. Atqui nullam talem habet operationem, si vera sunt, quæ Turrius frater de operationibus intellectus exactissime disputauit Quippe cum non solum operationes sensuum,& phantasiæ, sed ipsius etiam intellectus omnes cum corpore ipso fiãt,& in ipso sedem habeant. Intellectio siquidem ipsa per species fit. species autem in spiritibus, vel ipso in cerebro, aut eius membrana recipi constat, & ex iis omnis cognitio fit. Habitus porrò in memoria locari manifestum est. memoria vero per cerebri dispositiones & conseruatur, & augetur & perit. Quin & ipsum etiam vniuersale, nõ quà

Ratio suadens mortalitatem animæ ab ipsa proprij operis carẽtia.

repræſentat, ſed quà exiſtit, eadem ſpecies eſt, quæ & in ſenſu fuit, vt & conceſſum, & receptum fuit. Quare operationem omnem animæ communem eſſe cum corpore ſatis perſpicuũ videtur. Quod & definitio quoq; animæ aptiſſime mõſtrat ſiquidem eſt actus corporis phyſici, organici, viuentis. Oportet ergo, vt & intellectus vtatur organico corpore: alioquin rationem aſſignatæ definitionis non habebit. Quinimo & operatio illa Turri, quam tantùm animę propriam faciebus, quæ vita ſpiritus appellatur, non ſine ſocio corpore fieri videtur: tum quia non dicimus animam iuſtam, aut prudentem & fortem, ſed Socratem, & Platonem: tum quia vita illa nõ aliud tandem eſt, quàm virtutes ipſæ, quas exercemus. Virtus autem per aſſuefactionem, & opinionem fit. vtraque autem cum corpore, & in corpore fit. Porrò, quas heroicas appellabas virtutes, & ſolum ſanctis viris attribuebas, paſſim fieri & ab aliis manifeſtum eſt. quandoquidem, cum virtutes faciant opinio & vſus, multi quidem opinionibus etiam falſis decepti, & melancholiis, iuſtiſſimi, & continentiſſimi viſi ſunt: alij ita longo tempore perſuaſi, quod leges oſtendunt etiam barbarorum. Apud Indos legimus mira fortitudinis, & contemnendæ mortis exempla, vt de Calano, & aliis, qui aut glorię ſpe, aut immortalitatis, conſtructis pyris ſeſe proiecerunt in ignes. vnde & illud,

Deus immortalis haberi
Dũ cupit Empedocles, ardẽtem frigidus Aetnam
Inſiluit.

Qua de re,& alia multa exempla proferre possem. Sed redeo ad fascem meum dubitatorum, quę multa adhuc supersunt, nisi tu quid habes, quod interponere velis. F. Nihil quidem nunc est, quod interponam, sed prosequere. RH. Prosequar igitur, atque illud statuam tecum. Si intellectus phantasia quædam est, aut non sine phantasia, vt Arist. ait, immaterialis esse non potest. Nam & phantasia materialis est forma, & siquid eodem modo recipit, quo ipsa: quod certe intellectus facere videtur. eadem enim recipit, quæ prius phātasia receperat, & eodem modo, hoc est, vt singularia: circa quæ mox negociatus abstrahere dicitur vniuersale. Ad hæc autem quærimus, adueniente intellectu, quid de sensitiuo fiat, quid de phantastico, nunquid remaneant hæc, an corrumpantur. Nam, si remanent, substantia esse non potest intellectus, nisi forte assistens, quoniam aduenit subiecto iam actu constituto. At, si corrumpi dicantur, quærimus, à quo & quando corrumpuntur: tū & quomodo, si corrupta sunt, fiat Socrates sensitiuus, & phantasticus. dari enim hæc ab intellectu non possunt, si immaterialis est, nec à formis, quæ corrupta sunt. Illud præterea dubitationem vel maximam facit, quòd videmus intellectum induci certo inducto gradu qualitatum, certa temperie elementorum. Quærimus ergo, vtrum illi gradui, illi temperiei correspondeat sua forma, quæ in sinu, & potentia elementorum consistat, an non. Siquidem sua correspondet forma elementaris, illi autem super

Alia ratio apparens, ad animi mortalitatem astruendam.

per

perueniat intellectus, vtique is aut ſubſtantia non erit, aut aſſiſtet tantum. Si vero illi gradui, illi temperiei nulla correſpondeat elementaris forma, nunquid ergo hoc erit, quia in tota potentia & natura materiæ, & elementorum repugnat eſse formam eiuſmodi? an nõ repugnat quidem, ſed ſuſpẽditur à Deo? Repugnare autem naturæ materiæ, & elementorum induci formam, cuius diſpoſitiones iam ſint inductæ, abſurdum certe videtur: magis, vero, ſi dicamus ſuſpendi à Deo formam genere, & natura conuenientem cum diſpoſitionibus, vt inducatur forma alieni generis, & naturæ, ad quam ne analogiam quidem habeant diſpoſitiones præparantes ad formam. Quare, cum videamus in aliis omnibus eiuſdem eſse naturæ diſpoſitiones, & finem, ob quem inducuntur, rationabile ſatis videtur & intellectum eiuſmodi etiam eſſe. Poſtremo & illud quærdẽum arbitror, quoniam in nobis anima per ſpecies rerũ intelligit, vtrum ſecundum ſe alium habeat intelligendi modum, dum in nobis eſt, an non alium habeat. Siquidem enim alium habet, puta eum, qui dicitur per eſsentiam, qui proprius eſt abſtractorum, mirum profecto eſt, quòd intelligens per eſsentiam ſuam anima, & futura etiã imminentia pericula nobis non prouideat, nec indicet illa nobis. non enim videtur eſse, quod prohibeat. Si vero hunc ſolum modum intelligendi habet, qui per ſpecies fit, mirum primo videtur abſtractam ſubſtantiam non intelligere niſi per ſpecies rerũ. Deinde ſeparata à cor-

po,

pore quomodo intelligit, & reminiſcitur? ſpecies enim non reſeruantur, & non mouent niſi compoſitum corpus. Atque hæc Fracaſtori sũt ea dubia, quæ ad poſtremum reſeruare conſtitui. tuum erit ea diſſoluere, ac pro virili eniti, vt iis diſcuſſis illuſtratisque poſſemus nobis, & animo noſtro congratulari. F. Enitar quidem Turri. & niſi me fugiet veritas, ita etiam me facturum ſpero, vt animus noſter de ſe ipſo pie rectéque audiat, ac gratuletur ſibi.

In primis autem, vt diximus, ad eas animas ſpectare oportet, quæ orbes cæleſtes mouent, iiſque eſſe illud dant, quod quilibet eorum habet. Ita enim multi philoſophorum putant, neç adeo mirãtur, quomodo in iis vnum ſit quemadmodum video te nunc mirari, quo pacto ex indiuiſibili anima, & materia vnum fieri poſſit. Quod autem in primis quærebas, vtrũ materia, cui forma hæc aduenit, diuiſibilis ſit, an etiam ipſa indiuiſibilis, dico eſſe, qui putent materiam ipſam per ſe indiuiſibilem eſſe, fieri autem diuiſibilem per coæternam ſibi quãtitatem, quam interminatam vocant. quod quidem ſatis durum videtur mihi. Quod enim per ſe indiuiſibile eſt, per nullum ſuperadueniens accidés diuiſibile fieri poſſe videtur. Quare arbitror ipſe diuiſibilem per ſe eſſe materiam, vtpote continuum quoddam: continuitas autem nihil aliud eſt, niſi modus quidam eſſendi: quam ſi volumus quantitatem interminatam vocare, nihil quidem prohibet, dummodo accidens nullum intelligamus, ſed modum eſſendi

Prima quæſtio. Num materia, cui aduenit forma, ſit indiuiſibilis, vel diuiſibilis.

di tantum, qui idem eſt cum re. Quare ponemus materiam, cui aduenit intellectus indiuiſibilis forma, diuiſibilem ipſam ipſe per ſe eo pacto, quo intelligentia orbi ſuo dicitur aduenire. At vt dubitabas, quomodo vnum fieri poſſet ex indiuiſibili actu, & diuiſibili materia. Ad quod nos dicimus, vnum fieri, multipliciter dici, ſicut & totum. Eſt enim totũ & vnum, quod per accidens tale dicitur: eſt & totum, quod integrale & continuum vocatur: eſt etiam totum & vnum, quod eſſentiale appellatur. ad hoc igitur totum & vnum eſſentiale conſtituendum non aliud certe requiritur, niſi quòd hoc quidem ſit actus, illud potentia. ex iis enim vnum in eſſentia fit, ſiue actus ſit diuiſibilis, ſiue indiuiſibilis. Ego autem hoc valde animaduertendum aſſero, tum maxime & proprie vnum fieri, cum totus actus in toto ſubiecto eſt, & totus in qualibet parte: quod plane accidit, cum actus indiuiſibilis eſt. ſic enim & totus in toto eſt, & totus in qualibet parte. quare maximè vnum fit ex intelligentia, & orbe: & ex anima intellectiua, & corpore ſuo. In aliis autem, quæ vnum faciunt per continuationem, non vere vnum fit, quia totum non eſt in toto, & in qualibet parte. quapropter diuiſibiles formæ non proprie vnum faciunt cum materia ſua, quia non totus actus eſt in tota materia, & in qualibet parte eius. Mimime igitur mirari debes, ſi anima indiuiſibilis ſit, quomodo vnum fiat cum materia diuiſibili. Siquidem maxime vnũ fit, & vnio illa maior eſt, quàm eſſe poſſit. Quod vero

iij. Quæſtio, Quomodo ex materia & forma anima, & corpore vnum fiat.

vero dicebas, recipi omne ſecundum naturam & conditionem recipientis. verum eſt in iis, in quibus proprie receptio fit, hic autem nõ proprie fit receptio, ſed vnio magis, in qua & analogia ſua eſt, quantum ad eſſentiam cuſtodiendam, tametſi non ſit analogia in modo receptionis. Cum vero quærebas, vtrum intellectus adueniat materiæ mediante quantitate, an non: dico, ſi tu intelligas mediante quantitate, vt diſponente ad receptionem, ſic quidem non aduenit mediãte quantitate. hoc enim eſt formarum materialium, quæ per partes recipi debent. Si vero intelligas mediante quantitate, id eſt poſt ipſam, ſic quidem dico aduenire intellectum mediante quantitate: aduenit enim poſt ipſam, & non ſolum poſt quantitatem materiæ, ſed poſt quantitatem elementorum. ac ſic fiunt Socrates & Plato diuiſiones, quorum diuiſibilitas ex parte materiæ & elementorũ eſt, eſſentia vero actu indiuiſibili: quæ maximè vna eſt propterea, quòd totum eſt in toto, & totum in qualibet parte. Ad id vero, quod aſſumebas, ſi indiuiſibilis, & incorporea eſt anima, erit omnino immobilis, hoc eſt per ſe, & per accidens, dicimus minime ſequi: quando & incorporea eſſe poteſt, & moueri per accidens. At tu dicebas, quæ per accidens mouentur, ea ſunt, quæ inhærentia ſubiectis, vt qualitates, mouentur ad motum eorum: quod quidem nõ recte aſſumitur. Non enim ſolum hæc mouentur per accidens, ſed & alia, vt quæ ad motum producentis mouentur, & quæ ad trahẽtis motum

Recipitur omne ſecundum naturam recipientis, ſi fiat receptio, non autẽ ſi fiat vnio.

iij. Quæſtio, Nũ intellectus recipiatur in materia aliqua quantitate affecta.

iiij. Quæſtio, Nũ anima ſit immobilis, & quomodo moueatur.

tum. Lumen quippe in aere mouetur non per aeris tractum, sed per motum producentis Solis: similiter & ferrum ad motum magnetis. Anima igitur non mouetur ad motum subiecti, à quo portetur, sicut qualitates se habent: sed mouetur à trahente. Si vero quæras, quid sit hoc trahens, meminisse te arbitror aureæ illius catenæ, quam Homerus scribit è cœlo dependere, & cuncta alligare. Hæc autem catena nihil aliud est, quàm anima mundi, de qua diximus, aut Fatum aut Dei nutus & voluntas, quæ totum per vniuersum permeat, & cuncta mouet, & alligat: mouet autem, & trahit pro fine illi primo motori cognito. ergo & anima suo corpori, dum viuit, alligata mouetur non ab eo, sed cum eo, quo expedit. ipso vero emortuo relinquit & anima ipsum, non derelicta ab ea, cui alligatur, catena, quæ illam mouet, quò placet motori primo, fines rerum omnium noscenti. Quo autem pacto moueatur ipsa, & loca mutet indiuisibilis existens, difficile tibi videtur imaginari: & difficie est propter modum cognoscendi nostrum: quia cognitio omnis nostra per species rerum fit, species autem à corporibus emanant, quæ magnitudinem habent, & finita certis claudunt terminis. Quamobrem, quæ corpora non sunt, & magnitudinem non habent, nec species, non possumus per se intelligere, sed solum per species alienas, & aut per militudinem quorundam, aut per quorũdam negationem: sic & Deum, & immaterialia omnia cognoscimus. Quare nec eorum motus at-

Perdifficile est animæ motum percipere.

tin

tingere valemus. Motum enim non cognoſcimus niſi per mutationem locorum,quã faciunt corpora,quæ in iis mouentur. Abſtractorum vero motum, & eorum, quæ magnitudinem non habent,cognoſcere quidem non poſſumus niſi per ſimilitudinem quandam eorum, quę loca mutant. Nam ſicuti hæc,quæ loca mutát, & proprie mouẽtur,pręſentia ſunt modo huic, modo illi loco,& modo in hoc operantur,modo in illo:ita & abſtracta, & indiuiſibilia modo præſentia ſunt in vno, modo in alio loco, non per loci circũſcriptionem, ſed per operationem. Igitur,ſicut difficile eſt imaginari ipſa incorporea, ita & eorum motũ imaginari difficile eſt.Nec oportet eorum motum menſurare per ſpatia correſpondentia rei motæ.hoc enim eſt corporum,non eorum, quæ magnitudine carent,mouentur tamẽ ſuo modo, & loca per præſentiam, & operationem mutant propter eandem cauſam. Difficile etiamnum eſt imaginatione comprehendere, quod eſſe anima in corporibus habeat: per ſimilitudiné tamen aliorum comprehendimus,quæ eſſe dát. Verum differt animæ eſse ab aliis,quia ipſa tota in toto eſt, & tota in qualibet parte, quare & in pedibus,& manibus eadem eſt forma,quę & in intellectiua particula: non operatur tamen in omnibus partibus,quando aliud eſt eſſentia,aliud operari.Ad eſsentiam enim nó aliud requiritur, niſi vnio formæ:ad operationem vero requiritur organum, & diſpoſitio, quæ non eſt vbique, ſed in certa ſolum parte,

quæ

quæ primo intelligit, & eius pars omnis per quam & totum denominatur intelligens: ſicut & ſentiens dicitur, quanquam pars omnis nõ ſentiat. Nec inconuenit pro operatione obeũda indigere corpore animá, materialem tamen non eſſe, quando ſecundum ſe aliam habet operationem, quæ non indiget corpore.

V. Quæſtio, Nũ, ſi anima ſit incorruptibilis, ingenerabilẽ illam eſſe oporteat & quomodo.

Ad hæc autem & alias dubitationes apponebas, illud ſtatuens, ſi incorruptibilis eſt anima, etiam ingenerabilis eſt. recte quidem, ſi intelligas eodẽ modo eſſe in generabilem, quo incorruptibilis eſt per actionem qualitatum contrariarum, eodem modo & ingenerabilis eſt. Neque enim generatur per hanc actionem, ſed per longe nobiliorem, & per principium, quod ſupra qualitates ſe habet: ſiue illud ſit Sol, ſiue idea aliqua, ſiue ipſe magis, qui finis hominis noſcens Deus ea ordinat, & præſtat, quæ ad eum finem faciunt. Quinimmo, vt minus Turri admirere Deum animas procreare, fuere philoſophi, & quidẽ magni, qui putauerunt nedum humanas animas Deum producere, ſed & omnem mixtorum formam. Generabilis ergo eſt hoc pacto anima, & hoc pacto etiam incorruptibilis, ſi (vt inquit Plato) placeat authori illius. Ac ſic quidem euitamus certum illum numerum animarum, ac ridiculum earum ingreſſum, & regreſſum circularem in noua corpora. Si vero durum cuipiam videatur à Deo creari animas, ſciat ille & conueniens hoc Deo eſſe, & decens. Conueniens quidem, quia illius bonitati cõuenientiſſimum eſt perpetuo

Animas à Deo creari cõueniens, ac decẽs eſt.

ali

aliquid nouum in vniuerso producere, quemadmodum & vniuersum ipsum produxit. Decens quoque, tum vt, cùm supra naturam sit semper, etiam ostendat se supra naturam esse: tum & gratiam illam monstret atque expleat, qua hominem elegit ad cognitionem, & cultum sui. Ex his & aliam obiectionem tuam tollere non est difficile, qua dicebas ad animæ generationem, & conseruationem requiri dispositiones, & conditiones materiæ, quibus sublatis interire hominem. Nos enim dicimus duplex esse habere animam, vnum simpliciter & secundum se, alterum in hoc, id est, in corpore. Quantum igitur ad esse simpliciter eius, nulla indiget dispositione materiæ, quippe quæ & sine corpore esse, & absque eo etiā fieri possit. Quantum vero ad esse, quod in corpore habet, nihil inconuenit, si dispositiones quasdam corporeas requirat. Propter quæ & aliud tuum dubium cessat, cum dicebas nullam propriam habere operationem animam, in qua nō communicet corpus. siquidem secundum esse simpliciter suum, quo esse sine corpore potest, intellectionem ongep erfectiorem habet. Quòd si & esse quoque illud cōsideremus, quod habet vnita corpori, operationes quidem nonnullas inueniemus, quarum natura nullam habet cum corpore cognationem: quippe cū earum tum finis, tum & efficiēs, tum & effectus supra corpus sit. Siquidem eius vitæ, quæ vita spiritus dicitur, finis est Dei maximi fruitio. Illa etiā fieri perfecta nō potest, nisi ipso mediante & co-

Anima quoddā propriū opus esse cui nō communicet corpus necessarium est.

N adi-

adiuuáte. Porrò effectus, qui ab illa fiunt, nihil corporeum ſapiunt, vt prophetiæ, miracula, & præſenſiones aliæ. adde, quòd & ad eandem vitam corpus & caro nihil conferunt, immo repugnant, & contrariam naturam habent. Propter quæ dicere conſtanter poſſumus hanc vitam propriam animæ eſſe, & nihil in illa corpus communicare. Quòd vero virtutes quædam magnæ videantur fieri à quibuſdam, qui vel melancholiis decepti ſunt, vel ſpecie gloriȩ concitari, vel aliis de cauſis, neque ipſe negarim. Sed illæ virtutes non ſunt, ſed vitia potius, & errores, quarum nec finis, nec efficiens, neque effectus, qui inde fiunt, diuinum quicquam ſapiunt, quemadmodum illæ, quæ à ſanctis viris proficiſcuntur. Porrò neque illud tacebo, quòd multæ intellectiones, tametſi quantum ad receptionem ſimplicium corpore indigeant ſocio, tamen quantum ad compoſitionem extremorum ſupra corpus ſunt, & diuinum quiddam habent: vt diuinationes, & miracula. Quapropter & diuinam putãdum eſt eſſe animam per ſe, & ſigna eius diuinitatis etiam in corpore dare. Per hæc & illud infringitur, quod tu aſſumebas. Si intellectus phantaſia quȩdam eſt, aut non ſine phantaſia, abſtractus eſſe non poteſt. Fatemur enim & nos intelligere animũ hic per receptionem phantaſmatum, & quantum ad hanc operationem vti ſocio corpore, ſecundum ſe tamen abſtractum eſſe, & corpore nullo pacto indigere. Nunc ad alia tranſeamus. nam cùm quærebas, in intellectus aduentu

6. Quæſtio, Nũ intellectus ſit phantaſia, vel non ſine phãtaſia

7. Quæſtio, Nũ in aduẽtu intel-

tu quid de sensitiuo, quid de phantastico fiat. Ego quidem corrumpi hæc dico eo in momẽto, quo aduenit intellectus, sicut & vegetatiuum corrumpitur adueniente sensitiuo. Corrumpitur, dico, quantum ad vltimam formam, quæ tunc inerat, & vegetatiuum includebat, non corrumpitur autem secundm genus, quoniam potentia inferioris semper remanet in perfectiori, quod fit. Intellectu igitur adueniente, prior forma, quæ sensitiuum, & phantasticum includebat, corrumpitur, remanente tamen sensitiui potentia, & phantastici. At tu hic acrius instabas, & rem vrgebas. non enim videtur, quomodo remanere possint virtutes sensitiui, & phantastici, cum materiales sint. nam à quo dari possunt? nõ quidem ab intellectu, qui immaterialis ponitur, non à forma materiali, quæ iam corrupta est. Ad quod nos dicimus sẽsitiui virtutes partim remanere posse in elemẽtis, quæ ad perfectiorem gradum reducta possunt vim sensitiuam præbere, quanquam corrupta sit præcedens vltima forma. remanet enim forma, & mixtio generica. partim dare posse ab anima nuper inducta, quanquam per se immaterialis sit. potest enim recipere speciem, in quantum speciem, & iudicare. quare & sensitiui speciem potest apprehendere. eadem enim anima est, quæ & sentit, & imaginatur, & intelligit. His autem Dæmon tuus non contentus aliam obiecit difficultatem super gradu illo vltimo, qui pro intellectu inducendo dispositio est, ac quærit, nunquid gradui illi sit forma vlla

lectus in corpus corrumpantur formæ omnes præcedentes.

8. Quæstio, Nũ gradus vltimi instantis, quo intellectus inducitur in corpus distinguatur an ipso intellectu an corrumpatur, & quomodo.

in tota natura, in toto elementorum complexu quę correſpondeat,&rationem proportionémque habeat. Cui dicimus non eſſe formam vllam in tota materia,quę illi reſpondeat gradui. ſi enim vlla eſſet,illi quidem ſi superueniret intellectus, aut accidens quoddam illius eſſet, aut aſſiſteret tantum. At tu quærebas, ſi nulla gradui illi correſponderet forma è tota materia, nunquid repugnat naturæ elementorum habere formam diſpoſitioni ſuæ reſpondētem, an ſuſpenditur à Deo forma eiuſmodi? Ad quod dicimus non ſuſpendi à Deo formam illam. ſic enim perpetuo fruſtrata eſſet potentia aliqua ſed eſſe non poſſe in ſinu materiæ & potentia, elementorum formam,quæ correſpondeat. diſpoſitiones autem illas inductas eſſe, & ordinari in formam alieni generis,& nobilioris. quod nec mirum videri debet, ſi eorum reminiſcaris, quæ à Turrio fratre dicta ſunt in receſſibus Baldi de ingenio brutorum,&ſpiritu genitiuo. Quippe ſpiritus is, qui genitiuus vocatur,duas habet rationes, vnam quidem, quatenus particularis quædam natura vna eſt, quæ per ſe non aliud intendit,quàm calefacere, miſcere, attrahere,& expellere ſic,& ſic. Quòd ſi formam ſimul animatam, & tam artificioſam conficit, vt dentem,oculum,& alia, hæc quidem per accidens quodammodo facit. Aliam porrò rationem habet, quatenus pars eſt totius vniuerſalis naturæ,in qua Deus anima eſt, & principiũ omnium & fines noſcit. ac ſic quidem idem ille ſpiritus per ſe intendit dentem, oculum,& alia

in quæ ordinatur. ita & in proposito nostro se habet. Gradus enim ille, qui pro intellectu dispositio est, si consideretur, vt particularis forma & natura vna, per se quidem non intēdit formam immaterialem, sed solum talem & tantum calorem inducere, ita & ita miscere, & similia. Idem ille si consideretur, vt pars totius naturæ, quę à Deo disponitur, & ordinatur, sic quidem ille in intellectum refertur, & ordinatur in formam superioris generis, quam educere materiale nullum potest, sed aut idea sua, aut Deus. At Deus certe magis, è cuius esse & potentia prodit omne, quod est, quíque à principio (vt diximus) ad id hominem fecit, vt tādem beatus fieri posset in Dei ipsius cognitione: quod non aliter contingere poterat, quàm intellectum hominis immortalem & æternum constituendo. Quod vero postremo quærebas, vtrum anima per se alium habeat intelligendi modum, quàm per species, & simulachra rerū, dicendum arbitror coniunctam corpori animam non habere aliam per se cognitionem, quàm per species, quanquam sint, qui aliter putent: separatam vero superacquirere aliam nobiliorem per eam gratiam, qua Deum cognoscere posse datum est ipsi, in quo omnia, quæ ad beatitudinem satis sunt, intueri valet. Quæ gratia etiam viuēti Dei maximi filio concessa fuit. Verum de his ad plenum loqui posse non est cuiusque, sed eorum tantum, qui ea donari gratia, quam dicimus, digni habiti sunt. Atque hæc sunt amice Turri, per quæ satisfactum ar-

ix. Quæstio, Nū animæ sit alius intelligendi modus ab eo quo per rerū simulachra & species intelligit.

bitror fuisse toti tuo fasci dubitationum, si postremo & illud ostenderimus, omnia, quæ in vniuerso hoc sunt sub Luna & supra, corpora, propter intellectum facta fuisse. Verum, si placet, hoc ad horas meridianas remittemus. multum enim hactenus locuti sumus, & quod dicendum superest, suum etiam tempus exposcit. Si igitur & tu & alij his, quæ dicta sunt, acquiescitis, ego Deo optimo gratias agam, & animo nostro vobiscum, & nobis ipsis, & humano generi gratulabor. RH. Acquiescere quidem & æquum est, & debemus. atque huic diei maxime me debere fatebor, quæ mei ipsius me & maxime cognoscentem, & maxime amantem fecit. Omnia vero bene peracta videbuntur, si & hoc postremo discutias. Quoniam enim dictum est animas nostras à Deo maximo procreari, videtur quidem sequi, vt omnes illæ æquè perfectæ sint, vtpote ab eodem authore perfectissimo factę. Nunquid igitur omnes tandem beati erimus in Deo ipso? F. Extra promissa me rapis. Turri. neque enim istuc venimus, vt hæc perquireremus, quæ magis ad sanctos viros pertinere videntur. Si tamen placet, vt referam & ipse quædam, quæ ab ipsis audiui, equidem neque hũc laborem effugiam. RH. Placet quidem, vt pro omnibus dicam. F. Certissimum quidem est, quòd absque diuinæ gratiæ auxilio nemini ad fœlicitatem patet accessus.

Hoc igitur sicuti liberalissime Deus optimus præparat atque largitur, ita nonnulli hoc ipsum

ipſum neglexerunt,qui peruerſa voluntatis deſideria,& corruptæ impulſus naturæ varios ſecuti,longe prolapſi ſunt,&diuerſimode peccauere, propter quod longe à Deo conſtituti vitam infœlicem cum iis infœlicibus angelis degunt,quos dæmones appellamus. Quare pœna non parua iis eſt, non æqualiter autem omnibus data.Siquidem alij maiori,alij minori torquentur,maiori quidem,qui plus ſcelerum,virtutum autem minus commiſere: minori vero, qui vitia quidem minora , virtutes autem maiores complexi ſunt.Qui vero à Deo electi fuere,eiuſque gratiam non ſpreuerunt , & Deum ipſum , quantum ſatis eſt creaturæ pro conſequenda beatitudine,cognouere, & pie ſancteque coluere , ac vitam illam exegere, ſine qua Deo placere nulli eſt datum, iis ergo pientiſſimus pater non deeſt tum ad finem conſequẽdum,qui fruitio ipſius eſt,tum ad ea, quæ ſunt ad finem,vt media. Hæc autem ſunt virtutes, non quæcunque,& quas parare nobis nos per naturam poſſumus,ſed longe præſtantiores. Is enim ornatum eſſe vnumquemque oportet, qui cum Deo viuere,atque ipſo frui debet. Atque ita de electis exiſtimare debemus, de quorum numero vnuſquiſque non ſolum optare, vt ſit,ſed ſperare poteſt , & debet: ſcire autem,& certum habere nemini hac in vita datum eſt , niſi cui forte Deus ipſe manifeſtare voluerit.

Sed nos iam multa diximus:imponendus eſt tãdem finis,ac reliqua in meridiẽ remittemus.

Placuit omnibus ita agendum fore,ac surreximus.

De omnium rerũ a primo principio naturali productione, origine, numero, & perfectione.

SOl cum ad cœli mediũ ascendisset RHAMNVSI iucundissime, nos ad cõstitutum castanetum rediuimus, vbi placidissimam vmbram nacti,quæ in septentrionem protendebatur,in corona omnes consedimus.atque ego,cuius alij orationem expectabát,sic sermonem suscepit. Nũc,ô magni Amici,quod postremum superest,& promisimus, dignitatem excellentiámque animi nostri demõstrare , quoad dabitur, enitemur.quod certe recte fiet , si nobilitatem præstantiámque corporis,in quo ille sedem domiciliúmque possidet,ostẽderimus, cuius gratia reliqua alia , quæ hic sunt, corpora à Deo maximo facta & ordinata fuere. Quod magnum indicium esse potest animum nostrum præstantiorem quidem esse, quàm frigilia illa quæ ab elementis ortum habent.Ostẽsuri autem ordinem,& rationem eorum,quæ sub Luna facta à Deo fuere,à primis & imperfectioribus incipiemus,quæ contrario modo se habẽt ac incorporea. Hæc enim quanto simpliciora sunt , tanto perfectiora redduntur : illa vero quanto magis composita.

Igitur vniuersum hoc , quem mundum dicimus,cum esset Deus maximus conditurus,oculos primum in medium iecit , punctumq; illic signauit , vbi centrum totius futurum esset: tum ab eo puncto lineam rectam ducẽs in immensum valde protraxit, pũctóque alio terminauit:à quo rursus & aliam lineam ducens,vndique

dique à centro æquè distantem circulum maximum descripsit, in quo spatium omne vniuersi concluderetur. Hoc cum statuisset, priorem rectam lineam, & spatium totum in duas regiones discreuit, quarum superior longe maior altera esset, excessus vero illius homini non esset notus, in quo cœlestia locum erant habitura: atque in illa orbes 75 designauit, quorum 8 tantum sensu perceptibiles fuere, reliqui vero intellectione magis, quàm sensu, noti. Regio vero alia minor, & mensurabilis etiam homini, data iis corporibus fuit, quæ mutationem omnem essent susceptura: quãdo superiora nõ nisi eam mutationem, quæ secundum locum fit, erãt subitura. Inferioris igitur regionis spatium totum Deus optimus substantia quadam repleuit, quæ propter imperfectionem vix entis nomen recipiebat. Cęterum neque formam vllam, neque figuram, neque colorem, nec motum, neque vllam actionem habebat, sed tantum pati ab alio poterat, & formari, & figurari, & colorari, & moueri, & breuiter omnia fieri, quę esse dicuntur. Per se autem nihil habebat, nisi quod continuum quiddam erat, quod totum id spatium replebat. quam alij matrem omnium, alij chaos, alij materiam appellauere. Informe igitur corpus hoc cum fecisset, spatium totum, in quo erat, in duas regiones secatit, quarum superior decuplo maior erat inferiore, atque in his duo prima pulchra & formata collocauit. in superiori quidem innominatum illud, quod nos per consuetudinem calorem

rem appellauimus, in inferiori autem, quod algorem, seu frigus nominare solemus. Atque hæc duo cum informi illo corpore commiscés duo prima entia conflauit, quæ iam & formata erant, & cerni poterant, & se mouere, atque agitare. Vix autem orta hæc fuerant, cum & amor proprius cong enitus in ipsis fuit. Nam & partem materiæ, quam nacta erãt, tueri, & terminos cõstituere cœpere: tum & cupiditate sese propagandi atque extendendi agi, iámque & vicini ac fratris sedes, & partes aggredi. Dederat autem Deus vtrique nõ solum desiderium sese propagandi per similis generationem, sed & virtutem, ac potentiam agendi, sensimque corrumpendi vicini partem, quam tangebant. Ad quam inimicitiam Deus animaduertens, idcauit, ne sese penitus interimere possent, possent autem gradibus quibusdam misceri. Hoc enim maxime cõducebat ad generationes perfectiores mixtorum. Quapropter actiones eorum æquauit, fecitque, vt, quanto alterum agendi potentia alterum superaret, tanto patiẽdi, & resistendi debilitate ab alio vinceretur. Igitur, cum mutuo vtrunque sese propagaret in partes alterius, misceri inuicem cœpere, &, in qua materiæ parte erat frigiditas summa, corrupto gradu vno cœpit illic esse & gradus vnus caliditatis: qui nec repelli, aut extingui poterat ab aliis gradibus frigiditatis, quoniam qui erant in eadem materia, non poterant sese propagare, cum iam essent, nec in potestate esset quicquam gignendi, quod erat, sed id tantum

tum,quod non erat.Sed neque gradus, qui erant in vicina materia,poterant gradum illum caliditatis destruere, quanquam essent vt 8.& summi:quoniam gradus septem nihil poterant in ipsum agere,ob id,quod diximus iam esse in materia eadem. Quare relinquebatur gradus solũ vnus,qui agere posset:at illo potentior tota caliditas vicini tangentis erat, quæ secundum gradus omnes actionem habebat in frigiditatem inducere. Idem & econtra eueniebat in gradu frigiditatis primo in caliditatem introducto, qui pariter repelli non poterat propter easdem causas.Quare vtrobique actio cõtinenter procedebat, donec vterque vel ad æquales gradus peruenisset,vel alter alterum superaret. Quare ex hac prima miscella cõiugationes tres factæ sunt.vna,in qua vtrinque pares facti essét gradus:vna, in qua calor superaret,vna,in qua frigus. Erat autem commixtio hæc vtilitatis nõ paruę ad ea mixta producenda,quæ perfectiora futura erant. Quoniam enim calor raritatem sibi summam exposcebat, frigus vero summam densitatem,propter quæ neutrum poterat nec videri,nec audiri, nec odorari,nec in summa quicquã bene obire, fiebat quidem,vt ex admixtione contrarij & raritas & densitas temperarentur.Ita igitur se habentibus duobus primis contrariis & alia duo contraria fecit sapientissimus Deus, quorum alterum siccitatem, alterum humiditaté vocauimus.quæ inter se quidem contraria erant, & se destruebant,& propagabant: cum aliis vero

duo

duobus nullam habebant inimicitiam. Miſcuit igitur & hæc Deus cum prioribus aliis,& ſiccitatis partem cum calore iunxit,partem cum frigore.ſimiliter & de humido fecit,verum humidum non ſeparauit,ſed in medio collocauit ita, vt partim calori, partim frigori admiſceretur. ſiccitatem vero diuiſit, & partem vnam dedit calori,aliam frigori ita, vt quatuor fierent coniugationes. vna & ſuprema, quæ calida erat,& ſicca:alia conſequens,quæ calida erat & humida:tertia vero,quę erat humida & frigida:quarta vero & ima, quæ erat frigida, & ſicca: quæ magno quidem nexu totam illam regionem coniungebat. Quod igitur calidum & ſiccum fuit, nos appellauimus Ignem: quod vero calidum & humidum, Aerem: quod humidum & frigidū,Aquam:quod vero frigidum & ſiccum, Terram: quæ mox & elementa mixtorum omnium ſunt vocitata.Præbebant autem duo hæc contraria noua magnam futuris mixtis vtilitatem.Nam,quod humidum erat,bene miſcibile, & bene diuiſibile, benéque figurabile etiam erat,tum & bene continuabile cum aliis.Siccum vero propriam conſiſtentiam dabat, & figuras ſeruabat. Ex his ergo cum prima quatuor corpora feciſſet,miſcuit etiam ea inter ſe:primum duo inuicem, mox tria inuicem, mox & omnia quatuor.ac primo quidem ignem & aerem miſcens per æqualę & inæquale, tres fecit coniugationes,mox ignem cum aqua commiſcens ſimiliter æquale & inæquale, tres alias conflauit coniugationes:tum & alias tres commixto igne cum

cum terra.tum aerem & aquam miſcuit,& tres alias fecit coniugationes. deinde & aerem cum terra factis aliis tribus coniugationibus. ac poſtremo aquam & terram miſcuit, tréſque alias coniugationes fecit. Quare è duobus commixtis 18.in totum coniugationes formauit, ex quibus diuerſa mixta emicuere. Mox vero & omnia tria inter ſe coniunxit: primum quidem ignem,aerem,& aquam : deinde ignem,aerem, & terram : deinde aerem,aquam,& terram.quę omnia conſimiliter per æquale, & inæquale diſcreuit:primum quidem faciens omnia ęqualia, è quibus quatuor fiebant coniugationes. Deinde duo æqualia, & aliud inæquale accipiens coniugationes 24.fecit. Poſtremo ex vno æquali, & duobus inæqualibus coniugationes quadraginta octo conflauit. In totum vero,quę è tribus fieri poterant, ſeptuaginta ſex. quas ſi ſingulas referre velim, & moroſus fortaſſe ſim, & nobis memoria non ſuggeret orationem. Erant autem mixta hæc multo perfectiora,quàm prima illa, quæ è duobus facta fuerant. Gauiſus igitur opere ſuo opifex maximus,iámque & alia maiora & perfectiora animo agitans miſcuit poſt hæc & omnia quatuor ſimul, per æquale & inæquale ſingula diſſecans. Ex quibus coniugationes 99. confectæ ſunt: vna quidem ex omnibus æqualibus: 6. vero è tribus æqualibus & vna inæquali: 12. autem è duabus æqualibus & duabus inæqualibus: & ex vna æquali & tribus inæqualibus 80. in totum vero 99. Magna vero vtilitas & perfectio ex e-

ius commixtione dabatur futuris rebus.

Morte præuentus, 1553. 8 Idus Augusti, atque ad ipsam accitus immortalitatem, quod serò inceperat absoluere non potuit.

Hieronymi Fracastorij DE VINI TEMPERATVRA SENTENTIA,

CAP. I.

ET si nulla penè alias res nobis æque familiaris habeatur, atque vinum: quòd tamen natura eius non planè in apetto posita sit, sed in abscondito magis, neminem quidem mirari par est. Duæ enim sunt, quæ id efficiunt, causæ. quarum aliæ ex ipso pédent vino, aliæ ex iis, qui de ipso scripsere. Primum enim si ea spectemus, quæ à vino in nos fiunt, & varia profecto, & magnopere contraria prospiciemus: nam & calefacere, & frigefacere, & siccare, & humectare nos solet: vnde & aliqui pinguiores, aliqui extenuati magis ex vsu vini redduntur: quosdam porrò furentes fieri, alios torpidos & taciturnos, alios eloquentes & dicaces, nonnullos mites misericordésque, quosdam feros & immanes & Arist. refert,

& quotidie videamus. Qui verò de vini natura ſcripſere, ex antiquis quidem omnes obſcuritatem quandam inieciſſe viſi ſunt. nam alij per fabularum velamenta eam naturam ſignificare voluere. quod vetus epigramma demonſtrat. Alij breuitate ſermonis non ſeſe ſatis explicauere. Alij aliis contraria tradidere. Nonnulli & ſibi ipſis non conſtare videntur: quas ob res in poſteros non variæ ſolùm opiniones propagatæ ſunt, ſed ſæpe & controuerſiæ non paruæ. quod nuper medicis noſtris Antonio FVMANELLO, & Bartholomęo GAIONO cõtigit. quorum hic quum forte vnum calidum atque humidum aſſereret, ille impugnaret, vtpote ſiccum facultate exiſtimans, eam excitarunt quęſtionem, quã ad arbitros, & iudices deduci neceſſe fuerit. Quatuor enim illi finiendæ diiudicandæque prępoſiti ſunt: è quibus & ego vnus, quanquam inuitus, fui. Coactus igitur ea in re ſententiam dicere: tametſi ſcio non facile eſſe certum quicquam in tanta difficultate proferre, quid ipſe ſentiam, quid iudicandum putem (auditis lectíſque, quibus ſeſe vterque tuetur, rationibus) per hæc exponere incipiam.

Quid vini nomine audiendum, & quis quæſt. ſenſus. CAP. II.

IN primis autem Vini nomine nullum eorũ recipiemus, quæ nec ſimpliciter vina dicũtur: quale œnanthinum è labruſca, omphacinum ex immatura vua, melinum è pomis, oxiacanthinum è vocatis Berberis, & quale mulſum, & ſapa, & muſtum, & quod lora dicitur, &

zitum,

zitum,& eiusmodi,sed id solũ audiemus, quod simpliciter vinum appellatur,è domestica vite sua maturitate & purgatione profectum.

Illud etiam recipiemus in proposita nobis quæstione,de vini natura simpliciter quæri.ita enim & philosophi , & medici intelligere solent,quum de aqua , aut aere ,aut homine,aut absinthio, & lactuca, & agarico, qualia sunt, inquirunt.quinimmo & de ipsomet vino non aliter intelligunt,quicunque de ipso quęrunt.

In genere autem vinorum quędam consensu omnium calida sunt facultate , vt antiqua , & fuluorum nonnulla : quædam verò aut frigida sunt,aut non manifeste calida , qualia; quæ aquosa,vocantur à Græcis olygophorá, alba,tenuia,aquæ similia.Hęc enim Galenus quandoque non manifeste calida dixit,quandoque frigida appellat.Nonnulla porrò exsiccatiua sunt, vt antiqua,& quæ pontica & austera vocantur: quædam postremo & humida,vt alba,& aquosa,quæ aquea à natura sunt.Igitur in genere vini quum hæ differentiæ visantur ; & vtrunque contrariorum insit , alterum duorũ dicere necesse est,aut scilicet quod vino accidũt calidũ, & frigidum,humidum, & siccum,quemadmodem album,& nigrum: aut quòd alterum contrariorum per se inest, alterum autem per accidens. Si ergo hæ differentiæ vino accidunt,& ea natura non magis calida est , quàm frigida: humida,quàm sicca,sed indifferens,tunc de vini natura nõ possumus quærere,qualis sit,nec certe aliud dicere , quàm,quòd vinorum quæ-

da m

dam frigida, quædam humida, quædam calida sunt, quædam sicca. Verum sic Medicus ille, qui dixit vinum calidum & humidum, male protulisse videtur. quoniam ea natura nó magis calica est, quàm frigida: humida, quàm sicca. at verò, si vini natura vnum aliquod contrariorum per se sibi determinat, quanquam per accidens alterum esse possit, tum de vini natura, qualis sit, inquirere satis possumus, calida ne, an frigida, humida ne, an sicca, atque ego quidem sic esse quærendum existimo. neque enim has differentias vino accidere arbitror, sed magis certam qualitaté per se inesse, quod & Galenum, & alios existimasse video Sub hoc igitur sensu de vini natura inquiremus.

Quod vinum nobis proponendum. CAP. III.

SEd quodnam vinum nobis proponem is, si aliqua calida sunt, aliqua frigida, aliqua verò humida, aliqua sicca? horum enim aliquod per se tale esse necesse est, aliquod verò per accidens, siquidem non vtrunque contrarium per se inesse potest. illud certe nobis factitandum erit, quod Arist. sæpe præcipit, respiciendum scilicet ad id, quod in eo genere optime constitutum est. In omni enim genere aliquod vnum est, in quo ratio generis optime se habet, quodque veluti regula est, & mensura omnium aliorum, ac quale hoc est, tale & totum genus per se existimandum est. Videntur autem Græci optime significare, quod vinum proprie vini naturam & rationem sortitum sit per distinctionem, quam faciunt. E vinis enim

quoddam œnode vocant, hoc eſt vinoſum; quaſi vini naturam proprie habens, non meracum poſſumus appellare. Quoddam verò vocant hydatode, hoc eſt aquoſum, quaſi aquæ potius, quàm vini naturam referens, quod nos dilutum ſolemus dicere. atque hoc neque ſimpliciter vinum vocant, in quo aquam ſuperare vinum Galenus dicit, quemadmodum in œnode vinum longe ſuperat aquam. In vini igitur natura perquirẽda œnode & meracum vinum nobis erit proponendum. hoc enim ſolum in eo genere optime conſtitutum videtur. Quod enim hydatode vocãt, ex loco propria vini natura quaſi degeneraſſe certum eſt. Nihil enim prohibet, quemadmodum ex arte vina frangimus, & à propria natura deponimus ſuperiniecta aqua, ita ex loci conditione vina adeò immutari, vt ne vini quidem naturam retineant. Alia porrò ob vetuſtatem naturam quodammodo commutauere: alia propter nouitatem nondum perfectionem recepere. Quamobrem nec antiqua, nec admodum recẽtia, nec aquoſa appellata, ſed quæ vinoſa & meraca dicuntur, ætate perfecta, nobis proponemus conſideranda, &, qualia hæc reperiemus, tale etiam totum genus per ſe vinorum dicemus. Eiuſmodi autem apud antiquos erat Aruiſium in Chio, Methymnæũ in Lesbo, apud Romanos Falernum, Cecubum, & Sentinum, in agro noſtro Rheticum: noſtris autem temporibus tale erit, quod nos item Rheticum, apud Tuſcos Trebianum: Romæ, quod Corſicum, &

Græ

Græcum appellant, & in vniuersum, quodcunque & generosum dici meretur, siue auitum, siue Ruffum, aut Nigrum fuerit, quod in ætate etiam secundum antiquos media accipiendum foret, nisi ætatum ratio apud nos iam exoleuisset.

Quòd calidum, frigidum, humidum, siccum multipliciter dicuntur. CAP. IV.

RVrsus vero, quoniam calidum, frigidum, humidum, siccum multipliciter dicuntur, distinguenda quidem & hæc sunt nobis, non vt nouum quid adducere videamur, sed vt sublatis æquiuocationib. conueniat inter nos, quo sensu de his loquamur.

Primum igitur tale dicitur, aliud formaliter, aliud virtualiter. vti enim his nominibus necesse est. tale formaliter appello, quod qualitatem illam in se habet, aut habere potest, vt ignis caliditatem: virtualiter autem tale, quod ipsum quidem nec habet, nec habere potest, producere tamen in aliud potest æquiuoca (vt aiunt) generatione, si modo talia aliqua sunt. Quo pacto solem, & lumen calida solemus dicere, non quòd talia ipsa per se sint, sed quòd possunt in aliud caliditatem producere. Porrò, quæ formaliter talia sunt, alia simpliciter & absolute talia dicuntur, quædam per comparationem. Absolute quidem calida, frigida, humida, & sicca sunt sola elementa simplicia. Calida quidem ignis, & aer: frigida verò aqua, & terra. Reliqua omnia per comparationem sunt talia, & horũ quædam dicimus talia

comparando contraria inter se, à superante & vincente rem denominantes: calidum quidem, quod supra medium habet caliditatem: frigidum, quod supra medium frigiditatem habet: æquale verò & temperatum, in quo contraria æquãtur. Quędam verò talia appellamus comparãdo ad humanum corpus, non quidem omne sed temperatũ. est enim & sua quoque comparatio in hominum genere, & hunc calidum, hunc frigidum, illũ temperatum vocamus cõparando homines inter se. sunt & aliæ comparationes, quæ ad propositum non sunt. Quod verò ad hominem tale dicitur, aliud actu tale est, aliud potentia, & quod actu tale est, aliud per se tale est, aliud per accidens. Rursus, quæ potentia talia sunt, alia in potentia actiua sunt, alia in potentia passiua. potentia verò actiua, alia accidentalis, alia essentialis: passiua verò alia propinqua & per se, alia remota & per accidens. Nemo autem tædio tot diuisionibus afficiatur, aut eas impertinentes, & ab re inductas putet, quoniam necessariæ sunt omnes, & sine quibus nemo possit exacte planéque negotium hoc pertractare. Quod igitur ad hominem dicitur actu tale, illud est, quod per id, quod existit, tale est, qualitercunque existat, siue per se, siue per accidens. At verò per se actu tale est, quod propriis principiis, & inquantum ipsum, tale est (& si hic actus, & potentia non distinguuntur, sed esse actu, & potentia) & semper tale est, & per se, & simpliciter, vt lactuca, & portulaca tum actu, tum potentia, & semper frigi

frigida ſunt. at quod per accidens actu tale eſt, hoc quidem nec eſt ſimpliciter & per ſe tale, &, cum actu vno modo ſit, alio in potentia ſe habet, & ſimpliciter tale eſt, quale eſt in potentia, vt aqua calefacta actu quidem calida eſt, & dicitur, ſed per accidens, potentia verò, & per ſe frigefactiua eſt. quæ vero potentia talia ſunt, ea ſunt, quæ in actu quidem non ſunt, poſsunt autem eſse, ſed diuerſimode. alia enim actum in ſe, & inquantum ipſa, habent, ſed impeditum: alia verò non habent, poſsunt tamen ab alio recipere. Quæ igitur in ſe actum habent, impedita autem ſunt, ea in potentia accidentali eſse dicuntur, quoniam per ſe quidem actu forent, & agerent, quoniam ex ſe habent actum, ſed per accidens impedita ſunt, & ob id facta in potentia. quòd enim in potentia ſint, per accidens habent. vnde & potentia illa accidentalis vocatur, vt ignis per ſe quidem ſurſum eſt, niſi impediatur, impeditus autem potentia fit, ſed igni accidit ſurſum eſse potentia, ſiquidem per ſe ſurſum eſt. ita & aqua per ſe frigida eſt, & actu, per accidens autem impedita in potentia fit: eodem modo & Piper, & Euphorbium potentia calida dicuntur accidentaliter. per ſe enim & ex propriis principiis, ex quibus conſtant, calida ſunt, & actu forent, niſi per accidens impedirentur: impedita vero potentia fiunt. cum autem dico calidum potentia per accidens, verbum illud per accidens determinat potentiam, & non calidum. neque enim Piper, & Euphorbium calida ſunt

per accidens, sed in potentia per accidens: omnia autem hæc indigent aliquo, quod remoueat accidens illud, impediens. amoto autem statim actu fiunt, & agunt, quoniam per se talia erant.

In aqua quidem calefacta aut exhalant vapores calidi, aut alterantur à continente, aut à partibus aquæ nihil passis: in Pipere autem, & Euphorbio remouetur accidens à calore nostro. constant enim hæc per se ex particulis calidis multis. verum illę in illa mixtione adeo diuisæ sunt, & ad minima redactæ, sepultæque in frigidis, vt non agant, & actu non sint. insunt tamen, & , si accidens remoueatur, actu statim fient. remouet autem calor noster, qui soluit mixtionem, & partes separat. Vnde, quæ calidæ erant, separatæ à frigidis, atque vnitę, & nequaquam minimæ, actu fiunt, & agunt. Non solum autem calor noster potest res actu facere, sed & multa alia. Nam & humiditas relaxans potest separare mixtionem, vt saliua in Pipere, & Euphorbio. Admota enim hæc linguæ statim actu fiunt, & non quòd calefiant à calore nostro solum, sed quòd humefiant magis. Vnde calidæ partes superficiales sese ad actum efferunt soluta compagine.

Potest & contusio, & fractio, & friatio actu res facere, vt in Iride, & cœpa, quæ aut contusa, aut fracta, aut friata lacrymas & sternutaméta mouent non ob aliud quàm quòd actu fiunt particulæ quædam calidæ, quæ prius potentia inerant.

Quin

Quinimo & antiparistasis videtur actu calorem facere: quod in calce est videre superiniecta aqua. quoniam enim foraminuléta est calx. imbibitur quidem aqua in foraminibus omnibus, succedens loco aeris abeuntis: propter cōtrarietatem vero vnit calorem calcis, & humida existens relaxat mixtionem: vnde actu fiunt calidæ calcis partes, & calorem tantum excitant, quantum videmus. sic & motus, & collisio calefacit, & ignem ex lapide pyrite suscitat. Hoc ergo pacto se habent, quæ talia sunt potentia accidentali. omnia autem hæc & per se, & simpliciter talia sunt, quoniam in se ipsis habent actum, quanquam impeditum. In potentia verò essentiali sunt, quæcunque in se quidem actum nō habent, sed in potentia sunt ad aliquid, quod per se habet. vt Lactuca calida dici potest potentia, non quia per se ipsa calida sit, sed quoniam potentia sanguis est, qui per se calidus est. dicitur autem potētia hęc essentialis, quoniam, quæ eiusmodi sunt, per se nō habēs actum illum, sed per se & essentialiter sunt in potentia. quod enim non habet, in potentia est. quare & quod per se non habet, per se in potentia est. Omnia autem hęc per accidens, & secūdum quid talia sunt. si quis enim Lactucam hoc modo calidam dixerit, per accidens erit: siquidem non inquantum ipsa, sed inquātum aliud scilicet inquantum sanguis. Lactuca enim inquantum Lactuca calida non est: sed si, quatenus fieri potest sanguis, calida dicatur, per accidens est, & non simpliciter. Frigidum

enim inquit Arist.8.phy.calidum potentia est, calidum autem factum actu fit, & calefacit. si igitur frigidum calefactiuum esse di camus,per accidens certe dicemus.quinimmo omnia,quę hoc modo talia dicuntur,& hac potētia,actum oppositum per se habent.In potentia vero passiua sunt,quæ nec ipsa per se actum habent ex principiis propriis,& in quantum ipsa,sed possunt ab alio recipere alterata,& mutata.vt sulphur in potentia ignis est, cera potentia calida.differt autem potentia hæc à potentia essētiali, quoniam & illa per transmutationem actum recipit,sed cōsiderabatur, quatenus actiua erat recepto actu,hæc vero per se non aliud dicit, nisi passionē. vt cera calida dicitur,quòd calefactibilis sit. quòd si cera potentia calefactiua dicatur, quòd prius calefactibilis sit,mox calefacta actiua sit, & calefacere possit, sic in potentia essentiali dicetur. quare idem re est esse in potentia passiua,& in potētia essentiali,quanquam ratione quodammodo differat. calidū igitur potētia passiua idem est,quod calefactibile,quemadmodum potentia actiua calidum erat,quod calefactiuum.calefactibile autem dicitur, & quod potest calefieri,& quod non solum potest,sed aptitudinem habet,& dispositionem, vt prompte calidum fiat.lignum enim viride calefieri quidē potest, & ignis fieri,aptitudinem autem,& dispositionem ad hoc per se non habet. At siccum lignum,& fomes, & sulphur, & bitumen non solum fieri igni s possunt,sed etiam & per se habēt ad hoc ap titudi

tudinem quandam,licet nõ proprie ſit aptitudo.nihil enim aptitudinem habet ad ſui corruptionem,ſed præparatio magis quædã illa eſt. quæ igitur aptitudinem habent,vt calida fiant, illa ſolemus per ſe calefactibilia dicere:quæ verò non habent,calefactibilia quidem dici poſſunt,per ſe autem non.Ea porrò,quæ per ſe calefactibilia dicuntur propter eã aptitudinem, & quòd potẽtia propinqua calida ſint,& quaſi ſub ipſum actũ , ſolemus etiam calida appellare.nam & ceram,& adipem,& ſulphur,& bitumen res calidas dicimus , volẽtes ſignificare calefactibilitatem,& promptitudinem eorum, vt talia fiant:vſurpan usque actum pro aptitudine: ſed certe omnes eiuſmodi appellationes abuſiuæ ſunt , & impropriæ, ac per accidens. Calidũ enim quũ quid dicimus, proprie quidem intelligimus , quod caliditatem in ſe habet:ſicut & ſanũ , quod ſanitatem habet. quòd ſi & illud ſanum dicamus,quod proximum eſt, vt ſanum fiat: & calidum , quod proximum,vt caliditatem recipiat, improprie quidem dicemus.actus enim extra eſt , & ab alio datur,ipſa verò per ſe ipſa,& quatenus ipſa, talia nõ ſunt: quippe cum ſub oppoſito actu ſint. nec ſequitur , hoc calefactibile eſt, igitur per ſe & calidum.hoc enim actũ dicit , illud aptitudinem: aptitudo autem in re eſt,actus vero non.neque enim ſi ſulphur ignibile ſit , ſequitur , vt & ſit ignis,niſi addatur potentia. ſic enim exprimimus aptitudinem.quam ob rem improprie omnia hæc dicuntur, licet per modum loquẽdi

&

& abusum interdum ita dicamus : quam rem Gal. significauit 3. de temperamentis. quum enim duos modos enarrasset, quibus aliquid dicitur potentia tale, quorum prior erat de potentia actiua, alter de potentia passiua, quam potentiam materiæ vocant, comparans vtrumque modum: Ille, inquit, qui est secũdum priorem modum, primario & proprie talis est: qui verò secundum alium modum, non primario talis est, sed abusiue. Auic. quoque, quum omnes modos distinxisset, quibus calidum, & frigidum dicuntur, loquens de eo, qui est in potentia passiua, ita dicit. Quum vero calefacere dicimus, nolumus istud calefacere, sed illud, quod prouenit ex qualitate rei, specie eius remanẽte. vnde manifestum esse debet, quæ passiua potentia sunt talia, secundum quid & per accidens talia dici: quanquam nonnunquam per consuetudinem ita ea appellamus, quę aptitudinem habẽt, & propinquam potentiam, vt talia fiant. Duo autem sunt, quæ præcipue faciunt, vt vnum in aliud promptum sit & aptum verti: alterum est dispositio substantiæ eius, quod patitur, quod liquida sit, bene miscibilis, aut subtilis, aut rara, aut ad paruas partes redacta: alterum est propinquitas gradus, hoc est pauca contrarietas. vbi enim multa est contrarietas, actio multum tempus exposcit. sunt & aliæ concausæ, de quibus longum esset dicere. ac de passiua quidem potẽtia tot dicta sint.

Quis prædictorum modorum dicendi quidpiam aliquale nostræ quæstioni seruiat. CAP. V.

His

HIs igitur modis cum dicatur calidum, frigidum, humidum, ſiccum, videndum tamen eſt, quonam horum modorum quæſtio intelligenda ſit. ac in primis clarum eſt illud nõ quæri, an vinum calidum & humidum ſit virtualiter eo pacto, quo Solem & Lunam calida dicimus. Item certum eſt non quæri, an abſolute & ſine vlla comparatione tale ſit vinum. quod de ſolis elementis dici ſolet. ſimiliter & illud manifeſtum eſſe poteſt, non inquiri in hac.q. quæ qualitas in vini mixtione dominetur. primum quidem, quoniam propoſita nobis. q. ſub titulo & forma quæſtionis eo pacto à nobis accipienda, atque iudicanda eſt, quo quæſtio eſt, ac difficultatem, & controuerſiam habet, non quo nemini dubia eſt, & à nullo vnquam adducta. At certe, quæ qualitas in vini mixtione præſtet, nemini dubium vnquam fuit nullum eam quæſtionem facere. quod verò ſemper dubitatum à pleriſque fuit. quod multi perquiſiuere, illud certe fuit, quam actionem vinum in corpus humanum efficiat, præſertim circa paſſiuas qualitates, humectétne, an exſiccet: in qua re & multi etiam ſcripſere. non enim nunc primum ea.q. tentata eſt. Præterea inquirere, quæ qualitas dominetur in vino, Philoſophi vniuerſalis negocium eſt, Medici autem magis, quid in humanum corpus vinum efficiat. At certe quæſtio hæc & inter medicos orta eſt, & occaſione rei medicæ, & medicis definiri commiſſa. quare & nos, quatenus medici, eam audimus, & diffinimus. quòd ſi ſub eo ſenſu diffinire cogamur

gamur,vt quæramus, quæ in vino prædominetur qualitas,dicemus medicum illum, qui asserit vinum calidum & humidum,male profecto asserere. quoniam sic humidum est vinum quidem,calidum autem nequaquam. aquea enim est,quę in eo dominatur humiditas,cum qua & frigiditas necessario coniuncta est. Si enim in vino maior esset caliditas, quàm frigiditas, & supra medium insisteret, vtique actu calidum esse vinum oporteret, quemadmodum & aqua calefacta actu humida est. sed vera quæstio hæc sub illo sensu diiudicáda à nobis non est. Superest igitur, vt calidum, frigidum, humidum, siccum per comparationem ad hominem audiamus in hac quæstione. sic enim & ambigua est, & quæsitu digna : & sic semper intellecta, & ab aliis tentata fuit. sub hoc igitur sensu de vino agemus,primum de caliditate & frigiditate inquirentes,mox de humiditate & siccitate.

An vinum sit calidum, vel frigidum.

CAP. VI.

IN primis igitur dicimus vinū, quatenus actu est,frigidum esse,& nos frigefacere, quod vel sensu ipso manifestum est. sed ex hoc solo rem non esse denominandam talem secundum naturam supra demonstratum est, quoniam sæpe talis actu per accidens est, & secundum quid. neque enim si hęc aqua calefacta calida est,iam & aqua simpliciter calida est, nisi tale actu per se sit. sic enim & actu,& potentia, & semper tale erit. at vinum,tametsi actu frigidum sit,constat tamen aliter potentia esse. quare actu per

se

se frigidum non est,sed per accidens.In proposita igitur q.cùm de vini natura quæratur,qualis sit,actualis quidem operatio abiicienda erit à proposito nostro.nulla enim natura determinari talis potest per ea , quæ sunt per accidens relinquitur igitur,vt de vino quæramus, quale potentia sit.

Quoniam autem duplex erat potentia , actiua,& passiua,prius de actiua dicamus:quæ rursus duplex erat, accidentalis , & essentialis. igitur potentia accidentali vinum dicimus calidum proculdubio esse. constat enim per se ex particulis calidis multis, per quas quidem per se actu esset,& calefaceret, nisi impeditum per accidens foret.quare potentia fit , sed per accidens. impedimentum autem inde est, quòd in vini mixtione particulæ illæ calidæ diuisæ sũt, redactæque ad minima , ac in frigidis humidis sepultæ, quemadmodum in Pipere,& Euphorbio diximus. quam ob causam, si actu fieriper eas debet vinum,remoueri necesse est accidens impediens , quod fit à calore nostro, qui soluit vini mixtionem,ac separat calidas partes : quæ separatę à frigidis,atque inter se vnitæ nec iam minimæ,actu fiunt, & agunt , quod per se erat: humidarum verò partium aliæ absumuntur,aliæ cum sanguine admiscentur,&,vtcunque aliquæ remaneant,minoris actionis sunt ; quã calidæ,quum actu fiũt. Quòd autem ex multo calido constet per se vinum , nemo est , qui dubitet , quum videat vini generationem per tantum æstum atque ebullitionem fieri, videátque

quod

quod ab eo exhalat. Item ostendit, quòd celeriter vinum in spiritus, & sanguinem vertitur. diximus enim quæ talia sunt, oportere non longe gradu distare. Ostendit & illud, quod per vetustatem videmus vinum ardens fieri: quod cum extrinseca nulla de causa contingat, necesse est euenire ob continuam calidarum partium actionem, quæ introrsum fit. neque enim vnum quid est vinum, quanquam vnum videatur, sed diuersis constat, quorum hoc agere, illud pati potest. ex quo fit, vt multæ aqueę partes euaporent, multæ terreæ vrãtur, multæ igneæ vniantur: vnde tandem quasi ardens fit vinum. Fit præterea è vino aqua illa, quæ aqua vitæ vocatur, notissimæ caliditatis, ardétque more olei. quæ omnia ostendunt vinum ex multo calidó per se constare. quare & in potentia accidentali calidum esse, remoto autem accidente actu fieri, vt dictum est. Insuper dicimus vinum essentiali potentia, tum & passiua non solum calidum esse, sed eo gradu calidum, quo & spiritus nostri. manifestum est autem hoc, quoniam ex se quidem tantam caliditatem non habet, quantam spiritus, transmutari autem potest, ac conuerti in spiritus, ac sic calidum fieri: quę potentia est passiua: factum autem calidum, vt spiritus, agit iam: quæ erat potentia essentialis. idem enim re sunt passiua potentia, & essentialis. Quoniam autem, quæ passiua potentia erãt talia, alia aptitudinem habebant, & per se calefactibilia dicebantur, alia talia erant potentia remota, manifestum, quòd vinum ex his est,

quæ

quę per ſe calefactibilia ſunt.nã nihil penè eſt, quod tam prompte in ſanguiné mutetur, quoniam & liquidæ ſubſtantiæ eſt, & totum cum toto bene miſcibile, & gradu propinquum ſatis.Nulla præterea in ipſo eſt ſpiritualis qualitas,quæ aut attractionem prohibeat, aut contactum.propter quę quàm citiſſime in ſanguinem verti natum eſt. Diximus autem,quæ habent propinquitatem hanc & aptitudinem,talia etiam denominari ab actu.quare & vinum, quod celerrime calefactibile ſit, calidũ etiam dici nonnunquã ſolet.ſed hæc appellatio quòd non per ſe ſit & proprie , ſed per accidens & abuſiue, dictũ eſt ſupra. Nemo autem decipiatur videns Gal.3. de temperamentis dicentem vinum calefactum à nobis recalefacere nos, nec calefacere, niſi conuerſum in ſanguinem: atque etiam per caliditatem in nos non agere, vt medicamentum,quaſi non per aliam caliditatem agat in nos vinum , quàm per acquiſitam,& quatenus factum eſt ſanguis,& alimentum. quæ omnia, ſi ſuperficietenus accipiãtur, & falſa quidem erunt, & iis cõtraria,quę Gal. alibi de vino ſcripſit. falſa quidem, quoniam non calefacere vinum per propriam caliditatem,& calidum non eſſe potentia accìdentali, vt dictum eſt , longe alienum eſt à veritate.ſic enim frigidum per ſe vinum foret,calidum verò non,niſi potentia eſſentiali,& per accidens, non ſuapte natura,vt omnes volunt. Contrarium præterea eſt iis , quæ Gale.ſcribit & eodem tertio de temperamentis,& 8.de ſimplicibus

bns.hic enim inter medicamenta vinum ponit: illic vinum dicit esse magis alimentum, quàm medicamentum.esse igitur medicamentum vult.sunt ergo intelligenda, quæ Gale.hic scribit,vt nil aliud velit,quàm significare celerem vini alterationem,& conuersionem. adeo enim cito alteratur, vt non sine acquisita caliditate agat: quinimmo & maxime calefacit, vt conuersum in sanguinem,non ita tamen,vt calefaciat per sanguinis caliditatem,sed per propriam,quæ in sanguine remansit. aliqua enim sunt,quæ, quum conuertuntur in sanguinem, augent solam quantitatem: & hæc calida sunt per accidens, & calefaciunt in quantum sanguis,& per caliditatem sanguinis. aliqua verò simul augent & qualitatem: & hæc sunt per se calida:quæ licet conuersa sint, tamen eorum caliditas in sanguine permansit. & per illam calefaciunt:ac tale est vinũ,quod simul & quãtitatem, & qualitatem sanguinis augmentat, & calefactio,quæ inde fit,propria vini dicitur. quare vinum plus agit,vt cõuersum, quàm ante,& maxime calefacit, inquantum factum sãguis. sic autem & rationem habet alimẽti magis,quàm medicamenti,nec ex hoc sequitur,vt vinum per se frigidum sit, & quòd sit calidum in potentia essentiali,sed magis in potẽtia accidentali,vt dictum iam est. Reassumendo igitur,quæ dicta sunt, tripliciter calidum potentia dici potest vinum, potentia accidentali,& potentia essentiali,& potentia passiua. Ex his vero tribus quum proprius & per se sit solus il-
le

le modus,qui est in potentia accidentali, certum est, quòd vinum non debemns calidum pronunciare, nec quòd sit tale potentia essentiali,nec tale potentia passiua,sed solum,quòd potētia accidētalitale sit:hoc enim est esse per se,& simpliciter tale. Ac de frigiditate,& caliditate vini hactenus dictum sit.

Quot modis dicatur quidpiam exsiccare, & humectare, & vtrum faciat vinum. CAP. VII.

DE humiditate vero,& siccitate nunc dicamus:sed prius,quot modis dicatur aliquid exsiccare, & humectare, particularius explicemus. non enim vno modo dicimus, sed multipliciter,& quod distinguendum sit. Exsiccant igitur alia formaliter, ita enim vocemus claritatis gratia,quæcunque per qualitatem ipsam, quæ est siccitas, exsiccant: alia vero exsiccant quidem sed per aliud,quàm per siccitatem,inter quæ communissima,& efficacissima est caliditas.nam & ipsa exsiccat, sed per accidens. per se enim non nisi calefacere potest. quoniá vero cum frigido, quod calefit, & euaporat, coniuncta est & humiditas, & simul abit,hac de causa caliditas dicitur exsiccare. Alia vero exsiccant per imbibitionem. ita enim vocare possumus.talia autem sunt, quæcunque foraminulenta existentia humidis corporibus cohærent.in foraminibus enim eorum loco aeris abeuntis succedit humidum corpus ob vacuum,siue habeat aer,quòd densetur,siue pellatur à contrario, siue attractio aliqua fiat humidi à re foraminulenta,siue aliter contingat.

tionibus, solent Philosophi & eam humectationem, vti per se, accipere, quæ per inbibitionẽ fit. His sic constitutis dicimus primo vinum actu humidum esse tum formaliter, tum etiam imbibitione, quod nemini dubium est. Verum ex hoc naturam eius accipiendam non esse dictum est supra, quoniam potest esse tale per accidens, vti certe est, quemadmodum nunc ostendemus. Dicemus præterea vinum potentia accidentali, & per se siccum esse eo pacto, quo aquæ thermatum, vrina, & lixiuium potentia sunt sicca. omnia enim hæc ex particulis calidis, & siccis quàm plurimis constant, per quas actu per se forent, nisi per accidens impedirentur. impediuntur autem valde diuisis particulis, & redactis ad minima, ac sepultis in humidis, vt supra de calidis dictum est. remoto autem accidente, & soluta mixtione actu fiunt. quòd autem ita sit, & authoritates in primis sunt illustrium omnium medicorum, & rationes ad hæc, vt arbitror, demonstratiuæ. Hipp. primum in de victus ratione, vinum, inquit, calidum quid, & siccum est. Gal. 8. simpl. vinum vetus calidum ex 3. ordine dixit, medium in 2. nouum in primo, caliditati autem proportione respondere siccitatem. propter quod & in de virtutibus naturalibus diuidens vinum in florem vocatum, & fæcem, comparat fæcem melancholiæ, florem verò choleræ.

Paulus etiam ipse, vbi naturam simplicium prosequitur, vinum vetus calidum & siccum in 2. nouum calidum & siccum in 1. Oribasius,

vbi de ſiccis in 3. agit, vinum vetus enumerat, vbi de ſiccis in 2. medium, vbi de ſiccis in primo, nouum, ita & Aetius eodem penè ordine. ita & Serapio,& Iſaac, & Conſtantinus, & Haliabas,& multi alij, quos omnes vt oſtendamus nõ temere loquutos, iam rationes oſtendamus, inter quas illa prima, & ſola ſufficere poſſit, quod ſupra demonſtratum eſt vinum per ſe calidum eſſe. Qua igitur ratione calidum eſt,eadem & ſiccum eſſe conuincitur. omnis enim caliditas aut ignea eſt,aut aerea. At, ſi oſtendemus vini caliditatem igneam eſſe, vtique manifeſtum erit & ſiccitati coniunctam eſſe. Quare, ſi potentia calidum eſt vinum, ita & ſiccum eſſe neceſſe erit. At,quòd ignea ſit, quæ in vinum accedit caliditas, oſtendit primo Gal. in 3. de acut. ſuper text. 20. quum, inquit,alteratio vini aquoſi, dum vua eius eſt in vite, parua admodum eſt, & admiſcetur ei parua quantitas & ſubſtantia terræ,& ignis. Vini autem vinoſi diſpoſitio non eſt talis. multum enim abeſt ab aqua, & quantitas caliditatis, quam acquirit, multa eſt.vnde & odorem habet. Ariſt.quoque in probl. eo præſertim problemate,quo quæritur, cur poſt fructus aut aqua aut vinum potens ſuperbibendum eſt, igneam vocat vini caliditatem. ita & Plato in iis,quæ de legibus, cũ vino pueris interdicit. Nec alia loca adducam, cum multa alia etiam eiuſdem ſententiæ ſint, quoniam rationibus agendum eſt: iis dico,quæ ex poſteriorib. ſumi poſſunt.Quæ enim è prioribus ſunt,naturæ ipſi,quæ facit,& gignit,notæ

ſun:

sunt.Primum igitur, quòd ignea sit vini caliditas, id ostendit, quòd maxime inebriat. Lac autem, & aqua, inquit Arist. non inebriant, quòd spirituosa non sunt. Est autem aliud spiritus, aliud vapor. vapor quidem ille dicitur, qui ab humido exhalat, spiritus, qui à terreo adusto. hic autem solus inebriat, quoniam siccus est, & acris, & multæ materiæ. vapor autem non inebriat, vtpote lenis, & raræ materiæ, propter quod vinum inebriat magis spirituosum existens, lac autem, & aqua non, vtpote vaporosa magis. Signum quoque præbet effumatio, quæ à vino ebulliente exhalat. tantæ enim acrimoniæ est, & austeritatis, vt nec ferri possit. Idem monstrat & aqua illa, quæ aqua vitæ vocatur, è vino statim confecta, siccissima omnium liquidorum. monstrat & vini mordacitas, siue in oculum iniectum sit, siue & intra assumptum. omnes enim hausto vino, si meracum sit, sentimus non solum caliditatem, sed etiam acrimoniam eius: acrimonia autem à sicco igneo est. Vetus præterea vinum idem ostendit. siccissimum enim creditur, & supra, quàm naturæ vini conueniat. Vnde & amarum fit, & odorem, & saporem vini amittit: quod non alia de causa fit, quàm, vt diximus, ex actione ignearum partium, ex quibus constat, quam naturam & antiquos philosophos voluisse significare per fabularum velamenta antiquum monstrat epigramma, vt intelligere liceat non temere ab antiquis fabulatum fuisse Bacchũ ex igne ortum cõbusta Semele matre. Quãobrem, vt ad propositum

reuertamur, si ignea est vini caliditas, vtique & sicca erit. Quare, & si actu fit per caliditatem per se, vtique & actu fiet per siccitatem per se. Ad hæc autem, quòd siccum potentia sit, & alia ratione videri potest, via scilicet illa, quam solam infallacem Gal. dixit, hoc est experientia. tripliciter autem experientia hæc de vino fieri potest, tactu, per intra assumptioné, & per extra applicationem. at tactus, & intra assumptio fallacia magis sunt, vt Gal. docet: tactus quidem, quoniam iudicat solum rem actu talem, hoc autem ad demonstrandam naturam fallax est, quoniam sæpe est talis per accidens. Assumptio vero, quæ intra fit, etiam fallax est, quoniam per accidés multa patitur. sæpe enim res assumpta nimis diuiditur, & dissipatur quodá modo: sępe alteri rei admiscetur. Propter quod propriam naturam non monstrat. vnde nec Sinapis, nec Cepe intra exulcerant. At applicatio, quæ extra fit, minime omnium fallit, sed maxime propriam naturam ostendit, præsertim si diu perseueret applicatio. propter quod in dignoscendis naturis in hac potissimum innitendum esse Gal. iubet: & hinc experientia sumenda, lauando, rigando, fouendo.

At certe, quòd vinum & oculis applicitum lacrymas exsiccet, & toti corpori manifestam inducat siccitatem, demonstrari non indiget. propter quod & vlceribus vtile Gal. dixit. tum & metallica vino lauari docet, quòd sic multo sicciora reddantur: quòd si & eam quoque experientiam, quæ per intus assumptionem fit quis

quis desideret:non desunt certe indicia multa, quòd vinum potentia exsiccet.ac primũ,quod meracum vinum, si multum haustum sit, non solum sitim non tollit, sed auget magis.Item & ebriorum labia semper exsiccata vidẽtur.quod verò idem maxime ostẽdit,illud est,quod morbos frigidos, & humidos, quos per actualem humiditatem sæpe inducit vinum,vt spasmum, paralysim,& id genus,eosdem mox innata sua caliditate,siccitatéque potentiali tollere solet. quod Gal.super apho v. quintæ particulæ probe declarat. Item & 8.de morbis secundũ partes de cura passionum hepatis, optime,inquit, operantur ea,quæ cum hoc,quòd sanãt discrasiam, etiam nutrire possunt. propter quod vinum optimum est eis, qui absque phlegmone, aut erysipelate, aut dyscrasia calida laborant. etenim & nutrit,& digerit,& vigorat,& putredini resistit, & si dyscrasia facta fuerit secundum humiditatem, & frigiditatem,instanter, & infallanter eam curat. porrò macilenti quicunque sunt,si nimio vino vtantur, non modo macriores redduntur, sed & sæpe consumpti pereũt.quod & Arist. tradit circa problemata. Ex quibus omnibus manifestum esse potest vinum eo modo, quo potentia calidum est, eodem,atque eadem de causa & siccum facultate per se esse. quare, actu quum humidum esset, per accidens esse tale certum est. Insuper & illud dicimus,tametsi vinum potentia hac accidentali siccum sit, potentia autem essentiali,& passiua humidum dici posse.per se enim quum

humidum non ſit,ſed ſiccum,poteſt tamen cõ-
uerti in ſanguinem, & quantitatem eius auge-
re,qui per ſe humidus eſt.ſed hoc per accidens
eſſe ſupra monſtratum eſt , ſi quidem non in-
quantum ipſum,ſed inquantum aliud,tale eſt.
Verum illud intelligẽdum eſt, quòd,quæ in a-
liud conuertuntur,& talia ob id dicuntur, alia
augent ſolam quantitatem illius , alia ſimul
quantitatem, & qualitatem. quæ igitur ſolam
augent quantitatem,& ob id dicuntur calida,
aut humida , ea proprie ſunt talia potentia eſ-
ſentiali, & per accidens , ac ſecundum quid,
quoniam per nihil ſui ſunt talia,ſed per aliud,
in quod conuerſa ſunt. vt ſi palea combuſtiua
dicatur,quòd potentia ignis eſt , qui per ſe cõ-
burit,palam,quòd hoc non ineſt paleæ per ſe,
ſed inquantum ignis fieri poteſt. quę verò ſi-
mul augent quantitatem , & qualitatem, hæc
nec ſunt in potentia eſſentiali, nec per accidẽs
agunt.ſed talia ſunt per ſe,licet,conuerſa agãt,
quoniam per aliquid ſui agunt,per qualitatem
ſcilicet quæ reſeruata fuit in conuerſione. non
enim quando aliquid conuertitur , neceſſe eſt
pati ſecundum omnia. Vinum autem,quando
in ſanguinem vertitur,in caliditate quidem au-
get tum quantitatem eius , tum qualitatem,in
humiditate autem non auget , niſi quantita-
tem.qualitatem enim exſiccat,quoniam per ſe
ſiccum eſt , & ſanguis , qui ex eo fit,ſiccior eſt
per ſe,quàm prius.dico autem per ſe,quoniam
nihil prohibet,quod exſiccatum eſt in ſangui-
ne,à partibus nihil paſſis reduci ad priſtinam
hu

humiditatem: sicut aqua calefacta à se ipsa infrigidatur per partes nihil passas. propter hoc igitur, si vinum humidum dicatur potentia, vtique potentia essentiali & passiua tale dicetur, quod per accidens est, & secundum quid tale. quare simpliciter & per se vinum calidum & siccum pronuntiandum est, quando tale est potentia accidentali: humidum verò per accidens, secundum quid, & potentia essentiali, aut actu solum.

Inducuntur duo modi dicendi vinum siccum, licet sit vere humidum, & refelluntur. CAP. VIII.

SVnt quidam amici nostri, & magni ingenij, & magnæ doctrinæ viri, qui non audentes negare authoritates tantorum hominum per nos adductas, nec effectus siccitatis, qui in vino apparent, concedunt quidem exsiccare vinum, verum hoc per accidens esse. non enim inquantum siccum, sed inquantum calidum id facere. nec aliud velle authores, qui vinum calidum, & siccum dicunt. quod quidem si ignoscant, lōgè est à veritate. & ab eo iudicio, quod in aliis præ se ferre consueti sunt, non solum propter prædicta, quòd ignea sit, quæ in vino est, caliditas, sed propter alia multa. primum quis Gal. non rideat promittentem de natura simplicium dicere, clamantem verò, ac protestantem naturas rerum non determinandas esse per ea, quæ sunt per accidens, mox statim de vino agentem dicere, quod per accidēs sit? quis non rideat & Hippo. & Paulum, & Oribasium, & alios de vino loquentes nihil de eo dicere,

quod

quod per se est, sed de eo solo, quod est per accidens? quòd si siccitatem factam à vino, quatenus calido, veluti per se accipere, non distinguentes ab ea, quæ proprie fit, si & hoc sufficit ad denominãdam rem siccam, recte quidem à nobis dictum erit vinum potentia siccum esse. Præterea percontemur, an maior sit siccitas facta per accidens, an humiditas facta per se à vino. siquidem maior est humiditas per se facta, hinc maxime ridendi, ac cachinnis prosequendi erunt Hipp. & Galen. & alij, dicentes vinum siccũ non solum, quia per accidens hoc fit, sed quoniam fit humectatio vini maior, quàm exsiccatio. at, si maior est siccitas, quanquam per accidẽs facta, quàm humiditas, quidnam per deos mouet, ac persuadet magni ingenij viros, vt certare velint vinum humidum potentia esse, quum effectus vini videatur esse siccitas, ratio autem & authoritas omnis clament vinum siccum esse facultate: postremo & illud animaduertant, quod Gal. in de curandi methodo scribit, humidum nullum vlceribus conuenire, siue per se humidum sit, siue per accidens? Vinum ergo cum vlceribus conuenire affirmet, sequitur, quod nec per se, nec per accidens humidum fit, quatenus vlceribus conuenit. conuenit autem nõ, qua actu tale est, sed qua potestate tale. quare potentia nec per se, nec per accidens humidum est.

Propter hæc igitur & alia, quæ prolixitati parcentes omittimus, nec collegæ nostri, nec principalis in causa hac Bartholomæus GAIO-

NVS

BVS hanc opinionem sequuti sunt, sed ab ea recedentes concedunt vinum potentia, & per se, quantum ad qualitates, & complexionem attinet, calidum & siccum esse. Scuto autem alio se tegentes confugiunt ad nutrimentum. dicunt enim, etsi vinum, quatenus medicamentum, siccum est, tamen, quatenus alimentum, humidum esse; quod satis est ad verificandam quæstionem propositam. quæ cum indistincte posita sit, si sensu aliquo verificari possit, victoriam sibi promittit. propter hęc igitur quędam pauca de vino dicemus, quatenus alimentum est, cum, quę dicta hactenus sunt, de vino secundum se dicta sint.

Dicitur ergo proprie cibus, qui futurus est alimentum: alimentum autem, quod aut restaurat, aut proximum est, vt restauret, quod deperditum est in membris. differt autem alimentum à medicina, quòd alimentum per se non agit, nec alterat, sed patitur solum, & restaurat. Medicinæ autem ratio in eo est, quòd alterat, & agit. Verum illud bene aduertendum est, quòd, licet cibus & alimentum à medicina differant, cibus tamen calidus aut humidus, & alimentum calidum aut humidum non differūt à medicina calida aut humida, sed eãdem rationem habent: quod multi medici non considerant. Id enim quod alit, quatenus alit, nec calidum est, nec frigidum: quoniam verò cum eo, quòd alit, coniunctæ sunt qualitates, volentes nos temperiem & intemperiem significare appellamus calidum cibum, & calidum alimentum, frigi-

dum

dum cibum,& frigidum alimentum, & temperatum cibum, & alimentum. ita & humidum, & ſiccum.temperatum quidem dicimus, quod corpus noſtrum nec calefacit,nec refrigerat: & hoc proprie & ſolum alimentum eſt, ſiquidem non alterat: at calidum cibum dicimus, qui calefacere poteſt cum hoc,quod nutrit:frigidum, qui frigefacere. quare in hoc non differt cibus à medicina. vtranque enim conſiderant, vt alterans.& cibus omnis, qui calidus eſt, etiam & medicina calida eſt: omnis quoque medicina, quæ etiam cibus eſt, ſi calida eſt, & cibus calidus eſt, & nutrimentum ex ea factum eſt calidum.calidum autem nutrimentum eſt,quod reſtaurat, quod deperditum eſt, calidius, quàm prius.quare eadem eſt conſideratio cibi humidi,& calidi,& medicinæ calidæ, & humidæ ob id,quod nomina hæc calidum,frigidum,humidum,ſiccum ſemper qualitatem ſignificant, & complexionem. Simpliciter igitur cibus calidus, vel alimentum calidum, & medicamentum calidum eſt, vel fuit: & calidum medicamentum, calidus etiam cibus,& alimentum, ſi cibus,& alimentum ſit. Sed illud repetendum eſt,quòd illud,quod conuertitur,& alimentum fit, vel auget quantitatem ſolam, vel ſimul auget quantitatem, & qualitatem. ſi quidem vtrunque augeat, ſimpliciter talis cibus, & tale alimentum dicitur.Si verò ſolam augeat quantitatem, in potentia eſſentiali tale eſt,& per accidens tale dicitur. vt lactuca calida potentia eſſentiali eſt, & cibus calidus per accidens, &

ex ea factus sanguis calidus quidem quantitate est solum, non autem qualitate. Quum igitur dicunt collegæ nostri vinum humidum, vt alimentum, quærimus, quo pacto intelligunt. Vtrum vinum sit cibus & alimentum humidum per se & simpliciter, an humidum, quoniam augeat quantitatem sanguinis, qui humidus est. si quidem primo modo dicunt, tunc falsò certe dicunt, quoniam cibus & nutrimentum per se tale, non solum quantitatem, sed etiam qualitatem sanguinis adauget. Quomodo igitur potest vinum qualitatem sanguinis augere, si concedunt per se potẽtia siccum esse vinum, & complexione? si verò dicunt idcirco humidum dici, quòd quantitatem sanguinis humani augeat, verum quidem dicunt, sed hoc non per se, & simpliciter tale est, sed per accidens, & secundũ quid, vt toties est demonstratum. quam ob causam, siue vt nutrimentum, siue vt agens accipiatur vinum, simpliciter siccum est dicendum, & per se. Quapropter nullæ latebræ, nulla diuerticula relinquuntur dicentibus vinum calidum & humidum, ad quæ confugiant. superest igitur aut ipsi arma dent, aut nos postremo arma dememus. dememus autem, si tandem adduxerimus tum authoritates quasdam, tum rationes, quibus, vt existimamus, decepti, & male freti ausi sunt in pugnam prodire. sunt autem fere hęc.

Quòd vinum sit humidum, contra veritatem & determinata ostenditur.

CAP. IX.

IN primis igitur, quòd humidum & actu, & poten

potentia ; & semper sit vinum, ex hoc aliquis posset existimare quòd in omni prima digestione, secunda, & tertia, & ante conuersionem, & post vinum semper liquidum est. omne autem liquidum est actu humidum: vinum igitur semper humidum erit. præterea aquam dicit Gal. frigiditatem amittere posse, humiditatem autem non. vinum autem est aquæ species, vt in quarto metho. declaratur. qua igitur ratione à qua humiditatem non amittit, eadem hec vinum, quod confirmatur. si enim amittit, quærimus, à quo: non quidem à sanguine, qui humidus est: non à calore nostro innato, qui & ipse humidus est: à mēbris autem si id recipit, quum sicciora sint, humidius igitur erit vinum, quàm membra. Ad hæc autem dictum est supra, quod in aliud facillime vertitur, oportere proximum gradu illi esse. at vinum facillime omnium in sanguinem vertitur. proximum igitur gradu oportet sanguini esse, non solum caliditate, sed etiam humiditate. alioquin, si altera qualitate longe distet, non cito vertetur in ipsum. igitur, quum sanguis longo interuallo humidior sit, quàm membra, vinum quoque, quod sanguini proximum est, humidius erit, quàm membra. Item vinum aut est humectabile, aut humectatiuum. humectabile autem quomodo sit, quod maxime humidum est? Igitur erit humectatiuum. Adde, quòd sitim tollit, somnum & lætitiam facit, impinguat, morbos humidos efficit: quæ omnia non nisi ab humido fiunt. Arist. in prob. de vino scribens, vinum calidum & humidum

dum pronuntiat. Gal. porrò in iis, quæ de tuenda sanitate, vinum pueris dandum negat, quòd calidi sint, & humidi. quare, si vino vtantur, plus æquo vtraque qualitate augeantur. hoc enim facere vinum senibus non concedit, quòd frigidi & sicci sint. per contraria enim curare eos iubet. alia autem sunt, inquit, vinum, balnea, & ciborum quicunque calefacere similiter, ac humectare possunt. In iis quoque, quæ de pulsibus, vinum scribit calidum & humidum. Item in de acutis ait vinum humectare magis quàm aquam. Auicen. quoque primo canonum suorum, Vinum, inquit, fortiter humectat & in regimine siccarum, & frigidarum complexionum vinum conuenire scribit, quòd contrarium sit vtrique qualitati. idem & in capite de melancholia. sunt & alia multa, quæ, quoniam eundem habent intellectum, omittimus. Atque hæc arma illa sunt, quibus, dum muniti erunt & freti, nunquam manus dét. nos vero & imbecillia satis esse, & quæ primo congressu cito dissiliant, ostendemus.

Soluuntur veritati obiecta. CAP. X.

PRimum quidem, quod dicit liquidum omne actu humidum est, vinum verò in omni digestione liquidum esse, peccat nimirum vtrunque. Liquidum enim omne humidum est non ad hominem facta comparatione. sic enim & succus nucum, & vinum omphacinum, & acetum, & aqua ardens vocata humida essent. Sed neque illud recte dicitur. vinum in omni digestione liquidum esse, quando præter primam

mam digestionem,quæ in stomacho fit,non e-
xistit vinum,sed inexistit.admiscetur enim san-
guini secundum diuersas partes,cæterum cali-
dis & siccis præpotentibus. Aquam verò nun-
quam humiditatem amittere verum est, dum
aqua remanet, ita & vinum, dum vini prima
mixtio manet.& aquæ species nunquam amit-
tit humiditatem, at, cum actu fit, & soluitur
mixtio,humectatio amittitur.Amittitur autẽ à
calore nostro, nõ quòd exsiccet vini humidita-
tem,sed quòd separet mixtionẽ, & eleuet par-
tes calidas,& vniat, vt dictum est. Vinum au-
tem oportere non longe à sanguine qualita-
tum gradu distare,& si non semper necessariũ
est in eis,quæ cito transmutantur:sufficit enim
interdum sola possibilitas subiecti, & magna
proportio agentis, tamen & nos confiteamur.
Verum illud oportet considerare,quòd nec vi-
num,nec sanguis vnum quid sunt,nec,vt Græ-
ci dicunt,homogenea,sed vtrumque è diuersis
constat partibus, aliis quidem calidis,aliis hu-
midis. quum autem vinum in aliud vertitur,
miscentur quidem, ac separantur partes illæ:
quæ verò calidæ sunt vini partes,in calidas sã-
guinis facillime transeunt,humidæ verò in hu-
midas. Quare verum est non distare gradu v-
num ab alio:sed oportet referre sua suis,& cõ-
similia consimilibus. cum hoc tamen stat plu-
res,& maioris actionis esse in ea miscella cali-
das & siccas partes,quàm humidas: quare &
sanguinem inde sicciorem reddi, quàm prius
esset,nisi partes sanguinis nihil passæ contra a-
gant

gant, vt dictum est. humectabile vero est vinum, non quatenus actu est, sed quatenus est potentia siccum. quum enim actu sit per suas partes, agit per illas, & sanguinem exsiccat : à quo cum repatiatur, humectabile qui de hoc pacto fit, quatenus quidem siccum est. sitim autem tollit, quanquam potentia siccum sit, per eam humiditatem, quam actu habet, quod & aquæ thermarum faciunt. sufficit enim humiditas illa, quoniam sitis appetitus est humidi ob deperditum superficiale humidum, quod restaurat vinum prius, quàm actu sit factum siccum. Somnum etiam affert per primam euaporationem, quæ è vino fit, in qua partes tum calidæ, tum humidę euaporant : sursum autem latę, & à cerebro infrigidatæ caput grauant, & somnum adducunt. Lętitiam vero apportat vinum, quoniam tum sanguinem multum, tum spiritus multos facit, quę animæ sunt instrumenta. Vnde & illa dispositio inducitur, cum qua anima optime se habet. hęc autem ad læta bene parata est. de quo plura dicenda essent. Impinguat verò vel maxime vinum, si moderate sumptum sit. Auget enim sanguinem, & pabulum caloris, quatenus vinum est: quatenus verò temperatum, & paucum sumitur, non addit nocumentum in sanguine propter suam siccitatem, quoniam cito illa remittitur pauca existens, sanguine sese ipso ad pristinam naturam restituente per partes nihil passas. quòd si non moderate sumptum fuerit, non solum non impinguat, sed emaciat magis, & sæpe absum-

pto pabulo caloris perdit. Humidum verò dicere per se vinum, quòd humidos morbos faciat, sic quidem est & frigidum dicere, quòd morbos adducat frigidos. dicemus autem iam, quo pacto in nobis morbos faciat. Quum vero Arist. vinum calidum & humidum profert, illud intelligi oportet, nihil aliud velle ipsum, quàm quòd vinum ex multo calido, & multo humido constat. Demonstraturus enim causas quorundam effectuum, qui à vino fiunt, quorum alij à calido, alij à frigido contingunt, duas assumit propositiones: quarum altera est, quòd vinum ex multo calido, & multo humido constat: altera quòd humidum remanens humidum, aut à quo euaporat calidum, frigidum est, quare & humido tũc vtitur per accidens: vt intelligere liceat hic non tradere complexionem vini. hausto igitur vino, si non obtineatur, & digeratur à calore nostro, sed remaneat, quale erat humidum, scilicet aut alteretur eò solum, quòd calidum euaporet, tunc vinum frigidum redditur. Vnde & effectus, qui consequuntur frigus, proueniunt. ebriosorum enim multi & frigent, & rigent, & solem amant, & infœcundi sunt semine: quod & Galen. optime 2. de temperamentis declarauit. &, si à calore nostro obtineatur vinum, & in venas distribuatur, ac demum actu fiat, potens autem, aut multum sit, tunc effectus calidi proueniunt. sic enim & furentes facit, & sitim auget, & emaciat, ac etiam absumit consumpto humido. quare humiditatem actualem vult eo loco Philosophus. Quod verò Gal. vinum

nũ pueris prohibeat, quòd iis obſit humecta-
tione: ſenibus verò concedat, quòd proſit, &
nos recte dictum affirmamus. duos enim in de
temperamentis eſſe modos declarauerat, qui-
bus aliquid calidum, frigidum, humidum, ſic-
cum dicitur: quorum vnus eſt de eo, quod auget
quantitatem calidi, frigidi, humidi, ſicci: alter
de eo, quod ſimul auget & qualitatem. Secun-
dum ergo priorem modum locutus eſt in iis,
quæ de tuenda ſanitate: quod ipſemet declarat
in de virtutibus animalibus. vbi reddit ratio-
nem, cur eſt, quòd Plato vinum pueris negaue-
rit. dicit enim pueros calidos eſſe, nam & mul-
to ſanguine abundare in venis, & ſi vino vtan-
tur, plus nimio aucturos eſſe ſanguinem, & ſic
calidiores & humidiores futuros, quam par ſit.
humidiores autem non ſolum quantitate, ſed
etiam qualitate, quoniam ſanguis plurimus in
pueris, quanquam etiam ſiccior primo fiat à vi-
no, mox tamen ſeſe ipſe ad priſtinam naturam
reſtituit. Sed certe propter hoc, quòd ita Gal.
humectatiuum dicit vinum, quod eſt in poten-
tia eſſentiali & per accidens, accipere vinum
per ſe humidum eſſe, eſt profecto, quod per ac-
cidens eſt, accipere pro eo, quod per ſe eſt:
Quum verò & Auic. dicit fortiter humectare,
& ſenibus, & melancholicis, & naturæ ſpiri-
tuum conuenire, veriſſima omnia ſunt bono
ſenſu. nihil enim eſt, quod humectet nos ma-
gis, quàm vinum: primum enim actuali ſua hu-
miditate multum operatur, quæ ſatis longo
tempore perdurat. Vinum enim prius actu cali-

 dum

dum fit, quàm ſiccum. dupliciter nanque fit exiccatio, & à ſiccitate, & à caliditate. quæ igitur à ſiccitate fit, paruæ actionis eſt: quæ verò à caliditate, maioris quidem actionis eſt, ſed oportet caliditatem quàm multum prius agere, quàm exiccare poſſit. Propter quod vinum actu humidum aliquanto tempore perdurat. vnde & ſitim tollit, & iuncturas emollit. Mox verò actu fit tum caliditate, tum ſiccitate. Deinde tranſmutatum in ſanguinem eius quantitatem magnopere auget, per quam humectatio etiam fit in toto corpore magna. quoniam enim calor innatus continue abſumit humidum, & ſubſtantiam membrorum exiccat, ſiquidem ſero & parum reapponatur de eo, quod deperditum eſt, conſumptio quàm maxime procedit. At, ſi cito & large reapponatur, quod eſt deperditum, prohibetur exiccatio procedere. habet enim calor vnde pabuletur. & interea ſanguis, qui per ſe humidus eſt, qualitate etiam membra humectat. Propter igitur omnia hæc vinum vel maxime humectare dicitur, ſed certe vtranque humectationem per accidens habet. quæ enim humectatio actu eſt, per accidens quidem eſt, vt prędiximus, quæ vero fit augendo ſanguinem, etiam per accidens, & ſecundum quid. quare neque per hunc, neque per illum modum ſimpliciter humidum dicendum eſt vinũ, ſed ſimpliciter, & per ſe ſiccum eo modo, quo dictum eſt. In iis vero, quæ de pulſibus, humiditatem actualem vini vult, qua etiam vtitur, vt cauſa per accidens vel materiali ad mutandum

dum pulsum. si quidem per se causa est vini caliditas, humiditas vero solum facit, vt cito passibile sit per venas. Vniuersaliter, si qua authoritas humidum facit vinum, ea quidem aut de actuali, aut de potētiali passiua, & essentiali est.

Quæstionis decisio, iudiciúsq; sententia.

CAP. XI.

DEterminantes igitur, diffinientes, ac etiam iudicantes propositam nobis quæstionem, declaramus, atque pronunciamus medicum illum, qui asserit vinum calidum & humidum, male proculdubio asserere, eum verò, qui negauit propositionem, atque impugnauit, recte iustéque negasse, atque impugnasse. quocunque enim modo intelligatur, propositio simpliciter falsa est. Si enim intelligatur per comparationem ad prædominantem qualitatem, sic falsum quidem assumit, vinum calidum esse: si vero per comparationem ad hominem, falsum est humidum esse. Humidum enim cum sit vinum, aut actu per accidens, aut potentia essentiali, vel passiua tantum, siccum vero sit potentia accidentali, hic autem modus per se, & simpliciter talis est illi secundum quid, & per accidens, manifestum, quòd vinum simpliciter calidum & siccum est pronunciandum: siue vt medicina, siue vt cibus, & alimentum sumatur. atque ita propositionem simpliciter prolatam, & nobis simpliciter declarandam propositam, falsam esse dicimus. Quis enim tam fatuus iudex sit, qui proposita sibi quæstione, vtrum hyems frigida sit an calida, calida dicat, quòd calefaciat corpo-

ra nostra,& digestionem vigoret? aut proposita quæstione, an bonum sit proiicere merces in mare, bonum decernat, quod in tempestate sit bonum? Quare & nos,cum propositio illa plurimis modis intelligi possit,quorum alij per se, & simpliciter tales sint, alij secundum quid, & per accidens, ridiculi quidem iudices dicemur, si simplicem sensum relinquentes veram illam decernamus, quòd per accidens, & secundum quid vera esse possit. Quam ob causam, vt tandem sermonem claudamus, dubij huius victorem Antonium Fumanellum declaramus, & pronunciamus.

Hoc Hieronym. Fracastor. 1534. die ix. Septemb. Prætore clariss. Ioanne Contareno,

VETVS EPIGRAMMA.

Infantem Nymphæ Bacchum, quo tempore ab igne
Prodiit inuentum sub cinere abluerant.
Ex illo Nymphis cum Baccho gratia multa est,
Seiunctus quod sit ignis, & vrat adhuc.

Hiero-

Hieronymi Fracastorij

SYPHILIDIS, SIVE MORBI GALLICI LIBRI TRES,

AD PETRVM BEMBVM.

LIBER I.

QVi casus rerum varij, quæ semina morbum
Insuetum, nec longa ulli per sæcula visum
Attulerint: nostra qui tempestate per omnem
Europam, partímque Asiæ, Libyæque per urbes
Sæuiit: in Latium vero per tristia bella
Gallorum irrupit, noménque à gente recepit:
Necnon & quæ cura, & opis quid comperit usus,
Magnáque in angustis hominum solertia rebus,
Et monstrata Dei auxilia, & data munera cœli.
Hinc canere, & longe secretas quærere causas
Aera per liquidum, & vasti per sydera Olympi
Incipiam: dulci quando nouitatis amore
Correptum, placidum naturæ suauibus horti
Floribus inuitant, & amantes mira Camœnæ.
BEMBE decus clarum Ausoniæ, si fortè vacare
Consultis Leo te à magnis paulisper, & alta
Rerum mole sinit, totum qua sustinet orbem:
Et iuuat ad dulces paulum secedere Musas:
Ne nostros contemne orsus, medicúmque laborem,
Quicquid id est. Deus hæc quõdã dignatus Apollo est:
Et paruis quoque rebus inest sua sæpe voluptas.
Scilicet hac tenui rerum sub imagine multam
Naturæ, fatíque subest, & grandis origo.

Tu mihi, quæ rerum causas, quæ sydera noscis,
Et cœli effectus varios, atque aeris oras,
Vranie, (sic dum puro spatiaris olympo,
Metirísque vagi lucentes ætheris ignes,
Concentu tibi diuino cita sydera plaudant)
Ipsa ades, & mecum placidas Dea lude per vmbras,
Dum tenues auræ, dum myrtea sylua canenti
Aspirat, resonátque cauis Benacus ab antris.
Dic Dea, quæ causæ nobis post secula tanta
Insolitam peperere luem? num tempore ab illo
Vecta mari occiduo nostrum peruenit in orbem,
Ex quo lecta manus soluens de littere Ibero
Ausa fretum tentare, vagíque incognita ponti est
Æquora, & orbe alio positas perquirere terras?
Illic námque ferunt æterna labe per omnes
Id morbi regnare vrbes, paßímque vagari
Perpetuo cœli vitio, atque ignoscere paucis.
Commerci ne igitur causa accessisse putandum est
Delatam contagem ad nos, quæ parua sub ipsis
Principiis, mox & vires & pabula sensim
Suscipiens, sese in terras diffuderit omnes?
Vt sæpe in stipulas cecidit quum fortè fauilla
De face, neglectam pastor quam liquit in aruo,
Illa quidem tenuis primum, similisq́ morantí
Incedit: mox, vt paulatim increuit eundo,
Tollitur, & victrix messem populatur & agros,
Vicinúmque nemus, flammásque sub æthera iactat.
Dat sonitum longe crepitans Iouis auia sylua,
Et cœlum latè circùm, campíque relucent.
At vero, si rite fidem obseruata merentur,
Non ita censendum: nec certe credere par est
Esse peregrinam nobis tránsque æquora vectem

Con-

Contagem: quoniam in primis ostendere multos
Possumus, attactu qui nullius hanc tamen ipsam
Sponte sua sensere luem, primique tulere.
Praeterea & tantum terrarum tempore paruo
Contages non vna simul potuisset obire.
Aspice per Latij populos, quique herbida Sagrae
Pascua, & Ausonios saltus, & Iapigis orae
Arua colunt: specta, Tyberis quà labitur, & quà
Eridanus centum fluuiis comitatus in aequor,
Centum vrbes rigat, & placidis interfluit vndis:
Vno nónne vides vt tempore pestis in omnes
Saeuit? vt sortem pariter transegimus vnam?
Quinetiam externos eadem per tempora primum
Excepisse ferunt: nec eam cognouit Ibera
Gens prius, ignotum quae scindere puppibus aequor
Ausa fuit, quàm quos disterminat alta Pyrene,
Atque freta, atque Alpes cingunt, Rhenúsque bicornis,
Quam reliqui, quos laeta tenet gelida ora sub Arcto.
Tempore non alio Paeni sensistis, & omnes
Qui laetam Aegyptum metitis, foecundáque Nilo
Aura, & palmiferae syluas tondetis Idumes.
Quae cum sic habeant sese, nempe altius isti
Principium labi, rerúmque latentior ordo,
(Ni fallor) grauiórque subest, & maior origo.
Principio quaeque in terris, quaeque aethere in alto
Atque mari in magno Natura educit in auras,
Cuncta quidem nec sorte vna, nec legibus iisdem
Proueniunt, sed enim, quorum primordia constant
E paucis, crebro ac passim pars magna creantur:
Rarius ast alia apparent, & non nisi certis
Temporibúsve, locisve, quibus violentior ortus,
Et longe sita principia: ac nonnulla prius, quàm

Erum-

Erumpant tenebris & opaco carcere noctis,
Mille trahunt annos, spatiosáque sæcula poscunt.
Tanta vi coeunt genitalia semina in vnum.
Ergo & morborum quoniam non omnibus vna
Nascendi est ratio, facilis pars maxima visu est,
Et faciles ortus habet, & primordia præsto.
Rarius emergunt alij, & post tempore longo
Difficiles causas, & inextricabile fatum,
Et serò potuere altas superare tenebras.
Sic elephas sacer Ausoniis incognitus oris,
Sic Lichen latuere diu, quibus incola Nili
Gens tantum, regióque omnis vicina laborat.
De genere hoc est dira lues, quam nuper in auras
Exiit, & tandem sese caligine ab atra
Exemit, durósque ortus, & vincula rupit.
Quam tamen (æternum quoniam dilabitur æuum)
Non semel in terris visam, sed sæpe fuisse
Ducendum est, quanquam nobis nec nomine nota
Hactenus illa fuit: quoniam longæua vetustas
Cuncta situ inuoluens, & res & nomina delet:
Nec monumenta patrum seri videre nepotes:
Oceano tamem in magno sub sole cadente,
Quà misera inuentum nuper gens accolit orbem.
Paßim oritur, nullísque locis non cognita vulgo est.
Vsque adeo rerum causa, atque exordia prima
Et cœlo variare, & longo tempore possunt.
Quódque illic fert sponte aer, & idonea tellus,
Huc tandem annorum nobis longa attulit ætas.
Cuius fortè suo si cunctas ordine causas
Nosse cupis, magni primum circunspice mundi
Quantum hoc infecit vitium, quot adiuerit vrbes.
Quúmque animaduertas tam vasta semina labis

Esse

Esse nec in terræ gremio, nec in æquore posse,
Haud dubie tecum statuas reputésque, necesse est,
Principium sedémque mali consistere in ipso
Aere, qui terras circum diffunditur omnes,
Qui nobis sese insinuat per corpora vbique,
Suetus & has generi viuentum immittere pestes.
Aer quippe pater rerum est, & originis auctor.
Idem sæpe graues morbos mortalibus affert,
Multimode natus tabescere corpore molli,
Et facile affectus capere, atque inferre receptos.
Nunc vero, quonam ille modo contagia traxit,
Accipe: quid mutare queant labentia secla.
In primis tum Sol rutilus, tum sydera cuncta
Tellurem, liquidásque auras, atque æquora ponti
Immutant, agitántque: vtque ipso sydera cœlo
Mutauere vicem, & sedes liquere priores,
Sic elementa modis variis se grandia vertunt.
Aspice, vt, hybernus rapidos vbi flexit in Austrum
Phœbus equos, nostrúmq; videt depressior orbem,
Bruma riget, durátque gelu, spargítque pruina
Tellurem, & gelida glacie vaga flumina sistit.
Idem, vbi nos Cancro propior spectauit ab alto,
Vrit agros, arent nemora, & sitientia prata,
Siccáque puluereis æstas squallescit in aruis.
Nec dubium, quin & noctis nitor, aurea Luna,
Cui maria alta, omnis cui rerum obtemperat humor:
Quin & Saturni graue sydus, & æquior orbi
Stella Iouis: quin pulchra Venúsq;, & Martius ignis,
Ac reliqua astra etiam mutent elementa, trahántq;
Perpetuum, & late magnos dent vndique motus?
Præcipue sedem si quando plurima in vnam
Conuenere, suo vel multum deuia cursu

Lon-

Longe alias tenuere vias, hæc scilicet annis
Pluribus, & rapidi post multa volumina cœli
Eueniunt, Diis fata modis voluentibus istis.
Vt vero euenisse datum est, numerúmque diésque
Exegere suos, præfixáque tempora fatis,
Proh quanta aerios tractus, salsa æquora quanta,
Tellurémque manent, alibi quippe omnia late
Cogentur spatia in nubes, cælum imbribus omne
Soluetur, summísque voluti montibus amnes
Præcipites secum syluas, secum aspera saxa,
Secum armenta trahent: medius pater impete magno
At Padus, aut Ganges superet nemora alta, domósq;
Turbidus, æquabit pelago freta lata sonante.
Æstates alibi magnæ condentur, & ipsæ
Flumina speluncis flebunt arentia Nymphæ.
Aut venti cuncta inuertent, aut obice clausi
Excutient tellurem imam, & cum turribus vrbes.
Forsitan & tempus veniet, poscentibus olim
Natura, fatísque Deum, cum non modo tellus
Nunc culta, aut obducta mari, aut deserta iacebit,
Verum etiam Sol ipse nouum (quis credere possit)
Curret iter, sua nec per tempora diffluet annus.
At insueti æstus, insuetáque frigora mundo
Insurgent, & certa dies animalia terris
Monstrabit noua, nascentur pecudésque feræque.
Sponte sua, primáque animas ab origine sument.
Forsitan & maiora audens producere tellus
Cœúmque Enceladúmque feret, magnúmq; Typhoea,
Ausuros patrio superos detrudere cælo,
Conuulsúmque Ossan nemoroso imponere Olympo:
Quæ cum perspicias, nihil est, cur tempore certo
Admirere nouis magnum marcescere morbis

Aera,

Aëra, contagésque nouas viuentibus agris
Sydere sub certo fieri, & per sæcula longa.
Bis centum fluxere anni, cum flammea Marte
Lumina Saturno tristi immiscente, per omnes
Auroræ populos, per quæ rigat æquora Ganges,
Insolita exarsit febris, quæ pectore anhelo
Sanguineum sputum exagitans (miserabile visu)
Quarta luce frequens fato perdebat acerbo.
Ille eadem Assyriæ gentes, & Persidos, & quæ
Euphratem, Tigrímque bibunt, pòst tempore paruo
Corripuit, ditésque Arabas, mollémque Canopum:
Inde Phrygas, inde & miserum trans æquora vecta
Infecit Latium, atque Europa sæuiit omni.
Ergo age iam mecum, semper sese æthera circum
Voluentem, superúmque domos, ardentiáque astra
Contemplare, animúmq; agitans per cuncta, require,
Quis status illorum fuerit, quæ signa dedere
Sydera, quid nostris cœlum portenderit annis.
Hinc etenim tibi forte nouæ contagis origo
Omnis, & euentus tanti via prima patescet.
Aspice, candentes magni qua Cancer olympi
Excubat ante fores, & brachia pandit aperta.
Hinc diræ faces, hinc se diuersa malorum
Ostendent portenta: una hac sub parte videbis
Magna coisse simul radiis ardentibus astra,
Et coniuratas sparsisse per aera flammas:
Flammas, quas longe tumulo Sirenis ab alto
Prospiciens senior vates, quem dia per omnes
Cælicolúmque domos duxit, docuitque futura
Vranie: miseras, inquit, defendite terras
O superi, insolitam video per inania ferri
Illuuiem, & magnos cæli tabescere tractus.

Bella etiam Europæ misera, bella impia, & agros
Ausoniæ passim currentes sanguine cerno.
Dixit, & illa etiam scriptis ventura notauit.
Mos superũ est, vbi sæcla vagus sol certa peregit,
Ab Ioue decerni fata, & cuncta ordine pandi,
Quæcunque euentura mouent terrásque, polúmque.
Quod tempus quum iam nostris venientibus annis
Instaret, rerum summus sator, & superûm rex
Iuppiter acciri socios in rebus agendis
Saturnum, Martémque iubet: bipatentia Cancer
Limina portarum reserat, diisque atria pandit.
Conueniunt, quibus est fatorum cura gerenda.
Impiger ante alios flammis ferróque coruscans
Bellipotens Mauors, animis cui prælia & arma,
Vindictæque manent, & ouantes sanguine cædes.
Post placidus curru inuectus rex Iuppiter aureo
Insequitur (ni fata obstent) pater omnibus æquus.
Postremus, longáque via tardatus & annis
Falcifer accedit senior, qui haud immemor iræ
Innatum veteris, nato & parere recusans,
Sæpe etiam cessit retro, & vestigia torsit,
Multa minans, multũque animo indignatus iniquo.
Iuppiter at solio ex alto, quo se solet vno
Tollere, percenset fata, & ventura resoluit,
Multum infœlicis miserans incommoda terræ,
Belláque, fortunásque virûm, casuráque rerum
Imperia, & prædas, adapertáque limina mortis:
In primis ignota noui contagia morbi:
Morbi, qui humanæ nulla mansuescat opis vi.
Assensere Dei reliqui: concussus Olympus
Intremuit, tactúsque nouis defluxibus æther.
Paulatim aery tractus, & inania late

Acce-

Accepere luem, vacuásque insuetus in auras
Marcor iit, cœlúmque tulit contagia in omne.
Siue quòd ardentis tot concurrentibus astris
Cum Sole, è pelago multos terræque vapores
Traxerit ignea vis, qui misti tenuibus auris
Correptíque nouo vitio, contagia visu
Perrara attulerint: aliud siue æthère ab alto
Dimissum late aerias corruperit oras. (dine cœlū,
Quanquā animi haud fallor, quid agat, quóue or-
Dicere, & in cunctis certas perquirere causas
Difficile esse: adeò interdum per tempora longa
Effectus trahit, interdum (quod fallere possit)
Miscentur fors, & varij per singula casus.
Nunc age non id te lateat, super omnia miram
Naturam, & longe variam contagibus esse.
Solis nam sæpe arboribus fit noxius aer,
Et tenerum germen floriúmque infecit honorem:
Interdum segetem, & sata læta, anníque labores
Corripuit, scabráque vssit rubigine culmos,
Et vitiata parens produxit semina tellus.
Interdum pœnas animalia sola dedere,
Aut multa, aut certa ex ipsis. memini ipse malignā
Luxuriem vidisse anni, multóque madentem
Autumnum perflatum Austro, quo protinus omne
Caprigenum pecus è cunctis animantibus vnum
Corruit. à stabulis lætas ad pabula pastor
Ducebat: tum fortè, alta securus in vmbra
Dum caneret, tenuíque gregem mulceret auena,
Ecce aliquam tussis subito irrequieta tenebat,
Nec longe via mortis erat: nanque acta repente
Circùm præcipiti lapsu, remouénsque supremam
Ore animam, socias inter moribunda cadebat.

Fortè etenim nostros olim legisse nepotes,
Et signa, & faciem pestis nouisse iuuabit.
Námque iterum, cum fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, cum nocte atra sopita iacebit
Interitu data: mox iterum post sæcula longa
Illa eadem exurget, cœlúmque aurásque reuiset,
Atque iterum ventura illam mirabitur ætas.
In primis mirum illud erat, quod labe recepta,
Sæpe tamen quater ipsa suum compleuerat orbem
Luna prius, quàm signa satis manifesta darentur.
Scilicet extemplo non sese prodit apertè,
Vt semel est excepta intus, sed tempore certo
Delitet, & sensim vires per pabula captat.
Interea tamen insolito torpore grauati,
Sponteque languentes animis & munera obibant
Ægrius, & toto segnes se corpore agebant.
Ille etiam suus ex oculis vigor, & suus ore
Deiectus color haud læta de fronte cadebat.
Paulatim caries fœdis enata pudendis
Hinc atque hinc inuicta locos, aut inguen edebat.
Tum manifesta magis vitij se prodere signa.
Nam, simulac pura fugiens lux alma diei
Cesserat, & noctis tristes induxerat umbras,
Innatúsque calor noctu petere intima suetus
Liquerat extremum corpus, nec membra fouebat
Obsita mole pigra humorum, tum vellier artus,
Brachiáque, scapulæque, graui, suræque dolore.
Quippe, vbi per cunctas ierant contagia venas,
Humorésque ipsos, & nutrimenta futura
Polluerant, Natura malum secernere sueta
Infectam partem pellebat corpore ab omni
Exterius: verum crasso quia corpore tarda

Hæc erat, & lentore tenax, multa inter eundum
Hærebat membris exanguibus, atque lacertis.
Inde graues dabat articulis extenta dolores.
Parte tamen leuiore, magisque erumpere nata,
Summa cutis pulsa, & membrorum extrema petebat.
Protinus informes totum per corpus achores
Rumpebant, faciémque horrendam, & pectora fœde
Turpabant: species morbi noua: pustula summæ
Glandis ad effigiem, & pituita marcida pingui:
Tempore quæ multo non post adaperta dehiscens,
Mucosa multum sanie, tabéque fluebat.
Quinetiam erodens altè, & se funditus abdens
Corpora pascebat miserè: nam sæpius ipsi
Carne sua exutos artus, squallentiáque ossa
Vidimus, & fœdo rosa ora dehiscere hiatu,
Ora, atque exiles reddentia guttura voces.
Vt sæpe aut cerasis, aut Phillidis arbore tristi
Vidisti pinguem ex vdis manare liquorem
Corticibus, mox in lentum durescere gummi.
Haud secus hac sub labe solet per corpora mucor
Difluere: hinc demum in turpem concrescere callum.
Vnde aliquis ver ætatis, pulchrámque iuuentam
Suspirans, & membra oculis deformia toruis
Prospiciens, fœdósque artus, turgentiáque ora,
Sæpe Deos, sæpe astra miser crudelia dixit.
Interea dulces somnos, noctísque soporem
Omnia per terras animalia fessa trahebant:
Illis nulla quies aderat, sopor omnes in auras
Fugerat: iis oriens ingrata Aurora rubebat:
Iis inimica dies, inimicáque noctis imago.
Nulla Ceres illos, Bacchi non vlla iuuabant
Munera: non dulces epulæ, non copia rerum,

Non

Non vrbis, non ruris opes, non vlla voluptas,
Quamuis sæpe amnes nitidos, iucundáque tempe,
Et placidas summis quæsissent montibus auras.
Diis etiam sparsæque preces, incensáque templis
Thura, & diuitibus decorata altaria donis;
Dij nullas audire preces, donísve moueri.
Ipse ego Cænomanum memini, quà pinguia diues
Pascua Sebina præterfluit Ollius vnda,
Vidisse insignem IVVENEM, *quo clarior alter*
Non fuit, Ausonia nec fortunatior omni:
Vix pubescentis florebat vere iuuentæ,
Diuitiis, proauísque potens, & corpore pulcher:
Cui studia aut pernicis equi compescere cursum,
Aut galeam induere, & pictis splendescere in armis;
Aut iuuenile graui corpus durare palæstra,
Venatúque feras agere, & præuertere ceruos
Illum omnes Ollíque Deæ, Eridaníque puellæ
Optarunt, nemorúmque Deæ, rurísque puellæ:
Omnes optatos suspirauere hymenæos.
Forsan & vltores superos neglecta vocauit
Non nequicquam aliqua, & votis pia numina mouit:
Nam nimium fidentem animis, nec tanta timentem
Inuasit miserum labes, qua sæuior vsquam
Nulla fuit, nulla vnquam aliis spectabitur annis.
Paulatim ver id nitidum, flos ille iuuentæ
Disperiit, vis illa animi: tum squallida tabes
Artus (horrendum) miseros obduxit, & alte
Grandia turgebant fœdis abscessibus ossa.
Vlcera (proh diuûm pietatem) informia pulchros
Pascebant oculos, & diæ lucis amorem,
Pascebántque acri corrosas vulnere nares.
Quo tandem infœlix fato, post tempore paruo

Aetheris inuisas auras, lucémque reliquit.
Illum Alpes vicinæ, illum vaga flumina flerunt.
Illum omnes Ollíque Deæ, Eridaníque puellæ
Fleuerunt, nemorúmque Deæ, rurísque puellæ:
Sebinúsque alto gemitum lacus edidit amne.
Ergo hanc per miseras terras Saturnus agebat
Pestem atrox, nec sæua minus crudelis & ipse
Miscebat Mauors, coniunctáque fata ferebat.
Quippe lue hac nascente putem simul omnia diras
Eumenidas cecinisse fera & crudelia nobis.
Tartareos etiam baratro dira omnia ab imo
Exciuisse lacus, Stygiáque ab sede laborem,
Pestémque, horribilémq; famem, bellúmque, necẽque.
Dij patrij, quorum Ausonia sub numine, túque
Tu Latij Saturne Pater, quid gens tua tantum
Est merita? an quicquam superest diríque grauísque,
Quod sit inexhaustum nobis? ecquod genus vsquam
Auersum vsque adeo cœlum tulit? ipsa labores
Parthenope dic prima tuos, dic funera regum,
Et spolia, & prædas, captiuáque colla tuorum.
An stragem infandam memorem, sparsúmque cruorem
Gallorũmque, Italúmque pari discrimine cum iam
Sanguineum, & defuncta virûm, defunctáque equorum
Corpora voluentem, cristásque atque arma trahentem
Eridanus pater acciperet rapido agmine Tarrum?
Te quoque spumantem, & nostrorum cæde tumentem
Abdua, non multo post tempore, te pater idem
Eridanus gremio infœlix suscepit, & altùm
Indoluit tecum, & fluuio solatus amico est.
Ausonia infœlix, en quò discordia priscam
Virtutem, & mundi imperium perduxit auitum.
Angulus anne tui est aliquis, qui barbara non sit

Serui-

Seruitia, & prædas, & tristia funera passu?
Dicite vos, nullos soliti sentire tumultus,
Vitiferi colles, quà flumine pulcher amœno
Erethenus fluit, & plenis lapsurus in æquor
Cornibus, Euganeis properat se iungere lymphis,
O patria, ô longum fœlix, longúmque quieta
Ante alias, patria ô diuûm sanctissima tellus,
Diues opum, fœcunda viris, lætißima campis
Vberibus, rapidóque Athesi & Benacide lympha,
Ærumnas memorare tuas, summámque malorum
Quis queat, & dictis nostros æquare dolores,
Et turpes ignominias, & barbara iussa?
Abde caput Benace, tuo & te conde sub amne,
Victrices nec iam Deus interlabere Lauros.
An etiam, ceu nos agerent crudelia nulla,
Nec lachrymæ, planctúsve forent, en dura tot inter,
Spes Latij: spes & studiorum, & Palladis illa
Occidit: ereptum Musarum è dulcibus vlnis
Te miseram ante diem crudeli funere MARCE
ANTONI, *ætatis primo sub flore cadentem*
Vidimus extrema positum Benacide ripa,
Quam media inter saxa sonans sacra abluit vnda.
Te ripæ fleuere Athesis, te voce vocare
Auditæ per noctem vmbræ, manésque Catulli,
Et patrios mulcere noua dulcedine lucos.
Tempestate illa Ausoniam Rex Gallus opimam
Vertebat bello, & Ligurem ditione premebat.
Parte alia, Cæsar ferro superabat & igni
Euganeos, placidúmq; Silim, Carnúmque rebellem.
Et totum luctus Latium, mœrórque tenebat.

LIBER II.

NVnc age, quæ vitæ ratio, quæ cura adhibēda
Perniciē aduersus tantā, quid tēpore quoque
Conueniat (nostri quæ pars est altera cœpti)
Expediā, & mirāda hominū cōperta docebo.
Quippe noua quum re attoniti, multa irrita primum
Tentassent, tamen angustis solertia maior
In rebus, crescénsque vsu experientia longo
Euicere: datúmque homini protendere longè
Auxilia, & certis pestem compescere vinclis,
Victorem & sese claras attollere in auras.
Credo equidem & quædam nobis diuinitus esse
Inuenta, ignaros fatis ducentibus ipsis.
Nam, quanquam fera tempestas, & iniqua fuerunt
Sydera, non tamen omnino præsentia diuûm
Abfuit à nobis, placidi & clementia cœli.
Si morbum insolitum, si dura & tristia bella
Vidimus, & sparsos dominorum cæde penates,
Oppidáque, incensásque vrbes, subuersáque regna,
Et templa, & raptis temerata altaria sacris:
Flumina deiectas si perrumpentia ripas
Euertere sata, & medijs nemora eruta in vndis,
Et pecora, & domini, correptáque rura natarunt:
Obseditque inimica ipsas penuria terras:
Hæc eadem tamen, hæc ætas (quod fata negarunt
Antiquis) totum potuit sulcare carinis
Id pelagi, immensum quod circuit Amphitrite.
Nec visum satis extremo ex Atlante repostos
Hesperidum penetrare si[illegible]us Prassúmque sub Arcto
Inspectare alia, præruptáque litora Rhapti,
Atque Arabo aduehere, & Carmano ex æquore merces,
Aurora, sed vnum in po[illegible]los Titanidis vsque est

Supra

Supra Indum, Gangémque supra, quà terminus olim
Catygare noti orbis erat: superata Cyambe,
Et dites ebeno, & fœlices macere syluæ.
Denique & à nostro diuersum gentibus orbem,
Diuersum cœlo, & clarum maioribus astris
Remigio audaci attigimus ducentibus & Diis.
Vidimus & vatem egregium, cui pulchra canenti
Parthenope, placidúsque cano Sebethus ab antro
Plauserunt, vmbræque sacri manésque Maronis,
Qui magnos stellarum orbes cantauit, & hortos
Hesperidum, cœlíque omnes variabilis oras.
Te vero vt taceam, atque alios, quos fama futura
Post mutos cineres, quos & venientia secla
Antiquis conferre volent, at BEMBE *tacendus*
Inter dona Deûm nobis data non erit vnquam
Magnanimus LEO, *quo Latium, quo maxima Roma*
Attollit caput alta, patérque ex aggere Tybris
Assurgit, Romæque fremens gratatur ouanti.
Cuius ab auspiciis iam nunc mala sydera mundo
Cessere, & lato regnat iam Iuppiter orbe,
Puráque pacatum diffundit lumina cœlum.
Vnus, qui ærumnas post tot, longósque labores
Dulcia iam profugas reuocauit ad otia Musas,
Et leges Latio antiquas, rectúmque piúmque
Restituit: qui iusta animo iam concipit arma
Pro re Romana, pro religione Deorum.
Vnde etiam Euphrates, etiam latè ostia Nili,
Et tantum Euxini nomen tremit vnda refusi,
Atque Ægæa suos confugit Doris in Isthmos.
Ergo, alij dum tanta canent, dúmque illius acta
Inclyta component, dum forte accingeris & tu
Condere, & æternis victurum intexere chartis,

Nos, quos fata vocant haud tanta ad munera lusus
Inceptos, quantum tenuis, fert Musa, sequamur.
Principio, quoniam affecti non sanguinis vna
Est ratio, tibi sit morbo spes maior in illo,
Sanguine qui insedit puro: verum, quibus atra
Bile tument, spissóque resultant sanguine venæ,
Maior in iis labor est, pestísque tenacius hæret.
Quare operæ precium est validis atque acribus vti
Omnibus hos contra, miseris nec parcere membris.
Quinetiam meliora sibi promittere cuncta
Ille potest, qui principiis nouisse sub ipsis
Serpentem tacite valuit per viscera labem.
Namque, vbi pasta diu, vires per pabula longa
Auxerit, & iam se vitium firmauerit intra,
Heu quanto tibi libertas speranda labore est.
Ergo omnem impendens operam te opponere paruis
Principiis, memorique animo hæc præcepta reconde.
In primis ego non omni te assuescere cœlo
Exhortor: fuge perpetuo quod flatur ab Austro,
Quod cœno, immundæque graue est sudore paludis.
Protenti potius campi mihi liber & agri
Tractus, & apricis placeant in collibus auræ,
Et molles Zephyri, pulsúsque Aquilonibus aer.
Hic (iubeo) tibi nulla quies, nulla otia sunto.
Rumpe moras, agita assiduis venatibus apros
Impiger, assiduis agita venatibus vrsos.
Nec tibi sit labor aerij cursu ardua montis
Vincenti, rapidum in valles deflectere ceruum.
Et longa lustrare altos indagine saltus.
Vidi ego sæpe malum, qui iam sudoribus omne
Emisset, pluuijsque luem liquisset in altis.
Sed nec turpe puta dextram summittere aratro,

E

Et longum trahere incuruo sub vomere sulcum:
Néue bidente solum, & duras proscindere glebas,
Et valida aeriam quercum exturbare bipenni,
Atque imis altam eruere ab radicibus ornum.
Quinetiam, exercere domi quo te quoque possis,
Paruam mane pilam versa mihi, vespere versa,
Et saltu, & dura potes exudare palaestra.
Vince malum: nec te fallat, quod desidis oci
Assidue desiderium, lectique sequetur.
Tu lecto ne crede, graui ne crede sopori.
His alitur vitium, & placidae sub imagine pacis
Decipit, è duplicique trahit fomenta quiete.
Necnon interea effugito, quae tristia mentem
Sollicitant: procul esse iube curásque, metúmque
Pallentem, vltricésque iras, omnémque Mineruae
Addictum studiis animum, sed carmina, sed te
Delectent, iuuenúmq; chori, mixtaq; puellae.
Parce tamen Veneri, mollésque ante omnia vitae
Concubitus, nihil est nocuum magis: odit & ipsa
Pulchra Venus, tenerae contagem odere puellae.
Quod sequitur, victus ratio tibi maxima habenda est.
Nec sit cura tibi, néue obseruantia maior.
Principio quoscunque amnes, quascunque paludes,
Quósq; lacus liquidi pascunt, quósq; aequora, pisces
Omne genus procul amoueo. sunt, quos tamen vsus
Liberius, quum res cogit, concedere possit.
Omnibus his est alba caro, non dura tenaxq;,
Quos petrae & fluuiorum aduersa marísq; fatigant:
Tales nant pelago phycides, rutilaeque per vndas
Auratae, gobiique, & amantes saxea percae.
Talis dulcifluûm fluuiorum scarus ad ora
Solus saxa inter depastas ruminat herbas.

Sed

Sed neque, quæ stagnis volucres, quæque amnibus altis
Degere amant, liquidísque cibum perquirere in vndis,
Laudarim: tibi pinguis anas, tibi crudior anser
Vitetur, potiúsque vigil Capitolia seruet:
Vitetúrque graui coturnix tarda sagina.
Tu teneros lactes, tu pandæ abdomina porcæ,
Porcæ heu terga fuge, & lumbis ne vescere aprinis,
Venatu quamuis toties confeceris apros.
Quin neque te crudus cucumis, non tubera capient,
Néue famem cinara, bulbísue salacibus exple.
Non placeat mihi lactis amor, non vsus aceti,
Non fumosa mero spumantia pocula Baccho,
Qualia Cyrnæi colles, campíque Falerni,
Et Pucinus ager mittunt: atque qualia nostris
Rhætica dat paruo de collibus vua racemo.
Nempe Sabina magis placeant, dilutáque tellus
Quæ tulit, & multo domuerunt Naiades amne.
At, tibi si ex horto victus, mensæque Deorum
Sunt animo, atque olerum simplex & inepta voluptas,
Non mentæ virides: non læta si symbria desunt,
Intybáque, & toto florentes frigore sonchi,
Et sia fontanis semper gaudentia riuis,
Et thymbræ suaues, & odoriferæ calaminthæ:
Læta meliphylla, & riguo buglossus ab horto
Carpantur, plenísque ferax erucula palmis,
Atque olus, atque rumex, & falsi gramina chrithmi.
Ipsa lupum dumeta ferent: hinc collige primos
Asparagos, albæ asparagos hinc collige vitis,
Quum nondum explicuit ramos, vmbracula nondum
Texuit, & virides iußit pendere corymbos.
Singula sed longum est, nec percensere necesse,
Iámque aliud vocor ad munus, iuuat in noua Musas

Natura

Naturæ nemora Aoniis deducere in vmbris:
Vnde mihi si non è lauro intexere fronti
Serta volent, tantáque caput cinxisse corona,
At saltem obseruata hominum tot millia, dignum
Censuerint querna redimiri tempora fronde.
Vere nouo, si quem morbus tenet, aut & in ipso
Autumno, si firma ætas, si sanguis abundat,
Regalem, mediámue lacerti incidere venam
Proderit, atque extra fœdatum haurire cruorem.
Præterea, quocunque habeat te tempore pestis,
Corruptum humorem, & contagem educere turpem
Ne pigeat, facilíque luem deponere ab aluo:
Ante tamen ducenda para: concreta resolue,
Et crassa attenua, & lentore tenacia frange.
Ergo Coryciúmque thymum si cura, thymúmque
Pamphylium, thymbræ similis qui durior exit,
Prima tibi coxisse, lupíque volubile gramen,
Pœniculúmque, apiúmque, & amari germina capni.
His polyporum hirtos imitata filicula cirros
Additur, & Lymphis tangi renuens adiantus:
His sterile asplenum, his pictam phyllitida iunge:
Quorum vbi decoctum permultis ante diebus
Ebiberis, crudúmque humorem incoxeris omnem,
Tum scilla medicare acri, & colocynthide amara,
Helleboróque graui, necnon quæ in littore surgens,
Quà ludit maris vnda, ter euariata colorem,
Ter flores mutata die rem nomine signat,
Herba potens radice, suum cui zinziber adde:
Adde etiam augúineum cucumin, Nabathæáque thura,
Myrrhámque, bdelénque, hammoniacíque liquorem,
Et lacrymam panaceam, & dulci colchica bulbo.
His actis, si fortè tibi frigentia corda

Et

Et molles animi fuerint, nec acerba placebit
In primis tentare, breuique extinguere pestem,
Sed placidis agere, & per tempora lenibus vti,
Tum superest tibi cura animum ad fomenta relicta
Vertere, contagisque ad tenuia semina cæca,
Illa quidem consueta modis inserpere miris.
Profuerint igitur, quæque exiccantia, quæque
Marcori resinosa solent obsistere putri.
Tales sunt myrrhæ lachyrmæ, sunt talia thura,
Cedrúsque, aspalatúsque, immortalísque cupressus,
Et bene cum calamo spirans redolente cyperus.
Ergo nec desint casia, nec desit amomum,
Macérve, agalocúmve tibi, nec cinnama odora.
Est etiam in pratis illud, iuxtáque paludes
Scordion, omnigenis quod tantum obstare venenis,
Contagíque solet, paruo quærenda labore
Herba tibi: viret ipsa comis imitata chamædrym,
Flore rubens, referénsque alli cum voce saporem.
Aurora nascente huius frondémque comantem
Radicésque coque, atque haustu te prolue largo.
Sed neque carminibus neglecta silebere nostris
Hesperidum decus, & Medarum gloria citre
Syluarum: si fortè sacris cantata Poetis
Parte quoque hac medicam non dedignabere Musam.
Sic tibi sit semper viridis coma, semper opaca
Semper flore nouo redolens: sic semper honesta
Per viridem pomis syluam pendentibus aureis.
Ergo, vbi nitendum est cæcis te opponere morbi
Seminibus, vt mira arbor citbereia præstat.
Quippe illam Citherea, suum dum plorat Adonim,
Munere donauit multo, & virtutibus auxit.
Quorundam inuentum est, vitrei intra concaua vasis.

Cui collum oblongum est, venter turgescit in orbem,
Aut hederæ folia, aut Ida mittente maniplos
Dictamni, Illyricámue irim, Rhamníve nigrantem
Radicem, aut inulas coquere: in sublime solutus
Effertur vapor, & tenuis vacua omnia complet:
Ast, vbi frigenti occursauit ab aere vitro,
Cogitur, & rorem liquidus densatur in vdum,
Decurritque vagis per aperta canalia riuis.
Distillantis aquæ cyathum sub lumina prima
Luciferi potare iubent, stratísque potare
Sudorem, nec certe ab re: vis vtilis olli est
Relliquias morbi tenues dispergere in auras.
Interea, si membra dolor conuulsa malignus
Torqueat, œsypo propterea lenire dolorem,
Masticbinóque oleo: lentum quibus anseris vnguen,
Emulsúmque potes lini de semine mucum,
Narcissúmque, inulámque liquentiáque addere mella,
Coryciúmque crocum & vilem componere amurcam.
At, fauces atque ora malus si eroserit herpes,
Tange nitro, & viridi medicata ærugine lympha
Semina inure mala, & serpentem interfice pestem.
Verum ipsos ope non alia consumere achores,
Vrentum quàm vi, poteris, quibus addere debes
Pingue aliquid, quod secum intus siccantia portet.
Hæc eadem, & miseros artus si qua vlcera pascunt,
Tollere, concretósque valebunt soluere callos.
Si vero aut hæc nequicquam tentasse videbis,
Aut vires animíque valent ad fortia quæque,
Nec differre cupis, quin te committere acerbis
Festines, dirámque breui consumere pestem,
Hinc alia inuenta expediam, quæ tristia quanto
Sunt magis, hoc tanto citius finire labores

Ærumnasque mali poterunt: quippe effera labes
Inter prima tenax, & multo fomite viuax
Nedum se haud vinci placidis & mitibus, at nec
Tractari sinit, & mansuescere dura repugnat.
Sunt igitur styracem in primis qui, cinnabarimque
Et minium, & stymmi agglomerant, & thura minuta,
Quorum suffitu pertingunt corpus acerbo,
Absumúntque luem miseram, & contagia dira.
At vero & partim durum est medicamen & acre,
Partim etiam fallax, quo faucibus angit in ipsis
Spiritus, eluctánsque animam vix continet ægram.
Quocirca totum ad corpus nemo audeat vti
Iudice me: certis fortasse erit vtile membris,
Quæ Papulæ informes, Chironiáque vlcera pascunt.
Argento melius persoluunt omnia viuo
Pars maior: miranda etenim vis insita in illo est:
Siue quòd id natum est subitò frigúsque calorémque
Excipere, vnde in se nostrum citò contrahit ignem,
Quodque est condensum, humores dissoluit, agítque
Fortius, vt candens ferrum flamma acrius vrit:
Siue acres, vnde id constat compagine mira,
Particulæ nexúque suo vinclísque solutæ
Introrsum, vt potuere seorsum in corpora ferri,
Colliquant concreta, & semina pestis inurunt.
Siue aliam vim fata illi, & natura dedere,
Cuius & inuentum medicamen munere Diuûm
Digressus referam. quis enim admiranda Deorum
Munera prætereat? Syriæ nam fortè sub altis
Vallibus, vmbrosi nemora inter glauca salicti,
Callirhoe qua fonte sonans decurrit amœno,
Fama est cultorem Diis sacri agrestibus horti,
Cultorem nemorum, sectatorémque ferarum,

Ilcea

Ilcea labe grauem tanta, dum molle cyperum,
Et casiam, & syluam late fragrantis amomi
Irrigat, hæc orasse Deos, & talia fatum.
Dij, quos ipse diu colui, túque optima tristes
Callirhoe, quæ sancta soles depellere morbos,
Cui nuper ramosa ferens ego cornua cerui
Aeria victor fixi capita horrida quercu:
Dij mihi crudelem misero si tollere pestem
Hanc dabitis, quæ me affligat noctésque diésque,
Ipse ego purpureas, ipse albas veris & horti
Primitias, vobis violas, ego lilia vobis
Alba legam, primásque rosas, primósq; hiacynthos,
Vestráque odoratis onerabo altaria sertis.
Gramen erat iuxtà viridans, Sic fatus, vt æstu
Fessus erat, viridi desedit graminis herba.
Hic Dea, vicino quæ sese fonte lauabat,
Callirhoe liquido ex antro per lubrica musco
Saxa fluens, iuueni dulci blandita susurro,
Lethæum immisit somnum, sparsitque sopore
Graminea in ripa, & salicum nemus inter opacum.
Atque illi visa est sacro se flumine tollens
In somnis coràm esse, pia & sic voce locuta.
Ilceu in extrema Diis tandem audite labore
Cura mei, tibi nulla salus, quacunque videt Sol,
Speranda est terram magnam super. hoc tibi pœna
Dat Triuia, & precibus Triuiæ exoratus Apollo,
Ob sacrum iaculo percussum ad flumina ceruum,
Et nostris affixa tibi capita horrida truncis.
Nam, postquam illa feram exanimẽ per gramina vidit
Abscisso capite, & sacro sparsa arua cruore,
Omnibus ingemuit syluis, diúmque precata est
Authori. oranti Latous tanta sorori

Affuit

Affuit, & peſtem miſero immiſcere nefandam
Durus vterque tibi: quin & quacunque videt Sol,
Interdixit opem: quare tellure ſub ima,
Si qua ſalus ſupereſt, cæca ſub nocte petenda eſt.
Eſt ſpecus arboribus tectum, atque horrore verendum
Vicina ſub rupe, Iouis quà plurima ſylua
Accubat, & raucum reddit coma cedria murmur.
Huc, vbi ſe primis aurora emittet ab vndis,
Ire para, & nigrantem ipſis in faucibus agnam
Mactato ſupplex, atque Ops tibi maxima, dic, hanc;
Dic, ferio. nigram tum Noctem, vmbráſque ſilentes,
Vmbrarúmque Deos, ignotáque numina Nymphas
Et Thia venerare, atra & nidore Cupreſſi.
Hic tibi narranti cauſam, auxiliúmque vocanti
Haud aberit Dea, quæ cæca in penetralia terræ
Deducat te ſancta, & opem tibi ſedula præſtet.
Surge age, nec vani ſpeciem tibi concipe ſomni.
Illa ego ſum, quæ culta vago per pinguia fonte
Dilabor, Dea vicinis tibi cognita ab vndis:
Sic ait, & ſe cæruleo cita condidit amne.
Ille autem, vt placidus ceſſit ſopor, omnia lætus
Accipit, & Nympham precibus veneratur amicam.
O ſequor, ô quocunque vocas pulcherima fontis
Vicini Dea Callirhoë. Tum, poſtera primum
Exurgens aurora, ſuos vbi protulit ortus,
Monſtratum Iouis in ſylua ſub rupibus altis
Antrum ingens, petit, & nigrantem tergora primo
Veſtibulo ſiſtit pecudem, magnaque trementem
Mactat Opi: tibíque, inquit, ego hãc Ops maxima macte.
Tum Noctem, Noctíſque Deas, ignota precatur
Numina. iámque ſimul Thian, atrámque Cupreſſum
Vrebat, quum vox terræ reuoluta cauernis

Longe

Longe audita sacras Nympharum perculit aures:
Nympharum, quibus æra solo sunt condita curæ.
Extemplo commotæ omnes, ac cœpta reponunt,
Sulphureos forte ut latices, & flumina viui
Argenti, mox, unde nitens concresceret aurum,
Tractabant, gelidóque premente fonte coquebant.
Centum ignis spissi radios, centum ætheris usti,
Bis centum concretorum terræque marisque
Miscuerant, nostros fugientia semina visus.
At Lipare, Lipare, argenti cui semina & auri
Cura data, & sacrum flammis adolere bitumen,
Continuò obscuræ latebrosa per auia terræ
Ilcea adit, firmánsque animum sic incipit ipsa.
Ilceu (namque tuum nec nomen, nec mihi labes
Ignota est, nec, quid venias) iam corde timorem
Exsue, nequidquam non te huc carissima mittit
Calliyrhoë: tibi parta salus tellure sub ima est.
Tolle animos, & me per opaca silentia terræ
Insequere: ipsa adero, & præsenti numine ducam.
Sic ait, & se antro gradiens præmittit opaco.
Ille subit, magnos terræ miratus hiatus,
Squallentésque situ æterno, & sine lumine vastas
Speluncas, terrámque meantia flumina subter.
Tum Lipare: hoc quodcunque patet, quam maxima terra est:
Hunc totum sine luce globum, loca subdita nocti
Dij habitant: imas retinet Proserpina sedes,
Flumina supremas, quæ sacris concita ab antris
In mare per latas abeunt resonantia terras.
In medio dites Nymphæ, genera unde metalli,
Aerísque, argentíque, aurique nitentis origo:
Quarum ego nunc ad te miserans ipsa una sororum
Aduenio, illa ego, quæ venas per montis hiantes,

Callirhoa haud ignota tuæ, fumantia mitto
Sulphura. sic ibant terra & caligine tecti.
Iamque exaudiri crepitantes sulphure flammas,
Conclusíque ignes, stridentiáque æra caminis.
Hæc regio est late, variis vbi fœta metallis,
Virgo ait. est tellus: quorum vos tanta cupido
Exercet, superas cœli qui cernitis auras.
Hæc loca mille Deæ cæcis habitamus in antris,
Nocte Deæ & Tellure satæ, quis munera mille,
Mille artes. studium est aliis deducere riuos,
Scintillas aliis rimari, & sparsa per omnem
Semina tellurem flammarum, ignisque corusci.
Materiam miscent aliæ, maßámque coercent
Obicibus, multa & gelidarum inspergine aquarum.
Non procul eruptis fumantia tecta caminis
Ætnæi Cyclopes habent, versántque coquúntque
Vulcano stridente, atque æra sonantia cudunt.
Læua hac abstrusum per iter via ducit ad illos.
Dextera sed sacri fluuij te sistet ad vndam,
Argento fluitantem vndam, viuóque metallo,
Vnde salus speranda. & iam aurea tecta subibant.
Rotantésque domos spodiis, fuliginéque atra
Speluncas varie obductas, & sulphure glauco.
Iámque lacus late vndantes, liquidóque fluentes
Argento iuxta astabant, ripásque tenebant.
Hic tibi tantorum requies inuenta laborum,
Subsequitur Lipare, postquam ter flumine viuo
Perfusus, sacra vitium omne reliqueris vnda.
Sic fatur, simul argenti ter fonte salubri
Perfundit, ter virgineis dat flumina palmis
Membra super, inuentum toto ter corpore lustrat
Mirantem exuuias turpes, & labe maligna

Exu-

Exutos artus, pestémque sub amne relictam.
Ergo age, quum primum cœli te purior aer
Accipiet, nitidámque diem, Solémque videbis,
Sacra para, & castam supplex venerare Dianam,
Indigenásque deos, & numina fontis amici.
Sic virgo, & iuuenem tanto pro munere grates
Soluentem è nocte æthereas educit in oras,
Dimittítque alacrem, atque optata in lumine reddit.
Accepit noua fama fidem, populósque per omnes
Prodiit haud fallax medicamen: cœptáque primum
Misceri argento fluitanti axungia porca.
Mox etiam Oricia simul adiuncta est terebinthi,
Et laricis resina aeriæ. sunt, qui vnguen equinum
Vrsinúmve adhibent, bdela, cedríque liquorem.
Nonnulli & myrrhæ guttas, & mascula thura
Adiiciunt, miniúmque rubens, & sulphura viua.
Haud vero mihi displiceat, componere si quem
Trita melampodia, atque arentem iuuerit irim,
Galbanáque, & laser graue olens, oliúmque salubre
Lentisci, atque oleum haud experti sulphuris ignem.
His igitur totum oblinere, atque obducere corpus
Ne obscœnum, ne turpe puta: per talia morbus
Tollitur, & nihil esse potest obscœnius ipso.
Parce tamen capiti, & præcordia mollia vita.
Tum super & vittas astringe, & stuppea necte
Vellera, dein stratis tegmento imponere multo,
Dum sudes, fœdæque fluant per corpora guttæ.
Hæc tibi bis quinis satis est iterasse diebus.
Durum erit: at, quicquid poscat res ipsa, ferẽdum est.
Aude animis. tibi certa salus stans limine in ipso
Signa dabit: liquefacta mali excrementa videbis
Assidue sputo immundo fluitare per oras,

Et largum ante pedes tabi mirabere flumen.
Ora tamen fœda erodent vlcuscula: quæ tu
Lacte foue, & cocto citini viridísque ligustri.
Tempora non alio generosi pocula Bacchi
Annuerim sumenda tibi, purúmque Falernum,
Et Chia, & pateris spumantia Rhetica largis.
Sed iam age vicina victor gratare saluti:
Vltima adest tibi cura, eadem & placidißima, corpus
Abluere, & lustrare artus, ac membra piare
Stœchade, amaricinísque comis, & rore marino,
Verbenáque sacra, & bene olentibus heracleis.

LIBER III.

SEd iam me nemora alterius fœlicia mundi.
Externíq; vocant saltus: longe assonat æquor
Herculeas vltra metas, & littora longe
Applaudunt semota. mihi nunc magna Deorum
Munera, & ignoto deuecta ex orbe canenda,
Sancta arbos, quæ sola modum requiémque dolori,
Et finem dedit ærumnis. age diua beatum
Vrania venerare nemus, crinésque reuinctam
Fronde noua, iuuet in medica procedere palla
Per Latium & sanctos populis ostendere ramos:
Et iuuet haud vnquam nostrorum ætate parentum
Visa prius, nulláue vnquam memorata referre.
Vnde aliquis forsan nouitatis imagine mira
Captus, & heroas, & grandia dicere facta
Assuetus, canat auspiciis maioribus ausas
Oceani intacti tentare pericula puppes.
Nec non & terras varias, & flumina, & vrbes,
Et varias memoret gentes, & monstra reperta:
Dimensásque plagas, altóque orientia cœlo
Sydera, & insignem stellis maioribus Arcton.

Nec

Nec taceat noua bella, omnémque illata per orbem
Signa nouum, & positas leges, & nomina nostra.
Et canat (auditum quod vix venientia credant
Sæcula) quodcunque Oceani complectitur æquor
Ingens, omne, vna obitum mensúmque carina.
Fœlix cui tantum dederit Deus. at mihi vires
Arboris vnius satis est, vsúmque referre:
Et quo inuenta modo fuerit, nostrásque sub auras
Aduena per tantum pelagi peruenerit æquor.
Oceano in magno, ardenti sub sydere Cancri,
Sol vbi se nobis media iam nocte recondit,
Hac ignota tenus, tractu iacet insula longo:
Hispanam gens inuentrix cognomine dixit:
Auri terra ferax: sed longe ditior vna
Arbore, voce vocant patrij sermonis Hyacum.
Ipsa teres, ingénsque ingentem vertice ab alto
Diffundit semper viridem, semper comantem
Arbuteis syluam foliis: nux parua, sed acris
Dependet ramis, & plurima frondibus hæret.
Materia indomita est, duro & penè æmula ferro
Robora, quæ resinam sudant incensa tenacem.
Dissecta color haud simplex. in cortice lauri
Exteriore viret leuor, pars altera pallet
Buxea: at interior nigro suffusca colore est,
Inglandémque, ebenúmque inter. quod si inde luberet,
Iam poterat variis æquare coloribus irim.
Hanc gens illa colit, studióque educere multo
Nititur: hac late colles campíque patentes,
Hac omnis vestitur ager: nec sanctius illis
Est quicquam, aut potiore vsu: quippe omnis in illa
Spes iacet hanc contra pestem, quæ cælitus illic
Perpetua est. validos abiecto cortice ramos

Multa vi tundunt, aut in segmenta minuta
Eliminant, puróque scobes in fonte reponunt,
Dum bibulas noctémque diémque emaceret humor.
Inde coquunt: nec non illos ea cura fatigat,
Vulcano ne fortè furens erumpat aqua vis,
Et superundantem spumam proiectet in ignes.
Spuma quippe linunt, si quicquam è corpore toto
Abscedit, si quicquam ægros depascitur artus.
Dimidia absumpta, superest quodcunque, reponunt,
Diuini laticis. quin & segmenta relicta
Rursus, vt ante, coquunt, addentes suaue liquens mel.
Scilicet hunc vnum mensis accedere potum
Et lex ipsa iubet gentis, mandátque sacerdos.
Seruatum at laticem, & decocti pocula primi
Bina die quaque assumunt, quum surgit ab ortu
Lucifer, & sero egreditur cum Vesper olympo.
Nec prius absistunt potu quàm menstrua cursum
Luna suum, & totum peragrans perfecerit orbem,
Fraternásque iterum conuenerit æmula bigas.
Interea cæcis sese penetralibus abdunt,
Quò neque vis venti, non halitus aeris vllus
Insinuet sese, & gelidis afflatibus obsit.
Quid mirandum æquè memorem super omnia victum
Quàm tenuem, quàm magna sibi ieiunia poscant?
Quippe solet satis esse, ipsum dum corpus alatur:
Dum superet vita, & tantum ne membra fatiscant.
Ne tamen ah ne tanta time, sacer ilicet haustus
Ille modo ambrosiæ, vires reficítque fouétque,
Inque occulta gerit ieiunis pabula membris.
Nectare ab epoto binas, non amplius, horas
Imponunt sese stratis, medicamen vt intro
Largè eat, & calido sudorem è corpore ducat.

In-

Interea vacuas pestis vanescit in auras:
Et (dictu mirum) apparet iam pustulla nulla:
Iámque noma cessere omnes, iam fortia liquit
Membra dolor, primóque redit cum flore iuuenta:
Et iam Luna suum remeans noua circuit orbem.
Quis Deus hos illis populis monstrauerit vsus:
Qui demum & nobis casus, aut fata tulere
Hos ipsos: vnde & sacræ data copia sylua,
Nunc referam. Missæ quæsitum abscondita Nerei
Æquora, in occasum, Solísque cubilia, pinus
Littoribus longe patriis, Calpéque relictis
Ibant Oceano in magno, pontúmque secabant,
Ignaræque via, & longis erroribus actæ.
Quas circum innumeræ properantes gurgite ab omni
Ignoti noua monstra maris Nereides vdæ
Adnabant, celsas miratæ currere puppes,
Salsa super pictis volitantes æquora velis.
Nox erat, & puro fulgebat ab æthere Luna,
Lumina diffundens tremuli per marmora ponti,
Magnanimus quum tanta heros ad munera fatis
Delectus, dux errantis per cærula classis,
Luna, ait, ô pelagi cui regna hæc humida parent,
Quæ bis ab aurata curuasti cornua fronte,
Curua bis explesti, nobis errantibus ex quo
Non vlla apparet tellus, ad littora tandem
Aspicere, & dudum speratos tangere portus,
Noctis honos, cœlíque decus Latonia virgo.
Audiit orantem Phœbe, delapsáque ab alto
Æthere, se in faciem mutat, Nereia quali
Cymothoe, Clothóque natant, iuxtáque carinam
Astitit, & summo pariter nans æquore fatur:
Ne nostræ dubitare rates: lux crastina terras

Ostendet, fidóque dabit succedere portu.
Sed vos littoribus primis ne insistite: nanque
Vltra fata vocant, medio magna insula ponto
Est Ophyre, huc iter est vobis, hic debita sedes
Imperiíque caput. simul hæc effata, carinam
Impulit: illa leui cita dissecat æquora cursu.
Aspirant faciles auræ, & iam clarius ab vndis
Surgebat Titan, humiles quum surgere colles
Vmbrosi procul, & propior iam terra videri
Incipit. acclamant nautæ, terrámque salutant,
Terram exoptatam. tum portu & littore amicè
Excepti, diis vota piis in littore soluunt.
Quassatásque rates, defeßáque corpore curant.
Inde, vbi quarta dies pelago, crepitánsque vocauit
Vela Notus, remis insurgitur, altáque rursum
Corripiunt maria, & læti freta cærula sulcant.
Linquitur incerto fluitans Anthylia ponto,
Atque Hagia, atque alta Ammerie, execratáque tellus
Cannibalum, & ripa Gyane nemorosa virenti.
Protinus innumeræ planduntur turribus altis
Insulæ Oceano in vasto, quas inter opacis
Vndantem syluis vnam, cursúque sonantem
Fluminis aspiciunt, magno qui spumeus alueo
In mare fulgentes auro subuectat arenas.
Huius in ora placet pronas appellere puppes.
Inuitant nemora, & dulces è flumine lymphæ.
Iámque solo viridante alacres, ripáque potiti
In primis terram ignotam, Nymphásque salutant
Indigenas, Geniúmque loci, téque aurifer amnis,
Quisquis in ora maris nitida perlaberis vnda.
Tum duram Cererem, & patrij carchesia Bacchi
Aggere in herboso expediunt: dein quærere, si qui

Mor-

Mortales habitent: pars fuluam fluminis vndam
Mirari, mixtámque auro disquirere arenam.
Forte per vmbrosos syluarum plurima ramos
Assiduè volitabat auis, quæ picta nitentes
Cæruleo pennas, rostro variata rubenti
Ibat natiuo secura per auia luco.
Has iuuenum manus vt syluas videre per altas,
Continuo caua terrificis horrentia bombis
Aera, & flammiferum tormenta imitantia fulmen
Corripiunt, Vulcane tuum, dum Theutonas armas,
Inuentum, dum tela Iouis mortalibus affers.
Nec mora, signantes certam sibi quisque volucrem,
Inclusam, salicum cineres, sulphúrque, nitrúmque,
Materiam accendunt seruata in reste fauilla.
Fomite correpto diffusa repente furit vis
Ignea circunsepta, simúlque cita obice rupto
Intrusam impellit glandem: volat illa per auras
Stridula: & exanimes paßim per prata iacebant
Deiectæ volucres: magno micat ignibus aer
Cum tonitru, quo sylua omnis, ripæque recurua,
Et percussa imo sonuerunt æquora fundo.
Pars auium nemus in densum conterrita, & altos
Se recipit scopulos: quorum de vertice summo
Horrendum vna canit (dictu mirabile) & aures,
Terrificis implet dictis, ac talibus infit.
Qui Solis violatis aues, sacrásque volantes,
Hesperij, nunc vos, quæ magnus cantat Apollo,
Accipite, & nostro vobis quæ nunciat ore.
Vos quanquam ignari, longum quæsita, secundis
Tandem parta Ophyræ tetigistis littora ventis.
Sed non ante nouas dabitur summittere terras,
Et longa populos in libertate quietos.

Molirique vrbes, ritúsque ac sacra nouare,
Quàm vos infandos pelagi terraque labores
Perpessi, diuersa hominum post prælia, multi
Mortua in externa tumuletis corpora terra.
Nauibus amißis pauci patria arua petetis,
Frustra alij socios quæretis magna remensi
Æquora: nec nostro deerunt Cyclopes in orbe.
Ipsa inter sese vestras discordia puppes
In rabiem ferrúmque trahet: nec sera manet vos
Illa dies, fœdi ignoto quum corpora morbo
Auxilium sylua miseri poscetis ab ista,
Donec pœniteat scelerum. nec plura loquuta
Horrendum stridens densis sese abdidit vmbris.
Ollis ossa rigor subitus percurrit, & omnis
Palluit, ac gelida fugit formidine sanguis.
Tum vero sacras volucres, diuósque precati,
In primis solem, & sanctum seruantia lucum
Numina supplicibus veneramur agrestia votis:
Pacem orant, rursúmq; Ophyren, fluuiúmq; salutant.
Interea è syluis nigrum genus ora comásque,
Ad naues noua turba virùm concurrit inermis,
Pectora nudi omnes, euincti frondibus omnes
Paciferis: tanta qui celsas mole carinas
Mirati, vestésque virùm, fulgentiáque arma,
Vix satis expleri possunt: & ab æthere missi
Siue homines, siue heroes sint, siue Deorum
Numina, adorantum ritu, precibúsque salutant:
Ante alios ipsum regem, cui munera læta,
E ripis collectum aurum, & cerealia dona,
Et patrios fructus, & mella liquentia portant,
Vestibus ipsi etiam nostris, & munere multo
Donanti, exceptíque mero noua gaudia miscent.

Non

Non aliter, quàm si mensis dapibúsque Deorum
Mortalis quisquam adscitus, fœlíxque futurus
Hauriat æternum, cælestia pocula, nectar.
Ergo, vbi amicitia securos fœdere vtrinque
Firmauere animos, habita & commercia gentiũ,
Ipsi inter sese reges in littore læti
Complexu iungunt dextras, & fœdera firmant.
Alter goßipio tenui pectúsque femúrque,
Præcinctus. viridi limbum pingente smaragdo,
Ora niger: iaculo armatur cui dextera acuto,
Squamosi spolium sustentat læuo draconis.
Alter at intexto lanam circundatus auro,
Quam subter rutila arma micant, capiti ærea caßis
Insidet, & pictæ volitant in vertice cristæ:
Fulgenti ex auro torques cui candida colla
Cingunt, atque ensis lateri dependet Iberus.
Et iam commixti populi, hospitióque recepti,
Hi tectis domibúsque, altis in nauibus illi,
Lætitia ludísque dies per pocula ducunt.
Fortè loco lux festa aderat, Solíque parabant
Vltori facere vmbroso sacra annua loco.
Hesperiaque, Ophyraque manus conuenerat omnis.
Hic conualle caua, ripæ viridantis in herba,
Selectorum ingens numerus, matrésque viríque
Confusi, plebs atque patres, puerique senésque
Astabant, animis tristes, & corpora fœdi,
Squallentes crustis omnes, tabóque fluentes:
Quos circunfusos albenti in veste sacerdos
Pura lustrat aqua, & ramo frondentis Hyaci.
Tum niueum ante aras cædit de more iuuencum,
Et iuxta positum pastorem sanguine cæsi
Respergit, pateráque rigat: Solíque potenti

Ad

Ad numeros pæana canit: nec cætera turba
Non sequitur, mactántque sues, mactántque bidentes,
Visceribúsque veru tostis epulantur in herba.
Obstupuit gens Europæ ritúsque sacrorum,
Contagémque alio non vsquam tempore visam.
At dux multa animo tacitus secum ipse volutans,
Hic erat ille, inquit, morbus, (Dij auertite casum)
Ignotum interpres Phœbi quem dira canebat.
Tum regem indigenam, (vt sermo fandíque facultas
Iam communis erat) cui sint solennia Diuûm,
Scitatur: quid tanta astet conualle sub alta
Languentum miseranda manus: quid pastor ad aras
Sacra inter, cæsi respersus sanguine tauri.
Quem contra, Hesperiæ ô heros fortissime pubis,
Rex ait, hi gentis ritus, hæc sacra quotannis
Vltori de more Deo celebramus: origo
Antiqua est, veterésque patrum fecere parentes.
Quòd si externorum mores, hominúmque labores
Audiuisse iuuat, primæua ab origine causam
Sacrorum, & pestis miseræ primordia pandam.
Forsitan Atlantis vestras peruenit ad aures
Nomen, & ex illo generis longo ordine ducti,
Hac & nos, longa serie, de stirpe profecti
Dicimur, heu quondam fœlix & chara Deûm gens,
Dum cœlum colere, & superis accepta referre
Maiores suenere boni: sed, numina postquam
Contemni cœptum est luxu fastúque nepotum,
Ex illo quæ sint miseros, quantæque secutæ
Aerumnæ, vix fando vnquam comprendere possem.
Insula tum prisci regis de nomine dicta
Ingenti terræ concussa Atlantia motu
Corruit, absorpta oceano: quem mille carinis

Sulcauit toties, terræ regina marísque,
Ex illo & pecudes, & grandia quadrupedantum
Corpora non vllis vnquam reparata diebus
Aeternùm periere: externáque victima sacris
Cæditur, externus nostras cruor imbuit aras.
Tum quoq; & hæc infanda lues, quam nostra videtis
Corpora depasci, quam nulli aut denique pauci
Vitamus, Diuûm offensis, & Apollinis ira
De cælo demissa omnes grassatur in vrbes:
Vnde hæc sacra noua primum solennia ritu
Instituere patres, quorum hæc perhibetur origo.
Syphilus (vt fama est) ipsa hæc ad flumina pastor
Mille boues, niueas mille hæc per pabula regi
Alcithoo pascebat oues: & fortè sub ipsum
Solstitium vrebat sitientes Syrius agros:
Vrebat nemora: & nullas pastoribus vmbras
Præbebant syluæ: nullum dabat aura leuamen.
Ille gregem miseratus, & acri concitus æstu,
Sublimem in Solem vultus & lumina tollens,
Nam quid Sol te, inquit, rerum patrémque Deûmq;
Dicimus, & sacras vulgus rude ponimus aras,
Mactatóque boue, & pingui veneramur acerra,
Si nostri nec cura tibi est, nec regia tangunt
Armenta? an potius superos vos arbitrer vri
Inuidia? mihi mille niuis candore iuuencæ,
Mille mihi pascuntur oues: vix est tibi Taurus
Vnus, vix Aries cælo (si vera feruntur)
Vnus, & armenti custos Canis arida tanti.
Demens quin potius Regi diuina facesso,
Cui tot agri, tot sunt populi, cui læta ministrant
Æquora, & est Superis, ac Sole potentia maior?
Ille dabit faciléisque auras, frigúsque virentum

Dulce

Dulce feret nemorum armentis, æstúmque leuabit.
Sic fatus, mora nulla, sacras in montibus aras
Instituit regi Alcithoo, & diuina facessit.
Hoc manus agrestum, hoc pastorum cætera turba
Exequitur: dant thura focis incensa, litántque
Sanguine taurorum, & fumantia viscera torrent.
Quæ postquam rex, in solio dum fortè sederet
Subiectos inter populos, turbámque frequentem,
Agnouit, Diuûm exhibito gauisus honore
Non vllum tellure coli se vindice numen
Imperat, esse nihil terra se maius in ipsa:
Cœlo habitare Deos, nec eorũ hoc esse, quod infra est.
Viderat hæc qui cuncta videt, qui singula lustrat,
Sol pater, atque animo secum indignatus, iniquos
Intorsit radios, & lumine fulsit acerbo.
Aspectu quo Terra parens correptáque ponti
Æquora, quo tactus viro subcanduit aer.
Protinus illuuies terris ignota profanis
Exoritur. primus, regi qui sanguine fuso
Instituit diuina, sacrásque in montibus aras,
Syphilus, ostendit turpes per corpus achores.
Insomnes primus noctes conuulsáque membra
Sensit, & à primo traxit cognomina morbus,
Syphilidémque ab eo labem dixere coloni.
Et mala iam vulgo cunctas diffusa per vrbes
Pestis erat, regi nec sæua pepercerat ipsi.
Itur ad Ammericen sylua in Carthesíde Nympham,
Cultricem nemorum Ammericen, quæ maxima luco
Interpres Diuûm responsa canebat ab alto.
Sciscitantur, quæ causa mali, quæ cura supersit.
Illa refert: spreti vos ô, vos numina Solis
Exercent: nulli fas est se æquare Deorum

Morta-

Mortalem: date thura Deo, & sua ducite sacra,
Et numen placate, iras non proferet vltra.
Quam tulit, æterna est, nec iam reuocabilis vnquam
Pestis erit: quicunque solo nascetur in isto,
Sentiet, ille lacus Stygios, fatúmque seuerum
Iurauit, sed enim, si iam medicamina certa
Expetitis, niueam magnæ mactate iuuencam
Iunoni, magnæ nigrantem occidite vaccam
Telluri: illa dabit fœlicia semina ab alto:
Hæc viridem educet fœlici è semine syluam:
Vnde salus. simul obticuit, specus intus, & omne
Excussum nemus, & circum stetit horror vbique
Illi obeunt mandata: sua ipsi altaria Soli
Instituunt: niueam Iuno tibi magna iuuencam,
Nigrantem Tellus mactant tibi maxima vaccam.
Mira edam. (at diuos iuro, & monumenta parentũ)
Hæc sacra, quam nemore hoc toto vos cernitis, arbor,
Ante solo nunquam fuerat quæ cognita in isto,
Protinus è terra virides emittere frondes
Incipit, & magna campis pubescere sylua.
Annua confestim Soli facienda Sacerdos
Vltori nona sacra canit. deducitur ipse
Sorte data qui pro cunctis cadat vnus ad aram,
Syphilus: & iam farre sacro, vitísque paratis
Purpureo stabat tincturus sanguine cultros:
Tutatrix vetuit Iuno, & iam mitis Apollo,
Qui meliorem animam miseri pro morte iuuencum
Supposuere, feróque solum lauere cruore.
Ergo eius facti æternùm vt monumenta manerent,
Hunc morem antiqui primum statuere quotannis
Sacrorum, ille tuum testatur Syphile crimen,
Victima vana, sacras deductus pastor ad aras.

Illa omnis, quam cernis, inops miserandáque turba
Tacta Deo est, veterúmque luit commissa parentum.
Cui votis precibúsq; piis numerisq; sacerdos
Conciliat vates Diuûs, & Apollinis iras.
Lustrati ingentes ramos, & robora sanctæ
Arboris aduectant tectis: libamine cuius
Vi mira infandæ labis contagia pellunt.
Talibus, atque aliis tempus per multa trahebant
Diuersis populi commixti è partibus orbis.
Interea, Europæ fuerant quæ ad cara remissæ
Littora, iam rursus puppes freta lata remensæ
Mira ferunt: laiè (proh fata occulta Deorum)
Contagem Europæ cælo crebrescere eandem,
Attonitásque vrbes nullis agitare medelis.
Quinetiam grauior naues it rumor in omnes,
Illo eodem classem morbo, iuuenúmque teneri
Haud numerum exiguum, & totis tabescere mẽbris:
Ergo haud immemores, diras cecinisse volucres
Affore, quum sylua auxilium poscatur ab illa,
Continuo faciles Nymphas, Solémque precati,
Intacti nemoris ramos, & robora ab alto
Conuectare parant luco, medicatáque sumunt
Pocula, pro ritu gentis: quo munere tandem
Contagem pepulere feram. quin dona Deorum,
Haud patriæ obliti, & fœlicem ad littora syluam
Nostra iubent ferri, cœlo si forsitan isto
Assimilem pellant labem: nec fata secundos
Ipsa negant Zephyros, facilisque aspirat Apollo.
Munera vos Diuûm primi accepistis Iberi,
Præsens mirati auxilium: nunc cognita Gallis,
Germanisque, Scythisq; orbe & gauiso Latino
Iam nunc Europam vecta est Huyacus in omnem.

Salue

Salue magna Deûm manibus sata semine sacro,
Pulchra comis, spectata nouis virtutibus arbos:
Spes hominum, externi decus, noua gloria mundi:
Fortunata nimis, natam si numina tantum
Orbe sub hoc, homines inter gentémque Deorum
Perpetua sacram voluissent crescere sylua.
Ipsa tamen, si qua nostro te carmine Musa
Ferre per ora virûm poterunt, hac tu quoque parte
Nosceris, cœlóque etiam cantabere nostro.
Si non te Bactra, & tellus extrema sub Arcto,
Non Meroe, Libycisque Ammon combustus arenis,
At Latium, at viridis Benaci ad flumina ripa
Audiet, & molles Athesi labente recessus.
Et saberit, si te Tiberini ad fluminis undam
Interdum leget, & referat tua nomina BEMBVS.

Index rerum, ac verborum memorabilium, quæ in hoc opere continentur.

C

Dies

Empla

Homi

Phi-

Rem

Som-

Spe-

Ter-

FINIS.

HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS OPERVM

PARS POSTERIOR.

Astronomica continens, figuris quàm plurimis illustrata.

Poemata item varia hac vltima editione & aucta & emendata. Quorum elenchum pagina sequens indicat.

INDEX
OPERVM FRACASTORII
HOC VOLVMINE
contentorum.

Homocentricorum siue de stellis liber vnus.

POEMATA.

Iosephi libri duo emendati.
Alcon, siue de cura canum venaticorum.
Carminum variorum liber vnus.

AD LECTOREM.

MOTVVM cœlestium cognitionem vitæ humanæ vtilem esse & sūmè necessariam, nemo est qui ambigat. Vt enim reliquarū in præsentia vtilitatum mētio omittatur, certe temporū distinctione, ac in primis anni iusta descriptione, quæ ex motuum istorum ratione dependet & petenda est carere societas hominum nequit. Demonstratione obtineri hoc oportere non arbitror cùm vnusquisque secum hæc reputans non possit non agnoscere, in maximis tenebris & rerum omnium ignoratione hæsituros nos esse, anni ratione ex vsu sublata. Sic etenim neque mundi initium retro apprehendi, neque duratio eius animo concipi, neque tempora memorabilium ac maximè insignium rerum gestarum in mūdo, prę̨sertim ingentium beneficiorum, quæ Deus Opt. Max. in genus humanum omnibus ę̨tatibus contulit, sciri aut discerni possent. Prę̨terea hę̨c quæ hominum mentes in consideratione corporum cœlestium defixas tenet doctrina, perspicuum de Deo & prouidentia testimonium suppeditat, quasique viam ad cognitionem Dei aliquam sternit. Si enim animo amplissimum hoc totius mundi σύστημα quis per-

lustrauerit, nullibi manifestiora, quàm in cœlo, Dei vestigia inueniet vt non immerito D. Paulus, gentes omnes, quę secretę à populo Dei patefactionibus diuinitus huic traditis caruerũt, pręeũte mentis luce τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ agnoscere in te potuisse affirmet. Et monumenta veterum testantur ex philosophis gentilib. eos ipsos potissimum & ex professo ἀθέους fuisse, qui cœlestium motuum inquisitionem neglexerunt atq; repudiarũt. Non postremo itaq. loco inter Dei beneficia recẽsendum à nobis hoc est, quòd artes istas quę cœli motus inquirunt & explicant, conseruat, imo excitatis pręstantibus ingeniis, illustriores & perfectiores in his postremis mundi temporibus efficit. Nostri autem muneris erit eas diligenter cognoscere, & ad vsum in vita accommodare, id quod citra Arithmetices adminiculũ fieri nõ potest vt idcirco non immerito ea, altera Astronomię ala à Platone sit appellata. Quę enim solertib. artificum obseruationibus lõgo tempore animaduersa & constituta, accedentibúsque geometricis demonstrationibus stabilita sunt, illa assumens Arithmetica Tabulas ex his condit, motus cœlestes ad quęuis temporum momẽta citra cœli aspectionem suppeditãtes. Vt autem duę sunt insigniores motuum in cœlo differentię secũdum quas ipsa etiam Astronomia in duas partes dirimitur, videlicet motus primus quo tota orbium cœlestium cõpages intra 24. horas ab ortu versus occasum integre reuoluitur. Et secundus motus, quo stellarum fixarum & errantium orbes

orbes primo motui renitentes, ab occasu in ortum feruntur: ita duplices etiam canones sunt, motus hosce numeris definientes, & ad temporum momenta quæuis accõmodãtes. Alij enim primum ac simplicem extremi cœli motũ explicant vt tabulæ ascensionum seu directionum vulgo appellatę, alij vero, certis quibusdã, quas altera Astronomiæ pars tradit, hypothesib. subnixi, stellarum fixarum & errãtium motus proprios, numeris comprehensos proponunt. & istius quidem alterius generis tabulæ diuersis temporibus à diuersis artificibus constructæ & supputatæ sunt plures. Provt enim ipsa motuũ ratio temporis successu deprehensa est & accuratior constituta, ita Tabulę etiam exaratæ subinde sunt absolutiores & perfectiores, quas tamen omnes nõ tam exquisitiore hypotheseon, quibus innitantur ratione quàm calculi certitudine superant.

INDEX RERVM AC VERBORVM MEMORABILIVM,

quę in hoc opere Astronomicorum continentur.

A

Anni

L

M

Minois

Veneris

HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS

In Homocentricorum, siue de Stellis; Librum

PRAEFATIO.

QVÆ in vita mortales inuenere nec ab vno omnia inuenta sunt: nec in lucem simul omnia prodiere, sed hac vna ætate, illa alia, vt dies & rerum conditio tulit. Fortunatißima autem illa mihi fuisse videntur secula, quibus concessum fuit in difficilibus, ac magnis dignum quidpiam inuenire potuisse, quod certe fælicioribus illis priscorum sæculis large donatum fuit. nostram verò ætatem hanc quum mecum ipse considero, equidem non satis scio fælicemne an infelicem hac in re debeam appellare, quando eorum quæ ab antiquis inuenta fuerant, multa quidem aut prorsus interiere, aut vix tenuem sui vmbram nobis relinquere valuere. Contra vero multa alia, quæ ne antiqui quidem nouere, perinde ac enascẽtia ætate nostra comperta sunt: qua in re vel magnum quoddam fatum tempestas hæc habuisse vi-

detur mihi, vt si priscis illis comparanda fortè non sit, multis tamen anteponenda videatur. Maiores nostri (vt alia permulta taceam) vltra Fortunatas insulas ab occasu, vltra Catygaram ab ortu nihil penè nouere, atque inferioris mundi huius, quem nos mortales colimus, vix dimidium attingere valuere: nunc, tot Insulæ, tot littora, tot gentes patent, ac totum quodcumque Maris Terræque est, & cognitum nobis & nauigatum fuit. Sed certè & superioris quoque mundi illius, quod Cælum dicimus, magnam partem ipsis illis maioribus nostris ignotam fuisse possumus affirmare: nam ij & cælestem regionem contẽplati, nec sanè multos orbes agnouere, & præcipuos illorum motus vix duos deprehendere potuere. Nunc verò (quasi vtriusque Mundi cognitio fato quodam reseruata fuerit ætati nostræ,) & maiore numero & magis admirando cogniti orbes sunt, & præcipui duo alij motus adinuenti: per quos cùm aditus ad multa eorum patet, quæ abditissima sunt in natura: tum via ad ea omnia sine vlla obliquitate demonstranda, quæ circa stellas apparent. qua de re nunc ego (quod omnibus, qui ætatis nostræ inuentis ornamentisque gaudent, gratissimũ futurũ sperẽ,) nonnulla scripturus sum. Non latet quicunque Astronomica sunt professi, omnes semper in reddendis earum causis, quæ circa sydera apparent, magnam habuisse difficultatem. duæ enim quum essent viæ eas reddendi causas, altera per orbes illos, quos Homocentricos vocant: altera per eos, quos appellant Eccentricos, in vtraque quidem suus labor, suus scopulus impendebat. Si enim Homocentricis vterentur, apparentiæ non de-

non demonstrabant. si verò Eccentricis, melius quidem demonstrare videbantur, sed iniquè & quodammodo impiè de diuinis illis corporibus sentiebant: sitúsque illis ac figuras dabant, quæ minimè cœlũ deceant. quas ob difficultates Eudoxum ex antiquioribus necnon & Calippum, quòd per homocentrica demonstrare vellent, in multis defecisse accepimus. Hipparchum verò inter primos maluisse Eccentricos orbes recipere, quàm iis, quæ apparebant, deesse. quem Ptolemæus Phæludiensis & ab eo mox penè omnes secuti sunt. Verum enimuero aduersus hosce (quantum ad Eccentricos pertinebat) omnis semper Philosophia, imò ipsa Natura magis, ac orbes ipsi semper reclamauere. nemo enim qui Philosophus esset, hactenus inuentus est, qui inter diuina illa & perfectißima corpora monstrosas sphæras statui audire posset. Ea de causa plerique diuersis ætatibus, qui philosophiæ simul & apparentibus satisfacerent, sublatis è cœlo Eccentricis tentarunt alia quadam moliri, sed alij quum paulisper præcesßissent, spe destituti ab inceptis destitere. Alij quum mala tentarent tollere, peiora multò intulere. Ita nullo hac in re (quod dignũ esset) inuento monstrosa quidem hactenus, & magna ex parte imperfecta permansit Astronomia, & quemadmodum inferioris mundi, ita & superioris magna pars mortalibus occulta fuit. Ætate nostra Ioannes Baptista Turrius ciuis noster maximi ac penè diuini ingenij vir, & secretioris cuiusdam Philosophiæ cultor admirandos duos in Sphæris motus inuenit: illos (vt arbitror) quos tum Albateticus, tum plerique alij Astronomi latere in stellis vaticinati sunt. per quos sibi ille visus est aditum nactus ad multa esse, præcipue verò ad ea sine vllis Eccentricis demon-

Matthaei Gilberti religiosissimi nostrae Urbis Episcopi exhortationes, qui quum Io. Bapt. Turrium, & totam Turrianam gentem inenarrabili quadam beneuolentia semper prosecutus fuisset, magnopere optabat memoriam illius inter mortales viuere. Ego verò desiderium eius adimplere, non solum ob venerationem tanti Episcopi, sed ex debito quodam tenebar. per cuius liberalitatem esset factum, vt quasi manumissus in libertatem & otio frui possem, & omni penè ea commoditate, quae ad studia literarum expetitur. Has ergo ob causas, tametsi rei difficultate nouitatéque non parum deterrebar, appuli tamen animum ad totum Astronomicum negotium omni cura studióque euoluendũ per inuenta à Io. Baptista principia. quanquam via, quã ille inire cœperat, vti forte secretior, & rarioris cuiusdam intelligentiae, ita minime tentanda visa est, sed iter omnino aliud longè planius tenendum. quo demum effectum est, vt ne mea me (vt arbitror) fefellerit spes: & planè cognouerim, quaecũque circa stellas apparent, aptissimè per homocentricos orbes monstrari posse. Isthac igitur de re praesens hoc opus scripsi. Caeterùm non me latet quae valde noua sunt, praesertim & maiorum nostrorum placitis aduersantia, ea & odium quoddam secum afferre consueuisse, & suspicionem temeritatis cuiusdam. Quosdam praeterea fore scio, quos nouorum orbiũ numerus, multiplicatasque offendat. alios qui quasi adiecta rebus Astronomicis difficultate horum lectionem refugiant. Verum in iis quae noua in lucem veniunt, aequum est non ab authoribus sumendum esse iudicium, sed ab iis quae scribuntur, quae lecta intellectaque si rectè tradita fuerint, delectare potius quòd noua sint, quàm odio haberi debent. Aduersari

verò maioribus nostris ea in re liceat nobis, in qua & ipsi maioribus eorum & philosophiæ omni, ac ipsi demum naturæ sunt aduersati. Orbium autem nouitatem numerúmque nemo ægrè ferre debet, quando Callippo sphæras quinque & quinquagintaa inducente neque Aristoteles, neque tota Athenæ eum numerum ægrè tulere. Porrò difficultatem astronomicis rebus addi'am nemo putet. quandoquidem illud nos verè pollicemur, & priori astronomiæ lucem quandam aditúmque perfacilem esse per hæc adiectum, & longè minus vnumquemque in homocentricis nostris laboraturum, quàm in eccentricis aliorum.

De digni-

De dignitate vtilitatéque Astronomiæ.

CAPVT I.

ASTRONOMIÆ autem sciẽtia tametsi vna ex iis est, quæ subiectæ subalternæque dici consueuere, nobilissima tamen existimanda est, & digna, quę inter pręcipuas cẽseatur, tum quod circa cœlum & diuina illa versatur corpora, quàm sydera appellamus, tum quod mathematicæ disciplinæ subiecta ex certissimis magna ex parte ratiocinatur. Videtur autem & eo super alias admirãda, quòd annorum supra mille tum pręteritos tũ futuros vniuersi cœli motus dicere posse, solísque ac lunæ & aliorum conuentus, oppositiones, defectus, & quicquid quæque sęcula aspectura in cœlo sunt, nouisse, admiratione profecto dignũ est, & cognitio diuinitatis cuiusdã particeps. At verò & non propter seipsã solũ, sed & propter alia multa expetẽda atq; amplexãda videtur, ad quæ nõ modo vtilis, sed & necessaria quodãmodo est. nã quoniã quæ hic sunt à superioribus & reguntur, & variis afficiuntur modis superiorũ quidẽ status mutationésq; cognouisse vtilissimum certe est, & in vita magnopere desiderandũ. quamobrẽ & prognosticæ facultati in multis, & medicinali, & nauticæ arti ac rusticæ, & multis aliis sũmopere accõmodata est, tũ verò & ad multos vsus ciui-

tantum idonea, atque in vniuersum ad omnia, in quibus vlla tēporis & monumēti rerū ratio est, potissimum autem & ad totā Gæographiā necessaria. Præterea & ad componendos quoq; animos non parū cōducere videtur hæc speculatio, tum quidē quòd paruitatē nostrimet, & vitæ nostrę nō aliter magis cognoscimus, quàm eorum immortalium corporum magnitudinē, & perpetuitatem admirātes, tum quòd animū ab his terrestribus attollentes diuinorum commerciis assuescimus. Hinc primum de Diis cognitio habita, hinc eorum amor & veneratio, hinc prima ęternitatis admiratio fuit. In homocentricis autē nostris non solùm ea vtilitas inerit, quæ totam sequitur astronomiam, sed & alia quędam magnopere desideranda. Primum enim & ad veritatem ipsam, qua nihil optatius esse debet, & ad proprias cœlestium motuum causas pernoscendas facere vidētur satis, deinde & ad qualitates motuum ipsas, quarū multæ hactenus in ambiguo atque obscuro fuere quod & in Aplane orbe, & in Sole perspicere satis licet. qualis enim quotusq; sit non errantiū stellarū motus, & quomodo annua mensura tā varia diuersis tēporibus inueniatur, & qua ratione solstitiorum diuersitas fiat, nulli quidē (vt par erat,) hactenus tradidere, sed ne tradēdi quidem facultatem, & viam per cognitos hactenus motus vlli habuere, quod ætati nostrę (vt dies & fatū affert) reseruabatur. Hac igitur de re acturi in primis illud præfabimur, quod Aristoteles monet, in difficillimis & valde abditis in natu-

ta ſatis eũ feciſſe, qui rem ad id quod eſſe poteſt, deduxit. quapropter & nos qui per homocentricos orbes demonſtrare pollicemur, quæ circa ſtellas ſpectantur, ſatis quidẽ fecerimus, ſi in tam abditá re tam difficili nihil impoſſibile, nihil inconueniens & abſonum induxerimus, quod certe ij faciunt, qui per Eccentricos orbes demonſtrare hactenus voluere. de quibus rationem habebimus loco ſuo. vbi oſtendemus nedum neceſſarios non eſſe propter ea quæ apparent, ſed ne poſſe etiam eſſe in natura, & apparentiũ multa non demonſtrare, pluribus etiam aduerſari. Is autem procedẽdi nobis erit modus, vt in ſingulis ante omnia præponamus quęcũque apparent, quęque obſeruata tradũtur. mox quo pacto alij ea oſtẽdere conati ſint. tũ demũ quo pacto eadẽ nobis demõſtrãda videãtur per ea principia quę nuper inuẽta sũt. Nunc vero ad rẽ ipſam accingamur in primis nõnulla ceu ſuppoſita præmittentes: quod diſciplinæ oẽs faciunt, prę ſertim ſubalternę. Quòd ſi quædam à naturali Philoſophia nobis petita fuerint, nemo exiſtimet aliena nos proſequi, quando Aſtronomia partim quidẽ mathematicę diſciplinę, partim & naturali ſubiecta eſt.

SECTIO PRIMA DE PRINcipiis, stellas per ſe non moueri, ſed in Sphæris duci. CAP. II.

ILLVD igitur in primis ſtatuendum eſt nobis, ſtellas quas oriri atque occidere & circumferri videmus, non ex ſe ac ſponte moueri, ſed in orbibus incluſas duci, q

quidem etsi ab aliis (quãtum esse poterat satis) declaratum demonstratúmque iam diu est, nõ ab re tamen fuerit & nunc quoque monstrari. quandoquidem nõnulli sunt nõ ex antiquis solum, sed è recentioribus etiã vel magnæ authoritatis viri, qui moueri per sese stellas ac sponte circumagi perinde, ac ætheris animalia quædã scripsere. sed certe hi nulla nedum vera, sed ne verisimili quidem ratione adducti ita sunt opinati. quando & ratio omnis & ipse etiã sensus docet stellas omnes Sphæris affixas vehi. Primũ enim si ad eam syderum multitudinẽ, quæ nõ errantia dicuntur, respiciamus, quasi quidẽ depictam ante oculos formam Sphæræ ea vehẽtis sydera cõspiciemus. ea enim est Sphæræ ratio, vt quæ in medio circulo partes sunt, eæ solę Sphæra commotę maximum, velocissimum, & circa centrum describant circulũ. reliquæ verò à medio quantò absunt magis, tantò minores, tardiores, & à centro remotiores circulos ducant vsque ad polos. vbi minimi, tardissimi, & à centro remotissimi circuli fiunt. ita tamen vt omnes inter se comparati circuli æqualiter circumeant, atque orbem expleant. Hęc autem omnia plane pręstare stellas videmus, quę inerrantes dicuntur, nam quę in vocato æquinoctiali circulo sunt, eę solę maximum, velocissimum & circa centrum circulum signãt. ab eo vero deinceps quãtò aliquę recedũt magis, tãtò minores, tardiores, & à cẽtro remotiores circulos obeunt vsq; ad polos. Circa quos quę sunt stellę & minimos, & tardissimos & à centro

amo-

amotissimos agunt.qui tamen omnes circuli,si inter se comparentur,æqualiter quidem orbem peragãt,& ad idem reuertantur. quæ omnia cũ in tota illa multitudine syderũ in vtraque cœli medietate è libella respondeát,dubitare nemo debet in Sphęra aliqua constitutas coaffixásq. esse, quæ ita feruntur stellę, præsertim quod si spõte moueri possent, nulla profectò esset,quæ non circa centrũ verteretur. ea.n.natura superiorũ corporũ est, vt circa centrũ conuertãtur. Ad eos porrò,qui Planetæ dicũtur,si quis respiciat,& ipsos cõsimiliter videbit nõ ex se moueri,sed in orbib.insitos ferri. nã eos modò antè, modò retro,& nũc dextra,nunc sinistra,&modò tardius,modò velocius agi cõstat,quę diuersitas ab animali fortasse,& cõposito aliquo corpore, quod instrumenta plura & principia mouendi diuersa habeat,fieri per se posset.à simplici autẽ & immortali corpore,non, quale est cœlũ & cœlestia omnia.quod enim simplex est,vnum omnino est.vnum autẽ vnius est naturæ,vna vero natura,vnius tãtum effectrix per se est.ex se igitur tã diuersa obire planetas, impossibile est,in Sphæris autem delatos non impossibile,vt in sequentibus ostendemus.At vero & alia etiánum ratio mõstrat in orbibus rapi, quæ circumagũtur stellæ.si enim non sunt in orbibus, sed sese agitant, oportet quidem aut in vacuo moueri,aut in alio corpore,quod iis cedat,quẽadmodũ aer & aqua consueuere. ac nec vacuum esse, nec tale potest corpus,quod cedat.vbi.n.corporũ cessio vlla est,illic & rarefactionẽ esse,& adden

densationem necesse est. alioqui moto quolibe totum moueri oportet, quod intra mūdum est. at certè rarefieri nō potest corpus in quo feruntur stellæ, tum quòd summam raritatem sortitum rarescere non vltra potest: tum quòd corruptibilium affectio quædam est rarefactio addensatioque, & in iis semper violentia versatur, cœlestia verò nec corruptibilia sunt, nec violentiæ vlli obnoxia. atq. ex his quidem & aliis multis non moueri per se se sydera vnusquisque, qui non sit pertinax, potest existimare.

Non vnam tantùm Sphæram esse, sed plures.

CAPVT I.

HOc quum ita se habeat, sequi & illud videtur, vt non vna tantùm sit Sphęra, sed plures. Stellarum enim, quas videmus, alię semper eundem inter se situm, eandem rationem seruant, aliæ continenter euariant. quæ ergo ad alias situm rationémque euariāt esse eadem in sphęra non possunt, nisi per se mouerentur. at non per se moueri dictum est: quotquot ergo rationem ad alias mutant, tot oportet & sphæras esse, quę illas ferant: quæ verò non mutant, in eadē esse sphæra omnes consentaneum est, in pluribus enim si essent, situm profecto respectúmque ad alias cōmutarent, earum orbibus diuersimode euariatis. Septem igitur quum sint stellæ, quæ perpetuo errātes sedem ad alias mutent, reliquę verò omnes, quarum infinita pene multitudo est semper inter se eandē rationem cōseruent, octo ad summum cogniti orbes fuere quib. stellæ sunt

kæ ſunt à Diis datæ. quorum vnus aſſignatus iis fuit quæ nunquam oberrant ſydera, qui & ob id Aplane fuit appellatus, quòd in eo infixa ſydera nunquam errent. Septem vero tributi ſunt iis, qui ab errore illo perpetuo Planetæ, hoc eſt Errones ſunt appellati. At vero quòd & aliæ quoque ſint ſphęræ ratione magis, quàm ſtellarum aſpectu cognitę, in ſequentib. oſtendemus.

Quo ordine ſe habeant Sphæræ notæ.

CAPVT IV.

CONTINERI orbes vnum in alio vti manifeſtum, recipiendum eſt, quo autem ordine octo illi ſe habeant, qui ſtellis ſunt inſigniti, nõ vna apud antiquos opinio fuit. Aplanen tamẽ omnes vno conſenſu ſupra planetas ſtatuunt. primumquidem ea ratione, quòd comparantes Aplanen planetis, viderunt ocyus circũuerti Aplanen in occaſum, ſerius autem planetas. rurſus vero & Aplanen viderunt quanquam citius conuerteretur, minus tamen oſtendere motum ſuum, Planetas vero manifeſtiorẽ facere. quinimo & Aplanes ſtellas perſpexerũt apparere ne quidẽ moueri, niſi loca multi ſpatij cõparaſsẽt. Planetas vero per minus interuallũ motũ prodere animaduertere. Apertiſſimum id ſignum fuit, non errantia ſydera longius abeſſe à nobis quàm planetas, quod iure fit. nõ cognoſcitur enim motus niſi collatis locis, quę ſucceſſiue poſt ſe relinquit id quod mouetur. in propinquis autẽ facile eſt loca cõferre & diſtinguere, quáquá minimum etiam diſtent. at in longinquis non facile

facile.quoniam quod inter vnum &alium locũ eſt interuallum,è lõginquo baſim non facit,nec in oculo angulum,ſi parũ ſit,propter quod nec moueri apparẽt,quę valde diſtãt, niſi loca multi interſtitij comparauerimus,quam ob rem Aplanen lõgiſſime à nobis ſitam animaduertere. Eſſe pręterea remotiora non errãtia ſydera alio etiãnum indicio deprehẽdere,quòd ea ſcilicet micarẽt,Planetæ autem non.tremulus quidẽ enim eſt viſus,quod micare dicimus. neque enim ipſæ tremũt ſtellæ,ſed viſus,quod tum fit, cum in magna diſtantia eundem locum tenere viſu volumus,laborat enim quæ ſentit pars. Ad hæc autẽ planetæ ſæpe viſi ſunt aliquas non errantium ſtellarum occultare. Propter hæc igitur ſupremã omniũ Aplanen conſtituere.Porrò & planetas quoque cum inter ſe comparaſſent, viderunt & illos non æqualiter in occasũ verti. ſed Saturnũ ocyus circũferri, mox Iouem, mox Martem,tardiſſimã verò omnium Lunam. Solem verò, Venerẽ, & Mercurium, inter ſe quidẽ æqualiter.at Luna tamẽ citius,tribus verò reliquis tardius. Saturnũ ergo ſupra alios cognouerũt eſſe conſimili ratione,qua & Alphanẽ cognouerant. viderunt.n. quanquam citius ille in occaſum conuerteretur,tardiſſimũ tamen eo in motu videri,qui & ſi nõ micabat, propius tamẽ erat,vt micaret quã reliqui.ſub Saturno Iouem collocauere eiſdem de cauſis.ſub IoueMartem: Lunam verò omnium imam conſtituere , tum quòd tardiſſima in occasũ acta, velociſſima tamẽ in eo motu videbatur, tũ quòd ab ea planetas

tas reliquos obſcurari manifeſtum erat. in ſole autem Venere & Mercurio quum ea ratio nõ appareret, magna apud antiquos dubitatio fuit, quis eorũ ſuperior foret. Venerẽ tamẽ ſupra Mercurium (ſenſu ita perſuadẽte) collocauere quis autem locus Soli daretur, nõ ſatis liquidũ fuit. Plato enim Ægyptios quoſdam ſecutus ſupra Lunam ſtatim conſtituit Solem. ea fortaſſe ratione, quòd conuenientiſſime prope terrã ea locantur ſydera, quæ maxime beneficio terrarum ſunt facta. cum quo & id quoque accedit, quòd ſi Sol ſupra Venerẽ & Mercuriũ foret, oporteret ab iis aliquantiſper obſcurari, quum ſuppoſiti ſoli eſſent. nihil autẽ quũ pati ab iis videatur Sol, exiſtimare aliquis poteſt nõ ſupra eſſe. Priſci vero ante Platonem omnes & recentiores omnes poſt ipſum, ſupra Venerem & Mercuriũ Solem locant, quod paruam ſatis diſtantiam à centro terræ ad Lunæ globũ viderent: magnam verò ad Solem. quare tantum quum interſit inter vtrumq;, conuenientiſſime medij Venus Mercuriúſque conſtituentur. Verùm tam hæ quàm oppoſitæ rationes ex iis certe ſunt, quàm communia dici ſolent, neceſſariũ nihil continentes. Nos in ambigua re maiorem hominum partem atque ipſum Ptolemæũ ſecuti ita ſphærarum ordinem ſtatuemus, vt prima ſupremaque omnium ſit Aplane, ſecundus Saturnus, tertius Iupiter, quartus Mars, quintus Sol, ſexta Venus, ſeptimus Mercurius, octaua & vltima omnium Luna, ad nos prima.

Vnum orbem non nisi vnum motum habere.

CAPVT V.

RECipiendum præterea est vnum orbem non nisi vnum motum habere, atque eum simplicem & vniformem. Simplex autem est motus, qui super duobus polis per se immotis ab eodem in idem redit. Ita autem esse necesse est propter prædictã causam, quod simplex est orbium vnusquisque. simplex autẽ omne vnũ est, & vnius naturæ. Siue igitur orbis à seipso moueatur, siue à mente aliqua & vocata intelligentia, vno tantùm modo moueri necesse est: quoniã vnũ & naturę vnius est principiũ, quod mouet. à duabus enim intelligentiis vnũ orbẽ moueri nemo est qui dixerit. vna igitur si est quę mouet intelligẽtia, nec duos quidem prębere motus potest, nec vnum diuersimode se habentẽ, si simplex est, & vnum. Per voluntatem autem & ex libito mouere (tametsi pius nemo simpliciter negare debet) at in orbibus tamen induci non potest, quorũ motus naturales omnino sunt, omne enim corpus naturalem sibi aliquem motum poscit. Igitur si intelligentia eo semper motu mouet, qui orbi pro natura debetur, vno quidem semper mouebit motu, si verò non eodem semper motu mouet, sed quandoque & contrario, inconueniens certè erit pugnantiam vimque intercedere inter mouẽtem intelligentiam, & motum orbem, diuinum corpus & immortale.

Superiorum orbium motu agi & inferiores, ab inferioribus verò nihil superiores pati.

CAP.

CAP. VI.

AD hæc autem recipiendum & illud eſt, ſuperiorum orbium motu ſimul & inferiores agi, inferiores verò nihil in illos facere, qui ſupra ſunt. vtrumq; autem & ex ſignis probari & ex ſuis cauſis poteſt. Primum enim quòd inferiores nihil in eos operentur qui ſupra ſiti ſunt, ex eo manifeſtũ eſt, quòd ſuperiores nihil in ſuis motibus immutantur: oporteret autẽ & tardati ſæpe, & citari, & retro etiã duci, ſi quicquam ab inferioribus paterẽtur. quare videremus & primum orbem modo tardiorem, modo velociorem agi. Aplanen à Saturno retroferri, ab Ioue Saturnum. quæ quum minime videãtur, manifeſtum indicium præbent inferiores motus nihil in ſuperiores efficere. quòd verò inferiores orbes iis agitentur motibus, quibus & ſuperiores, videre licet in primo orbe, cuius motu & reliqui quoque circumferũtur. Idẽ & in Aplane ſpectatur, cuius conuerſione cõſtat inferiores omnes circũduci. at verò circa Lunam idem ſpectare poſſumus in orbe, qui deferens Draconis vocatur. ſecũ enim ille vehit quicũq; ſub ipſo orbes ſunt. quod quũ in prædictis appareat, & in omnibus conſimiliter eſſe cenſendum eſt: eadem enim omnium ratio. quòd verò in quibuſdam non idem ſpectetur, accidit quidem propter quoſdam cõtrauectos orbes (vt in ſequẽtibus aperiemus.) Cauſa vero cur horum vnumquodque ſit, manifeſta fiet, ſi illud iam inquiratur, quo pacto orbis mouere orbẽ poſſit: quod quidem & non paruam habet difficulta-

tem,& non vnam opinionem.

Vtrum plures orbes ab vna communi intelligentia duci possint.

CAP. VII.

FVere in primis,qui putarint nõ à primo orbe moueri ab ortu in occasum inferiores reliquos , sed esse communem vnam intelligentiá quę vniuerso cœlo per se applicita ipsũ totũ,quatenus totũ , primo mouet atque agitat, partes verò quodãmodo per accidẽs.sicutenim anima ipsum animal primò ceu totum motat, membra vero deinceps:ita & intelligentia quę cœli totius anima est,ipsum vniuersum primò impellit,mox & sphæras omnes,ceu mẽbra, ab ortu in occasum vertit. quáobrem non ita esse vt vnus orbis alium trahat,sed simul omnes eodem motu duci.Verum enim vérò quòd communis hæc intelligẽtia effingi non possit,ex iis fortasse poterit aliquis existimare.primùm quidem quia quemadmodum motu primi reliqui alij aguntur, ita & motu Aplanes ferri omnes alios cõstat,qui infra illam sunt.aut ergo & hic necessaria erit alia communis intelligẽtia,quæ omnes simul moueat : aut sufficiẽt Aplane ipsa reliquos alios ducere,qui infra sũt: quòd si alia cõmunis intelligentia requiritur,iá igitur tres erunt intelligentiæ,quæ orbem vnũ moueant, vt Saturnum,aut Iouem,duæ quidem communes,&vna propria:imò inLuna quatuor requirentur,quæ pene ridicula sunt.Si vero inAplane necessaria non est communis intelligentia, sed ipsa sufficiẽs est inferiores orbes ducere:pari ratione

ri ratione néc in motu primi orbis necessaria erit intelligentia communis: quando sat erit primus ipse, qui reliquos omnes trahat. Præterea cōiunctum è sphæris omnibus nihil certè aliud est quàm spheræ ipsę, è quibus nihil vnum conflatur, quod vnius naturæ & rationis per se sit. non potest igitur cōmunis illa intelligentia esse illius forma, quod vnum per se non sit. at certè intellectum omnem alicuius formam esse necesse est. quam ob causam singulis tantùm orbibus singulæ intelligentiæ sunt datæ. Ad hęc autem impossibile est intelligentiam vnam plures sphæras mouere: aut enim vna habitudine, atq; vna ratione mouebit, aut pluribus. at pluribus quidem si moueat iam simplex & vnũ non erit. vna autem habitudine & ratione mouere, quæ plura sũt, quatenus plura specie, mole, & natura differentia impossibile est. vnũ enim quatenus vnum ad plura proportionem habere non potest, nec plura ad vnum. indigere autem diuersis proportionibus diuersos orbes, illud indicat, quòd alij pro natura tardius, alij velocius mouentur. Postremò quod (vt opinor) conuincit illud est, quòd proprij motus orbium oppositi sunt communi: vt qui Saturni, aut Solis est motus, illi cōtrarius est, qui ab ortu in occasum fit. impossibile autem est in eodem duas esse formas, quæ in opposita per se moueant. nam & quod mouetur duas habebit oppositas inclinationes, (ad vtrãque enim formam inclinare necesse est) & mouentium aut vtrumque aut alterum frustrari accidet, quoniam circa idem ope-

rantur, & alterum in oppositum alteri mouet, quare vtrumque frustrabitur, si vtrumque validum sit: aut alterum, si alterum longè potẽtius fuerit. oppositos autem esse motus illos statim ostendemus, quamquam obliqui sint, & non super eisdem polis. Ex his igitur quod non sit vna communis intelligentia vniuersum monstratũ sit, in parte autem demonstrabitur & in sequẽtibus.

Quòd vnus orbis alium ducat sine resistentia. CAP. VIII.

REctius ergo illi (vt mihi videtur) existimant, qui orbem moueri ab orbe, quatenus corpus à corpore, putãt: verùm & hoc suas quoque difficultates habet. primũ enim illud in dubio est, vtrum vllo modo resistat orbis, qui ab alio trahitur: an non. resistere enim debere videtur: quoniam nullum est corpus, quod vim retinentiámque nõ faciat, quum in contrariũ illi parti trahitur, in quam per naturã inclinat. vidẽtur autẽ planetę omnes in ortũ per se eniti. quare & primo orbi resistere, à quo in occasum retrahuntur. at si resistat, quomodo fit vt non laboret qui trahit, & non retardetur à resistẽte? Prętereà & illud simul quærendum est, quisnã motus sit ille, quo orbis orbem ducit, tractio ne, an impulsio, an vectio, an aliud. Ad priorẽ igitur difficultatem passim dici consueuit non resistere tractum orbem, nec cõtrarios esse planetarum motus cum primo: quoniam non super eisdem polis fiant, nec per eãdem lineam, sed per obli-

quam

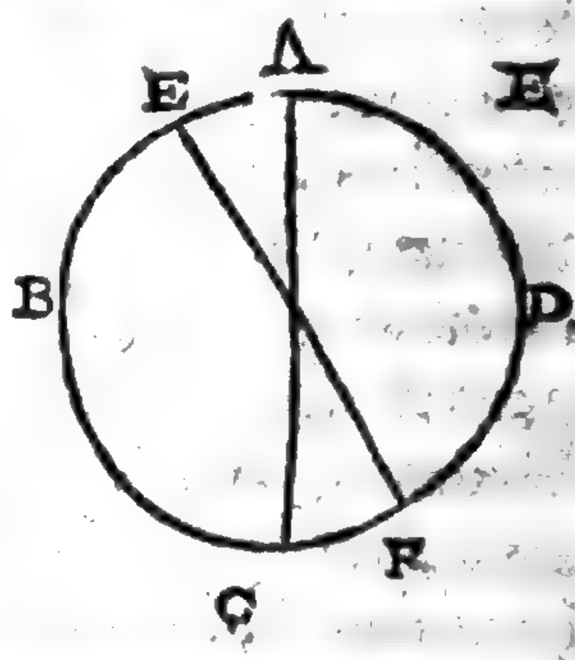
quam. qualis eſt c d cum a b. contrarij autem forent, ſi per eandem lineam vterqueſieret vt per a b. ſed certe hi neque difficultatem euadunt: neque recte illud dicunt, contrarios fore motus ſi ſuper eadem linea fierent, non euadunt quidem difficultatem, quia obliquus omnis motus partim lõgitudinis, partim latitudinis particeps eſt, ſignum cuius illud eſt, quod ſi Sol aut alius planeta nihil à ſuperiorib. impediretur, vtique ſimul & in

orientẽ, & ſeptentrionẽ, vel meridiẽ verſus mouerentur. nunc autem motus in longitudinem ſimpliciter non operatur, raptus à primo cõtinente in occidentem, ſed ſolum eum qui in latus fit, quíque cum alio ſtat. ſi igitur contrarij eſsẽt planetarũ motus cum primo, ſi vtriq; per eandem lineam forent, ita profecto & cõtrarij ſunt, quum per obliquam aguntur. nam quamquã non opponatur obliquus modus quatenus in latus fit, at opponitur tamen quatenus, & in lõgum ferri nititur. demonſtrant autem hoc grauia, & leuia. quorũ hæc ſi deorſum, illa ſurſum trahantur, ſiue per rectã, ſiue per obliquã lineam, ſemper trahenti reſiſtunt, quapropter difficultatẽ non euitant. Sol enim etſi non vim patitur à motu primi, quà in latus ſeſe mouet, patitamen videtur, quà in lõgitudine impedi-

tur.neç impeditur solùm sed prorsus eum amittit motum.nam simpliciter Sol in oriẽtem motu proprio non fertur, sed solum secũdun quid, vt statim declarabitur.

Nos autẽ dicimus motus orbium qualescunque sint siue in idem , siue in opposita, siue per eandem lineam, siue per obliquam,nullam vnquam contrarietatem inter se habere,nullã resistentiã facere qui trahũtur,nihil laborare qui trahunt. superiores item dicimus retroducere alios posse.hos autem nihilominus semper motus proprios efficere,qui nec vnquã vllo pacto, vllo casu tolli,aut impediri possint,ne fiãt,quãquam etiam retroducatur aliquis orbis per eãdem & rectam lineam ac super eisdem polis. Quare omnia vt cõmodius ostendamus, in primis illud supponamus medium circulũ qui per naturam semel factus est in aliquo moto orbe, ipsum numquam mutari orbe illo quocunque lubet modo mutato. vt si eius orbis qui est a b c d medius circulus semel per se factus sit a c, ille quidem numquam mutabitur,quamquam orbis ipse diuersimode varietur. si enim polus d transferatur vbi e, remanebit tamen idẽ medius circulus a c, qui per e f agetur. medium autem circulum voco, qui moto orbe , medius inter polos & maximus omnium ac velocissimus designatur.causa autem

quòd

quòd is nũquam mutetur, icciroo eſt,quòd ea orbis pars per naturam mediũ deſcribit circulum quæ in eo orbe cæteris per ſe præſtantior ac pollentior eſt,ſi enim nunc primum moueri aliquis orbis inciperet,vtique per naturá pars illa prius motum inchoaret,quę præſtantior ac valentior eſſet. quare & ab illa medius deſcriberetur circulus. nihil auté refert ſiue recipiat moueri orbis,ſiue etiam æterno tempore dimotus ſit,idé enim omnino pro natura fit. hac de cauſa planetæ séper in mediis circulis locũ habent.quoniá ſtella præſtantiſſima eſt in toto orbe pars,& ab ea illo producitur circulus, qui medius ac maximus eſt. Igitur ſemel facto per naturá circulo medio in aliquo orbe, idé ille ſemper manet, quoniam eam natura ſemper perſtat & partes eædem ſemper ſunt,quanquá orbis ipſe varie commutetur & transferatur. Ex his ſequitur vt quædam accidant orbibus & aduentitia ſint,quędam verò per ſe inſint.accidunt quidem vniuerſi partes oriens, occidens, ſeptentrio,& merides.quod enim aut in occaſum aut in ortum ferantur, per accidẽs habẽt, & forinſecus aduenit.ſi enim per ſe ineſſet certam in partem moueri,mutato quidem orbe& polis eius,mutaretur & medius circulus.ſi quidé oporteret moueri orbem eá in partem, quę per ſe & pro natura indita foret. quod quidem per alium medium circulũ eueniret.vt ſi orbis a b c d per ſe haberet moueri ab occaſu in ortũ per lineá certam,ceu per æquinoctalem,tranſlato quidem polo d vbi e,mutaretur & medius

circulus qui prius fuit, vt a c, fierétque alius nouus, qui per ęquinoctialem protenderetur. hoc autem quum fieri nullo pacto possit, vt mutetur medius circulus pro natura semel factus, mutẽtur autẽ orbes ipsi diuęrsimode, & poli eorum, necesse est vniuersi partes omnes accidere orbib. neque eos hãc magis quàm illam per se respicere, sed indifferentes ipsos per sese existere, quocunque vertantur, quod cum in planetis aliis tum in luna videre manifestissimum licet. nam quamquam qui Draco in ea vocatur, perpetuo quodammodo varietur, & nunc caput in vno signo habeat, nunc in alio: ipse tamẽ Lunæ orbis per eundem semper medium circulum circumuertitur: vt accidit modo in hanc, modo in illam partẽ agi. Idem & in planetis reliquis euenit: ac in primo etiamnũ orbe contingeret, si supra haberet aliquid, quod dimouere ipsum de situ posset, nihil autem quũ supra habeat, à quo dimoueatur, vt pote primus, inde obtinet vt vnam in partem feratur semper. tametsi Aristoteli videtur finem quendã habere hoc in natura. Vniuersi igitur partes quũ aduentitię sint orbibus, atque illis accidant, tũ id solum per se inesse iis videtur, vt per medium circulũ suum certo partium ordine conuertantur. sicut enim quędam partes per naturam mediũ circulum faciunt, ita & quędã certum ordinem in motu præbẽt, vt ab hac & in hãc solùm fiat. at hoc vnum per se & (vt aiunt) essentiale est, reliqua omnia accidunt: siue enim in ortũ siue in occasũ vertatur orbis, siue dextra siue sinistra, indifferens

ferens ipse est,& natus verti in omnia, dū suo sese &per naturam indito motu agitet.si qua igitur oppositio inter orbes versatur,in eo certe est,quod per accidens diximus,hoc est circa vniuersi partes,in quib.& tardari,& sisti,& retroduci,& citari orbes,vnus ab alio potuere.verū contrarietas, & vis dici hæc nō potest:siquidem violētia tum solum fit, quum quid contra naturam propriam torquetur. in eo autē quod per se diximus,nulla vis,nulla cōtrarietas accidit:quoniam in eo nihil pati orbes possunt,nō tardari,nō citari,non sisti,non retroduci, & ad summum nihil impediri vllo pacto:quādo motus ille,qui per se inest ac proprius orbibus,idē semper manet,& eodem modo fit semper,quocunque in vniuerso per accidēs orbis vertatur. qua de causa,nec laborat qui trahit,nec resistit qui trahitur, quoniam in contrarium non nititur,quū ad vniuersum non in vnā magis quàm in aliam partem inclinet.Dubitabit autem fortasse aliquis in iis orbibus, qui retroducuntur, (præsertim si qui per eandem lineā retroagantur)quo modo fieri possit,vt retro aliquis orbis ducatur,proprium tamen ipse motū conficiat, primùm enim mutari videtur non solùm quod per accidens est,partes scilicet vniuersi,sed&id quod per se dictum est, ordo scilicet partiū in medio circulo.quæ enim præcedebat prius,nūc sequitur,&è contrario.Prǽterea &qui retroducitur orbis,prorsus proprio motu priuari videtur:non enim cognoscitur motus vllus nisi per fixum aliquid in vniuerso,ad quod vel accedit,

vel recedit, si quid moueri debet. at retroductus orbis ad nullũ fixũ in vniuerso accedit vel recedit per motum proprium, sed per raptũ solum. Porrò nec moueri is orbis dicitur, qui non circa centrum conuertitur: at retroductus circa centrum non vertitur alio motu quam raptu, per se igitur non videtur vllo pacto moueri.

Distinguendum ergo est de eo, quod moueri dicitur & quiescere. est enim & per se moueri, & per accidens: similiter & per se quiescere, & per accidens. per se id mouetur, quod ratione sui partes commutat in eo, quod coextẽditur sibi. quiescit autem per se, ꝙ ratione sui partes non mutat in eo quod coextẽditur sibi. per accidẽs autem mouetur, quod partes mutat in vniuerso & in communi loco, verum non ratione sui, sed ratione coextenti. per accidens verò quiescit, quod per se motum in loco proprio, partes in loco communi & in vniuerso non mutat, non autem ratione sui, sed alterius, in quo est. Per se igitur in opposita moueri impossibile: & per se moueri & quiescere impossibile. similiter & per accidẽs in opposita moueri, aut moueri, & quiescere impossibile. per se autem moueri in vnam partem per accidẽs in aliã: aut per se moueri, per accidẽs quiescere nõ impossibile: similiter per se quiescere, per accidens moueri non impossibile. Qui igitur aduerso amne tantùm in naui currit, quantũ amnis contrafert, & mouetur, & quiescit. sed non secundum idem: mouetur quidem per se in naui ceu in proprio loco, quiescit autem per accidens: in vniuerso enim

quiescit.

quiescit,& non ratione sui,sed nauis, & amnis, qui contraferunt. Idem si minus currat, quàm nauis cõtrauehat,in opposita quidem mouebitur, non autem secũdum idem,sed per se in occidẽtem in loco proprio, in orientem verò per accidens,in vniuerso, quo nauis ducit. Idem & de orbibus dicendum est: nam Saturnus quidem,& Sol & orientem versus mouetur, & versus occidentem,sed per se in orientem, signato II. certo pũcto in loco,in quo est, vt in Aplane, ab eo semper magis & magis orientem versus recedit,per accidens autem in occidentem fertur: si enim ad vniuersum comparetur, & ad communem locum,partes quidem continenter mutabit versus occidentem, verum non ratione sui,sed alterius,in quo est:ex vehente enim orbe & vecto vnum totale motum fit, quod in loco vtrique cõmuni, & in vniuerso versus occidentem transfertur.Idem Saturnus,si per se tantùm moueretur in orientem, quantum per accidens retrotrahitur in occidentem, & moueretur & quiesceret. sed per se quidẽ moueretur in loco suo, per accidens autem quiesceret in vniuerso. Ad obeundum igitur proprium motum nõ necesse est in vniuerso moueri (per id enim non mensuratur proprius motus) sed satis est per se moueri,& in loco proprio partes mutare,penes quod proprius motus & attenditur & mensuratur.atq; hoc nec impediri vllo pacto potest,nec vlla ratione mutari. nam quãquam retroducatur orbis siue per eandem lineam siue per obliquam in vniuerso,per se tamen & ad proprium

locum comparatus ſemper eodem modo mouebitur: ſemper ſuum atque innatum motum conficiet: qua de cauſa nulla vis, nulla cõtrarietas in eiuſmodi motu verſatur. in ea verò quod per accidẽs diximus, & impediri orbes poſſunt & tardari, & citari. ſed neque in hoc violẽtia & labor eſt. quoniã orbis non in vnã magis quàm in aliam partẽ inclinat in vniuerſo. Si igitur ordo partiũ mutari videtur in retroducto orbe, hoc certè eſt in eo, quod per accidẽs diximus, ratione ad vniuerſum habita nõ in eo quod per ſe eſt. quare & proprius motus nihilo ſecius fit ac prius, & eodem partium ordine per ſe. quãquã retro orbis ducatur. per fixum vero aliquid in vniuerſo, non menſurari nõ cognoſci oportet proprium motum, ſed per fixum aliquid in loco proprio, à quo vel ad quod ſemper recedit vel accedit orbis per ſe. Idem & ſemper circa centrũ per ſe cõuertitur, quamquam per accidens retrorſum circa idem centrum ducatur. quod ſatis eſt ad eum exercendum motum, qui proprius eſt. Dupliciter autem quum Sol, & alij planetæ moueri dicantur, & per ſe in ortum, & per accidens in occaſum, ſi quærat quis ſimpliciter quorſum mouetur Sol, in occaſũ fortaſſe dicendum eſt: ſecũdum quid autem, in ortum, ſimpliciter enim eſt, quod ad vniuerſum eſt. ſecundum quid verò quod ad lucrum proprium comparatur, hic tamen, & motus eſt, & per ſe motus ac proprius. Quòd igitur nulla vis, nulla reſiſtentia inter orbes per ſe verſetur, & quo retroduci orbes poſſint, at proprios tamen motus efficere,

efficere,& quid ſit per ſe, & quid per accidens in orbium motu , hactenus dictum eſt. vnus quis motus ille ſit,quo orbis orbem ducit,expediamus.

Quòd vectio quædam ſit,qua orbis orbem ducit.
CAPVT. IX.

DIfficillimũ autem à me ſemper habitum illud fuit,quis nam motus ille ſit , quo vnum orbem alium ſecum ducere videmur, vtrum tractio an pulſio,an vectio,an aliud quid. ac primùm quidem tractio non videtur, quoniam quę ſeſe trahunt omnia aut per aſperas& inæquales ſuperficies trahũtur,aut alligata nexu aliquo.alia quidem continuitate communi ob vacuum,alia vinculo aliquo , alia ſpirituali ſpecie,quali ferrũ ad Magnetem trahitur.at in cœlo inęquales ſuperficies non ſunt,ſed planiſſimæ & læuiſſimę omnes(alioqui vacuum inter ipſas intercidat) neque orbis orbi ſuccedit ob vacuum. nec vinculo vllo colligati ſunt inuicẽ. ſed nec ſpirituali ſpecie(quod maximèdicendũ videretur)ſi enim ſuperior inferiorem duceret, quòd illi eſſet alligatus ea ſpecie, vtique & inferiores in oppoſita acti eadem alligatione reſiſterent,impediréntque trahentes, & tardarent, ac retro etiam ducerent, quoniam multi inferiorum velociores multo ſunt: conſtat autẽ inferiores nihil in eo facere, qui ſupra ſunt,vt declaratum iam eſt. Eiſdem de cauſis neque impulſio videtur eſſe motus ille:nã &ipſa aut per inæquales ſuperficies fit:at mole,qua impellit,

quod ſibi obuiat corpus: aut ſpirituali ſpecie (vt antipariſtaſi multorum patet) at nullo horũ cęlum pellere cœlum poteſt. At verò nec vectio videtur eſſe, quod enim vehitur alligatum ſemper eſt cum vehente, & ſemper attractio aliquá fieri in vectione videtur: aut enim ſimul deſertur vectum, ob inæquales ſuperficies attractum; aut innititur atque inſidet in vehẽte: hoc autem eſt illi alligari: põdere enim fit ne diuelli poſſit, quod vehitur: at cœlum cœlo non innititur, nec vllo alligatur modo. Propter hæc quibuſdã neque attractio neque impulſio neque vectio videtur is motus, ſed opus virtutis, & ſpiritualis ſpeciei à ſuperiori orbe demiſſæ, non quidem quæ orbes alliget, ſed quæ eo motu inferiorem moueat, quo & ſuperior agitur: quę propriè neque tractio, neque pulſio eſt, neque vectio, ſed naturalis motus ceu à forma datus. Verùm & hoc cõſimiles habet difficultates: ſi enim ſuperior orbis ſpeciem in inferiorem demittit, vtiq; & inferior ſpeciem mittet in ſuperiorẽ: Circulo enim & in orbẽ diffundũtur ſpiritualia hæc, vt in lumine, & ſono, & aliis patet: quare & ſuperiores impediri & trãſmutari accidet ab inferioribus. Pręterea ſi à primo orbe ſpecies demittitur, quæ reliquos omnes mouet, fortius quidẽ eos mouere neceſſe eſt, qui propinquiores ſunt primo. quo igitur modo Sol, Venus, & Mercurius ęqualiter moueri potuerũt Sole propius exiſtente? Item & illud quæri poteſt: nunquid quæ reliquas mouet ſpecies, & ipſum etiã primum moueat, an nõ. ſi quidem non mouet: mirum

mirum certè videtur mouere alios, ipsum autē in quo est, non mouere: at si mouet: siquidem & intelligentia etiam ipsa mouet, duo erūt vnius mouentia præter necessitatem. si verò sola species mouet, erit igitur primum mouens natura posterius primo mobili, & in magnitudine, & diuisibile.

Videtur igitur mihi vectionis species quędā esse, qua orbis orbē ducit. Omne enim contentum in alio, natum est cum eo atque in eo cōuehi, nisi resistentiam faciat, & in oppositā partem inclinet: at cœlū cœlo nihil resistit (vt dictum est) neque in vnam partem magis, quàm in aliā inclinat. quid igitur prohibet cōtinente moto ne simul & contentum quoque commoueatur, quando simul sunt, & alterū in altero? Neque illud verum est vectionem omnem cum attractione fieri, nisi in his quæ hic sunt, & cōtrarietatem inter se habent, atque oppositas inclinationes: in iis enim alligatio quædā requiritur, si vehi debent. at in quibus resistentia, & contrarietas nulla versatur, nec opposita inclinatio, nihil aliud requiritur, quàm simul esse, & alterū in altero. propter quod primus orbis reliquos omnes vehit: nec solùm illos, sed & ignis sphæram, atque aeris, quàm diu resistentia non fit: verùm vbi ad eas partes aeris ventū est, quæ aliquo pacto resistunt, tum circunductio aeris cessat, atque in his solùm corporibus sphęricis & diuinis vera vectio inuenitur, quia contrarietatem nullam inter se habent, in aliis autem nō propriè vectio est, sed tractio quædam magis.

Nos autem propter cōſuetudinem eorum, quæ hic videmus, non planè poſſumus cœleſtem illam, ac ſimplicem orbium vectionem imaginatione cōprehendere. Si igitur hęc ita ſe habēt, iam tandem & illud manifeſtū eſſe poteſt, cur ſuperiorum orbium motu circūducantur & inferiores, hi vero nihil in ſuperiores efficiant: ſiue enim motus ille ſit vectio quędam (vt par eſt credere) ſiue fiat ab intelligentia cōmuni; clarum eſt motu ſuperiorum agi & inferiores, horum verò motu nihil ſuperiores pati.

Si duo orbes in idem mouentur, minorem ſemper velocius moueri.

CAP. X.

AD hæc & illud ſupponendum eſt, ſi duo orbes in idem ferantur, minorem ac contentum ſemper velocius moueri, tum autem maxime quū ſubalterni fuerint, mox quā to anguli minores, atque acutiores extiterint. dico autem ſubalternos orbes, quorum circuli medij alter ſub altero eſt, & poli ſub polis. neceſſe autem eſt minorem orbem, cōtentumque velociorem reddi, quàm continentem, quoniam in eo vehitur. quare omnem in primis velocitatem requirit, quā habet continens, deinde & ſuam ipſe ac propriā ſuperaddit, non aliter quàm qui in naui vehitur, ſi in idē cū naui ipſe ſeſe agat, quāquam tardiſſime, ſemper tamen velocius omni puncto feretur, cum quo moueri cæpit, tū autem velociſſimus fit orbis minor, quum ſubalterni fuerint, quoniam ſubalterna linea rectę ſimilis eſt, quæ omnium eſt breuiſſima. & totus

motus

motus in rectũ fit,quũ verò subalterni nõ sũt, sed sese intersecant,totus quidem motus nõ in rectum est, sed & in latus:quæ linea similis est curuę.in spatium enim e c citius peruenitur per lineá b c,quàm per b e:&per b e citius quàm per b d : quia triãguli b e c maius latus est b e, opponitur enim maiori angulo.&similiter trianguli b d e maius latus est b d. Non existentibus autem subalternis tãto velocior est motus,quanto anguli acutiores sunt, quoniam motus subalterno propinquior est,& plus recti habet:vbi verò anguli maiores sunt,motus magis à subalternatione remotior est.

Si duo orbes in opposita ferantur,minorem semper impediri.

CAP. XI.

SI verò duo orbes in oppositas ferantur partes,minorem semper impediri necesse est, & aut tardari solum,aut sisti,aut etiam retroduci. causa autem est , quòd vectio in vnam partem fert, proprius motus in aliam.si igitur æquales fuerint vectio,& motus proprius,sisti minorem continget:neque enim in hanc,neque in illã agetur partem,æquatis potentiis in diuersa mouentibus.at si maior sit vectio,retroducetur minor superáte vectione:si verò minor vectio fue-

circulus qui prius fuit,vt a c,fierétque alius nouus,qui per ęquinoctialem protenderetur.hoc autem quum fieri nullo pacto possit, vt mutetur medius circulus pro natura semel factus, mutētur autē orbes ipsi diuęrsimode,&poli eorum,necesse est vniuersi partes omnes accidere orbib. neque eos hāc magis quàm illam per se respicere,sed indifferentes ipsos per sese existere,quocunque vertantur,quod cum in planetis aliis tum in luna videre manifestissimum licet. nam quamquam qui Draco in ea vocatur,perpetuo quodammodo varietur,& nunc caput in vno signo habeat,nunc in alio: ipse tamē Lunæ orbis per eundem semper medium circulum circumuertitur:vt accidit modo in hanc,modo in illam partē agi. Idem & in planetis reliquis euenit:ac in primo etiamnū orbe contingeret, si supra haberet aliquid,quod dimouere ipsum de situ posset,nihil autem quū supra habeat,à quo dimoueatur, vt pote primus,inde obtinet vt vnam in partem feratur semper.tametsi Aristoteli videtur finem quendā habere hoc in natura.Vniuersi igitur partes quū aduentitię sint orbibus,atque illis accidant,tū id solum per se inesse iis videtur, vt per medium circulū suum certo partium ordine conuertantur.sicut enim quędam partes per naturam mediū circulum faciunt,ita & quędā certum ordinem in motu præbēt,vt ab hac & in hāc solùm fiat.at hóc vnum per se &(vt aiunt)essentiale est,reliqua omnia accidunt: siue enim in ortū siue in occasū vertatur orbis,siue dextra siue sinistra,indifferens

ferens ipſe eſt,& natus verti in omnia, dũ ſuo ſeſe &per naturam indito motu agitet.ſi qua igitur oppoſitio inter orbes verſatur,in eo certe eſt,quod per accidens diximus,hoc eſt circa vniuerſi partes,in quib.& tardari,& ſiſti,& retroduci,& citari orbes,vnus ab alio potuere.verũ contrarietas, & vis dici hæc nõ poteſt:ſiquidem violẽtia tum ſolum fit, quum quid contra naturam propriam torquetur. in eo autẽ quod per ſe diximus,nulla vis,nulla cõtrarietas accidit:quoniam in eo nihil pati orbes poſſunt,nõ tardari,nõ citari,non ſiſti,non retroduci, & ad ſummum nihil impediri vllo pacto:quãdo motus ille,qui per ſe ineſt ac proprius orbibus,idẽ ſemper manet,& eodem modo fit ſemper,quocunque in vniuerſo per accidẽs orbis vertatur. qua de cauſa,nec laborat qui trahit,nec reſiſtit qui trahitur, quoniam in contrarium non nititur,quũ ad vniuerſum non in vnã magis quàm in aliam partem inclinet.Dubitabit autem fortaſſe aliquis in iis orbibus, qui retroducuntur, (pręſertim ſi qui per eandem lineã retroagantur)quo modo fieri poſſit,vt retro aliquis orbis ducatur,proprium tamen ipſe motũ conficiat, primùm enim mutari videtur non ſolùm quod per accidens eſt,partes ſcilicet vniuerſi,ſed&id quod per ſe dictum eſt, ordo ſcilicet partiũ in medio circulo.quæ enim pręcedebat prius,nũc ſequitur,&è contrario.Pręterea &qui retroducitur orbis,prorſus proprio motu priuari videtur:non enim cognoſcitur motus vllus niſi per fixum aliquid in vniuerſo,ad quod vel accedit,

vel recedit, si quid moueri debet. at retroductus orbis ad nullũ fixũ in vniuerso accedit, vel recedit per motum proprium, sed per raptũ solum. Porrò nec moueri is orbis dicitur, qui non circa centrum conuertitur: at retroductus circa centrum non vertitur alio motu quam raptu, per se igitur non videtur vllo pacto moueri.

Distinguendum ergo est de eo, quod moueri dicitur & quiescere. est enim & per se moueri, & per accidens: similiter & per se quiescere, & per accidens. per se id mouetur, quod ratione sui partes commutat in eo, quod coextẽditur sibi: quiescit autem per se, q ratione sui partes non mutat in eo quod coextẽditur sibi. per accidẽs autem mouetur, quod partes mutat in vniuerso & in communi loco, verum non ratione sui, sed ratione coextenti. per accidens verò quiescit, quod per se motum in loco proprio, partes in loco communi & in vniuerso non mutat, non autem ratione sui, sed alterius, in quo est. Per se igitur in opposita moueri impossibile: & per se moueri & quiescere impossibile. similiter & per accidẽs in opposita moueri, aut moueri, & quiescere impossibile. per se autem moueri in vnam partem per accidẽs in aliã: aut per se moueri, per accidẽs quiescere nõ impossibile: similiter per se quiescere, per accidens moueri non impossibile. Qui igitur aduerso amne tantùm in naui currit, quantũ amnis contrafert, & mouetur, & quiescit. sed non secundum idem: mouetur quidem per se in naui ceu in proprio loco, quiescit autem per accidens: in vniuerso enim quiescit.

quiescit,& non ratione sui,sed nauis, & amnis, qui contraferunt. Idem si minus currat, quàm nauis cōtrauehat,in opposita quidem mouebitur, non autem secūdum idem,sed per se in occidētem in loco proprio, in orientem verò per accidens,in vniuerso, quo nauis ducit. Idem & de orbibus dicendum est: nam Saturnus quidem,& Sol & orientem versus mouetur, & versus occidentem,sed per se in orientem, signato II. certo pūcto in loco,in quo est, vt in Aplane, ab eo semper magis & magis orientem versus recedit,per accidens autem in occidentem fertur: si enim ad vniuersum comparetur, & ad communem locum,partes quidem continenter mutabit versus occidentem, verum non ratione sui,sed alterius,in quo est:ex vehente enim orbe & vecto vnum totale motum fit, quod in loco vtrique cōmuni, & in vniuerso versus occidentem transfertur. Idem Saturnus,si per se tantùm moueretur in orientem, quantum per accidens retrotrahitur in occidentem, & moueretur & quiesceret. sed per se quidē moueretur in loco suo, per accidens autem quiesceret in vniuerso. Ad obeundum igitur proprium motum nō necesse est in vniuerso moueri (per id enim non mensuratur proprius motus) sed satis est per se moueri,& in loco proprio partes mutare,penes quod proprius motus & attenditur & mensuratur.atq; hoc nec impediri vllo pacto potest,nec vlla ratione mutari. nam quāquam retroducatur orbis siue per eandem lineam siue per obliquam in vniuerso,per se tamen & ad proprium

locum comparatus ſemper eodem modo mouebitur: ſemper ſuum atque innatum motum conficiet: qua de cauſa nulla vis, nulla cõtrarietas in eiuſmodi motu verſatur. in ea verò quod per accidẽs diximus, & impediri orbes poſſunt & tardari, & citari. ſed neque in hoc violẽtia & labor eſt. quoniã orbis non in vnã magis quàm in aliam partẽ inclinat in vniuerſo. Si igitur ordo partiũ mutari videtur in retroducto orbe, hoc certè eſt in eo, quod per acccidẽs diximus, ratione ad vniuerſum habita nõ in eo quod per ſe eſt. quare & proprius motus nihilo ſecius fit ac prius, & eodem partium ordine per ſe. quãquã retro orbis ducatur. per fixum vero aliquid in vniuerſo, non menſurari nõ cognoſci oportet proprium motum, ſed per fixum aliquid in loco proprio, à quo vel ad quod ſemper recedit vel accedit orbis per ſe. Idem & ſemper circa centrũ per ſe cõuertitur, quamquam per accidens retrorſum circa idem centrum ducatur. quod ſatis eſt ad eum exercendum motum, qui proprius eſt. Dupliciter autem quum Sol, & alij planetæ moueri dicantur, & per ſe in ortum, & per accidens in occaſum, ſi quærat quis ſimpliciter quorſum mouetur Sol, in occasũ fortaſſe dicendum eſt: ſecũdum quid autem, in ortum, ſimpliciter enim eſt, quod ad vniuerſum eſt. ſecundum quid verò quod ad lucrum proprium comparatur, hic tamen, & motus eſt, & per ſe motus ac proprius. Quòd igitur nulla vis, nulla reſiſtentia inter orbes per ſe verſetur, & quo retroduci orbes poſſint, at proprios tamen motus efficere,

efficere,& quid ſit per ſe, & quid per accidens in orbium motu, hactenus dictum eſt. vnus quis motus ille ſit,quo orbis orbem ducit,expediamus.

Quòd vectio quædam ſit,qua orbis orbem ducit.

CAPVT. IX.

DIfficillimũ autem à me ſemper habitum illud fuit,quis nam motus ille ſit, quo vnum orbem alium ſecum ducere videmur, vtrum tractio an pulſio,an vectio,an aliud quid. ac primùm quidem tractio non videtur, quoniam quę ſeſe trahunt omnia aut per aſperas& inæquales ſuperficies trahũtur,aut alligata nexu aliquo.alia quidem continuitate communi ob vacuum,alia vinculo aliquo, alia ſpirituali ſpecie,quali ferrũ ad Magnetem trahitur.at in cœlo inęquales ſuperficies non ſunt,ſed planiſſimæ & læuiſſimę omnes(alioqui vacuum inter ipſas intercidat) neque orbis orbi ſuccedit ob vacuum. nec vinculo vllo colligati ſunt inuicẽ. ſed nec ſpirituali ſpecie(quod maximè dicendũ videretur)ſi enim ſuperior inferiorem duceret, quòd illi eſſet alligatus ea ſpecie, vtique & inferiores in oppoſita acti eadem alligatione reſiſterent,impedirẽtque trahentes, & tardarent, ac retro etiam ducerent, quoniam multi inferiorum velociores multo ſunt: conſtat autẽ inferiores nihil in eo facere, qui ſupra ſunt,vt declaratum iam eſt. Eiſdem de cauſis neque impulſio videtur eſſe motus ille:nã &ipſa aut per inæquales ſuperficies fit:at mole,qua impellit,

quod sibi obuiat corpus: aut spirituali specie (vt antiparistasi multorum patet) at nullo horũ cęlum pellere cœlum potest. At verò nec vectio videtur esse, quod enim vehitur alligatum semper est cum vehente, & semper attractio aliquã fieri in vectione videtur: aut enim simul defertur vectum, ob inæquales superficies attractum; aut innititur atque insidet in vehẽte: hoc autem est illi alligari: põdere enim fit ne diuelli possit, quod vehitur: at cœlum cœlo non innititur, nec vllo alligatur modo. Propter hæc quibusdã neque attractio neque impulsio neque vectio videtur is motus, sed opus virtutis, & spiritualis speciei à superiori orbe demissæ, non quidem quæ orbes alliget, sed quæ eo motu inferiorem moueat, quo & superior agitur: quę propriè neque tractio, neque pulsio est, neque vectio, sed naturalis motus ceu à forma datus. Verùm & hoc cõsimiles habet difficultates: si enim superior orbis speciem in inferiorem demittit, vtiq; & inferior speciem mittet in superiorẽ: Circulo enim & in orbẽ diffundũtur spiritualia hæc, vt in lumine, & sono, & aliis patet: quare & superiores impediri & trãsmutari accidet ab inferioribus. Pręterea si à primo orbe species demittitur, quæ reliquos omnes mouet, fortius quidẽ eos mouere necesse est, qui propinquiores sunt primo. quo igitur modo Sol, Venus, & Mercurius ęqualiter moueri potuerũt Sole propius existente? Item & illud quæri potest: nunquid quæ reliquas mouet species, & ipsum etiã primum moueat, an nõ. si quidem non mouet,

mirum

mirum certè videtur mouere alios, ipſum autẽ in quo eſt, non mouere: at ſi mouet: ſiquidem & intelligentia etiam ipſa mouet, duo erũt vnius mouentia præter neceſſitatem. ſi verò ſola ſpecies mouet, erit igitur primum mouens natura poſterius primo mobili, & in magnitudine, & diuiſibile.

Videtur igitur mihi vectionis ſpecies quędã eſſe, qua orbis orbẽducit. Omne enim contentum in alio, natum eſt cum eo atque in eo cõuehi, niſi reſiſtentiam faciat, & in oppoſitã partem inclinet: at cœlũ cœlo nihil reſiſtit (vt dictum eſt) neque in vnam partem magis, quàm in aliã inclinat. quid igitur prohibet cõtinente moto ne ſimul & contentum quoque commoueatur, quando ſimul ſunt, & alterũ in altero? Neque illud verum eſt vectionem omnem cum attractione fieri, niſi in his quæ hic ſunt, & cõtrarietatem inter ſe habent, atque oppoſitas inclinationes: in iis enim alligatio quædã requiritur, ſi vehi debent. at in quibus reſiſtentia, & contrarietas nulla verſatur, nec oppoſita inclinatio, nihil aliud requiritur, quàm ſimul eſſe, & alterũ in altero. propter quod primus orbis reliquos omnes vehit: nec ſolùm illos, ſed & ignis ſphæram, atque aeris, quàm diu reſiſtentia non fit: verùm vbi ad eas partes aeris ventũ eſt, quæ aliquo pacto reſiſtunt, tum circunductio aeris ceſſat, atque in his ſolùm corporibus ſphęricis & diuinis vera vectio inuenitur, quia contrarietatem nullam inter ſe habent, in aliis autem nõ propriè vectio eſt, ſed tractio quædam magis.

motus in rectũ fit, quũ verò subalterni nõ sũt, sed sese intersecant, totus quidem motus nõ in rectum est, sed & in latus: quæ linea similis est curuę. in spatium enim e c citius peruenitur per lineá b c, quàm per b e: & per b e citius quàm per b d: quia triãguli b e c maius latus est b e, opponitur enim maiori angulo. & similiter trianguli b d e maius latus est b d. Non existentibus autem subalternis tãto velocior est motus, quanto anguli acutiores sunt, quoniam motus subalterno propinquior est, & plus recti habet: vbi verò anguli maiores sunt, motus magis à subalternatione remotior est.

Si duo orbes in opposita ferantur, minorem semper impediri.

CAP. XI.

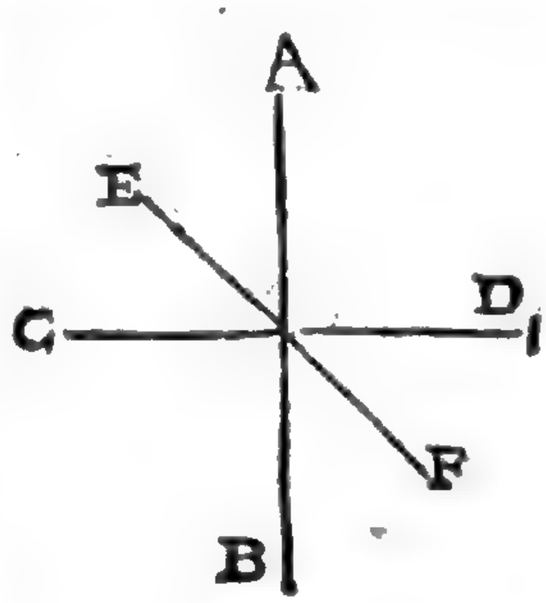
SI verò duo orbes in oppositas ferantur partes, minorem semper impediri nęcesse est, & aut tardari solum, aut sisti, aut etiam retroduci. causa autem est, quòd vectio in vnam partem fert, proprius motus in aliam. si igitur æquales fuerint vectio, & motus proprius, sisti minorem continget: neque enim in hanc, neque in illã agetur partem, æquatis potentiis in diuersa mouentibus. at si maior sit vectio, retroducetur minor superáte vectione: si verò minor vectio fue-

rit,prævalebit quidem proprius motus, ne aut sistatur aut retroducatur orbis,at tardabitur tamen.maximè autem fient hęc,quum subalterni orbes erunt,mox quanto anguli minores atque acutiores extiterint. Intelligēda autem sunt hęc ratione ad vniuersum habita, quod per accidēs inesse orbibus dictum est.sic enim nihil inconuenit & tardari, & sisti, & retroduci etiam orbes,quum nihilominus per se ipsi semper suos motus efficiant.

In natura sphærarum non solùm esse motum in longitudinem,sed & in latitudinem factum.

CAP. XII.

ILlud pręterea nobis ponendum est,in natura sphærarum non solùm esse eum motum, qui in lōgitudinem agitur,sed & alios quoque,qui in latitudinem. dico autem longitudinem ab oriente in occidentē vel è contrario:latitudinē verò à Septentrione in Meridiem , vel contra. Principalissimi autem motus, qui in ea natura esse possint, tres tātùm vidētur esse,non plures, nec pauciores , illi scilicet,qui sese inuicē secāt ad rectos angulos:hi enim soli (quemadmodum & axes super quibus fiūt)determinati ac certi sunt , reliqui verò indeterminati&infiniti sunt : propter quod nec in natura esse per se pos

sunt. si enim vnus eorũ esset per se in natura, pari ratione & omnes possẽt: at infinitum nullum & indeterminatum per se esse potest in natura; quare nec plures axes per se, nec plures motus esse possunt, quàm tres illi, qui sese ad rectos secant angulas. sed ne pauciores quidem cõtingit esse: quoniã si is est, qui super a b fit, cur non sit & ille, qui super c d? & si hic, cur non & qui super e f? Eorum autem motuum, qui in latitudinem fiunt ad rectos angulos cum æquinoctiali, ab Hipparchi quidem temporibus vsque ad nostra aut nulla cognitio fuisse videtur, aut nulla opinio. si quidem Ptolemæus inter primas suppositiones recipit, non esse alios in sphæris motus, quàm duos, alterum qui ab ortu in occasum per ęquinoctialem fit, alterum qui ab occasu ad ortum obliquè per zodiacum cõtra agatur. ante Hipparchum verò quandam de iis motibus opinionem fuisse apud Eudoxum, & Callippum coniecturam licet ex iis accipere quæ Aristoteles circa primam philosophiam reliquit: refert enim eos sphęram quandam posuisse, cuius poli in zodiaco siti essent. At verò & antiquiorem de his motibus opinionem extitisse apud vetustissimam illam Ægyptiorum gẽtem, fidẽ quandam præbent ea quæ Pomponius Mela ex Herodoto accepta, de ea gente scribit his verbis. Mandatúmque literis ferunt, ex quo Ægyptij sunt, quater cursus suos vertisse sydera, ac Solem bis iam occidisse, vnde nunc oritur, atque ortũ, vbi nunc occidit. Atqui occidisse vnquã solem, vnde nunc oritur, nulla prorsus via alia intelligi

potest,quàm per prędictos motus:de quo in sequentibus nonnulla dicemus.

Primus ætate nostra Ioan. Baptista Turrius Veronensis grauissimus Philosophus, inter alia multa,quę diuino penè ingenio inuenit,vidit in sphærarū natura oportere tres illos motus per se esse,reliquos autem alios omnes per accidēs inexistere.per se autē dico esse non vna in sphęra,sed in vniuersa ea natura, in qua principales etiam naturales sunt tres illi prædicti motus.oportere autem ita esse, verisimiles quidē rationes satis habet.primum quidem quia iis ascitis, & facillimè & regulariter ea omnia monstrari possunt,quæ circa sydera apparent: non ascitis autem,non possunt,nisi per absurda, & incōuenientia plurima. at verò & propter bonū ac finem necessarij in natura sphęrarū videntur. sic enim non solùm perfecta erit sphærę ratio,sed & alia perficiet magis. per hosce enim motus fieri paulo post ostēdemus,vt pūctus omnis qui in sphæra est, quandoque vbique fiat, & ad omnia & vndequaque sese cōuertat.quod necessarium quidem videtur,quo virtutes,quę ab orbibus huc demittuntur,vndique & ad punctum omnem impartiantur,& quæcunque possibilia sunt in natura fieri,quandoque etiam fiant.aliæ profectò generationes in mūdo fierent, si fortè fortuna Sol per æquinoctialem(vti per Eclipticā)iter teneret. Futurum igitur est,vt Sol quandoque viam illam teneat,quo fiant illæ generationes. in natura enim quod possibile est,necessarium etiam est. ad ipsas præterea insularum

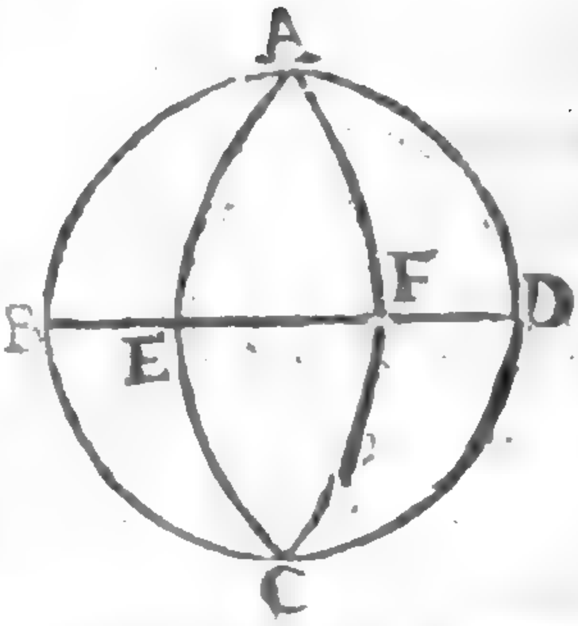
mon-

montiúmque generationes si quis respiciat, videátque tempus illud fuisse, quum è mari facti, & olim mari contecti fuerint, futurúmque rursus, vt quà mare nunc integit, habitabile olim fiat, quódque habitatur, ac colitur, cōdendum quandoque Oceano fore: tum videat maximas illas terræ mutationes, eluuiones, exarsiones, magnasque æstates illas, atque hyemes, quas Aristoteles refert: agnoscet quidem in Cœlo mutationes esse oportere, quæ tanta efficiant longè alias, & maiores, quàm illę sint, quas quotidie videmus in angusto admodum constitutas. atque equidem crediderim hosce motus eos ipsos esse, quos in stellis latere primum vaticinatus est Albatenius: mox & summus vir Ioannes è Regio monte quodammodo est auguratus, quum scripsit. Siue igitur instrumentorum incertitudo hanc varietatem immiserit, siue motum quendam adhuc nobis occultum stellis fixis natura indiderit, difficile admodum est, & erit, huius motus qualitatem metiri.

Si duo orbes sese ad rectos angulos secent, minorem motu suo in omnia opposita successiuè mouere.

CAP. XIII.

SVpponendum deinde & illud est, duorum orbium si medij circuli sese ad rectos angulos secent, minorē motu proprio successiuè in opposita omnia mouere. vt si orbis maior a b c d habeat medium circulū b d. qui secet mediū circulum alteri⁹ orbis a e c f ad rectos angulos, primum quidem circunducetur orbis minor in

latitudinem. quoniam motus qui in latus fiũt non ſeſe impediunt, & maiores ducere minores, & contẽtos dictum eſt. quo fiet vt minor circunductus in latitudinem motu proprio in oppoſita omnia ſucceſſiuè per ſe moueat in Occidentem, in Oriẽtem, in Septentrionem, & Meridiem. cuius cauſa eſt, quòd circunducto orbe in latitudinẽ partes permutantur, & quæ ſupra erat, fit infrà & è contrario. permutatis autem partib. neceſſe eſt & motum proprium permutari. vnius enim circuli ſuperior pars in occaſum, inferior in ortum mouet. Si igitur partes illę permutentur, totus motus commutabitur. quod facile eſt ſic videre. intelligatur minoris motus eſſe a c in a per f ab oriente ſcilicet in occidentem in vna medietate: in alia verò eſſe ab a c per e ab occidẽte in orientem. quoniã igitur circulus hic a e c f circunducitur à maiore orbe in latitudinem per b d, palã quòd f quandoque fiet vbi d, quãdoque vbi e, quandoque vbi b, & poſtremò iterum vbi f. Ergo ſi nũc mouet ab oriente in occidentem, cum erit vbi d, fiet motus à ſeptentrione in meridiem, quorum verò erit vbi e, motus erit ab occidente in orientem: quum autem vbi b, motus agetur à meridie in ſeptẽtrionem: ac poſtremò redeunte f ad primum locum motus redibit ab oriente in occidentem. Conſideranda

randa autem sunt & intermedia loca. Horũ autem duorum orbium maiorem illum, qui circunducit, vocemus Circunducentem, minorem verò, qui circũducitur, ac proprio motu successiuè in omnia opposita mouet, vocemus Circitorẽ: vti enim his nominibus necessarium sępe nobis erit: quare vt quã facillimè intelligamur, legentes rogamus, vt ad hæc nomina bene ac memoriter aduertant, vt si quando à nobis adducentur, planè intelligamur, quid per ea significemus.

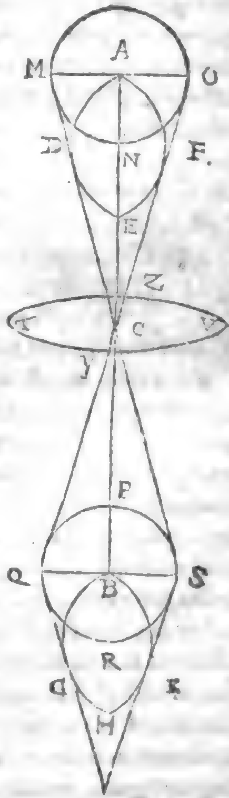
Si Circitori alicui alius orbis contraferatur in latitudinem super polis Circunducentis, hunc contraueĉtum moueri à Circitore motu trepidationis.

CAP. XIV.

POstremo & illud nobis recipiatur, si Circitori orbis alius inferior contraferatur in latitudinem, & super polis Circunducentis, contraueĉtum hunc à Circitore eo admirabili motu, aut cõsimili moueri, quem trepidationẽ, vel accessum & recessum vocát. Est autem motus is, quem trepidationem appellant, vt duo puncta è diametro opposita (qualia essent ęquinoctia) ita agantur, vt paruos describant circulos latioribus semper oppositis.

Pũctus autem medius, qui tropici vicem supplet, modò versus vnum eorum punctorũ duorum, modò versus alium accedat in eadem semper linea manens: vt si a & b sunt æquinoctia, c tropicus, parui quidẽ circuli erũt a d e f ex par-

te a:ex parte b autem b g h k. verum perfecti circuli non ſunt hi, ſed ouales quodammodo, perfecti autem ſolum ſunt duo alij, quos deſcribunt pūcta ab æquinoctiis diſtantia, quanta eſt ſemidiameter circulorum priorum, circa a quidem l m n o, circa b verò p q r ſ. Hoc ergo motu agi neceſſe eſt, ſi aliquis orbis minor Circitori contraſeratur in latitudidem. quoniam enim omnis Circitor duos habet motus, vnum datum à Circunducente, quo circunfertur in latitudinem, alterum proprium, quo ſucceſſiuè mouet in omnia oppoſita, per priorem quidem motum nihil mouebit contrauectum hunc tertium in latitudinem, quoniam illi contraſertur æqualiter, per proprium autem motum mouebit, trepidationem vocatam afferens. nam quoniam Circitor per motum ſuum mouet in omnia oppoſita (vt dictum eſt) fit quidem, vt æquino-

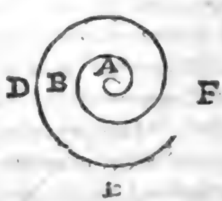

ctia puncta

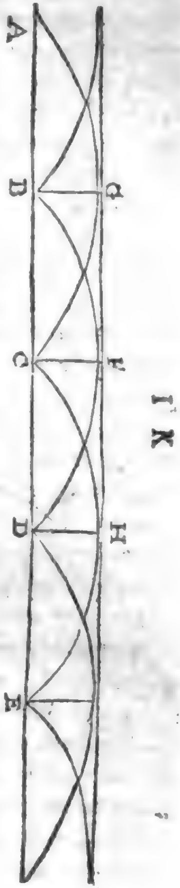
ctia puncta contraue̅cti orbis,quæ potiſſimum Circitor reſpicit vti polos circũductionis, motu ſuo & ipſa in oppoſita omnia ſucceſſiue ducantur,ante,retro,dextra,,& ſiniſtra,& in intermedia,atque in ſumma taliter, vt ab iis parui circuli deſcribantur,quorũ ſemidiameter tanta erit,quantum Circitor mouere poteſt in vna quarta circunductionis in latitudinẽ ſuæ,erunt autem oppoſitæ ſemper lationes ęquinoctiorũ, quoniá vnius circuli ſi vnus pũctus mouetur in vná parté,oppoſitus in oppoſitá ſemper agitur. cum igitur a ante ducetur,b retro ferri neceſſe eſt:& quũ a dextra,b ſiniſtra flectere. Sit medius circulus cõtraue̅cti orbis u z t y,per quẽ in altitudinẽ cõtrafertur.diuidaturq; circũductioCircitoris in quatuor quartas, moueat autem per quartam u z,quæ ſit ſeptẽtrionalis inferior,palã quod partim in longum,partim in latus mouebit:quare polos cõtraue̅cti,quos potiſſimum reſpicit,&in longum,&in latus aget lationibus ſemper oppoſitis. atque a quidem in latus mouebit verſus meridiem, in longum vero verſus orientem.quocirca ab a deſcribetur arcus a d:c ro in latus quidem verſus ſeptentrionem.in lõgũ verſus occidentem ducetur,deſcribetúrque ab ipſo arcus b K.Rurſus vero moueat Circitor per aliam quartam circunductionis z t,quæ eſt inferior Meridionalis, d quidem mouebitur in lõgum verſus orientem,in latus vero verſus ſeptentrionẽ,ducetúrque ab eo arcus d e:K vero oppoſitus in longum verſus occidẽtem agetur, in latus verſus meridiem,deſignabitque arcum

K h. Porrò Circitore mouente per aliam quartam t v, quæ est meridionalis superior, e in longum versus occidentem flectet, in latus versus septentrionẽ, facto arcu e f: at h oppositus arcũ trahet h g. Postremo per vltimam quartam y u, quæ est superior septentrionalis, f à Circitore mouebitur in longum quidem versus occidentem, in latus versus meridiem: fiétque arcus f a, peracto circulo a d e f a, g verò oppositus describet arcũ g b, facto circulo b K h g b. Nõ sunt autem hi perfecti omnino circuli, sed oblongi magis, quàm lati, quoniã linea a c b quandoq; fit m c s, quandoq; o c q, & latitudo maxima est m o, quæ continenter versus punctum medium angustatur: vnde fit, vt diameter lõgitudinis a e maior sit, quàm diameter latitudinis d f. Perfecti autem circuli soli sunt ij duo, quos describunt l ab vna parte, & p ab alia, horum enim tanta est diameter longitudinis, quanta & latitudinis, quoniam circa maximam latitudinem fiunt. ab iis vero omnes alij ouales sunt, & tanto oblongi magis quàm lati, quanto puncto medio proximiores sunt.

Dubitet autẽ fortasse aliquis circa ea quę dicta sunt. videntur enim contrauecti orbis poli debere à Circitore moueri, non ita vt circulos faciant in idẽ redeũtes, sed helices magis, & vmbilicos, qui ab angusto sese continenter magis,

ter magis, & magis expendant, qualis est a b c d e f. ita autem esse oportere videtur, signato medio circulo cõtrauecti orbis, quẽ Circitor motu proprio de puncto in punctum successiue secat, atque eleuat. videtur enim continue magis & magis tollere eũ debere. quod si fiat, necesse est & polos cõtinue magis & magis per vmbilicum actos expãdi, non autem per paruos circulos in idem reuerti (vt dictum est.)

Ad quod dicimus falli nimirum, si quis ita existimet cõtrauectum orbẽ moueri, vt per vmbilicos agatur: neque enim id accidit, vt medius circulus eius continẽter magis & magis tollatur, quandoquidẽ nihilo plus eleuari ille potest, quo Circitor tollere in vna quarta circũductionis valet. vt si medius circulus contrauecti sit a b c d e, Circitor autem in vna quarta suæ circunductionis non plus tollere ipsum possit, quam sit b g, dico quod medius circulus ille nũquã eleuabitur supra lineã g f h. sit enim quod in vna quarta Circitor eleuauerit b vsq. ad g facto semicirculo a g c, tũc fiet vt punctus omnis post h succes-

ſiue tollatur in g f h. in fine autem quartæ & ipſum e inuenietur vbi f,facto alio ſemicirculo b f d. ſupra f autem non tolletur c, quoniam ſi ſupra tolleretur,vt in K,ſequeretur quidem, vt Circitor plus mouere poſſet in vna quarta, & eleuare,quam eſſet b g, quod eſt contra ſuppoſitum.ſimiliter & d tolletur vſque ad h, non vltra propter eandem rationem.& ita de aliis omnibus punctis ſucceſſiuè dicendum eſt. nullus enim ſupra lineam g f h eleuabitur,ſed omnes ſucceſſiue illam tangent de puncto in punctũ. vnde & ſucceſſiue noui,& noui ſemicirculi fiẽt aliis punctis ſublatis,aliis ſubſidentibus in coronam,& quodam quaſi tripudio.quare & motus iſte,ſi recte conſideretur, tripudiatio magis vocari,quã trepidatio mereretur,eò quòd puncta omnia ceu tripudiantia vnum poſt aliud, hæc quidem tolluntur, illa ſubſiſtunt. hac de cauſa quantum medius circulus eleuari poteſt à Circitore in vna quarta, tanta & diameter eſt paruorum circulorum, qui deſcribuntur à polis contrauecti orbis. De principiis igitur, ac ſuppoſitis hactenus determinatum ſit ſatis.

SECTIO SECVNDA.

De iis quæ apparent in motu ab ortu in occaſum.

CAPVT I.

NVnc autẽ quæ circa ſydera viſuntur, & eorum cauſas proſequamur à primis, & vniuerſaliſſimis incipientes. Eorum autem, quæ apparent, alia vel omnibus manifeſta eſſe poſſunt,alia non niſi Aſtronomis nota obſeruataque ſunt:quibus adhibẽda videtur

tur fides,iis præſertim,qui tum magni circa diſciplinas fuere,tum Philoſophiæ, & veritatis amatores,qui quidem neque falli, neque fallere nati ſunt:qualis Ptolemæus diuinus certe vir,& cæteris anteponendus : tum & Hipparchus , & plerique alij egregij:quos ad tantum laboris,ac ſtudij nihil certe aliud potuit impuliſſe, quàm amor veritatis & eorum diuinorum corporum, circa quæ mentiri nefas, atque impium ſit. Ex omnibus autem quę apparent,ille & primus,& cõmuniſſimus ſeſe offert motus , qui ab ortu in occaſum tanta celeritate conuertitur: eo cũſtat circumagi ſtellas omnes,atque orbes qui manifeſti ſunt nobis:verũ non æqualiter iter omnes, ſed alios citius, alios tardius : citiſſime quidem omnium Aplanen,mox Saturnum, mox Iouem, deinde Martem,tardiſſimam vero omnium LUnam:Solem autem, Venerem, ac Mercuriũ æqualiter quidem inter ſe,ſuperioribus vero tribus planetis,& Aplane tardius. Hęc igitur ita ſe habere illis credendum eſt, qui cuncta diligentiſſime obſeruauere. Ad hæc tamen,& illud in hoc motu conſtat , circulos qui deſcribũtur à ſtellis , tũ inerrãtibus,tum planetis in idẽ non redire:vt ſi ab a inceperint, nõ redibũt quidẽ per b in a,ſed in c: & rurſus nõ in c per d,ſed in e:quare nõ veros fieri circulos manifeſtum eſt,ſed helices , ac

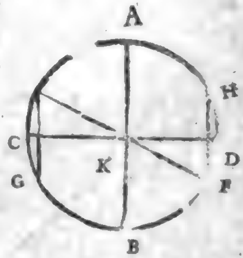
ſpiras magis:non quidem quæ cõtinenter procedant,

cedant, sed quæ intra certos terminos conclu-
dantur hinc quidem in meridie, inde in septen-
trione constitutos. Porrò & circa conspectũ or-
túmque, atque occasum syderũ differentia mor
talium non parua est: alij stellas omnes quæ in
vniuerso sunt cœlo circumspicere possunt: alij
quasdam solùm: quibusdam certa sydera nun-
quam conduntur: certa nunquam spectantur
certa oriuntur, & occidunt: & quæ oriuntur, &
occidunt, aliis citius, aliis tardius, quãquam sub
eodem meridiano degant.

De caussis eorum quæ apparent in diurnò motu.

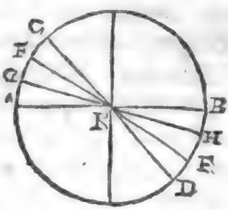
CAP. II.

NOBIS igitur de apparentium caussis agenti-
bus quædam cum aliis communia erunt,
quędam non communia: in multis enim illis de
bendum est, qui primi de rebus Astronomicis
tractauere: in multis verò, si & nos principium
demus, nobis illi gratias habere poterũt, qui ea
à nobis acceperint: in primis igitur ea mortaliũ
differentia, quæ circa conspectum syderum, or-
túmque atque occasum eorum versatur, è diuer
sitate horizontium pen-
det: quorum alij recti
sunt, qualis c d ad æqui-
noctialem a b: alij obli-
qui qualis e f. qui igitur
rectum habent Horizõ-
tem, ij stellas omnes quæ
in vniuerso cœlo sunt, vi
dere possunt: quoniam

in æquinoctiali habitant, & æqualiter ad polũ
vtrunque

vtrunque ſpectāt. Eorum verò, quibus obliquus eſt Horizon, nulli ſtellas omnes videre poſſunt: ſed quaſdam nunquā vident, quaſdam ſemper in conſpectu habent: quædam iis oriūtur, & occidunt: quoniam obliqui Horizōtis ſemper vna pars ſupra alterum Polorū eleuatur, vt K e, alia infra alium deprimitur, vt K f, Poli ſunt c & d, Horizō obliquus e f. quæ igitur ſtellæ intra Polum c & circulum e g ab e deſcriptū continētur, illæ nunquam ab iis videntur, quibus obliquus Horizon eſt e f: quæ vero cōtinentur intra Polum d, & circulum f h deſcriptum ab f, illæ ſemper in eorum proſpectu ſunt, & nunquam occidūt: reliquæ omnes & oriūtur, & occidunt. ita & de aliis obliquis Horizontibus dicendum eſt. Qui vero ſub polis degunt, neque ortum, neque occaſum vllius ſtellæ habent, ſed ſtellas vnius medietatis omnes ſemper vident, alterius nullas ſpectare poſſunt, quoniam eorum Horizon eſt æquinoctialis: vltra quā quæ ſunt ſtellæ ſemper conduntur, quæ citra, ſemper in propatulo ſūt. Porrò quę ſūt in ea medietate, in qua ſub Polo Horizō premitur, illæ citius iis oriūtur, qui depreſſiorē Horizōtē habent: citius enim redeūt ſtellę in K d, quàm in K f, & K h. quę vero

ſunt in medietate illa, in qua ſupra polū eleuatur Horizon, eę citius iis oriuntur, qui minus eleuatum habent Horizontem: citius enim per-

ueniunt in K g,quàm in K e,& K c.Cur autem circuli qui in hoc motu describũtur à stellis nõ in idem redeant,sed spiras trahant,causa nõ alia esse potest,nisi quod motus ille, quo stellæ in occasum circunferuntur,vnus & simplex non est,sed cõpositus è duobus. dictum est enim in suppositionibus primis motum simplicem esse, qui ab eodem in idem redit:hic ergo quũ in idem non reuertatur, simplex & vnus esse non potest, sed duo commisti simul, quorum vnus in longũ,alius in latus fit: eiusmodi autem motum nulli orbi proprium esse posse manifestum est è suppositis à principio: diximus enim vnum orbem non nisi vnum motum per se habere posse,& eum simplicem. duo igitur quum sint motus,si alter per se vlli orbi inerit,alter de necessitate per accidens erit, & ab alio dabitur. ergo de vtroq; quęrendũ est,qualis quisque sit. &cui orbium per se,cui per accidens insit:prius autem de eo agamus,qui in longitudinẽ fit,quo orbes omnes, & stellæ circumaguntur in occasum, medius autem circulus est æquinoctialis, poli vero vniuersi. hoc ergo motu cùm omnes circũducãtur orbes,necesse est,aut omnes per se eum motum habere,aut omnes per accidẽs: aut aliquos per se,aliquos per accidens, nã,qui horum vnumquodque dixerint, inuenti sunt.

Quòd motus in longitudinem per se insit primo orbi,aliis per accidens.

CAP. III.

FVere in primis nonnulli, qui putarint omnibus orbibus innatum,ac per se inesse ab ortu

ortu in occasum in longitudinem ferri : quare non solùm primũ orbem hoc motu agi, sed & Saturnum,& Iouem,& alios:videri autem in orientem per se ferri, non quidem quòd ita sit; sed quòd appareat solùm, quoniam serius aliquantisper planetæ quàm Aplane in occasum redeant:& inter ipsos,alios etiam tardius,alios tarde minus quo fit,vt redeunte ad occasum Aplane diebus singulis paululum quid de relinquãtur ab occasu planetæ: quod in dies repetitum facit vt quotidie magis & magis secedere ab occasu orientem versus videantur,quum nihilominus per se semper in occasum ferantur: sed certè vel magnopere fallantur hi : primùm quidem quia si motus iste rectus in longitudinem factus ab oriente in occidenté per se planetis inest, vt proprius, per accidens certè inerit obliquus ille alius, quo totũ zodiacum obeunt, Saturnus quidem annis 30, Iupiter annis 12,Mars duobus,Sol,Venus, & Mercurius vno, Luna diebus 27,horis 8.quare motus hi ab alio dabũtur planetis.at certè si hoc dicatur,magna nimirum inconuenientia, atque absurda cõsequentur : impossibile enim est in aliquo orbe hæc duo simul esse , vt motus in longitudinem per se sit, motus verò in latus insit per accidẽs, & à superiori alio detur : tum quia orbis dans motum in latus semper obliquabit motum in longum factum,& medium circulum flectet,vt nõ per æquinoctialem feratur. ac sic eueniet,vt motus rectus,& in longum actus nunquam per æquinoctialem agatur,cuius contrarium appa-

ret:tũ quia ſequeretur Solem, & Planetas alios non in eadem medietate oriri, atque occidere: ſed ſi in Septentrione oriantur, accidet in meridie occidere: quod apertiſſimè falſum eſt, ſequitur autem hoc, quoniã flexo medio circulo Solis, & aliorum ab eo orbe, qui motu in latus præbet, pars eius erit in ſeptẽtrione, pars in meridie. quum autem per poſita percurratur quotidie à Sole, & aliis per ſe circulus ille, qui fert in occaſum, fiet quidem, vt ſi in ſeptentrione oriatur Sol, occidat proculdubio in meridie (ꝙ planè falſum eſt.) Conſtat enim in eadem parte & oriri & occidere. Præterea ſi obliquus motus in aliquo ſuperiori datur, coguntur quidem hi fateri ſuperiores orbes ducere & inferiores: quod ſi ſit, fruſtrà quidẽ eſt dicere planetas per ſe moueri ab ortu in occaſum, quando ſufficit ſuperior orbis, aut communis intelligentia, qui eũ motũ dent. ac poſtremo impoſſibile eſt planetas in idem cũ Aplane, & primo orbe ferri, ſerius autẽ circũuerti, & derelinqui quotidie ab occaſu, (vt ipſi aiunt:) dictũ eſt enim ſi vlli orbes in idem feruntur; inferiores ſemper velocius agi, quàm ſuperiores. quum igitur illud manifeſtiſſimum ſit planetas tardius in occaſum verti quàm Aplanen, & primum orbẽ, impoſſibile eſt ipſos per ſe motum illum habere, qui in occaſum fert.

Alij verò ſunt, qui penitus contraria opinantes dicãt nulli orbi per ſe ineſſe in occaſũ moueri, ſed per accidens omnibus. ponunt autem hi cõmunem (de qua ſuprà diximus) intelligentiam,

tiam,quę per ſe nulli ſeorſum orbi applicita totum ipſum primo mouet,ceu animal vnum,cuius partes ſunt orbes, ipſa verò ceu anima: de quo,quoniã ſatis dictum eſt ſupra,nihil in præſentiarum videtur aliud dicendum: non enim vt exiſtimamus, effingi poteſt communis vna forma,quæ id moueat,quod vnum per ſe non ſit.

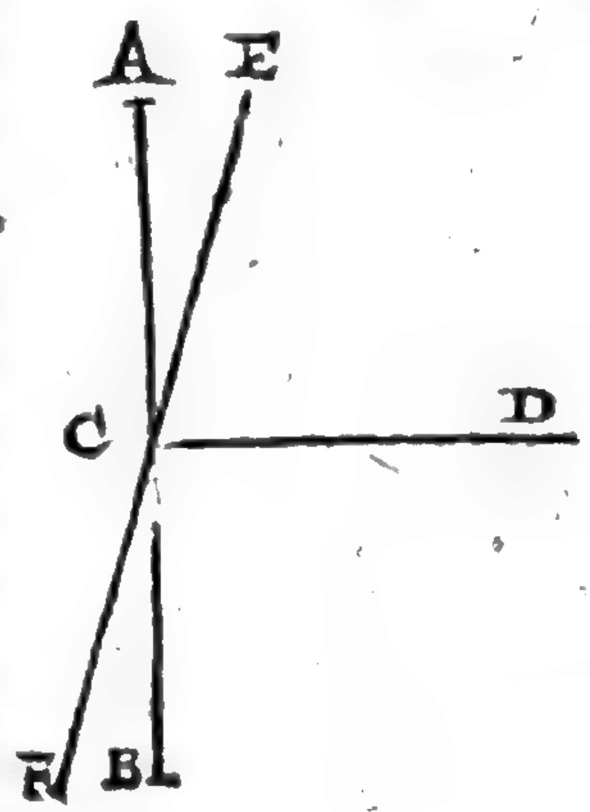
Rectius ergo eſt exiſtimare motum in longitudinem,qui per æquinoctialẽ fert,primo orbi propriũ eſſe, & illi per ſe competere, reliquis verò per accidens & à primo illis dari: quòd enim is motus primo orbi debeatur,ex his manifeſtum eſſe poteſt:qui enim primo debetur,ſimpliciſſimũ eſſe oportet,cuius neque poli,neque circulus medius mutationem vnquam recipiãt: talis autem ſolus ille eſt, qui ab ortu in occaſũ per æquinoctialẽ fit: etenim nec poli eius,nec circulus medius hoc eſt ęquinoctialis mutationem vnquam recepere:quandoquidem in quo ſitu nũc ſunt,in eodem ſemper,& patres noſtri, & nationes omnes obſeruauere:reliquorũ verò omniũ, tum poli, tum medij circuli mutationẽ pati,& ſitum variare conſpiciũtur.Si igitur primo debetur qui in longitudinem motus fit,primus autem reliquos vehere poteſt (vt dictũ eſt) manifeſtum quidem eſt quòd reliquis aliis per accidens ineſt,& à primo datur, non quidẽ immediatè omnibus,ſed ſecundo ſtatim,tertio autem per ſecundum,& ita reliquis, iis mediantibus qui prope ſunt. ita igitur ſe habet,qui motus in longitudinem ab ortu in occaſum fit.

De altero motu, qui in latus fit:

CAPVT IV.

NVnc autem de eo motu, qui in latus fit, percurramus. Hic ergo in primo inesse nullo pacto potest, si quidem vnus orbis vnum tantũ motum habet (vt dictum fuit.) at primus alterum illum habebat motum, qui in longitudinem agitur, hunc ergo per se habere nõ potest, sed nec per accidens, cùm primus sit, supra quẽ nullus est alius, à quo per accidens detur: reliquis autem aliis per se inesse omnibus necesse est, quoniam alter motus per accidens illis in erat.

De eo igitur quærendum est, qualisnam sit, vtrum simpliciter in latus, hoc est ad rectos angulos cum alio motu, qualis c d cum a b, an magis obliquus tantùm, qualis e f cum a b: nõ esse autem simpliciter in latus, & ad rectos angulos cum alio motu, è duobus maximè cognitum fuit: primùm quòd motus ille, & latitudinis simul, & longitudinis particeps est: dico autem longitudinis esse participem non solùm quà rapitur à diurno motu, sed & quà proprius est: siquidem dato certo puncto in zodiaco continenter ab eo magis & magis abscedere in longitudinem stellæ videntur: quod fieri quidem

non

non posset, si motus ille simpliciter in latitudinem foret: posset enim planeta latitudinẽ quidem zodiaci mutare, longitudinem autem non. deinde & in alio etiamnum indicio cognitum idem fuit: quoniam quæ fiebant à stellis helices in toto eo motu, non continenter procedebãt sese augendo vsque ad polos (quod fieri oportuisset motu in latitudinem simpliciter existente) sed intra certos terminos claudebantur in septentrione conclusos, & meridie. Ex quib. manifestum cuilibet esse potest proprios motus planetarum obliquos esse, & secare alterũ motum non ad rectos angulos, sed acutos, qualis est e f ad a b.

Quòd proprij motus planetarum non sint in idem cum alio motu, sed in opposita.

CAPVT V.

OBliquis igitur existentibus planetarum motibus quęri & illud potest, vtrum in idem fiant cum alio motu, an in opposita: si enim rectus motus sit à b in a, quæri potest an obliquus sit ab e in f, an è cõtrario ab f in e: non enim desunt, qui putent planetas propriis motibus non ab occasu in ortum, sed cum primo concordes ab ortu in occasum ferri: videri autem contraferri, nõ quòd ita sit, sed quòd appareat propter causam quæ & supra prædicta fuit, quòd scilicet derelinquãtur planetæ aliquantisper ab occasu à primo orbe, & ab Aplane serius enim paululo nescio quo circumuertuntur: vnde fit vt in dies magis & magis derelicti ab occasu videantur in

orientem ferri,quum tamen in occasum agantur. differũt autem qui ita dicunt à prioribus, illi enim dicebant planetas per se in occidentem moueri,tardius quidem Aplane:hi autem non per se id planetas habere dicunt,sed per accidẽs causa raptus. virtutem enim, quæ orbes omnes in occasum mouet,fortius quidem,ac citius mouere primùm, tardius verò alios, & inter ipsos tardius etiamnum,qui longius à primo absunt. Virtutes enim omnes valẽtius in propinquiora,segnius in remotiora operari,cuius signum & illud afferunt,quòd Saturnus qui primo propinquior est,ocyus in occasum rapitur,post ipsum Iupiter,deinde Mars,Luna verò tardissime omnium,quæ remotissima est: quocirca orbes omnes in idem cum primo ferri, tum propriis motibus,tum & raptu,videri autem contra moueri,quòd tardius, vt dictum est, circunducãtur in occasum quàm primus.

Sed certè & hi non minus falli quàm priores videntur mihi:primùm quidem quia quod ipsi signum afferunt, eosdemmet redarguit: constat enim(vt prius diximus)Solem,Venerẽ, & Mercurium equaliter in occasum verti:cùm nihilominus vnus eorum primo orbi propinquior sit, alius remotior:quomodo igitur dicunt virtutẽ orbes mouentem fortius mouere, qui propinquiores sunt?Preterea locum non habet in cœlestibus,quod dicunt virtutes fortius in propinquiora,debilius in remotiora operari. Virtus enim quę in occasum omnes simul orbes mouet, aut est intelligentia communis, aut vectio (vt demon

demonstratũ est.) si igitur est intelligentia cõmunis, illa quidem indiuisibilis est, & æqualiter omnibus applicita, & æqualite omnes mouẽs: si autẽ est vectio, impossibile est tardius planetas circumferri, quàm primum orbem, si in idẽ mouentur: diximus enim, si aliqui orbes in idẽ agãtur, minores semper velocius ferri. sequitur igitur proprios planetarum motus non esse in idem cum primo orbe, sed oppositos; atque hęc quidẽ sola causa est, cur in occasu derelinquãtur à primo, hoc est, cur tardius in occasum circunuertantur, & eorũ alij tarde magis, alij minus. Tres enim tantùm possunt assignari causę, cur illi derelinquantur à primo, quarũ vna esset, si planetæ per se in idem mouerentur cum primo orbe, tardius autem illo, & inter se alij tardius, alij minus tardè: quod suprà improbatum à nobis fuit. Alia causa esset, si raptu fieret, quòd omnes tardius primo circunferrentur, & inter se alij magis, alij minus tarde, quod pariter falsum est demonstratũ à nobis. Tertia verò causa est, si proprij motus planetarum in cõtrarium primo orbi agantur: igitur quum è tribus his causis, duę primę reiectę sint vti irrationales & falsæ, superest vt sola tertia recipi possit; hoc enim solùm, quòd motus planetarum proprij oppositi ferãtur primo orbi, facit, vt diebus singulis derelinquantur ab occasu planetę, & tardius diẽ obeant. quoniã enim obliquus omnis motus partim & recti particeps est, fit quidem vt contrauecti planetæ contra raptum quotidie aliquid de raptu demant, tantum scilicet, quã-

ćum quiſque in vna die contraferri poteſt:vnde & illud pariter euenit,vt inter ſe alij citius circunducătur ad occaſum,alij tardius:citius quidem qui per naturã tardiores ſunt,minus enim contraferuntur,& minus de raptu demunt,tardius autem raptantur,qui per ſe velociores sũt, magis enim cõtraferuntur,& raptũ magis tardant:qua de cauſa Saturnus, qui per ſe tardiſſimus eſt,citiſſimè omniũ in occaſum circũfertur,minimè enim omnium contra agitur,vnde & rapitur omnium maxime: Luna verò,quòd per ſe velociſſima ſit,tardiſſimè omniũ in occaſum ducitur,maximè enim contrafertur, & maximè raptum tardat. ex aliis verò Iupiter citius occidit,quòd tardior per ſe eſt inferioribus cunctis,mox Mars.Sol verò, Venus, & Mercurius,quoniam proprios motus æquales habent, æqualiter etiam in occaſum vertuntur, tardius autem tribus ſuperioribus, quoniã illis velociores per ſe ſunt: Luna autem citius,quoniam illa sũt tardiores.Quòd igitur obliqui ſint planetarum motus, & quòd non in idem cum primo,ſed oppoſitum agantur, & qua de cauſa omnes tardius primo inter ſe alij magis,alij minus tarde in occaſum circumuertantur. ac de toto motu,qui ab oriẽte in occidentẽ ducit orbes omnes,& ſtellas omnes, hactenus dictũ ſit.

Cur orbes primo propinquiores,non tamen per ſe velociores ſint alijs.

CAP. VI.

QVærat autem ad hæc fortaſſe aliquis, cur orbes primo propinquiores, non tamen velo-

velociores sint propriis motibus, quod fieri debere videtur: si enim velocitas consequitur magnitudinem,(vt in primo est videre)consentaneum erat,& eos qui primo propiores essent, eadem de causa velociores fore: quod certe nō modò non est,sed contrarium magis spectatur, Saturnus enim,qui Aplane propinquior est,tardior multo reliquis aliis in suo motu videtur, deinde Iupiter,deinde Mars. Luna verò quæ omnium est remotissima, per se velocissima cernitur.

Videntur igitur Aristoteli à primo orbe impediri omnes,qui infra sunt,quíque in oppositum per se nituntur,ac magis illi impediri, qui primo proximiores sunt. propter quod Saturnū dicit tardissimum omniū, quòd maxime impediatur. Lunam verò velocissimā,quòd minimè. quod certe(licet de tāto Philosopho dicere)aut non verum est,aut non ad quæsitum. primum quidem falsum est illud,impediri magis eos orbes,qui primo proximiores sint. cōstat enim(vt diximus)Solem, Venerem,& Mercuriū æqualiter per se circumuerti,quum nihilominus vnus alio propinquior primo sit. Præterea quod dicit impediri à primo planetas, dupliciter intelligi potest, vno modo quòd impediantur in eo quod per se est in motu proprio eorum,alio modo quòd impediantur in eo quod per accidens est,hoc est ad vniuersum siquidē intelligit impediri planetas in eo ꝙ per se est, hoc certe verū nō est. supra enim ostēdi mus impediri nullo pacto orbes posse in propriis motib. per

ſe:cuius ſignum eſt,quòd ſi Saturnus nihil traheretur à primo,ſed derelinqueretur in natura ſua,nihilominus motũ proprium perficeret annis 30.ſicut & nunc facit à primo ratus.raptus igitur nihil officit ad proprios motus cõficiẽdos p ſe. Si vero intelligit de eo ꝙ per accidẽs eſt,impediri planetas ratione ſcilicet ad vniuerſum habita,ſic quidem verũ dicit: impediuntur enim planetæ:& illi magis,qui primo proximiores ſunt,velocius enim rapiuntur,quã remotiores:verùm hoc non eſt ad quæſitũ:non enim quęrimus hoc,ſed cur proprij motus planetarum non ſint velociores, quanto propinquiores ſunt primo:nam derelictis naturis propriis Saturnus per ſe tardior eſt aliis, mox Iupiter, & Mars:adhuc autem nihil facit raptus, quoniã proprij motus per ſe non menſurantur per id ꝙ in vniuerſo eſt,ſed per zodiacum, aut per partes loci proprij, & ſphærarũ in quibus ſunt:ſic enim & Saturni & Solis motus menſurantur & aliorum.igitur ſiue rapiatur, ſiue non rapiatur, Saturnus annis 30. motum ſuum explet,& valde reſpectu aliorũ tardè: quod mirũ eſt,quum amplioris magnitudinis ſit,& primo, qui velociſſimus eſt propinquior. Aliter igitur fortaſſe dicendum eſt velocitatẽ propriã,& tarditatem orbium nõ ſolùm ſequi magnitudinẽ, ſed & quædam alia eſſe,ad quę velocitas,& tarditas cõſequatur, vt denſitas molis,& altitudo ſuperficierũ. dico autem altitudinem ſuperficierum ſpatium illud,quod inter concauam,& deuexam ſuperficiẽ interiacet: poteſt enim eſſe

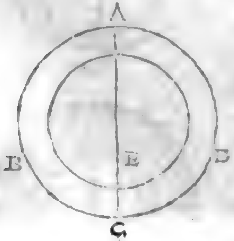
orbis

orbis aliquis magnitudine quidem amplus, at mole rarissimus,& altitudinis superficierũ paruæ:potest & minor esse,ac densissimus,& longè distantium superficierum : potest & omnia habere. propinquitas autem ad primum vti multum facit ad id quod per accidens habent orbes,hoc est quantum ad vniuersi partes, ita ad id quod per se est,nihil,aut conferre,aut officere videtur:hoc enim & non ad vniuersum mensuratur,sed ad locum proprium,& immutabile est,& perpetuum.

Cur stellæ omnes modò propinquiores,& maiores, modò minores, & remotiores apparent secundum Astronomos.

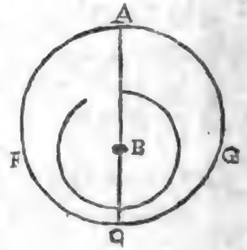
CAP. VII.

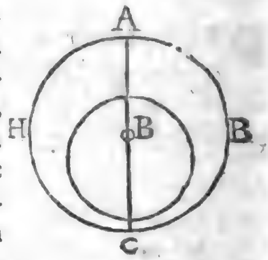
PRosequamur autem & quædam alia communia, quæ circa stellas apparent. etenim stellis omnibus id videtur accidere, vt modò maiores, & propinquiores,modò minores,& remotiores videantur, cuius rei multæ traduntur ab Astronomis causę,& in quibus partim nobis cum aliis conuenit. partim non conuenit, ac vna in primis ab iis assignatur, quam nedum non veram, sed ne possibilem quidem existimamus:dicũt enim in stellis nõ apparere,modò,vt remotiores,& propin-

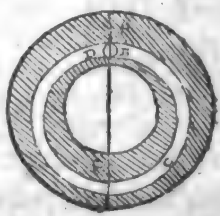

quiores ſpectentur, ſed & re quoque ita eſſe: duobus autem modis euenire dicunt, vt ſtellæ modo propinquiores, modo remotiores à nobis fiant: vno modo per vocatos ab ipſis Ecentricos orbes, alio per Epyciclos.

Ecentricum autem appellát orbem, cuius ſuperficies, aut vna, aut ambæ, non æqualiter à centro diſtant, ſed ſi lineæ rectæ ad eas ducantur à medio, vna longior, alia breuior erit: punctus autem, ad quem longiſſima pertingit linea, Abſis ab iis vocatur, ad quem vero breuiſſima, Antabſis. Simpliciter autem Ecentricum vocant, qui vtraque ſuperficie concaua, & deuexa inæqualiter à centro diſtat: qualis a b c d ad centrum e, linea lõgior e a, breuior e c: non ſimpliciter autem Ecentricum vocant, qui altera ſolum ſuperficie extra centum vniuerſi eſt: qualis a f c g ad centrum b, qui deuexa ſolum ſuperficie Ecentricus eſt. aut qualis a h c k ad cẽtrum b: qui concaua ſo-

lum

lum ſuperficie à cētro exit. orbes igitur in quibus infixi ſunt planetæ, ſimpliciter Ecentricos ſtatuunt, circa quos duos alios locant, quos deferentes appellant, non quidem ſimpliciter Ecentricos, ſed altera ſolum ſuperficie, ſuperiorē concaua, inferiorem deuexa: deferens maior, vbi a, minor, vbi b: Ecentricus ſimpliciter vbi c. Epicyclum autem vocant paruam quandam ſphæram intra orbem ſitam quales ſunt nodi in tabula, verum non continuam cum orbe, ſed contiguam ſolum: propter quod moueri Epicyclus poteſt in ſeipſum reuolutus: in cuius ſuperficie eſt planetæ ſtella, veluti gemma in anulo. Epicyclus, vbi d e, ſtella vbi d. His igitur duobus orbibus fieri dicunt, vbi planeta modò altior, modò depreſſior ſit: nam in Abſide quidem Ecentrici, & remotior à centro terræ, & ſublimior fit, præſertim ſi & in ſummo Epicyclo ſit: in Antabſide verò propinquior redditur nobis, & magis ſi in imo Epicyclo exiterit: quæ autem propinquiora, omnia & maiora apparent, quæ verò remotiora minora ſimul videntur.

De cauſis eius apparentiæ alio modo.

CAP. VIII.

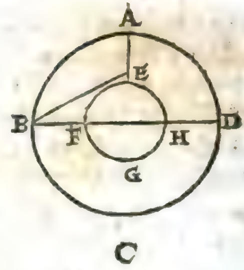
NOs autem vtranque dictarum cauſarum prorſus auferimus, & planetas nunquam altiores nunquam depreſſiores re ipſa fieri aſſeueramus, videri autem propter alias cauſa, quarum vna à medio pendet: dico autem medium, perſpicuum illud corpus, per quod vocata rū ſenſibilium ſpecies ad viſum venit: cōſtat enim

si tenue hoc medium sit, minora & remotiora videri omnia, si crassum densúmque maiora & propinquiora, quod in iis patet, quæ per aquã, & vitrum, & cristallum cernuntur: vnde & specillorum, quæ ocularia vocãtur, vsus compertus est: propter quod, quæ partim in aqua, partim in aere sunt (vt remi) fracta apparent. pars enim, quę in aqua est, propinquior videtur, quare nec directe illi supposita, quæ in aere est: vnde & res fracta iudicatur. Hæc autem causa quæ è medio pendet, non satis perspecta ab authorib. Ecentricorũ fuisse videtur: nam ij non aliud mediũ considerarunt, quàm aerẽ & aquã, & eiusmodi. ac Ptolemęus, cùm vidisset quorundam apparẽtium causas in aerẽ referri nõ posse existimauit causam medij omnẽ exclusam fuisse. Nos autẽ dicimus non solùm aerem, & aquã, & id genus esse medium specierũ, quæ à stellis veniunt, sed & cœlũ ipsum & cœli partes: quòd enim cœlũ perspicuum sit, manifestum est satis, quòd autẽ & alicubi densius, alicubi rarius, indicant stellę, & Lunæ corpus. sunt igitur in orbib. partes quædã rarissimę tenuissimæq;, per quas species transit nihil refracta: quædam verò densissimæ, per quas nullo modo pertrãsit species, sed tota retro reflectitur, quales sunt stellæ, quædã porrò sunt mediæ, per quas partim quidem pertransit species, partim verò reflectitur quã aliqui refractionem appellant, ea differentia refractionem separantes à reflexione, quod in reflexione non pertrãsit vllo pacto species, sed tota resilit retro, in refractione verò, quanquam reflectionem

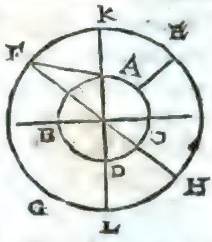
quan

quandam patitur, at pertransit tamen, & directe visum mouet, igitur quæ orbium partes refrangere species aptæ sũt, illæ & maiora, & propinquiora reddere omnia sunt idoneæ. Ergo quòd eiusmodi nonnunquam appareant stellæ, causa interdum in aere est, interdum non in aere, sed in cæli partibus, quæ modo crassiores, modo tenuiores quibusdam stellis subiiciuntur: propter causã igitur in aere, per hyemes in serenitate, & per austros maiores reddũtur stellæ, per æstatem, & Boream minores, per partes autem orbium quomodo etiã idem cõtingat in sequentibus ostendemus. Sicut autem, si crassum medium sit, maiora & propinquiora videri facit, ita & si idem multum fuerit, idem facit: quæ enim per plus densi medij veniunt species, illa maiora omnia repręsentant: qua de causa in eadẽ aqua, quę in sũmo cernũtur, minora apparẽt, quę in fundo, maiora. & per duo specilla ocularia si quis perspiciat altero alteri supposito maiora multo, & propinquiora videbit omnia: hac de causa quæcunque stellarum prope Horizõtem sunt, maiores, & propinquiores vidẽtur, in medio cœli minores, & remotiores: species enim prope Horizõtem per medium crassum venit, & per aerem vaporibus multis plenũ, qui circa terram semper sunt: sed hoc non sufficit, nam & è medio cæli species tãdem per eosdem vapores venit, quũ iuxta terram est, verum illud interest, quòd prope Horizontem per plus illius aeris defertur species, è medio cœli p minus: sit terra e f g h, sphęra vaporũ circa terram a b c d.

Horizon b e. ſtella igitur prope Horizōtem exiſtens videbitur per lineam b e, exiſtens autem in medio cœli per lineam a e. maior autē eſt b e, quum a e, per plus igitur vaporum ſpecies venit prope Horizontem: proper eádem cauſam ſtellæ omnes, quum in ſepsentrionem accedunt, minores nobis apparent, auſtralibus vero maiores: illæ eædem cùm in meridiem ſecedunt, nobis quidem maiores, auſtralibus vero minores redduntur: nobis enim prope Horizontem ſtella eſt, quum in meride verſatur, auſtralibus in medio cœli: contra vero in ſeptētrione exiſtens ſtella nobis in medio cœli fit, auſtralibus prope Horizontē. ſit terra a b c d, Horizō noſter f a: ſphæra vaporum circa terram e f g h: ſtella in ſeprentrione, vbi e, in meridie, vbi f, æquinoctialis K l. ſtella igitur in meridie prope Horizontem eſt nobis,

& videtur per lineam f a: in ſeptētrione vero eſt in medio cœli, & videtur per lineá e a, quę minor eſt. Eadé de cauſa quibuſdā planetis tum maiores videri accidit, quum in quadraturis ad Solem ſunt: quoniam ſpecies per plus orbis tū refrangitur: de quo poſterius agemus. At verò & ſitus medij plurimum rem viſam

visam euariat. quod in specillis ocularibus manifestum ac mirum est: si enim specillũ in medio ponatur inter rem & oculum, multo maiorem eãdem refert, si verò aut prope oculos, aut prope rem statuatur, longè minorem reddit: interdum vero quòd res maiores, & minores appareãt, causa neque in propinquitate & distãntia est, neque in medio, sed in vicina specie alterius lucidi, maius enim omne, & intentius lucidũ aut occulit, aut minora videri facit alia lucida: qua de causa lucentia per diem minora, per noctem maiora videntur omnia, per noctẽ enim tenuiores etiam radij, & iubar totũ videri potest, quæ per diem ne visum quidem mouẽt propter præsentem Solis lucem: vnde & prope Solem quum sunt Stellæ, aut non videntur, aut tenuiores videntur, quod & prope Lunam etiam planetæ sustinent.

Quæcunque igitur maiora, aut minora vidẽtur, propter aliquam harum causarũ talia certe apparent, in quibus exerceri debent, quibus nostra hęc fidem factura sũt. ac de his determinatum in vniuersum sit, in aliis autem, quomodo vnumquodque fiat, sigillatim aperiemus.

DE APLANE.

De iis, quæ circa Aplanen apparent.

CAP. IX.

NVNC quæ circa vnumquemque orbium apparẽt, & quo pacto omnia & quib. de causis fiant, prosequimur præmittẽs, quæcunq; obseruata tra-

dũtur:primùm antẽ ab Aplane ordiemur, quę planetis omnibus,& ordine & natura prior est, quę omnes continet,ac v hit.Quæ igitur primi antiqui circa Aplanen cognouere, non multa certe fuerunt.preter enim eum motum, qui ab ortu in occasũ fit,nihil fere aliud nouere:quippe præcipue iis cura fuisse videtur, vt stellis nomina darent,stellationésque,hoc est stellarũ figuras,atque earum quoque fabulas fingerent: tum &ortus,atque occasus earum edocerẽt:&, vt paucis dicamus, primi illi Poetæ magis circa sydera,quàm Astronomi visi sunt:quã ob rẽ, quũ non multa de eo orbe nouissent,existimarunt etiã primũ omnium esse,supra quẽ nullus alius foret,illíque vti primo deberi motum,qui ab ortu in occasum fit. quæ opinio vsque ad Platonis,& Aristotelis tempora sese etiam propagauit:videbatur autem & eo quoque consona,quòd pulcherrimus omniũ,& tot syderibus clarus ille orbis spectaretur, conuenire autem primo ornatum illum,præsertim quòd nõ sine fine quodã à Diis factus, ac primo datus à Diis optimis videretur:quoniam enim remotissimus omnium ille orbis erat,ac propter distantiã nõ commodè poterat virtutes suas huc demittere, æquũ fuit,vt stellis pluribus abundaret,vt quod distantia demebat,syderum multitudo suppleret. Mox verò studio circa stellas maiore adhibito,perspecta in Aplane quędã alia fuere : deprehensum enim fuit circulos, qui ab iis stellis fiebant,non in idem redire, nec veros circulos esse,sed helices.& spiras magis, quemadmodũ

& in

& in planetis spectatum fuerat prius. Mediam Pleiadum scripsit Thymocharis suo tẽpore declinare ab æquinoctiali gr.14.m̃ 10 septentrionem versus. Hipparchus verò post Thymocarim annos circiter 150. eandem suo tẽpore declinare gr.15.m̃.10. retulit. Ptolemæus verò ab Hypparcho annis fere 260. obseruauisse scripsit eã stellã gr.16.m̃.15. declinare; quæ nunc ab æquinoctiali gr. circiter 25. distat. Igitur cùm inerrãtes stellæ purpetuo in alio, & alio latitudinis situ sint, circunducantur autem quotidie ab ortu in occasum, necesse est ab iis nõ veros circulos, sed spiras magis describi. Ex quo & illud simul manifestum fuit, Aplanes motum simplicem, & vnum nõ esse sed compositum è duobus: quorum alter in latitudinem, alter in longitudinem more planetarũ, ageretur. Vter autem illorum proprius esset Aplane, non satis liquido expressisse videntur: quum enim primo orbi deberi illum, qui in longitudinem fit, & ipsi existimarẽt; primus autem crederetur Aplane, prima frontẽ proprius videbatur, qui in lõgitudinem fiebat: verum alia tum parabatur difficultas, quandoquidem non constabat planè à quo alter ille daretur, qui in latitudinem agebatur, primo existente Aplane. ea igitur re in ambiguo ab iis relicta, cùm considerassent motũ, qui in latitudinem fiebat, viderunt nõ simpliciter in latitudinem esse, & ad rectos angulos cũ alio propter causas superius, & in planetis dictas: etenim & factę helices intra certos terminos claudebantur, & motus ille in latus, nõ solùm in latus fie-

bat,ſed & in lõgum etiam ſimul fieri ſpectabatur : ſignato enim in zodiaco certo puncto, in quo ſtellam aliquam è non errantibus vnà cum Sole,aut alio planetarum annotaſſent,videbant de eo puncto ſtellã & latitudinem ſimul,&longitudinem quoque mutare. ſcripſerat Thymocaris ſpicam ſtellam tempeſtate ſua ſitũ habere ante autumnale ęquinoctium gr.8.qui eſt Virg. gr.22.Hipparcus verò poſt ipſum eandem dixit obſeruauiſſe ante idem æquinoctium gr. 6. qui eſt Virg. gr. 24. quam mox Ptolemæus notauit in gr.Virginis 26.m̃.30. tempeſtas autem noſtra videt in libra gr.circiter 17.adeo in longitudinẽ ſeſe agunt Aplanes ſtellæ. Ex quibus manifeſtum fuit earum motum nõ ſimpliciter in latus fieri, ſed obliquum ad alium motum protendi. Adhæc & illud quoque cognitũ fuit,obliquum illum motum non in idem cum alio ferri,ſed in oppoſitum:ſi enim in idem fuiſſet , oportuiſſet ſpicam ſtellam nõ pro ſignorum ordine in longitudinem progredi;ſed contra magis:de quo& ſupra ſatis dictum à nobis fuit. Ergo cum motus hic ęquinoctialem ſecaret(vtpote obliquus) quęſiuere deinceps,quibusnam in punctis eam ſecaret & quantum ab ea maximè declinaret, ac poſtremo quãto tempore reuolutionem totam Aplane expleret. obſeruantes igitur ſtellarũ progreſſum, viderunt earũ circulum mediũ ſecare æquinoctialem in æquinoctiis punctis,in quibus & Sol illam ſecat:declinare porrò ab ea, quantum & Solis tropicos,atque in ſumma per Eclipticam protendi,& eundem eſſe tramitem Solis

Solis,& Aplanes. quam rem duobus pręcipue signis deprehendere, primum quidem, quia stellę quæ erant in prima quarta zodiaci ab Ariete ad Cancrũ, videbantur omnes ab æquinoctiali recedere versus Boream: quę vero erant in secunda quarta à Cancro ad librã, omnes ad æquinoctialẽ appellere videbantur: rursus quę in tertia erant à Libra ad Capricornũ, recedere omnes ab æquinoctiali versus austrũ, quæ vero in vltima erant à Capricorno ad Arietẽ, omnes ad æquinoctialem accedere: qui certè zodiaci progressus est. Deinde viderunt latitudinem, & distantiam earum stellarum ab Ecliptica nunquam mutari, sed in eodem semper persistere. spicam competit Thymocaris ab Ecliptica abesse per grad. 2. per duos & Hipparcus vidit: per duos & Ptolemæus: quod & posteriores quoque similiter comperere. nam & Albatenius vir in Astronomia clarus stellas ab Ecliptica nihilo immutatas ab eo, quod antiqui tradiderant, scripsit obseruauisse: ita & Alphonsus Rex. ita & ætate nostra spectatur. ergo quum non mutetur stellarum latitudo ab ecliptica, necesse est medium circulum Aplanes subalternum esse cum Solis circulo. Porro vidit Ptolemæus ab Aplane peragi gra. 1. in annis 100. quare totam eius reuolutionem expleri annorum millibus 36. quam rẽ tum antiquorum obseruationibus multis, tum propriis diligentissimè animaduertit. atque hęc quidem sunt, quæ de Aplane cognita, & scripta vsque ad Ptolemæi tempora fuere.

Post Ptolemęum autem, qui circa sydera phi-

losophati sunt, alia quædam circa hunc orbem observauere longè alia ab iis, quæ Ptolemæus tradiderat: inter quos Albatenius annotauit Aplanes motum suo tempore multo velocioré, quàm suo Ptolemæus adinuenisset: si quidem stellas accuratissimè speculatus vidit gr. 1. peregisse illas non in annis centum (vt Ptolemæus tradiderat) sed annis circiter 66. Septentrionalé quidem, quæ est in fronte scorpij, comperit Albatenius in gr. 17. m̃. 50. scorpij, quã Ptolemęus in gr. 6. m̃. 20. deprehenderat. Fluxere autem à Ptolemæo ad Albateniũ anni circiter 749. quapropter in annis 749. peregit stella illa gr. 11. m̃. 30. manifestũ igitur fuit multo plus obiisse stellas, quàm gr. 1. in annis 100. quod & nostro etiã tempore videre manifestissime licet: spica enim stella, quæ à Ptolemæo visa fuit in grad. 26. m̃. 30. Virginis, nunc in libra gr. circiter 17. m̃. 50. spectatur: quare à Ptolemæo ad hęc vsque tempora confecit spica gr. circiter 21, quum tamen fluxerint anni solum 395 Ex quibus alter duorum statuere ratum licet, aut Aplanes motum non vniformem, & æqualem perpetuo esse, sed modo tardiorem, modo velociorem, quemadmodum & planetarum orbes se habẽt, aut Ptolemæũ, & Hipparcum deceptos in syderum obseruatione fuisse. Atqui hoc non solùm dicere, sed suspicari quidem nefas esse videtur: si enim decepti sint, equidem nescio, quid de aliis sperandum, quid de nobis promittendum sit: præsertim quòd nec satis difficile est hasce obseruationes rectè facere circa stellas.

Ptole-

Ptolemæo verò vel facillimum fuit; cui non regionis æterna serenitas, non instrumenta infallacia, non experientia plusquam humana, nõ summum ingenium, & doctrina consummatissima defuere. facillimum pariter & Hipparco, quem nunquam satis laudatum omnis antiquitas dixit superest igitur vt alterũ illud pro constanti indubitatóque constituamus inęqualem esse, & non vniformem Aplanes orbis motum, sed modò tardiorem, modò velociorẽ spectari, quod omnibus quidem orbibus Dij ipsi certa lege indidisse, ac statuisse videntur. atque hæc quidem sunt quæ circa hunc orbem apparent, atque vti vera obsęruatáque recipi à nobis debent.

De caussis eorum, quæ in Aplane apparen'.

CAP. X.

IAm igitur eorum, quæ circa Aplanen visuntur, causæ à nobis quærendæ sunt; ac primum quomodo fiat vt compositus, dupléxque sit illius motus; quando constat circulos, qui ab ea describuntur, non in idem redire. Necessarium igitur est aut vnum orbem duos motus habere p se posse, aut vnã intelligentiã duobus mouere motib⁹, aut duas intelligẽtias inesse vni orbi, aut supra Aplanen esse alios orbes, à quibus ea multiplicitas fiat. At certę vnũ orbẽ duos per se motus habere posse impossibile demonstratũ est in suppositis primis: similiter & vnã intelligentiam duos sufficere motus posse, pręsertim qui & oppositi sint. Duas verò intelligẽtias proprias vno in orbe esse, nemo est qui dixerit: vt

nam autem communem, alteram propriam in vno esse orbe quidam ausi sunt dicere: ij quidẽ, qui cõmunem intelligentiam inducunt: quiq; defendere student Aplanen primum omnium orbem esse: à communi enim intelligentia dari dicunt motum, qui ab ortu in occasum communis est omnibus, à propria verò dari eum, qui per zodiacum in Aplane fit.

At verò communem illã intelligẽtiam poni non oportere, supra quidem demonstratum est communibus ad omnes orbes rationibus, nunc verò & propriis in Aplane demõstretur. Primũ quidem, quia positis duabus illis intelligentiis nũquam illud monstrari potest, quo pacto inęqualis, & multiformis sit Aplanes motus, modò velocior, modò tardior inuentus: quandoquidẽ intelligentiarum illarũ vtraque semper æqualiter & vniformiter mouet: quare nec illarũ altera, nec ambæ eã dare inæqualitatem possunt. Pręterea si cõmunis illa ponatur intelligentia, necessario illud sequetur, vt illa nunquam pro natura mouere possit: quod incõueniens certe est cùm in omni virtute, tũ præcipue in ea quę ęterna & diuina est. sequitur autẽ hoc, quoniã assignata certa illa velocitate, qua pro natura & per se mouere debet, nunquam tamen illa mouebit, impedita semper ab alia, quę in oppositũ mouet, & circa idem operatur: vtraque enim vnũmet orbẽ mouet, sed hæc in ortũ, illa in occasum: nec quicquã refert ꝙ alter motus obliquus sit: diximus enim obliquos motus rectis opponi, si nõ quatenus in latus fiũt, at quatenus in lon-

in longitudinem & ipsi cōtraferuntur, propter hæc igitur,& ea,quæ supra de communi intelligētia dicta sunt,nemo(vt arbitror)ponere potest Aplanen orbem à duabus intelligētiis moueri.superest igitur, vt existimemus alios orbes supra Aplanen existere,& maiores illa,& natura priores,à quibus & alter motus,& inæqualitas illa immittatur.

Quòd verò aliqui orbes sint , ad quos sensu non pertingamus,nemo mirari debet:nā & illi aut suas habent stellas non sensibiles nobis, aut propter habentes stellas sunt facti.eiusmodi autem orbes Astronomi omnes tum antiqui,tum recentiores semper recepere : quos Theophrastus Anastros, hoc est instellatos appellare consueuerat.conuenire autem ornatum illum stellarum primo orbi nullam habet necessitatem, perfectio enim eius nō in illo ornatu est,sed eo magis,quod magnitudine , & virtute omnibus aliis præstat: qui si non stellarum multitudine, at mole,magnitudinéque,& vi distantiam satis compensat.

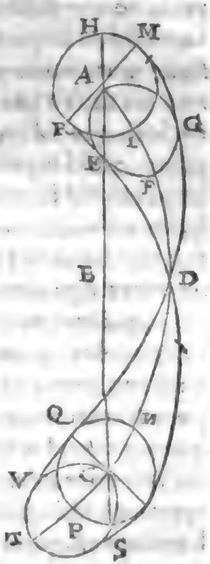
De causis inæqualitatis Aplanes secundum Astronomos.

CAP.XI.

QVo autem modo , & quibus de causis ea in Aplane inęqualitas fiat , vt modo tardior, modo velocior ab occidente in orientem vertatur , magnam diu difficultatem peperit inter Astronomos, neque hactenus quicquam aliud fuit, quod tantam perplexionem in eorum animis implicarit : nam neque quomodo per

ſe fieret,neque quomodo per accidens, apparebat.per ſe quidem, quia vnus orbis vnum tãtum per ſe motum,atque eum vniformẽ habet (vt ſupra monſtratum eſt.) per accidens autem quo pacto daretur inęqualitas,videre quidem nõ poterat per cognitos hactenus motus, quãquam plures etiã ſupra Aplanen orbes poſuiſſet. ſed neque ad Ecentricos confugere hac in re poterant. quoniam ſi in vna medietate vidiſſent ſtellas tardius ferri propter Abſidem, oportebat in alia medietate oppoſitas videre velociores propter Antabſidem : hoc autem non ſpectabatur. in tanta igitur ambiguitate plerique occultum quendã in ſtellis latere motum confeſſi ſunt quaſi nuper inuentos vaticinantes:qualis autẽ eſſet occultus ille motus,diu dubitatum fuit:donec quidam auſi ſunt dicere moueri Aplanen admirabili motu illo,quẽ alij acceſſum & receſſum, alij trepidationẽ appellauere.viderunt enim diuerſitatem omnẽ quæ in eo orbe apparet, demonſtrari poſſe ſi ſupra Aplanen alium orbẽ ſtatuiſſet,qui motũ diurnũ daret,ipſa vero Aplane per ſe ita moueretur vt pũcta in ea ſub æquinoctiis cõſtituta paruos deſcriberent circulos cõtrariis ſemper lationibus:circa verò hæc æquinoctia duo alia pũcta, diſtantia gr. 4, m̃. 18,paruos & ipſa deſcriberent circulos,ac perfectos:Tropicus verò modò verſus vnũ æquinoctium, modò verſus aliud accederet,recederétq; perpetuo. Vt ſi æquinoctialis ſit a b c : medius circulus Aplanes Ecliptica a d c: pũcta ſectionũ ſiue ęquinoctia a & c: Tropicus

picus dequidem deſcribet circulum a g f e oualem: c vero deſcribet c v t ſ. porrò ex parte e h deſcribet circulum perfectum h m l k: n vero deſignabit n q p o. Tropicus autem d modo verſus c accedet, quum medius circulus a d c fiet, vel g d v, vel f d t: modo recedet verſus a, quum medius circulus e d ſ, vel c d a fiet. ſi igitur ita moueri Aplanen ponamus, omnia demõſtrari poſſe videntur, quę in ea apparẽt. primum quidem moueri in lõgitudinem ſtellas, deinde & inæqualiter moueri: verum in longitudinem dupliciter, vno modo ſecundum

rem, alio modo per apparentiam: ſecundum rem quidem, quum totus ſemicirculus a g f deſcribetur, ſic enim ſtellæ in orientem re ipſa ferentur, per apparentiam verò, quum punctus ſectionis a verſus ſeptẽtrionem ſecedet. accidit enim mutari ſectionem & æquinoctium: & ſi prius erat in primo arietis fixi, nũc in vltimo piſcium erit. ſi igitur ſimul cum Sole prius erat aliqua ſtella in a reuertens poſt annũ Sol ad ęquinoctialẽ non inueniet in eodẽ puncto ſtellam, peruenit enim ad æquinoctialem prius propter

mutationem sectionis quę non in primo arietis iam est,sed in vltimo piscium : quare videbitur stella mota fuisse pro signorum ordine gr.1.cùm non ita sit:sed id contingit propter anticipationē Solis qua ad ęquinoctialem rediit vno gradu prius. quòd si pūctus sectionis a non in septentrionem,sed in meridiem secedat, contrarium huius eueniet,non enim reditus in ęquinoctialē anticipabitur,sed postponetur:& stellę videbūtur cōtra signorum ordinem retro ferri. At verò & inęqualiter moueri Aplanen accidit per paruos circulos, quoniā motus per ipsos factus alicubi multum recti,parū lateralis habet:alicubi parum recti,multum lateralis,vnde & quandoque retrogradas ferri stellas necesse est. Hoc igitur tāto motu demōstrare ea quæ circa Aplanē apparent,sibi visi sunt: quod eò etiā consonum habitum est,quòd per eadem putàrunt posse ostendere, quo pacto & Solis maximæ declinationes in dies corripiantur. Quoniam autem ad positionem paruorum circulorum sequebatur stellas etiam quinque retrogradas fore,ausi sunt etiam dicere Aplanen modò directā, modò retrogradā agi: ac eorū alij dixere annis noningētis directā,noningentis retrogradā ferri, quorū opinio successu ipso sublata est,quando annis iā plurib. quàm noningentis peractis nūquā tamē retroagi stellę visæ sunt. Alij vero dixere paruos circulos annis septem millibus compleri: quod si retrogradatio nulla,quam nos viderimus facta est,futuram tamen quandoque. Ad positionem vero hanc sequitur stellas re ipsa non posse plus

elon

elongari ab æquinoctio primi orbis, quàm sit diameter parui circuli:per apparētiam verò aliquando plus posse elongari, non multò tamen. Quam rem suspectam habentes posteriores Astronomi quędá addidere priorum opinioni: cū enim priores tantum vnum cœlum ponerent supra Aplanen, duosque illi tantum motus darēt, diurnum scilicet,& trepidationem, posteriores vnū aliud cœlum superaddidere, & alium motum, in Aplane. ponunt ergo hi in primis primum mobile, à quo motus diurnus datur, qui ad nos decimus orbis est: deinde sub ipso nonum ponūt, cuius medius circulus est subalternus eclipticæ, à quo & Anaple per eclipticā mouetur. gra.1.m̄.28. in annis 200. peragens: sub eo Aplanen statuunt, quæ per se motu trepidationis agitatur. à nono igitur orbe fit, vt ab æquinoctio primi secedere possint stellæ, quāta est zodiaci lōgitudo tota, quod primi dicere non potuere. cæterū & posteriores isti paruos circulos asserunt septē millibus annorū, vti primi tradiderunt, expleri. Verum enim vero si motum hunc Aplanes, quo pacto posteriores assignant, consideremus, videbimus paruos circulos non esse veros circulos, nec in idem redire, sed magis per helices quasdam agi progressu anticipātes, regressu vero deficientes: qualis est a b c d e, & e f g h k, & reliqui. atque

hæc ſunt,quę hactenus de Aplane & tra dita,& exiſtimata fuere.

Quò trepidatio nulli orbi per ſe ineſſe poſſit.

CAP.XII.

OPeræpretium autem eſt de inducto trepidationis motu rationem habere : eſt enim, quomodo eſſe in ſphæris poſſit. , eſt autem & quomodo non poſſit.per ſe enim & proprium vlli orbi eſſe hunc motũ impoſſibile eſt ,ſi vera ſunt,quæ à principio recepta fuere à nobis:diximus enim vnũ orbem, vnum tantum motum, & eũ ſimplicem per ſe habere : ſimplex autem eſt,qui ſuper duobus polis per ſe immotis in idẽ redit,omnis autẽ alius ſimplex & vnus non eſt.ſed cõpoſitus & plures motus. at certe inducta trepidatio non ſolùm ſimplex nõ eſt motus, ſed vel omniũ cõpoſitiſſimus,quippe qui è quatuor motibus conſtet:quorum vnus eſt ante, alius re tro,alius dextra,alius ſiniſtra:qui nec medium circulũ, nec polos per ſe immotos habet, nec circa centrum fit.Præterea ſi tali motu moueri per ſealiquis orbis poſſet,diuerſiſſimę quidem naturæ à reliquis eſſe eũ oporteret,quod in cœleſtibus illis ſphæris inconueniens profecto eſt:omnes enim illæ in ſphæræ ſimplicitate conuenientes,etiam in motibus,qui ſphærę naturam inſequuntur,conuenientiam habẽt.quas ob cauſas inducta trep idatio per ſe nulli ineſſe orbi poteſt,per accidens autem in aliquibus inueniri non ſolùm impoſſibile non eſt,ſed & neceſſarium eſſe videtur vt oſtendemus.

Si

Si Aplane per trepidationem mouetur, quo pacto primi dixere, quo pacto esse possit. Cap. XIII

QVoniam autem de Aplane nihil certi hactenus compertum est, vtrum semper directa feratur, an & quandoque retrograda per paruos circulos, nec nos quicquam affirmare quidem ea de re possumus, nec debemus. Veruntamen quicquid detur, quicquid ponatur, siue per trepidationem Aplane agatur, vt primi dixere, siue vti posteriores voluere, siue non agatur per trepidationem, sed semper directa incedat, viam quidem nos facultatémque pollicemur demonstrandi vnumquodq; quomodo fiat: quod quidē præstare ij non possunt, qui hactenus de Aplane scripsere, si enim forte fortuna directę semper feruntur stellę, (vt par est existimare) illis nulla via relicta est demonstrandi, quomodo eueniat. Sed iam ad omnia ea, quæ ponuntur, ostendenda accingamur incipiētes ab iis, quæ primi scripsere: ostēdamúsque, si ponatur Aplane per trepidationem, & per paruos circulos in idem redeuntes moueri, quo pacto fieri possit. meminisse autem oportet eorū, quæ à principio dicta sunt de Circitore orbe, hoc est de eo, qui circunductus in latitudinem, motu proprio successiue in opposita omnia mouebat item & illud in memoriam est reuocandū, quod dicebamus, si alicui Circitori alius orbis contraferatur in latitudinem, hunc quidē contrauectū motu trepidationis agitari. quæ quoniam supra demonstrata sunt, nunc non aliter

repetentur à nobis.

Ergo ſupra Aplanen non vnum, vt primi dixere, ſed tres orbes poni neceſſe eſt, Primũ mobile, Circunducentem, & Circitorem, ſub quibus ſtatuatur Aplane, quæ per ſe Circitori contraferatur in latitudine ſuper polis Circunducẽtis orbis. à primo igitur mobili motũ recipiet ab oriente in occidens cõmuné omnibus ſphęris, à Circũducente autẽ ſecundo, qui in latitudinem ducit, nihil recipiet, quoniam illi contra fertur æqualiter: ſimiliter nec à Circitore, quatenus & ipſe in latitudinẽ circũducitur: at verò ab eodem, quatenus motu proprio ſucceſſiuè mouet in omnia oppoſita, motu quidem trepidationis agetur. quoniam enim Circitor in latitudinem per colurum ſuperiorem circunfertur, palã eſt, quòd proprio motu æquinoctia pũcta maximè reſpicit, vti polos circumductionis: atque ita in oppoſita omnia agit, vt paruos deſcribant circulos latioribus ſemper oppoſitis. quorum ſemidiameter gra. 4. m̃.18. erit, ſi ponatur Circitor non plus poſſe mouere in vna quarta circumductionis. ſi igitur circumductionis medietas fiat in annis noningentis, eueniet quidem, quod quidam è primis dicebant, vt annis 900. directæ, 900. retrogradæ ſtellæ ferantur. ſi verò circunductionis medietas fiat in annis tribus millibus & quingentis eueniet. quod alij è primis tradidere, compleri paruos circulos annis 7000. & dimidio temporis directas, dimidio retrogradas ſtellas agi. ſi igitur mouetur Aplane per paruos circulos, qui perfecti ſint, & in idẽ redeant,

redeant, vti primi dixere, ita fieri & non aliter censendum est.

Si Aplane mouetur per trepidationem per helices factam, vti posteriores dixere, quo pacto fiat.

CAP. XIV.

SI vero Aplane per trepidationem quidem mouetur, sed eo modo quo posteriores scripsere, per helices & paruos circulos non in idé redeuntes, necessarius erit nobis alius orbis præter prædictos: nõ enim in tribus, sed in quatuor monstrari potest, quomodo fiat. nihilo autem mutato ordine prædictorum trium, loco Aplanes, alius orbis Circitori supponatur, qui (sicuti prius de Aplane dicebatur) ipsi Circitori contraferatur in latitudinem: sub eo loco quarto ponatur Aplane, quæ per se moueatur in longitudinem per Zodiacum, singulis 200. annis gr. 1. iii 28. perficiens, totam autem reuolutionem annis 49000. superadditus igitur tertius orbis contrauectus mouebitur quidem à Circitore motu trepidationis perfecto, sicuti prius & Aplane dicebatur. Aplane vero orbis quartus, & ipsa quidé per trepidationem agetur, sed non perfecte, neque enim parui circuli eius in idem redibunt, sed helices magis describent progressu anticipantes, regressu vero deficiétes: quod euenit propter proprium Aplanes motum qui per se continenter in longitudiné fit versus orientem, ac helices ipsas producit. Cæterum à Circitore, mediante tertio, ante, retro, dextra, & sinistra agitur per paruos circu-

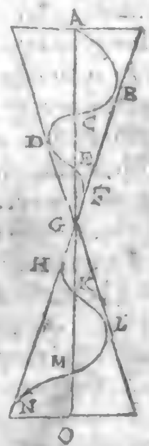
los circa æquinoctia. oportet autem Circitoris motum proprium velocioré esse quàm propriũ Aplanes, sic enim retroducere illam potest. Accidit autem modo tardius, modo velocius agi Aplanen, quoniam Circitor modo in idem cũ ea, modo in oppositum mouet: in duabus enim quartis circunductionis in idem cũ ipsa fertur, in duabus in oppositũ. igitur in idem cùm vertitur, citat quidem ac velociorem illam reddit: quum vero in oppositum, tardat, atque etiá mox retroducit, quoniam velocior est. Si igitur per trepidationem mouetur Aplane, vt posteriores existimát, ita fieri rationabiliter putandum est.

Si semper directa est Aplane, quomodo fiat.

CAP. XV.

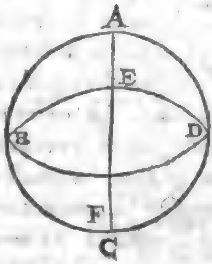
AT vero, si non per paruos circulos Aplane agitur nec vnquam retrograda fit, sed semper directa incedit, & hoc quoq; iá demõstrandum est quomodo fiat: quod facere illi quidem non possunt, qui solam trepidationem nouere. Dupliciter auté directa esse Aplane potest, vno modo sectionum punctis seu æquinoctiis simul mutatis, aut in septentrionem, aut in meridiem, alio modo iis nunquam mutatis, sed ecliptica Aplanes supra sub ecliptica primi orbis fixa manéte. plurimum autem refert vtro modo fiat: si enim mutẽtur sectiones, dupliciter mensurare Aplanes motum oportebit, & per lógitudinem secundũ rem, & per longitudiné secundùm apparentiam: si vero non mutantur sectiones, vno tantum modo moueri, & mensurari stellas in lon-

longitudine opus erit. quid autem in re sit, non satis exploratū habetur, sicut nec vtrum directę semper ferantur stellæ: vtrumque tamen quomodo fieri possit, declarandum est. primum autem si sectionem puncta mutantur. Ergo quę de Circitore orbe superius dicta sunt, & hic quoque pręsupponātur. quatuor quoque orbes illos, & ad hæc demōstrāda recipimus, qui & modo recepti sunt, quorū neq; ordo, neque numerus est immutandus, vna tantum differentia in ipsis adiecta, quod supra Circitor ponebatur velocior Aplanes motu, hic autem non velocior ponendus est, sed tardior solum: sic enim non retroducere Aplanen poterit, sed tardare solum: vnde fit, vt stellæ, quæ priore in casu helices illas & circulos non in idem redeuntes describebant, hic non helices, sed flexus quosdam, & sinus more anguis designent, quales sunt a b c, & c d e, & e f g, & reliqui. sit ecliptica a g o, Tropicus g, æquinoctia a & o. Circiter autem moueat per quartam suæ circunductionis australem inferiorem: mouebit ergo Aplanen circa æquinóctia, quę maxime respicit motu proprio, & in longū, & in latus: in longum quidem in oriētem, & in idem cum Aplane, in latus vero versus septētrionem:

a igitur motu veloci deſcribet flexũ a b. Rurſus agatur Circitor per aliam quartam,quæ eſt inferior ſeptentrionalis. in longũ quidem mouebit, & nunc in orientem in idem cum Aplane, in latus verò verſus meridiẽ: quare b motu adhuc veloci deſcribet flexum b c. Porrò Circitor obeat aliam quartam, quæ eſt Septentrionalis ſuperior,in latus quidẽ verſus meridiem pellet, in longum verò,quantũ ex ſe eſt, in oppoſitum ipſi Aplane:&ſi velocior illa foret,etiam retroduceret: at verò quoniam tardior illa eſt, non retroducit quidem, ſed tamẽ tardat, motu continẽter in orientẽ facto:quare c deſcribet motu tardo flexũ c d. Poſtremo Circitore acto per vltimam quartã, quæ eſt meridionalis ſuperior,d quidem in latus ducetur ſeptentrionem verſus, in longum verò in orientem quidem, ſed motu tardo ac fiet flexus d e, peracta vna reuolutione Circitoris:atque ita & alij deinceps fiẽt. Flexus autem & ſinus,qui deſcribũtur à ſtellis, latiores quidem sũt,quo æquinoctiis ſunt proximiores, anguſtiores verò, quo Tropico propinqui magis:cuius cauſa eſt,quòd Circitor per motũ propriũ æquinoctia maximè reſpicit, atq; illic maximã latitudinẽ operatur:medius enim circulus Aplanes, qui modò in b, modò in d, in puncto medio, vbi tropicus eſt, in conum deſinit. Hoc igitur pacto mota Aplane manifeſtũ eſt motũ eius modò tardiorem, modò velociorem reddi, velociorem quidem,cùm Circitor in idem cum ea fertur,tardiorem verò, quum in oppoſitum: in v..a igitur medietate circũductionis ſuæ Circitor

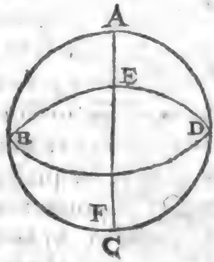
citor velocem illam facit,in alia tardam. Atque in citante medietate primum fit motus velox, augens continenter velocitatem,vſquequò ſubalternus fiat Circitor cum Aplane, quod fit in prima quarta. mox fit motus velox, minuens continenter velocitatem in alia quarta, in fine cuius Circitor ſolum in latus mouet ad rectos angulos. Mox fit oppoſitio in alia medietate: & in prima quarta fit motus tardus, augencontinenter tarditastem, vſquequo iterum ſubalternus cum Aplane Circitor fiat. ab inde verò fit motutardus,minuens tarditatem in alia quarta, vſque ad finem eius,vbi rurſusCircitor ſolum in latus mouet. ſunt igitur in toto hoc motu puncta quatuor è regione oppoſita, vnũ maximè velocitatis, aliud maximè tarditatis & duo neutra. Ecliptica a c circumductio Circitoris b e d f, maxima velocitas,vbi e, maxima tarditas vbi f, puncta neutra b d. ſi igitur directæ sẽper ferũtur ſtellæ, mutantur autẽ ſectiones,& æquinoctia,hoc certè pacto fieri putandum eſt.

At verò ſi non mutantur ſectiones,nec latitudo circa æquinoctia, ſed per Eclipticam quaſi fixam Aplane ſolum in longitudinem fertur, neceſſarium quidem eſt nobis, prædictis quatuor orbibus duos alios addere ſu pra Aplanen,

a igitur motu veloci describet flexũ a b. Rursus agatur Circitor per aliam quartam, quæ est inferior septentrionalis. in longũ quidem mouebit, & nunc in orientem in idem cum Aplane, in latus verò versus meridiẽ: quare b motu adhuc veloci describet flexum b c. Porrò Circitor obeat aliam quartam, quæ est Septentrionalis superior, in latus quidẽ versus meridiem pellet, in longum verò, quantũ ex se est, in oppositum ipsi Aplane: & si velocior illa foret, etiam retroduceret: at verò quoniam tardior illa est, non retroducit quidem, sed tamẽ tardat, motu continẽter in orientẽ facto: quare c describet motu tardo flexũ c d. Postremo Circitore acto per vltimam quartá, quæ est meridionalis superior, d quidem in latus ducetur septentrionem versus, in longum verò in orientem quidem, sed motu tardo ac fiet flexus d e, peracta vna reuolutione Circitoris: atque ita & alij deinceps fiẽt. Flexus autem & sinus, qui describũtur à stellis, latiores quidem sũt, quo æquinoctiis sunt proximiores, augustiores verò, quo Tropico propinqui magis: cuius causa est, quòd Circitor per motũ propriũ æquinoctia maximè respicit, atq; illic maximã latitudinẽ operatur: medius enim circulus Aplanes, qui modò in b, modò in d, in puncto medio, vbi tropicus est, in conum desinit. Hoc igitur pacto mota Aplane manifestũ est motũ eius modò tardiorem, modò velociorem reddi, velociorem quidem, cùm Circitor in idem cum ea fertur, tardiorem verò, quum in oppositum: in v..a igitur medietate circũductionis suæ Circitor

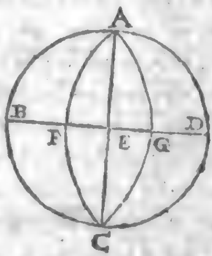
citor velocem illam facit,in alia tardam. Atque in citante medietate primum fit motus velox, augens continenter velocitatem,vſquequò ſubalternus fiat Circitor cum Aplane, quod fit in prima quarta. mox fit motus velox, minuens continenter velocitatem in alia quarta, in fine cuius Circitor ſolum in latus mouet ad rectos angulos. Mox fit oppoſitio in alia medietate:& in prima quarta fit motus tardus, augen- continenter tarditas tem, vſquequo iterum ſubalternus cum Aplane Circitor fiat. ab inde verò fit motu- tardus,minuens tarditatem in alia quarta, vſque ad finem eius,vbi rurſusCircitor

ſolum in latus mouet. ſunt igitur in toto hoc motu puncta quatuor è regione oppoſita, vnũ maximè velocitatis, aliud maximè tarditatis & duo neutra.Ecliptica a c circumductio Circitoris b e d f, maxima velocitas,vbi e, maxima tarditas vbi f, puncta neutra b d. ſi igitur directæ sẽper ferũtur ſtellæ, mutantur autẽ ſectiones,& æquinoctia,hoc certè pacto fieri putandum eſt.

At verò ſi non mutantur ſectiones,nec latitudo circa æquinoctia, ſed per Eclipticam quaſi fixam Aplane ſolum in longitudinem fertur, neceſſarium quidem eſt nobis, prædictis quatuor orbibus duos alios addere ſu pra Aplanen,

si eius inæqualitatem monstrare volumus. Ergo nihil mutato prædicto ordine Circunducentis, Circitoris,& Cõtrauecti , sub Contrauecto hoc ponimus alium orbem,qui ab ipso Cõtrauecto circunferatur in latitudinem, sed ita, vt quantũ Circitor circunducitur in vnam partem,tantum hic nouus orbis in oppositam à Contrauecto trahatur:propter quod placet & orbem hunc Anticircitorem vocare.His ita ordinatis cõtingit quidem proprios motus Circitoris Anticircitorisque in latitudinem semper cõtraponi, in longitudine vero cõuenire semper , & modo vtrumque ab oriente in occidentem mouere, modo econtra vtrumque ab occidẽte in orientem pellere. æquales igitur & pares si velocitate per se ponantur, fiet quidẽ vt Aplane in latus neq; in hãc, neque in illã mutari partem possit,contranitẽtibus inuicem illis duobus equipotẽtibus: in longitudine vero modo ab vtroq; simul citabitur,modo

ab vtroque retardabitur simul sit ecliptica a e c Circitor & Anticircitor cũ ea subalterni, & vterque moueat versus a deinde Circitor in f circũducatur,Anticircitor in g:circulus Circitoris sit a f c,Anticircitoris vero a g c.palã quòd alter alteri apponetur,ne aut in hanc,aut in illã agatur partem.similiter & si Circitor in b ducatur,

Anti-

Anticircitor in d. verum sub hoc, quem Anticircitorem vocauimus, oportet & suum contrauectū in latitudine, collocare: alioqui & Aplane cum ipso circunduci poterit in latitudinem sub his omnibus si ipsa constituatur per se motum habens in longitudinem per eclipticam, fiet quidem, vt sectionibus nihil mutatis ipsa modo citetur à Circitoribus, modo tardetur; citetur quidem cum in idem vterque Circitor & Anticircitor mouent, tardetur vero, quum vterque in oppositum contraferuntur.

Quærat autē fortasse aliquis è prædictis modis omnibus, quis rationabilior existimandus sit, quo Aplanen moueri putemus. Ad quos dicimus (quātum quidem nobis videtur) rationabilius esse nūquā retrogradas agi stellas Aplanes existimare: quare nec moueri per trepidationem, nec eo modo quo primi tradidere, nec quo posteriores. quoniam à Metonis & Eudoxi temporibus vsque ad Hipparchum, & Ptolemæum, & ab his vsque ad Albatenium, & Alphonsum, ac demum vsque ad hæc tempora nemo est, qui non directa semper sydera viderit atque audiuerit. quare verisimilius existimandum est directam semper Aplanen ferri: directam autem nō per flexus, & sinus illos, qui dicti sunt, sed nulla mutatione circa sectiones facta subalternā semper eclipticę primi orbis procedere: cui rei satis ea cōsonāt, quę Ptolemæus scripsit, quū inuestigat, an latitudo inerrātiū stellarū ab ecliptica Solis mutetur, inter alia & hoc signum ponit: quòd stellę ad ęquinoctialem cōparatę ita progrediuntur, vt pcessus

eclipticæ designetur ad æquinoctialem: in tãta enim & tanta amotione ab æquinoctiis eam proportionem seruare scribit ad æquinoctialem quam & ipsa ecliptica in eadem amotione reddit. videtur ostendere hoc non mutari sectiones Aplanes in latitudine, nec fieri aut vllos paruos circulos, aut vllos flexus, vel sinus: si enim fieret, vtique proportionem eclipticæ ad æquinoctialem non seruarent Aplanes stellę.

Quantus sit Aplanes motus.
CAP. XVI.

SVpposito igitur hoc pacto moueri Aplanen, donec probabiliora sese offerant, reliquũ esse videtur & illud demum ostendere, quantus sit eius motus, & quantum ipsa recipiat à Circitore, quantúmq; amittat: & qualis sit Circitoris ipsius motus: & quo modo obseruata de tẽpore in tẽpus correspondeant iis quę dicemus.

In primis autẽ dicamus quæ obseruata sunt, si non omnia, at saltẽ pręcipuã, & fide digna, & ad nostrum hoc institutum pertinentia. Primũ igitur illud certũ esse debet per id tẽpus, quod inter Hipparcum & Ptolemæum interfuit, stellas Aplanes motas fuisse tardo motu ita, vt non plus peregerint in annis centum, quàm gr. I. vt recte Ptolemæus animaduertit: neq; enim deceptos in obseruationibus tantos Astronomos audendum est dicere. Deinde & illud etiamnum clarũ est à Ptolemæo ad Albateniũ vsque actum fuisse earum stellarum motum: quod Albatenij obseruationes superius assignatę de-

mon-

monstrant. mox verò ab Albatenij temporibus vsque ad nostra motũ quidem velocem fuisse dicimus, sed continenter minuentem velocitatem: quod paulo post apparebit ex obseruatis. Existimamus igitur proprium motum Aplanes per se saltem esse, vt gr 1. in annis 100. perficiat, verùm à Circitore modò velociore, modò tardiorem reddi: in eo autem tempore, quod fuit ab Hipparcho ad Ptolemæum, versatam fuisse Aplanen circa medium motum ac proprium, à Ptolemæo autem ad Albatenium motum dicimus factum fuisse velocem augentẽ: ab Albatenio verò motum fuisse velocẽ minuentẽ, in quo & nunc sumus: mox fiet motus tardus augens primo tarditatẽ, ac deinde tardus minuens tarditatem. Videtur igitur mihi tũ fortè medius, ac proprius in Aplane motus fuisse, quum filius Dei CHRISTVS in lucẽ venit ante quẽ Hipparchus fuit annis circiter 142 Ptolemæus verò pôst, annis fere 143. quãtũ enim deficiebat motus à medio, Hipparchi tẽpore, tantùm excedebat Ptolemęi tẽpestate. quã ob causã mẽsurans illę motum, redactis defectu & excessu ad mediũ vidit, vt in annis 100. ab Aplane confici gr. 1. si igitur à CHRISTI Natali medium motum Aplanes auspicemur, certũ erit motũ velocem augentẽ, qui ab inde subsecutus est, durasse per noningentos annos ad Albateniũ vsque & non vltra: quòd enim vsque ad ipsũm motus factus fuerit velox obseruationes eius demonstrant: quòd verò & ab eo mox cœperit velocitas minui, ex sequentibus apparebat. à CHRISTO au-

tem ad ipſum anni fuere 900. à CHRISTO enim ad Ptolemæum anni fluxere 143. à Ptolemæo autem ad Albatenium anni 755. quare 900. à CHRISTO ad Albatenium. ex quo conjicimus inæqualitatem Aplanes procedere de 900. in 900. annos, totam autem reuolutionem confici annorũ tribus millibus ſexcẽtis: ita vt in primis 900. annis fiat motus velox augens, in aliis 900. motus velox minuens, in aliis vero 900. motus tardus augens, ac poſtremo in vltimis 900. fiat motus tardus minuens. inter velocem autem & tardum motum eſt medius, qui & Aplane proprius eſt: inæqualitas autem datur à Circitore, qui modo citat, modo tardat (vt dictum eſt.) In Natali ergo Domini mouebat Circitor à pũcto neutro, hoc eſt eo puncto, qui eſt inter quartam iuuantem & contrariam, in quo ſolum in latus mouet: quare & Aplane motu proprio agebatur, quo gr. 1. peragit in annis 100. mox per primã quartam iuuãtem, quæ eſt meridionalis inferior, cœpit Circitor citare Aplanen, ac ſupra medium motum dare velocem augentẽ vſque ad Albateniũ per annos 900. in fine cuius quartæ ſubalterno exiſtente Circitore cum Aplane in medietate iuuãte velociſſimus ac ſũmus motus fit. mox per ſecundã quartã iuuantẽ, quæ eſt inferior ſeptentrionalis. factus fuit motus velox quidem, ſed minuens continẽter, in quo & nũc ſumus, erimúſque per annos adhuc 265. à quo rurſus medius motus redibit.

Quantum verò addat Circitor ſupra medium motũ in vna quarta Circunductionis annorum 900.

900 possumus rationabiliter ex obseruatis exci
pere. à Ptolemæo enim ad Albatenium constat
motas fuisse stellas gr. 11. m̃. 30. (vt supra dixi-
mus) à Christo autem ad Ptolemæum perege-
runt gr. 1. m̃. fere 30. qui ad summum sunt gr. 13.
peracti in annis 900. si igitur per se Aplane gr.
1. perficit in annis 100 certũ erit in his 900. an-
nis stellas per se & motu proprio gr. 9. cõfecisse
ex illis 13 Relinquitur ergo gr. 4. additos à Cir-
citore fuisse in vna quarta annorum 900. quare
& tantum per seipsum Circitorem mouere in
quarta vna. quòd si gr. illi superadditi à Circito-
re diuidâtur per annos 600. ita vt motus supra
mediũ continẽter à nono gradu augeatur vsq;
ad gr. 4. videbim⁹ in primo cẽtenario addi m̃. 5.
sec. 20. in secũdo mi. 10. sec. 40. in tertio mi. 16.
in quarto mi. 21. sec. 20. in quinto mi. 26. sec. 40.
in sexto m. 32. in septimo m. 37. sec. 20. in octauo
mi. 42. sec. 40. in nono mi. 48. quæ omnia mi. &
sec. simul si componamus, resultabunt gr. 4. qui
additi gr. 9. medii motus
conficient gr. 13. quos
stellæ à Christo ad Al-
batenium peregere. vi-
dens autem Albatenius
à Ptolemæi temporibus
vsque ad sua stellas per-
fecisse gr. 11. mi. 30. dixit
non in annis 100. gr. 1. ab
Aplane peragi, sed in
annis circiter 66. sic e-
nim comperiebat diui-

gr.	m̃.	sec.
0	5	20
	10	40
	16	
	21	20
	26	40
	32	
	37	20
	42	40
	48	
4	0	0

ſis illis gr.11. mi. 30. per annos 755. Nec Ptolemæus igitur, nec Albatenius in obſeruationib. decepti ſunt, ſed in eo magis vterque, quòd id perpetuũ putarunt, quod in parte & certe tempore viderant: atqui non ita futurũ erat, nã nec quale ſuo Ptolemæus inuenit, annis ſequentib. tale fuit, nec quale Albatenius, cùm inæqualitas motus Aplanes nõdum manifeſta illis foret.

Poſt Albatenium autem motus ſecutus eſt velox minuens Circitore à ſecunda quarta iuuãtiũ prębente motum. in primo igitur cẽtenario poſt ipsũ addita ſtellis fuere m̃ 48. in ſecũdo m̃. 42. ſec. 40. in tertio mi. 37. ſec. 20. in quart. m̃. 32. iu quinto mi. 26. ſec. 40. in ſexto mi. 21. ſec, 20. in ſeptimo addentur mi. 16. in octauo mi. 10. ſec. 40 in nono min. 5. ſec. 20. Huic autem rationi & ea quoque reſpõdent, quę ſucceſſiuis temporibus ſunt obſeruata poſt Albateniũ. Alphonſus enim Rex, qui anno à Chriſto 1251. ſtellas digeſſit, poſt Albatenium annis circiter 350. annotauit inter alias Spicam ſtellam in libra gr. 13. mi. 50. quę ab Albatenio reperta fuerat in gr. 8. peregit igitur ſpica an annis 350. gr. 5. mi. 54. ac tantundẽ quoque peregiſſe per aſſignatã rationem debere videtur: nam in primo huius quartę poſt Albatenium centenario diximus addi motui medio m. 48. in ſecundo mi. 42. ſec. 40. in tertio mi. 32. ſec. 20. in ſequentibus 50.

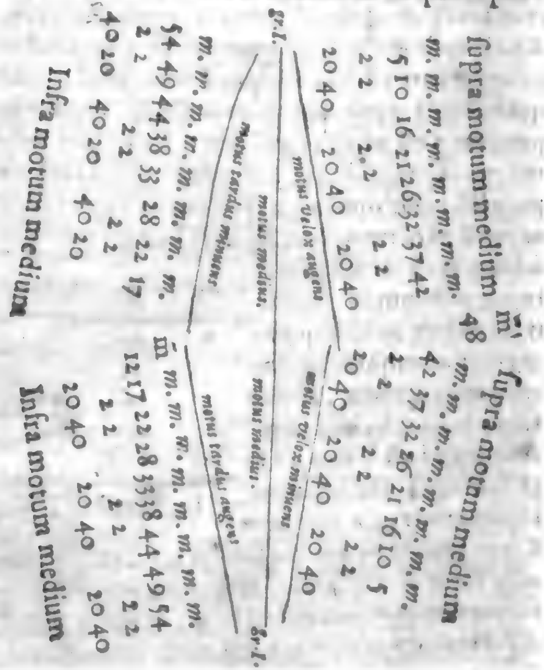
gr.	m̃	ſec.
	48	
	42	40
	32	20
	16	
1	19	0
3	30	
5	49	0

an-

annis mi.ferè 16.quę omnia ſimul conſlant gr.2. mi.19. quibus ſi addas medium motum,qui ſunt gr.3.mi.30.fiet omnimo gr.5.mi. 49.quare ratio hæc obſeruatis rectè reſpondet.Poſt Alphõſum quoque omnia prædictę rationi congruunt:accepimus enim Abranium Zacutum,qui perpetuas ephemeridas condidit,eandem Spicá comperiſſe annis poſt Alphonſum 217. in libra gr. 17.mi.fere 10. quam & nos annis poſt Zacutum 69.inuenimus in libra gr.17 mi. fere 47.ab Alphonſo auté ad hoc tempus fluxere anni 280.in quib. Spica à gr.13.mi.50.repertis ab Alphonſo progreſſa eſt ad gr.17. mi.fere 47. qui ſunt gr.3. mi. 57. ac tantundem quoque è noſtra ratione peractũ fuiſſe oportet,ſi quidem eo in tempore annorũ 280. motus medij facti ſunt gr. 2.mi.48. additi verò à Circitore fuere primum in 50.cõtinuis mi.fere 13.in ſequenti cẽtenario,qui eſt quintus huius quartæ, addita fuere mi.26. in alio cẽtenario,qui eſt ſextus,addita ſunt mi.2. ſec.20.in reliquis annis 30.A circiter 8.quę omnia in ſumma ſunt gr.3.mi.57.quę peracta fuere in annis 280. ex quibus patet & obſeruata conuenire rationi huic, & motum poſt Albatenium procedere minuẽdo velocitatem, & annis noſtris tendere verſus tardũ.nũc enim debent ſtellæ in annis 100 peragere gr.1.mi.circiter 16.placuit autem totã inæqualitatis Aplanes reuolutionẽ per hãc ſubſcriptionẽ deſigna-

gr.	m	ſec.
2	48	
	13	
	16	46
	21	20
	8	
3	57	0

re,quam diuisimus in quartas quatuor, quamlibet autem quartam in annos 900. annotantes quid in vnoquoque centenario addatur supra medium motum,&quid mox ab eo dematur. In prima igitur quarta est motus velox augens, qui supra medium motum addit singulo cētenario mi.& sec.descripta. in secunda quarta est motus velox minuēs velocitatem, addens & ipse supra

mediū in quolibet centenario mi.& sec.descri-

pta

pta. in tertia vero est motus tardus infra mediũ motum, & in primo centenario demuntur mi. 5. sec. 20 quare Aplane in eo cẽtenario nõ plus peragit quàm mi. 24. sec. 40. & ita deinceps de aliis. in vltima autem quarta est motus tardus minuens tarditatem: tota igitur reuolutio huius inæqualitatis annis tribus millibus & sexcentis explicetur.

De ordine orbium seruientium Aplanæ.

CAP. XVII.

DE iis autem orbibus, qui quodammodo famulantur Aplanæ, quoniam nondum omnia dicta sunt, dignum erit postremo exponere, quo pacto sese habeant omnes, & quanto tempore quisque circũferatur. Omnium autem (vt diximus) primus & supremus est ille, quem alij primũ mobile vocant, qui tanta celeritate conuertitur, vt horis 24. ab ortu per occasum ad idẽ rediens circumferatur, reliquos omnes, qui intra cõtinentur, secũ vehens. est autẽ motus eius per æquinoctialem circulũ simplicissimus, immutabilis, & æternus, nisi quum eius conditor aliter forte volet. Sub eo est, quem Circunducentem appellauimus, qui per colurum superiorem à septẽtrione in meridiem annis tribus millibus & sexcentis in latitudinẽ circũagitur, & ipse secum vehens omnes, qui subsunt orbes, nisi quant aliqui contrauecti impediant. quoniã autem hic à primo vehitur in longitudinẽ, palã quòd medij circuli vtriusque sese inuicẽ ad rectos angulos secant. igitur quum duplici

agatur motu, altero in latitudinē per se, alterō in longitudinem per accidens, tardissimus autē sit qui in latus est, velocissimus qui in longum; fit quidem, vt quę pūcta raptu velocissima sint, per se sint tardissima, quæ vero per se velocissima, raptu tardissima fiant: alterius enim poli in medio circulo alterius sunt : tardissimi autem semper poli sunt, velocissimus medius circulus quo tādem fieri necesse est, vt tardissimus quisque punctus velocissimus olim fiat, & velocissimus quisque tardissimus. Tertius autem orbis est, quem diximus Circitorem, cuius medius circulus subalternus est inferiori coluro æquinoctiorum, cæterum in latitudinem circūducitur à prædicto annis 3600. per se vero in opposita omnia mouens, ac gr. 4. peragens in vna quarta circunductionis. agitur autem hic tribus motibus quæ sese omnes ad rectos angulos inuicem secant, & in eo expleti sunt tres illi principalissimi motus, quæ in natura sphærarū per se esse possunt. omnis quoque velocissimus in eo punctus tardissimus olim fiet. & tardissimus quisq; velocissimus, ita prouidētib. Diis vt virtutes cęlorum omnes vndique & ad partem omnē impartiantur. quartus orbis est Contrauectus Circitori, & Circunducenti in latitudinem, qui per Colurum superiorem duplo velocior Circunducente à meridie fertur in septentrionem. sub quo est quintus Anticircitor appellatus, qui à prædicto in latitudinem circūducitur in oppositā semper Circitori partem ac proportionalem: vnde fit vt proprio motu semper opponatur

tur

cur Circitori in latitudine, in longitudine vero semper conueniat, & in idem pellat. ergo hic si in latitudinem duci debet tãtum in vnam partem, quantũ Circitor in aliam, oportet contrauectum quartum duplo velociore esse Circũducente secũdo, & Circitore, quatenus in latitudinem agitur etiam ipse: verum motibus propriis ęquales sunt Circitor & Anticircitor iste. sub Anticircitore oportet & suum contrauectum statui illi æqualẽ, aut insensibiliter cedentem, alioqui continget & Aplanen simul in latitudinem circunduci, quod quidem non apparet: aut, si forte cõtingit, insensibiliter quidem accidit, & post longa secula. Postremo sub his omnibus est Aplane orbis tot luminibus clarus, & lacteo distinctus circulo, quæ per se gr. 1 in annis 100. obit, totam autem reuolutionem annorum millibus trigintasex, modo tardior, modo velocior: medius autẽ circulus eius per eclipticam Solis procéditur, quem situm per se, & per naturá habere nó est cẽsendum: quoniá (vt supra diximus) qui in natura sphærarũ per se sunt motus, omnes sese secãt ad rectos angulos. quapropter credendum est Aplanes circulum non eodem in situ manere semper, sed & ipsum in latitudinem duci aut à Contrauecto vltimo, qui non omninò æqualis sit Anticircitori, aut à Circunducente primo, qui contrauectum quartum orbem superet pauxillo aliquo: vnde nec circunductio Aplanes in latitudinẽ deprehendi, nisi post longa annorũ curricula potest. Inæqualitatis autem Aplanes reuolutio annis

g ...

3600. expletur, vt dictum est. Ac de Aplane hactenus. & quæ circa ipsam appareant, & quibus de causis fiant, probabiliter dictum sit.

DE SATVRNO.

De iis, quæ circa Saturnum apparent.

CAP. XVIII.

NVNC ad eos orbes descendamus, in quibus vocati planetę in circulis eorum mediis circumferuntur, soli ipsi spectabiles & insignes in sphæris suis. Ordiemur autem à Saturno, qui ab Aplane statim sequitur, præmittentes in primis, quæcũque circa ipsum apparent. Quòd igitur & ipse dieb. singulis ab ortu in occasũ vertatur à primo mobili, tum & ꝙ proprium ipse motũ habeat huic obliquum atque oppositum, dictum est in vniuersum prius, nunc propria magis recẽseamus. videtur igitur proprium ille motum annis ferè 30. explere, tardissime quidem omnium aliorum: quę causa facit, vt citissime omnium in occasum ducatur, quòd quam minimum primo contraferatur. Æquinoctialem autem nõ secat eisdem in punctis, in quibus Aplane & Sol, sed in aliis: quare neque subalternus cum

Medius motus circuitionis.							
Gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	0	5	1	23	48	42	hor.
0	2	0	33	34	28	51	dies.
10		16	41	44	25	30	mẽs.

Circuitio tota
Annis 29. Diebus 162. hor. 12.

ecliptica fertur, sed & illam quoque secat. sectiones eclipticæ (nam illæ maxime cõsiderantur

tur in planetis) altera in cancro traditur, altera in capricorno, variabiles singulis centum annis gr. 1.

Sunt præterea in eius motu inæqualitates non paucæ, tum in longitudine, tum in latitudine: atque in primis illa, quæ & in Aplane dicta est, quòd in vna medietate circuitionis suæ tardior, in alia velocior spectatur quippe in ea medietate, quæ est à virgine ad pisces per sagittarium, aliquáto tardior incedit: in ea vero, quę à piscibus est ad Virginem per Geminos, velocior properat: punctus autem maximæ tarditatis nunc in Sagittario traditur gr. 13. maximæ vero velocitatis in geminis, variabiles quidem & ipsi, vti & sectiones.

Præter hanc autem inæqualitatem est & alia etiam, cuius periodus annis penè singulis paulo plus iteratur, non magis quidem in vna medietate quàm in alia, sed successiue in omni parte; est autem hæc, quòd planeta modo directus & velox, modo tardus tãtum, modo stans, modo etiã retrogradus spectari solet: per quam inęqualitatem certa periodo atque ordine continenter pergit.

Medius motus inæqualitatis.

gr.	m.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	2	22	49	14	19		horę.
0	57	15	27	23	27	20	dies.
18	33	51	50	51	20	0	m s.

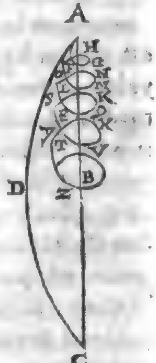
Tota reuolutio inæqualitatis Diebus 378. hora 1. mi. 30.

reuolutiones autem huius inæqualitatis 57. obseruãtur in annis 59. die 1. horis ferè 18. fieri quasi inter se cõpares,

id etiam mirum habét, quòd non vna est ęqualis alteri nec tota, nec earum partes, nam nec velocitates æquales sunt, nec status, nec retrogradationes.

Illud porrò in hac inæqualitate magnopere admirãdum est, quod tũ velocissimus directissimúsque planeta cernitur, quum Soli cõiunctus est, tardissimus vero, & maxime retrogradus, quũ oppositus è regione fit Soli. atque hęc quidem in longitudine apparent.

At vero & in latitudine sua quoque inæqualitas inuenitur, nã planeta, vbi à sectionibus eclipticę digressus est in eo quidẽ spatio, quod est à sectione ad punctum medium, & à pũcto medio ad aliam sectionẽ, diuersimode quidem, & valde inęqualiter ad eclipticam sese habet: nam modo ad ipsam accedit, non quidem vt tangat, modo ab ea recedit: accedit autem directus, & velox, ac Soli coniunctus: recedit vero tardus, retrogardus, & Soli oppositus. quem motum si recte cõsideremus, videbimus per helices quasdam fieri progressu quidem anticipantes, regressu vero deficientes, minima item prope sectiones, maximas circa punctum mediũ, vt si ecliptica sit a d c, medius circulus Saturni a b c, prima helix erit a f g h, minima omnium, quæ à sectione vsque ad punctum medium sũt: secũda erit hk l m n, maior qui-

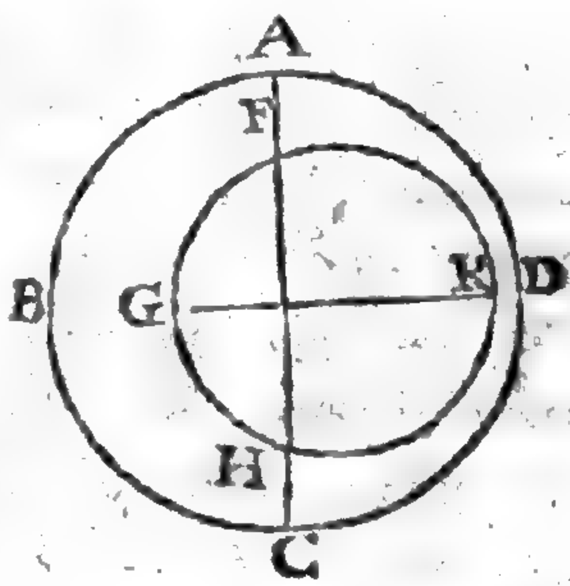

dem

dem priore, reliquis vero minor, & ita de aliis. per has igitur actus planeta, ad Eclipticam quidē accedit directus, & velox: ac velocissimus in e, & K, & o, ac Soli coniunctus: recedit autem tardus, & retrogradus: maxime autem retrogradus, & Soli oppositus in g, & m, & q.

De causis apparentium secundum alios.
CAP. XIX.

ASTronomi igitur suppositis iis, quæ supra secundum eorum placita declarauimus, prædicta omnia demonstrant partim quidem per Eccétricum, partim per Epicyclum: quòd enim in vna medietate tardior, in alia velocior planeta feratur, Eccétrico ascribunt: faciunt enim orbem, in quo stella ipsa defertur, Eccétricum, quare in ea medietate, in qua est absis, tardiorem planetá incidere, in qua vero Antabsis, velociorem agi. in hæc enim arcus, per quem transit minor est, in illa maior. si enim totus zodiac⁹ diuidatur in duas medietates in a d c, & c b a, Eccétricus autem sit f g h K, manifestum est quòd planeta transiturus medietatem zodiaci a d c, transibit quidem per arcum f K h: transiturus autem alterá zodiaci medietatem c b a, transibit per arcum h g f: ac multo maior est f K h, in qua est absis, quam h g f, in qua est Antabsis: plus igitur mo-

ræ trahet in medietate in qua eſt abſis,quã in aliä:ſecundã autem inæqualitatẽ directionis ſtatus retrogradationis epicyclo donát.qui in medio circulo Eccentrici reuolutus ac planetam infixum gerens ſuperna parte verſus ortum, inferno verſus occaſum vertitur.quo fieri dicũt vt planeta delatus ab Epicyclo modo in idem cũ eccentrico,modo in oppoſitum agatur. in idem quidem quum ſuperna in patre eſt, in oppoſitum quum in inferna. quare & velocem planetam fieri quum in idem cum Eccẽtrico fertur, tardum vero ſtãtem & retrogradũ reddi,quum in oppoſitũ retrahitur.retro enim ab Epicyclo ducitur,qui Eccentrico velocior eſt.Circa Abſidem vero tardiora fieri omnia, circa antabſidẽ velociora.vnde accidit reuolutiones huius inæqualitatis non æquales eſſe inter ſe. Plurimum enim intereſt in qua medietate fiát,in velociori ne an tardiori.ea vero proportione ad ſolẽ planetam moueri , vt tum ſit in ſummo Epicyclo quum cõiunctus eſt ſoli, in imo vero quum oppoſitus,quare hic maxime retrogradũ, illic maxime directum eſſe.

Eam vero inæqualitatẽ quæ in latitudine apparet,Epicyclo rurſus aſcribunt.cui duos motus dãt,præter eum quo vehitur ab eccẽtrico.alterũ in lõgitudinem,alterum in latitudinem.ſignato enim medio circulo Epicycli,item cẽtro eius,centrum dicunt ſemper per eccentrici circulum ferri.medium autem circulũ Epicycli nõ ſemper per eccentrici circulũ ſubalternum verti,ſed diuerſimode agi:ſiquidem cẽtro Epicycli

in

in sectione existente, medius circulus eius semper eclipticæ subalternus est, & quasi supinus. verũ vbi centrũ à sectione digredi incipit, non amplius supinus, & eclipticæ subalternus fertur medius circulus epicycli, sed inclinatur, summo eius versus eclipticam, imo versus oppositã partẽ flectente. quæ inclinatio maior & maior cõtinenter fit, donec centrum perueniat ad punctum medium, in quo maxima ea fit. non tamẽ vt eclipticam vnquam attingat. ab inde vero resupinari quodammodo ac sensim erigi incipit medius Epicycli circulus, donec in aliam sectionẽ perueniat, in qua rursus supinus ac eclipticæ subalternus reddatur. sic igitur moto Epicyclo fieri dicunt vt stella modo ad eclipticã accedat, modo ab ea abscedat. accedat autem directa & velox, quoniam superna pars quæ inclinatur, & in qua est planeta, ad eclipticã accedit. recedat autẽ retrograda, quoniam tunc est nona Epicycli parte. Quòd igitur ita fiat Astronomi omnes dicunt. quo autem modo fiat, & à quo tot motus Epicyclo dentur, nemo ostendit de qua re posterius inquiremus.

De causis apparentium per nostra principia.

CAPVT XX.

TEntandum est autem aliter prædictorum causas per nostra principia demonstrare, ac primum quòd in vna medietate tardior, in alia velocior planeta agatur, causam ipsi non Eccẽtrico, sed Circitori orbi damus: habet enim Saturnus Circitorem suum, quemadmodum &

Aplane, Diis ita disponentibus, vt orbes & in lõgitudinem in latitudinem diuersimode moueri possent. quoniam autem omnis Circitor in latitudinem quidem circũducitur, proprio autem motu in opposita omnia mouet, palá quod & hæc omnia circa Saturni Circitorem contingunt. verum in latitudinem circũductio par est circuitioni Saturni, hoc est annis 29. diebus 162. hori 12. fit. proprius autem Circitoris motus tardior Saturni motu est. quoniá autẽ & modo in idem cum Saturno, modo in oppositũ fertur Circitor, inde quidem fit vt modo planetam citet, modo etiam retardet, nunquam autem retroducat, quoniam tardior Saturno est. ea autẽ Circitoris huius ad planetam proportio est, hoc nostro tempore, vt tum subalternus cũ eo Circitor sit in medietate contraria, quũ planeta in gr. 13. sagittarij peruenit: subalternus vero fiat in medietate iuuáte, quum planeta in gr. 13. geminorum perductus est. quare hic est pũctus maximę velocitatis, illic maximè tarditatis, quę pũcta alij absidem & antabsidem vocant. vbi enim est maxima tarditas, illic maximam putant à cẽtro distantiam esse, vbi vero maxima velocitas, illic maximam centro propinquitatem existimant. Nos autem tarditatem & velocitatem nõ à distantia & propinquitate, sed à Circitore dari arbitramur, quũ subalternus planetæ sit modo in contraria, modo in iuuante medietate.

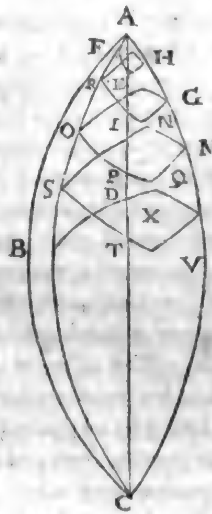
Secundam autem inæqualitatem directionis status & retrogradationis non assignamus Epicyclo, sed alteri Circitori. duos enim Circitores habent

habent planetæ omnes, qui retrogradationem nouere. à quibus prædictæ duæ inæqualitates contingunt communes planetis illis.

Ergo quum prior Circitor in latitudinẽ circunducatur per puncta media, sectionésque ipsas respiciat vti polos circumductionis, tum secundus hic Circitor per sectiones in latitudinẽ circunfertur: puncta autẽ media respicit vti circũductionis polos. quare hic puncta media maxime in opposita per se mouet, ille sectiones. est autem secundus hic tum circunductione tum & proprio motu multo velocior Saturno. siquidẽ diebus 378. hora. 1 mi. 30. circũducitur in latitudinem. proprio autem motu retroducere Saturnum potest. Quoniam igitur & hic more Circitorum in vna medietate circunductionis in idẽ agitur cum planeta, in alia in oppositum, manifestum est, quòd & ipse modo planetam citat, modo retardat, nec retardat solũ, sed successiue mox sistit, mox etiam retroducit. in contraria enim medietate si Circitor velocior planeta sit primum quidem tardat solum à principio scilicet primæ quartæ contrariæ, quum adhuc parua est oppositio, & anguli maiores, motúsq. multum lateralis, parum recti habet. procedente vero motu & crescente oppositione continenter ad acutiores angulos, peruenitur ad certum pũctum, in quo vectio, & planetæ motus æquãtur, ac tum planeta sistitur: mox crescẽte adhuc oppositione, & superante vectione, retroductio planetę fit, quæ continue maior & maior fit, donec ad subalternationem sit ventum, in qua &

oppositio tota recta est,& maxima retroductio:
ab inde vero comminuitur rursus oppositio,ac
rursus ad alium punctum consistentiæ deueni-
tur, ac postremo ad motũ solũ tardum.omn ia
igitur hæc potest in Saturnum facere secũdus
Circitor,quoniã illo velocior est. Non sunt au-
tem reuolutiones huius inæqualitatis inter se
æquales , neque totæ , neque earum partes,
quoniam multum refert in qua medietate cõ-
tingãt,an in ea in qua ratione alterius Circito-
ris tardior planeta erat,an in qua velocior,prę-
sertim circa puncta maximę tarditatis&veloci-
tatis,propter quæ inæquales redduntur reuo-
lutiones secũdæ huius inæqualitatis.verum per
accidẽs hoc est: per se .n.ęquales omnes sũt,&si
mesurentur per motũ mediũ Circitoris primi.
Quòd autem in cõiunctione cum sole velo-
cissimus sit planeta,in oppositione tardissimus,
causa est,quòd hic secundus Circitor tũ subal-
ternus, est cum planeta in medietate iuuante,
quum ille Soli coniunctus est. tum autem sub-
alternus est in medietate contraria,quum soli
oppositus est planeta. quo enim tempore sol à
coniunctione Saturni ad oppositionem trans-
fertur,eo &Circitor ab vna subalternatione ad
aliam sese agit,verum neq; perpetuum hoc est,
vt in omni coniunctione velocissimus,in omni
oppositione tardissimus sit planeta,nisi per me
dium motũ primæ inæqualitatis mensura fiat.
Eius autẽ inæqualitatis quę in latitudine ap-
paret,causa est idem secundusCircitor qui per
sectiones circunductuspũcta media respicit,vti
polos

polos circunductionis, ac in opposita maxime mouet. quoniã autem mouet in omnia opposita, palã quòd & ante & retro, & dextra & sinistra torquere potest, atq; helices facere, quẽadmodũ in Aplane dictũ est, maximas quidẽ circa puncta media, quoniã illic maxima fit latitudo, quæ circa sectiones in conum desinit. vt autem clariora reddãtur omnia, sit ecliptica a b c. circulus Saturni a d c. pũctus medius d, sectiones a & c. moueatur autem Circitor a prima quarta iuuantium quæ est septẽtrionalis occidentalis, mouebit quidẽ & in lõgum & in latus, in longũ versus orientem, in latus versus eclipticam & meridiem. si igitur planeta sit vbi a in sectione sese extra moturus, manifestum quòd pulsus a Circitore in oriẽtem simul & meridiem versus eclipticam, describet portionẽ helicis primæ a e motu veloci ac directo. atque in e velocissimus erit, Circitore subalterno in medietate iuuante in fine primæ quartæ, cũ quo sit & sol cõiũctus in

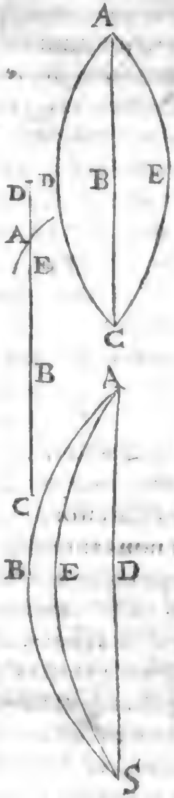

e. Rursus vero moueat Circitor per aliã quartam quæ est occidẽtalis meridionalis, in longũ quidem pellet orientem versus, in latus versus

ſeptentrionẽ.planeta igitur ab e deſcribet portionem e f, motu veloci minuente. deinde vero Circitore mouente a prima quarta contrarium, quæ eſt meridionalis orientalis, pelletur quidẽ planeta in longum primo paululum in orientem directus, mox ſtabit, mox retroagetur occidentem verſus, in latus vero verſus ſeptentrionem.deſignabit igitur portionem f g, Circitore ſubalterno in medietate cõtraria, ac planeta maxime ab ecliptica recedente, ac ſoli oppoſito:poſtremo ſi à quarta vltima moueat Circitor, quæ eſt oriẽtalis ſeptẽtrionalis, agetur planeta in latus quidẽ verſus eclipticã & meridiẽ, in longum vero retro primum, mox circa finem eius quartæ verſus orientẽ pauliſper, motu primum retrogrado, mox tardo ſolum, quare deſcribet portionem g h. peracta vna reuolutione Circitori atq; helice a f g h. quæ minima quidẽ omnium eſt, quoniam latitudo fit maxima circa puncta media, minor vero continenter verſus ſectiones. vnius enim circuli ſi medius pũctus in oppoſitas partes pellatur, ſemper latitudo fit in medio & in vẽtre maxima, minima circa extrema. vt ſi circulus a b c ducatur in oppoſita circa b, latitudo maior erit d b e. verſus a autẽ & c minor continue. pulſo igitur Saturni circulo in oppoſita circa medium vbi d, deſcribuntur duo hinc inde circuli a ſ c. & a u c. in quibus latitudo fit maxima in ſ d u.

Eſt autem dubitatio quædam circa ſectiones, quoniã in obſeruatis apparet planeta circa ſectiones in ecliptica non ſolum in puncto ſectionis,

nis,ſed modo ante, modo poſt. vt ſi ecliptica ſit d b c,ſectio vbi a,apparet quidem planeta non ſolũ vbi a, ſed etiã vbi d & vbi e in eclipticas. per traditum autẽ modum non videtur poſſe in alio puncto videri quàm in a vbi ſectio. nullus enim alius eſt punctus in Saturni circulo qui eclipticã contingat, niſi ſectionis pũctus. Ad quod dicimus, quũ circulus Saturni a d c,accedit ad eclipticã a b c.fitque circulus a e c. tũc ille adeo propinquus eclipticæ fit iuxta ſectiones,vt diſcerni nõ poſſit per certum ſpatiũ, an planeta ſit in ecliptica,an extra, quam ob rem in ecliptica,eſſe videatur.vnde & Aſtronomi ſubalternum dixere fieri in ſectionibus cum ecliptica medium circulum epicycli.

Eſt autẽ & alia quædam dubitatio tum circa Circitorem primum, tum & circa ſecundum: videtur enim vterque tantum debere in latitu-

dinem mouere quantum in longitudinem mouet.at certe primus Circitor in latitudinem aut nihil aut quam minimũ mouebat,in longitudinem vero multum modo citans, modo tardans planetam.secundus quoque & si quandam latitudinem facit circa helices non tamen tantum in latus mouet,quantum in longum , si quidem Ptolemæus scribit latitudinem maximam quæ circa puncta media fit non esse maiorem quàm grad.7. quod verò in longum præstat,longe plus est.ad quæ dicimus,in vtroque causam esse Anticircitores suos , qui latitudinem minuunt , vt iam dicemus.

De ordine & numero orbium seruientium Saturno.

CAPVT XXI.

VIdentur autem qui ad Saturnum orbes attinent , omnes numero decem. duo enim cùm sint Circitores, vnusquisque autem Circitor,qui non tantum in latus moueat,quãtum in longũ,quinque orbib.egeat,vt in Aplane monstratum est:fit quidem vt in Saturno ad demonstranda quæ apparent , decem orbibus opus sit. Ordo igitur prioris Circitoris in quinque consistit orbibus,Circũducente, Circitore,Contrauecto,Anticircitore , & suo Contrauecto. quorum primus est Circunducens , qui sub Aplane in latitudinem per se fertur per pũcta media intersectiones. circunfertur autem Saturno par annis 29.dieb. 162.horis 12.sub eo est prior Circitor, qui eodem tempore simul in latitudinem ducitur à prædicto.per se autem in opposita omnia

omnia mouet Saturno tardior. ſub quo eſt Contrauectus ſuus, qui ſuper polis Circunducentis cõtrafertur in latitudinem illo duplo velocior. mouetur autem hic à Circitore trepidationis motu(vt in aliis dictum eſt.) Ab eo ſequitur Anticircitor, qui, vti & in Aplane diximus, in latitudinem quidem ſemper opponitur Circitori aut æqualis illi aut quàm minimum cedens, in longitudinem verò ſemper in idem agitur cum Circitore. ex quo fit vt non tantùm in latus moueatur Saturnus quantum in longum. ſub quo eſt vltimusContrauectus, à quo fit vt reliqui qui infrà ſunt, non circunferantur in latitudinem.

Ab his ſequitur ordo Circitoris ſecundi, in quinque orbibus pariter conſtitutus Circunducente, Circitore, Contrauecto, Anticircitore, & vltimo Contrauecto. quorũ primus eſt Circunducens. qui non per puncta media(vti prior)ſed per ſectiones circumagitur in latitudinem, ac circuitionem explet diebus 378. hora 1. m̃. 30. ferè, cuius reuolutiones 57. fiũt in annis Ægyptiis. 59. die 1. horis circiter 18. ſub eo eſt ſecũdus Circitor. qui eodem tempore circunducitur à prædicto in latitudinem, cęterum proprio motu in oppoſita omnia mouet multovelocior Saturno. ſub quo eſt Contrauectus ſuus per trepidationẽ ab eo agitatus, duplo velocior Circũducente. A quo ſequitur Anticircitor alter. qui per ſe ſẽper opponitur in latitudine Circitori, nõ autem æqualis illi, ſed tamen tãtum contra nitens, quã tũ ſatis eſt, vt latitudo in Saturno non maior fiat quàm gr. 7. ac demum eſt vltimusContrauectus. ſub quibus omnibus eſt Saturni orbis planetam

ferens, qui ab occidente in orientem actus circuitionem explet annis, 29 diebus. 62 horis. 12. in vna medietate tardior, in alia velocior. & insuper modo directus & velox, modo consistens, modo & retrogradus per helices (vt diximus) inæquales circumactus, ac de Saturno quidem hactenus dictum sit.

DE IOVE.

De iis quæ circa Iouem apparent.

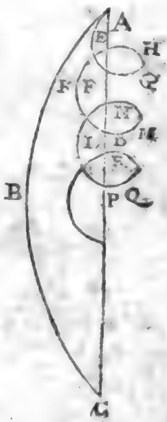
CAPVT XXII.

VIDENTVR planetæ cõuenientias inter se partiti, superiores enim tres Saturnus, Iupiter, & Mars cõmunia fere omnia habẽt & magnopere vnus cũ alio consentit. Venus vero cũ Mercurio, Sol cũ Luna. quapropter quę de Saturno dicta sunt, eadem quasi repetentur & in Ioue, de quo consequenter agẽdum est, quoniã à Saturno inter planetas statim sequitur. Ergo quòd & Iupiter ab ortu in occasum feratur diebus singulis à primo mobili, tardius quidem Saturno, cæteris citius, tum & quòd proprium ipse motũ habeat huic obliquum, declaratum satis est supra obseruãt autẽ circuitionẽ suã ipsũ obire annis circiter 12. hoc est annis 11. diebus 313. horis 1[illegible]. Secat autem tum æquinoctialem, tum & eclipticã. sectiones eclipticæ altera nostro tempore in cancro traditur gr. 23. altera in ca-

	gr.	m.	sec.	ter.	quar	quin.	sex.	
	0	0	12	25	6	6	56	horæ
	0	4	19	14	26	46	31	dies
	2	29	37	12	35	15	30	mẽses

in capricorno. Illud vero mirum fortaſſe videri hoc in orbe poteſt, quod quum ſuperiores, vt dictum eſt, trahant inferiores, Iuppiter tamen à Saturno minime trahi videtur.

Sunt autem in eius motu inæqualitates non paucæ, in primis illa, quæ & in Aplane & Saturno dicta eſt. quòd ſcilicet in vna medietate tardior, in alia velocior ſpectatur. tardior quidem in ea, quæ eſt à cancro ad capricornum per virginem, velocior vero in ea, quæ à capricorno ad cancrum per piſces. pũctus autem maximæ tarditatis in virgine, maximę velocitatis in piſcibus gr. 23. Sed nec minus ſecundã inęqualitatem directionis ſtatus & retrogradationis habere cernitur. ſiquidem ſingulis 13. menſibus, diebus 8. horis ferè 21. certa periodo modo directus & velox, modo tardus tantummodo ſtans, modo retrogradus apparet. cuius inæqualitatis reuolutiones 65. annotantur fieri in annis Ægyptiis 71. quas item reuolutiones ſi inter ſe compares, æquales non reperias.

Ad ſolem quoque eandem habere rationem conſtat quam & Saturnus habuit, vt in coniunctione velociſſimus, in oppoſitione tardiſſimus videatur.

At vero & in latitudine eadem quoq; sortitus est, quæ Saturnus. in omni enim reuolutione inæqualitatis secundæ ad eclipticam modo accedere, modo abscedere spectatur. accedere directus & velox, & soli coniunctus, abscedere vero tardus & retrogradus. totum vero motum per consimiles helices obire. quarum quæ prope sectiones sunt, minimæ, quæ circa puncta media maximæ sunt. prima helix a c f g h. secunda h k l m n & reliquæ. Latitudo autem quæ circa pũcta media fit maxima gra. 4. tradi solet.

De causis apparentium in Ioue.

CAP. XXIII.

HOrum igitur causas Astronomi per eccentricum atque epicyclum reddunt. primam inæqualitatem eccentrico, secundam epicyclo assignantes, & item eam quæ in latitudine fit. modus autem idem, qui & in Saturno dictus est. Cur autem non simul cum Saturno trahatur Iupiter nulli quidẽ dixere, quod certe iniuste neglectum videtur. si enim in aliis multis videbãt inferiores orbes à superioribus trahi debebant, saltem dubitare cur idem & in Ioue non fiat.

Nos autem ab hoc primum incipientes, dicimus ob id contingere quòd sub Saturno alius orbis sit, qui in longitudinem illi contraferatur. Ad ea verò quę in latitudine apparent, in Saturno Contrauectos ponere non est nobis necessarium visum, quod confundi ea accidit cum Circitoribus Iouis & Circunducentibus. quanto enim pauciores inducere orbes possumus, tanto gratius & planius futurum existimamus. Quòd autem

autem in vna medietate tardior in alia velocior agatur Iupiter, causam primo Circitori damus. habet enim & ipse quemadmodũ & Saturnus; Circitores duos, quorum prior in latitudinem circunducitur Ioui tempore par. proprio autem motu tardior. Ceterum modo in idem cum Ioue modo in oppositum fertur. quare & modo citat; modo retardat. ea vero proportione ad planetam se habet, vt tũ subalternus sit in medietate contraria, quum planeta in gra. 23. virginis inuenitur, vbi est maximæ tarditatis punctus, quum vero planeta in gr. 13. piscium versatur, tum Circitor in iuuante medietate subalternus fit Ioui. quare & illic punctus maximæ velocitatis enascitur. Commodissime autem fit hæc proportio, quoniam circunductio Circitoris æqualis est motui Iouis. variantur autem puncta hæc ob Aplanes motum, vt in Saturno dictum est.

Secundam autem inæqualitatem directionis & retrogradationis aliter Circitori ascribimus: qui tum circunductione, tum proprio motu velocior multo est Ioue. siquidem circunducitur anno vno, mense vno, diebus 3. horis fere 15. vnde reuolutiones 65 in annis 71. cõficiuntur, proprio autem motu retroducere planetam potest. ergo & hic quoniam modo in idem, modo in oppositum fertur, nunc quidem planetam citat; nunc retardat, pro natura conditioneque Circitorum, nec tardat solum, sed & sistit atque etiam retroducit, quoniam velocior est Ioue.

Quòd vero velocissimus sit quum soli coniunctus est, tardissimus quum opponitur, causa ca-

dem est, quæ & in Saturno dicta est. commune enim habuere tres superiores planetæ, vt quo tempore sol à coniunctionibus eorum, ad oppositiones sese traducit, eodem & Circitor ab vna subalternatione ad aliam sese conuertit. oportet autem mẽsurare per motum medium quod dictum est, alioqui perpetuum non erit vt Iuppiter in coniunctione velocissimus sit, in oppositione tardissimus.

Porrò quæ in latitudine in Ioue apparent, eodem modo contingunt, quo & in Saturno dicebatur. Circitore enim secundo per sectiones in latitudinem acto, puncta media maxime in opposita ducuntur. vnde & consimiles helices fiunt, nullo alio ab iis, quæ in Saturno fiebant differentes, nisi quòd Iouis helices productiores sunt, & directionem longiorem habent.

De ordine orbium Iouis.

CAP. XXIV.

QVi vero ad Iouem orbes pertinent, vndecim ad summum omnes sunt, quorum primus est solitarius ille Contrauectus, qui statim sub Saturno subest: Reliqui vero decem sunt, quinque ad priorem Circitorem attinentes, & quinque ad secundum. in primo ordine est primus Circunducens, qui per puncta media in latitudinem sese conuertit Ioui par. secundus est Circitor primus, qui circũductione & ipse Ioui par est. proprio autem motu tardior, sub quo est Contrauectus suus duplo velocior Circunducente, ac sub eo Anticircitor, qui circitori semper op-

per opponitur in latitudine,aut par illi aut modicum quid cedens: nam & in prima inæqualitate quandã insensibilẽ latitudinem diligentiores notant.sub eo est suu Contrauectus. secundi autem ordinis primus est Circunducens, qui per sectiones in latitudinem agitur mensibus 13.diebus 8 .horis circiter 21. sub quo est secundus Circitor,per easdem sectiones circunductus:proprio autẽ motu pũcta media in opposita maxime mouens.ac sub eo est Contrauectus suus,& sub ipso Anticircitor alter, qui in latitudine eatenus Circitori opponitur, vt latitudo quæ in pũctis mediis maxima fit, non maior inueniatur quàm gra. 4. à quo postremo est Contrauectus suus.& sub ipso Iuppiter, qui per tot inæqualitates actus orbem demum obit annis 11.diebus 313.horis ferè 20.ita igitur se habet & Iuppiter.

DE MARTE.

De iis quæ in Marte apparent.

CAPVT XXV.

MARS qui proximum locũ inter planetas Ioui tenet, communia ferè omnia cũ prædictis habet. motũ ipse suũ annis ferè duobus explet.hoc est anno 1.diebus 321.horis circiter 23. medius autem circulus eius tum æquinoctialem, tũ eclipticam secat sectiones eclipticæ altera in tauro grad. 15.altera in scorpio tempestate nostra traduntur,pũcta media in aquatio & leone.Habet item Mars vt nec ipse cum Ioue rapiatur. Porrò & primam quoque inęqualitatem sustinet,vt

in vna medietate tardior, in alia velocior feratur: tardior quidē in ea quæ est à tauro ad scorpium per leonē. velocior in alia, quę est in scorpio ad taurum per aquariū. quare hic est punctus maximę velocitatis, illic maximę tarditatis, coincidūt autem puncta hæc maximæ tarditatis, & velocitatis cum punctis mediis.

medius motus circuitionis

gr.	m̄.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	1	18	36	32	51	39	horæ
0	31	26	30	53	51	56	dies
15	43	18	26	55	46	30	mēs.

At vero & secundam quoque inæqualitatem directionis, status, & retrogradationis habet, cuius reuolutiones 37. fieri in annis 79. diebus 3. horis ferè 8. Ptolemęus tradit, quæ quidem reuolutiones neç æquales quidē inter se sunt. Ad solem præterea eodem se habet modo, quo & prædicti duo. nā & ipse in cōiūctione velocissimus, in oppositione tardissimus cernitur.

gr.	m̄.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	11	9	14	10	48	22	horæ
0	27	41	40	19	20	58	dies
13	50	30	9	40	29	0	mēs.

Tota reuolutio diebus 779 horis 5.

Adhæc autem & in latitudine quoque easdem inęqualitates patitur. nā aliorū more per helices modo ad eclipticam accedit directus & velox, modo recedit tardus & retrogradus.

Quod autem mirum videri potest in hoc planeta illud est, quod maxima latitudo quę circa pūcta media fit, maior quidem in parte australi, quam in parte septētrionali annotatur. quando in par-

In parte auſtrali gr.circiter 7. menſuratur, in ſeptẽtrionali gr. 4. m̃.fere 25. quũ in aliis æqualis vtrinque ſit. quamquam & in Saturno parum neſcio quid difformis latitudinis quidam conſpexerint.

De cauſis apparentium in Marte.

CAPVT XXVI.

HOrum igitur omniũ cauſas Aſtronomi per eccentricum & epicyclum aſſignant, eo pacto quo & in prædictis dictum eſt, quamquam non parum in eo laborent cum latitudo in vna parte maior, quàm in alia ſit.

Nos è Circitorũ ratione cauſas omniũ reddemus. primam autem inæqualitatẽ facit Circitor primus, qui per ſectiones circunductus in latitudinẽ pũcta media maxime in oppoſita per ſe mouet. eſt autem circunductione Marti par, proprio motu tardior. hic ergo quandoque planetam citat, quandoque tardat, ea proportione vt quũ planeta ad gr.15. leonis peruenit, tũ Circitor ſubalternus ſit in cõtraria medietate. ſubalternus verò in propria quum planeta ad gr.15. aquarii perductus eſt. quare hic pũctus maximę velocitatis, illic maximæ tarditatis inuenitur.

Eius autem inæqualitatis quæ directionem & retrogradationem facit, cauſa eſt ſecundus Circitor, qui & ipſe per ſectiones circunductus in latitudinem puncta media in oppoſita potiſſimum agit: verum circũductione tardior Marte eſt, proprio motu velocior: circunducitur enim annis duobus, menſe 1. diebus fere 19. vnde & reuolutiones 37. fiunt in annis 79. diebus 3. horis

fere 12. quo tẽpore modo in idem cum planeta, modo in oppositum fertur: quare & modo concitat, modo retardat, ac sistit, & etiam retroducit, quoniam Marte velocior est : velocissimus autem est in cõiunctione cum Sole, tardissimus in oppositione propter superius, & in aliis dictã causam, quòd in coniunctione subalternus est Circitor in medietate iuuante, in oppositione subalternus est in contraria: quod per se intelligi debet, & in medio motu respectu primi Circitoris. Similiter & quòd diximus motũ explere Martem anno 1. diebus 321. horis 23. per se intelligendum est. nam interdũ fit vt citius eum motum obeat, interdum vt tardius: cuius causa est, quòd in circuitione planetę quãdoque incidit solum motus iuuans absq. retrogradatione, interdum incidit & retrogradatio aut tota, aut in parte: quæ fieri iccirco possunt, quòd circũductio Circitoris longe tardior & diuturnior est quàm planetæ reuolutio.

Eorum verò, quæ in latitudine apparent, causa est secundus Circitor, qui in opposita omnia mouens per helices Martem agit: nihil enim in hoc ab aliis differt, nisi quod helices Martis quã longissimam habent directionem.

Illud verò dignum est postremo inquiri, cur fiat, vt maxima latitudo, maior tamẽ in parte australi sit, quàm in parte septentrionali, quod vel facillimũ visu est, quo pacto fiat. Facit autẽ hoc Circitor primus, qui in parte septẽtrionali latitudinem impedit, ne maior fiat, in australi vero adiuuat, vt expandatur: quoniam ille circunductione

ctione æqualis Marti est, dum planeta à sectione transit ad pũctum medium in parte septentrionali superiori, Circitor ipse per secundam quartam iuuantium mouebitur, quæ est septẽtrionalis occidentalis: pellet igitur planetæ circulum in latitudinem versus eclipticã, & meridiem, ac impediet, ne maximam acquirat latitudinem in ea parte. Porrò planeta à puncto medio in aliam sectionem delato, Circitor obibit aliam quartam, quę est septentrionalis oriẽtalis: deinde vero dum planeta à sectione in aliud punctum medium transibit in partem inferiori australi, Circitor aliâm quartã percurret, quæ est meridionalis orientalis, à qua mouebit planetæ circulum in superiori parte versus septentrionẽ, in inferiori versus meridiem: in qua quum & planeta sit in puncto medio, vbi latitudo fit maxima, clarum est illic dilatari latitudinem versus austrum, & ab ecliptica magis, quàm fieret in superiori medietate in puncto medio: hoc igitur facit primus Circitor, quando secũdus alter Circitor per se vtrinque æqualem latitudinem operatur. In aliis autem planetis idem nõ eueniebat, aut saltem manifeste non eueniebat, quoniam in iis Anticircitor adhibebatur, hic autẽ Circitor Anticircitorẽ non habet, quare in latus mouere potest.

De ordine orbium Martis. CAP. XXVII.

ORbes autem, qui Marti quodammodo famulãtur, nouem numero omnes sunt: quorum primus est solitarius ille Contrauectus, qui statim sub Ioue subest, à quo fit, ne reliqui cir-

cunducãtur ab orbe Iouis. Ab hoc ſequitur ordo Circitoris primi, qui in tribus tantum cõſiſtit, Circunducente, Circitore, & Contrauecto, Anticircitorem autem non habet. Circunducẽs autem per ſectiones in latitudinẽ per ſe fertur Marti æqualis, ſub quo eſt Circitor primus, ac ſub eo Contrauectus ſuus. Hos ſequitur ordo Circitoris alterius, qui in orbibus quinque conſiſtit, Anticircitore enim hic habet, quoniã nõ tantùm in latus, quantum in lõgum mouet: primus horum eſt Circunducens, qui etiã per ſectiones in latitudinem circumagitur annis 2. menſe 1. dieb. 19. horis 5. ferè: ſub eo Contrauectus ſuus, ac ſub ipſo Anticircitor, qui eo vſque Circitori in latitudine opponitur, quo latitudo per ſe nõ maior gr. 5. & medio fiat: cui demum ſuus quoque Contrauectus ſubiicitur, ac ſub omnibus. Orbis Martis, qui per varias helices totum zodiacum obit anno 1. dieb. 321. horis 23.

SECTIO TERTIA.

DE SOLE.

De iis quæ circa Solem apparent.

CAP. I.

HACTENVS de Aplane, & ſuperioribus tribus planetis, quibus ferantur motibus & quo pacto, & quibus concurrẽtibus ſphæris, dictum eſt, nunc proſequamur de Sole, qui, veluti cor, ac decus vniuerſi cœli, medium inter planetas locum tenet, ad quem cæteros omnes quandam certe relationem habere

habere manifestum est. Præmittantur autem & circa ipsũ in primis, quæ apparent, quęque obseruata traduntur: mox de causis eorum dicemus. Primũ ergo illud cõstat nõ rapi ipsum ab orbe Martis in motu eius proprio: quòd vero ab ortu in occasum diebus singulis circunferatur, tũ & quòd proprium ipse motũ huic obliquũ habeat, superius declaratũ est satis. Medius autem circulus eius æquinoctialẽ

Medius motus circuitionis.

gr.	m.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	2	27	50	42	3	1	horæ.
0	59	8	17	13	12	31	dies.
92	30	8	36	15	30		mens.

secat in eisdem punctis, in quibus & Aplane, quæ æquinoctia puncta vocantur, quare & subalternus cum Aplane per medium zodiaci circulum fertur, qui ęclipticus vocatur: tãtum verò circuitionem conficit diebus 365. horis fere sex. per motum igitur, qui ab ortu in occasum ducit, dies & noctes facit, per proprium autem annos, & anni tempora.

Sunt autem & circa Solem diuersitates non paucæ tum in motu, quo dies & noctes facit, tũ in eo, quo annos, tum & circa maximã ab ęquinoctiali declinationem, vbi Tropici vocati sũt.

Diem autem quandoque appellant id totum tempus, quo Sol supra horizontem est, noctem vero id totum, quo sub horizonte conditur, qui ciuilis dies & nox ab aliquibus vocatur, ab aliquib. dies, & nox artificialis: quandoq; autẽ dię vocant integram Solis cõuersionem ab ortu ad

ortum, vel ab occasu ad occasum, vel à meridie ad meridiem, vel à media nocte ad mediam noctē, vt cuique libet diei initiū auspicari: qui solet dies naturalis appellari. Est autem hęc cōuersio Solis eo serior conuersione primi orbis, quo Sol per se potest primo orbi in vna sui cōuersione contraferri, quod ferè est id paululum temporis, quo m̄.59.sec.8. confici à Sole per raptum possunt.

Sunt ergo circa dies tum ciuiles, tum naturales diuersitates plurimæ, de quibus omnibus agere si studeamus, curiosi fortasse videamur, & circa puerilia versari: attamen si quàm breuissime & nō affectate de præcipuis egerimus, nulli quidem molestum (vt arbitramur) pluribus autem gratum futurū existimamus. Ergo circa ciuiles dies id primum apparet, quòd dies quādoque nocti æqualis est, quandoq; maior, quādoque minor: æqualis quidem, quum Sol in æquinoctiali circulo est, quod bis in anno contingit, quo tempore æquinoctium in toto orbe spectatur: maior autem fit nocte dies, quum Sol ab æquinoctiali recedit, in ea enim parte, in qua sese ipse transfert, maiorem semper apportat diem, noctem minorem: quod eo vsque fit, quo Sol ad Tropicum peruenit, in quo dies contingit omnium aliarum maxima: inde vero rediens sensim comminuit diem, donec rursus in æquinoctialem reuersus nocti eū coęquet: in opposita vero parte contraria operatur, ac noctes illic die maiores producit.

Non est præterea eorundem dierum quanti-

ras eadem singulis terram incolentibus, exceptis æquinoctij diebus: quippe sub æquinoctiali degunt, æquinoctium semper habent, reliqui omnes æquales dies habent, qua enim in parte est Sol, tanto maiorem diē omnes habent, quanto ab æquinoctiali distat magis, noctem minorem: in opposita vero contrarium accidit. Horū igitur quibusdam ciuilis dies semper minor est naturali, quibusdam æqualis, quibusdā semper maior: etenim aliqui sunt, qui dies naturales duas semper Solē in conspectu habent, alij tres, alij quatuor, & ita deinceps: quinimo & quibusdam vnus continuus mensis est dies, quibusdam duo menses, quidā tres, aliis quatuor, aliis quinque, ac demum & nonnullis sex menses diem vnum continuum traducunt.

At verò & circa dies, quas naturales vocant, diuersitates quædam visuntur: nam primum si Solis conuersiones inter se compares, æquales quidem non reperias, sed alias longiores, alias breuiores: breuiores obseruāt, quæ fiunt Sole in septentrionali parte versante, longiores, quæ in parte australi: breuiores item in vtraque parte cæteris paribus, quum Sol circa sectiones degit, longiores cum circa Tropicos. Sunt ergo naturalium dierum aliæ longissimę, aliæ breuissimę, aliæ mediocres: atque in mediocrib. obseruant die vna peragere Solē motu proprio m̄. 59. sec. 8. ferè, in minimis m̄. 57. in maximis gra. 1. m̄. 2. ferme. Ad hęc breuiores, & citius ad ortus suos redeuntes videntur conuersiones illæ, quæ Sol obit à Capricorno ad Cancrum per Arietē, tar-

diores vero,& productiores, quas agit à cancro ad capricornum per libram:atque hæc quidem circa dies tum artificiales,tum & naturales spectantur.nunc de annua diuersitate dicamus.

Annum autem appellamus id totum tempus, quod Sol per proprium motum absumit, dum ab eodem in idẽ redit:id autem, ad quod redit, esse potest vel stella aliqua è non errantibus, vel certus punctus zodiaco designatus,qualia aut æquinoctia,aut solstitia sunt. Antiqui igitur annũ metiebantur per reditum Solis ad certam stellam, ac tunc completum annum intelligebant, cùm Sol ad eãdem stellam rediisset, à qua prius recesserat. Posterioribus vero visum est non à stellis annũ dimetiendum fore,sed aut ab æquinoctio puncto,aut solstitio : quod cõuenientius iudicatũ idcirco fuit, quod annus sequitur proprium Solis motum, peractus autem circularis motus vnusquisque,cùm circulum per se conficit,quod in Sole habere locum potest vel per æquinoctiũ punctũ, vel per solstitium.per reditũ autẽ ad certam stellam locum non habet,quoniã(vt diximus)stellæ proprium & ipsæ motum habent, quare reuertẽte Sole ad punctũ, in quo stellã reliquit,non tamen illic non offendet, vtpote aliquanto inde digressã, cui si se cõiungere debet,plus circulo conficiat,necesse est: non igitur recte annus is dicitur,qui plus circulo cõtinet:cui rei aduersantur,qui trepidationem induxere,sicut enim annus recte nõ is dicitur.qui plus circulo continet,ita nec,qui minus circulo continet,annus recte dicetur :at per ea, quæ supra

pra ſunt demonſtrata,ſi Aplane per trepidationem mouetur, ſequitur Solem redire prius ad æquinoctium punctum, quàm ad punctum eũ, qui circulum præciſe claudit, à quo receſſerat prius: qua de cauſa & hi annum per certã ſtellam dimetiendum voluere, quod certe rectius eſt. ſi per trepidationem Aplane mouetur: at ſi non per trepidationem agitur, rectius eſt ab æquinoctio, vel ſolſtitio annum metiri: rectius etiamnum eſt ab ęquinoctio, quoniã ſolſtitij punctum exacte habere difficilius multo eſt, quando circa ſolſtitium vmbra per tres & amplius dies nullam ſenſibilem mentionem facit.

Sunt autem & in annuo motu diuerſitates nõ negligendæ, tum in vno anno, tum & in plurib. inter ſe collatis: ac primum in vno anno ea quoque in Sole inæqualitas obſeruatur, quam prædicti omnes habuere: nam & ipſe in vna medietate tardior, in alia vero ferri conſpicitur, tardior quidem in ſeptentrionali, velocior in auſtrali: ſiquidem auſtralem perfici diebus 178. ſeptentrionalem 187. ſcribunt: quinimo & plus moræ trahere Solem in prima quarta zodiaci ab ariete ad cancrum Ptolemæus tradit, minus in alia. punctus autem maximæ tarditatis Ptolemæi temporibus ſcribunt fuiſſe in geminis, maximæ velocitatis in ſagittario. Verum duo hæc noſtris annis immutata videntur: nam nec punctus maximæ tarditatis in geminis eſt, ſed in cancro, gr. fere primo, nec prima quarta tardius obitur, quàm ſecunda.

Circa plures autem annos collatos inuicem

multa etiamnum diuersitas inuenitur, ac primū in ratione mensuráque annui temporis, quæ certe varia admodū & diuersa diuersis temporibus est obseruata: prisci enim annū inuenere ex dieb. constare 365.& quadrante præcisè, hoc est horis sex: tanto enim tēpore ab æquinoctio ad æquinoctium redire Solē obseruauere. Posteriores vero non plane eam mensuram cōpere-re, deesse enim quadranti paululū nescio quid, quod Ptolemæus dixit esse vnam tercentesimā diei, quæ sunt m̄.circiter 4.sec 12. horæ: quam rem cognouit videns Solem in annis 300.redire ad æquinoctium vna die prius, quàm cōputatio facta per quadrantem integrum daret: signū id fuit singulis annis ex iis 300.deesse, vnā tercentesimam diei partem ac mensuram per quadrā-tem factā in annis 300. vnam diem plus apportare, quàm in re esset. Verū tametsi ita suo tempore Ptolemęus inuenit, perpetuū tamen deinceps non fuit, quando Albatenius post ipsum accuratissime annuū tēpus metitus vidit tempestate sua quadranti plus etiam deesse, quàm Ptolemæus animaduertit, non .n. vnam tercentesimam diei, sed vnam centesimam deesse, quæ sunt m̄.15.sec.12. horæ fere: quod & ipse eodem modo cognouit, quo & Ptolemæus, videns in annis 100. anticipari æquinoctiū à Sole vna die prius, quàm ratio per quadrantem posceret. Sed neque hoc etiam, quod Albatenius inuenit, ratum multo post fuit, siquidem alij obseruauere non vnam centesimam, sed vnam centesimam trigesimam sextam deesse quadranti, quòd singuils

gulis 136. annis præueniret æquinoctium prius vna die, quam ratio quadrantis expostularet. Quod quidem neque ipsum diu firmum fuit, quando alij aliter etiam deprehendere: qua in re non fuere quidem variæ opiniones, sed variæ magis obseruationes, & diuersis temporibus diuersa: annui temporis mensuræ compertæ.

Ad hæc autē & circa Tropicos Solis, hoc est circa maximam ab æquinoctiali declinationem spectatur etiamnum diuersitas sua, quādo declinationem illā per diuersitates annorum mutari cōstat. tradidit Ptolemæus per ea, quæ suo tempore obseruauit, declinationem Solis maximam esse gr.23.m̄.51. Albatenius vero post ipsum cōperit eam gr.23.m̄.35. Nostris autem annis, Ioannes è mōte Regio retulit annotasse Solis declinationes gr.22. m̄.28. quod & nos quoque diligenti obseruatione comperimus, neque enim eiusmodi obseruatio difficilis admodū est: quam Tropicorum inæqualitatem & antiqui quoque ante Ptolemæum animaduertisse videntur.

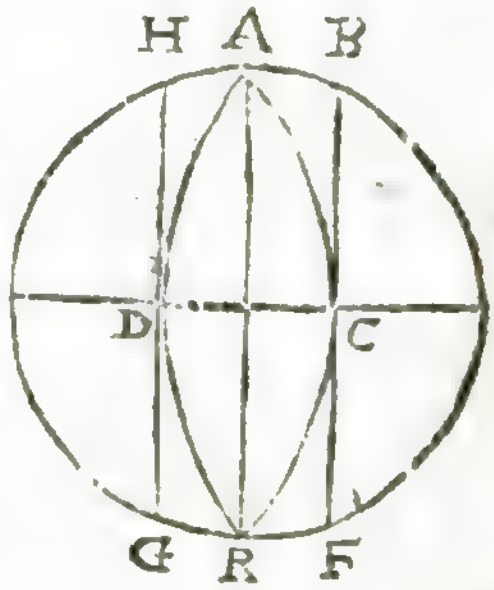
Postremo & illud in Sole apparet, quod existens in septentrionali parte & minor, & remotior videtur nobis; in australi vero maior, & propinquior. Eclipses quoque Solis, quæ fiūt in septentrione, maiores multo conspiciūtur, quam quæ in meridie. At quæ hæc ferè sunt, quę circa Solem spectantur, quibus & illud addere dignum est, quod Pomponius Mela de Ægyptiis refert, fuisse olim, quem inde oriretur Sol, vnde nunc occidit, atque inde occidisse, vnde nunc oritur: cuius rei bene erit rationem habere, & vi-

dere, verum ne esse possit, & quomodo.

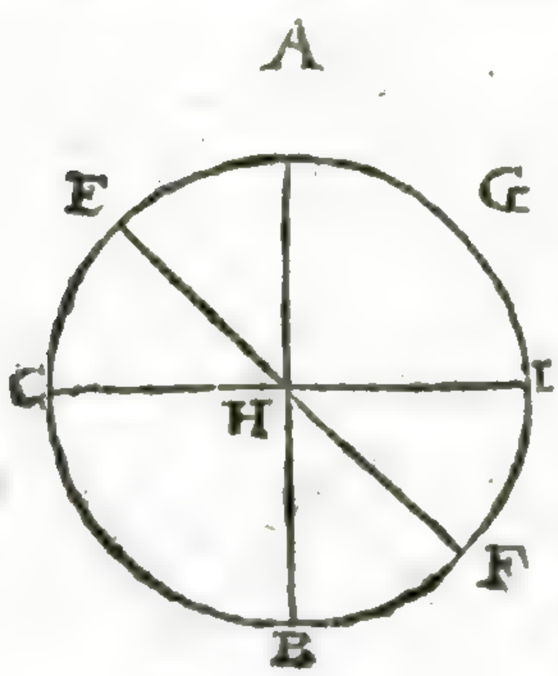
De causis diuersitatis dierum ciuilium.

CAP. II.

HOrum igitur omnium causas tentãtes reddere quædam quidem cum aliis communia recipiemus, quædam vero non communia afferemus. Quoniá igitur medius circulus, quæ est ecliptica, æquinoctialem secat in duobus illis punctis, quæ æquinoctia vocantur, hinc vero ad ęstiuum inde ad hybernum pertingit circulum, necesse est Solem circulum

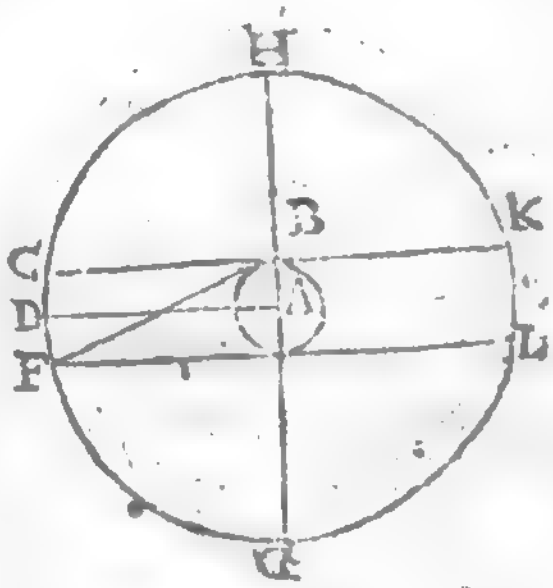
suum anno vno totum percurrentem, bis in ęquinoctiali videri, bis quoque in omni paralello, qui intra Tropicos continetur: in ipsis autem Tropicis semel in ęstiuo, semel in hyberno. Æquinoctialis a b: Tropicus ęstiuus c, hybernus d: ecliptica a c b d: ęquinoctium verum a: autumnale b, ergo in ęquinoctiali quum oSl, ęqualem necesse est fieri nocti diem: quoniam horizon cuiusque terram incolentis æquinoctialem diuidit in duo ęqualia, trásit enim per centrũ: quare arcus, qui supra horizontem est, æqualis est illi, qui infra: dies autem fit in arcu supra horizontem, nox in arcu infra

fra

fra horizontem: dies ergo nocti æqualis fit. Sit æquinoctialis a b: horizō rectus c d, Sol in æquinoctiali, vbi a, palam quod dies erit in tota h a, nox in tota h b, sed h a æqualis est h b, quia exeunt à centro ad circumferentiam circuli a d b c, dies ergo erit æqualis nocti. Rursus horizon obliquus habitãtis, vbi g, sit e f, dies consimiliter erit in tota h a, nox in tota h b: quare & ęquales.

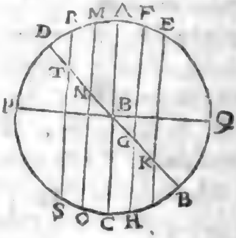
Sed habet dubitationem, quod dictum est omnem horizontem secare æquinoctialē in duo æqualia, sic enim oporteret nos è centro terræ videre, sola namque ea linea, quę per centrum terrę pertransit, diuidere in duo æqualia æquinoctialem potest, quum autem non à centro, sed à superficie fiat visus, non videtur horizon ęquinoctialem diuidere, si enim per lineam ęquidistantem lineæ centri aspectus sit, vt per b c, tunc minorem sphęrę portionem videbimus c h k, si vero sit per lineam secantem cētri lineam, vt per b f, tum maiorem sphęræ portionem aspiciemus f h l: terra sit a b, linea centri a d.

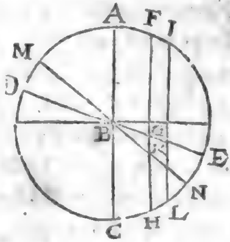
Dicendum aspectum nostrum fieri per lineam æquidistantem lineæ centri, vt per b c. sic enim Astronomica instrumenta omnia in vsu sunt. quamquam enim videatur fortasse aspectus esse debere per lineam secantem centri lineam, vt

per b f, quoniam terra, maréq; sphærica sunt, in spæra autem summus punctus non impeditur ab aliis, non tamen ita est, vt per lineā secātem, vt per b f, videamus, quoniā non impediri summum punctum in sphæra locū habet in Mathematica sphæra, in naturali autem non, quia nedum terra, sed & mare veluti planā superficiem per multum spatij habet: vnde fit vt non per secantem lineam, sed per æquidistantem videamus: distantia autem huius lineę à linea centri tanta est, quāta est semidiameter terrę: sed certe spatium hoc semidiametri terrę in zodiaco propter immensam distantiā basim in aspectu nostro non facit, neque in oculo angulum: quare neque pars vlla è notis est in vniuerso non gradus, non minutum, non secundum, non tertium, nō denique aliud è nominatis: quam ob causam quantum ad visum attinet, ęquales dicendę sunt sphęrę partes quas horizon vnusquisque secat. atque hoc pacto ęquinoctium accipiendum est.

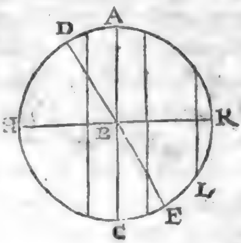
Ab ęquinoctiali vero quum digreditur Sol, in eam partem, in quam diuertit, maiorem semper apportat diem vsque ad Tropicū, quoniam obliquus est illis horizō omnis, & semper deprimitur sub recto horizōte: maior igitur semper est arcus qui supra horizontē est, quam qui infra: in opposita vero parte oppositum. Sit ęquinoctialis a b c, hori-

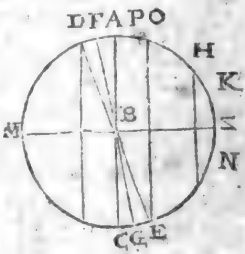
zon rectus D q, obliquus d e, Sol in parte septẽtrionali, vbi f, palã quod dies erit in tota f g, nox in tota g h: maior autem est f g. in opposita vero parte dies erit in tota m n, nox in tota n o: maior autẽ est n o. Maior item fit dies, quãto Sol magis ab æquinoctiali recedit, vt si sit, vbi i: dies enim erit in tota K i, nox in tota K l: maior autem est K i nõ solum K l, sed & f g: quã ob rẽ in Tropico, vbi maxima est amotio Solis ab æquinoctiali, maxima etiam omnium aliarum dies producitur: propter eandem causam & quanto aliqui longius siti sunt ab æquinoctiali, tanto maiorem diem habent, maior est enim dies iis, qui sunt, vbi i, quam iis, qui sunt, vbi f, quoniã his horizõ minus depressus est, vt d e, illis depressior, vt m n: qui igitur sunt, vbi i, diẽ habent in tota k i: qui

vero, vbi f, diem habẽt in tota g f: maior autẽ est K i, quam g f. Ergo qui sub arctico circulo degũt, iis ciuilis dies æqualis est naturali, vnũ enim diem habent integrum ex horis 24. & in opposita parte noctẽ vnam horarum 24. quod icc'rco fit, quia horizõ eorum extremas zodiaci declinationes attin-

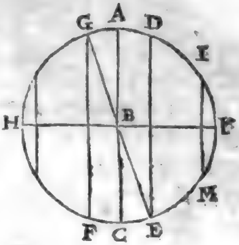

git. Vt si æquinoctialis sit a b c, æstiuus circulus e g, hybernus d f, arcticus circul⁹ l m, horizō quidem eorum erit d e: Sole igitur existēte in Tropico, vbi g, dies illis erit in tota g e: quare noctis vix punctum habebunt, reliquū, quæ sunt horæ 24. diem continuam videbunt. Sole vero existente in alio Tropico, vbi d, vnam ducent noctem cōtinuam ex horis 24. & diem vix in puncto, ac Solem cernent. Qui vero intra arcticum circulum, & polū habitāt, iis dies ciuilis maior est naturali, longiorē enim habent omnes diem, quàm horarū 24. & tāto magis, quāto ad polū propinquiores sunt. Sit arcticus h l, dolus n, habitent aliqui, vbi K, palā quod Horizō eorum erit f g: Sole igitur existente in Tropico, vbi o, diē semper habebunt: nec solum in Tropico vbi o, sed etiā existente ante Tropicum, vbi p, diem habebunt. Alij igitur habebunt vnius mensis continui diem, alij duorum, alij trium, alij & plus vsque ad polum, sub quo qui degunt diem continuum mēsium sex, quoniam horizon eorum est æquinoctialis quandiu igitur Sol erit aut in æquinoctiali, aut citra, semper eū in cōspectu habebūt: quandiu vero vltra æquinoctialem erit, tandiu noctem perpetuam sex mensium traducent. At qui intra arcticum circulum & æquinoctialem sunt, omnibus iis semper minor est ciuilis dies,

quàm

quàm naturalis, hoc est minor, quá horarũ 24. vnde & omnes diem & noctem habent, & ortum & occasum Solis, quoniam eorum horizon vltra extremas zodiaci declinationes protenditur, & arcũ facit diei,

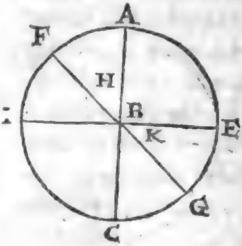

& noctis in omni parallelo, in quo fit Sol. Habitatio sit, vbi f, horizon erit d e, supra quem (vbicunque sit Sol) semper arcus diei fit, & arcus noctis. At qui sub æquinoctiali degũt, ij semper æquinoctium habent, quoniam rectus est eorũ horizon, vt h k, supra quem semper qui est arcus, æqualis illi fit, qui infra est.

De causis diuersitatis naturalium dierum.

CAPVT III.

SVnt autem & circa naturales dies, Solisque conuersiones integras suæ etiam diuersitates: quarum aliæ ex ipso Sole sunt, alię respectu incolentium terram, & horizontium eorum: quũ enim aliis recti horizõtes sint, aliis obliqui, quibus quidem recti sunt, iis omnes naturales dies æquales sunt, quantum ex horizonte est: at quibus obliquus est horizõ, iis & dies inęquales sũt, & ortus solis. Sit horizõ rectus d e: in hoc igitur omnes dies ab vno ortu ad alium æquales erũt, quantum in horizonte est: tempus autem, quod absumit sol ab ortu ad ortum in hoc horizõte,

ſunt horę 24. Horizõ vero obliqu⁹ ſit f geſi igitur ſol hodie oriatur in æquinoctiali vbi b, cras quidem in horizonte recto redibit ſol ad b horis 24: at vero ſi redeat ad horizontem obliquum vbi K, breuior erit illa reuolutio ſolis,& ortus correptus magis, quòd ſi redeat eũdem ad horizonem obliquum, cti h. longior erit reuolutio ſolis, & ortus produliior, Hac de cauſa quum ſol eſt in ſignis, quæ obque oriuntur à capricorno ad cãctum per Arientẽ, ſemper ortus corripiuntur, reuertitur enim ſol ad horizontem veluti occurſantem ſibi, propter depreſſionem eius ſub recto: quum vero eſt in ſignis, quæ recte oriuntur à cancro ad capricornum per Libram, ſemper ortus producitur, & reuolutio ſolis fit ſerior, quoniam reuertitur ad horizontẽ veluti fugiẽtem, propter eleuationẽ eius ſupra rectum. verum diuerſitates hæ dierũ non è ſole ipſo dependent, ſed cauſa horizontium & eorũ ſituum. At vero & ratione ſolis ac motus eius ſecundum ſe reuolutiones ſolis, & naturales dies valdè diuerſæ conſpiciũtur: cauſa in vniuerſum eſt, quòd Sol nõ æqualiter contrafertur raptui primi orbis, ſed interdũ magis, interdum minus. igitur quum magis contrafertur, tum minus rapitur, vnde dies fit longior, & reuolutio Solis tardior: quum vero minus contrafertur,

trafertur, tum magis rapi accidit, & celerius verti in occasũ, vnde & dies minor fit, & reuolutio citatior. Duabus autẽ de causis euenit inæqualiter contraferri Solem primo orbi: altera est inæqualitas motus Solis, diximus enim id habere Solem, quod & alij, vt modo tardior, modo velocior feratur in suo circulo: altera pendet ex obliquitate circuli sui, qui alicubi multũ lateralis, parum recti habet, alicubi multum recti, parũ lateralis. Propter causã igitur inæqualitatis motus, in septentrionali parte accidit dies minores videri, quoniã in ea parte dictũ est tardius moueri Solem, quare minus contrafertur raptui primi orbis, vnde accidit magis rapi & celerius in occasum verti, & diẽ breuiorẽ fieri: in australi vero parte, quòd illic velocior feratur & magis contraferatur raptui, inde fit, vt dies productior sit. Propter circuli autẽ obliquitatẽ cęteris parib. minores circa sectiones facit dies Sol, quoniam illic multum lateralis, parũ recti habet circulus, quare minus contrafertur, vnde & magis rapitur, ac citius in occasũ: circa Tropicos vero maiores producit dies, quoniã illic plus recti habet circulus, parum lateralis, vnde & magis contraferri accidit. & diem tardari, ac raptũ. Verum hæ duæ causæ in septentrionali parte circa Tropicum opponi videntur. ratione enim tarditatis motus minus contrafertur Sol, ratione vero rectitudinis circuli, magis: at in australi medietate circa Tropicum vtraque causa concurrit, nam & Sol illic velociter mouetur, & rectitudo circuli est maxima, qua de re, si exa-

ctissime mensuraretur dies, in australi quidem plus adderetur in velocitate supra medium motum, quàm in septentrionali demeretur in tarditate.

De æqualitate, & inæqualitate horarum.

CAP. IIII.

NOn æqualibus igitur existentibus diebus, necesse est & horas inæquales etiam ipsas esse, maiorum enim dierũ maiores sunt partes in quatuor & viginti diuisę, quæ horæ dicũtur, minorum verò minores. non solum autẽ, si dies inter se compares, inęquales sunt horæ, sed & in eadem etiam die inæquales sunt, si exactissime metiaris, neq; enim est eadem velocitas, & tarditas solis mane & vespera, nec eadem rectitudo & obliquitas circuli: qua de causa fit, vt, si dies metiaris per æquales temporis partes 24, quales sunt horę Horologiorũ, spatia ipsa à sole percursa æqualia ipsa non sint: si vero mensura fiat per æqualia spatia, partes quidem temporis æquales ipsæ non erũt: solent tamen tam horas horologiorũ, quàm horas quibus ęqualia spatia percurruntur, æquales appellare, verũ non simpliciter ęquales sunt, sed secundũ quid solum, illæ quidem æquales tempore, hę ęquales spatiis solum. facta autem mẽsura per æqualia spatia singulis 15 gra. vnam horam assignant, sic enim horæ 24. totam explent æquinoctialem in gr. 360. diuisam.

Est autem & alius modus, quo horæ ęquales, & inæquales dici consueuere, qui maxime apud antiquos in vsu erat, diuidebant enim tũ diem,

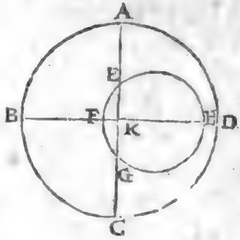
tũ noctem omnem in horas 12.ita, vt tot horas contineret nox omnis,quot & omnis dies,&sẽper numero horarum par esset nocti dies:vnde fiebat, vt horæ illæ quantitate temporis valde inæquales redderentur,in æstiuis enim diebus, si nox diuideretur in tot horas numero, quot& dies,oportebat quidem horas illas noctis valde angustas,& breues esse,quũ & noctes breuissimæ essent, dies vero longissimę : quare æstate horę dierum quàm longissimæ ducebantur,cõtra hyeme dierum horę quàm breuissimę, noctium quum longissimę trahebantur : solę autẽ illę verę inęquales erant,quę fiebant Sole inęquinoctiali existente, nam pares erant horę diei & noctis non solum numero, sed & temporis quãtitate : has igitur solas ęquales vocabãt,quas & alij ęquinoctiales appellabãt,quarum proportione & nunc quoque ęquinoctiales illę appellantur,quæ ęqualibus spatiis commensurandis sunt attributę.

Cur solis motus sit inæqualis.

CAP. V.

NVnc,cur & annuus Solis motus sit inæqualis,expediamus. Astronomi quidem causã in Eccentricum orbem referunt. nam quemadmodũ omnium aliorũ planetarũ, ita & Solis orbem Eccentricum statuunt, cuius absis nunc in cãcro gr.1.olim in geminis esset, Antabsis in Capricorno nunc, olim in sagittario : mutatę autẽ propter Aplanes motum.Ergo si zodiacus

in duo æqualia diuidatur a b c, & c d a, Eccētricus autem ſit e h g f, cuius abſis k ſit in ſeptētrione, vbi d, antabſis f in meridie, vbi, b palã quòd plus more trahet Sol in prętereũda medietate zodiaci a d c,

quã in prętereunda c b a, quoniã priorẽ medietatẽ tranſibit obiens arcum e h g, ſecũdam per arcum g f e: maior autem eſt e h g, & plus temporis expoſcens. de quo & ſupra dictum eſt.

Nos rationem eius inæqualitatis Circitori orbis damus, nam & Sol queadmodum & prędicti, Circitorem ſuum habet: habet autem vnum tantum, quoniam in Sole ſecũda inæqualitas non inuenitur. quæ retrogradationem faciebat, nunquam enim retrogradus Sol fit, ſed ſemper directus progreditur. Ergo & in Sole oportet tarditatem & velocitatem ineſſe, ſi eorũ recordamur, quæ de Circitorum ratione dicta ſunt ſupra. quoniam Circitor omnis modo in idem cũ ſtella, modo in oppoſitũ fertur, quare & modo citat, modo retardat, tantum ſi non velocior ſit.

Ergo Solis Circitor proprio quidem motu Sole tardior aliquanto eſt, circunductione autẽ par, cuius ea eſt, cum eo proportio, vt tum ſubalternus in medietate contraria, quum planeta ad gr. 1. cancri peruenit, ſubalternus vero in mdie

medietate iuuante quum ad gr. 1. Capricorni: quare hic est punctus maximæ velocitatis, illic maximæ tarditatis, mutabiles autem propter Aplanes motum, vti & in aliis. Qua de causa & à Ptolemęi tẽpore à geminis & sagittario mutata sunt in cancrum, & capricornum, & non iã prima quarta tardius obitur, quàm secunda, quoniam tarditatis punctus in prima quarta tempestate nostra non est.

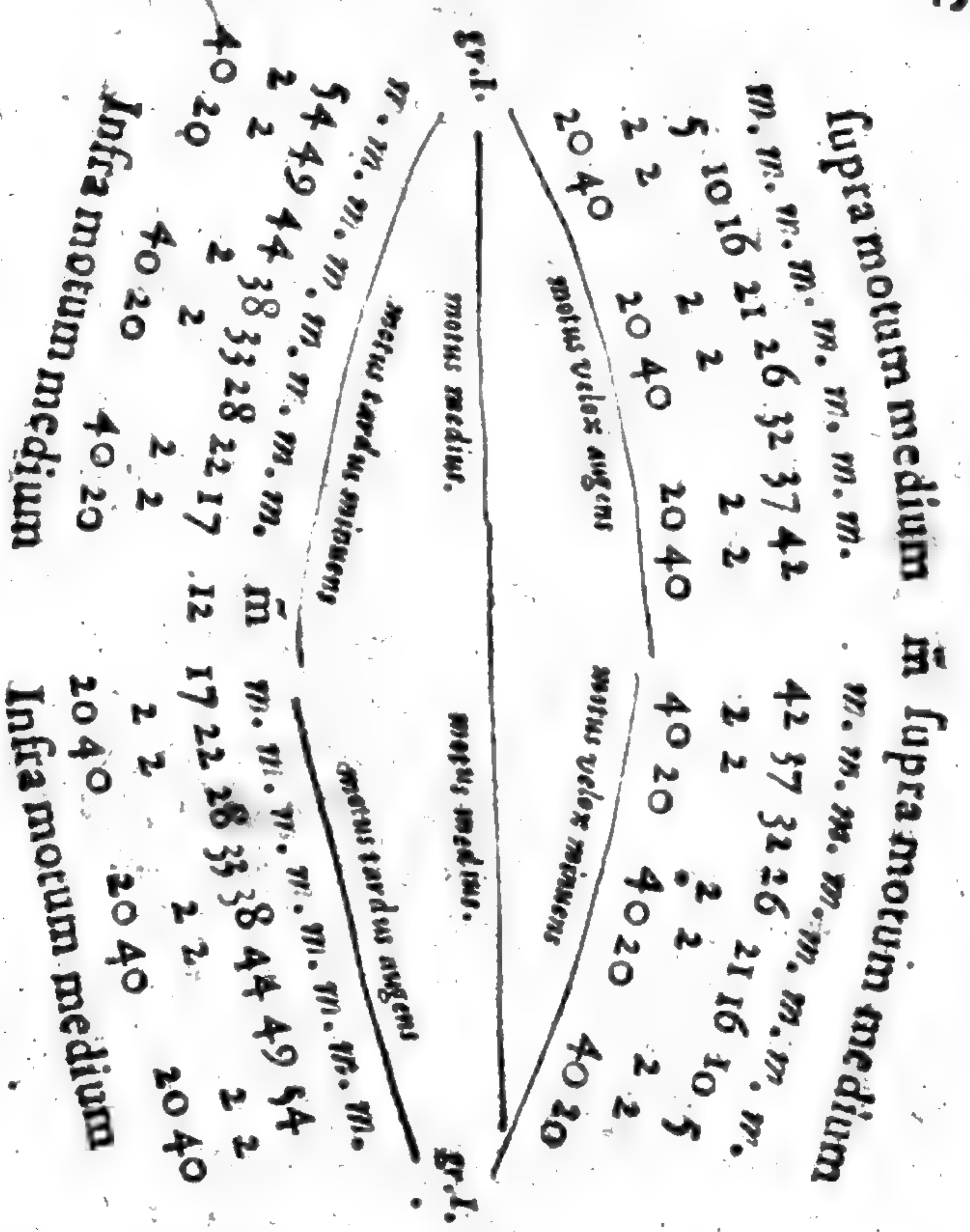
Quomodo in annis pluribus collatis inuicem diuersitas etiam fit.

CAP. VI.

QVo autem modo, & qua causa fiat, vt & inter plures annos collatos inuicem inæqualitas etiam non parua inueniatur, iam dicendum. Prædicta enim æqualitas anni quidem vnius partes inæquales inter se facit, totos autẽ annos non: quare cùm nihilominus & ipsi anni integri inæquales inter se sint, & alij maioris mensuræ, alij minoris, operæpretiũ est diuersitatis huius rationẽ adinuenire: neque enim dicendum est Astronomos, qui diuersis temporibus diuersam annui temporis mẽsuram annotauere, deceptos fuisse (vt diximus) sed magis id pro comperto cõstituendum est, diuersa diuersos comperisse, & sine menda vlla diligẽtissime obseruasse. Quoniam igitur supra demonstratum est. Aplanes motum inęqualem admodum esse, & modo tardiorem, modo velociorem pergere, item & illud in obseruatis constare Aplanes motu reliquos orbes, qui intra sunt, pariter

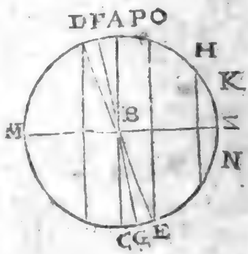
ter agi,ac rapi, hinc fieri necesse est, vt & Soli mutationem,alternationémque aliquam recipiat ab Aplane, ipse quidem aliorum maxime, quoniam subalternus est eius motus cum motu Aplanes.Igitur, quo tempore Aplane velocior ipsa fit,quod accidit per annos mille octingentos, tum & simul citari Solem censendum est,quo fiat,vt citius solito reuertatur ad æquinoctia,& quanto velocior redditur, tanto etiã velocius reuertatur:ac quo accidit & annos inæquales fieri,& mensuram annui temporis variari. Quæ vt manifestiora nobis fiant,ac simul & illud ostendatur,quantum Sol ab Aplane recipiat,subiiciemus totum Aplanes motũ secundum superius traditam subscriptionem, quam per suas quartas diuisimus:quarta autem quælibet annos noningentos cõtinet, quos de centum in centum digessimus.In prima auté quarta est motus velox, augens continenter velocitatem:in secunda velox minuens: in tertia tardus,augens tarditaté:in quarta tardus,minuens tarditatem:inter velocem autem & tardũ consistit medius motus,qui & Aplane proprius e , quo in annis 100.gr vnum peragit.

Tempus igitur fuit,quum Sol ab æquinoctio ad æquinoctium rediret diebus 365.& quadrãte pręcise,hoc est horis præcise sex, quẽadmodum antiqui recte annũ suum dimetientes adinuenere:quod ante Natalẽ Domini annis quadringentis contigisse censendum est, quum Aplane motu tardo minuẽte perageret.m.38.sec. 40.Hoc enim cõstituto cuncta optime respondere

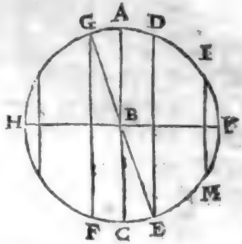

dere videbuntur iis, quæ de diuersitatẽ mẽsuræ annuę à diuersis sunt obseruata: quæ vt manifeste conspici possint, bene erit recensere, de cẽtum in centum annos, quantum Aplane addere Soli potuit. Supponamus igitur eo tẽpore, quo Aplane m̃ 38. sec. 40. in annis 100. peragebat, annis scilicet ante Christum 400. annuam mẽsuram ex quadrante præcise constitisse. in sequẽti igitur centenario auctus fuit Aplanes motus,

git. Vt si æquinoctialis sit a b c, æstiuus circulus e g, hybernus d f, arcticus circul⁹ l m, horizõ quidem eorum erit d e: Sole igitur existéte in Tropico, vbi g, dies illis erit in tota g e: quare noctis vix punctum habebunt, reliquũ, quæ sunt horæ 24. diem continuam videbunt. Sole vero existente in alio Tropico, vbi d, vnam ducent noctem cõtinuam ex horis 24. & diem vix in puncto, ac Solem cernent. Qui vero intra arcticum circulum, & polũ habitãt, iis dies ciuilis maior est naturali, longiorẽ enim habent omnes diem, quàm horarũ 24. & tãto magis, quãto ad polũ propinquiores sunt. Sit arcticus h l, polus n, habitent aliqui, vbi K, palã quod Horizõ eorum erit f g: Sole igitur existente in Tropico, vbi o, diẽ semper habebunt: nec solum in Tropico vbi o, sed etiã existente ante Tropicum, vbi p, diem habebunt. Alij igitur habebunt vnius mensis continui diem, alij duorum, alij trium, alij & plus vsque ad polum, sub quo qui degunt diem continuum mẽsium sex, quoniam horizon eorum est æquinoctialis quandiu igitur Sol erit aut in æquinoctiali, aut citra, semper eũ in cõspectu habebũt: quandiu vero vltra æquinoctialem erit, tandiu noctem perpetuam sex mensium traducent. At qui intra arcticum circulum & æquinoctialem sunt, omnibus iis semper minor est ciuilis dies, quàm

quàm naturalis, hoc eſt minor, quã horarũ 24. vnde & omnes diem & noctem habent, & ortum & occaſum Solis, quoniam eorum horizon vltra extremas zodiaci declinationes protenditur, & arcũ facit diei,

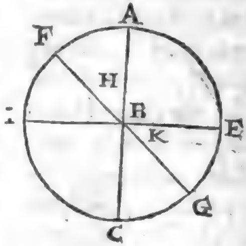
& noctis in omni parallelo, in quo fit Sol. Habitatio ſit, vbi f, horizon erit d e, ſupra quem (vbicunque ſit Sol) ſemper arcus diei fit, & arcus noctis. At qui ſub æquinoctiali degũt, ij ſemper æquinoctium habent, quoniam rectus eſt eorũ horizon, vt h k, ſupra quem ſemper qui eſt arcus, æqualis illi fit, qui infra eſt.

De cauſis diuerſitatis naturalium dierum.

CAPVT III.

SVnt autem & circa naturales dies, Solisque conuerſiones integras ſuæ etiam diuerſitates: quarum aliæ ex ipſo Sole ſunt, aliç reſpectu incolentium terram, & horizontium eorum: quũ enim aliis recti horizõtes ſint, aliis obliqui, quibus quidem recti ſunt, iis omnes naturales dies æquales ſunt, quantum ex horizonte eſt: at quibus obliquus eſt horizõ, iis & dies inęquales sũt, & ortus ſolis. Sit horizõ rectus d e: in hoc igitur omnes dies ab vno ortu ad alium æquales erũt, quantum in horizonte eſt: tempus autem, quod abſumit ſol ab ortu ad ortum in hoc horizõte,

ſunt horę 24. Horizõ vero obliqu⁹ ſit f geſi igitur ſol hodie oriatur in æquinoctiali vbi b, cras quidem in horizonte recto redibit ſol ad b horis 24: at vero ſi redeat ad horizontem obliquum vbi K, breuior erit illa

reuolutio ſolis, & ortus correptus magis, quòd ſi redeat eũdem ad horizonem obliquum, &i h. longior erit reuolutio ſolis, & ortus produliior, Hac de cauſa quum ſol eſt in ſignis, quæ obque oriuntur à capricorno ad cãcrum per Arientẽ, ſemper ortus corripiuntur, reuertitur enim ſol ad horizontem veluti occurſantem ſibi, propter depreſſionem eius ſub recto: quum vero eſt in ſignis, quæ recte oriuntur à cancro ad capricornum per Libram, ſemper ortus producitur, & reuolutio ſolis fit ſerior, quoniam reuertitur ad horizontẽ veluti fugiẽtem, propter eleuationẽ eius ſupra rectum. verum diuerſitates hæ dierũ non ẽ ſole ipſo dependent, ſed cauſa horizontium & eorũ ſituum. At vero & ratione ſolis ac motus eius ſecundum ſe reuolutiones ſolis, & naturales dies valdè diuerſæ conſpiciũtur: cauſa in vniuerſum eſt, quòd Sol nõ æqualiter contrafertur raptui primi orbis, ſed interdũ magis, interdum minus. igitur quum magis contrafertur, tum minus rapitur, vnde dies fit longior, & reuolutio Solis tardior: quum vero minus con-

trafertur,

trafertur, tum magis rapi accidit, & celerius verti in occasũ, vnde & dies minor fit, & reuolutio citatior. Duabus autẽ de causis euenit inæqualiter contraferri Solem primo orbi: altera est inæqualitas motus Solis, diximus enim id habere Solem, ꝙ & alij, vt modo tardior, modo velocior feratur in suo circulo: altera pendet ex obliquitate circuli sui, qui alicubi multũ lateralis, parum recti habet, alicubi multum recti, parũ lateralis. Propter causã igitur inæqualitatis motus, in septentrionali parte accidit dies minores videri, quoniã in ea parte dictũ est tardius moueri Solem, quare minus contrafertur raptui primi orbis, vnde accidit magis rapi & celerius in occasum verti, & diẽ breuiorẽ fieri: in australi vero parte, quòd illic velocior feratur & magis contraferatur raptui, inde fit, vt dies productior sit. Propter circuli autẽ obliquitatẽ cęteris parib. minores circa sectiones facit dies Sol, quoniam illic multum lateralis, parũ recti habet circulus, quare minus contrafertur, vnde & magis rapitur, ac citius in occasũ: circa Tropicos vero maiores producit dies, quoniã illic plus recti habet circulus, parum lateralis, vnde & magis contraferri accidit. & diem tardari, ac raptũ. Verum hæ duæ causæ in septentrionali parte circa Tropicum opponi videntur. ratione enim tarditatis motus minus contrafertur Sol, ratione vero rectitudinis circuli, magis: at in australi medietate circa Tropicum vtraque causa concurrit, nam & Sol illic velociter mouetur, & rectitudo circuli est maxima, qua de re, si exa-

ctiſſime menſuratétur dies, in auſtrali quidem plus adderetur in velocitate ſupra medium motum, quàm in ſeptentrionali demeretur in tarditate.

De æqualitate, & inæqualitate horarum.

CAP. IIII.

NOn æqualibus igitur exiſtentibus diebus, neceſſe eſt & horas inæquales etiam ipſas eſſe, maiorum enim dierũ maiores ſunt partes in quatuor & viginti diuiſę, quæ horæ dicũtur, minorum verò minores. non ſolum autẽ, ſi dies inter ſe compares, inęquales ſunt horæ, ſed & in eadem etiam die inæquales ſunt, ſi exactiſſime metiaris, neq; enim eſt eadem velocitas, & tarditas ſolis mane & veſpera, nec eadem rectitudo & obliquitas circuli: qua de cauſa fit, vt, ſi dies metiaris per æquales temporis partes 24, quales ſunt horę Horologiorũ, ſpatia ipſa à ſole percurſa æqualia ipſa non ſint: ſi vero menſura fiat per æqualia ſpatia, partes quidem temporis æquales ipſæ non erũt: ſolent tamen tam horas horologiorũ, quàm horas quibus ęqualia ſpatia percurruntur, æquales appellare, verũ non ſimpliciter ęquales ſunt, ſed ſecundũ quid ſolum, illæ quidem æquales tempore, hę ęquales ſpatiis ſolum. facta autem mẽſura per æqualia ſpatia ſingulis 15 gra. vnam horam aſſignant, ſic enim horæ 24. totam explent æquinoctialem in gr, 360. diuiſam.

Eſt autem & alius modus, quo horæ ęquales, & inæquales dici conſueuere, qui maxime apud antiquos in vſu erat, diuidebant enim tũ diem,

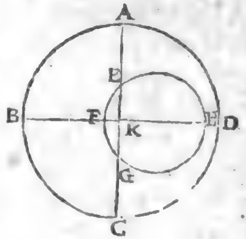
tũ noctem omnem in horas 12.ita, vt tot horas contineret nox omnis,quot & omnis dies,&sẽper numero horarum par esset nocti dies:vnde fiebat, vt horæ illæ quantitate temporis valde inæquales redderentur,in æstiuis enim diebus, si nox diuideretur in tot horas numero, quot& dies,oportebat quidem horas illas noctis valde angustas,& breues esse,quũ & noctes breuissimæ essent, dies vero longissimę : quare æstate horę dierum quàm longissimæ ducebantur,cõtra hyeme dierum horę quàm breuissimę, noctium quum longissimę trahebantur : solę autẽ illę verę inęquales erant,quę fiebant Sole inęquinoctiali existente, nam pares erant horę diei & noctis non solum numero, sed & temporis quãtitate : has igitur solas ęquales vocabãt,quas & alij ęquinoctiales appellabãt,quarum proportione & nunc quoque ęquinoctiales illę appellantur,quæ ęqualibus spatiis commensurandis sunt attributę.

Cur solis motus sit inæqualis.

CAP. V.

NVnc,cur & annuus Solis motus sit inæqualis,expediamus. Astronomi quidem causã in Eccentricum orbem referunt. nam quemadmodũ omnium aliorũ planetarũ, ita & Solis orbem Eccentricum statuunt, cuius absis nunc in cãcro gr.1.olim in geminis esset, Antabsis in Capricorno nunc, olim in sagittario : mutatę autẽ propter Aplanes motum.Ergo si zodiacus

in duo æqualia diuidatur a b c, & c d a, Eccētricus autem sit e h g f, cuius absis h sit in septētrione, vbi d, antabsis f in meridie, vbi, b palá quòd plus more trahet Sol in prętereūda medietate zodiaci a d c,

quá in prętereunda c b a, quoniā priorē medietatē transibit obiens arcum e h g, secūdam per arcum g f e: maior autem est e h g, & plus temporis exposcens. de quo & supra dictum est.

Nos rationem eius inæqualitatis Circitori orbis damus, nam & Sol quēadmodum & prędicti, Circitorem suum habet: habet autem vnum tantum, quoniam in Sole secūda inæqualitas non inuenitur. quæ retrogradationem faciebat, nunquam enim retrogradus Sol fit, sed semper directus progreditur. Ergo & in Sole oportet tarditatem & velocitatem inesse, si eorū recordamur, quæ de Circitorum ratione dicta sunt supra. quoniam Circitor omnis modo in idem cū stella, modo in oppositū fertur, quare & modo citat, modo retardat, tantum si non velocior sit.

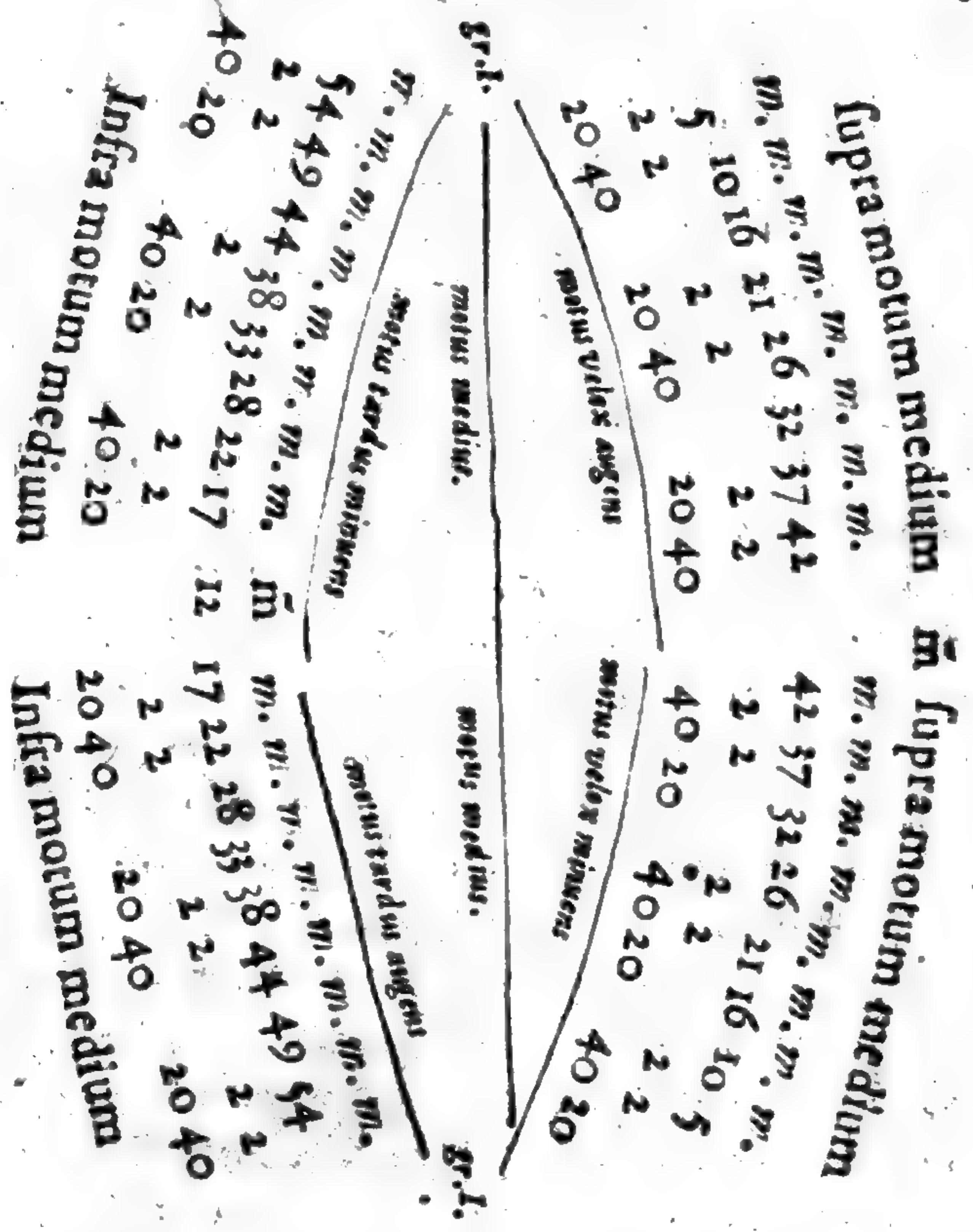
Ergo Solis Circitor proprio quidem motu Sole tardior aliquanto est, circunductione autē par, cuius ea est, cum eo proportio, vt tum subalternus in medietate contraria, quum planeta ad gr. 1. caneri peruenit, subalternus vero in mdie

medietate iuuante quum ad gr. 1. Capricorni: quare hic est punctus maximæ velocitatis, illic maximæ tarditatis, mutabiles autem propter Aplanes motum, vti & in aliis. Qua de causa & à Ptolemęi tēpore à geminis & sagittario mutata sunt in cancrum, & capricornum, & non iã prima quarta tardius obitur, quàm secunda; quoniam tarditatis punctus in prima quarta tempestate nostra non est.

Quomodo in annis pluribus collatis inuicem diuersitas etiam sit.

CAP. VI.

QVo autem modo, & qua causa fiat, vt & inter plures annos collatos inuicem inæqualitas etiam non parua inueniatur, iam dicendum. Prædicta enim æqualitas anni quidem vnius partes inæquales inter se facit, totos autē annos non: quare cùm nihilominus & ipsi anni integri inæquales inter se sint, & alij maioris mensuræ, alij minoris, operæpretiũ est diuersitatis huius rationē adinuenire: neque enim dicendum est Astronomos, qui diuersis temporibus diuersam annui temporis mēsuram annotauere, deceptos fuisse (vt diximus) sed magis id pro comperto cōstituendum est, diuersa diuersos comperisse, & sine menda vlla diligētissime obseruasse. Quoniam igitur supra demonstratum est. Aplanes motum inęqualem admodum esse, & modo tardiorem, modo velociorem pergere, item & illud in obseruatis constare Aplanes motu reliquos orbes, qui infra sunt, pariter

dere videbuntur iis, quæ de diuerſitatẽ mẽſuræ annuę à diuerſis ſunt obſeruata: quæ vt manifeſte conſpici poſſint, bene erit recenſere, de cẽtum in centum annos, quantum Aplane addere Soli potuit. Supponamus igitur eo tẽpore, quo Aplane m̃ 38. ſec. 40. in annis 100. peragebat, annis ſcilicet ante Chriſtum 400. annuam mẽſuram ex quadrante præciſe conſtitiſſe. in ſequẽti igitur centenario auctus fuit Aplanes motus,

& addita Soli mi.5.sec. 20.ob quę cœptũ est anticipari æquinoctiũ in annis 100.per tãtum tẽporis,quãto m̃.5.sec.20 peragi à Sole possunt, quæ sunt horæ 2.m.circiter 15.horæ : at tunc & mensura annua cœpit

m.	sec.
5	20
10	40
16	
21	20
53	20

ex quadrante præcise nõ cõstare, sed minus cõtinere, in secũdo vero sequenti centenario addita Soli fuere m̃.10.se.40.in tert. m̃.16.in quarto m̃.21.se.20. quo tempore & Natalis Domini fuit,& Aplane habuit motum medium ac propriũ.Si igitur omnia mi.illa & se. cõiungamus, fient mi.53.se.20.quæ à quadrãte,hoc est à tempore quo annua mensura præcise ex quadrãte, constabat,vsq; ad Natalem Domini addita Soli fuere:qui fuerunt anni 400.ante. Præuenit igitur in iis 400.annis ęquinoctiũ horis fere 22.& media,priusquã ratio per quadrãtẽ facta daret.

Recenseamus autem & quæ à Christi Natali addita Soli sunt vsque ad Albatenij tẽpora,quæ fuit quarta vna,anni videlicet noningẽti.in primo igitur centenario addita sunt mi.26.sec.40. in secũdo mi.32.in tertio mi.37.sec.20. in quarto mi.42.sec.40.in quinto mi.48.in sexto mi.53. se.20.in septimo mi.48,sec.40.in octauo m̃.64. in nono mi.66.sec.20. quæ omnia sunt in annis 900.mi.432.gr.autem 7.mi.12.qui sunt dies circiter 7.horæ 7.Quib. positis videamus nũquid Ptolemæi, & Alpatenij obseruata rationi huic nostræ respondeant. at certe respondere videntur

tur, differentia solum paucorum minutorum intercidente, quod vel instrumenta ipsa ingessisse potuere, eel difficultas æquinoctij ad vnguẽ inueniendi, præsertim si per motũ medium computatio facta fuisset, non autem per verũ. Existimauit igitur Ptolemæus singulis 300. annis prçueniri çquinoctium vna die prius, quàm ratio quadrantis posceret, quod

m̃.	sec.
26	40
32	
37	20
42	40
48	
53	20
58	40
64	
69	20
432	0

Gr.7.m̃.12.
dies 7, horæ 7. fere.

ita opinatus est vidẽs primum in annis 285. (qui inter obseruationes Hipparchi, & suas interfluxere) anticipasse æquinoctiũ die vna, minus vna vigesima, quod ad annos 300. proportionem vnius diei habet. E nostra autem ratione sequitur anticipasse çquinoctiũ in annis illis 285. qui inter Hipparchi & Ptolemçi obseruationes fluxere, min. circiter 66, differentia intercidente min. 10, in annis 285. ita autem sequitur è nostra hac ratione, quoniam in annis 100. post Natalem Christi addita Soli fuere mi. 26. sec. 40 : in annis vero 43, qui fuere ab hoc centenario ad Ptolemçum, adiecta sunt mi. circiter 10. In centenario autem ante Natalem addita fuerãt mi. 21, sec. 20: in annis porrò 42, qui ante hunc centenarium

m̃	sec.
26	40
10	
21	20
8	
66	0

fuere vſque ad Hipparchum, adiecta ſunt mi. fere 8. quæ ad ſummũ ſunt mi. circiter 66. potuit igitur aut Hipparchus, aut Ptolemæus, aut vterque differẽtiã illam mi. 10. caſu aliquo intuliſſe.

Fecit deinde & aliam Ptolemæus ſupputationem annorũ 571. qui fuere à ſuis vſque ad Mentonis, & Euctemonis obſeruationes, in quo tempore vidit anticipaſſe æquinoctia duobus diebus, minus vna duodecima, qui ad annos 600. proportionem habẽt dierum duorum. E noſtra autẽ ratione ſequitur anticipaſſe ęquinoctia in annis illis 571. mi. 90. quoniam in annis 400. qui præceſſere Natalẽ Domini, addita fuere mi. 53. ſec. 20. in annis vero 100. qui ſecuti ſunt Natalẽ, addita ſunt mi. 26. ſec. 40. in annis 43. ab his ſequentibus vſque ad Ptolemęũ addita mi. 10. in annis porrò 28. qui fuere ante 400. illos, qui pręceſſere Natalem Domini, vſque ad Mentonem & Euctemonem nihil additum fuit, quia tũc menſura annua ex quadrante integro conſtabat: quæ omnia in totum ſunt mi. 90. ex quibus manifeſtum eſt rationem hanc parum abeſſe ab obſeruatis à Ptolemæo.

m̃.	ſec.
53	20
26	40
10	
90	0

Poſt Ptolemæum Albatenius longe diuerſa viſus eſt obſeruaſſe circa anni mẽſuram, & æquinoctiorum anticipationes, ſi quidem ab obſeruatis Ptolemæi per annos 743. annotauit ipſe eo tẽporis ſpatio anticipaſſe æquinoctium diebus circiter ſeptem prius, quàm ratio per integrum quadrãtem poſtularet. E ratione autem hac

hac nostra sequitur anticipasse dies sex, horas circiter 15. & mediam in nouo enim cētenario, qui ad tēpora Albatenij terminauit, addita fuere Soli mi. 69. sec. 20. in octauo ante illum addita m̄. 64. in septimo pręcedēte mi. 58. sec. 40. in sexto mi. 53. sec. 20. in quinto mi. 48. in quarto mi. 42. sec. 40. in tertio mi. 37. sec. 20. in annis vero 43 continuatis tertio centenario addita fuere mi. circiter 20. qui omnes sunt gr. 6 mi. 33. sec. 20. dies autem 6. horæ 15. cum dimidia ferè. quapropter merito existimauit Albatenius longe magis accipere æquinoctia, quàm Ptolemæus scripsisset, & quadranti plus deesse, quàm vnam tercentesimam, quod ex obseruatis ab eo dixit esse centesimam vnam. Neque igitur Ptolemæus, neque Albatenius in obseruationibus decepti sunt, quod momenti alicuius esset, sed in eo magis vterque, quòd perpetuum existimarunt, quod in parte temporis solum viderant: manifestum autem est, quod aliter futurum erat, ac Ptolemæus opinabatur, quando à Christi ortu ad annos nostros intercessere anni 1535. in quo toto tempore tercenti anni solum quinquies interfuere: oporteret igitur ex eius opinione à Christo ad nostra tempora anticipasse diebus solum quinque quum tamen constet anticipasse diebus circiter 13. ...

m̄	sec.
99	20
64	
58	40
53	20
48	
42	40
37	20
20	
393	20

Dies 6. horæ 15. cum demidia fere.

Homocētrica scripsit Fracastorius 534.

k

quidẽ circa Natalẽ Domini erat æquinoctium die 24, Martij labente, nunc vero labente vndecima Martij ſpectatur. Similiter neque quod Albatenius in ſeptingẽtis annis perſpexit, idem in ſequẽtibus erat futurum. ſi enim ſingulis 100. annis vna præueniret æquinoctium, oporteret à Chriſto ad noſtra tempora iam diebus 15. præueniſſe, at ſolum dies circiter 13. enumerantur, quibus æquinoctia rationem quadrantis prçuenerunt: nihil igitur firmum perpetuúmque in æquinoctiorum prçuentu ſperandum, atque attendendũ eſt, quando nec Aplanes motus, à quo inæqualitas hæc depẽdet, vnus & certus eſt: bene autem erit, ſi & reliquos annos, qui poſt Albatenium fluxere vſque ad hçc tempora recenſeamus, & pro ratione hac noſtra videamus, quãtum ab Aplane additum Soli ſit. In primo igitur cẽtenario poſt Albateniũ adiecta fuere mi. 69. ſec. 20 in ſecundo mi. 64. in tertio mi. 58. ſec. 40. in quarto mi. 53. ſec. 20. in quinto mi. 48. in ſexto mi. 42. ſec. 40. quæ ſunt omnino mi. 336. videlicet gr. 5. mi. 36. quibus ſi iungamus addita à Natali Chriſti ad Albatenium, qui erant gr. 7. mi. 12. fient gr. 12. mi. 48. dies verò circiter 13. manifeſtum igitur eſt in annis 1500. tantum anticipaſſe æquinoctia ſecundũ rationem hanc noſtram,

m̃	ſec.
69	20
64	
58	40
53	20
49	
42	40
336	0
Gr. 5. m. 6	
7. m. 12	
12	48
Dies 13.	

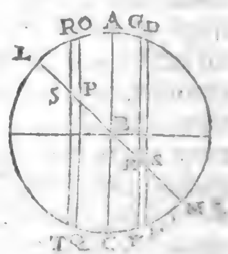
ſtram, & nihilo plus. Quippe tempore Iulij Cęſaris æquinoctium ſpectabatur die 25. Martij labente, circa initia eius , annis vero Natiuitatis Chriſti die 24. circa finem eius cadebat: quum vero anno 1500. æquinoctium habitum fuerit die 11. circa finem eius, palàm quod aptiſſime dies 13. anticipationibus æquinoctiorum dantur à Natali Domini ad annum 1500. Manifeſtius autem (vt arbitror) eadem ratio in annis ſequẽtibus apparebit, in quibus quum æquinoctiorum anticipatio minor continenter, & minor fiat, tempus illud veniet, vt nulla tandem anticipatio eorum fiat, ſed annua menſura rurſus è quadrante integro conſtituetur, quum trãſacta quarta hac, in qua Aplane motu veloci minuente agitur, poſt annos 400. rurſus mi. 38. ſec. 40. peragit in annis 100. à quo tẽpore mox fiet, vt iam non anticipent æquinoctia, ſed poſtponant, & annua menſura plus etiam quadrãte requirat: atque his viciſſitudinibus agetur Sol, vt modo anticipent æquinoctia, modo poſtponant, interdum etiam ſtent, ſed pauco tempore: maius vero eſt tempus, per quod anticipare cõtingit æquinoctia, quàm poſtponere: ex his igitur exiſtimandum eſt ea contigiſſe, quæ diuerſis temporibus diuerſa ſunt obſeruata circa annuã menſuram, & incõſtantiam æquinoctiorum. Vtrum autem fiát hæc per eam præciſe rationẽ, quam nos tradidimus, equidem nõ auſim affirmare, ſed certe aut per eã fit, aut per valde proximam, quam rem alij fortaſſe ratione magis exacta abſoluent, nos enim vniuerſalia magis per-

currimus: ex his quoque & mutationes punctorum maximę tardidatis & velocitatis dependẽt.

De alia causa, cur annua mensura varietur.

CAP. VII.

Est autem fortasse & alia causa, cur annua mẽsura euarietur, quam alij forte nimis affectatam dicent, nos negligendam ducimus: supra enim diximus medium circulum Solis continenter versus æquinoctialem appellere, ac maximam eius declinationem in dies corripi: ex hoc sequitur eundem circulum cõtraferri in dies magis & magis motui primi orbis, quoniam continenter plus recti, minus autem obliqui habeat: vnde accidit & minus rapi, Solísque conuersiones productiores esse. Ex diebus vero quum anni constent, dies ex horis, horæ è minutis, hæc ex aliis, hinc & annos quandam diuersitatem recipere censendum est, & annos nostros constare è paucioribus aut horis, aut minutis, aut aliis partibus: nõ solum autẽ naturales dies, sed & ciuiles etiam variari ex hac eadem causa cõtingit: Sole enim magis in dies accedente ad ęquinoctialẽ per circuiũ suum, nobis quidẽ, quiad septentrionẽ incolimus breuior fit cõtinẽter dies, lõgior nox, australibus vero è cõtrario. nobis enim arc⁹ dici minor redditur, noctis maior. Sit ęquinoctialis

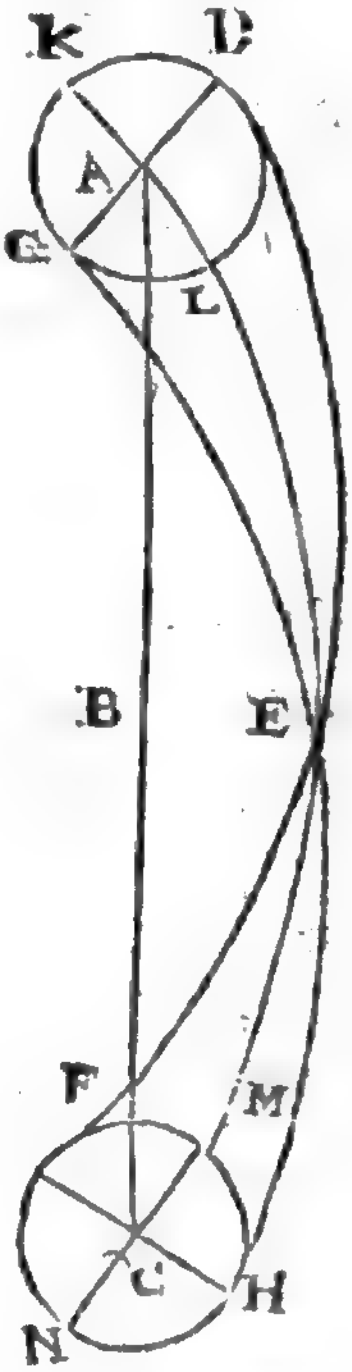
a b c, declinatio Solis maior d e f, & r f t, minor g h K, & o p q, horizon l m: nobis igitur in maiori declinatione dies erat in tota e d, australibus in tota r f: in minori vero declinatione dies est nobis in tota h g, australibus in tota o p: nobis ergo dies fit continenter minor, quoniam h g minor est, quàm e d. Nobis item temperatior contingit tum æstas, tum hyems, æstate enim Sol à nobis magis amouetur in dies, vt pote ad æquinoctialem accedēs, in hyeme vero propinquior nobis fit, vt pote ab austro versus æquinoctialē appropinquans. Sed certe diuersitas hæc rectitudinis, & obliquitatis circuli Solis tam pauca est, & adeo sensim accedit, vt ab vna ætate nec percipi, nec diiudicari planè possit, si quidem in annis 1385. quæ à Ptolemęo ad hoc vsque tempus interfuere, declinatio Solis correpta est mi. circiter 23. de quo iam superest dicendum.

Cur solis declinatio minuatur.

CAPVT VIII.

QVa autem causa contingat, vt maxima Solis ab æquinoctiali declinatio continenter comminuatur, nunc expediendum est. non enim quod omnes hactenus arbitrati sunt, in causa esse potest: quicunque etenim hactenus ea de re scripsere, omnes trepidationem Aplanes causam assignant: factis si quidem paruis circulis per eum modum, qui dictus est, mutari & puncta declinationum necesse est, & modo versus polos expandi, modo versus æquinoctialem contrahi: expandi quidem, quum medius

circulus K e m aut versus d, aut versus g agitur; contrahi vero, quũ cõtra aut a d versus l, aut a g versus K idem regreditur: atque ita fieri dicunt, vt puncta solstitia possint euariari.

Sed certe neque necessarium est huius rei causam in trepidationem referri, neque iis consonum quæ obseruata sunt, fortasse autem & impossibile, si semper directè feruntur stellæ. Primum autem causa hęc, quam è trepidatione assignát, obseruatis aduersatur, duo enim sunt obseruata, quorum alterum cum assignata causa stare minime potest: obseruatum quidem est à Ptolemæi temporibus vsque ad nostra correptam semper fuisse Solis declinationem. Item & illud etiamnum obseruatũ fuit à Christo vsque ad Albatenium per annos 900. motum Aplanes semper fuisse velocem atque augentum, vt dictum est: si igitur motus per id tempus fuit velox augens, oportet mediũ circulum K l motũ fuisse versus d, ac sic non correptio tropicorum, sed dilatatio facta fuisset: si vero correptio eorum est facta, oportuit aut d motum fuisse versus l, aut g versus k: at in

at in neutro horum fit motus velox augens, in altero enim fit motus velox minuens; in altero motus tardus,& retrogradus: quare per id tempus, aut motus non fuit velox augens, aut correptio Tropicorum nõ fuit, aut causa eius correptionis non est trepidatio, aut duo illa prima vti vera obseruatáque sunt recipienda. sequitur igitur vt trepidatio causa non sit correptionis Tropicorum.

Quòd vero neque necessarium etiam sit ad eam recurrere, è principiis nostris manifestum iam fiet: quoniam autem multipliciter contingit id fieri, bene erit modos omnes referre, quibus ea correptio possit accidere. Primũ igitur, quod antiquos Aegyptios existimasse credere possumus, siquis arbitretur, primum mobile nõ ab ortu in occasum ferri, sed à septentrione in meridiem, videtur quidem demonstrari posse, quo pacto Solis declinationes corripiãtur. quoniam enim tũ Aplanes circulus, tum & Solis per medium zodiacum protenditur in longitudinem, si quidem supra ipsos ponatur primũ mobile in latitudinẽ per se ferri, sed quàm tardissime, manifestũ fiet, quo modo circulus ille Solis possit continenter circa solstitia variari, quinimo & illud quoq; simul videtur ostendi, quod ab Aegyptiis mãdatũ literis Herodotus & Mela scribunt, fuisse olim, vt Sol inde oriretur, vnde nũc occidit, & è contrario: primo enim mobili circumacto in latitudinem, & secum ferente cum reliquis circulum Solis, necesse est eius circuli partes successiue permutari, vt, quę superior

prius fuerat mox inferior fiat,& è cõtra permutatis autẽ partib.,&illud necesſariũ eſt,vt totus motus permutetur:& ſi prius erat ab oriente in occidentẽ,nũc contra ab occidente in oriẽtem feratur,vt à principio diximus. Hæc igitur existimaſse antiquiores Ægyptios fortaſse credẽdũ eſt,quũ ſcripſere,ex quo ipſi eſsent,quater curſus ſuos obiiſse ſydera, ac Solẽ bis iam occidiſſe,vnde nunc oritur. Quę vero ipſos ad hæc exiſtimanda impulerint,equidẽ non alia fuiſſe arbitror,quàm quæ & mox à ſuperiorib. viſa sũt, ſolſtitia ſcilicet mutari:ſed certe iniuſte videntur ob eã cauſã putaſſe primum mobile non in longitudinem ab oriente in occidentem,ſed in latitudinem à ſeptentrione in meridiem per ſe ferri : duobus enim modis quum immutentur tropici,vno reſpectu habitationũ,à quib plus, aut minus amoueri accidit , alio reſpectu eclipticę,ac vnius ad alterũ, per aſſignatũ quidem motũ primi orbis in latitudinem , demõſtrari fortaſſe poteſt,quomodo reſpectu habitationũ immutari contingat tropicos,at,quomodo reſpectu æquinoctialis,& ad ſe inuicem immutẽtur,& corripiantur,demõſtrari minime poteſt, quoniam moto in latitudinem primo mobili accidit quidem vtrunq; Tropicum ſimul cũ ſua æquinoctiali in latitudinem circũduci,eadẽ inter ſe,& ad æquinoctialẽ,diſtantia, & menſura remanente:quòd ſi & ad eclipticã,& ad ſeipſos inuicem mutari debent, neceſſe eſt eclipticã ipſam immutabilem,fixam,atque æternã ſtatui, ad quam accedentes vterque magis,cõtinctẽr,

& ma-

& magis arcũ ſimul,qui inter ipſos interiacet, vtrinque contrahant: hoc auté eſſe non poteſt, niſi primus orbis in longitudinem per ſe actus eclipticam eſſe ęternã & inuariabilẽ inter polos vniuerſi perpetuos atque immotos trahat: quod ſi & nunc(vti primis à nobis eſt conſtitutum)confirmetur,ac ſanciatur, impoſſibile nimirũ illud erit,vt olim Sol ortus fuerit,vbi prius occiderat,& è contrario,vt Ægyptij literis mãdauere, ſi de ortu & occaſu diurno intellexere: nam quoniã diurnus motus, ortúſque & occaſus à primo mobili datur,impoſſibile eſt aliũde oriri Solem,quàm ab ea parte,vnde & nũc oritur,quocunq; in ſitu ponatur circulus eius,quicunque illi locus in vniuerſo detur:quòd ſi non de diurno ortu atque occaſu intellexere,ſed de annuo,ſic verum(vt arbitror) & opinari & mãdare literis potuerè: quod ſimul manifeſtũ fiet, vbi cauſam aſſignauerimus, cur ſolſtitia continenter corripi cõſpiciantur. Meminiſſe autem oportet eorum quæ circa Aplanen ſupra commemorata ſunt,ſupra ipſam enim contrauectũ orbem vltimum proponamus, à quo fiebat,ne ſimul cum Circunducente ipſa etiã Aplane circuntraheretur in latitudinem:ſi igitur Contrauectum hunc ponamus non omnino ęqualem Circunducenti,ſed cedẽtem aliquantiſper,verùm adeo parum,vt non niſi multo poſt deprehendi poſſit,tunc fieri neceſſe eſt,vt & hic Cõtrauectus,& cum eo Aplane circumferantur in latitudinem,ſed ſenſim , & quod non niſi poſt multa ſæcula cognoſcatur:quoniam autem ab

Aplane trahi omnes orbes inferiores cõſtat,inde etiã & illud fiet,vt & Solis circulus,& aliorum planetarum ſimul in latitudinẽ quoq; circunducantur,ſed tardè admodum, & quod lõgè poſt agnoſcatur. Videtur autẽ(niſi fallimur) neceſſariũ ita fore, vt Solis circulus in latitudinem circũagatur, quo omnia,quę poſſibilia sũt in natura fieri , quandoque etiam fiant, & vt virtus omnis,quæ à Sole huc demittitur, & impartitur in terras,ad omnia ſucceſſiue & vndequaque ſeſe conuertat. Futurum igitur exiſtimamus,vt,quẽadmodum à Ptolomęi tẽporibus vſque ad noſtra Solis circulus ad æquinoctialẽ appulit m̃ circiter 23.ita deinceps annis labentibus continenter magis ac magis ad eandem appropinquans,tandem (quum Dij volent)per ipſam ęquinoctialẽ iter teneat, ęquinoctiúmque mortalibus per multum tẽporis apportet: mox parte illa,quæ nũc in ſeptẽtrione eſt, permutata in meridiẽ,& è contrario,magis in dies & magis ab æquinoctiali ſeſe amoueat , donec eiſdem Diis ita prouidẽtibus,Solis circulus per vtrumque polum atque æquinoctia protendatur,ſubalternúſque fiat coluro ęquinoctiorum, ac tunc quidẽ per helices à polo ad polum actus Sol anno vno omnes mundi partes circũuiſet: mox vero partibus permutatis, ac ea,quæ nunc ſupra eſt,facta infra,& è conuerſo,motus etiam ipſe permutabitur , & non iam ab occaſu ad ortũ feretur per ſe Sol, ſed ab ortu in occaſum maiori etiã velocitate, quàm orbis primus,annúmq; non ab ariete,ſed à libra reportabit nobis

bis. Quod si significare voluerunt Ægyptij, non de ortū & occasu diurno intelligentes, sed de annuo, & recte quidem tradidisse videntur, & secretius quoddam monumentum in arcanis eorum literis mandauisse. Vtrum autem hæc circa Solem futura sint, nepotes nostri videbũt. Quæ Solis mutationes si fortè fortuna in natura sunt, iam non admirabimur montium insularúmque generationes, non eluuiones, non exarsiones, & id genus alia, quorum causas in eas syderum mutationes (quas nunc videmus) referre cum satisfactione non possumus.

Cur Sol in Septentrione minor, & remotior videatur.

CAPVT IX.

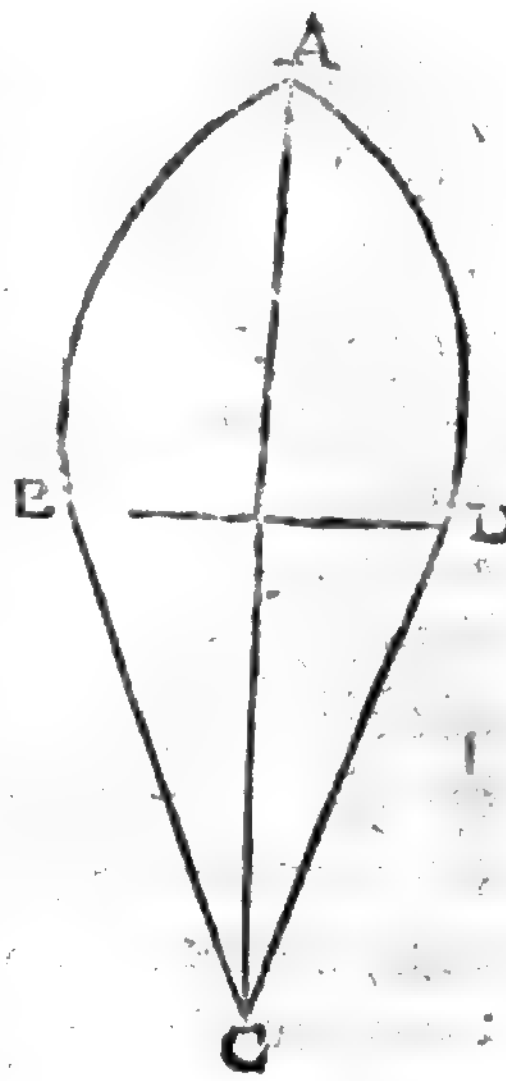
CVr vero Sol in septentrionem existens minor nobis, & remotior videatur, causam superius diximus: talem enim fieri solé in septentrione, qualis est medio cœli, in meridie autem, qualis prope horizõtem est: cuius signum illud est, quod australibus cõtra accidit, minor enim & remotior iis videtur, cum in meridie est, maior vero & propinquior, cum est in septentrione. Non solum aut id in Sole accidit, sed & in Luna, & aliis, vt dictum est, maxime autem id in Sole apparet circa solstitia, quoniã illic est maxima ab æquinoctiali declinatio, & tunc maxime nobis in medio cœli est. Si autem eccentrici essent, oporteret & extra solstitia idem visum fuisse, vbicunque absis fuisset, quod à nullo traditum legimus: in ea quidem maximam tardita-

tem fuisse scribunt, minimum vero & remotissimum illic videri Solem nemo (quod nos viderimus) tradidit, nisi forte in abside, quæ nunc in cancro est, quod quidem non ratione absidis, sed ratione maximæ declinationis contingit. De Solis autem eclipsibus, & cur maiores fiant in septentrione, in iis, quæ de Luna, dicemus.

De numero orbium So'is.

CAPVT X.

QVatuor autem videntur orbes, qui famulantur Soli, quorũ primus est solitarius ille, qui statim sub Marte subest, à quo fit, ne simul cum Marte & Solis orbis rapiatur: post quem est ordo ad Circitorem pertinentium orbium, è quib. Circunducens est primus qui in latitudinem per colurum superiorem à meridie in septentrionẽ vertitur Soli par, sub eo est Circitor eodem tempore circunductus, cæterum motu proprio tardior Sole, cui subest Cõtrauectus suus à quibus omnib. est orbis Solis, qui tametsi vero motu inęqualiter circuitionem suã obit modo tardior, modo velocior, at motu ta men medio m̃.59.sec.8. ferè singulis

gulis diebus peragit. Dubitet autem fortaſſe aliquis, quoniam ſic videntur ſectiones circuli Solis in latitudidem mutari debere, quoniam Circitor in oppoſita omnia mouet, & tantum in latus, quantum in longum, niſi illi Anticircitor contraponatur. Ad quæ dicimus nos Anticircitorem non poſuiſſe, vt euitaremus integrá orbium multitudinem: videmur autem & ſine illo poſſe & conuenienter facere, ſi ea proportione ad Circitorem planeta moueatur, vt cùm Circitor à prima quarta cõtrarium mouet, quæ eſt ſuperior meridionalis, pellendo ſectionem verſus ſeptentrionem, tum & Sol per ſe eãdem in partem à ſectione flectat: inde enim fit, vt diſcerni non poſſit illius ſectionis motus in latitudinem, quoniam è toto orbe nihil ſenſibile eſt niſi ſtella: per flexus autem & ſinus non accidit ipſam ſtellam moueri, propterea quod quartæ circunductionis Circitoris, & quartæ motus planetæ æquales ſunt, ſed non ſolum illud euenire videtur vt prima & vltima quarta planetæ in maiorem latitudinem flectãt, quàm alię duę. Vt ſi æquinoctialis ſit a c, prima quarta a d maiorem latitudinem & flexionem faciet, quàm d c: ſimiliter & a b maiorem faciet, quàm c b. quę ſi minus facere ſatis videntur, nihil prohibet & ipſi Soli Anticircitorem contraponere, qui ſectionum latitudinem impediat, ac per ſex orbes demonſtrari continget, quæ circa Solem apparent. ac de Sole ſatis dictum iam ſit.

DE VENERE.

De iis, quæ circa Venerem apparent. CAP. XI.

NVNC ad Veneris orbem transeamus, quam omnes supra Mercurium & Lunam locant. habet autem Venus cum Mercurio conuenientiam non paruam, quædam tamen propria, & magnopere admiranda sortita est. igitur quòd & ipsa diurno in primis agatur motu, sed tribus superioribus tardior, æqualis autem cum Sole, vti obseruatum recipiendum est. Habet itidem & proprium motum ab occasu ad ortum Soli æqualem: quanquam enim interdum citius, interdum tardius Sole orbem perficiat, at per se tamen, & motu medio, qui & proprius est Soli, æqualiter cum eo vertitur, & anno vno cursum cum eo explet. illud quoque manifestum esse debet non rapi Venerem ab orbe Solis: si enim raperetur, æqualiter cum eo ferri non posset: diximus enim duorum orbium, si vterque in idẽ agantur, minorem semper velociorem reddi. Medius autem circulus Veneris tum & æquinoctialem, tum & eclipticam secat. sectionum altera in ariete traditur gr. 1. altera in libra, mutabiles, vti & in aliis planetis.

Habet porro & Venus primã inæqualitatem medietatum. nam in ea, quæ est à piscib. ad virginem per geminos, tardior aliquanto incedebat Ptolemæi tempore, punctúmque maximæ tarditatis in geminis faciebat, in illa vero, quæ est à virgine ad pisces per sagittarium, velocior cernebatur, ac punctũ maximę velocitatis faciebat, in sagittario gr. 15. nunc vero in primo gr

cancr

cancri maxima ſpectatur tarditas;maxima in capricorno velocitas.

At vero & ſecũdam quoque inæqualitatẽ directionis, ſtatus, & retrogradationis ſuſtinet, cuius reuolutiones quinque in annis 8. fieri obſeruantur: quæ item reuolutiones neque æquales inter ſe ſunt. Ad Solem vero eam reuolutionem habere noluit Venus, quam tres ſuperiores habuere; vt velociſſima eſſet in coniunctione; in oppoſitione tardiſſima, imo (quod alioqui mirum ſit) nunquam oppoſita Soli ſpectatur, quippe quum nec ab eo vnquam maiore interuallo diſtet, quoniam gr. 47. mi. 32. nunc cum eo coniuncta, nunc præcedẽs, nunc ſequens. præcedere autem aut ſeq̃ui quum dicimus, in eo intelligimus motu, qui diurnus dicitur, nam & ſignorum ordine modo præcedit, modo & ſequitur: verũ, quum ſignorum ordine præcedit, diurno ſequitur, quum vero diurno præcedit, ordine ſignorum ſequitur. igitur quum Solem anteit diurno in motu, tum in exortu matutina ſpectatur, appellatúrque à nobis Lucifer: quum vero Solem ſequitur, veſpertina in occaſu apparet Heſperus vocitata: vtraque autem viciſſitudo præcedendi inſequendíque Solem menſibus nouem fit, diebus 23. horis circiter 4. ac dimidia: maxima vero vtrobique elõgatio è Sole gr. 47. mi. 32. eſſe

Medius motus inæqualitatis.							
Gr.	m.	ſec.	ter.	quar.	quin.	ſex.	
0	1	32	28	34	44	18	horæ.
0	36	59	25	51	11	28	dies.
18	29	42	56	15	44	0	menſ.

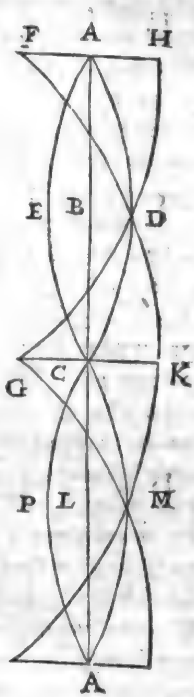
conſpicitur: quo quum peruenit rurſus ad Solem remeat nunc præuia, nunc aſſecla, & modo affuturum nuntians Solem, modo affuiſſe: atque his viciſſitudinibus nunquam adeo à Sole abſcedit, vt oppoſita illi fiat, ſiquidem oppoſitio gr. non pauciores, quam 180. expoſcit: videtur autem matutina elongatio in medietate tardiori adiuuari, veſpertina impediri: contra autem veſpertina elongatio iuuari in velociori medietate, matutina impediri. quum autem elongationes hæ impediuntur, nunquã ad id ſummum pertingunt, quod eſt gr. 47. mi. 32. ſed Solum ad gr. 45. mi. 30. perueniunt. Qualiſcunque autem in maxima elongatione inueniatur Venus, ſiue præcedens, ſiue ſequẽs, ſemper medium motum habet, in coniunctione vero cum Sole ſemper eſt aut in tardiſſimo motu, aut in velociſſimo: matutina autem, ſi recedit à Sole, tardo ſemper recedit motu ſi accedit, veloci: veſpertina vero, ſi recedit, veloci ſemper recedit motu, ſi accedit, tardo.

In latitudine vero maiorem etiamnum admirationem præbent, quæ circa Venerem conſpiciuntur. nam quum tres ſuperiores planetę perexiguam circa ſectiones latitudinem ducerent ab ecliptica, maximam circa puncta media, tum contra Venus circa puncta media quàm minimam latitudinem facit, vtpote mi. 16. circa ſectiones vero maximam, & gr. 7.

Sed & illud quoque non paruam affert admirationem, quòd Venere duobus in locis latitudinẽ faciente, paruam quidem in punctis mediis

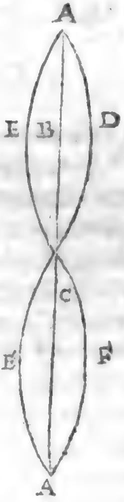
magnam

magnam circa ſectiones, in punctis tamen mediis ſemper ſeptentrionalis ab ecliptica ſpectatur, nunquam auſtralis, in ſectionibus vero tum auſtralis, tum ſeptentrionalis videri ſolet, auſtralis vero quum videtur, in ſuperiori quidem parte ſemper directa & velociſſima eſt, in ſeptẽtrionali tarda & retrograda: in inferiori vero parte è contrario. Sit ecliptica a b c, medius circulus Veneris a d c, ſectiones a & c, pũctus medius in ſuperiori parte d, in inferiori m, vterque ſeptẽtrionalis: in ſectionũ igitur loco maiorem latitudinem habebit Venus, fiet enim quãdoque vbi f, quandoque vbi h, ſimiliter & vbi g, & vbi k: in punctis autem mediis minorem multo latitudinẽ trahet, ex b non vltra e & d digreſſa: in eiſdem præterea punctis mediis ſemper erit ſeptentrionalis in ſuperiori quidem parte in d, in inferiori in m, nunquã autem in e, aut in p. directa

autem & velox per f k, tarda, & retrograda per h g. cæterũ & ſtella ipſa per helices motũ explet,

cyclo, partim eccentrico donant: Eccētrico quidem eam latitudinem dantes, quę in pūctis mediis sit, Epicyclo autem eam, quæ circa sectiones: cui tres assignāt motus, vnum in longitudinem, quo directionem, statum, & retrogradationem facit, duos vero in latitudinem, quorū alterum inclinationem vocant, alterum reflectionē. protractis enim duabus Diametris per epicyclū, altera per altitudinē sursum & deorsum, altera per longitudinem, ante & retro, inclinari dicūt diametrum altitudinis in sectionibus sūmo pūcto versus eclipticam, imo versus septentrionem flectente: inclinari autem eo vsque quo fiat latitudo gr. 7. Recedente vero epicyclo à sectione paulatim releuari inquiūt diametrum altitudinis, ita vt in puncto medio erectissima sit, & cum eccentrico subalterna: quod si fieri debet, simul & alterā diametrum reflecti oportet, ac punctū, qui ante erat, septētrionalem fieri, qui retrò, australem. Quòd vero semper septentrionalis planeta sit in punctis mediis, inde esse dicunt, quod eccētricus modo vltra eclipticā in e, modo citra in d deuiet per mi. 16. ea proportione ad epicyclum seruata, quòd, dum epicyclus à sectione ad d pūctum medium peruenit, tunc & eccentricus à linea a b c mouetur in d, & fit linea a d c, ac

tunc in d planeta est septentrionalis. rursus moto epicyclo à puncta d in c alteram sectionem, eccentricus a d redit in b, & fit iterũ linea a b c. Deinde vero in parte inferiori epicyclo moto a c in f pũctum medium, eccentricus in parte superiori mouetur à puncto b in e: quæ pars quoniam australis est, & superior necesse est inferiorem fieri septẽtrionalem, in qua est planeta in f puncto medio. igitur tã inferiori in parte, quàm in superiori, semper septentrionalis est planeta in pũcto medio. Hæc igitur fieri Astronomi dicũt: quo autem modo fiant, & quo pacto eccentricus modo in d, modo in e feratur, & vnde vnus epicyclus tot motus habeat, nemo dicit de quibus omnibus accurate rationem habebimus in sequentibus.

De causis per nostra principia.

CAPVT XIII.

NOs autem per pauciora, magis vnumquodque eorum, quæ in Venere apparent, possumus demonstrare, ea in primis omnia confirmantes, quam de medio circulo eius, & sectionibus dicta sunt: quod autẽ non trahatur ab orbe Solis, id fieri dicimus, quemadmodum & in aliis, à Contrauecto orbe qui solitarius statim subiacet Soli.

Tardiorẽ vero in vna medietate, velociorem in alia ferri: à primo Circitore dari dicimus, qui circunductione in latitudinem par est Veneris motui, per se autẽ & proprio motu tardior: cæterum more Circitorum, modo in idem, modo in

do in oppositũ illi agitur, vnde & modo planetam citat, modo retardat, nõ autem retroducit, quoniam tardior illo est. Ea autẽ est proportio eius ad Venerẽ, vt quum subalternus est Circitor in medietate contraria, tum planeta in pũcto maximæ tarditatis inueniatur, quum vero Circitor subalternus est in medietate iuuante, tum planeta sit in puncto maximæ velocitatis, qui olim in geminis, nũc in Cancro est propter Aphlanes motum. Circunfertur autem Circitor hic per sectiones, ac puncta media maxime respicit vti polos circũductionis: quare & illa maxime in opposita mouet, atque in iis operatur latitudinem min. 16.

Secũda vero inæqualitas directionis, & retrogradationis à secundo Circitore prouenit (nam, & Venus Circitores duos habet) quoniam & ipsa retrogradationem nouit. hic autẽ Circitor circunductione quidẽ tardior multo est planeta, proprio autem motu velocior, si quidem circũducitur in latitudinem mẽsibus 19. diebus 16. horis circiter 9. Igitur, quoniã & hic pro Circitorum natura modo in idẽ cum planeta, modo in oppositum agitur palam, quod & modo eum citat, modo retardat: & quia velocior est, interdũ etiam sistit, interdum retroducit: cuius reuolutiones scilicet in annis 8. fiunt: quæ quidem ne æquales etiã sunt inter se, nisi medio motu mẽsurentur, propter velocitatem & tarditatem superadditã ab alio Circitore, vt in aliis dictũ est.

Cur autem non semper anno vno orbem expleat Venus, sed modo citius, modo tardius, cau-

ſa eſt in Circitore ſecundo, qui circunductione multo tardior eſt planeta: qua è re fit, vt dũ planeta circuitiones ſuas obit, in aliquibus nulla intercidat retrogradatio, in aliquibus aliqua intercidat, aut tota, aut in parte: in his ergo curſũ retardat, in illis cõcitat. nonnihil etiam ad hoc facit prior Circitor, at per ſe tamen, & motu medio æqualiter cum Sole orbem peragit.

Ad Solem vero nunquam opponi Venerem, ſed ſemper aut coniunctam ferri, aut pręcedere, aut ſequi interuallo non maiorem quàm gr. 47. m. 32. cauſa præcipue pẽdet è Circitore ſecũdo, quando planeta ipſe per ſe, & proprio motu æqualiter cũ Sole ſemper progreditur, & ſi nihil à Circitore reciperet, æquali ſemper paſſu cum Sole, & coniuncta cum eo ferri videretur: verum quoniã ab eo modo citatur, modo tardatur, ac etiam retroducitur, inde fit, vt non ſemper pari paſſu cum Sole incedat, ſed interdum præuolet, quũ citatur, interdum ponè ſequatur, quum tardior redditur: quæ quoniam alternatim fiũt, alternatim quoque modo præcedit Solem, modo conſequitur: per tantum autem & præcedit, & ſequitur, quantum Circitor & addere ſupra medium motum Veneris, & demere poteſt per vnam quartam circunductionis: videtur autem & addere, & demere gr. 45. m. 30. addere quidem in medietate iuuante, demere in contraria. Statuatur igitur Venus cum Sole coniũcta Circitore ſubalterno in medietate iuuante, manifeſtum quidem eſt tunc habere Venerem velociſſimũ motum: ſi ergo obeat Circitor quartam illam, quæ

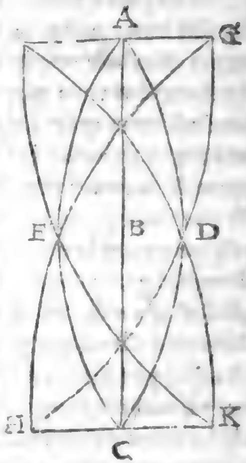
quæ à ſubalternatione ſequitur, addet qu idem planetæ ſupra eius motum gra. 45. mi. 30. quare prægredietur Venus ante Solem ſignorum ordine gr. 45 mi. 30 ac veſpertina apparebit poſt ipſum diurno in motu, fit enim, vt diximus, vt quũ ſignorum ordine præcedit, diurno ſequatur, & è conuerſo. Rurſus vero, ſi Circitor moueat per aliã quartã, quę eſt prima contrariarũ, demet quidem de motu planetæ gr. itidem 45. mi. 30. quare quũ prius ante Solem eſſet ſignorum ordine gr. 45 mi. 30. nũc fiet, vt iterum cõiũctus cum eo redeat, totidem amiſſis gradibus quot ſuper acquiſiuerat prius Circitore ſubalterno in medietate contraria. Porrò ſi & aliam quoque quartam obeat Circitor, quæ eſt ſecũda cõtrariarũ, dementur iterũ de motu planetæ gr. 45. mi. 30. vnde interea præibit Sol, ac planetam retro relinquet ſignorum progreſſu gr. 45. mi. 30. quare matutinus videbitur ante Solẽ diurno in motu, quoniã ſignorũ ordine ſequebatur. Poſtremo ſi quartam vltimã peragеret, Circitor, quæ eſt prima iuuãtium citari rurſus planetam continget: quã ob rem quum iterum gr. 45. mi. 30. acquirat, in fine quartæ illius Soli iungetur Circitore ſubalterno in medietate iuuante, ac peracta vna reuolutione inæqualitates ſecundæ. Manifeſtum igitur eſt, quoties cõiuncta eſt cum Sole Venus, sẽper aut velociſſimum, aut tardiſſimum habere motum, quoniã ſemper eo tempore ſubalternum Circitorẽ habet, modo in iuuante medietate, modo in contraria; quũ vero eſt in maxima elõgatione Ve-

nus à Sole, medium semper habet motũ, quoniam tũc mouet à punctis neutris, hoc est mediis inter iuuantem medietatem & cõtrariam. Vespertina vero quũ recedit à Sole Venus veloci semper recedit motu, quia Circitor tunc mouet à secunda quarta iuuantiũ, accedit autẽ motu tardo, quia hoc dat Circitor à prima quarta cõtraria. Matutina vero si accedit ad Solẽ, veloci accedit motu, quoniam id præstat Circitor iuuans: tarda verò recedit, quia eũ recessũ Circitor contrarius facit. Quoniã vero & illud interdũ accidit, vt elongatio à Sole maior etiã fiat, quàm gr. 45. mi. 30. quippe quũ sæpe gr. 47. mi. 32. spectetur, quæ omnium maxima est, hoc quidem addi à primo Circitore debemnus existimare. nam & ille supra medium motum Veneris & addit, & demit: videtur autẽ addere gr. 2. mi. 2 ac tantundem etiam demere, addere in velociori medietate, demere in tardiori. Quam ob rẽ si velocitas huius cum velocitate alterius concurrat, tum maxima fit elongatio planetæ à Sole, que esse possit gr. 47. mi. 32. ac vespertina tũc apparet Venus quàm maxime à Sole distãs: si vero tarditas cum tarditate iungatur, tũc iterum maxima fit elongatio gr. 47. mi. 32. sed matutina est ea elongatio, Sole ordine signorũ longe præcurrente: at si velocitas vnius cũ tarditate alterius concurrat, elongatio semper minor est, quàm gr. 47. mi. 32. atque hæc quidem sunt causæ eorum, quæ in longitudine apparent.

CAP. XIV.

QVæ vero in latitudine tam mira spectãtur, à duo-

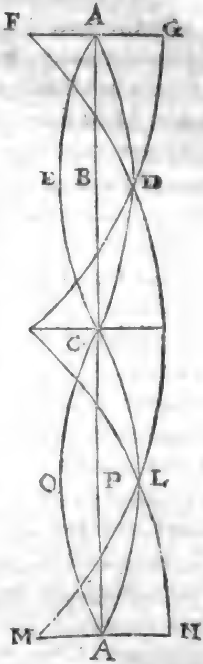
à duobus illis Circitoribus fiunt,quorum prior per ſectiones actus in latitudinē per ſe puncta media maxime reſpicit, atque in oppoſita mouet:ſecundus vero per puncta media circūductus ſectiones ipſas reſpicit,ac in oppoſita conſimiliter agit:velocior autē hic erat,quā prior, quare & latitudinem circa ſectiones maiorē ipſe operatur, quàm prior circa puncta media, quippe quum hic mi.ſolum.16.latitudinem expleat,ille gr.7. Sit ecliptica a b c,pūctus medius b,ſectiones a & c,medius circulus Veneris,ſubalternus Eclipticę.manifeſtū igitur quod prior Circitor per ſectiones circunductus pellet b pūctum medium in oppoſita,modo in d,modo in e:ipſo enim mouente à quarta occidentali Septentrionali agetur b in e,ac fiet circulus a e c: mouente autem à quarta occidentali auſtrali e repelletur in b, ac redibit circulus prior a b c. Rurſus Circitore acto per quartā auſtralem oriētalem b ducetur in d, fiétque circulus a d c: poſtremo à quarta oriētali ſeptentrionali d reducetur iterū in b, facto circulo a b c.tota autem latitudo erit aut b e,aut b d, nō maior quā mi 16. At vero ſecundus Circitor per puncta media circūductus ſectiones ipſas reſpicit,ac in oppoſita mouet: mouente igitur illo à quarta inferiori ſeptētrionali appelletur in f c in k,ac fiet circulus f d k:mouente autem à quarta inferiori auſtrali,reducetur f in a,k in c,ac redibit circulus iterū a b c:à quarta vero ſuperiori auſtrali ducetur a in g, c in h,facto circulo g d h: poſtremo à quarta ſuperiori ſeptētrionali reſti-

tuetur g in a,h in c,redibitque circulus primus a d c,peracta vna reuolutione secundæ inęqualitatis:latitudo autẽ to-ta erit ab a ad f,vel adg,maior multo, quàm in pũctis mediis vt pote gr.7.

Quòd vero in punctis mediis septentrionalis semper spectetur Venus in d & l,nũquàm autem australis in e aut o,in causa est Circitor primus, qui,quòd circunductione æqualis est planetæ, tali proportione eius circulum mouet,quòd semper septentrionalis inuenitur planeta in pũctis mediis:dũ enim stella à sectione a fertur in punctum medium b, tũ Circitor mouet à quarta australi orientali, pellítque b in d, in quo & planeta inuenitur septentrionalis:rursus dũ planeta à puncto medio d in c,alteram sectionem graditur,Circitor à quarta orientali septẽtrionali reducit d in b: mox planeta à sectione c transeunte ad alium pũctum medium l,Circitor a quarta septẽtrionali occidentali pellit b in e,in parte superiori circuli,in parte vero inferiori pellit p in l:si .n. vnius circuli superior pars australis est,inferior septẽtrionalis necessario redditur.punctus igitur medius in parte inferiori septẽtrionalis est, cùm

cùm planeta in eo inuenitur: quam ob rem tam in superiori medietate, quàm in inferiori sẽper septẽtrionalis inuenitur planeta in punctis mediis respectu eclipticę, in d & l.

In sectionibus vero tá australis, quàm septentrionalis esse solet, quoniam secundus Circitor eam latitudinem operatur, qui eã proportionẽ nõ habet ad circulũ planetę, quam prior habere dictus est. Est autẽ Circitoris huius ea proportio ad Venerem, vt, cùm australissima est illa, vt in f, tum Circitor a quarta prima iuuãtium septentrionali inferiori moueat, ac directam & velocissimam reddat subalternus factus in fine quartæ illius. cùm verò borealissima est, vt in g, tum Circitor mouet a prima quarta contrariarũ australi superiori, tardissimámque ac maxime retrogradam illã facit in fine subalternus cum illa: at vero & per helices mouet, quoniam in opposita omnia ipse agitur, & in hoc ab aliis circitoribus prædictis in nullo differt.

De numero orbium Veneri seruientium.

CAPVT XV.

VIdentur autem, qui Veneri quodammodo famulantur, orbes omnes vndecim esse, quorum primus est solitarius ille Contrauectus Soli, à quo fit, ne simul & Venus ipsa trahatur: reliqui decem continent ordines Circitorum duorum: ordo autem vterque orbibus constat, quoniam vterque Circitor plus addere in longitudine videtur, quàm in latitudine. Ordo igitur primus Circunducentem, Circitorem, Contrauectum, Anticircitorem, & vltimum Contrauectum habet, quorum primus est Circunducens, qui anno vno, Veneri par, in latitudinem per se fertur, per ipsas sectiones circumactus: secundus est Circitor, primus æqualiter circunductus à prædicto, proprio autem motu tardior planeta, à quo circa puncta media latitudo fit mi. 16. sub eo est Contrauectus suus, duplo velocior, ac sub ipso Anticircitor, qui in latitudine eò opponitur Circitori, quo latitudo in punctis mediis nō maior fiat, quàm mi. 16. sub quo subest Contrauectus suus. Ordo vero secundi Circitoris & ipse quinque consistit orbibus, quorum primus est Circunducens: qui per puncta media in latitudinem circunducitur mensibus 19. diebus 16. horis ferè 9. sub eo est Circitor secundus eodem tempore Circunductus & ipse in latitudinem, cæterum proprio motu planeta multo velocior: qui sectiones in opposita agēs latitudinem circa ipsas operatur gr. 7. additque Veneri per quartam quamlibet gr. 45. m. 30. vel demit. sub

quo

quo est Contrauectus suus duplo velocior, cui Anticircitor suus subest non æqualis per se Circitori, sed tantum solum impediens vt latitudo circa sectiones non maior fiat, quàm gr. 7. à quo postremus est Contrauectus vltimus, sub omnibus autem planetæ orbis locatur, qui per tot inæqualitates actus motum suum anno vno per se cum Sole conficit, modo ante ambulo illius, modo assecla. atque hæc de Venere satis dicta sunt.

DE MERCVRIO.

De iis quæ circa Mercurium apparent.

CAPVT XVI.

MErcurium diximus affinitatem, conuenientiámque habere cum Venere maximam, paucis quidem enim exceptis omnia ferè cum illa communia habet. Illud autem in primis constat non rapi ipsum ab orbe Veneris, alioqui ęqualiter cum ea verti non posset (recipi autem debet inter obseruata, æqualiter ipsum verti) quod in medio motu intelligendum est, nam motu vero modo citius, modo tardius obire orbem constat. Secat autem medius circulus eius tum æquinoctialē, tum & eclipticam. sectiones eclipticæ annis nostris in aquario leonéque traduntur gr. 1. vtriusque.

Ad Solem porrò neque Mercurius eam habet relationem, quam tres primi superiores habuere, vt in coniunctione velocissimus, in oppositione tardissimus foret, quinimo Venerem imitatus nūquam adeo à Sole abscedit, vt ad oppo-

ſitionem veniat:ſiquidem neque vnquam interuallo maiore,quàm gr.26.min.30. remouetur à Sole,modo & ipſe pręcedens, modo cõſequens Solem, quaſi hi duo planetæ perpetuo quodam famulatu ſemper concomitentur Solem nunc præuij, nunc aſſecutores, quamobrem & ipſe Mercurius modo matutinus ante Solem in exortu ſpectatur, modo veſpertinus poſt ipſum in occaſu, quæ alternatio diebus 57. horis circiter 23.conficitur, cæterum ipſe inter planetas rariſſime videri ſolet.

Sunt autem in Mercurio diuerſitates nõ paucæ, & maximè etiam admirandæ in motu eius, quas, quoniam maxime Ptolemęus animaduertit,referemus etiam, prout illis temporibus inuentæ ſunt.Tres igitur illæ diuerſitates in Mercurio annotauit in velocitate,&tarditatę,prima fuit in duobus punctis è regione oppoſitis, in Libra ſcilicet,& Ariete gr.vtriuſque decimo: in Libra quidem tarditatem comperit, in Ariete velocitatem.

Rurſus conſimilem diuerſitatem animaduertit in duobus aliis punctis,verum non è regione oppoſitis, ſed diſtantibus ſolum per ſigna 4.in aquario ſcilicet, & geminis: in aquario.n.gr.9. velocitatẽ notauit,in geminis tarditatem:quod valde mirũ videri potuit, quoniam pũcta tarditatis, & velocitatis inter ſe correſpondentia sẽper è diametro oppoſita eſſe cõſueuere,vt in aliis monſtratum eſt, hæc autem non è diametro ſeſe reſpiciebant, ſed ſolum per ſigna 4. Præter has autem diuerſitates,& tertiam quoque vidit

in Mer-

in Mercurio inesse, quæ directionem, statum, & retrogradationē facit, quę certa sibi puncta non exposcit, sed successiue vbique fieri potest: cuius reuolutiones 145. obseruantur in annis 40. fieri. Vna autem reuolutio diebus 115. horis fere 22.

Primam autem diuersitatem, quæ in Libra & Ariete visa est, animaduertit ex duab. Mercurij elongationibus à Sole æqualibus, altera vespertina, altera matutina. Vespertina fuit Sole inuēto in gr. 9. mi. 45. Aquarij, stella vero in gr. 5. mi. 0. Piscium: Matutina vero fuit stella in gr. 18. m̄. 45. Tauri inuenta Sole vero in grā. 10. mi. 0. geminorum. Ex his sequi videtur, vt maxima, & minima longitudo, hoc est absis, & antabsis essent in Libra, & Ariete: quum enim hæ duæ elōgationes æquales essent, & altera vespertina, altera matutina, necesse erat maximam, & minimam longitudinem esse in medio vtriusque: pūcta autem inter illas media erant gr. 10. Librę & Arietis: qua de causa in iis statuit absidem & antabsidem, in Libra quidem absidem propter alia quędam obseruata, in Ariete vero antabsidem. quod & traditis quoque antiquorum valde consonum videbatur, eo etiam maxime,

Medius motus inæqualitatis.

Gr.	m̄.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
9	7	46	0	27	28	19	horę.
3	5	24	6	59	35	51	dies.
93	12	3	29	47	55	0	mens.

☉	gr.	9	m̄	45	Aquar.
*	gr.	1	m̄	0	Pisces.
*	gr.	18.	m̄	45	Taur.
☉	gr.	10	m̄	0	Gem.

quod secundam diuersitatem demonstrare non poterat, nisi ita positis abside & antabside vti prædictæ elongationes ostendebant.

Secunda vero diuersitatis necessitas visa est in Aquario & Geminis propter alias duas elongationes, quas Ptolemęus obseruauit: fuit autem vtraque maxima, hoc est gr.26.mi.30. altera vespertina, altera matutina: matutina fuit Sole viso in gr.10.mi.0. Aquarij, stella vero in gr.13.mi.30. Capricorni: vespertina vero fuit Sole in gr.10. mi.30. geminorum, stella in gr.7. mi.0. Cancri.

☉	gr.	10	m̄.	0.	Aquar.
*	gr.	13	m̄.	30	Cap.
*	gr.	10	m̄.	30	Gemi.
☉	gr.	7	m̄.	0	Can.

Q um igitur centrum epicycli per Astronomorũ principia nunq m dissocietur à centro Solis, oportuit in his d at us elongationibus centrum epicycli fuisse in aquario & geminis. rursus vero & illud fuit necess rium in iis duobus punctis epicycli centrum habuisse maximam tarditatem & maximam velocitatem, quoniam duæ illæ elõgationes er nt m ximæ, quæ esse possent: ad quas conficiendas non satis est motus proprius epicyc i, sed ecesse est illum iuuari in vespertina per velocit em superadditam, in matutina per t r itatem adiunctam, siquidem elongatio, quæ merito epicycli per se fit, non maior est quam g .22.mi.30. prædictæ autem erant gr.26.mi.30. oportuit igitur puncta illa aquarij, & geminorum ddidisse tarditatem, & velocitatem, quod magnam peperit admirationem, quũ nõ essent è regio-

è regione opposita, sed distantia solum per signa 4. Tertia vero diuersitas vnicuique in propatulo satis erat. atque hæc quidem sunt, quæ in longitudine fuere obseruata.

At vero & in latitudine quoque suæ diuersitates spectantur, illæ fere, quæ & in Venere visæ sunt: nam & Mercurius duobus in locis latitudinem ab ecliptica facit in sectionibus, & pũctis mediis, maior autem multo est, quæ in sectionibus fit, vtpote gr. mi. 5. minor quæ in punctis mediis mi. 45. Verum illud in Mercurio & Venere differt, quod Venere in punctis mediis semper septentrionali existẽte, Mercurius contra in eisdem pũctis semper australis spectatur.

De causis secundum Astronomos.

CAP. XVII.

QVòd igitur à Sole nunquam elongetur Mercurius interuallo maiori, quàm gr. 26. mi. 30. iccirco fieri Astronomi dicunt quòd centrum epicycli semper coniunctum per se incedit cum centro Solis, quare quum stella in circumferentia epicycli vertatur, amoueri à Sole non potest longius, quàm sit semidiameter epicycli, modo ante, modo retro, vti & in Venere contingebat: semidiametrum autem tradunt gr. 22. mi. 30. quam ob rem nec causa epicycli amoueri à Sole lõgius potest stella, quã gr. 22. m. 30. quod si nonnunquam ad gr. 26. mi. 30. pertingat amotio, id fieri dicunt, quod epicyclus alicubi velocitatem & tarditatem recipiat, quod in quatuor locis vltra tertiam diuersitatem fieri

competere, in libra & ariete, in aquario, & geminis, per tarditatem autem matutinam elongationem iuuari, veſpertinam per velocitatem, vt in Venere monſtratum eſt.

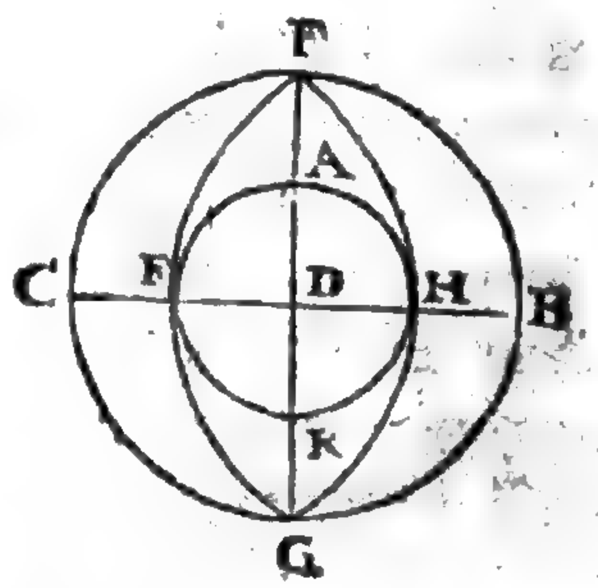
Primam autem, & tertiam diuerſitatem, quomodo vtraque fiat, haud magno cum negotio demonſtrant, eccentrico dantes primam diuerſitatem, epicyclo tertiam: in ſecunda autem plus laboris inuenere. Ordine tamen ſuo dicamus, quomodo vnamquamque oſtendāt. In prima igitur demonſtranda ad eccentricum confugiunt, cuius abſidem in libra ponunt, antabſidem in Ariete, quare & hic punctum velocitatis, illic punctum tarditatis maioris tradebant: quæ puncta non alium haberent motum cum ſuo orbe, quàm Aplanes motum.

In ſecunda autem plus negotij habuere. nam quum viderent in aquario & geminis addi velocitatem, & tarditatem, non tamen ſatis apparebat, quo pacto fieret, ad eccentricum enim ſeſe conuertere non poterant, tum quòd per ipſum primā diuerſitatem demonſtrauerat, tum quòd abſis & antabſis ſemper oppoſita è diametro ſunt: ſed neque ad epicyclum confugere poterant, quando tertiam diuerſitatem videbant illi aſcribi oportere: igitur tertium quiddam imaginati ſunt, hoc eſt centum epicycli bis in anno propinquiorem terræ fieri, ſemel in aquario, ſemel in geminis. Tres enim viæ ſolæ ſunt apud Aſtronomos, per quas velocitas & tarditas ſtellis detur: prima eſt per abſidē & antabſidem, ſecūda eſt per motum & conuerſionem epicycli,

tertia

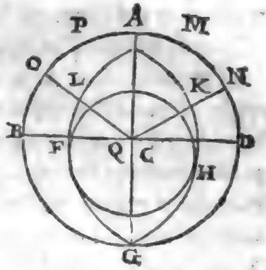
tertia vero per approximationem epicycli ad terram, quum igitur sola hæc tertia superesset, qua vti possent, opinati sunt centrum epicycli bis terræ proximiorē fieri,ac sic tum in tarditate,tū in velocitate iuuari:facto enim terræ proximo epyciclo & velocitas,& tarditas maior fit, quoniam minoribus angulis prope centrū maiores partes in zodiaco correspondeant,quare si directus,& velox per se planeta sit factus propinquior centro,velocior etiam & citatior redditur respectu zodiaci,si vero tardus etiam fit,& retrogradus,pari modo citatior fit retrogradatio.Ad monstrandum autem, quomodo bis terræ propinquior fieret epicyclus,magnam quandam imaginationem commenti sunt : ac circa Eccentricum Mercurij orbem quatuor Deferentes eccentricos collocauere,duos extimos & maiores,duos intimos &minores,in quibus mediis ipse orbis Mercurij verteretur.primi igitur duo extimi Deferētes ceu per se immoti & stabiles absidem habebant & antabsidē è regione oppositas,absidem in libra, antabsidē in ariete, mobiles solum Aplanes motu,cæterum firmas & immutabiles. Intra hos duos immotos,duos alios collocant, non quidem stabiles, sed motu continuo actos,verum in oppositum orbi Mercurij:quū enim hic ab occidēte feratur in oriētē,illi contra ab oriente pari conuersione in occidentē voluūtur.quo fit,vt Mercurij epicyclus bis terrę propinquior in anno fiat:nā Deferētes hi,quum eccētrici sint.& absidē habeant,& antabsidē,agātur autē cōtra motū planetę necesse

est totos percurri, & lustrari è planeta, quare & bis eũ recipere in abside, bis in antabside, quare & ipsum bis terræ propinquiorẽ fieri. Sic enim motis in oppositum Deferentibus oualis à planeta describitur circul⁹, qualis e f g h, in quo bis terræ appropinquat in f & h.

Sic enim linea absis longior d g, linea antabsidis breuior d a, epicyclus in abside vbi g, qui in oppositũ deferentibus agatur. dũ igitur linea absidis describet arcum g b, linea antabsis describet arcum a f, epicyclus autẽ ex g mouebitur in f, & ex antabside in antabsidẽ transferetur, vbi terræ propinquior inuenietur. Rurs⁹ dũ linea absidis ducit arcũ b e, antabsidis ducit arcum f K, epicyclus autem ab abside f, mouetur in antabsidem c. Porrò linea absidis describente arcum e c, antabsis describit K h, & epicyclus ab e in h perducitur, vbi rursus terræ propinquior fit in antabside h. Postremo linea absis designãte c g: antabsidis describit ipsa h a, epicyclus autẽ ab h feretur in g, descriptio ouali circulo e f g h, in quo bis fuit terræ propinquior in f & h, bis remotior in e & g.

His quatuor deferentibus ita constitutis, viam quoque habere sibi visi sunt ad ostendendum & illud, quomodo epicyclus terræ propinquior fieret in Aquario & in geminis, & non in punctis

ctis diametro oppositis. Oualis enim circuli e f g h vna longitudo est propinquior terrę, quàm alia : si terra sit vbi q, zodiacus sit a b c d, o vero Aquarius, p Pisces, a Aries, m Taurus, n Gemini. si ergo protrahatur linea à q ad n per K, & alia à q ad o per l, l quidem respondebit Aquario, K vero geminis, quare epicyclus in k & l propinquissimus erit terræ, quoniam nulla alia breuior est ab ouali circulo ad q, quã q k, & q l. Causa vero, quòd oualis circuli ab epicyclo descripti vna longitudo sit terræ propinquior, alia remotior, est absis & antabsis deferentium maiorũ : quum enim epicyclus est in abside minorum deferentium, illi vero in abside maiorum: tũc remotissimus est epicyclus à cẽtro q, quàm maxime potest esse: quũ vero epicyclus est in abside minorum deferentium, hæc autẽ absis est in antabside maiorum, minus quidẽ abest epicyclus à cẽtro, non tamen propinquissimus est, quàm in omni alio puncto, quoniam est in abside deferẽtium paruorum. Porrò nec quũ est in antabside eorũ, propinquissimus etiam est, quando k & l propinquiora sunt puncta terræ, quàm f & h. in Aquario igitur & Geminis propinquissimũ terræ epicyclum fieri per hanc magnam imaginaionem sunt arbitrati, ac per hæc quæcunque in ongitudine circa Mercurium apparent, demõ-

strasse sibi visi sunt.

Quæ vero in latitudine visuntur, eodem ostẽdunt modo, quo & in Venere dictum est, epicyclo circa sectiones sese inclinãte, mox sensim se releuante ita, vt in punctis mediis circulus eius subalternus sit cum eccentrico, ad quod cõficiendum etiam reflecti opus est diametrum longitudinis, vti & in Venere.

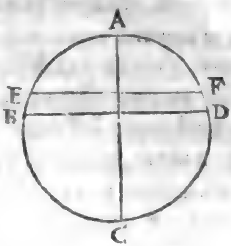
Semper autem videri australem Mercurium in punctis mediis opposito modo, ac in Venere se habebat, inde fieri dicunt, quòd eccentricus modo circa, modo vltra eclipticam agatur, sed ea proportione, vt planeta in superiori medietate trãseunte in pũctum medium circulus ille australis sit, contrarium vero accidat planeta in inferiorem partem translato, vt in Venere dictum, est, modus enim idem est, sed proportio diuersa atque hæc sunt quę de Mercurio Astronomi tardidere.

De causis per nostra principia.

CAP. XVIII.

NOs à Circitorum ratione omnia quàm facillime demonstrabimus, siue diuersitates, quæ in Mercurio apparent, tres sint, vt prædiximus, siue tantũ duæ. fortasse autem tantum duę sunt, quoniam prima, quæ in libra & Ariete tradebatur, nullam habet necessitatem per illas duas elongationes Mercurij à Sole æquales: neque enim necessario sequitur, si duæ elongationes æquales sint, altera matutina, altera vespertina, vt in medio earum sint pũcta tarditatis & veloci-

velocitatis, sed solum id sequitur, vt puncta tarditatis, & velocitatis æqualiter ab illis distent: vt si in e & f sint duæ elõgationes æquales, hæc matutina, illa vespertina, nõ necesse est maximam tarditatem, & velocitatẽ esse in a & c, sed possunt esse & in b. & in d.

Secunda autem diuersitas necessaria quidem videtur, & recipienda est, quod autem tarditas & velocitas in Aquario esset, & Geminis, sequitur quidem ad eos, qui epicyclos ponunt: iis enim suppositis licet stella fuisset in capricorno & cancro, sequitur tamen centrũ epicycli fuisse in Aquario & Geminis, vbi & Sol erat: Ad nos autem non sequitur, qui epicyclos auferimus, quare tarditatem & velocitatem à Ptolemæo inuentam, dicimus in Capricorno & cancro fuisse, atque in iis planetam recepisse tarditatem & velocitatem.

Tertia vero diuersitas & ipsa necessario ponẽda est propter directionem, statum, & retrogradationem in Mercurio manifestam. Primũ igitur si duæ tantum sunt in hoc planeta diuersitates, dicamus quo pacto fiãt, deinde, & si tres ponantur, referemus nihilominus, quomodo & id quoque contingat. si igitur duæ tantùm sũt, duo similiter Circitores ponendi erũt quorum alter per sectiones circunductus in latitudinem

puncta media in opposita maximè mouet,alter circunductus per puncta media sectiones ipsas in opposita præcipue agit:prior igitur, cũ circunductione par Mercurio sit, tum motu proprio tardior aliquantisper est,propter quod nõ retroducere ipsum,sed tardare solũ potuit:tardat autem,quum in oppositum illi fertur, citat vero quum in idem:puncta autem maioris tarditatis & velocitatis erát in capricorno,& cancro & Ptolemæi tempore, in capricorno tarditatis,in cancro velocitatis : ea enim proportione mouetur hic Circitor,vt tum subalternus sit in medietate cõtraria, quũ planeta inueniebatur in capricorno, subalternus vero in iuuante, quũ planeta in cancro sedẽ habebat. Porrò & Circitor hic latitudinẽ operatur circa puncta media nõ maiorẽ mi.45. propter Anticircitorem,de quo dicemus.ille idem & Mercuriũ in punctis mediis semper australem facit, quoniá opposito modo mouetur, ac Venus : etenim, dũ planeta in parte superiori fertur ad punctũ mediũ,Circitor hic non à quarta australi pellit circulũ Mercurij , sed à septentrionali,quare australem eum punctum facit in superiori medietate:quum vero planeta in inferiori parte graditur in punctum medium, tum Circitor partem superiorem circuli Mercurij pellit in septentrionem , inferiorem in meridiem,in qua erat planeta:qua è re fit , vt semper ille australis conspiciatur in punctis mediis.

Secundus vero Circitor tum circunductione, tũ proprio motu,multò velocior est planeta, siquidem

quidem circũducitur mensib. tribus,diebus 25.
horis ferè 22.proprio autem motu retroducere
planetam potest.ab hoc igitur fit vt Mercurius
non plus à Sole elongetur,quàm gr. 22. mi. 30.
modo præcedens, modo sequens:in hoc enim
Mercurius,& Venus cõcordãt, vt per se & mo-
tu suo semper concomitentur Solem pari gres-
su.cæterum à Circitore modo velocitatem ma-
iorem recipiunt, modo tarditatem. quod au-
tem addit Circitor suus Mercurio, & demit,
sũt gr.22.mi.30.quod quũ per vicissitudines fiat:
inde fit, vt vicissim planeta modo præueniat
Solem,modo præueniatur gr.22. mi.30.quòd si
quandoque etiam plus elongatur,id præstat ab
alio Circitore, cuius si velocitas cum velocita-
te huius iungatur,remotissimus fit, & ad gr.26.
mi.30.pertingit, ac tum planeta vt vespertinus
in occasu apparet, vespertina enim elongatio
per velocitatem fit,&iuuatur:si vero tarditas v-
nius cũ tarditate alterius cõcurrat, tũ maxima
fit elongatio matutina gr.26.mi.30.fit enim illa
& iuuatur per tarditatem.Facit præterea secũ-
dus Circitor latitudinem circa sectiones maio-
rem,quàm ea esset,quę in pũctis mediis fiebat,
quoniam velocior hic Circitor multo est,&plus
mouet tum in longitudine, tũ & in latitudine:
ille idem,& directionem & statum & retrogra-
dationem operatur,per eum modum,qui &in
Venere,& in aliis dictus est.Si igitur duæ tan-
tum sunt diuersitates in lõgitudine circa Mer-
curium,his certe modis contingunt,& nõ aliis.
Si vero & prima illa diuersitas superaddẽda vi-

deatur,quam Ptolemæus in Libra & Ariete statuebat,nihil nobis negotij est demõstrare,quomodo & illa fiat,sed prius de ordine & numero orbium Mercurij agamus,inde enim manifestius monstrare dabitur, quo pacto & prima illa diuersitas in Mercurio fiat.

De numero,& ordine orbium Mercurio seruientium.

CAP. XIX.

VIdentur autem, qui Mercurio ministrant orbes, numero omnes undecim esse, quorũ primus est ille Contrauectus, qui statim sub Venere locatus facit, ne Mercurij orbis simul cũ Venere rapiatur:ab ipso sequitur ordo Circitoris primi,qui in quinq; consistit,Circunducente,Circitore,Contrauecto, Anticircitore,& suo Contrauecto:quorum primus est Circũducẽs,qui in latitudinem anno vno par Mercurio circunducitur sectiones:sub eo estCircitor primus eodem tempore circũductus & ipse,cæterum motu proprio Mercurio tardior, & pũcta media in opposita per se mouens : sub quo est Contrauectus suus, duplo velocior Circunducẽte,& super illius polis motus.Cui subest Anticircitor primus,qui,si tantum sunt duę diuersitates,in oppositum semper circũducitur Circitori , & quantum Circitor in vnam partem, tãtũ hic Anticircitor in oppositã ducitur,ita vt in latitudine semper opponatur,inuicẽ : per se autem non æqualis estCircitori,tantum tamen opponitur,vt latitudo in pũctis mediis nõ maior fiat mi.45. Si vero & prima diuersitas addatur,

tur,oportet hunc Anticircitorem ita statui, vt à Circitore distet per vnam quartam circunductionis ita, vt, quum Circitor in Ariete erit,hic in Cancro inueniatur,&,quum Circitor in Capricorno,hic in Ariete sit,& ita successiue.his ita constitutis duæ primæ diuersitates demonstrari facillime possunt.Statuatur planeta in Libra,Circitor autẽ subalternus in medietate cõtraria , Anticircitor autem in puncto neutro,vt in Capricorno,manifestum quidẽ quòd planeta in Libra maximã tarditatem recipiet Circitore subalterno in cõtraria medietate. Moueatur mox planeta à Libra in Capricornũ , Circitor per vnã quartam à subalternatione ad punctum neutrum, puta in Cancrum, Anticircitor vero subalternus fiat in medietate cõtraria, clarũ est quòd planeta in Capricorno tarditatem quoque recipiet Anticircitore subalterno in medietate cõtraria. Rursus verò planeta à Capricorno in Arietẽ gradiatur, Circitor subalternus fiet in medietate iuuãte. Anticircitor autẽ erit in puncto neutro,quare in Ariete planeta velocitatẽ recipiet Circitore subalterno in medietate iuuante. Postremo, si planeta in Cancrũ perducatur,Circitor in puncto neutro inuenietur, Anticircitor subalternus in medietate iuuante, quamobrem & in Cancro velocitatem superacquiret planeta.Manifestum igitur est in quatuor punctis velocitatem,& tarditatem inueniri,in duobus velocitatem,in duobus tarditatem. In latitudine quoque circa puncta media videri potest, cur non maior fiat, quàm m. 45. dum

enim vterque Circitor scilicet, & Anticircitor in eadem parte sunt (vt septentrionali) pellunt punctum medium vltra eclipticam versus meridiem min.45. mox altero existente in septentrione, altero in meridie opponuntur inuicem, & latitudo non mutatur: deinde vero vtroque rursus in eadem medietate existente meridionali repellunt punctum medium versus septẽtrionem mi. 45. si igitur tres sunt in Mercurio diuersitates, per hunc modum fieri censendũ est. Sub Anticircitore est suus Contrauectus: sub quo est ordo secundi Circitoris, qui & ipse in quinque consistit orbibus, quorum primus est Circunducens, qui per puncta media circumactus mensibus tribus, diebus 25. horis ferè 22. Circitorem simul circunducit eodem tempore: sub eo est Circitor secundus, qui simul per eadem puncta media circũlatus sectiones ipsas suo motu in opposita agit, verum motu suo velocior multo planeta est, additque in vna quarta circunductionis, ac demit gr.22.m.30. Sub eo est Contrauectus duplo velocior Circunducẽte, ac sub ipso Anticircitor alius à quo fit, ne latitudo circa sectiones maior euadat quã gr. 4.m. 5. ac postremo est sub ipso Cõtrauectus vltimus. à quibus omnibus orbis Mercurij sequitur per tot diuersitates orbẽ obiẽs anno vno motu proprio, citius tamen quãdoque, quandoq; tardius propter accidentia, quæ cũ annuo suo motu iũgũtur. Sępe enim plures retrogradationes intercidunt, sępe pauciores, atque hęc quidẽ ea sunt, quæ de Mercurio dicenda visa nobis fuere.

DE

DE LVNA.

De iis quæ circa Lunam apparent.

CAP. XX.

DE Luna postremo superest, vt agamus, quæ vna omnium vltimam sedem habet. Sicuti autem superiores planetæ tres multa inter se conueniẽtia habuere, tum multa Venus, & Mercurius, ita & Luna plurima cum Sole affinia sortita est. ergo & ipsa in primis diurno vertitur motu, verum cæteris multo tardior, si quidem paulo minus hora vna serius, quàm alij, ad occasum ducitur. proprium vero motum reliquis velociorem habet, quando diebus septem & viginti, horis 8. orbem ambit totum. Eius autẽ medius circulus eclipticam secat, vtpote ad illam obliquus. Sectiones alij nodos vocant, alij caput & caudam Draconis, caput quidem eam sectionẽ, vnde incipit in septẽtrionẽ ferri, caudã illã, vnde in meridiem. Sunt autẽ sectiones illæ instabiles variabilésq. diebus singulis, si quidẽ obseruant, mutari eas aduersus signorum ordinẽ quotidie mi. 3. Mutantur quidem & aliorum sectiones ob Aplanes motum, sed in iis nõ apparet nisi post annos plurimos, at in Luna ea sectionum inconstantia singulis etiam diebus manifesta fit, Declinatio vero circuli Lunæ ab æquinoctiali, vbi maxima est, maior multo fit, quam maxima Solis declinatio: Siquidem vltra

Medius motus circuitionis.

gr.	m.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	32	16	27	26	23	46	horæ.
13	10	34	58	38	30	30	dies.

tropicos Solis, & æstiuum circulum gr. circiter 5.recedit:quare maxima Lunæ declinatio gr.octo & viginti ferè traditur. Habet præterea Luna eam tarditatis & velocitatis inæqualitatem, quam Dij omnes habere orbes voluere, verum non in vna magis medietate quàm alia illam habet(vti Sol)sed vbique successiue,& ad punctum omnem. Porrò quemadmodum & Sol neque ipsa Luna retrogradationem vllam nouit,sed sẽper directa fertur,quãquam modò tardior,modò velocior, modò medium motum agens,qui & proprius illi est. velocissima autem cum fertur, gr. etiam 15.in die vna conficit, tardissima vero,vix 11.medium autem motum agens 13.mi. ferè 10.

Inæqualitatis autem periodus non omnino æqualis est periodo circuitionis,quando circuitio diebus 27.horis 8.perficitur:inæqualitas autem diebus 27.horis circiter 13.

Medius motus inæqualitatis.

gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	32	39	44	50	44	40	horæ.
13	3	53	56	17	51	59	dies.

Ad Solem porrò relationem non paruam habere Lunam constat:nam modo illi cõiungi ac subiici, quod interlunium vocant, modo illi è diametro opponi,quod pleniluniũ appellant, modo in quartis aspectibus esse,quas quadraturas dicũt Græci dichotomon,modò in locis inter hęc mediis: coniuncta autem quum est,nihil luminis ad nos demittit, remota autem à coniunctione saltem gr.14. videri vespertina incipit ab occasu,at exigua

exigua,& cornuta,quod nouilunium dicũt græci minoyden. mox etiam magis à Sole recedens plus luminis cõtinenter monſtrat,donec dichotomos fiat: deinde tráſacta quadratura circa 12 diem quum plus dimidio lumine profert, Amphicyrthos appellatur: ac mox pleno ſeſe orbe oſtendit Soli oppoſita, ab oppoſitione porrò comminuere orbem incipit, & matutina in exortu conſpicitur: tum rurſus Amphicyrtos fit: mox & rurſus Dicothomos: ac demum etiam minoydes exiguo lumine & corniculari, donec iterũ ad coitum cum ſole recedat. Cornicularis autem quum ſit Luna & ante oppoſitionem, & poſt, tum illud intereſt, quod ante oppoſitionem cornua ſemper in ortum ſpectant,poſt oppoſitionem autem in occasũ. Ab vna vero coniunctione ad aliam eſt periodus ſua,tempúſque intercidit dierum 29.horarum 12.m̃.44.

Per nouilunia præterea quum videri à nobis incipit, non æqualiter ſeſe terris nouam oſtendit, ſed quandoque prima die à coniunctione, quod rarius fit:quandoque ſecunda, quod vt plurium accidit, quandoque non niſi tertia, quod item rarius euenit. Multa item ac varia tum in cõiunctionibus, tum in oppoſitionibus,tum & in quadraturis accidunt circa Lunam: nam in coniunctionibus non ſolum ipſa lumen amittit,ſed quaſi iniuriam vlta erepti lu-

Medius motus remotionis.

gr.	m̃	ſec.	ter.	quat.	quin.	ſex.	
0	30	26	36	43	20	45	horę.
12	11	28	41	20	17	50	dies.

minis Solem ipſum obſcurat, ac demit nobis; quæ Solis eclipſis dicitur, quod nec alibi euenire, quam in coniunctionibus poteſt, aut propè: in oppoſitionibus vero deficere, eclipſarique ipſa ſępe ſolet Luna, quod & in iis ſolis cõtingit, aut propè. At vero & circa quadraturas magnā quandá accidere diuerſitatem obſeruāt: eo enim tempore & maior multo, & terræ propinquior apparet, vnde & non parum aſpectum noſtrum reſpectu zodiaci euariat, & loca in cœlo eludit.

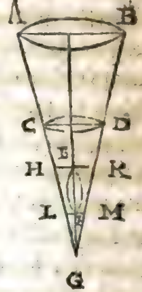
Alia præterea, & valde admiranda diuerſitas in Luna apparet, quum velocem habet motum, & quum tardum: nam velox quum eſt, tum & maior & terræ propinquior videtur, quum vero tarda incedit, tũ minor & remotior apparet: quippe maior & propinquior duobus in temporibus ſpectari ſolet, & quũ in quadraturis eſt, & quum velocem agit motum. Eclipſes quoque Lunæ ſi tum fiant, quum velox eſt, maiores obſeruantur, & in maiori vmbra. minores vero & in minori vmbra, quũ tarde graditur. Sol quoque ſi tum eclipſatur, quum Luna in veloci eſt motu, maiorem eclipſin ſuſtinet, ſi vero, quũ in tardo Luna eſt motu minorem. Ad hæc ſi deficiat in meridie Luna maioré apud nos eclipſim patitur. ſi in ſeptentrione, minorem. Contra Sol, ſi in meridie ipſe deficiat, minoré ipſe eclipſim fert, ſi in ſeptentrione, maiorem. atque hæc ferè ſunt, quæ circa Lunam apparent.

De cauſis ſecundũ Aſtronomos. Cap. XXIII.

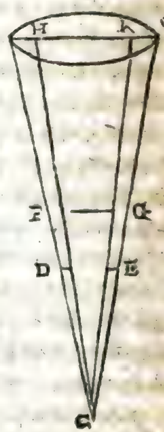
AD hæc animaduertentes Aſtronomi Lunæ orbem in primis eccentricum ſtatuunt. Quòd

Quòd vero eius sectiones cum ecliptica diebus singulis mutentur aduersus signorum ordinem mi.3. inde fieri dicunt: supra orbem Lunæ, ac supra Deferentes eius, orbem alium ponunt, qui super polis zodiaci diebus singulis mi.3. contra signorum ordinem mouetur, ac secum & sectiones trahit. Orbem autẽ hunc Deferentem Draconis vocant. Addidere præterea orbi Lunæ & epicyclum, cuius medius circulus subalternus semper est cum medio circulo eccentrici, in cuius circunferentia Lunæ stella vertitur, ima parte epicycli pro signorum ordine orientem versus, suprema contra signorum processum in occidẽtem, opposito quidem modo, ac aliorum epicycli agebantur. ij enim suprema parte in ortum, inferna in occasum voluebantur: in Luna vero contra fit, ima enim in ortum, summa in occasum fertur, qua è re fieri dicunt, vt cum Luna velocem habet motũ, tum maior & propinquior videatur, tunc enim in ima epicycli parte est, quæ in idem cum eccẽtrico agitur: ac nobis propinquior est: contra vero quum suprema in parte, & remotior est, & minor apparet, & tardum habet motum, quoniam in oppositum eccentrico vertitur. Retrograda autem nunquam fit Luna, quoniam epicyclus tardior est eccẽtrico, quare, & si retro respectu epicycli ducitur, simpliciter tamen non retro, sed tardius solum mouetur. Eclipses quoque Lunæ minores fiunt, quũ tarde graditur, quoniam tunc est in summo epicyclo, & à terra remotior, maiores vero quũ velociter fertur, quoniam in imo tunc epicyclo

est,& terræ propinquior. Sit Sol a b,terra c d:Luna e f:vmbra terrę c d : Luna in imo epicyclo, & terrę propinquior, h k : in summo epicyclo, & remotione,l m, manifestũ est igitur quod in imo epicyclo Luna in maiori vmbra versatur,in summo in minori:maior enim est h k,quam l m.Quòd si Sol ipse eclipsetur Luna in imo epicyclo existente,maior eclipsis fiet,quoniam illicLuna est propinquior terrę,& maioris basis.Sit Sol a b : visus vbi c: Luna propinquior terrę, d e, remotior f g. palàm quod maior basis est d e, & plus de Sole adimit,quàm f g,à quo solnm h K demitur de Sole.

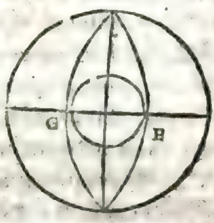

Diuersitatem autem aspectus,quę in quadraturis apparet,inde fieri dicunt,quod Lunę eccentricus in vnam partem,Deferentes in aliam & oppositam aguntur, Eccẽtricus quidem pro signorum ordine in ortũ,Deferẽtes contra in occasum:vnde euenire necesse est,vt planeta in omni reuolutione sua bis in abside sit,bis in antabside, vti & in Mercurio diximus. Sic enim cõtractis Deferẽtibus qualẽ describi circulum necesse est, cuius lõ-

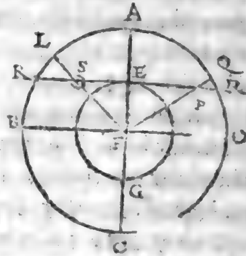
gitudo

gitudo multò maior ſit latitudine, qualis a g h e: in quo planeta bis in abſide fit in a,& h,bis in antabſide in g,& e:quare bis centro vicinior fit, bis remotior.In coniunctione igitur, & oppoſitione ſemper in abſide eſt Luna, in quadraturis vero ſemper in abſide:quare,quum in his terræ propinquior fiat,diuerſitatem quidem in aſpectu maiorem illic facit, & maior etiam apparet, hoc quidem,quia terræ propinquior eſt, illud, quia ſola Luna inter planetas diuerſitatē aſpectus facit in cœlo propter eius propinquitatem: quare quanto propinquior erit,tanto maiorem illam diuerſitatē reddet: propinquiſſima igitur cum fiat in quadraturis, maxime quidē in illis aſpectum variabit, & loca in zodiaco eludet. Si vero quiſpiam illud monſtrari cupiat, cur ſola Luna diuerſitatem in aſpectu faciat, dicimus iccirco contingere,

qu òd nobis nō è cētro terræ,ſed è ſuperficie videntibus linea cētri zodiaco in vnū locū incidit,linea viſus in aliū,inter quę loca ſpatiū quidē,quod intercidit,in Luna quidem eſt ſenſibilis baſis propter propinquitatē Lunę,in aliis autem planetis propter diſtantiam ſenſibile non eſt illud ſpatiū,nec loca diſtincta apparēt: quare in idem videtur in iis ferri cētri linea & viſus,

in Luna autẽ nõ in idẽ, sed in diuersa. Sit zodiacus a b c d: terra e g: linea centri per Lunã f l: linea visus per Lunã e k: Luna vbi s, propinquior aliis planetis. manifestum igitur quod centri

linea in zodiaco in alium locum cadit, vt in l, linea visus in alium, vt in K: inter quę spatiũ quod intercidit sensibile est, & loca diuersa referens: quod in aliis planetis non accidit propter distãtiã. Sit enim Sol, aut Iuppiter, vbi p. linea quidẽ cẽtri per Iouẽ cadet in q, linea visus per Iouẽ in r: at spatiũ quod est inter q, & r. sensibile nõ est, & loca illa, vt vnum, repræsentantur. Quam ob causam in planetis aspectus nõ diuersificatur, in Luna autẽ, quod propinquior cęteris sit, diuersificatur, & tanto magis, quanto propinquior terræ fiat, quod in quadraturis cõtingit. Atque hęc quidem sũt, per quę Astronomi ea demonstrãt, quæ circa Lunam apparent.

De causis per nostra principia.

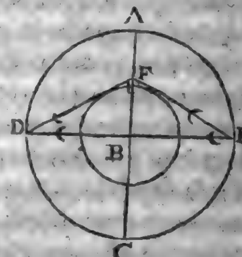
CAPVT XXII.

QVum autem inter diuina illa & perfectissima corpora eiusmodi monstrosi orbes esse non possint, tentandum est per alia principia prædictorum omnium causas assignare. In primis igitur, quę dicta sunt de sectionib[us] eius

eius cũ ecliptica, & nos affirmamus: ac confitemur, eundẽq; illũ orbẽ ponimus, qui semper polis zodiaci aduersus signorum ordinẽ diebus singulis mi. 3. mouetur, à quo & sectiones Lunæ simul quoque trahũtur: potest autem & idem orbis in causa esse, cur lunæ sphæra non simul à Mercurij sphæra circũducatur. Quòd vero modo tardior, modo velocior feratur luna, Circitori suo ascribendum est qui tum circunductione, tum & proprio motu tardior Luna est: circunducitur autem non præcise eo tempore, quo Luna circuitionem facit, sed paulo tardius: Luna si quidem diebus 27 horis 8. orbem peragrat, at Circitoris circunductio diebus 27. horis ferè 13. fit: quo euenit, vt periodus circuitionis non omnino æqualis sit periodo inæqualitatis. quoniam autem modo in idem cũ orbe Lunæ, modo in oppositum fertur Circitor, hinc accidit, vt modo velocior, modo tardior conspiciatur Luna. nũquã autem retroducitur, quoniam tardior illa est Circitor, non est autem inæqualitas hæc in vna medietate magis, sed successiue vbique, quoniam non æquantur periodus inæqualitatis, & periodus circuitionis.

Ad Solem autem relationem non paruam habere Lunam necesse est, Sole iter per eclipticam habente, Luna vero per circulũ suum qui eclipticam secat: nec ab ea plus recedit, quam gr. 5. aut enim alter sub altero est in eadẽ linea, aut erunt è diametro oppositi, aut in aspectibus aliis. Esse autem in eadem linea non vno modo dicitur, sed multipliciter, vna enim est interdũ

linea respectu centri, quæ per vtrũque transit, vna interdum est respectu visus. neque enim in idem cadit centri linea, & visus (vt dictum est.) Interdum vna dicitur linea respectu gradus, quũ enim vterque sub vno gradu sunt, in vna esse dicuntur linea, protracta scilicet linea à polis zodiaci ad gradus eius, quæ per vtrunque Solẽ scilicet & Lunam pertranseat. In vniuersum igitur cum Sole coniuncta Luna dicitur, cum sub vna linea cum Sole fuerit, quocũque contingat modo: simpliciter autem, & proprie coniuncta est, quum sub linea centri vterque cadit: ad nos autem coniuncta dicitur, quum aut sub linea visus, aut sub vno gradu coniunctio fit. Si qui igitur intra zodiacum habitant, iis omnibus modis esse vna linea, & cõiunctio potest, quũ supra eorum verticẽ coniunctio fit. tunc enim & centri, & visus, & gradus esse vna linea potest: at quibus extra zodiacũ est habitatio,

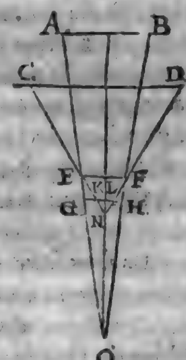
iis nunquam est vna linea cẽtri, & visus: si enim coniunctio fiat in medio cœli, centri linea superius, visus inferius cadit: at si ante mediũ cœli coniunctio accidat, tunc semper coniunctio visus præcedit, centri sequitur: si vero accidat post medium Cœli: semper centri præcedit coniũctio, visus sequitur. Sit linea centri b d, & b e: linea visus f d: & f e: visus vbi f, coniunctio ante

ante medium cœli f d, post mediũ cœli f e. Cõiunctio autem gradus & centri esse vna potest, quum in sectionibus coniunctio fit: quum vero fit extra sectiones, tunc semper diuersa est linea gradus, & centri: visus quoque & gradus cõiunctio esse vna in sectionibus potest, extra sectiones non. Ex his multa eorum cõtingunt, quę in coniunctionibus & oppositionib⁹ apparẽt: quotiescũque enim talis est coniunctio, vt visus per Lunæ, Solisque centrum pertranseat, tunc eclipsis fit Solis maxima, quę esse possit, quod in sectionibus solis habere locũ potest: quod si tunc maioris etiam diametri appareat Luna, ꝙ sæpe accidit (vt dicemus) tunc obscurari etiã totum Solem cõtingit, non quidem terris omnibus, sed quibusdam. extra sectiones autem eclipsis Solis non fit, nisi forte prope ipsas, quę eclipsis in parte est solum. In coniunctionibus vero lucere desinit Luna, quoniam ex se quidem lumen ipsa nõ habet, sed totum, quicquid demittit luminis, à Sole recipit: superiore igitur existente Sole, neque pars Lunæ, quæ Solem spectat, videri à nobis potest, neque, quæ ad nos obiecta est: hęc enim illuminata nõ est, vt pote auersa à Sole, illa vero illuminata quidẽ est, sed auersa est à nobis. Obscuratio vero hęc in Luna eclipsis nõ appellatur, quoniã inter nos & Lunã interponitur nihil, quod requiri videtur in ea, quam eclipsim appellare Astronomi voluere. Non solum autem in coniunctionibus lucere desinit Luna, sed etiã post, donec interuallo gr. saltem 14. amota à Sole sit, quod breui conficit

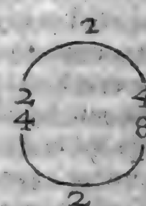
propter celeritatem: Quòd autem quandoque citius, quandoque tardius sese nouá terris ostẽdat, causa in vniuersũ est, quodmodo citius, sese à Sole amouet, modo tardius. citius quidẽ, quũ velocem ipsa motum habet, Sol tardum, item quum & in rectũ amouetur: tardius vero, quum tardum ipsa motum habet, Sol velocẽ, aut cũ in obliquum amouetur. Igitur si causæ omnes cõcurrant, quæ celerem amotionẽ faciunt, prima etiam die sperare nouam Lunã possumus: si vero omnes conueniant, quę tardam amotionem apportant, non nisi die tertia expectare debemus Lunam. Extrema autem rarius quã media contingere solent, quare secunda vt plurimum die sese nobis noua ostendit Luna. Apparet autem primum figurę, quæ inde Lunaris dicta est, quoniã sphærica est Luna: omnis autẽ circulus in sphærico corpore arcualis est, nisi subalternus sit visui. quoniã igitur sẽper secũdũ sui medium illuminatur à Sole Luna, circulus quidem ille terminãs illuminatam medietatem à principio subalternus visui nõ fit, quare arcualis videtur. Exiguũ autem est, quod apparet per nonilunia, quoniam, & si Sol semper medietatem illuminet, nõ tamen tota pars illuminata videri potest à principio: quia maxime auersa est à nobis: mox vero, quãto abscedit à Sole magis, tãto plus eius partis quæ auersa erat, sese ostendit. Cornuum vero, quæ in Luna apparẽt, ea ratio est, quod semper pars Soli obiecta ventrem seu deuexum in luna facit, opposita concauum, vbi cornua sunt, quoniam igitur ante oppositionẽ

Sol

Sol semper præcedit, Luna sequitur in diurno motu, inde fit, vt ante oppositioné cornua semper orientem respiciant, quoniam deuexum & venter occasum respicit, vbi Sol: post oppositionem autem cõtrarium fit, quoniam Luna pręcedit, Sol sequitur: quare tunc venter respicit orientem, vbi Sol concauum & cornua occidentem respiciunt. eadé de causa, quod ante oppositionem Sol præcedit, Luna vespertina in occasu apparet, post oppositionem vero quod Luna ipsa præcedit, matutina in exortu spectatur. In oppositionib. vero sępe ipsa eclipsatur luna modo tota, modo in parte, & non alibi, quàm in oppositionibus aut prope, quoniá obiectus terræ non potest vmbram in Luná iacere nisi quũ planeta vterq; è diametro oppositi sũt, aut propè. Sũt auté eclipses Lunę maiores Luna in meridie existente, Sole in septentrione, quàm è cõtra, quia Sol in septentrione minor apparet (vt dictũ est) quare vmbram longiorem à terra iacit & latiorem, vbi eclipsis fit. Existés vero in meridie maioris diametri fit, quare & vmbrá angustiorem & breuiorem pducit. Sit Solis diameter in septẽtrione a b, in meridie c d, terra sit e f, luna vbi g k l h. manifestum igitur quod à dia-

metro a b vmbra à terra fiet e f o, lata, vbi luna per totã g h: à diametro verò c d vmbra à terra producetur e f n, lata, vbi Luna, quantũ est tota k l: at multo maior est g h, quàm k l. in septentrione igitur existẽte Sole eclipsis maior & diuturnior lunæ est. Eclipses autẽ Solis, quæ in septentrione fiunt, maiores videntur, quã quæ in meridie: quoniam in septentrione tum Luna, tum Sol minoris diametri reddũtur, in meridie vero maioris. Crescentibus igitur in meridie vtriusque proportionaliter superat quidem Sol Lunam maiori excessu, quàm in septentrione se habebãt, quare minus eclipsatur in meridie. Si enim 2. & 4. proportionaliter crescant, 2. quidẽ ad 4. 4. autem ad 8. tunc 8. maiori excessu superabit 4. quam 4. superet 2. proportio quidem eadẽ manet, dupla scilicet in vtroq;, at excessus est in altero maior, 8. enim superat 4. per 4. 4. vero superat 2. per 2. solũ. propter quod minor in meridie Solis eclipsis videtur. sed de eclipsibus multa fortasse dici possent, quæ ad præsens institutum non pertinent.

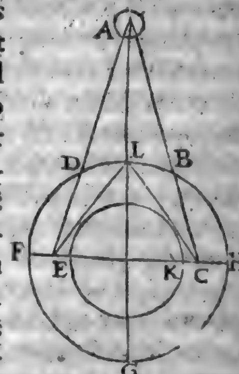
De diuersitate aspectus in quadraturis, & in motu veloci & tardo.

CAP. XXIII.

NVnc de diuersitate aspectus, quæ in Luna apparet, prosequamur, quæ duplex erat, altera

tera in quadraturis,altera in veloci Lunæ motu; in vtroque enim Luna & maior,& propinquior apparere dicebatur, & loca aſpectus maxime euariare. Neceſſarium autem eſt aut ita re eſſe, vt propinquior fiat, aut apparere tantummodo. Aſtronomi igitur, quum viderent, quomodo contingere poſſet per apparentiam, exiſtimaſſéntque cauſam omnem excluſiſſe, quæ ad medium reduci poſſet, ita eſſe re ipſa dixere. at vero non ita certe fuit, vt cauſam omnem excluſerint, quæ è medio pendere poſſet. nam tametſi cauſam ex aere omnem,& ex aqua, & eiuſmodi excluſere, non tamen, quæ ad cœli partes referri poſſent, animaduertere. diximus enim ſupra non ſolum aerem,&aquam,& id genus poſſe eſſe medium ſpecierum, quę à ſtellis veniunt ad viſum noſtrũ, ſed & cœlum ipſum, & cœli partes, quarũ aliæ ſunt ſpecula reflexionis tantum (vt ſtellæ) aliæ medium refractionis eſſe poſſunt eo pacto, quo aer,& aqua,& vitrũ,& in ſumma diaphana omnia corpora denſiora. Hæc igitur omnia in memoriam reuocanda ſunt, necnon & illud quoque repetendum eſt, ac ſupponendũ, nobis non ſolum maiora propinquioraque videri, quę per denſum medium ſpecies mittũt, ſed & illa etiam, quę per plus denſi medij veniunt: quo pacto ea, quæ in fundo aquæ cernũtur, maiora apparẽt & propinquiora,& ipſa etiam Luna talis fit prope horizontẽ,& in ſeptentrione, vt ſupra monſtratũ fuit. Quod igitur in quadraturis maior appareat Luna & propinquior, cauſam eſſe dicimus, quod ſpecies Solis in Lunã incidẽs per plus or-

bis refrangitur in eo loco, quã in omni alio extra quadraturas. Sit orbis Lunę g f d h, tãtę crassitiei, quanta est k h. Sol vbi a, superior enim est: Luna in quadratura, vbi c, vel vbi e. manifestũ igitur quod species Solis seu radij ad Lună veniũt alij per lineã b c, alij per l c, illi scilicet, qui in sũmo refrãgũtur, vbi l: similiter in alia quadratura alij veniunt per d e, alij per l e: nullæ autem lõgiores lineæ esse possũt posita Luna in omni alio loco, quá sint prædictæ, quod satis manifestũ est: quare per plus orbis accidit refrãgi

speciem Solis in quadraturis quam in omni alio loco, vnde & maiorem & propinquioré videri Lunã accidit nõ aliter quã ea, quæ in profundo aquæ cernuntur. Quinimo quędã specilla ocularia fiunt tãtę densitatis, vt si per ea quis aut Lunã, aut aliud syderum spectet, adeo propinqua illa iudicet, vt ne turres ipsas excedant: quare nec mirum videri debet si per orbium partes idem quoque contingat. Cuius rei & illud quoque signum est, quod & planetæ reliqui eo etiam maiores apparent, quoad quadraturas accedunt. ipsi etiam obseruauimus Iouem in quadratura multo maiorem solito. Maior igitur & propinquior cum apparet in quadraturis Luna, magis etiam eo tempore aspectum euariabit, &

loca

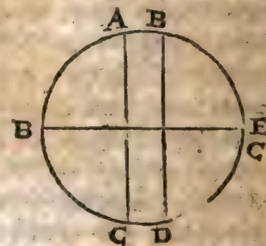
loca in zodiaco eludet, ad aſpectum enim eua-riandum nihil refert, ſiue re ipſa propinquior ſit, ſiue appareat, idem enim omnino fit.

Nunc autem & quo etiam modo maior & propinquior videatur, quum motu veloci fertur expediamus. Verum nobis vnum licere, ac concedi rogamus, quod aliis Aſtronomis nemine aut admirante aut reclamante ſemper licitũ, ac conceſſum fuit: omnes enim ſub Luna vnum orbem ſtatuunt, quem Deferentem vocant: id etiã nobis licere exiſtimamus: vt nemo turbari debeat, ſi ſub Luna orbem alium ponamus, eo rectius, quàm alij, quod non eccentricum ponimus. hoc, ſi vlli inconueniens videtur, illi nolumus hæc fuiſſe ſcripta.

Porrò & ſi orbi huic partes non vniformes demus, ſed alias rariores, alias denſiores, nunquid & hoc inconueniens exiſtimabitur? at certe neminem aut tam ignarum aut tam iniquum fore exiſtimamus, cui hoc inconueniens videatur, quãdo & in Luna ipſa, & in tota Aplane ea partium diuerſitas manifeſta omnibus eſſe poteſt.

Ergo ſub Luna orbẽ vnum ponimus, qui partibus quidem magnopere difformis & inæqualis ſit, alibi quidem denſior, alibi rarior, perſpicuum tamen vndequaque & trãſparens corpus. videtur autẽ denſitas eius per lõgitudinẽ media portendi, quaſi zona quædã denſior totã mediã lõgitudinẽ ambiat, partibus aliis, ſucceſſiue magis & magis rareſcẽtib. vt ſi orbis hic ſit a b d e, zona denſior erit a c d f, reliquæ vero partes rariores erunt, præſertim vbi b & e. Huius igitur

orbis motũ esse dicimus in latitudinem à meridie in septẽtrionem per b.e,ea ad Lunam proportione,vt,quum velocissimum illa motum agit, tum orbis hic subalternam cum Lunæ circulo zonã densiorem habeat, quum vero ipsa tardissimo incedit motu, tũ & orbis hic subalternã habeat rariorẽ partem b aut e. Videtur igitur motus eius duplo tardior esse circũductione eiusCircitoris,qui

velocitatem & tarditatem Lunę præbet:etenim quum Circitor subalternus est Lunæ in medietate iuuante, tunc & zona quoque ipsa densior subalterna Lunæ fit: cùm vero subalternus Circitor est in medietate contraria, tunc zona per quartam solum vnam distat à subalternatione, an rarior per b aut e subalterna ipsa Lunæ fit. Hinc ea omnia cõtingunt,quæ in Lunæ velocitate diuersitatẽ faciũt in aspectu. Subalterna enim existente zona illa densiore necesse est maiorẽ,propinquiorẽmq; nobis Lunã videri,refracto plurimum Sole: nihil enim est aliud Luna visa, quàm Solis species in Lunam incidens ceu speculum,& inde ad nos reflexa: quæ cum per medium densius defertur, maius quidem ac propinquius speculum ipsum offert,non aliter quàm si idem Sol per aquam aut cristallum reflectatur ad visum nostrũ. Inde & eclipses illas

las maiores videri accidit,quę Luna motum velocem habente contingunt: si enim Solis eclipses sint, accidit maiores quidem videri Luna maioris diametri apparente, plus enim de Sole obscuratur à Luna: si vero sint eclipses ipsius Lunę, maiores etiam apparent, quoniam & vmbra, quę à terra in Lunã iacitur, maior enim etiam ipsa redditur per medium densius transiẽs, idem enim & Luna,& vmbra, quę in eam cadit, sustinent: qua de re, quum Lunę centrum in latiori vmbra versetur, eclipsis maior & diuturnior fit: cuius rei si quis cupit similitudinem quandã atque exemplum recipere, facillime quidem poterit ad Lucernę lumen idem coexperiri: si enim inter lucernã & parietem globulũ aliquem sistat, cuius vmbra in parietem cadat, tum super vmbra illa vel cristallum, vel vitrum, vel densum aliud corpus, sed diaphanum statuat, videbit quidem vmbram multo maiorẽ latiorẽmq; factam: solet enim idem & vmbra à medio pati, quod & color & lumen. propter hanc ergo caussam Lunæ eclipses maiores videñr Luna motu velocem agẽte, in maiori enim vmbra versatur Luna. Est autem & maior vmbra alio pacto: Lunam enim propinquiorem terris apparentẽ accidit in maiori, latiorique vmbra versari, quoniam pyramidalis est vmbra terræ & latior semper quo terræ propinquior est. Sit Sol a b: terra c d: vmbra terræ c d k: Luna propinquior apparens e f, remotior apparens g h: palàm igitur est e f in minori vmbra versari, quã g h ad apparentiam autem faciendam nihil refert (vt diximus)

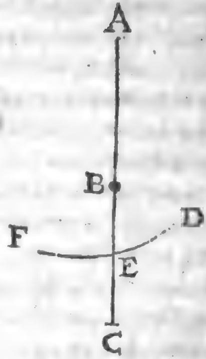
ſiue Luna propinquior ſit,ſiue appareat.

Propter has igitur cauſas , quæ circa Lunam viſuntur, contingere exiſtimandum eſt. De eo autem orbe,quem nos ſub Luna ponimus, operæpretium erit, ſi quædam dicantur,quo nemo exiſtimet nos rem & valde nouam,& valde irrationabilem induxiſſe:neque enim nouũ inuentum eſt noſtrum hoc,neque extra rationem appoſitum: nouum quidem non eſt, tum quod (vt diximus) & idem aſtronomi faciunt , tum quod philoſophi multi orbem vnum ſub Luna eſſe opinati ſunt, inter quos & Seneca fuit , qui non quidem propter cauſam in Luna, ſed propter cometas eiuſmodi orbem poſuit. Rationabile porrò videtur aut ſaltem nõ præter rationem eſſe orbem ſub Luna , qui in latitudinẽ circumuertatur, cum propter bonum ac finem in natura,tum propter quędam,quę circa cometas apparet vltra ea, quæ & circa Lunam videtur. Primũ enim ſi eiuſmodi orbis ſub Luna ſit,qui in latitudinẽ circumagatur,recte prouidiſſe naturam cẽſebimus, quo partes illæ damnatæ ignis &aeris,quæ ſub polis ſunt , quandoque inde abductæ in æquinoctialem trahantur, ac contra, quæ ſub æquinoctiali ac ſub Tropicis ſunt, quandoque ſub polos ducantur , atque ita tota ea ſublunaris regio contemperetur. At vero & talem eſſe orbem, qui motum

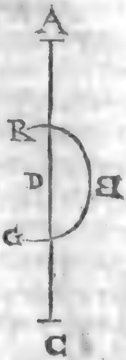
motum sub Luna habeat in latitudinem, præter ea quæ in Luna apparẽt, sunt & signa quędã alia circa cometas visa: nã, quos aut legimus, aut vidimus cometas, omnes cõstat motum vel notabilem in longitudinem egisse: Legimus autem cum alios multos tales fuisse, tum eũ, qui 1472. visus est mense Februario, Sole in Aquario gr. ferè 11. existente: fuit autem pogonias, qui quum prius australior fuisset, quàm libra, mox adeo septentrionalis factus fuisse legitur vt vltra æstiuum Tropicum spectaretur. Nos vero tres illos cometas, qui annis superioribus apparuere, diligentissime obseruauimus, ac omnes miro quodam motu in latitudinem nõ parum actos conspeximus, circa quos si paulisper digrediamur, motúsque eorum admirandos recenseamus, & gratum & optabile cunctis fore arbitramur. Ergo anno 1531. primus cometa visus est die 8. & 9. Septembris: apparuit autem primũ matutinus ac valde septentrionalis (vtpote qui æstiuo circulo borealior multo esset) idem mox circa 13. dié vespertinus emersit circa æstiuũ circulũ: sequẽtibus vero diebus longitudine parũ mutata, in latitudinẽ adeo sese egit, vt vltra æquinoctialem spectaretur nõ longe à Ioue, qui tũ in gr. 13. Scorpij vertebatur, circa dié auté 18. sensim absumptus fuit. Huius igitur motũ si recte cõsideremus videbimus certe factum per talem arcum fuisse, qualis est d e f ad ęquinoctialé a b c: matutinus enim erat in d ante Solé, qui erat vbi b, mox vespertinus apparuit retro à Sole ab e vsq; ad f.

Secundus autem visus fuit anno 1532. semper

matutinus ante Solē: ſtella erat triplo maior Ioue, Coma autem ſeu barba longitudinis brachiorum duorũ. videri autem cœpit die 22. Septembris, ac perdurauit vſque ad diē 8. Decembris, qui fuere dies circiter 71. Ex quo autem nos obſeruare per inſtrumēta cœpimus, erat primum cometa in virgine gr. ferè 5. auſtralis ab æquinoctiali gr. circiter 6. ab ecliptica gr. 15. mox in Virgine viſus eſt gr. 7. auſtralis ab æquinoctiali gra. 3. ab ecliptica gr. 14. deinde & in Virgine gra. ferè 11. ab æquinoctiali auſtralis gr. 1. min. 31. ab ecliptica gr. 12. ab inde vero & in Virgine gr. 12. & mox 17. viſus eſt ſeptentrionalis ab ęquinoctiali gr. 4. ab ecliptica auſtralis gr. 3. die vero 12. Octobris fuit in virgine gr. 21. ſeptētrionalis ab æquinoctiali gr. 3. m̃. 30. ab ecliptica gr. 0. die 14. fuit in libra gr. 12. ſeptentrionalis ab ecliptica gr. 2. auſtralis ab æquinoctiali gr. 2. die 4. Nouembris viſus fuit in Scorpio gr. 8. auſtralis ab æquinoctiali gr. 6. erat autem tenuis & penè euaneſcēs, ad diem vero 3. Decembris abſumptus omnino fuit. Eius autē motus, ſi recte conſideretur, videbitur factus fuiſſe per arcum g h k, ad æquinoctialem a b c, tres autem habuiſſe motus, vnum ab ortu in occaſum cōſequentem raptum vniuerſi, alium ſequentem Solis mo-

lis motum secundum successionem signorũ in longitudinẽ à gr. 5. Virginis vsque ad 8. Scorpij, tertiũ in latus. Tertius vero cometa sequenti anno 1533. ab aliquib9 visus fuit die prima Iulij inter pleiades & stellas, quę sunt in cornu Arietis. à nobis nõ nisi die 7. oriebatur autẽ hora ferè 2. noctis stella erat paulo maior Ioue, verum

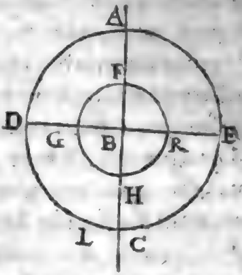
caudæ aut barbæ tam longæ, vt militatis hastæ longitudinem in cælo æquaret. erat autẽ, quum primũ visus à nobis fuit, in capite Gorgonis, ac triangulum penè faciebat cum duabus illis stellis, quæ supra lucidam sunt: sequenti nocte elongatus illis fuit septentrionem versus gr. ferè 3. die vero 21. hora circiter 8. noctis visus fuit prope stellam, quæ est in dextra Persei manu, vbi est ensis, quare gr. ferè 15. abscesserat in latitudinem à loco, vbi primum visus à nobis fuit. die 27. apparuit prope stellam, quæ est in cathedra Antiopes. septẽtrionalis gr. ferè 30. à prima die, qua eum vidimus, in latitudinem actus, à prima autem die, qua alij eum videre, gr. ferè 65.

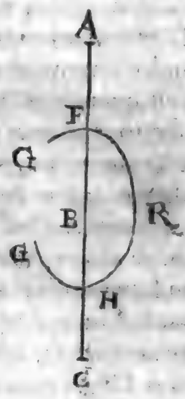
Obiter autem nec silebimus vnũ, quod commune fuit his tribus cometis, dignum (vt arbitror) relatu: omnes enim comam seu barbã proiicere è directo semper in oppositã Soli partẽ, vt si Sol in æquinoctiali fuisset versus orientem:

barba in æquinoctiali versus occidentem protendebatur, & quantum Sol vnam in partem deflexisset, tantum in oppositam barba illa semper & ipsa sese vertebat: quod & ille etiam cometa fecisse legitur, qui anno 1472. apparuit. Horũ igitur cometarum motus in latitudinẽ factos commode quidem demõstrare poterimus, si sub Luna ille orbis sit, qui in latitudinem motum habet: si vero nõ sit sub Luna orbis ille, difficulter quidẽ rationẽ assignare poterimus, cur fiat, vt cometę omnes motum illum in latitudinem habeant: Quòd enim consequantur pabulum, non satis verisimile videtur, primum quod valde mirum esset omnes cometas pabulum illud habere in latitudinem ita protentũ: deinde & magis mirum videretur per tantum spatij, tãto ordine, & æqualitate constitutum illud esse, quũ in aliis eiusmodi accẽsionibus, quæ pabulum insequuntur, videamus ipsas inordinate, & per quosdam quasi saltus ferri, tũ & figuras earum pro pabuli diuersitate mutari, & colores, & reliqua, at in prædictis cometis idem ordo, eadem figura, & color immutata omnia permansere. Adde quod rationabile non videtur, vt idẽ motus adustionis & hipercaumatis in æquinoctiali & circa Tropicos fiat, qui circa septẽtriones & arctitum circulũ, quam ob causam, siquis etiam bene notauit eos cometas, manifeste illos vehi deferrique vna cum aere, in quo sunt, diiudicare potuit: nam sicut à motu raptus vniuersi cœli in longitudinem feruntur ab oriẽte in occidentem, ita & in latitudinem portari consen-

taneum

ţaneum eſt exiſtimare. quapropter nec lõge abeſt, quin arbitrari debeamus à ſublunari illo orbe hunc tranſuerſalem motum cometis dari, cuius ſi polos ſtatuamus in Virgine & Piſcibus, medius autem circulus per Geminos & Sagittarium feratur, intelligere forte poterimus: quomodo prædicti tres cometæ in latitudinem acti ſint. Circũducto enim ſummo aere cũ eo, & vna iis accenſionibus, quæ in aere ſunt, circa polos quidẽ eius orbis plures eſt circulos intelligere, alios maiores, alios minores, quales ſunt circa b polum, f g h k minor, & a d c e maior. ſi igitur æquinoctialis ſit a b c, primus cometa motus fortaſſe fuit per circulum a e c d. ſeptẽtrionalis autem erat à principio & matutinus vbi e, Sole exiſtente vbi h: mox veſpertinus factus fuit per arcũ e c l, ac ſimul auſtrelis viſus eſt vbi l.

Secundus autem in minori circulo actus primum auſtralis fuit, vbi g, mox & in æ-

qui noctialē perductus in f,atque inde etiam factus septentrionalis in K, ac postremo rusus australis reductus,per se quidem descripsit circulū f k h g, per accidens autem protraxit arcum oblongum g f k h ad æquinoctialem a b c,propter motum in longitudinem,quem in sequendo Solis motum habuit. Tertius autem Cometa per circulū adhuc maiorē &forte per mediū circulum sublunaris orbis tantū latitudinis obiit.

Verum de motibus horum cometarū ita verisimiliter dictum à nobis sit, neque enim in omnibus certę demonstrationes sunt expectādæ, sed pro materia,si quæ possibilia sunt, induxerimus, satis quidem quantum attinet ad institutum nostrum,fecisse dici debemus.

De orbibus Lunæ seruientibus.

CAP. XXIIII.

VIdentur autem, qui Lunæ orbes seruiunt, omnes numero septem esse, quorum primus est,quem alij Deferentem Draconis vocāt, qui sectiones Lunæ mouet diebus singulis m̄.3. aduersus signorum ordinem. Secundus est Circunducens,qui in latitudinem circunfertur diebus 27.horis circiter 13.sub eo est Circitor eodē tempore circunductus & ipse,cęterum proprio motu Luna tardior.qui modo citat, modo eam tardat.sub quo est Contrauectus suus,& sub illo Anticircitor, per quem fit, vt in latitudinem Luna à Circitore non in opposita agi possit. sub eo est Contrauectus suus, ab his Lunæ orbis sequitur,&sub ipso sublunaris vltimus orbis,qui in la-

in latitudinem circumfertur modo ſub-ectus Lunæ per denſiorem partem,mo-do per rariorẽ. Atque hactenus de ſphę-ris omnibus,quæ ſint,& quibus ferantur motibus,& quæ ſint eorum quæ circa i-pſas apparent cauſę,pro conditione ma-teriæ dictum ſit.

8
6
10
11
9
4
11
11
6
1
77

Videntur autem per aſſignatam ra-tionem ſphæræ omnes numero ſeptem & ſeptuaginta,8 .quidem earũ,quæ ſtel-las habent,reliquarum vero 69. quarũ 6. ſunt ſupra Aplané,ſupra Saturnũ 10.ſu pra Iouem 11.ſupra Martem 9. ſupra Solem 4. ſupra Venerem 11. ſupra Mercurium 11.ſupra Lunam 6.infra 1.omnes omnino77.quod ſi Soli quis addat duas,erunt ad ſummum 79.

Quomodo antiqui Eudoxus & Callippus apparentia in ſtellis demonſtrabant.

CAP. XXV.

QVod ſupereſt, illud nõ ingratum exiſtimamus futurum,ſi cum his annectamus, quod plerique audire deſiderant , quænam aſtronomiæ ratio temporibus antiquorum fuerit, Eudoxi præſertim,& Callippi , quorũ placitis viſus eſt Ariſtoteles acquieſcere : quamquã non me latet eam rem cõiectura potius,quàm certa ratione complecti poſſe , quando nihil noſtris temporib. de eorum opinionibus extat, pręter pauciſſima quędã , quæ circa primã philoſophiã Ariſtoteles reliquit: verũ etiã illa cũ per ſe multa in difficultate poſita ſunt,tum ab expoſi-

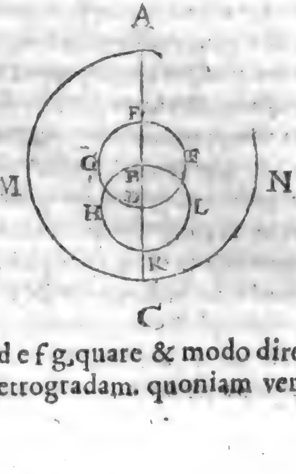
toribus variis modis interpretata: si qua tamē licet deiis cōiicere, hęc ferè esse existimāda sūt.

Eudoxus igitur qui ante Callippum res astronomicas pertractauit, primum, quæ circa Solem & Lunam apparebant, in tribus sphæris ostendit: nam & motus tres in vtroque conspiciebantur, quorum primus, qui ab ortu in occasū fit, secundus est, quo vterque videtur per zodiacum ab occasu in ortum agi, tertius erat, quod declinationes eorum maximę ac ęquinoctiali variari percipiebantur. Luna enim secūdum maximæ declinationis punctū nūc in vno signo, nunc in alio cernebatur, Sol vero in maxima sua declinatione, videbatur nūc magis ab ęquinoctiali distare, nunc minus. Ad hæc igitur demonstranda primum sphæram vnā ponebat, quæ vicaria Aplanes motū diurnū daret. suam Soli, & suam Lunæ: sub hac aliā vtrique ponebant, cuius motus per medium zodiaci, hoc est per eclipticā erat, à qua dabatur motus, qui per zodiaci longitudinē protenditur: tertia vero in qua austrū ferebatur, erat obliqua secundę, hoc est eclipticæ: & declinabat ab ea, Lunæ quidē sphæra magis, Solis minus. Hæc igitur à secūda per zodiaci longitudinem ducebatur, motu autem suo faciebat, vt stella nō in eadem maxima declinatione sēper maneret, sed Luna modo in vno signo, modo in alio videretur, Sol magis & minus declinaret ab æquinoctiali: atque hæc significauit Aristot. scribens, Eudoxus igitur Solis & Lunæ vtriusque lationem in tribus posuit sphęris, quarum primam esse non errantiū stel-

larum,

larum, secundam autem per eum circulũ ferri qui per medium zodiaci est, tertiã autem per obliquum circulùm ad latitudinem signorum: in maiori autem in latitudine esse eum, per quem Luna fertùr, quàm eum, per quem Sol.

In planetis autẽ aliis quinque, qui retrogradationem sustinent, quatuor sphæris in singulis vtebatur, quarum primæ duæ eędẽ erant, cum iis primis, quæ in Sole & Luna positæ fuerãt, & propter eandem causam, prima erat vicaria Aplanes, & motum diurnũ dabat, secũda per medium zodiacum mouebat, duas autem reliquas ponebat ad demonstrandam directionem & retrogradationem. Tertia igitur polos in zodiaco habebat supra & infra, vertebatur autẽ in latitudinem per æquinoctia, cui quarta obliqua erat, & in contrarium mouebatur. poli autẽ huius quartę à polis tertiæ per tantum distabant, quanta erat retrogradatio, Vt si ecliptica fuisset a b c, poli erant tertię b, quartæ vero d. Si igitur stella fuisset vbi d, oportebat circumacta tertia sphæra in latitudinem per a m c n, d polũ quartę & stellã ipsam describere paruũ circulum d e f g, quare & modo directam ferri, modo retrogradam. quoniam vero

quarta ſphęra ſuper polo d habet propriũ motum & in oppoſitum tertiæ mouetur, ſi quidem ponatur duplo velocius ferri, accidet d in eadẽ linea ſemper ſtantem, modo ante, modo retro agi: ſi vero non duplo velocior fuerit, accidet d quidem & ante, & retro agi, ſed non in eadẽ linea, ſed latitudinẽ quandã trahere. Quos motus quidam recentiores animaduertentes, putarũt viã nactos ſe eſſe ad oſtendenda omnia, quę circa ſtellas apparẽt. ita igitur Eudoxus de planetis exiſtimabat, de quo ſic Ariſtoteles ſcribit. Planetarum vero aliorum cuiuſque in quatuor ſphæris, quarum prima & ſecunda eadem eſt, quæ & Aplane ferens omnes, & quæ ſub ea poſita eſt, quę per medium zodiacum motũ habet communem omnibus : tertiæ vero omnium ſphæræ polos eſſe in eo circulo, qui mediũ ſignorum tranſit: at quartę conuerſionẽ eſſe per circulum, qui obliquus eſt ad medium circulũ huius. dupliciter igitur poſſumus imaginari circulos quartę, & tertię ſphęrę ſecare ſeſe inuicẽ, vno quidem modo, quod ſecẽt ſe ad rectos angulos, poli aũt vnius ſint ſub polis alterius, ſtella vero à polis diſtet quãta eſt retrogradatio: ac ſic quidem ſequetur planetã modo directũ, modo retrogradũ agi ꝑ circulũ à ſe deſcriptũ. verũ circulus ille in Venere, & Mercurio, tã immenſę, & tã manifeſtę latitudinis fiet, vt credẽdum non ſit hoc voluiſſe Eudoxum. Alio modo putare poſſumus circulos illos ſeſe inuicem ſecare ad angulos acutos, ac obliquos ſolum eſſe, polos autẽ inter ſe diſtare, quartæ eſt retrogra-

dat io

datio planetæ,ac in polo quartę planetam esse, vt supra diximus. Si igitur ita existimemus Eudoxum voluisse ,.euitabimus immensam illam latitudinem dictam,sed planeta ante retróque agetur per eandem lineam , si circulus quartæ in oppositum tertiæ feratur,duplo autem velocior sit:aut ante & retro ducetur non per eandem lineam,si non sit duplo velocior:ita igitur Eudoxus de planetis opinabatur.

Callippus autem partim cum Eudoxo cõueniebat,partim etiam discrepabat. Cõueniebat quidem in ordine situque planetarũ,tum & in interuallis eorum,hoc est in iis sphęris, quæ inter vnum planetam & aliũ ponebãtur. item & in Saturno ac Ioue cõcordabat contentus quatuor illis eisdẽ sphęris,quas Eudoxus posuerat. Dissentiebat autem primũ in Sole,& Luna,deinde & in tribus aliis planetis Marte , Venere, Mercurio.quippe in Sole &Luna addẽdas duas alias sphæras cuique,tribus autem illis planetis vnam, super eas, quas Eudoxus posuerat,existimabat.In Sole igitur &Luna primum tres illas, quas Eudoxus statuerat , necessarias putauit & Callippus propter dictam superius rationem: verũ cùm alia quædam circa Solem & Lunam animaduertisset, quæ Eudoxo nota nõ fuerant, ad ea demonstranda vidit vltra prædictas opus esse duas alias sphæras cuique illorum addere: animaduerterat enim quod mox clarissimũ fuit Solis & Lunæ cursum æqualẽ non esse,sed modo velocem, modo tardum procedere:ad hanc igitur inæqualitatẽ ostẽdẽdam illas duas sphæ-

ras ſuperaddit,quas Eudoxus in tribus planetis poſuerat vltimas,tertiam ſcilicet,& quartã,quæ ſeſe interſecant ad obliquos angulos. Verum in planetis illis retrogradis oportebat motũ, quo ante & retro ducebantur,velociorẽ eſſe ſecunda ſphæra,quæ per zodiacũ mouebat,ſic enim retrogradatio fieri poterat : at in Sole & Luna tardiorem oportet illum motum eſſe, ſic enim non retrogrados agi Solem & Lunã, ſed modo tardos ſolũ,modo veloces. Cæterum omnia eadem ſunt. Trib.autem planetis reliquis,Marti ſcilicet,Veneri, & Mercurio,vnã ſolam cuique ſphęram addendam putauit:nam primum cuique illorum neceſſarias eſſe illas tres vidit,quę ab Eudoxo poſitæ in Sole & Luna fuerant : de prima enim & ſecunda dubium non erat, at & tertia neceſſaria videbatur, quoniam & in iis maximæ declinationes ab æquinoctiali variari percipiebantur,quẽadmodum in Sole & Luna. in Saturno autem , & Ioue nondum hoc conſtabat propter tarditatem motus eorum , at in his tribus, quorum conuerſio breuis eſt , melius animaduerti poterat. Neceſſariæ igitur cùm eſſent tres primæ ſphæræ , tum duæ reliquæ neceſſarię erant ad demonſtrandam directionem & retrogradationem earum per eundem modum, quó Eudoxus vſus fuerat , quam ob rem quinque in iis tribus planetis ſphæris vti Callippo placuit, cùm Eudoxo ſolum quatuor placuiſſent. Ariſt.autem verba de his ſunt hæc.

Callippus autem poſitionem quidem ſphærarum eandem cum Eudoxo poſuit,tum & interualla

terualla eadem: porrò ei, quæ Iouis, & quæ Saturni, eandem ſphærarum quantitatem dedit, Soli verò & Lunæ duas inſuper adiiciendas exiſtimauit, ſi quis præſtare debet, quæ apparent. Reliquis verò planetis vnicuique vnam.

Porrò Callippus in alio etiamnum ab Eudoxo diſcrepauit, quod ille non animaduerterat. quoniam enim omnes ſuperiores ſphæræ ſecũ ducũt & illas, quæ infra ſunt, oportebat quidẽ per præaſſignata, quot motib. ſuperiores planetæ agerentur, totidem & inferiores trahi: cũ autem hoc non appareret, neceſſariũ vidit Callippus eſſe, vt contrauectæ ſphęræ ponerentur, quæ reuoluentes ſeu reſtituentes appellantur: quarum officium eſt tantum reſtituere ſphęrã aliquam, quãtum ſuperior in oppoſitam partẽ duxiſſet. Sphærarum igitur aliæ Ferentes appellantur, quæ ſunt ſupra planetam, & ipſum aliquam in partem ferunt ac mouent: aliæ Reſtituentes dicuntur, quæ Contrauecti Ferentibus ſphęrã reſtituunt. in omni igitur ordine planetarum vidit Callippus vnicuique Ferenti oportere ſuam Reſtituẽtem opponi, excepta vltima ſphęra, in qua eſt ſtella: hæc enim Reſtituente non indiget, quæ ſibi opponatur, quoniam hæ tam in Sole & Luna, quàm in aliis planetis vnũ ſolum habet motum reſultantem ex quarta & quinta, quare illis vtriſque vna ſola Reſtituens ſatis eſt, quæ opponatur, ex quo fit, vt Reſtituentes in vno quoque ordine pauciores ſint, quàm Ferentes, pauciores autem vna tantum, quando vltima, in qua eſt aſtrum, Reſtituentẽ nõ poſcit.

Incipientibus igitur nobis à Saturno palã eſt Ferentes illius eſſe quatuor (vt dictum eſt.)ne igitur ab illis Iupiter ſimul trahatur,opus eſt ſub Saturno Reſtituentes collocare vna pauciores, quàm ſint Ferentes Saturni, 4. autem cùm eſſet Ferentes eius,reſtituentes quidem 3.tantũ erunt quæ non ſolum ſupra Iouem ſunt,ſed ſupra globum omnium Ferentium eius.illæ igitur Reſtituentes primam Ferentem Iouis, & cum illa omnes alias , ac ſimul & Iouem ipſum reſtituunt. porrò & Iouis Ferentes erant 4.tres igitur erũt Reſtituentes ſub eo,quæ Martem reſtituant.At vero Mars quinque habebat Ferentes:erunt ergo ſub ipſo reſtituentes 4.quæ reſtituant Venerem.Venus quoque & ipſa 5. Ferentes habebat: quatuor igitur ſub ſe reſtituentes tenebit, quæ Mercurium reſtituant:ſed &Mercurius Ferẽtes habebat 5.poſcet ergo reſtituentes 4. quæ Soli ſeruiãt. at & Sol 5. ferentib.tenebatur:volet igitur reſtituẽtes 4. quæ reſtituãt Lunã. Luna poſtremo tametſi

Ferentes		Reſtituentes.	
Saturni	4	Iouis	3
Iouis	4	Martis	3
Martis	5	Veneris	4
Veneris	5	Mercurij	4
Mercur.	5	Solis	4
Solis	5	Lunæ	4
Lunæ	5		
	33		22
	55		

ferentes 5.habet,nullam reſtituentem ſortita eſt, quum ſub ipſa nulla alia ſit ſphæra.erunt igitur ferentes omnes numero 33. 8 quidem Saturni & Iouis,aliorum vero 5.25.Reſtituẽtes autẽ omnes erunt

erunt 22.6.quidem Iouis & Martis,aliorum vero quatuor ſedecim:omnes autē tā ferentes,quàm reſtituentes ad ſummum erunt numero 55.quod ſi quis in Sole & Luna demat illas duas ferētes, quas Callippus ſuperadiecit,vt forte curiosè additas, vt Ariſtoteli videbatur, neceſſe erit & ſimul demere duas reſtituentes:demptis autē ſex è toto numero ſphærarum 55. remanebunt omnes 49. vt veriores textus in Ariſtotele habent: non enim ſi duæ ferentes in Sole, & duæ in Luna demantur, neceſſe eſt 4. reſtituentes demi, quoniam ſub Luna nulla reſtituens eſt. de his igitur ita Ariſtoteles ſcribit.

Si autem omnes ſimul poſitæ debēt apparentibus ſatisfacere,neceſſe eſt ſecundū vnūquemque planetam eſſe alias ſphæras vna pauciores, quæ reuoluant,& ad idem reſtituāt ſemper primam ſphæram ſtellæ infra ordinatæ: hoc enim pacto ſolum continget planetarum motus præſtare omnia,quæ apparent. Quoniam igitur ferentium ſphærarū aliæ 8.ſunt, aliæ 25.& harum non neceſſe eſt habere reſtituentē ſolam illam, quæ aſtrum vltima fert: reſtituentium quidem ſex erunt duorum primorum, ſedecim vero poſteriorum quatuor, quare omnium numerus & ferentium,reſtituentium erunt 55.ſi vero Soli & Lunæ non addiderit quis, quos diximus,motus, omnes ſphæræ erunt nouem & quadraginta.

Videtur autem Eudoxus & Callippus noluiſſe Aplanen orbē vnicuique planetę motum diurnum dare, ſed ſoli Saturno, in reliquis voluiſſe eſſe in ſingulis ſphæram,quæ vicē Aplanes ſup-

pleret:alioqui sphæræ omnes 55. non fuissent, si Aplane, quem primum orbem censebant, sphæras omnes ab ortu in occasum mouisset. Causam vero, cur ita opinarentur, ego inde fuisse existimo, quòd planetas viderent inæqualiter ad occasum duci, alios citius, alios tardius, quod posse contingere propter obliquum eorum motum atque oppositum non credebant, quum viderēt ipsum in latus solū ferri. quum ergo in occasum ducerentur planetę inęqualiter, ab Aplane autem hoc dari non posset, putarunt vnumquemque illorum habere suam sphæram, quę motum diurnum daret, aliis citius, aliis tardius: propter hoc ipsi Aplanæ, quę erat vna ferentiū Saturni, opponebant suam restituentem supra Iouem, deinde sub omnibus restituentibus ponebant vicariam Aplanes sphæram, quæ ab ortu in occasum Iouem duceret certo & statuto tempore. similiter & in Marte aliam ponebant, & ita in reliquis. atque ita quidem antiqui videntur de planetis existimasse, & causas eorum motuum per Homocentricos orbes reddidisse, defectuose quidem in multis: propter quod Hipparchus (vt Ptolemęus refert) opus edidit, in quo placita Callippi & Eudoxi quum sustulisset, viam Eccentricorum induxit.

Quòd eccentrici orbes, & epicycli in natura non sint.

CAP. VLT.

ILlud postremo è toto negotio reliquum, ac supremum esse videtur, vt (quod à principio promisimus) rationem de eccentricis orbibus atque

atque epicyclis habeamus: iámque (quando necessarios non esse propter apparẽtia ostẽdimus) simul etiam demõstremus & non posse esse eos in natura, & apparentiũ pluribus aduersari. Primum igitur statuemus nullã naturam tota specie deficere in eo posse, in quo præcipue ac per se esse perfecta debet, vt si hominis perfectio sit intelligere, impossibile est totum humanum genus insanum esse: & si oculi perfectio est videre, impossibile est omnes oculos cæcutientes esse. Secundum quidem indiuiduum aliquod nihil fortasse prohibet deficere naturam aliquam in iis quæ in materia sunt: & casus, & accidentia multa patiuntur: at secũdùm totam speciem vel in iis impossibile est. Ad hoc autem & illud cõstituamus, cœlestiũ corporum vt finis est sphærice moueri, ita & propriam eorum perfectionem in sphærę ratione cõsistere. in ea igitur deficere aliquod vnum illorum impossibile est: si enim vnum deficeret, & tota deficeret species aliquã; in iis enim idem est indiuiduum, & species tota, quã ob causam illi in primis orbes, quos Deferentes vocant eccentricos vna superficie, esse quidem in cœlestium natura nõ possunt, quando à sphæræ ratione longe deficiũt, quæ est circa cẽtrum vtraque superficie æqualiter verti. At vero nec minus illi esse in natura non possunt, quos simpliciter Eccẽtricos vocãt: quęrere enim licet, vnde habeant ij, cur non circa centrum conuertantur, num per se & à natura, an per accidens aliquod; at per se quidem hoc habere non rectè dicitur, tum quia ipsi per se sphærici sunt;

& nati circa centrũ æqualiter (quemadmodum & alij)verti, tum quia, ſi per ſe aliud centrũ habeant quam vniuerſi centrum, oporteret duo cẽtra per ſe in natura eſſe quod eſſe nõ poſſe vel vocabulum ipſum oſtẽdit:vnum enim omnium corporum centrũ eſt, ad quod,& à quo,& circa quod feruntur omnia. Si vero per accidens aliquod habent eccentrici illi, vt non circa centrũ agantur,vt quia ſiti ſint interDeferentes eccentricos,tũ quidem ſequetur aliquid per ſe natum aliter eſſe æterno tamen tẽpore fruſtrari : quod certè cum in omnibus, tum præcipue in cœleſtibus,& ſempiternis eſſe impoſſibile.

Ad hæc autẽ, ſi in natura ſint eiuſmodi ſphæræ, neceſſe eſt eas non ſolum ſpecie à reliquis ſed tota natura & pluſquã ſpecie differre, quod in æternis eſſe non poſſet:genus enim ſi habeãt, iam & in materia erũt,& ſimplicia deſinẽt eſſe.

Propter eandem cauſam neque illi, quos epicyclos vocant,eſſe poſſunt in cœleſtium natura: ſi enim non continuus eſt cum orbe epicyclus, ſed contiguus ſolum, & naturam habet non ſe circa centrum aliorum vertendi, ſed circa centrum ſuum, alienę omnino naturę eſſe neceſſe eſt,& quę ab aliis differat pluſquam ſpecie,quod inconueniens certe eſt, tum quia non poſſunt ęterna plus,quam ſpecie differre,tum quia irrationabile eſt partem aliquam eſſe in ſphęra, quę non eiſdem naturę ſit,immo quam alieniſſimę. quapropter magis etiam repugnat naturę epicycli, quam eccentrici.

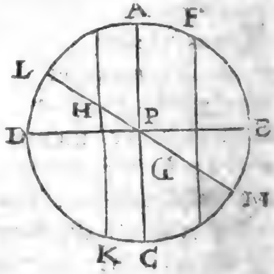
Illud pręterea valde mirum videri poteſt, quod

quòd eccentricis orbibus nullum Astronomi proprium motũ dent, exceptis Mercurij ac Lunę Deferentibus, sed hæc vniuersalia sunt: nunc sigillatim circa vnumquemque orbem, quantũ absurditatis sit, inquiramus.

In tribus igitur superioribus planetis epicyclum ponunt, cui duos assignant motus, alterũ in latitudinem, quam inclinationé vocant, alterum in longitudinem: inclinari autem epicyclũ à sectione vsque ad punctum mediũ, mox releuari resupinaríq; vsque ad sectionem aliã, quæ omnia ita esse mirandũ est ab Astronomis dici, quo autem modo esse possint, non dici. primũ enim oppositi motus sunt, quod inclinari epicyclũ, mox releuari aiũt: à quo igitur dabũtur oppositi illi motus? per se enim vnũ tantũ illorum habere epicyclus potest. quáquam mirũ & illud sit, qui fiat, vt cũ inclinari epicycl⁹ cœpit, motũ tamen non cõtinuet, ac reuolutionem absoluat. præterea vnde duos illos motus habet in longitudinem & in latitudinem? Vnus enim orbis nõ nisi vnum motum per se habet (vt à principio dictũ est.) nunquid igitur epicycli epicyclus est? an quomodo habet? pręsertim quod si in sectione altera fieri rursus subalternus cum ecliptica debet, reflexione etiam quadam indiget.

In Sole vero si eccẽtricus eius orbis ponatur, absurda hæc consequũtur. primum quidẽ quod æstiuus circulus, in quo est absis, multo maior, & ab æquinoctiali remotior erit, quàm hybernus: quod si detur, oportebit quidem, qui ęquinoctialem incolunt, remotiorem habere Solem

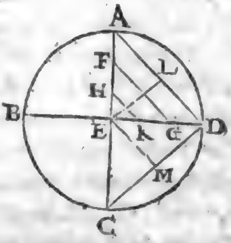
in vna hyeme, quàm in alia, & ſeptentrionalem hyemem frigidiorem auſtrali. Solemque minorem ab iis videri in æſtiuo tropico, quàm hyberno, quæ omnia falſa eſſe negotiatores affirmant. Deinde oportebit longiſſimam diem æſtiuam eſſe longiorem, quàm noctem hybernam longiſſimam, quod pariter falſum eſt, lõgiſſima enim nox longiſſimæ diei æquatur. ſequitur autem hoc, quoniam in parte abſidis magis diſtat ab æquinoctiali Sol circa ſolſtitiũ, quã in parte antabſidis, maiorem ergo arcum diei trahet in ea parte in ſolſtitiis, quàm in alia arcũ noctis. ſit æquinoctialis a b c: Horizon noſter l m: Sol diſtantior ab æquinoctiali in parte abſidis, vbi f, minus diſtans in parte antabſidis, vbi K: manifeſtũ igitur, quod in maiori diſtãtia Sol longiſſimam dié faciet in arcu f g: in minori diſtantiam lõgiſſimá

noctem faciet in arcũ K h: maior autem eſt f g, quam K h.

In Venere autem magis etiamnum manifeſta eſt epicyclorum vanitas, vt iam ſufficere hoc vnum poſſit: quis enim nõ videt epicyclũ nullum tãtę magnitudinis eſſe poſſe, vt ſemidiameter eius gr. 43. exiſtat, tota vero diameter gr. 86. quod ſi talis forte fortuna vllus eſſet epicyclus, oporteret eius circunferentiam penè ad centrũ pertingere,

tingere,quod mathematica demõſtratione probari quàm facillime poteſt. Sit orbis Veneris a b c d:centrum terræ e:ſit ergo diameter epicycli gr.90. quæ reddat quartã eius orbis, & ſimul quartam zodiaci:erit illa quidé qualis a d, aut qualis f g,aut qualis h K,ſit autẽ gratia exẽpli a d,cuius ſemidiameter ſit l d:protrahatur igitur linea l e pertingens ad centrũ.deinde protrahatur c d, quæ diuidatur in m per lineam e m:conſtituetur igitur quadratũ l e m d.latus ergo e l æquale eſt lateri l d. quare deſcripta circunferentia epicycli ſuper pũcto l,manifeſtum, quod pertinget ad e, quod erat centrum.Si igitur exiſtẽte diametro gr.90.oportet circunferentiam ad centrum vſque pertingere,palã quod & ſi diameter erit gr.86. ſi nõ ad cẽtrũ, at tamẽ iuxta perueniet. Idẽ fiet, ſi & ſuper f g,& ſuper h k demonſtratio ducatur:omnes enim illę diametri quartam cęli reddunt, quòd ſi quiſque videre poteſt epicyclum hunc ridendæ magnitudinis eſſe, quid ſi cogamur & epicycli epicyclum facere,& huius alterum epicyclum? cogemur autem abſque dubio, quoniam epicyclo Veneris motus Aſtronomi tres aſſignant,quũ etiam quatuor ſint,aſcribendi:vnum igitur poteſt epicyclus per ſe habere, reliquos ab alio dari neceſſe eſt,quòd neque v-

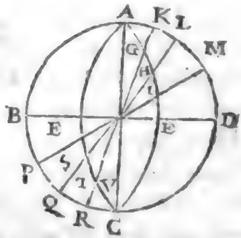
num esse potest, sed tria. Addunt præterea & aliud in Venere Astronomi quod per eorũ principia, quomodo fiat, nõ potest certe monstrari: dicunt enim eccentricum modo citra eclipticá, modo vltra agi, quo autem pacto agatur, nemo ostendit, sed ne ostendi quidem potest nisi per nostra principia.

In Mercurio vero eadem inconuenientia sequuntur. nam & eccentricũ eius modo citra eclipticá, modo vltra dimoueri dicunt. Epicyclo insuper tres illos eosdem motus dant, quos esse quatuor necesse est. tantæ autem magnitudinis & si non faciunt, attamen tantæ esse constat, vt quisque videre possit figmentum esse. inconueniens prçterea est & illud, quod à positione epicyclorum coacti ponunt Mercurium bis centro propinquioré fieri absque vlla necessitate: quo etiam posito non tamen demonstrare possunt per hoc, quomodo elongatio matutina maxima fieri possit & gr. 26. m. 30. quoniá per tarditatem matutina elongatio iuuatur: at per appropinquationem ad centrum non tarditas, sed velocitas datur. quod si quis dicat retrogradationem etiam citari per appropinquationem ad centrũ, non tamen dicere potest, quomodo centrum epicycli tardetur, quod requiritur in ea elõgatione, quæ maxima futura est.

Postremo & in Luna manifessimũ est neque eccentricum esse eius orbem, neque ipsam in epicyclo verti. primo enim si eccentricus est eius orbis, in oppositum autem vertitur deferẽtibus suis, alterum duorũ sequi necesse est, aut Lunã

inæquali-

inęqualiter in zodiaco moueri pręter inęqualitaté epicycli, aut inæqualiter ſuo in eccentrico moueri: vtrumque autem incõueuiens eſt: moueri enim Lunam inæqualiter in zodiaco cõtra ſenſus eſt, moueri autẽ inæqualiter in orbe ſuo impoſſibile eſt, & contra naturá, idem enim orbis per ſe ſemper eundem motum facit: quod autem alterum horum ſequatur, manifeſtum ex demonſtratione fiet. Sit enim zodiacus a b c d, oualis circulus, quem Luna deſcribit deferentibus in oppoſitum actis a e c f. ſi igitur æqualiter mouetur in orbe ſuo Luna, æquales erũt partes a g, & g h, & h i, & i ſ, at certe his ęqualibus partib. inęquales in zodiaco correſpõdent a k, & k l, l m & m d, quare inęqualiter mouebitur in zodiaco Luna, ſi ęqualiter in ſuo orbe mouetur: ſi vero

ęqualiter mouetur in zodiaco, ęquales partes erunt, b p, & p q, & q r, & r c, at æqualibus iſtis partibus inæquales in orbe Lunæ reſpondent e s, & s t, & t v, & v c. quapropter ſi æqualiter in zodiaco fertur, inæqualiter moueb itur in orbe ſuo, quod nec negari ab Aſtronomis video: quo nihil abſurdius eſſe poteſt. quod igitur eccẽtricus non ſit Lunæ orbis, ex his manifeſtum eſt.

At vero, quod nec in epicyclo vertatur Luna, manifeſtum quoque eſſe poteſt ea ratione, qua

& Arist.&alij multi vtuntur. si enim verteretur in epicyclo Luna, oporteret vocatam in ea maculá mutare continenter sitũ ad nos & ratioñe, &quod supra est, videri infra, & è contrario: sẽper autem quũ eodem in situ sit, indicat profecto non moueri in epicyclo Lunam, quãquam scio nonnullos esse, qui ad difficultatem hãc animaduertentes dicant Lunam non solum habere motum, quo ab epicyclo fertur, sed & ipsam quoq; stellam moueri proprio motu, opposito autem ipsi epicyclo, quantum enim epicyclus in vnam partẽ maculam inclinat, tãtum Lunam ipsam restituere illam in cõtrariũ, quo fieri, vt semper eodem in situ macula videatur. sed certe hoc pacto oporteret & epicyclum diuersę alienissimęque naturę ab orbe esse, & Lunam ab epicyclo, ac in eodem simplicissimo & immortali corpore tres diuersas naturas insitas esse. quę absurda quidem in diuinis illis & sempiternis corporibus esse videntur. Quòd igitur eccentrici orbes necessarij non sint propter ea quæ apparent, & quomodo sine ipsis demonstrari possint, & quod impossibile sit eos esse in natura sphærarum, & apparentiũ pluribus aduersentur, hactenus declaratum à nobis sit. Cęterum, si in reddẽdis planetarum motibus exactissimas supputationes neglexìmus nemo miretur, quoniam id ad institutũ nostrũ minime pertinere iudicamus, præsupponẽtes minutissimas illas rationes è tabulis petendas esse, eędẽ enim illæ & Homocẽtrici nostris cõmodissime aptari possũt. ac de stellis ita tandem determinatũ sit.

Sed

Sed iam me rapidi diuersa volumina cæli
Dimensum fatis, & nunquam requieta secutum
Sydera, per varios cursus variosq; recursus,
Hac iuuet insudasse tenus, nunc vltima fessum
Accipiat, finémq; meo det meta labori.
Vos æterni orbes, æterniq; ætheris ignes,
Qui tacito circum labentes tempora cursu
Ducitis, & longum per secula voluitis æuum,
Si non æternum (neque enim fas poscere tantum)
At saltem durare diu, & producere vitam
Hoc concedite opus, videant vt vestra nepotes
Secula, & æternis vos admirentur ab annis.
Mirentúrq; vias, quum iam non tramite sueto
Curret iter solitum Titan, sed purpureum ver
Et Iuuenem signis conuersis inuehet annum.
Tuque etiam, seu te tua tanta inuenta, nouosque
Admirantem orbes, puro fulgentia cælo
Templa tenent, seu Traiciæ testudinis audens
Tangere ebur plectris numeros, & carmina dictas,
Qua via sydereo candescit lactea cælo,
TVRRIades, inuentisq; tuis, nostróq; labori
Da sancte Augurium, atque optatis annue nostris.

VRANIA SPECTATORI
S. & S.

ADmiraris opus, pendentem & in aere nauim,
Mercurij nostri morientis & astra ;etentis,
Scandere quam docuit sursum, contráque deorsum.
Admiraris opus, spectator amice, stupendum:
Haud temerè: at merito summi miraris olympi
Lumina tam variis remeare per aera gyris:
Perpetuò & rapidis repedare rotatibus astra.
Iam patet astrorum rerúmque recondita causa.
Causa nec antiquis nec nostris agnita seclis,
Cur cæli vario rapiuntur in æthere motu
Corpora, cur repedant cœlestia lumina gressu,
Et quare apparent maiora minoráque nobis.
Quomodo & ad terram: contráque feruntur ab ipsa.
Nunc prope tellurem cernuntur in æthere volui,
Nunc procul à media tellure remota videntur.
Horum cum minime veteres potuere videre
Causas, efficta est vana & perplexa supellex
Tanta Eccentrorum, & trans sydera visa tot orbes
Atque apti magis ad muliebria munera rhombi.
Quo natura magis nihil ipsa & abhorret & odit:
Quas quoque deridet nugas fabricator Olympi,
Quem temere accusant temeraria in orbe creasse:
Et leuitate Deum temerarius arguit ordo.
Sic errauerunt veteres, errauit & ipse
Qui triplicem statuit telluris in æthere motum.
Et contra medio Titana quiescere in orbe.
Cum tamen omnis res motum tantum obtinet vnũ.

Non

Non sic, ô homines, non sic rapiuntur: at ô quàm
Bellè legitimo motu rapiuntur in orbem!
Insiliunt lepidis naturæ lege choreis:
Semper ab occiduis orientem versus ad vnam
Metam contendunt nunquam venientia ad illam,
Naturæ solitos minime variantia gressus
Et sibi præfixas non transgredientia metas,
Semper sole procul, nec ei parere recusant,
Atque ita compositum est systemate & ordine iusto
Hec summum solium Iouis atque habitatio diuûm.

DOCTISS. CVIVSDAM VIRI.

Non ferri casu pulcherrima corpora mundi,
Verùm meent regi consilióque Dei:
Testatur Phœbus, qui certis legibus annum
Conficit, & itóis úq; redítq; viis.
Et gratis vicibus lucem noctémq; reducit:
Et tempestiuè nata calore fouet.
Temperat & radios, quos excipit humida Luna,
Distinguens annum mensibus ipsa suis.
Denique cuncta suis labuntur sydera metis,
Naturam propriis officiísq; iuuant.
Hæc cum suspiciens oculis ac mente notabis,
Authorem agnoscas & venerare Deum.
Hic nobis haustam proprio de pectore mentem
Inseruit, iusti notitiámq; dedit.
Ergo etiam scelerum pœnas, hic exigit vltor
Virtutúmq; dabit præmia grata piis.

CAR-

CARMINA QVIBVS NOmina omnium syderum cœlestium comprehenduntur.

NOmina disce puer veterum studi se laborum,
Syderaq; & cœli cognosce minanti a signa.
Signa vocant, quibus illa vides Insignia templa,
Sed numerum demũ quater atque octo esse dederũt
Vrsa summa tenent Aquilonis frigora, per quas
Ingens in morem fluuij perlabitur Anguis.
Hunc subit Arctophylax, sed & hunc mox gemma Corona
Inde Genu nixus, post quem Lyra, deinde Volucris.
Tum Cepheus & Caßiope tum Vector & ille
Falcatum excellens cæsa ensem Gorgone Perseus,
Hinc Deltoton & Andromede, hinc stas Pegase, sed te
Delphin excipit, hunc Telum, hoc Aquila, Anguiténénsq;
Signifer hæc sequitur decliui circulus orbe
In quo Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libráque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.
At notus undifero tenet hæc simulachra sub axe,
Armatum, Oriona Canem in quo Syrius ardet,
Quis Procyonque, Lepúsque & Iasonis additur Argo
Hydrúsque & Centaurus, & Ara incognita nobis
Tum notus piscis, Cetúsq; ac Eridani unda.

FINIS.

HIERONYMI FRACA-STORII POETARVM nostri sæculi verè Principis POEMATA.

I. M. Toscani.

QVI Fracastorium titulo fortasse negabit
Quem vati tribuit pagina nostra, parem
Aut non pieriam gustauerit, ille, Marone
Quo dempto nulli vena secunda fluit:
Aut si gustarit, nec mecum sentiat, ille
Iam penitus gustu iudicióque caret.

HIERONYMI FRACASTORII IOSEPH

LIBRI II.

AD ALEXANDRVM FARNESIVM CARDINALEM AMPLISS.

LIBER PRIMVS.

QVÆ veterum Heroum diuæ facta inclyta Musæ,
Et monumenta æui longis obscura tenebris
Illustrare nouis numeris, & carmine sacro
Ferre per ætates omnes, pérque ora nepotum
Gaudetis, famámque virum proferre sub auras,
Nunc, ô, nunc populi illius, quem maximus vnum
Delegit Deus, & generis longo ordine ducti
Principe ab Abramo, veteres euoluite fastos:
Et iuuenem cantare pium, quem magnus Iacob
Isacides genuit: dederat cui nosse futura
Per somnos monstrata Deus, vos dicite, quanta
Ille tulit, phariis tandem dum victor in oris
Imperium gereret magnum populúmque beatum
Conderet, vnde salus hominum, spes vnde futuræ
Vitæ erat, & clausis reserandum limen Olympi.
Nec minus, Italiæ iuuenis decus (omnia quando,
Quæ canimus, tua Farnesi sunt maxima iussa)
Ipse ades: & plenum scopulis dum currimus æquor,

Da

Da faciles in vela auras, da numine dextro
(Nanque Deus mihi semper eris) tua grandia vota
Posse sequi, pelagíque omnes superare labores.
En primas sulcantem vndas me littora Ioppes,
Me iuga Samariæ, nemorosáque pascua Sichen,
Iordanísque vocat: curuis en vallibus Hebron
Applaudit, cœlóque simul tua nomina tollit,
Responsátque Tabor voces, & sydera pulsat.
Nouerat infernus Pluton, cui multa futuri est
Scire datum, in fatis Abrami è sanguine sacram
Progeniem terris promitti, Tartara per quam
Euertenda forent, metuenti talia Pastor
Réxque idem Sichenus erat superstus Iacob.
Inuisúsque nimis: tum quòd nec sanctius alter
Iustitiam legémque Dei seruaret, & aris
Thura daret: tum quòd bissena prole beatus
Natorum, populum in sanctum concrescere solus
Posse videbatur. quare hanc intentus in vnam
Progeniem, dabat omnem operam, quo perdere posset:
Præsertim egregium puerum, cui sydera fausta
Nascenti, & latè fœlix arriserat æther.
Qui patre longæuo Rachele è coniuge chara
Natus, erat patri ante alios dilectus Ioseph.
Hunc forma insignem Charites studia inter alebant
Ingenua, & mores, & auitæ legis amorem.
Cui mens alta inerat quædam diuina futuri,
Atque animus semper summi admirator Olympi,
Et pia relligio, & puero prudentia maior.
Ex his inuidiam Dæmon tacitúmque serebat
Fratribus in reliquis odium, & mortale venenum.
Nec tantis non ipsa malis Fortuna fouendis
Affuit, augendísque odiis. nam forte per æstum

VRANIA SPECTATORI S. & S.

ADmiraris opus, pendentem & in aere nauim,
Mercurij nostri morientis & astra, etentis,
Scandere quam docuit sursum, contráque deorsum.
Admiraris opus, spectator amice, stupendum:
Haud temerè: at merito summi miraris olympi
Lumina tam variis remeare per aera gyris:
Perpetuò & rapidis repedare rotatibus astra.
Iam patet astrorum rerúmque recondita causa.
Causa nec antiquis nec nostris agnita seclis,
Cur cæli vario rapiuntur in æthere motu
Corpora, cur repedant cœlestia lumina gressu,
Et quare apparent maiora minoráque nobis.
Quomodo & ad terram: contráque feruntur ab ipsa.
Nunc prope tellurem cernuntur in æthere volui,
Nunc procul à media tellure remota videntur.
Horum cum minime veteres potuere videre
Causas, effictа est vana & perplexa supellex
Tanta Eccentrorum, & trans sydera visa tot orbes
Atque apti magis ad muliebria munera rhombi.
Quo natura magis nihil ipsa & abhorret & odit:
Quas quoque deridet nugas fabricator Olympi,
Quem temere accusant temeraria in orbe creasse:
Et leuitate Deum temerarius arguit ordo.
Sic errauerunt veteres, errauit & ipse
Qui triplicem statuit telluris in æthere motum.
Et contra medio Titana quiescere in orbe.
Cum tamen omnis res motum tantum obtinet vnũ.

Non

Non ſic, ô homines, non ſic rapiuntur: at ô quàm
Bellè legitimo motu rapiuntur in orbem!
Inſiliunt lepidis naturæ lege choreis.
Semper ab occiduis orientem verſus ad vnam
Metam contendunt nunquam venientia, ad illam,
Naturæ ſolitos minime variantia greſſus
Et ſibi præfixas non tranſgredientia metas,
Semper Sole procul, nec ei parere recuſant,
Atque ita compoſitum eſt ſyſtemate & ordine iuſto
Hoc ſummum ſolium Iouis atque habitatio diuûm.

DOCTISS. CVIVSDAM VIRI.

Non ferri casu pulcherrima corpora mundi,
Verùm meent regi consilióque Dei:
Testatur Phœbus, qui certis legibus annum
Conficit, & notis itq; reditq; viis.
Et gratis vicibus lucem noctémq; reducit:
Et tempestiuè nata calore fouet.
Temperat & radios, quos excipit humida Luna,
Distinguens annum mensibus ipsa suis.
Denique cuncta suis labuntur sydera metis,
Naturam propriis officiisq; iuuant.
Hæc cum suspiciens oculis ac mente notabis,
Authorem agnoscas & venerare Deum.
Hic nobis haustam proprio de pectore mentem
Inseruit, iusti notitiámq; dedit.
Ergo etiam scelerum pœnas, hic exigit vltor
Virtutúmq; dabit præmia grata piis.

CAR-

CARMINA QVIBVS NOMINA omnium syderum cœlestium comprehenduntur.

NOmina disce puer veterum studi se laborum,
Syderaq; & cœli cognosce minantia signa.
Signa vocant, quibus illa vides Insignia templa,
Sed numerum demũ quater atque octo esse dederũt
Vrsæ summa tenent Aquilonis frigora, per quas
Ingens in morem fluuij perlabitur Anguis.
Hunc subit Arctophylax, sed & hunc mox gemma Corona
Inde Genu nixus, post quem Lyra, deinde Volucris.
Tum Cepheus & Caßiope tum Vector & ille
Falcatum excellens cæsa ensem Gorgone Persaus,
Hinc Deltoton & Andromede, hinc stas Pegase, sed te
Delphin excipit, hunc Telum, hoc Aquila, Anguiténensq;
Signifer hac sequitur decliui circulus orbe
In quo Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libráque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.
At notus vndifero tenet hac simulachra sub axe,
Armatum, Oriona Canem in quo Syrius ardet,
Quis Procyonque, Lepúsque & Iasonis additur Argo
Hydrúsque & Centaurus, & Ara incognita nobis
Tum notus piscis, Cetúsq; ac Eridani vnda.

FINIS.

HIERONYMI FRACA-STORII POETARVM nostri sæculi verè Principis POEMATA.

I. M. Toscani.

QVI Fracastorium titulo fortasse negabit
Quem vati tribuit pagina nostra, parem
Aut non pieriam gustauerit, ille, Marone
Quæ dempto nulli vena secunda fluit:
Aut si gustarit, nec mecum sentiat, ille
Iam penitus gustu iudicióque caret.

Da faciles in vela auras, da numine dextro
(Nanque Deus mihi semper eris) tua grandia vota
Posse sequi, pelagíque omnes superare labores.
En primas sulcantem vndas me littora Ioppes,
Me iuga Samariæ, nemorosáque pascua Sichen,
Iordanísque vocat: curuis en vallibus Hebron
Applaudit, cœlóque simul tua nomina tollit,
Responsátque Tabor voces, & sydera pulsat.
Nouerat infernus Pluton, cui multa futuri est
Scire datum, in fatis Abrami è sanguine sacram
Progeniem terris promitti, Tartara per quam
Euertenda forent, metuenti talia Pastor
Réxque idem Sichenus erat superstus Iacob.
Inuisúsque nimis: tum quòd nec sanctius alter
Iustitiam legémque Dei seruaret, & aris
Thura daret: tum quòd bissena prole beatus
Natorum, populum in sanctum concrescere solus
Posse videbatur. quare hanc intentus in vnam
Progeniem, dabat omnem operam, quo perdere posset:
Præsertim egregium puerum, cui sydera fausta
Nascenti, & latè fœlix arriserat æther.
Qui patre longæuo Rachele è coniuge chara
Natus, erat patri ante alios dilectus Ioseph.
Hunc forma insignem Charites studia inter alebant
Ingenua, & mores, & auitæ legis amorem.
Cui mens alta inerat quædam diuina futuri,
Atque animus semper summi admirator Olympi,
Et pia relligio, & puero prudentia maior.
Ex his inuidiam Dæmon tacitúmque serebat
Fratribus in reliquis odium, & mortale venenum.
Nec tantis non ipsa malis Fortuna fouendis
Affuit, augendísque odiis. nam forte per æstum

Cum fraterna cohors pecudes ad pabula nota
Lanigeras vnà syluas duxisset in altas,
Iliceáque vmbra residerent, primus Ioseph
In fratres conuersus ait.mea somnia fratres
Audite,illa quidem mira,& nisi me mea fallunt
Auguria, haud vani speciem referentia somni.
Nanque, sub Auroram cum sese sydera condunt
Casura iam nocte,& solis nuntiat ortum
Lucifer,ipse meas spicas offerre videbor
Sacras ante aras, pariter vos ponere vestras.
Sed nostri cœli fasces se tollere in altum,
Et rutilam insignes latè diffundere lucem,
Vestri autem obscuri,atque humiles summittere sese,
Vt pote adorantes nostros. Cui grandior annis,
Atque odio in puerum non paruo accensus Iudas,
Vane puer,quid mira vocas tua somnia? nunquid
Forte,inquit,Deus illa aliquis tibi mittit ab alto?
Credo equidem, nam vina Deum dicuntur habere.
Augurium quodnam somno tibi fingis ab isto?
An forsan rex noster eris? tibi pone coronam
E Lauro, noceant regi ne vina futuro.
Talia dicenti fratrum quoque cætera turba
Adclamant,regémque nouum,dominumq́; salutant,
Et puero illudunt,tum patri hæc somnia narrant.
At senior,cui non aberat Deus,omnia mente
Euoluit tacita, atque in nato grande futurum
Nescio quid spectans,aliis tamen omnia vultu
Dissimulat, puerúmque monet nos ludere somnos.
Ille autem, cui fata Deus maiora parabat,
Post paulo in somnis aliud quid pondere maius
Conspexit. nempe in celsa sibi sede locato
Sub pedibus Solem atque Lunam stellásque minores

Vndique

Vndique adorantes diuinos reddere honores.
Quorum ille interpres,(talem nam numina mentem
Indiderant,)rursus fraternas omnia ad aures
Detulit: illi autem non celauere parenti
Somnia,non offensum animum,non pectora amara.
Obstupuit primum genitor,puerúmque vocatum
His,velut interpres somni,duro increpat ore.
Téne igitur pater ac mater,fratrésque,ait,& plebs
Omnis adorabit? tu sede locabere in alta,
Nos infra viles humilésque precabimur? ab te
Si malus hic error tenet,& spes impia nutrit,
Pone animum hunc,leuibúsque istis & inanibus vmbris
Tolle fidem,téque his fallacibus eripe monstris:
Quæ Dij,si mala sunt & iniqua,immittere nobis
Non sueuere boni,ac potius mala numina,manes
Inferni exitium in nostrum ludibria fingunt.
Sic falsa ex adytis referunt oracula,sic &
Auguria ex auibus,dissectis omnia ab extis:
An tibi non Belus,non est tibi notus Anubis,
Atque Ops,atque Hecate,non cætera turba Deorum,
Quos miseræ gentes aris, templisque dicatis
Ob responsa colunt,lex autem nostra prophanat?
Vade age,& hæc nobis posthac ne somnia perfer.
Sic ait,& natos alios per dulcia mulcens
Dicta pater iubet in Sichen,saltúsque virentes
Ducere molle pecus,puerum consistere Ioseph
Seponens.expediunt iuuenes mandata paterna,
Fœlicésque Hebron valles,& amœna vireta
Inuisunt:sed non virides in vallibus herbæ,
Non vmbra nemorum,placidæue è collibus auræ,
Non volucrum cantus inimica insomnia possunt
Ex animis delere:eadem per singula versant

Exacuúntque odia, atque iris laxantur habenæ,
Iniungúntque minas : diræ serpentibus atris
Eumenides instant. atque hæc per talia iam Sol
Condiderat geminos ortus, cum luce sequente
Castra mouere parant, Dothaínque in pascua læta
Ducere oues, quo plus patriis ab ouilibus absint,
Producántque magis reditum, quæ inuisa gerebant.
Ergo aliam atque aliam solito plus forte morati
Cum traherent cum nocte diem, miratus abesse
Hos tantùm genitor, confestim accersit Ioseph:
Iq́3, ait, ô, mihi chare puer, fratrésque require
In Sichen, patríque refer, quæ causa morandi,
Nam timeo, nequid malè faustum euenerit illis,
Aut pecori. Ille viam, nulla est mora, corripit, & iam
Aduolat in Sichen : sed fratribus & grege nusquam
Compertis, quid agat, dubius huc spectat & illuc,
Omnia collustrans oculis ; modo nomine fratres
Magna voce vocat, tantum nemora alta vocanti
Respondent, vallésque cauæ. Forte illicis altæ
Frondator ramorum aderat, qui, vt vidit anhelum
Ancipitémque sui puerum, noto obuius illi,
Quid quæris puer? inquit : oues si forte paternas,
Si fratres, ne quære istis in vallibus illos,
Quandoquidem audiui dicentes, saltibus ex his
In Dothain cedamus : ibi fratrésque pecúsque
Inuenies : dein monstrat iter, quà tramite recto
Ocyus inueniat lætissima pabula, nanque
Plurima pars exusta aret, nec gramina nutrit.
Ille, datum festinat iter, iámque vltima Sichen
Emensus, Dothain lætus propiora tenebat.
Cum specula longe venientem vidit ab alta
Plena odij fraterna cohors, ac protinus, en Rex

Noster

Noster, ait, quem Sol, quem Luna, & sydera adorant.
Nos famuli viles ad pastoralia nati,
Per deserta die rabido sub sole vagamur:
Nocte in speluncis, patuláve sub arbore somnos
Captamus, tecti rude lana & pellibus hirtis,
Despecti, & vili polenta, & flumine pasti,
Ille patris mensa virgata in veste recumbens
Lactibus hœdorum, & lumbo pellucet ouili,
Repletúrque mero: tum stertens impia nobis
Somniat. hunc ne igitur fratres, atque ista feremus
Opprobria? an ne adeo cæci expectabimus, vt iam
Grandior, atque animis fidens & patris amore
Nos premat, & ditionem omnem & fausta omnia patris
Surripiat, sic vera nimis sua somnia reddens?
Heu fratrum ignara mentes, & pectora cæca:
Cur potius, dum testis abest, dúmque omnia nobis
Dant animos, non hunc capimus? cur protinus istis
Confossum gladijs, puteo non condimus illo,
Qui prope contegitur dumis & sentibus atris?
Dicemúsque fame rabidorum vrsíve lupíve
Qui multi deserta habitant hæc, dente peremptum.
Talia iactabant inter sese effera fratres
Consilia. at, cunctis aderat qui maior, & annis,
Et maiore pietate Ruben, Dij talia nobis
Auertant (ait) ah vestras ne sanguine fratres
Fraterno maculate manus, néve ira Deorum
Hoc velit, vt scelus ob tantum nos, & domus, & grex
Vnà omnes pereamus. abest si testis, at ipse
Est testis Deus: ipse Deus, quem nulla latere
Facta queunt, quíque hic & nos nunc spectat, & audit.
Si tamen est animus vobis secludere prorsus
Hunc puerum, sine cæde eius, sine sanguine in illum

Trudite vicinum puteum,& dimittite fatis.
Hac vero suadebat, vti iam cæde remota
Mox ipse ad puteum sera iam nocte rediret,
Extraherétque illum, & misero sua pignora patri
Redderet, ac fratrum tandem componeret iras.
Verba omnes mouere, placet sine cæde prehensum
Proijcere in puteum, & miserum dimittere sorti.
Tum Ruben, à vobis fuerint quæcunque peracta,
Horum me insontem videat Deus. *ac procul inde*
Discessit, syluísque latens se condidit altis
Visurus rerum euentum, & iam lætus Ioseph
Festinans aderat: contra fratrum impia turba
Circumfusa ruit minitans, manibúsque reuinctis
Nunc (inquit) tua vana tibi quid somnia prosint,
Aspicies: nunquid regi parebimus omnes?
Ille pauens, stupidúsque rei nouitate precari,
Talia ne insonti facerent, superósque vocare
Nequicquam, quando impatiens magis & magis vrget
Crescens corde furor, facibus furialis Erynnis
Instat atrox, dæmónque malus, qui obsistere fatis
Posse putans, cunctorum aciem vertebat in vnum.
At puer, vt nullis precibus, nullísve moueri
Fratrum corda videt lacrymis, sed iam impete multo
Compelli in foueam, quod restat, lumina tollens
In cælum, tales fundebat ad æthera questus.
*D*ij *A*braha, *D*ij *magni Isac, Dij patris Iacob,*
Vos ego si sanctè colui, si iussa paterna
Semper obi, sempérque piè & sine crimine vixi,
Aspicite: &, si fata mihi nunc vltima dant, vt
Iam moriar, miserum saltem seruate parentem.
At vos, ô tenerè fratres quos semper amaui:
Maiorésque habui, curate, hæc tristia ad aures

Ne patris

Ne patris aduenian, sed me rapuisse latrones
Dicite, quo saltem spe se soletur inani
Viuentis nati, stygias nec tendat ad umbras
Ante diem: deserta ipse intumulatus arena
Emoriar. Lacrymæ dicenti talia fusæ
Ex oculis cecidere, simul vóxque ipsa repressa est.
Et iam etiam fratrum sedari pectus & ira
Cœperat, Isachar cum, ne desistite fratres,
Dixit, ab incepto, quin vinctum & fune ligatum
In foueam mittamus: ibi suspensus in imo
Sistatur fundo, donec meliora parent Dij
Consilia, atque cibum interea capiamus in herba,
Quandoquidem iam Sol inuitat, & altior hora.
Assensere omnes dictis, puerúmque reuinctum
Ad puteum flentem ducunt: hic fune ligata
Arboris ad truncum pendentis desuper alta
Demittunt pauitantem intro, fundóque relinquunt
Suspensum. ast ipsi circum per gramina fusi
Implentur vili cerere, & cariotide pingui.
At Deus, ætherio terras qui spectat ab axe,
Insontem aspiciens, illo & miseratus amore,
Quo mare, quo terras, quo cœlum condidit altum,
Vnum ex aligeris, qui circùm, mille ministris,
Expectant mandata, vocat: fidißime, & inquit,
Vade age, Samariámque tibi notißima dudum
Arua pete, & quem scis fatis ad magna vocari
Isacidæ puerum, qui sæco poscit ab antro
Auxilium, & fraterna odia & facta impia plorat,
Hunc inopem solare: nec est mandare necesse,
Quæ referas, cui nota mea est & aperta voluntas,
Sic ait, & nutu placido, quo sydera cursu
Perpetuo ducit, iuuenem dimittit. at ille

Ætherias humeris accingit tenuibus alas,
Queis cœlum illæsum penetrat, queis nubila tranat,
Præuertiq; fuga Zephyros, iamq; æthera scindens,
Aerios tractus, & inania lata secabat.
Qualis, vbi in liquidis stagnis, aut ardea longe est,
Aut albus conspectus olor, sacer accipitrum rex
Post varios gyros sublimis ab æthere lapsus
Immotis secat alta ruens oculo ocyus alis.
Impete non alio volucer cœlestis adibat
Sammaria terras: primus quem vertice summo
Excepit Tabor, insuetum frondescere syluas
Miratus, Terrámque noua vestirier herba,
Et varios præter solitum summittere flores.
Excepere illum prognata monte Napeæ,
Et diuina Deo cecinerunt: omnia rupes
Responsant, ipsa antra Deum, syluæque salutant.
At sacer interpres Diuorum, vt vertice ab alto
Lumina deflexit terris, ac gramine fusos
Vescentésque videt fratres, ast inde camelos
Mercatorum Arabum spectat, Iouis omnia facta
Imperio, hinc animum ad miserum conuertit Ioseph,
Descendítque celer: puteíque in margine summo
Vt stetit, extemplo noua lux effulsit in antro,
Miratum & subitus puerum circunstetit horror:
Quem pius interpres placida sub imagine, & ipso
Ore puer puerum dictis solatur amicis.
Pone metum Dijs chare, patrum Deus ille tuorum,
Qui cœlum regit, huc alto me ex æthere mittit,
Qui referam mandata tuos solantia luctus.
Hinc primum mittere foras, sed venditus auro,
Nomine mancipij: tum Nili in regna ferêris,
Atque iterum vendêre illic, multósque per annos

Seruus eris. tunc ne vetita atque iniusta libido
Te alliciat, neu Dij alieni, & falsa, caueto,
Numina decipiant. vestrum si semper habebis
Corde Deum, ipse aderit semper tibi, te bona semper,
Quicquid ages, quocunque ieris, fortuna sequetur.
Quin, magis vt fidas animis, tibi magna parantur
Imperia, & tempus veniet, cum vera videbis
Somnia visa tibi, cum te fratrésque patérque
Supplice adorabunt fletu: misereberis illis,
Nec miseros patiere fames vt perdat iniqua:
Quin ipsos, natósque eorum, ipsósque nepotes
In partem imperij, atque in tua regna vocabis:
Ingens vt tandem populus concrescat, arenæ
Instar: quem Deus Ægypti de parte superba
Deducet tandem, & pedibus super æquora siccis
Pertransisse dabit, mox hæc in regna reducet,
Lacte nouo quæ regna fluent, & melle perenni.
Mox (anni properate) diem fœlicia secla
Aspicient, secla illa diem quam tanta futuram
Vatum oracla canunt, cùm demittatur ab alto
Magna Dei soboles. vestro de sanguine creta,
Quæ scelus antiquum tollat, quæ limina cœli
Clausa diu, magníque fores præpandat Olympi.
Nec plura effatus cœlum se tollit in altum.
At iuuenis, quanquam stupefactus numine tanto,
Restitit, & rerum confusus imagine multa,
Lætatur tamen, atque animum per singula versat,
Spéque futurorum præsentem corde dolorem
Discutit, atque oculos in cœlum & sydera tollens
Sic fatur. Rex terrarum, Rex ætheris alti
Omnipotens, patrum Deus & tutela meorum,
Respice nos, & nostra tuo sub numine si spes

Est omnis, super his primum miserere parentis.
De me autem quicquid statuet tua recta voluntas,
Seu latum, seu triste pares, nihil ipse recuso.
Vnum oro, si parca mihi vidisse negabit
His oculis fœlicem illam, sempérque beatam,
Optatámque diem, qua tandem ex æthere summo
Descendet tua progenies, da cernere saltem
In speculo, atque vmbra monstra mihi, spéque fidéque
Noscere da, puróque eius de fonte lauari.
Dixit, & ex imo traxit suspiria corde.
Interea è Madian, stacten, bdelámque ferentes
Cinnamáq; & liquidam styracémq; & pinguia thura
Transibant Arabes, quà stabant gramine lato
Vescentes iuuenes simul & diuersa loquentes.
Qui vt primum videre viros, Deus (inquit Iudas)
O fratres meliora parat, quàm nostra ferebant
Consilia: his etenim si mercatoribus ipsum
Vendamus puerum tum lucro, auróque piati
Fraterna à morte immunes reddemur, & ad nos
Posthac nec fama adueniet, nec nomen Ioseph,
Siue Arabes isti Ægyptum, seu barbara regna,
Marmaricam, Lybiámve petant ergo vnus ad illos
Mittatur, qui mancipij sub nomine, merce
Propositum precium statuat, responsa reportet.
Dicta placent, qui pacta ineat, iam mittitur: ipsi
Interea speluncam adeunt, funémque ligatum
Arboris ad truncum soluunt, & in æthera sursum
Suspensum educunt puerum: qui talis in auras,
Qualis mane rosa, aut riguo Narcissus in horto,
Prodijt, & forma seruato vera decore
Signa dedit, certúmque Dei præsentis amorem.
Iámque aderat mercator Arabs, & nuntius vnà

Vile

Vile satis pacti pretium. proh Iuppiter, ille,
Quem tanta in fatis promissa, & tanta manebant
Imperia, argenti bis deno venditur asse,
Mancipium infelix. iam curuo terga camelo
Excipitur. Nili ignotas iam fertur in oras.
At quadrupes, seu diuino sub pondere, vector,
Insolitos dedit hinnitus, & signa recentis
Lætitiæ: iámque & grato facilísque, leuísque
Sessori tergum, sellámque accommodat aptam,
Agglomeránsque pedes, retro socia agmina linquit.
At fratres, puer vt cessit, mala nuncia patri
Quis ferat, & quo infanda tegant facta impia pacto,
Ambigui, tandem statuunt præmittere vestem
A puero ereptam, caprino sanguine tinctam
Qui ferat, inuentámque inter nemora auia dicat:
Námque placet mandata dari: qui instructus abundè
Omnia, longæuum non hæc miseranda parentem
Expectantem adit, & monstrato sanguine & ipsa
Veste, ait: hanc nostræ nemora inter deuia primæ
Inuenere canes: cuius sit vestis, & vnde
Hic cruor, ignari, patrem primum esse monendum
Duximus, vt te (siquid agendum est) consule agatur:
At pater, vt notam, maculísque & sanguine vestem
Conspersam vidit: quis te charissime Ioseph,
Quis Diuûm, vt tecum morerer, spes vna senectæ
Nate mea, quis casus, ait, tam durus ademit?
Heu mala te sylua fera sustulit. ite per alta
Vos nemora, &, siquid misero de corpore restat,
Omne afferte mihi, saltem vt suprema sepulchri
Dona feram. vel & ipse, feris laniandus, in altas
Proripiar syluas: dabitur natóque patríque
Mors eadem. hæc dicens, fœdatos puluere canos

Vellebat, lacerósque sinu excindebat amictus:
Et famuli tandem collapsum in tecta reportant.
Parte alia Ruben, vt serum se vesper in orbem
Intulit, ad caulas pecudes pecudúmque magistri
Cùm redeunt, saltúsque vacant pastoribus omnes;
Desertum ad puteum solus redit, atque ibi Ioseph
Térque quatérque vocat. non respondente vocanti
Vllo, sollicitus, puerum ne forte necassent,
Rem spectare parat, casáque ex ilice conto
Scalam aptat, solérsque imum se mittit in antrum,
Omnia collustrans: verùm, postquam omnia dudum
Rimatus, puerum quæsitum haud reperit vsquam,
Ambiguus tandem reliquos perquirere fratres
Destinat: ac pecoris vestigia nota secutus
Per noctem, demum inuentos, de fratre quid actum est,
Inter multa rogat: rem totam ex ordine pandunt.
At Ruben, vt puerum audiuit superesse, nec vllis
Affectum damnis, hinc fratres, inquit, eamus
Ad miserum genitorem, & spe viuentis & auras
Spirantis gnati saltem (quod nunc datur vnum)
Solemur, rapuisse Arabes de more, relicta
Veste, leui pueri fugientis vulnere tincta:
Pastores ita ferre. aliquémque adducere testem
Expediet, neque enim deerunt, qui dicere possint
Se vidisse Arabes. his ergo ritè paratis
Patrem adeunt, & qua possunt, solatia iungunt.
Ille autem, quamuis aliqua spe forte leuatur,
Non tamen æternas lacrymas planctúsque perennes
Comprimere, aut tristi meditari gaudia mente
Vlla potest, sed vitam ægram noctésque diésque
In tenebris, hominum fugiens consortia, ducit.
Interea puerum latus deportabat Ioseph

Mercator, plenis miratus credere votis
Omnia: non illis terra exarsere diebus.
Non ventis agitatæ vllæ tolluntur arenæ
Ex solito: puerum Charites comitantur euntem,
Et cœli fauor, & faustis spes dextera pennis,
Iámque pererratis Iudææ finibus, altæ
Incipiunt turres & mœnia Osyridis vrbis
Apparere procul, campis vbi fusa iuuentus
Munera militiæ exercent: hi vincere cursu
Contendunt pedibus, hi fuluo in puluere sudant
Luctantes, alij duro sub pondere cestus.
Pars volucres exercent equos, cursúque fatigat,
Aut inferre hosti versas post terga sagittas
Discit equo currente, aut hastam tollere campo.
Ergo Arabes postquam accessere, & pulcher Ioseph,
Mirari pugnas, placidi & præludia matris,
Consistunt, oculísque intenti & pectore toto
Vix satis expleri possunt. quos forte magister
Militiæ, Eunuchus regis, cui summa potestas
Et duri data erant Mauortia munera belli,
Vt vidit, confestim ad sese accedere iussos
Compellat. geritis ne vllas, quas vendere, merces,
Optetis? quædam, dixere, & aromata, & istum
Gestamus puerum, domino qui si placet, vltrò
Munus habe: aut emptum si mauis, pro indole tanta
Da quoduis: pretium est magnum tua gratia nobis.
Ille autem, haud vnquam ingratum mercator habebis
Fetifarum: accipiam puerum, at tu munere largo,
Spéque tua maiore, mihi donabere multo.
His dictis recipit puerum, quem veste decora
Induit, & sagulum donat, quo purpura limbo
Fulua nitet, tum donat equum: lætissimus ille

Altior it iuuenes inter pulcherrimus omnes.
Quem custode dato latus præmittit ad vrbem:
Fetifar, & charæ vxori commendat habendum.
Interea seras inuexerat Hesperus horas,
Et iuuenum campis cedens manus omnis apertis
Ibat ouans comitata ducem, ac iam pulcher Ioseph
Vt dominam inuisit, thalami & cognouit herilis
Officia, ipse humilis seruorum se agmine miscens
Obuius it domino. media se qualis arena
Monstrat gemma nitens, radiisve micantibus aurum;
Talis & ipse puer multis in millibus ibat.
Quem matres, populúsque omnis mirantur, vt ipso
Incessu, grauis ore, pedes non dimouet vsquam
A duce, non oculos, sed semper totus in illo est.
Nec minus, intra ædes vt ventum, epulaque paratá,
Ipse vlli deest officio, seu corpore opus sit,
Seu celeri ingenio. sed enim super omnia mira est
Gratáque sedulitas, apta & prudentia cana.
Quo factum est paruo post tempore, Fetifar illum
Non thalamo vt tantum ipse suo præfecerit vnum,
Sed domui, & rerum ei summam commiserit omnem.
Scilicet auspiciis & Diis cuncta ire secundis
Fetifaro sint visa, agri producere fruges
Vberius, sobolem armentum, sibi crescere honores.
Omnia quæ, ostento quodam permotus, Ioseph
Attribuit puero, vatúmque oracula suadent.
Arbor erat Persæa, Deo sacrata Camesi,
Ædibus in mediis, quam vectam è Perside fertur
Orbe pererrato monumentum insigne futurum
Ipsa suis manibus plantasse nepotibus Isis.
Hanc apis externis veniens insedit ab oris,
Insignis fulgore & versicoloribus alis

Pulcher

Pulcher apis: quem mox examen grande secutum
Pendentem ramo longum traxere racemum.
Protinus ostentum ad vates defertur. at ipsi
Venturum externis aliquem portendere ab oris
Declarant, ingens populus quem deinde sequatur,
Ipsum qui fortunæ opibus super æthera tollat
Fetifarum largósque simul promittat honores.
Ergo his auguriis tantis censetur Ioseph
Monstrari, hinc maiore illum dignatur honore
Fetifar, hinc omnes adamant: sed maxime Iempsar
Pulchra ducis coniux præ cunctis diligit vnum,
Nescia adhuc, quanto iam sit deuota furori,
Quis Deus insideat miseram. suspiria nondum
Emittit, nondum lacrymas, sunt omnia læta
Dulciáque, & nondum quicquam persentit amari:
Quæ malus, infernas sedes, Cocytia regna,
Qui regit, humani generis turbator & hostis
Vt vidit Pluton, semènque accrescere fœlix
Isacidûm, in uisam sobolem, vocat ocyùs vnum
Seruorum, quibus insidiæ fraudésque doliqúe
Sunt animo, queis mille artésque viaque nocendi,
Ique, ait, & pulchram circum insinuatus Iempsar
Falle dolo, & primas escas, quas sensit amoris,
Tu flabris accende, imis illum ossibus ignem,
Illam immitte facem, quam nec vis vlla Deorum,
Non hominum extinguat: mox ipsum accendere Ioseph
Si possis, omni arte stude. quod vincere si qua
Non dabitur, tu perge tamen, pete rursus Iempsar,
Acriùs vre, furorem adde, inspiráque venenum.
Queis mónstris agitata domum permisceat omnem.
Inque odium, furiásque omnem conuertat amorem.
I celer, & nihil in te doli sceleris que relinque.

Ille hilaris, promptúsque malis sumptam è Styge lymphã
Miscet acidalio latici, tum ex anguibus vnum
Tisiphones capit, atque sinu mala semina condit.
Fetifari dein tecta petens, nutricis lempsar
Induit Iphicles formam, dominámque salutans
Audi (ait) ô mihi chara, miser quis casus Ioseph
Torquet ad extremum vitæ: vidi ipsa gementem
Nuper, & optantem suprema munera vitæ.
Quærenti mihi quæ tanti sit causa doloris,
O mater, ne quære (inquit) nam, siue tacebo,
Siue edam, omnino moriar: præstátque tacendo
Et vitam, & nostri causam finire doloris.
Cui ego. non sic ô fili, nam vulnera sæpe
Auxilium patefacta & opem inuenere salubrem.
Dic audacter, amásne? hæc si tibi causa doloris,
Spera, & fide puer, nanque ipsum vel tibi amorem
Eripiam magicis, vel tu potiere cupito.
Erubuit: tum dixit, amo. Dij sunt mihi testes,
Hunc quantùm eluctans cepi, quàm inuitus amorem.
Infidum in dominum qui me facit. at mihi sit mors
Exoptanda magis, fidum periisse iuuabit.
Sic ait, & fusis lacrymis pulchra ora rigabat.
Vt video, puer hic dominam te deperit: & ni
Opportune adsis, nimio moriturus amore est.
Cui virgo, ô nutrix quàm dura & tristia narras,
Nánque & amo hunc puerum, & vellem succurere posse:
Sed me iura Deûm, sed vincla iugalia primùm
Obsistunt: tum me tanto malè sana periclo
Obijciam, & duri haud formidem coniugis arma?
Et nutrix, ô nata, ipsorum crimina amantum
Dij ridere solent soluendi iura mariti.
Causa potens & iusta tibi est depellere mortem

A puero

A puero, qui nec culpam commiserit vnquam,
Culpa nisi est, vel amare nimis, vel amore perire.
Audendum est in amore, pericla nec vlla timenda
Prudenti, Dij deinde ipsos tutantur amantes,
Queis amor, & pietas, est prima & maxima cura.
Est mihi aqua, in dubiis rebus quæ assumpta videre
Vera facit, dubiique omnis pars vtra legenda est.
Hanc dabo. si hac in re ancipiti stat cernere verum.
Ac stygiam demonstrat aquam, medicatáque fonte
Pocula acidalio. placetô charissima nutrix,
Virgo (inquit) totúmque manu capit ipsa venenum
Intrepida, atque vno craterem exhaurijt haustu.
His actis puerum Iphicle se vertit ad ipsum,
Et gressu ad thalamum illius contendit anili:
Qui laudes superûm regi & diuina legebat.
Vt vero in thalami mentitus limine Dæmon
Constitit, & puero cælestem assistere Ioseph
Custodem vidit minitantem, ensémque coruscum
Vibrantem, extemplo subita formidine captus
Horruit, & retro gressúsque animúmq; reduxit,
Aufugitque celer: nocturnæque alitis oti
Effigiem capit, & tecto se sistit in alto.

LIBER II.

AT misera, vt stygios latices desumpsit Iempsar,
Soláque permansit, totis ardere medullis
Visa sibi est, tota in subitũ conuertier ignẽ:
Suspiránsque, geméns que: vnum deposcit Ioseph.
Et modò se imponit stratis, paulúmque morata
Assurgit, modò mutat & hunc, modò mutat & illum,

Fastiditque locum infœlix, nec se capit usquam.
Non secus ac solet ille, acris præcordia causas
Cui torret, vel quem Dipsas calcata momordit.
Tandem ait, heu quidnam est, quod me tam sæuiter urit?
Est ne amor, an sumpti latices? nempe est amor iste:
Quo moriar, nisi formosus succurrat Ioseph.
Tu mihi nunc succurre puer, succurrere nanque
Ipse etiam tibi constituo. moriemur amando
Insontes ambo? Dij *tanti criminis haud me*
Authorem videant, non hæc Ægyptia tellus.
Dum licuit, potuíque, thori concordia iura
Seruari, nunc maior agit me vísque, Deúsque,
Imperióque premit. sic sit mihi Numen amicum,
Ut nosco experiórque Deum, *quem fœmina non est*
Contra stare potens. Deus hic custodiet ambos:
Quin & , suetus amare, teget solatia nostra.
Dixerat, impatiénsque moræ vocat ocyus Efren,
Unam ex ancillis, dominæ, quæ fida solebat
Ferre vigil mandata, vigil responsa referre.
Vade, ait, & puero dic, huc accedat, Iosephe,
Si vacat, & domini si nulla negotia nostri
Impediunt. abit illa cita, & mandata facessit.
Nec longe post iussus adest formosus Ioseph.
Quem solum admissum virgo mutata colore
Iuxta astare facit: tum corde & voce tremente
Chare (inquit) puer, atque oculis mihi gratior ipsis,
Vera ne tu dominæ dices, quæcunque rogabit?
Vera equidem (an fallam dominos) ait ille, fatebor.
Tu quoduis pete: & illa: puer te perditè amare
Audio: si verum est, debent me nulla latere,
Nec si ego sim, quam perditè amas, nam (vera fatebor)
Ipse etiam te perditè amo. tu nec mihi amanti,

Nec tibi ego crudelis ero: da iungere dextram,
Qualis eris, quantóque à me donaberis auro?
Sic ait, & summis puero dedit oscula labris.
Ille pudore rubens, & secum mente reuoluens,
Quæ Diuûm interpres puero mandauerat olim
Dij ne alieni aut praua, aut iniusta libido
Alliceret, tacitéque Deum sibi adesse precatus
Hæc tandem responsa dedit. Quod perdite amare
Audis me domina, illicitum si forsan amorem
Audis, non vllam fateor me perdite amare:
Nec sic ipse etiam à quoquam peramariter opto,
Præcipuè à domina. scis rebus me omnibus vnum
Præfecisse ducem, seclusa coniuge tantum.
An ne igitur legisque meæ domini que mei sim
Proditor? ah stygias potius detrudar ad vmbras,
Esca vel alitibus, media intumulatus arena,
Mittar: & hæc dicens dominam, thalamúmque reliquit:
Illa autem, vt sese illusam, & spe funditus omni
Deiectam vidit, tanquam qui fulminis ictu
Percutitur, primum stupefacta immotáque paulum
Constitit, inde imo ducens suspiria corde,
Astringénsque manus, sese resupina cubili
Strauit inops animi, desertáque sanguine pallens.
At malus hæc summo tecti de culmine dæmon
Aspiciens, aue deposita, conuertit anum se
Rursus in Iphiclen, miserámque remisit Iempsar,
Atque ait, ô, quinam casus te nata malignus
Insequitur? quid cor cecidit? quid pallor in ore est?
Ah ne animis cade, ne te ipsam desere nata.
En præsto tibi sum matrix tua, pone timorem.
Respice me. audito nutricis nomine paulum
Erexit sese in cubitum, tum lumina torquens

O nutrix, quondam nutrix, nunc dira nouerca
Occidisti, inquit, miseram me, nec puer ille
Perdite amat, nec si (quod longe est peius) amari
Sustinet, aut vllis precibus donísve mouetur.
Proieci memet, genus, & decus omne pudore
Fœdaui amisso, fracta spes, fœdera rupi
Coniugij: tu causa mali, tu criminis huius
Principium, quid restat ad hæc, nisi cætera ferro
Conficere, & meritam hanc animam demittere ad orcũ?
Cui dictis falsa Iphicle respondet amaris.
Heu mulier rerum ignara, & male conscia amorum,
Quid mirum, puer insuetus plenúsque pudore,
Ceu virgo intacta, ad primos si expauit amoris
Aggressus, de te dubius, metuénsque pericli?
Non ita res tractanda fuit, nec tu tamen omnem
Spem depone, rudem puerum nam rursus adibo,
Arguam, & ignarum, quæ sint facienda, docebo.
Tu tantum triduo expecta, lux quarta benignum
Sydus habet, miseros sydus quod spectat amantes
Coniungítque sub hoc Hymenæus sydere primum
Natus, & ipse puer Venere enitente Cupido.
His dictis sese paululum soluatur Iempsar,
Erexítque cadentem animum, meliora ferant Dij.
Vade (ait) interea sacras venerabimur aras,
Fundemúsque preces, & amica vocabimus astra.
Ergo, vbi luce noua rutilum Sol aureus orbem
Impleuit, visura Deos sese ornat Iempsar,
Pulchra auro, spectanda ostro, spectanda pyropo,
Sed forma spectanda magis, proprióque decore.
Quam matrum numerosa cohors comitatur euntem,
Nec non & famulis præses formosus Ioseph
Lumina deiectus, dominaque suique misertus

It comes. ipse tamen sanctas procedere ad aras
Patronam putat, vt commissi criminis oret
Exposcátque Deos veniam, & deponat amorem.
Contra autem illa rogat Diuósque & sydera cuncta,
Vt foueant votis, & sint in amore secundi.
Hæc eadem celebrat demens & luce sequenti,
Atque alia, donísque etiam maioribus aras
Accumulans, pecudum fibras rimatur & exta.
Verùm, vbi quarta dies rediit, Sólque igneus orbi
Illuxit, lux sancta, inquit, lux optima salue.
Sydera vos saluete, quibus coniungere amantes
Est amor, & sobolem mundo seruare perennem.
Tum puerum acciri charum iubet. ocyus ille
Nil metuens, & iam dominæ securus amorum
Aduenit illa itidem sperans fore prospera cuncta,
Nutricis decepta dolis, vt vidit amatum
In manibus puerum, meus es, meus, inquit, & ipsa
Sum tua: quid prohibet, ne nos iungamus amantes?
Iste torus communis erit: ne gaudia differ,
Neu sortem contemne tuam tum pallia captat,
Et trahit ad sese puerum. stupet ille pudorem
In domina amissum, tandémque his vocibus infit.
Quis furor, aut quænam mala mens olim inclyta coniux
Fetifari, nunc hac adigit te talia posse
Moliri? certe Eumenidum nunc te vna sororum
Exagitat, (quam reris) non est tua nutrix
Iphicle, sed de stygiis emissa tenebris
Dirarum vna, dolis quæ te decepit & astu
Illa eadem me aggressa malis conatibus ausa est,
Sed vetuit tentare Deus. vidi ipse retrorsum
Cedentem, & formam mentitam, & fumida noui
Sulphura, nidorémque atrum post terga relictum.

Talia vociferans misera effundebat Iempsar.
Omnia quæ falsa Iphicle confirmat, & auget,
Dignum morte fore, hoc sceleris qui admittere tantum
Audeat, exacuítque animos, clam deinde recedit
Nulli visa, & aui similis se immiscuit atris
Nubibus, & stygias sedes atque impia Ditis
Regna petit, lætóque refert crudelia facta.
Interea miser à seruis comprehensus Ioseph
Ducitur, & nemo est, qui dicere multa volentem
Auscultare velit miserum, non Fetifar ipse,
Quem iam res audita acri compleuerat ira:
Non tamen vt morti damnet, sed turre sub ima,
Carceris esse locus miseris vbi sueuerat, illum
Intrudi iubet, & vigili custode teneri,
Tantum olyra vili, limoso & flumine pasci.
At iuueni cælestis erat custodia maior
Aliger ætherius, summo qui missus ab axe
Carceris intraret portas, vbi proxima terras
Nox omnes cæcis tenebris obduxit & vmbra:
Ergo aliàs puero natus, solatur amico
Ore illum, firmátque animum, tollítque timorem
Luce noua, excussa noctísque & carceris vmbra.
Omnia quæ postquam custos Ægyptius alta
Prospexit de turre, Deus, Deus, inquit, in illa
Luce viget, nosco splendorem & verba notaui;
Nec Deus est illic, nisi & huius criminis insons
Est puer. insontem seruabit Iuppiter æquus.
Ex illo custos iuuenem veneratur Ioseph,
Et pascit meliore cibo, quàm dura iubebant
Fetifari mandata, & duri carceris omne
Tollit onus, ferrúmque pedũ, visítque frequenter,
Solatúrque, & sæpe in cœlum educit apertum.

Ergo

Iámque quater binos Phœbe compleuerat orbes,
Cum duo, quorum alter pincerna Pharaonis, alter
Pistor erat Regis, præ suspicione veneni
In Cerere inuenti, conclusi carcere eodem
Cum puero Isacide fuerant. hi tempore paruo
Pòst, vtrique vna viderunt somnia nocte,
Somnia, quæ mox mane nouo dum mutua versant,
Ignari, quid portendant monstréntve futurum,
Sollicitis nutant animis. quod pulcher Ioseph
Conspiciens, Quidnam iuuenes tam pectore tristes
Vos hoc Sole nouo video? nos somnia facta
Nocte hac sollicitos reddunt, quæ exponere, nemo est,
Qui sciat hîc, dixere: quibus sic pulcher Ioseph,
Somnia vos narrare, Deus dignoscere forsan
Illa dabit. Dicemus (ait) pincerna, priorque
Ipse edam. nam Vitis erat pulcherrima ternis
Læta propaginibus, gemmas turgescere primum
Palmitibus, mox & flores exire videbam,
Post flores grauidis vuas pendere racemis:
Quos iam maturos manibus premere ipse videbar,
Vináque diffundens pateris spumantia plenis
Regi larga dabam, solito Rex more bibebat.
Cui puer interpres. Quidnam tua somnia monstrent,
Expediam. vitam illa tuam pulcherrima vitis
Ostendit: gemmæ, flores, vuæque secutæ
Sunt fructus, quos tu peperisti temporis huius
Curriculo: dabitur merces, & honoribus ipse
Restituère tuis, & pristina pocula regi
Consueto de more dabis: terna illa propago
Tres luces (quibus hæc veniāt, tibi prospera monstrant.)
Tu vero, cum te charum gratúmque Pharaon
Accipiet, nostri, (si qua huius gratia facti est)

Sic

Sis memor, immeritúmque isto dic carcere claudi.
Tum pistor simulac vidit dicta omnia recte
Congruere, ipse etiam, dixit, mea somnia pandam.
Nam capiti imposita ipse meo tria plena canistra,
Spectabam, duo farinæ inferiora, supremum
Omni opere oppletum, omni illo pistoria quod scit
Ars facere, & nostrum ingenium, sed cuncta volucres
Exesse, & secum latas deferre per auras.
Cui bonus interpres. Diuûm est nouisse futura,
Falli hominum est, dicam, quidnam tamen augurer ipse
His super illa (quibus vidisti plena canistra)
Sunt opera & vitæ fructus: duo prima, vbi simplex
Farina est, vitæ monstrant duo tempora prima,
In quibus & simplex vita & syncera peracta est:
Summum opere infido plenum est, & fraude, dolísque
Omnibus, ingenium quæ, aut ars pistoris iniqui
Extruxisse valet, quæ sunt iam cognita regi.
At merces horum meritorum & præmia, fœdæ
Sunt volucres, corui immundi, miluíque rapaces.
Vulturiíque, caput qui effosáque lumina pascent
In cruce suspensos: tribus hæc ventura diebus
Terna canistra notant: tamen hæc me fallere possunt,
Si tu animo possis mutari, nam & Deus ipse
Sæpe solet mutare mala & conuertere fata.
Talia tractabant iuuenes. & tertia iam lux
Orbi inuecta aderat, cum custos carcere aperto
Pincernam insontem, noxa pœnáque solutum
Declarat, miserum regis decreta seueri
Pistorem damnare cruci, de carcere vterque
Ducitur haud æqua sorte, & longe impare fato.
Hic ad tigna, ille ad regem stipatus ouantum
Et lætus clamore virûm, & clangore tubarum.

Vertitur interea ter Solis cursus in alta
Solstitia, atque nouum mundo portauerat annum:
Fortéque Rex dulcem prona iam nocte quietem
Ducebat, Deus ex alto cùm somnia in illum
Immisit, miranda adeo, vt cedente sopore
Attonitus rex magnum aliquid portendere visa
Crederet. ergo omnes iubet è regione vocari
Chaldææ, Ægyptóque, quibus cognoscere cursus
Metiríque vias cœli, & momenta minuta
Astrorum, casúsque hominum, & prænosse futura est
Cura audax, nec non magicis qui incumbere sacris
Consueuere, & qui ex adytis oracula Diuûm
Consulere, & cæsarum ouiúmque boúmque per exta
Rimari secreta solent, qui noscere flammæ,
Qui fluitantis aquæ motus, qui iungere arenæ
Fatalem numerum, & cognoscere fulminis iras,
Quíque vias seruare auium, & dignoscere cantus,
Denique, diuini rerum quicunque vocantur.
Induti, ast alij spectandi cornibus hirtis,
Quorum ingens numerus magni plena atria regis
Intrarant, alij longis capita alta thyaris
Auratis alij strophiis: longissima mento
Cunctis pendet barba, ipso stat pallor in ore.
Quos simulac ad se rex alta à sede vocauit,
Somnia visa docet primùm, dein munera largà
Promittit, largiósque illis proponit honores,
Somni qui interpres fuerit noctémque diémque
Responso tempus statuit. sed nóxque diésque
Venerat, & nemo apparet, qui somnia regi
Enodare queat, nulli sua sydera, nulli
Ars magica, aut quæsita aris oracula prosunt:
Non artes aliæ, non barba, aliæque thyaræ.

Ergo hinc irasci, & tristis mœrere Pharaon,
Nec quenquam aud re, ac solo in conclaue latere.
Hîc regis pincerna, memor, quæ in carcere Ioseph
Fecit, & ipsorum quàm verus somnia vates
Exposuit, subito regem petit, atque ita fatur.
Peccaui rex magne tibi, quæ in carcere vidi,
Non referens. nam scis, vt mecum pistor iniquus
Carcere damnatus fuerit sub turre magistri
Militiæ, eunuchi, forte illo carcere eodem
Feusari puer Hebræus, puto carmine falso
Missus erat. duo nos (ita suasi) somnia quædam
Nocte habita à nobis, iuueni narramus. at ille
Diuino quodam afflatu visa omnia nobis
Exponens, mihi, te, dixit, lux tertia ab isto
Carcere deducet, multis & honoribus auctum
Restituet primo officio: te pistor inique
Lux eadem in cruce constituet, te immunda volucrum
Agmina depascent, corui, miluíque rapaces,
Vulturiíque, nisi ipse animum conuertere possis
In melius, sic nanque Deus mutatur & ipse.
Omnia quæ euenisse vides. tua somnia certe
Hic puer exponet, magnum nam numen in illo est.
Auditis Rex lætus ait, vade ocyus ergo,
Duc puerum, & nostro iussu de carcere solue.
Ille celer mandata facit, puerúmque parumper
Ornat, detondéique comas, vestémque ministrat.
Tum regi adducit timidum. rex omnia lustrat
In puero, sibi cuncta placent, sic denique fatur.
Te puer hi dicunt exponere somnia, nunquid
Vera ferunt? ast ille. Deus, rex optime, solus
Somnia nosse potest, & si cui maximus ille
Hoc dederit. potero ipse meo pro rege precari

Atque orare Deum: forsan dabit, omnia quando,
Quæ regum sunt, ipse solet curare Deûm rex
Atque hominũ, dein paulum animóq; & mente moratus,
Nunc inquit, rex magne mihi tua somnia pande.
Fluminis ad ripas Nili stare ipse videbar,
Rex ait, & septem ecce boues è flumine pulchræ
Exire, & latè errantes per littora pasci
Florentes herbas, lotbon, medamque virentem,
Et suauem myniantа, quibus pinguescere, quantum
Plena solet, sacras quæ ducitur hostia ad aras.
Vix oculos verti, ecce aliæ per littora septem
Deformes, ægraque, quibus vix pellis adhæret
Ossibus, apparere boues, quæ carice summa
Vix pastæ & dura paliuro & sentibus hirtis
Corpora macra, suis neruis vix ducta, trahebant:
Obstupui. nam dira fames atque odor edendi
Improbus exegit tantum has, vt pinguia septem
Corpora prima boum congressæ tota vorarent.
Mox iterum dulcis me habuit sopor alter, & ecce
Rursus septem vno spicæ consurgere culmo,
Pulchraq; grauidaq; & onustæ pondere multo.
Mox septem prodire aliæ tenuésque & inanes
Exili è stipula, scabráque Vrigine tostæ,
Quæ succum & decus omne aliarum absumere visæ
Sunt mihi. miratus, postquam sopor ille recessit,
Somnia proposui multis, sed dicere nemo
Scit sensum & portenta horum: te si manet ista
Gloria, si te vnum è tantis hæc somnia poscunt,
Toto animo lætare puer, te fama sequetur
Perpetua, & tantis à me ditaebre donis,
Vt noua te videat maiorem Ægyptia tellus
Cui iuuenis Rex magne Deus te diligit, ipse est,

Somnia

Somnia qui immisit, nec, quæ illa intelligat, esse ars
Vlla potest, quæ authore Deo non vtitur: vnde
Nec vates potuere tui, quibus omnibus est ars
Absque Deo. Primùm septem fælicibus annis
Largius vndantem solito, maioréque Nilum
Flumine rumpentem ripas, secúmque trahentem
Fælicem limum, fœcundæque æquora arena
Fortunata nimis tellus Ægyptia cernet.
His annis tantum messis, tantùm vberis illa
Colliget, vt non sufficiant solita horrea messi.
Vbertatem istam pingues nimiúmque nitentes
Monstrauere boues septem, quæ è flumine Nili
Exiuere, herbas pingues per littora pastæ.
Hanc etiam & spicæ septem, quas pondere onustas
Latásque plenásque vno consurgere culmo
Vidisti, pariter monstrant: nam somnia visa
Non duo re, sed idem ostendunt, nunc porrige mentem,
Optime rex: nam septem annos, qui deinde sequentur
Infælix steriles durósque Ægyptus habebit.
Ipse intra ripas demisso flumine Nilus
Curret iners, supráque caput limúmque feracem
Non tollet sicca arebunt arua omnia, sicca
Solstitia, & nulli descendent montibus amnes
Consueti pluuiarum amnes sub sydera Cancri
Æthiopum populis nec hyems æstiua redibit.
Agricola infælix nullo versabit aratro
Arua, nec arenti mandabit semina terræ,
Sed miseros edet annona cogente iuuencos.
Hæc septem docuere boues per littora siccæ,
Deformes, macræque, quibus vix ossibus hærens
Pellis erat. hæc septem illæ rubigine tostæ,
Squallentésque suis spicæ, & sine pondere turpes

O nutrix, quondam nutrix, nunc dira nouerca
Occidisti, inquit, miseram me, nec puer ille
Perdite amat, nec se (quod longe est peius) amari
Sustinet, aut ullis precibus donísve mouetur.
Proieci memet, genus, & decus omne pudore
Fœdaui amisso, fractæ spes, fœdera rupi
Coniugij: tu causa mali, tu criminis huius
Principium, quid restat ad hæc, nisi cætera ferro
Conficere, & meritam hanc animam demittere ad orcũ?
Cui dictis falsa Iphicle respondet amaris.
Heu mulier rerum ignara, & male conscia amorum,
Quid mirum, puer insuetus plenúsque pudore,
Ceu virgo intacta, ad primos si expauit amoris
Aggressus, de te dubius, metuénsque pericli?
Non ita res tractanda fuit, nec tu tamen omnem
Spem depone, rudem puerum nam rursus adibo,
Arguam, & ignarum, quæ sint facienda, docebo.
Tu tantum triduo expecta, lux quarta benignum
Sydus habet, miseros sydus quod spectat amantes
Coniungítque sub hoc Hymenæus sydere primum
Natus, & ipse puer Venere enitente Cupido.
His dictis sese paululum soluatur Iempsar,
Erexítque cadentem animum, meliora ferant Dij.
Vade (ait) interea sacras venerabimur aras,
Fundemúsq; preces, & amica vocabimus astra.
Ergo, ubi luce noua rutilum Sol aureus orbem
Impleuit, visura Deos sese ornat Iempsar,
Pulchra auro, spectanda ostro, spectanda pyropo,
Sed forma spectanda magis, proprióque decore.
Quam matrum numerosa cohors comitatur euntem,
Nec non & famulis præses formosus Ioseph
Lumina deiectus, dominæque suique misertus

It comes. ipse tamen sanctas procedere ad aras
Patronam putat, vt commissi criminis oret
Exposcátque Deos veniam, & deponat amorem.
Contra autem illa rogat Diuósque & sydera cuncta,
Vt foueant votis, & sint in amore secundi.
Hæc eadem celebrat demens & luce sequenti,
Atque alia, donísque etiam maioribus aras
Accumulans, pecudum fibras rimatur & exta.
Verùm, vbi quarta dies rediit, Sólque igneus orbi
Illuxit, lux sancta, inquit, lux optima salue.
Sydera vos saluete, quibus coniungere amantes
Est amor, & sobolem mundo seruare perennem.
Tum puerum acciri charum iubet. ocyus ille
Nil metuens, & iam dominæ securus amorum
Aduenit illa itidem sperans fore prospera cuncta,
Nutricis decepta dolis, vt vidit amatum
In manibus puerum, meus es, meus, inquit, & ipsa
Sum tua: quid prohibet, ne nos iungamus amantes?
Iste torus communis erit: ne gaudia differ,
Neu sortem contemne tuam tum pallia captat,
Et trahit ad sese puerum. stupet ille pudorem
In domina amißum, tandémque his vocibus infit.
Quis furor, aut quaenam mala mens olim inclyta coniux
Fetifari, nunc hæc adigit te talia posse
Moliri? certe Eumenidum nunc te vna sororum
Exagitat, (quam reris) non est tua nutrix
Iphicle, sed de stygiis emissa tenebris
Dirarum vna, dolis quæ te decepit & astu
Illa eadem me aggressa malis conatibus ausa est,
Sed vetuit tentare Deus. vidi ipse retrorsum
Cedentem, & formam mentitam, & fumida noui
Sulphura, nidorémque atrum post terga relictum.

Talia vociferans misera effundebat Iempsar.
Omnia quæ falsa Iphicle confirmat, & auget,
Dignum morte fore, hoc sceleris qui admittere tantum
Audeat, exacuitque animos, clam deinde recedit
Nulli visa, & aui similis se immiscuit atris
Nubibus, & stygias sedes atque impia Ditis
Regna petit, lætóque refert crudelia facta.
Interea miser à seruis comprehensus Ioseph
Ducitur, & nemo est, qui dicere multa volentem
Auscultare velit miserum, non Fetifar ipse,
Quem iam res audita acri compleuerat ira:
Non tamen vt morti damnet, sed turre sub ima,
Carceris esse locus miseris vbi sueuerat, illum
Intrudi iubet, & vigili custode teneri,
Tantum olyra vili, limoso & flumine pasci.
At iuueni cælestis erat custodia maior
Aliger ætherius, summo qui missus ab axe
Carceris intraret portas, vbi proxima terras
Nox omnes cæcis tenebris obduxit & vmbra:
Ergo aliàs puero natus, solatur amico
Ore illum, firmátque animum, tollítque timorem
Luce noua, excussa noctisque & carceris vmbra.
Omnia quæ postquam custos Ægyptius alta
Prospexit de turre, Deus, Deus, inquit, in illa
Luce viget, nosco splendorem & verba notaui;
Nec Deus est illic, nisi & huius criminis insons
Est puer. insontem seruabit Iuppiter æquus.
Ex illo custos iuuenem veneratur Ioseph,
Et pascit meliore cibo, quàm dura iubebant
Fetifari mandata, & duri carceris omne
Tollit onus, ferrúmque pedū, visitque frequenter,
Solatúrque, & sæpe in cœlum educit apertum.

Ergo

Iámque quater binos Phœbe compleuerat orbes,
Cum duo, quorum alter pincerna Pharaonis, alter
Pistor erat Regis, præ suspicione veneni
In Cerere inuenti, conclusi carcere eodem
Cum puero Isacide fuerant. hi tempore paruo
Pòst, vtrique vna viderunt somnia nocte,
Somnia, quæ mox mane nouo dum mutua versant,
Ignari, quid portendant monstréntve futurum,
Sollicitus nutant animis. quod pulcher Ioseph
Conspiciens, Quidnam iuuenes tam pectore tristes
Vos hoc Sole nouo video? nos somnia facta
Nocte hac sollicitos reddunt, quæ exponere, nemo est,
Qui sciat hîc, dixere: quibus sic pulcher Ioseph,
Somnia vos narrare, Deus dignoscere forsan
Illa dabit. Dicemus (ait) pincerna, priorque
Ipse edam. nam Vitis erat pulcherrima ternis
Læta propaginibus, gemmas turgescere primum
Palmitibus, mox & flores exire videbam,
Post flores grauidis vuas pendere racemis:
Quos iam maturos manibus premere ipse videbar,
Vináque diffundens pateris spumantia plenis
Regi larga dabam, solito Rex more bibebat.
Cui puer interpres. Quidnam tua somnia monstrent,
Expediam. vitam illa tuam pulcherrima vitis
Ostendit: gemmæ, flores, vuæque secutæ
Sunt fructus, quos tu peperisti temporis huius
Curriculo: dabitur merces, & honoribus ipse
Restituêre tuis, & pristina pocula regi
Consueto de more dabis: terna illa propago
Tres luces (quibus hæc veniāt, tibi prospera monstrant.)
Tu vero, cum te charum gratúmque Pharaon
Accipiet, nostri, (si qua huius gratia facti est)

Sic

Sis memor, immeritúmque isto dic carcere claudi.
Tum pistor simulac vidit dicta omnia recte
Congruere, ipse etiam, dixit, mea somnia pandam.
Nam capiti imposita ipse meo tria plena canistra,
Spectabam, duo farinæ inferiora, supremum
Omni opere oppletum, omni illo pistoria quod scit
Ars facere, & nostrum ingenium, sed cuncta volucres
Exesse, & secum latas deferre per auras.
Cui bonus interpres. Diuûm est nouisse futura,
Falli hominum est, dicam, quidnam tamen augurer ipse
His super. illa (quibus vidisti plena canistra)
Sunt opera & vitæ fructus: duo prima, vbi simplex
Farina est, vitæ monstrant duo tempora prima,
In quibus & simplex vita & syncera peracta est:
Summum opere infido plenum est, & fraude, dolísque
Omnibus, ingenium quæ, aut ars pistoris iniqui
Extruxisse valet, quæ sunt iam cognita regi.
At merces horum meritorum & præmia, fœdæ
Sunt volucres, corui immundi, miluíque rapaces.
Vulturiíque, caput qui effosáque lumina pascent
In cruce suspenso: tribus hæc ventura diebus
Terna canistra notant: tamen hæc me fallere possunt,
Si tu animo possis mutari, nam & Deus ipse
Sæpe solet mutare mala & conuertere fata.
Talia tractabant iuuenes. & tertia iam lux
Orbi inuecta aderat, cum custos carcere aperto
Pincernam insontem, noxa pœnáque solutum
Declarat, miserum regis decreta seueri
Pistorem damnare cruci, de carcere vterque
Ducitur haud æqua sorte, & longe impare fato.
Hic ad tigna, ille ad regem stipatus ouantum
Et latus clamore virûm, & clangore tubarum.

Vertitur interea ter Solis cursus in alta
Solstitia, atque nouum mundo portauerat annum:
Fortéque Rex dulcem prona iam nocte quietem
Ducebat, Deus ex alto cùm somnia in illum
Immisit, miranda adeo, vt cedente sopore
Attonitus rex magnum aliquid portendere visa
Crederet. ergo omnes iubet è regione vocari
Chaldæa, Ægyptóque, quibus cognoscere cursus
Metirique vias cœli, & momenta minuta
Astrorum, casúsque hominum, & prænosse futura est
Cura audax, nec non magicis qui incumbere sacris
Consueuere, & qui ex adytis oracula Diuûm
Consulere, & cæsarum ouiúmque boúmque per exta
Rimari secreta solent, qui noscere flamma,
Qui fluitantis aquæ motus, qui iungere arena
Fatalem numerum, & cognoscere fulminis iras,
Quíque vias seruare auium, & dignoscere cantus,
Denique, diuini rerum quicunque vocantur.
Induti, ast alij spectandi cornibus hirtis,
Quorum ingens numerus magni plena atria regis
Intrarant, alij longis capita alta thyaris
Auratis alij strophiis: longissima mento
Cunctis pendet barba, ipso stat pallor in ore.
Quos simulac ad se rex alta à sede vocauit,
Somnia visa docet primùm, dein munera larga
Promittit, largiósque illis proponit honores,
Somni qui interpres fuerit noctémque diémque
Responso tempus statuit. sed nóxque diésque
Venerat, & nemo apparet, qui somnia regi
Enodare queat, nulli sua sydera, nulli
Ars magica, aut quæsita aris oracula profunt:
Non artes aliæ, non barba, aliæque thyaræ.

Ergo hinc irasci, & tristis mœrere Pharaon,
Nec quenquam audire, ac solo in conclaue latere.
Hîc regis pincerna, memor, quæ in carcere Ioseph
Fecit, & ipsorum quàm verus somnia vates
Exposuit, subito regem petit, atque ita fatur.
Peccaui rex magne tibi, quæ in carcere vidi,
Non referens. nam scis, vt mecum pistor iniquus
Carcere damnatus fuerit sub turre magistri
Militiæ, eunuchi, forte illo carcere eodem
Fetifari puer Hebræus, puto carmine falso
Missus erat. duo nos (ita suasi) somnia quædam
Nocte habita à nobis, iuueni narramus. at ille
Diuino quodam afflatu visa omnia nobis
Exponens, mihi, te, dixit, lux tertia ab isto
Carcere deducet, multis & honoribus auctum
Restituet primo officio: te pistor inique
Lux eadem in cruce constituet, te immunda volucrum
Agmina depascent, corui, miluíque rapaces,
Vulturiíque, nisi ipse animum conuertere possis
In melius, sic nanque Deus mutatur & ipse.
Omnia quæ euenisse vides. tua somnia certe
Hic puer exponet, magnum nam numen in illo est.
Auditis Rex lætus ait, vade ocyus ergo,
Duc puerum, & nostro iussu de carcere solue.
Ille celer mandata facit, puerúmque parumper
Ornat, detondéique comas, vestémque ministrat.
Tum regi adducit timidum. rex omnia lustrat
In puero, sibi cuncta placent, sic denique fatur.
Te puer hi dicunt exponere somnia, nunquid
Vera ferunt? ast ille. Deus, rex optime, solus
Somnia nosse potest, & si cui maximus ille
Hoc dederit. potero ipse meo pro rege precari

Somnia qui immisit, nec, quæ illa intelligat, esse ars
Vlla potest, quæ authore Deo non vtitur: vnde
Nec vates potuere tui, quibus omnibus est ars
Absque Deo. Primùm septem fælicibus annis
Largius vndantem solito, maioréque Nilum
Flumine rumpentem ripas, secúmque trahentem
Fælicem limum, fœcundæque æquora arenæ
Fortunata nimis tellus Ægyptia cernet.
His annis tantum messis, tantùm vberis illa
Colliget, vt non sufficiant solita horrea messi.
Vbertatem istam pingues nimiúmque nitentes
Monstrauere boues septem, quæ è flumine Nili
Exiuere, herbas pingues per littora pastæ.
Hanc etiam & spicæ septem, quas pondere onustas
Lætásque plenásque vno consurgere culmo
Vidisti, pariter monstrant: nam somnia visa
Non duo res, sed idem ostendunt, nunc porrige mentem,
Optime rex: nam septem annos, qui deinde sequentur
Infælix steriles duròsq; Ægyptus habebit.
Ipse intra ripas demisso flumine Nilus
Curret iners, supráque caput limúmque feracem
Non tollet sicca arebunt arua omnia, sicca
Solstitia, & nulli descendent montibus amnes
Consueti pluuiarum amnes sub sydera Cancri
Æthiopum populis nec hyems æstiua redibit.
Agricola infælix nullo versabit aratro
Arua, nec arenti mandabit semina terræ,
Sed miseros edet annona cogente iuuencos.
Hæc septem docuere boues per littora siccæ,
Deformes, macræque, quibus vix ossibus hærens
Pellis erat. hæc septem illæ rubigine tostæ,
Squallentésque situ spicæ, & sine pondere turpes

Ostendunt: duplici exemplo te commonet ipse,
Qui nouit ventura, Deus, quo tu quoque solers
Commoueare magis, damnóque occurrere possis.
Quod facere vt valeas, si me fortasse requiris,
Sic habeas. maiora para primùm horrea, & omne,
Quod superat segetum his septem fœlicibus annis,
Coge illic, seruáque vigil: dein multa talenta
Aurique, argentíque in fruges vndique emendas
Impende, annorum quantum penuria septem
Exposcet ventura fami, campisque serendis.
Talia narrabat iuuenis, quæ singula mente
Rex voluit tacita, tandem & sic voce profatur.
Hoc certe Deus in puero, nec talia dici
Absque Deo potuere, nec illi Ægyptia tellus
Aut Chaldæa videt similem. tum amplectitur illum
Lætitia illacrymans. post me tota ista secundum
Te aspiciet regio, seruatorémque vocabit.
Sic ait, & chlamydem gemmis ostróque nitentem
Ferre dat, atque auri torquem circundare collo.
Mos erat, vt gemma cœlata, insignis & auro
Annulus, antiquo regum de more vocatus
Regius, à nullo, nisi rege Pharaone, posset
Gestari, aut siquis foret ipso ab rege secundus:
Hunc sibi rex digito detractum imponit Ioseph,
Quo populus post regem illum sciat esse secundum.
Præterea, qua se solennibus ipse diebus
Inuectum mula populis vrbíque solebat
Ceu quendam monstrare Deum, sic mandat & ipsum
Vrbe vehi, muláque eadem procedere Ioseph,
Præclamante tuba, regi inclinate secundo
Quisque caput, sanctóque nouos conspergite flores
Seruatori hominum, solus qui somnia regis

Exposuit

Exposuit, qui plena Deo præcordia gestat.
Talibus ornatus donis, & honoribus actus
Isacides iuuenis cuncto acclamante senatu
Præficitur toti Ægypto. Qui sedulus omni
Ingenio curáque in primis horrea vbique
Magna parat, mox frugum ingentibus vndiq; aceruis
Collectis, partim terra Memphitide natis
Partim emptis aliunde implet, stipátque, nec vllum
Dat rebus spatium: regionem lustrat, equorum
Imminuit numerum, atque hominũ. Dij cuncta secũdant.
Vrbs erat Helipolis, Solis de nomine dicta,
Cuius Rex, idem & templi Phœbíque sacerdos
Supremus natam formæ & virtutis habebat
Insignis, quam sæpe Deus consultus Apollo
Dixerat haud vlli indigenæ thalamo esse locandam:
Coniugium externum fato maiore parari,
Quo genus, & clari tollantur in astra nepotes.
Ergo isthæc iuueneni monstrare oracula Ioseph
Censet & antistes templi, & rex ipse Pharaon.
Quocirca, cum iam septem fœlicibus annis
Ægypto in tota vbertas, atque omnia vbique
Læta forent, placuit regi dignis hymenæis
Et thalamo Isacidem iuuenem sociare iugali,
Lætitiámque augere, diésque inducere festos.
Ergo hæc per ludos & per conuiuia læta
Dum fiunt septem fœcundi messibus anni
Iam finem, vbertásque, omnis iam copia habebat.
Iámque pererratis Geminis per sydera Cancri
Sol alios agitabat equos, Ægyptia cum gens
Miratur Nili nulla incrementa videri,
Sed purum & nulla permixtum flumen arena
Ipsum inter ripas tristi procedere cursu.

Iam tellus fœcunda priùs, nunc aret, hiátque
Vsta siti, nec spes Cereris promittitur vlla.
Semina si qua etiam latis sparguntur in aruis,
Aut nullos edunt fœtus, aut protinus omne
Enatum fœdæ vitio rubiginis aret,
Aut abit in lolium infœlix, fluidúmve papauer.
Viuitur ex annis lapsis, retróque coacto
Fœnore, quod primo sterili vix sufficit anno.
Verum, vbi dira fames homines se vertere ad herbas,
Et pecus immeritum, atque immunda animalia adegit,
Regem vrbes & rura adeunt subsidia poscunt.
Rex ad Præfectum cunctos dimittit Ioseph,
Seruatorem hominum. populis hinc horrea aperta,
Et iustum indictum pretium: gaza vndique & omnes
Congestæ portantur opes: æraria regis
Complentur nec adhuc quartus se verterat annus.
Quid facerent miseræ gentes? sola arua supersunt,
Quæ vendant, si emptorem habeant, nam solus Ioseph
Esse potest pro rege emptor. ergo ille rogatur,
Arua emat, & miseris det opem, nec pacta recuset.
Redditunm cuiusque agri quintam dare regi
Promittunt, sic pacta ineunt, sic fœdera firmant.
Interea, externas quoniam penuria terras
Hæc eadem affligit populos it fama per omnes
Ægyptum sat frumenti, quod vendat, habere.
Ergo & Sychenus natos affatur Iacob.
Cur non Ægyptum nati, cur regna beata
Non petitis, cur non nobis alimenta paratis?
Num perimat nos ista fames? man data capessunt
Natorum deni fratrum natu vlti mus astat.
Vt vero Ægyptum petiere, & Osyrida terram
Frumentis præfectum adeunt, & supplice cultu

Ære

Aeris dato frumenta rogant cognouit Ioseph
Germanos, statuente Deo, non cognitus illis.
Præteritique memor, quamuis iniuria multùm
Facta potest, tamen & patris, fratrisque misertus
Beniamin, his etiam parcit, tum fatur ad illos.
Vnde, & quinam hominum ad nostras acceditis oras?
Illi autem è terra Canaan, de sanguine Iacob
Venimus huc cogente fame, quæ plurima perdit
Samariam domus est nobis plenissima, primus
Est pater, vndeni nati, paruique nepotes,
Pastorúmque manus, vernarum est plurima turma.
Venimus ergo ad te, nobis alimenta rogantes,
Ne pereat gens tanta, tibi iusta æra dabuntur.
Nec nos immemores erimus. pater optimus vrbem
Ipse regit Sichen, pastor, cui millia multa
Sunt pecudum: quonis pretio da viuere tantùm.
His verbis quanquam frater commotus, & ægrè
Abstinuit lacrymis, ficto tamen omnia vultu
Dissimulans, quid verba mihi datis, inquit? an ipse
Eludar? nisi me os fallit vultúsque loquentum,
Exploratores puto. cur mandata paterna
Non geritis? cur nec frater huc venit & alter?
Ast illi, minimè tales ne rere, precamur.
Per patrem patrisque Deum iuramus, adire
Nos iussit, nos dira fames: natu vltimus vnus
Cum patre Beniamin adolescens restitit, & spes
Solaménque senis: nos, qui sufferre laborem
Possumus, atque moras longarum auferre viarum,
Venimus orantes vitam, mandata putantes
Nulla opus esse istbic ferri: miserere precantum,
Et miserere patris, pueri miserere relicti,
Paruorúmq; (potest pietas si in te vlla) nepotum.

Hic lacrymas vix continuit, conuertit & ora,
Toto animo & vultu multum commotus Ioseph.
Inde ait. Est mihi firma viri sententia menti,
Frater vt huc alius veniat, vestrum hic erit vnus
Obses, vos alij ad patrem frumenta feretis
Interea. haud aliter (per Regem & numina iuro)
Vlla potest vobis abeundi hinc esse potestas,
Neu faciem spectare meam, aut audire loquentem.
Consulite, & ternis dentur responsa diebus.
Sic ait, & custode dato victúque remittit.
Illi, inter sese postquam diuersa locuti.
Viderunt præfecti animum, præstare putarunt
Ferri multa domum frumenta, loco obsidis vnum
Dimitti, properare alios, iterúmque reuerti
Emptum alias fruges, alium & conducere fratrem.
Ergo nominibus scriptis sors ducitur, obses
Extrahitur Symeon. & iam lux tertia mundo
Clara aderat, responsa petit præfectus, at ipsi
Enarrant decreta. igitur frumenta parari
Impetrat accepto pretio: clam deinde ministros
Admonet, vt summis saccis æra omnia ponant.
Quod fuerit cuiusque, datum, custodibus obses
Traditur: at fratres oneratis tergora asellis
Ægyptum, & multo fratrem mœrore relinquunt,
Samariámque petunt: quò postquam denique ventum est,
Atque vnum pater è natis sibi vidit abesse.
Clamat, vbi Symeon meus est? cur cernere natum
Non datur? est ne æger? minimè pater, inquit Iudas,
Sed valet, Ægypti est obses tellure relictus,
Dum rursus redeamus, & hinc ducamus & istum
Beniamin. nam qui frumentum vendidit, vt nos
Vidit vir magnus, & ab ipso rege secundus,

Quæsiuit multa à nobis, nunquid pater esset,
An frater nobis alius: quæ cùm omnia rectè
Diximus, vos has iterè venistis ad oras
Exploratores, inquit, mandata paterna
Cur non huc geritis? cur non alium quoque fratrem
Huc duxistis? ad hæc respondimus omnia. tandem
Summa fuit frumenta dari nos deinde reuerti,
Adduci puerum, interea obses detur, & vnus
E nobis maneat: per Regem & numina cœli
Iuro (inquit) nec vos aliter frumenta feretis,
Posthac, nec me audire vnquam aut spectare licebit.
At pater, hæc postquã audiuit, proh summe Deum rex,
Estne adeo infœlix alius pater? occidit vnus
Natorum, obses & est alius, subducitur alter
Cum reliquis, simul vt cuncti moriantur, & ipse
Expectem, ferat hæc nostras crudelis ad aures
Nuncius: ô priùs hanc miseram Dij demite vitam.
Talia fundebat lacrymans. circum vndique nati
Solantur, tam aduersa bonos non numina habere.
Mox, vbi depositis soluerunt vincula saccis,
In summis æs omne datum pretiúmque repostum
Inueniunt: stupuere omnes, sed tristis Iacob
Hoc deerat nati, hoc, inquit, quòd funditus omnem
Spem raperet. nam si vobis Ægyptia ad arua
Sit reditus, qui vos primùm vir maximus ille
Exploratores dixit, nunc nomina furum
Imponet, causam inquirens, qua perdere possit.
Nempe ego Beniamin puerum, spem patris, & vnum
Solamen, non huic tradam fidámque periclo.
Vos alij, si fata vrgent, diuúmque voluntas,
Ite, rei fidei promissa: ego, quicquid apud me est
Aurique argentique dabo, quo vos redimatis

Et fratrem, & si sors aderit, frumenta feratis:
Quem contra illacrymans iuuenis sic fatur Iudas
Chare pater nos primum audi, dein consule nobis,
Atque tibi. nam quo pacto continget adire
Illum hominem qui iurauit per regia sceptra,
Per superos, nisi Beniamin deducimus ipsum,
Ille quidem nec nos, nec, qui est in carcere, fratrem
Dimittet, faciémque eius spectare licebit?
Verùm, vt de nobis sint dura & tristia quæque,
Vos miseri quonam pacto viuetis, & vnde
Tanta domus? capiti, quæso, pater optime tandem
Fide meo, puer iste omnes seruabit, & ipsum
Te patrem. mihi præterea duo pignora chara
Sunt, nati, tu illos (concedo) interfice, si quid
Aduersi puero eueniat: depone timorem,
Atque omnem defende domum. quod pondera saccis
Sint æris posita in nostris, iussisse ministris
Id dominum certum est, incertum, fraude dolóve
An pietate magis. nos certe audiuimus illum
Insignem virtute omni, nos vidimus illum
Nobiscum fleuisse famem atque incommoda nostra,
Dum téque, & paruum fratrem, paruósque nepotes
Commemoramus. age ô genitor, ne tempora differ,
Neu plures innecte moras. & talia dicens
Adiecit lacrymas. victus pater, ibitis ergo,
Tandem ait, & puerum, & regionis dona feretis,
Stactenque, & lacrymas terebinthi, & roscida mella,
Et gummi, & liquidam styracem & amygdala amara.
Insuper & duplex pretium portabitis, & quod
Inuentum fuit in saccis, & quod data poscent
Frumenta, interea faciemus sacra parentum
Nostrorum nostríque Deo, quò cuncta secundus

Dirigat

Dirigat,& seruos cœlo prospectet ab alto.
Postera Phœbeos currus aurora vehebat,
Cum pater & nati sacris de more peractis
Cuncta via opportuna parant,& munera & ipsum
Beniamin:quem iam genitor complexus euntem,
Et lacrymans, I chare puer fœlicibus,inquit,
Auspiciis:si te rediturum fata reseruant.
Vitam oro. lacrymæ vetuerunt dicere plura.
Tum simul & reliquos natos complectitur omnes,
Commendátque Deo,ast illi bona verba precati
Durum inter & longum capiunt,campósq; relinquunt
Samariæ,Solymenq; sacram:iam consita Idumes
Prætereunt palmeta, Gerar & Tartara vasta
Syrbotis,tandémq; vident Ægyptia regna,
Optatámque petunt Memphim.quos lætus Ioseph
Suscipit.atque vnà fratrem de carcere soluit.
Vt verò admissis coram data copia fandi,
Sic Ruben.hinc postquam discessimus optime princeps,
Venimus ad genitorem,illi tua maxima iussa
Narramus,fratrem duci te velle minorem
Beniamin hunc istum:tum saccis ordine apertis,
Res mira,in summis pretium atque æs omne,quod antè
Exhibitum fuerat,se offert:quis miserit,& cur,
Ignotum est,Deus est testis.verùm,vt pater isthæc
Audiuit,vidítque,imo suspiria corde
Traxit,& heu nati,dixit male numen amicum
Nos aliquod nunc insequitur,Fortuna recessit
Illa bona.è bis sex natis amisimus vnum:
In vinclis alius longinquis exulat oris:
Nunc spes & miseræ solamen dulce senectæ,
Beniamin abduci petitur:vos rursus abitis,
Nescio quò,& vereor,surum ne nomine eatis.

Omnes vt tandem fato pereatis ab vno.
Nos contra miserum solari, fide parentum
Nostro & fide Deo genitor: iustissimus ille,
Ille vir est, regio quem tota Ægyptia dicit
Seruatorem hominum, sanctúmque piúmque fatetur,
Et colit hunc nihil aduersum durúmque timendum est.
His victus cessit tandem. Vos ibitis ergo,
Et ducetis, ait, puerum, atque hæc parua feretis
Munera, quæ regio fert hæc, stacten, & Terebinthi
Resinam, & liquidam styracem, & amygdala amara,
Melláque: dein duplex pretium portabitis, & quod
Impositum fuerat saccis, & quod data poscent
Frumenta: & demum iusto natúmque patrémque
Commendate illi, pueri misereſcat & huius
Atque senis natos nimium misereſcat amantis.
Talia dictabat iuuenis, cùm lumina princeps
Vix lacrymis cohibens tali est sic ore locutus:
Este bonis animis iuuenes, ego munera grata
Accipio regionis, & hunc, qui adductus ab omni
Suspicione puer vos, omni à fraude piabit.
Ite, & fessa via, fœda & sudore lauate
Membra viri, mox luce bona discumbite mecum.
Hæc princeps famulorum alij in conclaue lauacrum,
Vasa alij mensásque parant. hæc inter Ioseph
Multa super regno & populis disponit alendis.
Dein redit ad fratres, magnámque educit in aulam,
Regales vbi monstrat opes, vasa aurea signis
Cælata, argentúmque abacis, stratósque tapetas,
Necnon parietibus circùm pendentia longis
Aulæa, intextis auro & bombyce figuris,
Quas dicas spirare: illic diuina secutus
Iussa Abraham, puerum in syluas ducebat Isaac
Mactan-

Mactandum: puer iliginis onerabat asellum
Fascibus, ipse pyram genitor vittásque parabat.
Ille idem dextram vicina in parte leuabat,
Crudelémque ensem demissus lumina Isaac
Et flexis genibus ferituro colla parenti
Præbebat: cœli demissus ab axe vetabat
Nuncius, & dextram sublatam ensémque tenebat.
Parte alia fratrem fugiens tendebat Iacob
In patris antiquas sedes, cognatáque regna,
Euphratem Tygrímque inter: patruelibus inde
Virginibus hauribat aquas: tum pastor ad vndas
Euphratis dum pascit oues per littora Laban,
Rachelem vocat, & dulces decantat amores.
Talia dum læti spectant Israele nati,
Spémq; aliquam sibi promittunt, tum magnus Ioseph,
Iam genio libemus, ait, date flumina palmis
Vos famuli, tum sede altus discumbit eburna.

Morte prauentus, hoc item, quod sero inceperat, absoluere non potuit.

ALCON, SIVE DE CVRA canum venaticorum.

Assiduis nuper fessus venatibus Alcon,
Falleret æstiui vt fastidia longa diei,
Coruini quà se nemora excelsissima cælo
Extollūt, viridi dū captat frigus in vmbra,
Dicitur ad iuuenem senior sic fatus Acastum.
Me segnes artus, defectáque viribus ætas,
Et superare iuga, & latis discurrere campis,
Et torquere leues hastas, & ferre pharetram,
Nate, vetant, densáque indagine cingere siluas.
Sed te puluereum cursu transmittere campum
Ferre æstum frigúsque, leues agitare molossos
Et pinguem siluis ad tecta auertere prædam
Nunc decet, ac validam pro me exercere iuuentam.
En arcum, pharetrámque tibi, iaculúmque relinquo:
Ne tamen vsque adeò plenæ confide pharetræ
Vt postrema canum interea tibi cura putetur:
Quorum ope veloces poteris præuertere ceruos,
Aut aprum ingentem, aut fuluum superare leonem.
Ergo agè, & hæc tecum semper mandata reserua:
Principiò vt generosa canum tibi copia nunquam
Desit, quæ certam valeat promittere prædam.
Elige degeneri nequaquam semine natos,
Sed quos assiduè syluis exercuit altis
Et labor indomitus, sæuarum & præda ferarum.
Nec verò parui formámque genúsque putaris:
Nam neque sunt animi, neque mores omnibus iidem,
Et varia diuersa canum dant semina gentes.

Nam

Nam rabidas si forte feras te cura tenebit
Venari, & variis caput obiectare periclis,
Spartana de stirpe tibi, de stirpe molossa
Quære canes, Lybicos illis, acrésque Britannos
Pannoniósque truces, & amantes prælia Celtas
Adde, nec Hircanos, nec Seras sperne feroces.
Si vero paruos lepores, capreásque fugaces
Malueris, timidósque sequi per deuia ceruos,
Delige Pæonios agiles, volucrésque Sicambros.
Quòd tibi si latebras, abstrusáque lustra ferarum
Rimari certa catulorum indagine cordi est,
Hunc vsum implebit Perses, & Saxogelonus.
At genere ex omni præsertim delige quæ nec
Corpore sit gracili nec densis aspera villis,
Sed sublime caput, viuacia lumina, & amplam
Ostentet frontem, atq; ingentes oris hiatus:
Cui recta surgant aures, cui pinguia terga
Diuidat in caudam descendens spina reflexam:
Sint armi lati, sint æque pectora lata:
Lata aluus, quæ sic costis adiungitur imis,
Vt tamen in spatium sensim se colligat arctum:
Vt caua diductis succedant ilia costis,
Excipiant siccis quæ fortia crura lacertis,
Ima pedum parua signent vestigia planta.
Huic similem coniunge marem, cum vere repenti
Tangit amor genus omne auium, genus omne ferarum;
Bisquinos tamen ante dies accensus vterque
In venerem, venere abstineant: sic plena libido
Acrius extimulat, viresque ad semina præbet.
Hinc maior soboles, atque inde valentior exit.
Quæ simul ac sese numeroso protulit ortu,
Selige de multis quos iam præstare videbis

Pondere: vel stipulæ flammis include sonoris
Ingentem turbam: prolis nam nota periclo
Egregiam sobolem, melioráque pignora mater
Ocyus eripiet flammis, & inertia linquet,
Illi igitur plenis vbi nondum viribus ætas
Accessit, paruum cursu conscendere collem,
Et molli assuescant sese demittere cliuo.
Hinc tenerum leporem, vel crura infirma trahentem
Sectari capream & facilem percurrere campum
Incipiat, verbísque viri parêre vocantis.
Nulla mora est, ipsis crescant cùm viribus anni
Iam potes hos tuto densis committere syluis:
Pérque altos montes per lustra agitare ferarum.
Nec minus aut apro, aut fuluo obiectare leoni.
Si modo vel capreas, vel dedignabere ceruos.
Immodicis tum parce cibis, tum cursibus illos
Exerce assiduis, ac mox ad tecta reuerti,
Vincla pati discant: ita demum libera colla,
Cùm res ipsa, vsúsque vocat, maiore feruntur
Impete, nec cursum remoratur pigra sagina,
Hactenus in siluis catulos eduximus altis:
Nunc quæ morbosis sit cura adhibenda docebo,
Insomnes cum fortè canes occulta fatigat,
Vímque adimit, febris putrem tunc ore cruorem
Ferro emitte leui: dein Bacchica dona rosarum
Misce oleo, & rapidis simul omnia concoque flammis.
Terque die inserto demitte in guttura cornu.
Si vero nimio venandi langueat æstu,
Butyro lapathi succos, Siculíque Lyæi
Pocula, contusúmque piper simul omnia miscens,
Prosubige: vt certi simul ac commixa liquoris
Prætulerint speciem, cupido canis hauriat ore.

Immodicam

Immodicam sed forte sitim dum sublevat atro
Fonte canis, lympha mala si successit hirudo,
Cimiceo suffire canem nidore licebit:
Aut oleo ptisanam & spumanti melle subactam
Incoquere, offensóque cane præbere vorandam.
Aut cum tetra lues (clauos dixere) palatum
Afficiet miserè, siluestria sesama, nec non
Bacchi acidos latices, & chartam sume perustam,
Atque Ammoniaci frustum: dein singula in vnum
Confundens, tetræ caussam superilline pestis.
Tum vero, ardentes oculos inimica peruris
Cum tabes, crebræque fluunt à lumine guttæ
Iam frondes sacræ myrti siluestris & vuæ
Arentésque rosas diluto concoque Baccho,
Hísque affecta leui citus ablue lumina dextra.
Inde oleum, atque oui niueos immitte liquores.
Quod si natiuo stimulatur coxa dolore,
Lemiulum lapidem, Meditem nomine dicunt.
Vrina semel atque iterum demerge recenti:
Cui Bacchi dulces acidósque adiunge liquores,
Quáque latet pestis sumpta circumline penna.
Ast vbi rupta nouo manabit sanguine vena,
Tum murem geminum, ac telam pendentis Arachnes
Vre foco, cinerémque vndanti impone cruori.
Proderit & ferro candenti tangere vulnus.
Obstructo verò lotij cum forte meatu
Vexari aspicias catulum, cerealia dona
Obiice lacte prius simæ perfusa capellæ.
At contra venis si quando sanguis apertis,
Pro facili vrina, terram madefecerit atram,
Conueniet lentè feruenti lactis aheno
Mollire, & tenues Coriandri immittere succos,

Infractúmque piper, laticémque vndantis oliui,
Insertóque cani paulatim infundere cornu.
Quid taceam nimio cùm decidit vngula cursu,
Frangere namque iuuat pallentis grana cumini
Dentibus, admotáque pedem lenire salina:
Incipiéntque noui subcrescere protinus vngues,
Fit quoque vt immundo catulus iuguletur ab œstro:
At tu syluestrem crepitantibus vrere rutam
Ignibus, & fumo pariter mulcere salubri
Disce: dehinc acri perfundere vulnus aceto.
Quin aures etiam muscarum turba molesta
Impetit vsque adeo, mutilatum appareat altè
Vt caput: ipse autem venienti occurre periclo,
Et prius has nucibus, viridique putamine tinge.
Quid cùm dura canes inter se prælia miscent,
Alter vt alterius percussus dente laboret?
Tunc etenim cerui flamma subiecta voraci
Ossa teres, oleo subigens frondentis oliua
Vnguinis in morem, ac vulnus lethale perungens:
Quanquam etiam possis ramenta inducere ferri.
Namque venenifero serpentis saucius ictu
Quo valeat, scit sponte sua reperire salubre
Gramen, & ipse sibi nullo auxiliante mederi:
Senserit at rabidos vbi morsus, protinus ipse
Idæam rutæ foliis, acríque Lyæo
Iunge picem, læsæque adhibe hæc medicamina parti:
At mala cùm scabies miseros depascitur artus
Latrantum, & fœdè miserabile corpus adurit,
Cerusam, abdoménque bouis, resinámque tenacem,
Butyrúmque recens viridantibus incoque sensim
Lentisci foliis, infectáque membra perunge.
Sed tunc præcipuè solerti mente cauendum est,

Cùm

Cum rabie accensus nunc hos, nunc impetit illos,
Ipsi infensus hero, dátque insanabile vulnus.
Ergo illum primo valida compesce catena:
Inde rosæ aggrestis radicem pondere saxi
Contusam viui fontis consperge liquore,
Vt potus speciem lino collata nigranti
Præferat: hac sumpta, reuocari ad pristina tradunt.
Sensa canem, ac posita rabie mitescere rursum.
Sunt qui siluestres ficus adipémque vetustum
Contundant, ederas alij feruentibus vndis
Emollire iubent, donec pars vna supersit
E tribus, atque ipsis foliis, tepidóque liquore
Pascere quadrupedem, aurora surgente furentem
Nil tandem vsque adeo prodest, ac prima sub ipsum
Principium morbi rescindere semina ferro.
Nam qua parte imo coniungi lingua palato
Cernitur & fauces, natiuo concolor auro
Occupat, in rabiémque feros agit vsque molossos
Vulnificus vermis, suffundítque ora veneno.
Quem si quis potuit ferro resecare, potentem
Is tanti abstulerit caussam, stimulúmque furoris.
Quæ superant, olim: nunc præda ad tecta iacentem
Ferre monet præsens fugientis temporis hora,
Quandoquidem calamos posuit Coridallus acutos,
Et iam sublustres inuectat luna tenebras.

IN OBITV M. ANTONII TVRRIANI VERO-NENSIS,

AD IOANNEM BAPTI-ſtam Turrianum Fratrem.

ET ſi egomet tanti caſu perculſus amici
Solamen noſtris diſcuperem lacrymis,
Ne mea perpetuo manarent lumina fletu,
Pergeret aut tantus vrere corda dolor,
Attamen, vt mî animi valuit concedere amaror
Iſthæc mœſta tibi carmina perſolui:
Quo fortaſſe meis conſolarere camœnis,
Si miſeros quicquam muſa leuare poteſt:
Ac ne tu in lacrymas paulatim totus abires,
Liquitur vt pluuio tacta pruina Noto.
Quandoquidem chari fato te fratris acerbo eſt
Rumor in extrema viuere triſtitia,
Nec iam poſſe quietis habere, aut commoda ſomni,
Sed cedente die, ſed redeunte queri:
Mœrentémque, vagúmque, & turpem fletibus ora
Amiſſum totis quærere littoribus.
Fertur vt Eridani ripas erraſſe per omnes
Anxia fraterno funere Lampetia.
Septem quam perhibent ſomni ſine munere noctes,

Ieiunam

Ieiunam septem continuasse dies.
Et, quoties longo, defessa errore viarum
Vmbrosi in ripa concidit Eridani,
Reddite vos Phaëtonta mihi, clamabat ad vndas,
O, quæcunque sub hoc flumine nympha lates.
Te tamen, vllius si cuiquam morte dolendum est,
Iusta quidem tanti causa doloris habet.
Quandoquidem immatura morte tibi omnia frater
Commodatéque ipsum perdidit, atque tuus:
Perdidit hei misero charus tibi frater ademptus,
Quo tibi non vllus charior alter erat.
Ille amor, ille tuæ solamen dulce iuuentæ,
Ille tuæ fuerat spes, columenque domus:
Quicum versari semper, quicum esse solebas,
Atque animi arcana dicere consilia,
Vnum mirari, atque vnum præponere cunctis:
Ambrosiæ è cuius effluere ore lepos.
O nimium miseri nos, & genus ærumnosum,
Deterius quorum est conditione nihil.
In nos sæuitum est bello, quo durius vnquam
Vidit nulla ætas, nec feret vlla dies.
Seruitium tulimus crudele, & barbara iussa,
Pársq; domos charas liquimus, & patriam.
Relliquias, miserósque absumpsit tabida ciues
Pestis, & huc illuc sæuit Erinnys adhuc.
Nec sat erat: miseri crudelia funera COTTÆ
Fleuimus. ô indigna COTTA perempte nece.
O COTTA infœlix, quæ te fata impia nobis
Tam subitò ante tuos abripuere dies?
Iam neque finierant gemitus, & lumina siccis
Non bene cessarant tristitia flere genis,
Quum tu MARCE cadis, quum nos tot tristibus actos

Deseris, heu falsos credulitate tui.
Non hoc viuida nos tua iam sperare iuuenta,
Hoc tua non virtus, non benefacta dabant,
Exanimem vt nos te iuuenem, nec iam vlla loquentem
Externa miseri contegeremus humo:
Sed fore, quem fama virtus æquaret olympo,
Vnus qui multos instrueres populos.
Qualis ab aërio decurrens monte iugi fons
Communes multis sufficit vnus aquas, (laudū
Nam quid ego aut laudes memorem, aut tua maxima
Præmia? quæ humano profueris generi,
Aut quàm sæpe animas positas iam sedibus orci
Ad sua Apollinea membra vocaris ope?
Vos testes Ticina, & qui inter pascua læta
Medoace antiquos abluis Euganeos:
Illo quos fama est naturæ arcana docente.
Sæpe inter nymphas obstupuisse suas:
At nunc amisso turbatis flesse sub vndis,
Inque mare assuetas non habuisse vias.
Non tamen aut soli, nec vos magis omnibus amnes
Indoluistis acerbo illius interitu.
Illum etiam Graiæ, & nymphæ flevere Latinæ,
illum etiam Thuscis Calliopæa modis.
Quin etiam syluæ, & montes gemuisse feruntur,
Et vos extremi fluctus Hyperborei.
Sed mage Benacúsque senex, & Sarca, sepulti
Qui prope vicinum prætereunt tumulum.
Sed magis ipse Athesis, olim qui corpus humandum
Condendum charam perferret in patriam,
Ne extra cognatos cineres, atque ossa parentum
Illum perpetuo terra aliena tegat:
Tunc vos ô patrio prognatæ Naiades amne

Spargite

Spargite odoratis plena sepulchra rosis.
Tempus erit, cum posteritas mirata nepotum,
Quantum isti, dicent, ah tribuere Dei.
Atque aliquis monumenta legens, & scripta iacentis
Deuota ad mutos serta feret cineres.
Interea ô vos Benaco centum patre nymphæ,
Sarcaque ab alpinis edite verticibus,
Et vos ô Naci rupes, & saxa Briani,
Et nemora vmbrosis densa cacuminibus,
Ferte aliqua, ô nunc ferte meo solatia BATTO,
Et tantam ex animo demite tristitiam.
Quem neque sancta potest Sophie complexa leuare,
Musa nec assuetis sedula carminibus.
BATTE tamen vates, longum vt quæsisset ademptam,
Et longum flesset Thracius Euridicen,
Nullo solatus, blando quàm carmine, curas,
Nullo, quàm sophia, dicitur esse magis.
Illi, seu Rhodopes syluis erraret in altis,
Siue in deserti Strymonis aggeribus,
Semper Musa comes, semper pendebat eburna
Ex humero numeris docta sonare lyra.
Ille orbem immensum semper spectabat & orbis
Ornatum, puris sydera luminibus,
Et maria, & montes vastos, atque irrequieta
Flumina, tum quicquid denique terra parit.
Quorum animaduertens certa sub lege tenorem,
Paulatim charam senserat Eurydicen
Deleri, & tristem mutari in gaudia mentem,
Tantùm animos rerum forma leuare potest.
Aspice lucentem Luna titanidis orbem,
Et cum Sole suo quæ super astra micant.
Omnia sunt æterna, & vita iuncta perenni.

Quæ loca fœlices Diíque animæque colunt.
Inferior Lethi regio est, sedésque malorum,
In qua est, quod fœlix intueare, nihil.
Quippe solum hoc ventíque, imbrésque, & cuncta fatigãt,
Quæcunque aeria de regione cadunt.
Adde æstúsque, hyemésque, & morborum genus omne.
Tum natura aliqua est indigna semper ope.
Nos porro desyderiis mala plurima nostris
Iunximus, ô præceps in sua damna genus.
Hinc odia, & timor, & lites, & bella cruenta,
Et via non vni plurima aperta neci.
Attamen in tantis ærumnis est animi spes
Vnica, quem melior vita beare potest.
Quippe, vbi præfulgens vlla virtute reliquit
Corporeum, sedes aduolat æthereas,
Semideúmque domos, & diuûm morte carentum,
Hic, vbi non æstas, nec fera sæuit hyems:
Nec dolor, aut desyderia infœlicia nostri,
Nec sors partem aliquam, nec rude vulgus habet:
At sancti heroes habitant, gens inclyta bello.
Ingenuíque, nouem qui coluere Deas:
Quíque pij, iustíque, Deûm præcepta secuti,
Et sancta insignes qui fuerunt sophia.
Quos inter tuus ipse recens à funere frater
Miratur cœlum, cœlicolumque domos,
Æternámque diem, & fœlicem ex ordine gentem,
Inter quos gaudet, se quoque dinumerans.
Quem circum illustres animæ, PROAVIQVE, PATERQ.
Intentos oculos ore nepotis habent,
Et pulchram effigiem agnoscunt: miratur & ipse
Egregiam stirpem, magnanimumque genus:
Agnoscitque suos, & facta, & nomina discit.

Tum

Tum quantum sit adhuc terra habitanda tibi.
O fortunatum nimium, tristem ante senectam
Carpere iter cœli cui potuisse datum est.
Quas syrtes, quos & scopulos post terga relinquis
MARCE tibi à quanto est salua carina mari?
Fortunate iterum, tu non incommoda vitæ
Passus adhuc, non quæ plurima habet senium,
Sed dulces inter musas, & Apollinis artes
Fortunata nimis vita peracta tibi est.
I decus Ausoniæ iuuenis, numeróque Deorum
Te immisce, culta est iam tibi terra satis.
Illa tuum, dum sydera erunt, dum Flumina currunt,
Nomen in astra memor, & benefacta feret.

AD IOANNEM BAPT. TVRRIAnum Veronensem.

BATTE, animos quando tristes, curasque leuare
Musa potest, ego nunc sortem, casusque supremos
Ipse meos tristi solabor carmine tecum.
Et tecum dulceis natos, quos funus acerbum
Abstulit, æterna & pariter caligine texit,
Conquerar: vt saltem tenebris, & nocte perenni,
Quantum opus est nostra, miserorum nomina demam,
Quæ potui, dum vita illos auræque fouebant,
Exhibui genitórque, gubernatórque duorum
Infœlix: primas alter vix fingere voces,
Alter adhuc teneris iam tum decerpere ab annis
Prima rudimenta, atque omen præbere parenti.
Quos ego (sed Zephyri spes portauere paternas)

In viridi fluuios siccantes littore crines.
O fortunatum nimium, si numina tantum
Hæc mihi seruassent, si non casura dedissent.
Verum aliter Lachesi visum est, quo tempore primum
Natorum cœpit producere fila duorum,
Quippe auram miseris, & dulcem noscere vitam,
Spémque sui dederat præbere: alia omnia ventis
Tradita, nocte atra & tenebris inuoluerat orci.
Non licuit firmos annis, viridésque iuuenta
Inspicere, & chara ad metam deducere vita.
Nec potui votis, nec ope adiuuisse paterna
Clamantes, frustráque patris suprema petentes
Auxilia, & nota nequicquam voce vocantes.
Heu mortem inuisam, quis te mihi PAVLE Deorum
Eripit, & miserum complexibus abstrahit istis?
Tu prior immiti correptus morte, parentem
Deseris, & dulceis auras, & lumina linquis.
Quòd te si tali dederant sub lege futurum
Fata mihi, non iam fuerat mœroris abunde,
Non gemitus? quid me è tam multis patribus vnum
Cœlicolæ lacrymisque nouis, & morte recenti
Opprimitis, charóque etiam spoliatis IVLO?
Heu miserande puer, quanto plena omnia luctu
Liquisti abscedens! quem non vesana Deorum
Incusauit inops, cum te complexa iacentem
Aspiceret laniata comas & pectora mater?
Ah misera, ah male fausta parens, quid numina fletu
Sollicitas? iacet ille, velut succisus aratro
Flos tener, & frustra non audit tanta gementem.
Ah misera, ah quid sublatum complexa moraris?
Ille tuas non iam est. Vos illam in funere matres
Collapsam accipite, examinémque reponite tectis.

At vos insontes animæ, charissima nuper
Pignora, quod misero superest optare parenti,
Semper auete mei, vt licuit, sempérque valete.
Seu dulce Elysium functis, vmbræque tenebunt
Sanctorum nemorum puro ceu sydera cælo,
Ipse ego vos semper lacrymis, vos carmine tristi
Prosequar, & vestris persoluam iusta sepulchris:
Donec me vobis tenuem coniunxerit vmbram
Summa dies, natis æquat quæ sola parentes.
Interea curas, numeris, musáque leuemus
BATTE animos: quando rerum mortalis origo est,
Quando etiam vitæ norunt vasta æquora finem.
Scilicet & quondam veniet labentibus annis
Illa dies, quum iam curuo sub vomere taurus
Desudet, terramque grauis proscindat arator,
Nunc vbi cærulea rostris spumantibus vndæ
Sulcantur, verrúntque citæ freta longa carinæ.
Nec vos ô liquidi fontes æterna manebunt
Sæcula, se tanto quamuis pater efferat amne
Eridanus, tumidúsque fluat tot cornibus Ister.
Quin etiam aerij montes, mirabile dictu,
Taygetus, Sypbilúsque iugo & Cymbotus opaco
Innumeras post æstates, ac sæcula longa,
Senserunt senúmque suum, supremáque fata:
Ex quo materies thalamo, primósque Hymenæos,
Atque elementa nouus sensit discordia mundus.

AD

AD DANIELEM RHAInerium Veronæ præfectum Senatorem amplissimum.

RHENERI venerande vno, quo sospite, nondum
Iustitia, & virtus terris antiqua recessit,
Multa quidem monumenta tuis sub fascibus Vrbis,
Multa cadunt antiqua piorum & templa Deorum,
Et Bromij vites, & amica pacis oliua.
Verum hæc ex vrbis re dilabuntur, & ipsi
Vltro etiam sua tecta volunt procumbere Diui.
Ah, saltem antiquo medicorum parcere ritu
Fásque, & suetus amor pietatis, & inclyna virtus
Magna tui valeant. valeant hoc more vetusto,
Quo nostri vixere ataui, vixere parentes,
Te duce venturi longum superare nepotes.
Sanctior hic templis, hîc diuûm est sanctior aris,
Quem neque tempus edax potuit, nec secula tot iam,
Non belli rabies, non ipsum infringere ferrum,
Tantum est iustitiam violari, & fœdera rumpi,
Scilicet & sacra est medicina, vetúsq; Deorum
Inuentum, & sacri medici, quibus author Apollo:
Qui reuocare animas iam caligantibus Orci
Faucibus impositas ad chara munera vitæ,
Ætheriósque haustus, & dulcia lumina possunt:
Qui genus innocuum, vitæ que ad publica nati
Commoda, diuinas tantum didicere per artes
Exercere æuum, atq; humanæ praeesse saluti.
Hos æquum est te præcipue, longéque tueri
Rheneri ante alios, idem cui cessit Apollo

Ipse suas ârtes, & munera nobilis oti:
Quémque domos diuûm docuit, pérque omnia duxit
Sydera: quem graio insignem latióque cothurno
Secretas dedit Aonidum percurrere syluas,
Et calamos, citharámque humaris suspendit eburnam.
Idem te dulces Sophiæ deduxit ad hortos,
Hortos, quos ver perpetuum, quos aura fauoni
Semper alit: semper cœlesti nectare pascit,
Salue magne parens, qui tot virtutibus auctus
Vrbem iustitia, & diuis in pace secundis
Egregiam moderare, Athesis qua flumine pulchro
Labitur, & placido secat arua virentia cursu.
Tu quoque magna virum genitrix vrbs inclyta salue,
Cura Deûm VERONA, tui cessere labores,
Ærumnæque graues, atque horrida Martis imago,
Sanguinis & vesana sitis, & tristis erinnys.
Barbara iam cessit rabies, & in alpibus atrox
Sæuitiam miles, gelidúmque exercet ad Albim
Iam duros nimium sortitus, & fera iussa
Desuemus perferre, Vllos non iam vrbe Tyrannos
Conspicimus, sed te RHENERI maxime, sed te
Magne pater, vno tandem quo sospite, nobis
Iam bona libertas rediit, pacémq; per agros
Læta Ceres, Bacchíque chorus comitantur ouantes.
Gaudete ô quicunque boni speratis agrestes,
Quorum amor est sobolis, studiúmque nepotibus arua
Incolere, & paruas vlmis attollere vites.
Tempus io, nunc tempus adest, quo secula parcæ,
Aurea nent, tandem quæ nunc te præside læta
Incipiunt: sed erunt nobis tunc maxime, quum te
Insignem sceptro Venetum sanctáque thiara
Regna salutabunt terris diffusa, tuúmque,

Quæ

Quà Sol exoriens visit, quà deserit orbem
Occiduus, latè clarum feret Adria nomen.

AD IOANN. MATTHAEVM Gilbertum Episcopum Veronensem.

ILLE tuus GILBERTE, sacras qui in montib. aras
Melsineis tibi constituit, qui téque tuúmq;
Per nemus omne canit, pérque omnia littora nomen,
Hac enata suis mittit tibi poma sub hortis
Aurea, quæ quondam Medorum è finibus Atlas
Transtulit, & magno seruabat tuta Dracone:
Mox victor sacra expolians pomaria Perseus,
Dum leuibus nostrum talaribus aera tranat,
Donauit Chariten Benaci ad flumina Nympham.
Insuper hos Gilberte tibi dat munera pisces,
Qui quondam Hetrusci nautæ, nostráque fuere
Effigie, nunc Benaci sub gurgite nantes
Cærula conuerrunt sinuatis æquora caudis.
Quod si fortè iuuat tanti miracula facti,
Atque hominum quondam versas audire figuras,
Ipse edam, Salo, quæ quondam ad littora BATTVS,
BATTVS amor Dryadũ cecinit, mihi rettulit Aegon.
Fortè senex Creta patriis Saturnus ab oris
Ab Ioue depulsus, regnum sedésque quietas
Quærebat Latio in magno, fataliáque arua:
Iámque diem medio Sol inclinabat ab axe,
Quum fessus, longáque via siccatus & æstu,
Ad vada Benaci viridi prospectat in herba
Vescentes nautas, & puri grandia Bacchi

Pocula miſcentes: placido quos ore ſalutans,
Ecquis, ait, veſtrum pueri ſuccurrit egenti,
Defeßóque ſeni? quis pocula parua miniſtrat,
Extinguitque ſitim? poſcenti illudere Nautæ,
Et ridere ſenem, quis enim præſentibus vndis
Poßit habere ſitim? en flumine largius illo
Ebiberis, gelidáque æſtum ſolabere lympha.
Illuſus Deus immißis in flumina palmis
Haurit aquas, pronuſque bibit: tum verſus ad illos,
Quo tamen è pretio pueri ducetis ad illas
Remigio cautes, quæ fluctibus vndique circum
Clauduntur, mediiſque iacet parua inſula in vndis?
Oſtendítque locum: pretium gens impia iniquum
Poſtulat. at pactus ſenior tandem omnia firmat,
Adiuratque Deos teſtes, ſcandítque phaſelum.
Illi autem, dum naue cita liquida æquora ſulcant,
Ignari, quiſnam ſedeat Deus, Eia age nobis
Fare ſenex, quonam latebras cum crimine quæris?
Anne fugam ſubrepto auro, dominóque relicto
In loca tuta paras? Sed te tua fata ſequuntur
Demens, quem nullæ poterunt ſeruare latebræ.
Nomine Carpus erat, qui tam temeraria verba
Dixerat, ingeminant comites, aurumque repoſcunt,
Proferri ſubreptum aurum: ni proferat, omne
Vi rapiant, pulſumque rate in media æquora turbent.
Quos placidus dictis ſenior demulcet amicis.
Hetruſci nautæ, quæ nunc mens impia ſuadet
Nec ſeruare fidem vos, nec meminiſſe Deorum?
Dicenti iam vis, iam dextra infertur. At ille,
Qui tandem agnoſci poſſet Deus. Impia, dixit,
Gens inimica Deûm, dabitur, quod poſcitis, aurum,
Hoc imo ſub ſonte aurum paſcetis auari.

Dixerat.

Dixerat. Astillis veniam poscentibus, & vox
Deficit, & iam se cernunt mutescere, & ora
In rictum latè patulum producta dehiscunt,
In pinnas abiere manus, vestísque rigescit
In squammas, caudámque pedes sinuantur in imam:
Qui fuerat subita obductus formidine, mansit
Pallidus ore color, quanquam liuoris iniqui
Indicium suffusa nigris sint corpora guttis.
Carpus aquas primus, numen qui læsit, in amplas
Se primus dedit, & fundo subcondidit imo.
Inde alij celeri sese in media æquora saltu
Præcipitant, vacuamque ratem, & sine remige linquunt.
Iamque Deus super vnus erat, subit ipse magistri
Munus, & adductis pelagi petit vltima ripis.
Expositus ripa placidus conuersus ad vndas,
Ecquid Io Nymphæ Benacides ista supersit
Nauis, & hunc amnem sacrum malè fausta carina,
Et vestras sulcabit aquas? En certè ita & huius
Criminis hoc scopulo semper monumenta manebunt.
Dixit, & in partem rupis conuersa pependit
Cum remis ratis ipsa suis, vbi cernere conchas
Nunc etiam licet, externo quas littore Nautæ
Collectas miseri media imposuere carina.
Ex illo nunc Benaci per littora nantes,
Atque auri venas fundo pascuntur in imo,
Nunc etiam à primo retinentes nomina Carpo.

AD MARGARITAM VA-LESIAM NAVARRAE REGINAM

Cæsaris Fregosij nomine.

DVM me Cœnomanos inter tenet Itala tellus
Zefredique arces, mens autem nescia claudi
Libera trans gelidas Alpes Rhodanúmque vagatur;
Trans Ararim, cœlúmque beatum & Gallica semper
Regna videt, Regémque suum, tecúmque moratur
Assiduè, versátque tuas sub pectore laudes,
Ecce mihi cælata auro gemmáq; nitenti
Armipotens, galeáq; ferox & Gorgone Pallas
Oblata est, seu sors tulerit, seu fata dedere.
Continuo visa ante oculos effulgere Imago
Magna tui, inque ipsa micuerunt Pallade, vultus
Virtutesq; tua, morésque, & facta decúsq;.
Quippe illam è cunctis sic tu mortalibus vna
Assimilas, sic vna refers, in Pallade vt & tu
Noscare, & Pallas in te. siue illa Minerua
Seu dici Bellona velit, consensus vtrinq;
Est idem, ora, animi, genius, cognatáq; virtus.
Iure igitur tibi debetur, tibi conuenit vni
Gemma, aurum, effigiésque Dea, siue est Polycleti,
Siue Myronis opus. placeat tibi munus: imago
Est tua: sit gratus cum munere, muneris author.
Quod si digressus paulûm, & prouectus amore
Pierio, dum me dulces per grandia Musæ
Facta tua, & dum per monumenta Heroica ducunt,
Ipse tuas memorem laudes, quibus æthera ad altum

Scandis, & illa simul referam, perque vna Mineruam
Vsque adeo assimilas, iuuet auscultare canentem,
Si vacat, & solitæ sunt te oblectare camœnæ.
Illa parente Deo Ioue magno, fratre superbit
Gradiuo. cum forte acres in bella phalanges
Si quando exacuit, latè timor occupat vrbes,
Turbati tremuere hostes, ac terga dedere.
Ipsa hastam quatit, atque horrenti gorgone sæuit.
Ante Deam diræ effigies, terrórque, minæque
Sanguineæ, & dans terga pauor, vísque impia, & ira,
Vincláque, vindictæque astant, & mortis imago.
At verò positis armis, atque ægide dira,
Mollius humanas si demittatur ad artes,
Mansuetósque vsus, tum dulcia carmina cantat,
Et facilem exercet Musam, aut heroica gesta
Describit, numerisve orbes metitur & astra.
Sin autem imperiis & maiestatis honore
Gaudeat, æternæ ramis insignis oliuæ
Aut iustas sancit leges, aut iura ministrat,
Aut arces struit, aut medias regina per vrbes
Incedit, matrésque super longè eminet omnes:
Condensi agglomerant se altis clamoribus aphri,
Spectatúmque ruunt, arásque & publica ponunt
Templa Deæ plausu resonat Tritonia ripa.
Tu pariter magno Gallorum rege Deóque
Ac Ioue nata simul, Germano Marte superbis.
Nam Martem quisnam esse neget, seu fortia nudus
Brachia, præualidósque artus, atque Herculis armos
Ostendit, taurúmque vno prostrauerit ictu:
Siue acrem pictísque armis spectandus & auro
Pressit equum, struxítve acies, & victor in hostes,
Ceu torrens, signa atque viros sternítque, fugátque:

Fulmineósve Iouis tonitrus imitatus & arma
Tormento, muros & magnas diruit vrbes?
Te quoque tantorum comitem, partémque secundam
Bellorum, si quando acies atque arma mouenda
Perculsa tremuere vrbes, horrórque, pauorque
It campis, Mars germanam comitatur ouantem:
Attoniti spectant populi, gaudéntque tueri
Nunc primum, nunc & medium, nunc agmen obire
Postremum, nunc pellere equum, nunc tendere in hostẽ,
Turbantem cuneos, & abactis agmina signis.
Assistunt comites circum solertia, & astus,
Et magna audentes animi, & tolerantia dura,
Curáque, sedulitasque vigil, spésque alta, labórque,
Et diuûm fauor, & ventis fortuna secundis,
Pone sequens magno graditur victoria plausu.
Nec minus horrenti à bello, paríisque triumphis
Si iuuat ingenij, pacísque incumbere in artes,
Nunc lauro redimita comas, imitata sorores
Castalias, plecteris numeros, & carmina dictas,
Carmina, nec rerum fato subiecta, nec æuo:
Nunc magnos dimensa orbes in templa Deorum
Attollis animos, patrióque assuescis olympo:
Nunc tua describis vel regum gesta tuorum,
Aut eadem depingis acu. stant curribus altis
Et pater, & proauus, cunctíque ex ordine reges,
Captiuósque hostes, & victos colla Tyrannos
Ante rotas longis ducunt in Templa triumphis:
Ipsa opus & textum stupet immortale Minerua.
Quam vero, ô quam te dicam, quum legibus æquis
Iustitiáque feros populos frenásque, regísq;,
Et diuina doces iura, & ciuilia ferre:
Aut arces tollis, aut propugnacula condis:

Aut

Aut matres inter medias, populósque frequentes
Incedis regina? fauor comitatur euntem,
Maiestásque, pudórque, tamen qui Pallada possit
Armatam, & Martis gradientem in bella decere:
It dextra pax læta manu, & prætendit oliuam.
Applaudunt Sequani, floréque & lilia paßim
Effundunt, gaudéntq; tuas attollere laudes,
Reginámque, Deámque, salutiferámque salutant,
Et pace insignem, & bello ferróque potentem.
Fortunata nimis, magnus quam Cæsar, & omnis
Suspicit admirans orbis, cui lumine tellus
Fœlici arridet, totus cui militat æther.
Dij quanquam visum aspectu tibi debita regna
Paulisper priuare tuo, seu crimine ciues
Id meruere aliquo, seu te tua facta reseruant
Ad maiora, viámque tuis virtutibus amplam
Expediunt, pandúntque. Etenim iam tempora læta
Illa instant, quum post lachrymas, post publica vota
Te tandem tua regna nouis decorata trophæis
Accipiant, & iusta tibi solemnia soluant.
Iam ludi, festíque dies, iam sacra parantur:
Iam placidus ripa gaudet Meniascus amœna:
In templis pueri impubes, mixtæque puellæ
Sacra canent, ortúsque tuos ad sydera tollent:
Vt nascentem vlnis primæ excepere camœnæ,
Melléque, & Aonio tetigirunt ora liquore:
Vt charites fouere Deæ, & decus omne dedere:
Vt parua in numerum pedibus cunabula diuæ
Pellentes, manibus nentes fatalia pensa
Grandia concordes cecinerunt fata sorores.
Stabunt ingentes sublatis molibus arcus
Cælati gestísque tuis, factísque tuorum.

Supra omnes humeris extans altáque corona.
Frater erit, senósque ferox ex hoste triumphos
Ducet ouans. mox fortuna congressus iniqua,
Cum dura bellare Dea, & decernere dure
Cogetur. longe illa euris in bella vocatis
Obijcere aduersos, & toto nubila cœlo,
Et casus, & monstra modis minitantia miris
Cernetur: Rex contra animis, & fortibus ausis,
Et virtut e noua tandem superare cadentem,
Tendentémque manus: tum ferro & compede vinctam
Protrahere, & campo captiuam ducere aperto:
Nubila diffugere, & turpi deformia monstra
Victa fuga, vario bello consumpta faméque
In cæcas latebras obscuráque tartare condi.
O, mihi si tantum iuuenili in corpore vita,
Et tantum det parca mihi, hæc ventura superstes
Vt videam, comitérque tuos regina triumphos:
Mox etiam spectare queam & maiora parari.
En erit, en vnquam illa dies, cum Gallica signa
Attolli, & Sequanos compleri milite campos
Cōspiciā fremere arma Rhemos, fremere arma Cadurcos,
Aulercósque, Heduósque, & pictis Lingonas hastis?
In mediis regum secum cataphracta trahentem
Agmina, sublimem sanctas procedere ad aras,
Per caput & sacram regum de more coronam
Iurantem, & Solymas repetentem debita sceptris
Regna suis: te parte alia fortes Ituriscos,
Andelos, Biturásque feros in bello mouentem:
Consiliis, tantóque operi comitémque ducémque
Ascitam: nec tanto sub rege coactam
In ferrum ruere Italiam, & socia arma trahentem
Signa sequi. mox ô liceat cǣóque secundo

Et præsente Deo, tot sese addentibus vna
Prospicere immensum consterni puppibus æquor,
Carmelique procul rupes, & littora Ioppes
Læta Dei classem, & victricia vela vocare,
Et trepidum Euphratem, & magni tremere hostia Nili.
Tunc ego non alium Martem, mihi Pallada poscam
Non aliam mihi: rex Mauors, tu, maxima Pallas
Sola eris. ô ego tunc gemino sub numine tutus
Per medios hostes videor densósque maniplos
Victor agi, videorq́ꝫ mea sub cuspide fractos
Munera magna tibi captiuos ducere reges:
Nec non & spolia ampla tuis addenda triumphis
Iungere, barbaricas vestes, regúmque Tiaras,
Armáque, mygdoniósque arcus, lyciásque pharetras:
Cernere & exanimem fuso cum milite portas
Caucaseas atque hircanos inquirere saltus
Maumethem, & sese extremis occludere Bactris,
Hæc, precor, hæc properè eueniant fœlicibus astris,
Si qua fata dabunt, votis si Iuppiter adsit.
Interea, siue hæc te cura, & gloria tangit,
Seu pacem Europæ miseræ moliris, & arma
In superûm sæuos hostes auertere tentas,
Magnanimo aßistente tuis conatibus Anna,
Anna spectato meritis, cui summa potestas
Tradita, quo rerum moles onerosa recumbit,
Quicquid agis, si quando animum conuertis ad ipsam
Italiam, neque enim teneat te non quoque cura,
Tunc dicas, cælo ante alios mihi fidus in illo est,
Qui nisi pro rege inuigilans noctésque diésque
Illic res Italas, & regia munera tractet,
Gallica suspiret regna, & tabescat abesse.
Præterea, Dea bellipotens, quæ munera Cæsar

Fregosius, parua illa quidem, sed congrua mitto,
Haud ingrata tibi latiis accedat ab oris,
Vna eadem, facie(s)que tui, facié(s)que Mineruæ.
Quinetiam, quoties Diuam spectare iuuabit,
Te toties spectare puta. Sed, me quoque tanti,
Si facies, si me tali dignabere honore,
Cùm memor ipsa mei fueris, tum nomine nostro
Longauámque diem, & fœlicia cuncta precata
Diua tuum siluere iube super omnia Martem.

AD M. ANTONIVM FLAminium, & Galeatium Florimontium.

DVm vos fatidicos vates, arcanáque sensa
Voluitis, atque animum cœlesti nectare alentes,
Alloquijs, magnóque Dei corsuesc...tis ori
Fœlices Duce Gibberto, Camperse magistro:
Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitam
Irrequietum animi, & quærentem indagine vana
Naturam semper fugientem: quæ se vbi paulum
Ostendit mihi, mox facies in mille repentè,
Ceu Proteus, conuersa sequentem eludit, & angit
Mœrentem seniíque horas, casúmque laborem?
Nuper enim tenues species, simulachráque rerum
Quæ fluere ex ipsis dicuntur, pérque meare
Omnia, dum sector meditans, tacitúsque requiro
Antra syluarum, & secreta silentia solus,
Cognoui tamen his spectris illudier ipsis:
Vt sensus feriant nostros, sempérque lacessant,
Pérque foros, caulásque animæ laudántque, meéntque.

Ac

Ac remeent, ipsáque nec inter somnia linquant.
Ergo hoc elusum studio, fessúmque labore
Tandem me miserata suos abduxit in hortos
Musa memor, tetricúmque animum somno, atque quiete
Curauit, numerísque & blando carmine fouit.
Tum mihi. Quo tandem ô semper mortalia quærens
Hanc colere vsque voles terram? nunquámne relinques
Has tenebras, nunquámne in lucem lumina tolles?
An nescis, quæcunque hîc sunt, quæ hac nocte teguntur,
Omnia res prorsus veras non esse, sed vmbras,
Aut specula, vnde ad nos aliena elucet imago?
Terra quidem, & maria alta, atque his circunfluus aer,
Et quæ consistant ex iis, hæc omnia tenues
Sunt vmbræ, humanos quæ tanquam somnia quædam
Pertingunt animos, fallaci & imagine ludunt,
Nunquam eadem, fluxu semper variata perenni.
Sol autem, Lunæque globus, fulgentiáque astra
Cætera, sint quamuis meliori prædita vita,
Et donata æuo immortali, hæc ipsa tamen sunt
Æterni specula, in quæ animus, qui est inde profectus,
Inspiciens, patriæ quondam quasi tactus amore,
Ardescit. sed enim, quoniam hic non perstat, & vltra
Nescio quid sequitur secum, tacitúsque requirit,
Nosse licet circum hæc ipsum consistere verum
Non finem: verum esse aliud quid, cuius imago
Splendet in iis, quod per se ipsum est, & principium esse
Omnibus æternum, ante omnem numerúmque, diémque.
In quo alium Solem, atque aliam splendescere Lunam
Aspicias, aliosque orbes, alia astra manere,
Terrámque, fluuiósque alios, atque aera, & ignem,
Et nemora, atque aliis errare animalia syluis:
Denique cuncta alia cernas vegetantia vita.

Ergo, vmbras cum iam satis,& specula illa, supérque
Spectaris, longa iamdudum in nocte pererrans,
Fas tandem lucem,atque ipsum perquirere verum.
Quod quoniam longè seiunctum est corpore ab omni,
Nec nexus habet, aut affinem sensibus vllis
Naturam, scito esse animum tibi dissociandum
Corpore, purgandúmque omni contage recepta,
Terrena labe, & mortalis luminis haustu:
Quærendaque alia sylua, callésque tenendi
Sunt alij, meliórque, Deum quæ semita monstrat.
Hæc musa. ô si te comitem dent rura beata
Bardolena mihi,ô qui nos propter amœnum
Benacum viridi syluis in littore sistat:
Atque olea,lauróque tegat, détque abdita vatum
Sensa, & vtranque Dei præcepta euoluere legem.
Rura, oro, Gibberte tuo Benacea vati
Da,viridésque oleas,& multa protege lauro.
Ille tuas laudes primùm canet,& tua facta
Inclyta Mœoniis numeris ad sydera tollet.
Vt puerum mirata sacro cum Tybride Roma
Ante annos meritis titulis & honoribus auxit.
Vt res Romana,& sacrorum tradita iussu
Pontificum tibi summa in te vno sæpe resedit.
Vt septem fremuere nouis applausibus arces.
Macte animis,macte ingenio,tu traijcis æquor
Barbaricum,& ferro reges in bello ruentes
Alloquiis frenas,& cœptos ore tumultus,
Armáque,& hostiles animos,& prælia sedas:
Fœdera,amicitiásque feris,pacémque reportas
Italiæ, populísque Dei. nec te tamen ingens
Terra capit.toto iuuenem tot plausibus orbe
Exceptum,tua te pietas, tua maxima virtus

In cælum vehit, & terræ dat spernere honores:
Dat contemnere opes, vniq; incumbere olympo,
Ac solis Diuorum epulis, & nectare pasci.
Hæc vbi perpetuo cantauit carmine & omnes
Respondent late rupes: tunc concitus æstro
Fatidico, plenúsque Deo, Dauidica vates
Ipse etiam pater interpres oracula soluit,
Dignus, qui ante omnes citharam pertractet eburnam:
Quod quondam Solymæ stupuere arcésque Sionis.

AD FRANCISCVM Turrianum Veronensem.

TVrri, si aut mihi villa & lar sit lætior, aut tu
Ferre domum tenuem possis, paruósque penates
Vrbe procul ruri sese abscondentis amici,
Quantum ego te his mecum Caphiis in montibus optem
Montibus his, vbi, si querulæ nemora alta cicadæ
Non rumpant, equidem vix norim æstatis adesse
Tempora, tam leni mitescit Iulius aura.
Sed quid, si est angusta domus, dum puluere & omni
Munda situ: dum sit nullo turbata tumultu,
Nescia curarum, nullius conscia culpæ:
Alta vbi per totum sit pax, & amica camœnis
Ocia, & integri per magna silentia somni?
Quid refert, alius minio laquearia rubra
Si inspicere, ipse velim fuligine nigra videre?
Si non deiectum cœlo Iouis igne Typhoea
Terrigenásque alios, spirantia signa, videbis
Admirans opus æterni memorabile Iuli,

At bona libertas aderit, quæ rura beata
Præcipuè insequitur, simpléxqua incedit & exlex:
Hic tibi, si paulo digitus sit inunctior, aut si
Potanti insonuit cyathus, vel si pede vtroque
Non steteris. nemo obijciet, nemóque sedentem
Arguet, hoc illi si fors super incubuit crus.
Sare, sedere, esse ex libito, & potare licebit.
Forsitan &, mihi quid vitæ, quid sit studiorum,
Nosse optas, quò vel damnes, vel singula laudes:
Mane venit, iuuat Auroram Soléque videre
Nascentem, qui non alio consurgit Eoo
Pulchrior, vnde noua lætantur singula luce,
Et Sylua, scopulíque, & pictis nubibus aer.
Parte alia Benacum alto de colle saluto,
Centum cui virides inuergunt flumina nymphæ:
Ipse sinu magno genitor magno excipit amne.
Tum iuuat aut spectare boues mugitibus alta
Complentes nemora, aut pulsas in pascua capras.
Præ caper it, cui barba iuba, cui cornua pendent
Intorta, & grandes olido de corpore setæ.
Pone gregem reliquum compellit harundine virgo
Vpilio, multo armantur cui balthea fuso.
Interea natos discentes rustica amare
Numina, vicini nemoris gelidam voco in vmbram,
Qui libros, qui secum horæ solatia portent.
Hic legitur viridíque thoro, saxóve sedetur
Glandiferá sub Fago, aut Castanea hirsuta.
At variæ circum syluis, & frondibus altis
Assuetæ ludunt volucres, atque æthera mulcent.
Tum densum nemus, atque vmbra per gramina læta
Ieiunas nos inuitant spatiarier horas.
At fessi hæc inter pueri sitiúntque, doléntque

Plus

Plus æquo retineri, & iam musásque, librósque,
Et Pana, & gelidi pinus odore Lycæi.
Ergo præcurrere, & aquas, & vina pararunt
Lucenti in vitro, & flores sparsere nitentes.
Aduenio. primas atro lita mora cruore,
Aut grossi mensas ineunt, Cors cætera, & hortus
Sufficit. Interea crebro sonat area pulsus,
Increpitat seges, & duri sub Sole coloni
Alternis terram feriunt, & Adorea flagris.
Fit clamor, resonat tellus rupésque propinquæ,
Et paleæ sursum strepitu iactantur inanes,
Læta Ceres alto ridens despectat Olympo.
Vmbra diem reliquum, somnus, libríque, viæque
Producunt, dum siccam æstu Canis excoquit vrbem.
Verum, vbi cæruleis serus sese extulit vndis
Vesper, & in Cælum surgentia sydera vexit,
Vicina è specula, magni admirator Olympi,
Alta rupe sedens natis astra omnia monstro:
Accendóque animos patriæ cœlestis amore.
Illi admirari, & cognoscere sydera discunt
Cepheáque, Arctónque, & seruantem plaustra Booten.
Hæc ergo præferre vrbi, & contemnere magna
Si possis, quid te teneat, ne tu ocyus ad nos
Accurras? etiam has sedes, hæc limina magnus
Naugerius subijt, nec dedignatus adire est
Battus amor musarum, ipsum quo tempore primus
Pana, atque antiquos cecinit telluris amores.
Hic me etiam desuetæ Deæ, medicúmque, senémque,
Carmina iusserunt canere, & ridere beato
Illudentem vrbem, & male sani murmura vulgi.
Verum, hæc Gibertus ne viderit ipse, caueto:
Ni forsan Bubulone animum, curásque relaxans

Propter aquam viridi latus consederit herbâ
Quà placidus leni descendit Tartarus amne.
Scilicet hîc numeros non aspernatur, & audit
Nos etiam, & nostram, quamuis sit rustica, Musam.
Verùm, vbi se sibi restituit, mentémque recepit
Illam alto intentam cælo, seu sacra sacerdos
Munera obit, totum seu contemplatur olympum,
Tum supra & musas, & rursus numina supra est,
Vitam agitans Diuûm, Diis se cælestibus æquans.

In mortem Aliprandi Madrutii.

IMpositum quum te pheretro miserante Madruti
Cernere illachrymans Cæsar, circúmque videret
Et spolia, & victis erepta ex hostibus arma,
Et modò victrices iuxta mœrere phalanges
Quantum (inquit) tua Mors nostris inimica triumphis
Lætitiæ, decorísque adimit, spes quanta futuri
Tecum Aliprande cadit: Sed non tua viuida virtus,
Vt te hunc aspicerem, tua non promiserat ætas:
Sed fore, qui Solymis mecum atque oriente subacto,
Barbaricis regum spoliis & mille trophæis
Olim magna tui decorares templa Tridenti.
Inuidit mors tanta tibi. Vos nobile corpus
Ferte Ducis vestri iuuenes, & reddite matri
Exanimi: sed & hæc misera solatia ferte,
Tantum ipsam peperisse virum, qui Cæsaris vsque
Et comes, & benegestarum pars maxima rerum,
Cæsaris ex animo nullo delebitur æuo.

AD

AD ALEXANDRVM FARnesium Cardinalem amplissimum.

PRiscæ virtutis, Romani & sanguinis hæres,
Farnesi, quoniam nec Dij munuscula læta
Despiciunt, hominum spicas, at serta rosarum,
Libáque, & exigui deuotum thuris honorem:
Tu quoque (si mores imitari, ac facta Deorum
Præcipuè Heroum est) non dedignabere parua
Frastori quæ dona tui natúsque, patérque,
Perpetui affectus monumenta, ac pignora mittunt,
Hos tibi patre Lyco, Scylla genitrice gemellos
Dat natus sua dona canes. Scyllæ inclita origo
A Nilo est: Lycus à magno descendit Araxe
Qui quondam Euganeas transmissi munus ad oras
Præstabant cunctis, siue aprum figere morsu
Esset opus, rapidum cursu seu vincere ceruum.
Horum igitur sobolem natus tibi ab vbere matris
Nutriit ablatam, & nostris exercuit aruis
Venatu aßiduo, & vires durante labore,
Nostrorum famam nemorum, geminúmque ferarum
Terrorem, nunc ille tibi quem mittit habendam,
Romanis eadem in campis si fortè sequetur
Gloria, & ignota fors in regione iuuabit.
At genitor, nati cum munere, carmina mittit
Hæc tibi: quæ, quanquam tristi fugiente senecta
Lætitias cantúsq;, tamen voluere camœnæ
In te vnum, Dominæq; mei, nimiúmque potentes,
Vt canerem, musáque canes comitarer amica.
Ergo tot rerum curis, ac pondere tanto,

Quo premeris, dum rem Romanam, ac publia curas,
Si quando defessum animum, mentémque remittes
Liber, & ad dulces poteris te vertere Musas,
Hæc quoque nostra leges: en si dignabere tanti,
Inter Romanas vt eant spectanda camœnas.
Quod si etiam recreare animum corpúsque iuuabit
Venatu, & latos saltus ac densa ferarum
Lustra fatigare, & capreas agitare fugaces,
Tum canibus miscere tuis, tecúmque vocare
Ne pigeat nato missos. hirsutior ille
Cuncta niger, tantum pedibus & gutture canus,
Non inuitus herum Tyberonis voce sequetur.
Ast Athiso (namque hoc alter de flumine nostro
Nomen habet) nec cursu impar, nec dente minaci
Segnior, anguineo suffusus terga colore,
Frontem albo pictus discrimine, pictus, & albo
Ceruicem, caudámque imam, pectúsque, pedésque,
Addictus lateri nunquam discedet herili:
Tantus amor Domini: nisi forte cupidine prædæ
Conspectæ impatiens etiam retinacula rumpat.
Hic tu, vel pulchro Calai, vel Tyntaridi alto
Polluci similis, syluas latratibus omnes
Complebis, rupésque hominum clamoribus altas,
Vectus equo hæmonio, & fulgenti clarus in ostro.
Attonitæ visu discent nemora inter amare
Rusticæ Hamadriades, discetis amare Dianæ
Insuetæ comites: volucri sed concitus ille
Fertur equo, vestrósque alio deportat amores,
Insequitúrque feras. ah ne illum accensa cupido
Venandi, excitos syluis impellat in vrsos:
Ne in sæuos impellat apros: tibi cura, Dione
Æneadum genitrix, sit custodire nepotem.

Et iuuenem ilicea defessum sistere in vmbra.
Sat syluis animóque datum est: illum sua Roma
Poscit, & expectat lati res publica mundi.
I spes magna vrbis, rebúsque vocantibus adsis.
Interea, quando mihi diuus habebere semper,
Ipse tibi Caphiis sacras in montibus aras
Instituam, qua se summo de vertice collis
Tollit, & aquatum Benaci prospicit æquor,
Et virides olea ripas, patriámque Catulli.
Hic tibi solemnémque diem, & renouanda quotannis
Sacra, tuo statuam semper de nomine dicta.
Tunc rosa, tunc violæ, tunc purpurei hyacinthi,
Verbenaque senem deceant, tunc texere flores,
Et viridem cano capiti imposuisse coronam,
Lætitiáque diem & multo producere Baccho,
Fallentem senium, & curas de corde fugantem.
Forsitan & musarum aliqua, & tibi fautor Apollo
Plectra mihi, citharámque dabit: Deus ipse canentem
Pérque tuos annos, pérque acta illustria ducet.
Infunti vt prima impellens cunabula Pallas
Accinuit cantu Graio, cantúque Latino,
Scilicet & fari lingua assuefecit vtraque.
Vt puerum aonio perfusum labra liquore,
Per dulces musarum hortos & amœna vireta
Perduxit, nunc Vranie, nunc Calliopea,
Nunc Clio monstrante viam, nulláque sororum
Non donante rosas, & serta virentia lauro.
Tum mores animúmque dedit, sensúmque senilem,
Atque vrbem regere, ac sacro splendere galero.
Nec iam Roma capit, sed lata in regna vocatum
Ad pacem Europæ, non te maria alta fatigant,
Non iuga, non toties superatis nubibus alpes.

Te Pœninæ arces, celerem te Norica saxa
Spectarunt rapido montana per ardua cursu,
Quantum Sol cœli, tantum telluris obire
Matre Dea comitante, & iter monstrante nepoti.
Nec satis hæc maiora vrgent. Germania nuper
Grata Deo, nunc ingeniis elata superbis
Arma parat: socium Cæsar te poscit in hostes,
Pro sceptro Imperij, pro relligione Deorum.
Tunc primum attonitæ gentes videre Latinæ
Te, Fratrémq; tuum patria virtute, animisque
Inuictis pariter, res duri & munera belli
Tractantes: gemini quales duxisse feruntur
Tyndaridæ pulchri graias in bella cohortes.
Tunc primum Romana acies, antiquáque virtus
Visa fuit: Ducibus tantis Mauortia pubes
Magnanimi Æneadæ, memores virtutis auitæ
Bella cient: Italo pleni iam milite campi
Densantur: iam procedunt longo ordine signa
Sublata in ventos, latéque inimica minantur.
Nec mora, iam summis Romanus miles, & arma
Alpibus apparent: concussa motibus illæ
Fuderunt gemitus, longe vagus audiit Oenus,
Obriguítque gelu riguerunt flumina Rheni,
Et pauidus fluxit demissis cornibus Ister.
Romanum ad nomen planxerunt pectora matres,
Charáque in hercynias traxerunt pignora syluas.
Sed quo me rapitis Musæ? quid facta reuoluo
Farnesi? Maiora animo iam concipe, téque
Impauidum, inuictúmque, aliis accinge triumphis.

AD

AD EVNDEM ILLVSTRISS. & Reuerendissim. Cardinalem Alexandrum Farnesium.

HÆc ego florentes Sophiæ digressus in hortos
Italiæ decus, ô iuuenis Farnesia proles,
Condebam, lactásque tibi de more sacrabam
Primitias, dum tu magni inter Cæsaris arma,
Gallorúmque acies, recti pacísque sequester
Res miseræ Europæ fractas componis, & omne
Robur, & arma Dei Maumethem vertis in hostem,
Percurrísque omnem, veluti Sol aureus, orbem.
Fortunate nimis, quem cuncta applausibus vrbes
Excipiunt, Pacísque vocant Patrémque, Deúmque
Inque caput, sacrósque sinus, humerósque, manúsque
Et nigras violas, & candida lilia iactant.
Cui magna Italia, & terrarum maxima Roma
Assurgit, festósque dies, & sacra nepoti,
Solemnésque agitat pompas: densi vndique circùm
Stant populi, & studio ingenti, & clamore secundo
Farnensum genus omne, alto de sanguine ductum
Æneadum longa serie, super Æthera tollunt
Patres, atque Duces, & partos mille Triumphos:
Assensu resonat Tybris, & Tyrrhena resultant
Littora septeni responsant gaudia colles.
O nimium dilecta Deo, prælectáque longe
Progenies, siue imperiis & Marte regendæ
Sint res Romanæ, seu Religionis habenis.
Atque equidem è fracto Imperio, Románque cadente
Seruatam hanc stirpem fato, statuentibus & Dys,

At pacem viridi redimitam tempora oliua
Ire per Europam magnam, atque inuisere terras:
Quam pia Relligio, & iunctis Concordia dextris
Et probitas, & amor Recti comitentur euntem.
Salue magne Tibri. Salue tu maxima rerum
Roma parens, saluete arces collesque Latini,
Aurea qui primi longo meministis ab æuo
Sæcula, quum nulli variarent iugera sulci,
Sponte sua sed Terra ferax daret omnia, & ipsæ
Præberent dulci victum de robore glandes,
Et nunc venturis eadem speretis ab annis.

AD IVLIVM III. Pontificem Maximum.

MAxime Diuini pastor gregis inclyte IVLI,
Si tu, dum magnæ Italiæ, dum prospicis omni
Europæ, & vasta mundi sub mole laboras;
Paulisper potes a tantis secedere curis,
Et potes agrestes pastorum audire camœnas,
Nunc aures adhibe placidas mihi: Namque ego, quæ Pan,
Pan magnus cecinit nostros ventura sub annos.
Nunc referam, tua magne pater pars maxima quorum est;
Cuius ab auspiciis Parcæ noua sæcula voluunt.
Nec te pœniteat pastorem audire canentem,
Quando etiam Admeti tauros formosus Apollo
Pauit ad Amphrysi ripas, tenuique cicuta
Non puduit cantare Deum sub tegmine acerno:
Et Veneri dilectus oues ductauit Adonis.
Scilicet & tu etiam post grandia nomina pastor

Diceris, atque hoc in primis cognomine gaudes,
Et pecudes curare soles, pecudúmque magistros.
Forte ego, dum medio terras Sol excoquit æstu,
Ipse Suessani pastor puer incola campi
Ducebam pastas viridi de valle capellas
In nemorum secreta, umbras & frigora quærens,
Qua placidus cursu descendit in æquora Lyris.
Est lucus, prisci quem sacrauere Latini
Syluano: in cuius medio densa ilice cinctum
Est pratum, agrestes ubi Dij persæpe videri
Audirique solent: hic Capripedes Satyriscos
Pastorumque manum iunctis per mutua palmis
In gyrum canere, & lætas agitare choreas
Inuenio admirans. medius Pan magnus ouantem
Ad calamos, cantusque regit ducitque coronam.
Dumque Deus canit ipse, silet tum cætera pubes.
Dum silet ille, alij Thyasos, cantusque, sequentes
Instaurant, repetuntque Dei postrema canentis:
Ingeminat postrema nemus, respondet & Echo.
Tum me respiciens, mihi sanguine proximus Anthus,
Anthus, Aquinatis pastor gregis, huc puer, inquit,
Huc ades ô Neore, & te his adiunge choreis:
Aut, spectare magis si te iuuat, aggere ab illo
Prospice, dum saturæ sua ducant ocia capræ.
Cui ego, Quin potius iuuet hoc de cespite vestros
Spectantem lusus, molli requiescere in herba.
Et tum forte Deus buccas sandice rubentes
Inflans, & picea frontem præcinctus acuta,
Ad calamos circumsiliens, hæc carmina cantu
Dum dico insanus lætas fundabat ad auras.
Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni.
Aurea fœlici nascuntur sæcula mundo.

Exci-

Excipiunt iuuenes, Iterat nemus, assonat Echo,
Aurea fœlici nascuntur sæcula mundo.
Tum sequitur Deus. ante tamen rex magnus Olympi
Bellumque, horribilémque famem, diramque flagellis
Armatam Alecto è tenebris, & faucibus Orci
Immittet terris genus vt mortale coërcens
Castiget, fraudésque hominum, fastusque superbos,
Et luxus, & spes miseras, & gaudia vana:
Dum tandem sese, atque Deos cognoscere discant.
Mox tantum expectatum illud, quod carmine sacro
Tot vates cecinere pij, felicibus astris
Adueniet tempus, quo mons ille arduus, ille
Mons ingens, sublime caput super omnia tollat
Culmina, sydereum qui vertice tangat Olympum:
Quò neque vis ventorum adeat, non fulminis ignes.
Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni,
Aurea fœlici nascuntur sæcula mundo.
Hoc in Monte Dei pecudes pascentur & Agni,
Graminis æterni pingues, & velleris aurei.
Exilient & aquæ viuæ, quibus vbera capræ
Grandia distendant, distendant vbera vaccæ.
Non malus hic serens, non noxia creuerit herba,
Non sentes, sterilísve filix, non frigida Taxus,
Sed bis lecta seges, sed bis grauis vua racemis:
Corticibusque cauæ sudabunt balsama pinus.
Hinc magnis præstantem animis, & fortibus ausis
Fortunata nimis pastorem hæc sæcula habebunt,
Qui virtute regat populos, & legibus æqui,
Diuinas qui pascat oues, & pascua latè
Extendat, pecudésque ipsas, & ouilia seruet.
Hic primum diram Alecto, & Cocytia monstra
Caucasea ærata religabit rupe catena.

Inde famem miseram è Latio populisque Deorum
Pellet in hostiles gentes, & barbara regna.
Tum læta vbertas, segetúmque onerata maniplis
Alma Ceres Italas spicis venerabitur aras:
Quam circum pueri salient, & rustica pubes,
Ridentésque iocos, incomptáque carmina dicent.
At noti musis Damones & Alphesibæi
Vota patri magno, laudésque & sacra canentes
Æternis illam numeris ad sydera tollent,
Heroémque, Deumque, salutiferumque vocabunt.
Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni.
Aurea fœlici nascuntur sæcula mundo.
Ille animum mox, ad pacem, & discordia regum
Pectora conuertet, sanctisque hortatibus iras,
Atque odia, & cæcos regnorum & laudis amores,
Horrendámque sitim cædis, fusique cruoris
Sedabit, pellétque feri mala semina belli.
Tum Pax alma ferens ramos fœlicis oliuæ,
Atque Amor, & iunctis pariter Concordia dextris,
Et Genius comitum, & generis Hymenæus amator
Inuisent late populos, Latiique per arua
Lætitiam, risúsque ferent: tum iusta cupido
Bellorum, piaque arma, Dei vertentur in hostes.
Iam video augustis late plena æquora velis
Feruere, iam trepidare vagi septem ostia Nili,
Euphratémque, Tygrímque suo se condere in amne,
Iam nec Bactra ipsum capiunt, non India tota
Maümetem fugientem, ipsum non Caucasus ingens,
Non qui tot syluas, iuga tot comprendit Imaus.
Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni.
Aurea fœlici nascuntur sæcula mundo.
Quænam, quæ properant tanta per cærula puppes

Deuotæ ad Tyberim, magnæque ad mœnia Romæ,
Ceu densæ ad nidos latum per inane columbæ?
Agnosco gentem innocuam, numerumque beatum,
Felices animas, fatis ab origine prima
Dilectas, quæ cœlo olim, Diuísque fruantur.
En iam sanctam Vrbem, iam septemincollibus aras
Impositas, summíque pedes Pastoris adorant.
Hos inter, video, & nostri longa æquora sulcant
Arcades, Italiamque petunt, fataliaque arua
Arcades. ô Soli quondam cantare periti
Pastores, quos iustitia è tellure recedens
Postremos liquit, nunc rursus læta reuisit.
O sancti properate, Vocat Deus æthere ab alto:
Vos alius iam grex, aliudque expectat ouile.
Quin Venit illa dies, quum nos quoque Menala nostra,
Arcadiamque omnem, qua immani à gente repulsi
Fugimus in Latium, longo post tempore tandem
Visamus, dulcémque auram. ô placidißime Peneu,
O Ladon, Vos ô gelidi pineta Lycæi
Quando ego per Vestros meditabor carmina lucos,
Mænalios quando recinet mea tibia Versus?
Mænalus auritas, dantésque oracula quercus
Semper habet, semper doctas ille audit auenas.
Concipe Mænalios mea Tibia, concipe Versus.
Talia cantabat memorans Pan magnus, at Anthus
Hæc referes puer, inquit, & hoc tibi munus habeto
Nunc paruum Ventura dies maiora reseruat.
Tum mihi fiscellam dono dedit optimus Anthus,
Dicere & occasus astrorum, & dicere & ortus,
Et quid quæque ferat tellus, quæ commoda Baccho,
Quæ Cereri, quidnam Ventos, quid nunciet imbres,
Quæ tempestatum, cœli quæ signa sereni.

At iuxta nemore in magno grex pascitur omnis.

Hyems.

FRigidus at syluis Aquilo si increuerit, aut si
Hyberni pluuiis dependent nubibus imbres,
Nos habeat domus, & multo lar luceat igne.
Vpilio ingentem aut fagum, vel scißile robur
Sufficiat, tum vos, claro quando igne soletis
Iuniperi suaues circum diffundere odores,
Et vos Palladiæ flammis imponat oliua.
Ante focum tibi paruus erit, qui ludat Iulus,
Blanditias ferat, & nondum constantia verba.
Ipse legam magni tecum monumenta Maronis.
O fortunatos nimiùm, si fata, quod aui
Nos manet, hac vna dederint producere vitam.

Ver.

IAm veniet ver purpureum, iuuenísque reuertens
Annus aget Zephyros, & cælo desuper alto
Deducet pleno genitalia semina cornu:
Vnde hominum genus, & pecudum, vitaque natantum,
Et picta volucres, & amantes roscida plantæ
In Venerem cæco æterni rapiuntur amore.
Gaudete, ô quicunque bonum speratis agrestes,
Quorum amor est sobolis, studiumque nepotibus arua
Incolere, & paruas vlmis attollere vites:
Annus Io, nouus annus adest: mutatur & ætas,
Et meliora nouo nascuntur sæcula mundo.
Bella pater procul, & diras Saturnus Erynnes
Arcebit caro è Latio, & sub tartara mittet.

Pars passura hyemem, læta ab radice virescit,
Emittitque comam, siculumque atque altera beta,
Atque ari virides, & odoriferæ calaminthæ,
Atque olus, atque rumex, & salsi gramina Crithmi.
Quas inter suaues mollésque aspirat odores
Nunc, decus hortorum, mentha: at, si vera loquuntur,
Nympharum quondam pulcherrima Graiugenarum.
Tum iuuat & frondes Apij, & sisymbria læta,
Intubaque, & toto florentes frigore sonchos
Incolere, atque hortis aquilonem arcere nocentem.
Nox venit, & pastæ redeunt ad tecta capellæ.
Præ caper it, cui barba iubat, cui cornua pendent
Intorta, & grandes olido de corpore setæ.
Pone gregem reliquum compellit arundine virgo
Vpilio, multo armantur cui balthea fuso.
At mater longæua, igni dum braßica feruet,
Mulctra effert, grauidóque recens lac vbere mulget.
Rusticus interea pinguis collector oliuæ,
Interea & validus prima de nocte bubulcus
Aduenere domum: congesta tum focus orno
Ingenti, aut fago, vel fragmine roboris, ardet.
Tolluntur lætæ flammæ, latéque relucent.

Aliud incidens ad eundem.

AT nemora, & liquidis manantia fontibus arua,
Et placidus myrteta inter, laurósque virentes
Vicinus nitido Benacus labitur amne.
At focus, & circùm pueri, vernæque canentes,
Dum cœna vndanti coquitur syluestris aheno,
Grandiaque exurunt cripitantes robora flammæ,
Suspensæ è summis pendent laquearibus vuæ,

Malaque, castaneaque, & passo fistula ventre.
Hyberna de nocte, boum stabula alta petuntur.
Vnà omnes matrésque, virique, omnísque iuventus
Insomnem exercent noctem: pars pensa fatigat:
Pars texit teneros amerino vimine quallos:
Atque anus hic aliqua interea, dum vellera carpit,
Et teretem tremulo propellit pollice fusum,
Languentes oculos fabella fallit inani.

Aliud.

MAne domi validos pluuia vt conclusit agrestes,
Caditur iliceo distenta sagimine porca
Laeta domus. tum sollicita in farcimine mater
Pingue suis niueum, & dissecti frusta cerebri,
Et niueum lac purpureo cum sanguine miscet.
Tum semen marathri, atque arentis gramina thymbrae
Adijcit, & coli insperso sale concaua complet.

In natalem diem Iani Fregosij Cæsaris F.

SAcrorum si plena Deo sunt pectora vatum,
Si norunt triplices fata futura Deae:
Fortunate infans, verus tibi gloria vates
Grandia concordes concinuere Deae.
Ecce tuo fœlix nasci nouus annus ab ortu
Incipit, atque omen nomine habere tuo.
Cresce citò, magníque patris mirarier acta
Incipe, & inuicti CÆSARIS arma sequi.
Tempus erit, tibi cum partis iam mille trophaeis
Et fessi rebus compositis Latij,

Barbaricis

Barbaricis captis opibus, Ducibúsque subactis
Multa tibi circum tempora laurus eat.
Tum læta ante tuum stabit Victoria templum,
Claudet & aerata lumina ahena sera.

De partu Victoriæ Farnesiæ, Guidi Vbaldi Feretrij, Vrbini Ducis, coniugis.

LVcinæ Iunonis opem VICTORIÆ supplex
Cum peteret, placido sic ait ore Dea.
Sis licet Æneadum & Veneris de sanguine auito
Nata puella, tamen digna fauore meo es,
Quam Charites tanto iunctæ comitantur honore,
Grandia quam Parcæ fata manere canunt.
Quippe vbi Iunonis flos & Saturnia quercus
Iungantur, faustis currere Isaurum aquis,
Promittique tibi sobolem, qua pristina virtus
Italiæ priscus restituatur honos
Nascere magne puer, patrémque imitatus auósque,
Magna aude. non vos Vmbria magna capit,
Et iam infans sanctasque manus, Diuamque secutus
Optati in lumen ætheris exierat.
Ergo & quod potuit, risu agnouitque parentem,
Præsentísque dedit nuntia signa Deæ.

Tumulus Francisci Marij Molsæ Mutinensis.

QVod MOLSÆ fuerat mortale, hac conditur vrna,
Extruxere suis quam Aonides manibus.

Cœtibus at superûm fruitur nitidiſsimus almis,
Itque comes magno ſpiritus HIPPOLYTO,
Quem MEDICA de gente ſatum pulcherrima virtus
Extulit, & cœli templa tenere dedit.
Quémque vnum ant omnes coluit dum fata ſinebant,
Atque oculis vates prætulit ipſe ſuis.

AD IOANNEM LIPOMAnum ex Veronenſi Prætura decedentem.

ADriacus LIPOMANE Atheſis dum curret in æquora
Dum meritis reddetur honos & gratia ſemper
Prætori tibi debebit Verona, patrique
Linquenti monumenta annos manſura per omnes.
Illa tibi ſemper Diuinos ſoluet honores,
Et condet tua perpetuis annalibus acta.
I ſpes, ô Venetûm, & quem iam moderamina parua
Non capiunt, i te maioribus inſere ſceptris:
Et lacrymas, & vota quibus comitamur euntem
Accipe, diſceſsúſque tui dona vltima porta.

In mortem Ioannis Baptiſtæ Montani Medici Veronenſis.

DVM Medica MONTANE doces ope vincere fata,
Et Lacheſi inuita viuere poſſe diu,
Lethæo indignans preſſit te parca ſopore,
Et ſecuit vitæ grandia fila tuæ.
Sic, animas & tu Æſclepidum ſubtrahis orco,
Te quoque ſæuorum perdidit ira Deûm.

Ad

Ad Ioannem Matthæum Gibbertum Episcopum Veronensem.

MElsineæ rupes, subiectaque littora Tusci,
Quæ suprema sonans alluit vnda lacus.
Annuite: agrestem dum, vocum pauperis, aram
E viuo Thyrsis cespite tollit humo,
Nunc herba struit, atque hederis & floribus ornat:
Et GIBBERTE tibi rustica sacra facit.
Ast olim auratam niueus tibi Taurus ad aram
Cornibus auratis victima magna cadet.

Ad eundem.

NAiades hoc GIBBERTE tibi Benacides antrum,
Et qui muscoso fons cadit è lapide,
Sacrauere. tibi sit cura & fontis & antri:
Et quandoque Deus ad tua sacra veni.
Et sacer est: & habet spirantes suauiter auras
Hortus: & est nullo gratior vmbra loco:
Et nusquam est longæua magè, & fœlicior arbos,
Pulcher Adoni tua, pulcher Apollo tua.
Hic canere, & tenerem posse exercere camænam
Ille dedit: sanctus qui mihi semper erit.
Hic herbas, succósque tuos, artémque relinquo
Phœbe: soles Musas tu quoque amare magis.

Ad eundem.

IPsa tibi GIBBERTE Deus lego Lychnida Leuce
Melsineis Leuce cognita littoribus.

De eodem.

QVi modo fons MARSANGE humilis, modo corni-
bus ingens
Per salicum rapido laberis amne nemus.
Vere nouo MARSANGE mihi flue lenior vndis,
Vberior, sitiens cum coquit arua Canis.
Frigentes æstate tibi RHAMNVSIVS vmbras
Sparget, & ad gelidas ipse sedebit aquas.
Vere rosam violasque feret, pictasque corollas
Pulchra tibi hinc Nais, hinc Galathæa dabit.

FINIS.